

चांदोबा

जानेवारी १९८८

१९८८

चांदोखा

जानेवारी १९८८

अनुक्रमणिका

संपादकीय	...	७	जादूची शिडी	...	३९
चांदोखाच्या विविध वार्ता	...	९	कृष्णावतार	...	४३
जडभरत	...	१०	ज्योतिषाचे फळ	...	५१
रोगी आणि वैद्य	...	११	विचित्र स्वप्न	...	५५
सोन्याची बरी	...	१९	अधी किमत	...	५९
गंधर्वांचे शाप	...	२७	हुनियावारी	...	६०
पदाचे रक्षण	...	३३	नैसर्गिक आश्चर्ये	...	६३
मंदू	...	३५	फोटो जोडनाचे यत्नांमोड	...	६५

एक प्रत : २-५०

वार्षिक वर्णणो : ३०-००

चांदोखा

संपादक : 'चक्रवर्ती'

संचालक : नागरेड्डी

नोव्हेंबरच्या अंकात "अग्नि द्वीप" हे धारावाहिक संपले. या अंकापासून नवे धारावाहिक सुरु होत आहे—"सोन्याची बरी"

लोकांची आवश्यकता, उदारता व सरल स्वभावाचा फायदा घेऊन काही लोक विपरीत उपायांचा अवलंब करून पैसे मिळविण्याचा प्रयत्न करतात. या अंकातील 'रोगी आणि वैद्य' या कथेवरून हेच दिसून येईल.

अमर बाणी

जातस्य नवीतीरे तस्याचि, तुणस्य जन्मसाक्ष्यम् ।

यत् सत्सिद्धमन्त्रमाकृतं, जगद्गतांतर्गं भवति ॥

[जस प्रवाहात बुडणाऱ्या व्याकुळ नापसाला कवतीचा हात दिना, तरच नदीच्या किनाऱ्यावर उगवलेल्या भवताचा जन्म सफल ठोईल. बुडणाऱ्या नापसाला काहीच आचार हो पुष्कळ होतो.]

वर्ग : ३७

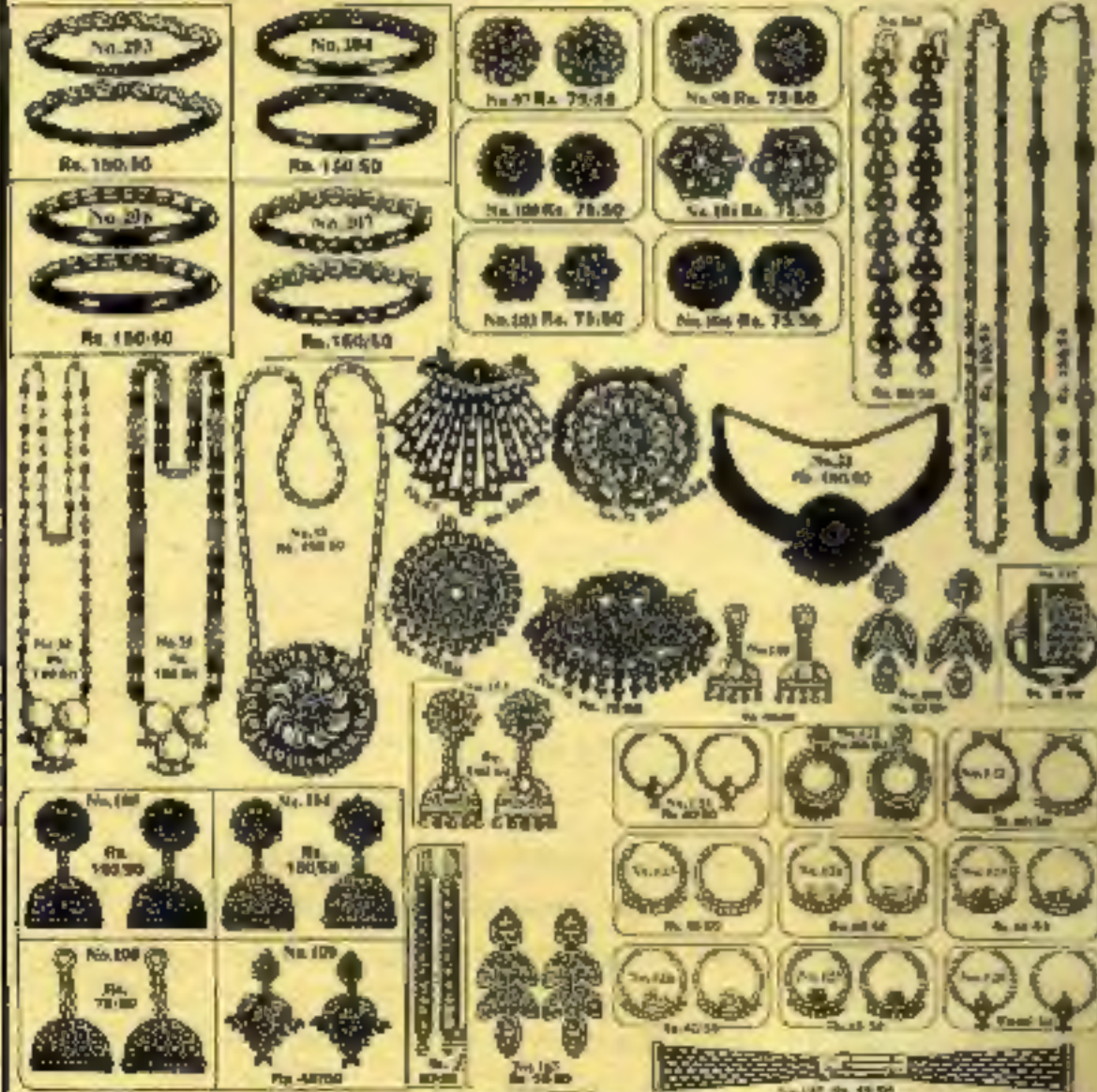
जानेवारी १९८८

अंक : ७

"मेरी"

बाकीस करेटच्या सोन्याने मध्यमेमे हिरे बनवणारे एक विस्तृतनीव आणि सुप्रसिद्ध नाव ! प्रत्येकाच्या पसंतीला उतरतोच असे हिरे, बेमवेवडी बनोहारी सिमाईन्य !

बॉर्डर नोंदकताना हिरे किती बापरामचेत त्याचा स्पष्ट उल्लेख करतात. श्री.पी.पी. बाबेंस बेगळे. मोफत माहिती पत्तकासाठी लिहा.

बांदोबातील नव

हित-अहित

मध्यप्रदेशात बळी नावाच्या गावात बीज पडून एक मुल येले, तर जन्मापासून मुला जसलेला एक मुलगा त्याच पेढी बीज लागला.

जमिनदाराची कबर

हिनटच्या विज्यात फारो तुल ये पाव भाषण सर्वांनी बहूधा ऐकलेच असेल. त्याचा जमिनदार म पुजारी याची व त्याची पत्नी यांच्या कबरीचा मुकताच मोघ लागला आहे. या सुप्रसिद्ध जमिनदाराच्या कबरीत मोठा जमिना पुरजेला सापडेल असा समज आहे.

मॉस्कोतील सर्वात उंच वृक्ष

मॉस्कोत 'सेस्टिन्स ऑफ इंडिया' उत्सवाच्या उद्घाटनप्रसंगी तेथील उद्यानात सालवृक्षाचे एक रोपटे लावले आहे. हा वृक्ष १०० फुट इतका उंच जाईल असा अंदाज आहे. या प्रकारे या उद्यानातील हा सर्वात उंच वृक्ष गणला जाईल.

सपून राहिलेला सैनिक

दुसऱ्या आश्विनिक महायुद्धाचे वेळी पळून गेलेल्या कुस्मापंचकी नावाच्या ७० वर्षांच्या सैनिकाचा मुक्तेच्या अधिकाऱ्यांनी मुकताच पत्ता साबला आहे. जर्मन सेनाधिकाऱ्यांसमोर त्याने आत्मसमर्पण केले होते. त्याचा सोती वाटत होडी की बात पळवली गेल्यास आपल्याला सेवेरिमात पाठवले जाईल. या दृष्टीमुळे पंचकी स्वयंपाकघर सोडून बाहेर येत नसे. त्याच्या कुटुंबातील माणसे त्याच्या बाबत चिंता व्यक्त करत आहेत.

MERI GOLD COVERING WORKS

वीरायिक कथा :

जडभरत

भरत ताबराचा एक राजा मृत झाल्यावर आपले राज्य मुर्जावर सोपवून संन्यस्त जीवन व्यतीत करण्यासाठी वनात निघून गेला. एके दिवशी स्नान करताना त्याने एक मृगशायक पाहिले. त्याची आई वकन गेली होती म्हणून दया येऊन राजा त्याच्या कापल्या सोपरीत येऊन आला व आपल्या मुलाप्रमाणे त्याचे पालन करू लागला. ते कायक वाढून मोठे झाले. त्याच्यावरील विशेष वास्तव्यामुळे मृगपुत्राची राजाचा त्याचेच स्मरण होत होते. पण त्यामुळे त्याला हरिणाच्या रूपात पुन्हा जन्म मिळाला. आपोच जन्मी हरिणात फार मन जडकल्याने आपल्याला पुनर्जन्म मिळाल्याचे त्याला वा जन्मी फार दुःख वाटले. या हरिणाच्या मृत्युनंतर त्याला एका ब्राह्मणाच्या घरी जन्म मिळाला.

पूर्वजन्माची आठवण असल्यामुळे आला तो प्रत्येक वस्तूच्या बाबतीत कमासक राहिला. पण ही वस्तुस्थिति माहीत नसल्याने त्याला इतर सर्वजण 'जडबुद्धि' म्हणून चिन्मूख ठावले. त्याची सावज आई त्याला छळू लागली. त्यामुळे वामन संन्यासी बन्यासला तो वकन बाहेर पडला.

त्या अवस्थेत राजाच्या काही सेवकांनी त्याला एकत्रले आणि त्याला राजाची पामची वाहण्याच्या काही जागले. पालची काहताना पायावाली कुत्रि-मीटळ मरु नयेत म्हणून तो फार सावधगिरी बाळगीत असे. पण त्यामुळे पालची डोकू लागी. यावर चिडून राजा भरताला लाख भाक लागला. ते सहन करीत मोठ्या क्षान्तिपूर्वक वरत त्याला पुराण व इतिहासातील आख्याये सांगू लागला. राजा भक्ति होऊन पालचीतून उतरला व त्याने भरताच्या पायावर लोळण घेतली. तो विचलित व होषाट मुनि म्हणून 'जडभरत' या नावाने ओळखला जाऊ लागला.

रोगी आणि वैद्य

दिवाकर नावाचा एका श्रीमंत माणूस एकदा अचानक आजारी पडला. एका वैद्याच्या औषधाने तो बरा झाला. यानंतर वैद्य त्याला म्हणाला—“हे पहा, तुमचा रोग असाध्य आहे. तात्पुरता इलाज म्हणून मी तुम्हाला जीवण दिले आहे, पण हा रोग पुन्हा डोकं वर काढणार.”

“रोग पुन्हा येईल नये म्हणून काही औषध नाही का?” दिवाकरने विचारले.

“का नाही? जीवण अवश्य आहे. एक महिनाभर एक विशिष्ट प्रकारचे औषध घ्यावं लागेल. तरीही रोग मुळापासून नाहीसा होईलच असं नक्की नाही सांगता येत. आपल्या नशीबावरच सर्व अवलंबून आहे.” वैद्य म्हणाला.

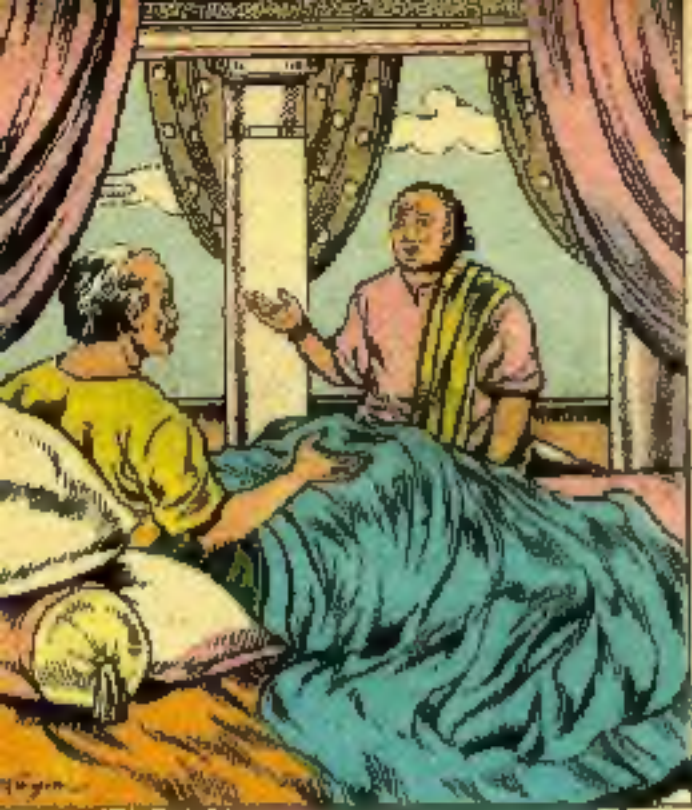
“नशीबावर माझा मूळीच विश्वास नाही. पण तुम्ही तुमचा इलाज सुरू करा.” दिवाकर म्हणाला.

थोडा विचार करून वैद्य म्हणाला—रोगचिकित्सेसाठी बराच खर्च येईल. पहिल्या महिन्यातच जवळ जवळ पंचवीस हजार रुपये लागतील. दुसऱ्या महिन्यात दहा हजार, तिसऱ्या महिन्यापासून पुढे तीन महिने दरमहा एक हजार—असा खर्च होईल. म्हणूनच मी बरा विचारात पडलो आहे.”

“म्हणजे दहा महिन्याच्या अवधीत एकूण पंचावन्न हजार रुपये? ही तर फारच मोठी रक्कम झाली!” दिवाकरने विचारले.

“शेठजी, आपण तर लाखो रुपये कमावले आहेत, तेश्हा ही रक्कम आपल्याला मारी नाही. केवळ पैशांसाठी मागेपुढे पाहू नका.” वैद्य समजावू लागला.

दिवाकर हसून म्हणाला—“हे पहा, मी आता साठ वर्षांचा झालो. मी आपल्या बुद्धिमत्तेच्या जोरावर भरपूर पैसा मिळवला

ही गोष्ट खरीज. पण जामचे व्यवहार बाहेरून कामडोलाचे असले तरी जातून डोलारा पोकळच असतो ! माझ्याजवळ जितके धन आहे, तितकेच जवळजवळ कर्जही माझ्या डोक्यावर आहे. बलिकडे काही दिवस माझा व्यापारही मृकसाजीतच आहे. मी विचारच करीत होतो की एकाद्वि वर्षभर आपल्याला हात राखूनच खर्च करायला हवा. अन् तेवढ्यात मी जावारी पडलो. मी जिवंत रहाण्याने मुलांना काही मोठा कामवा होणार आहे असंही नव्हे. त्यामुळे पुर्वी काही परिस्थिती असली तरी आता माझ्या देहाची किमत्त पंचावन्न हजार रुपये नक्कीच नाही."

"आपण किता कड नये. वा बाबटे मी आपल्या मुलांशी बोक्क करीन." वैद्याने सुचवले.

"माझ्या उपचारासाठी आवश्यक इतकं धन मी कमवू शकलो तर हे शरीर बाचवायचा प्रयत्न करीन. नाहीतर तसाच माझा अंत होऊ दे. आपण माझ्या मुलांना सांगून माझा डोक्यावर कड पहाऊ तर मी एकही औषध घेणार नाही. माझं सर्व जीवनच असं जाहे की—मी कधी कुणावर अवलंबून राहिलो नाही, पुढे ही रहाणार नाही."

"सोठजी, माझं नीट ऐकून घ्या. ताबडतोब इलाज करवया नाही तर आपण फार दिवस जगणार नाही. पुन्हा पैसा कमवून इलाज करू म्हणाल तर तोपर्यंत उपचार करण्याची वेळच निघून गेलेली असेल." वैद्याने पुन्हा समजवायचा प्रयत्न केला.

"बैद्यबुवा, मला नक्की जगवू शकाल अशी आपली पूर्ण खात्री असेल तर आसराच आपण औषध सुरू करा. मी तुम्हाला सहा महिन्यांनी एक लाख रुपये देईन." दिवाकर म्हणाला.

"काय एक लाख ? सहा महिन्यात आपण इतका पैसा मिळवू शकाल ?" वैद्याने आश्चर्याने विचारले.

"तुमच्यासारखा सामान्य वेध जर दहा महिन्यात पंचावन्न हजार रुपये मिळवू शकणार असेल तर मी एवढा व्यापारी असून सहा महिन्यात एक लाख नाही मिळवणार ?" दिवाकरने उलट प्रश्न विचारला.

आणि काय ! वैद्याने त्याच दिवसापासून इलाज सुरू केला. एक महिना वेला आणि वैद्याने दिवाकरला म्हटले— "सोठजी आपण किती कमाई करू शकाल हे मला माहिती नाही, पण आपला मला दहा हजार रुपये देऊ शकाल !"

"सहा महिने पुरे होऊ वेत. एक लाख रुपये एकदमच देईन मी तुम्हाला." दिवाकरने सांगितले.

"पण माझा घरात अनेक गरजा निर्माण झाल्या आहेत. मी इतका खर्च शकणार नाही." वैद्य म्हणाला.

"सांगा पाहू काय काय अडचणी आहेत ? मी त्या सोडवून दाखवतो." दिवाकर म्हणाला.

"पूर्वी मी मोठ्या मुलीच लग्न केले, तेव्हांच हुंड्याच्या रकमेचं दहा हजार रुपयांचं कर्ज माझ्या डोक्यावर आहे. आता त्या मुलीची मुलगी उपवर झाली आहे. आणि मातां जर मी त्या लोकांचं कर्ज म फेडलं तर मुलीचं लग्न जमणं कठीण—

म्हणून माझी मुलगी पैसांचा तगावा करीत जाहे." वैद्य म्हणाला.

"मात काम मोठं कठीण ? तुमच्या मोठ्या मुलाचा मुलगा त्या मुलीच्या बघाला साजेसा आहे ना ? मग या डार उडवून—हुंडा घेऊ नका म्हणजे मिटलं !" दिवाकरने सत्ता दिला.

"मीही हाच विचार करत होतो, पण माझ्या मुनेला मुलाचा हुंडा हवा आहे. ते लोक पूर्वीच आमच्यापासून विराळ झाले आहेत ही आणखी अडचण." वैद्य कुरकुरला.

"एवढच ? मग मी सहा महिन्यात एक लाख रुपये देणार—आहे ही बातमी सवाऱ्यात पसरवून द्या. तुमचा मुलगा आणि सून

पुन्हा तुमच्याकडे येतील." विवाकरने मुक्ती सांगितली.

यानंतर दोन दिवसांनी वीर मोठ्या उत्साहाने सांगत आला—"महाराज, आपण म्हटल्याप्रमाणे घडलं! मुलगा माझ्याकडे परत आला आणि धूनही माझी नात आपल्या मुलाला करून घ्यायला तयार आहे."

यावर विवाकर फक्त हसला.

आजही एक महिना गेल्यावर पुन्हा वैद्याने पैसांची मागणी केली. म्हणाला—"माझी बायको दागिने घडवायचे म्हणत आहे. एक साखाची गोष्ट ऐकल्यापासून प्रत्येक लग्न आपापली इच्छा प्रकट करू

लागला आहे. कर्जदारही घराकडे चक्कर मारू लागलेत. त्यांचं कर्ज पाच हजार उरलं आहे."

"बांगली रोष्ट आहे. समजा मी आत्ता तुम्हाला एक लाख रुपये दिले तर काय होईल? तुमचा मोठा मुलगा काही हिस्सा घेईल, तुमची पत्नी दागिने घडवील, तुमचं घर चोड बागली मोठं केलं जाईल, सर्व कर्ज फेडलं जाईल—असंय ना? पण तुम्हाला पुढेही जगायचं आहे. तुम्ही तर मात्ता कर्जावाली बनले जात आहात. म्हणजे याचा अर्थ मला की तुम्ही प्राप्ती-पेसा खर्च अधिक करता. होय की नाही?" विवाकरने विचारलं.

वीर दुसरी होऊन म्हणाला—"आपलं म्हणजे खरं आहे. माझा धाकटा मुलगा आपली जबाबदारी संभाळत नाही—तो बेपर्वा आहे. माझी बायकोही त्याचीच बाजू घेते. खर्चाच्या मानाने माझी प्राप्ती कमीच आहे."

"म्हणजे, केवळ वंछकीच्या वागारे. तुम्ही आपलं कुटुंब पोसू शकत नाही. माझ्यासारखा रोगी तुम्हाला नेहमीच मिळणार नाही. तेव्हा तुम्ही आपल्या मुलाला व्यापारात लागावे. त्याला जर पैसा मिळवायची बोरी सामली तर तो आपोआप सधारेल." विवाकरने सचवले.

"वेळसरकार, मला तर अशी भीती वाटते की त्याला व्यापारात घातला तर तो मुद्दलच झगळून बसेल." वैद्याने सांगितलं.

विवाकर हसत म्हणाला—"तुमचा मुलगा तुम्हाला वाटतो तितका बालायक नाही. रत्नसेनशी त्याची बांगली दोस्ती आहे. पण त्या बरोबरच तो अतिशय कुशल आणि सभवं आहे. माझ्या कुटुंबात कोणो योग्य नयाची मुलगी असती तर मी त्याला आपला जानई करून घेतले असते. रत्नसेनला तुम्ही आपला घरजावाई करून घ्या, बग पहा! दोघं मिळून कसा व्यापार करतील ते! तुमचा मुलगा खरोखरच व्यापारात छान बसकेल."

"आपला प्रस्ताव खूप बांगला आहे, परंतु व्यापारासाठी मांडवल नफो का? कमीत कमी मांडवळासाठी तरी बोरी रक्कम आपण द्याच." वैद्याने मागणी केली.

"हे पहा, तुमच्या घरी पन्नास पोती घाल्य पडलं आहे आणि दोनसे नारळ आहेत. ते नारायणपुरच्या बाजारात घेऊन जा. थोडा पैसा खर्च होईल त्याची काळजी करू नका. तिथे बाजारात दुप्पट दाम वसूल होईल. हा व्यापार सफल झाला तर त्याला सत्ता द्या की त्या पैशातून माऊ घेऊन नारायणपुरलाच विकत रहा. अशी

संधी मिळाली की बाकी सर्व रत्नसेन स्वतःच संभाळून घेईल."

वहा दिवसांनी वैद्यबुवा जाणवी घेहऱ्याने विवाकरकडे येऊन म्हणाले—"जेठजी, तुमची बसिशी जारी झाली. माझा मुलगा सुधारला, नीट भागिला लागला."

एक महिन्याने वैद्याने पुन्हा पैसांची मागणी केली तेव्हा मंद मंद हसत विवाकर म्हणाला—"वैद्यबुवा, मी मुदती अगोवर पैसे देणार नाही हे तुम्हाला नक्की ठाऊक आहे. तरीही तुम्ही दर वेळी पैसे मागतच रहाता. याचं कारण असं की तुम्ही लोभी आहात. लोभी माणस कधीही संतुष्ट होत

नाही. ज्पाला मुन्न समुभवायला मिळत नाही तो मन मिळवू शकत नाही. आपण जे मन मिळवतो ते खरं तर दुसऱ्यांसाठीच असतं!"

"माझ्याजवळ पैसा नसेल तर माझे नातेवाईक मला मान देणार नाहीत. म्हणूनच मी पैसांची मागणी करीत असतो." बस म्हणाला.

"जे लोक आपल्याजवळील धनाला महत्त्व देऊन आपला मान ठेवतात ते खरे नातेवाईकच नव्हेत. अशा लोकांसाठी पैसा मिळवणे व्यर्थ आहे. जमेळ तितकी दुसऱ्यांना मदत करा म्हणजे कितीतरी लोक तुम्हाला मान देतील." दिवाकरने सल्ला दिला.

आणखी एक महिना गेल्यावर देव दिवाकरला म्हणाला—"तुम्हां तुमचं म्हणणं खरं झालं. मी बोटं पैसे घेऊन अधिक लोकांची सेवा करू लागलो आहे. गरीबांना मी फुकट औषध देतो. गावातले लोक हुल्ली साक्षा खूप जावर करतात हे पाहून मला खूप आनंद वाटतो. आणि त्याच्या उलट आपणाकडून मिळणाऱ्या लाख रुपयांसाठीच माझे नातेवाईक मला चिकाट पहातात."

"हे माण बोक्याचं आहे खरं. तुम्ही लोकांना सांगून टाका की-सोळाजीची मसा बोका दिला आहे. ते पैसे घायला जाता नकार देत आहेत-ही गोष्ट जाणूनही जे तुम्हाला पाठीशी ठेवून राहतील तेच तुमचे खरे नातेवाईक! वण जे तुम्हाला सोडून जातीत त्यांना मात्र माझ्याकडून मिळणाऱ्या पैसांचा वाटा देण्याची जबर नाही." दिवाकरने मुसवले.

"वण मला आपला म्हणजे कोणी राहील का?" बेंचाने संचा काढली.

"जाता पहा, आपल्या मुलीचं कर्ज फेडून घ्या. बिना हुंड्याने छोटीसाठी बाबई मिळाला आहे. नाकायक मानल्या गेलेल्या मुलाने व्यापारांत जांगला अम बसवला. जाता तुम्हाला कसली बडबड उरली नाही. अशा परिस्थितीत तुमचे नातेवाईक सोडून

बेले तर तुमचं नुकसान काय? गावातली माणसं मनपूर्वक तुम्हाला मान देतात." दिवाकर म्हणाला.

दिवाकरने दगा दिला-ही बोट बेंचाने फक्त आपल्या कुटुंबातच सांविस्ली. त्या बरोबर मुनने रागाने आपल्या मुनेला माहेरी पाठवायची बमकी दिली. वण मुलाचे बायकोवर इतके प्रेम होते की त्यानेच 'जसं जाल्यास मीच बायकोला घेऊन निराळा होईन'-अशी आईला बमकी दिली. जाता काय, मुलापुढे मुनेला बाकाबलाच लागले. सर्व गाववाल्यांकडून मान मिळणाऱ्या पित्याला सोडून आयला मोठा मुलगा तयार नव्हता. त्याचबरोबर बाबई, छोटा मुलगा, मुलगी व परतीही बेंचाची दगा घेऊन दिवाकरची निव्वा करू लागले, साप देऊ लागले.

असा प्रकार आणखी एक महिना गेल्यावर दिवाकरने बेंचाला बोलावून घेऊन म्हटले-"जाता मी स्पष्टच बोलतो, नाहीतर मी तुम्हाला बोका दिल्याचा लोक माझ्यावर आरोप करतील. मी तुम्हाला माझ्यावर इलाज केल्याबद्दल एक पैसाभुजा देणार नाही."

बेंचाने चकित होऊन विचारले-"आपण खरोखरीच मला कसबगर बाहात?"

"मी तुम्हाला कसबलेलं नाही, उलट तुम्हीच मला कसबलेलं. मला अगदी सामान्य जाजार झालेला असतानाही तुम्ही मला जावरून माझ्याकडून खूप पैसे उपटायचा घाट घातलात. वण ते झोळखूनच मी तुम्हाला काळूच बाळगली." दिवाकर म्हणाला.

"आपला रोग खरोखरीच जाणतक होता. केवळ माझ्या औषधामुळेच आपण बरे झालात." बेंच म्हणू लागला.

त्यावर काही वाटल्या बेंचाच्या हातात देत दिवाकर म्हणाला-"आपण जी औषध मला दिलीत ती सर्वज्या सर्व पास आहेत-नीट तपासून पहा. मी एकही औषध घेतलेलं नाही."

नीट तपासल्यावर दिवाकरच्या म्हणण्याबद्दल बैबाची बाणी पटली. आश्चर्याने त्याने विचारले—“मी कोटकोटच तुमच्या रोगाबद्दल वाढवून बोलत होतो हे आपल्या लक्षात आले, तरीसुद्धा आपण माझ्याकडून इलाज कसा करवून घेत राहिलात?”

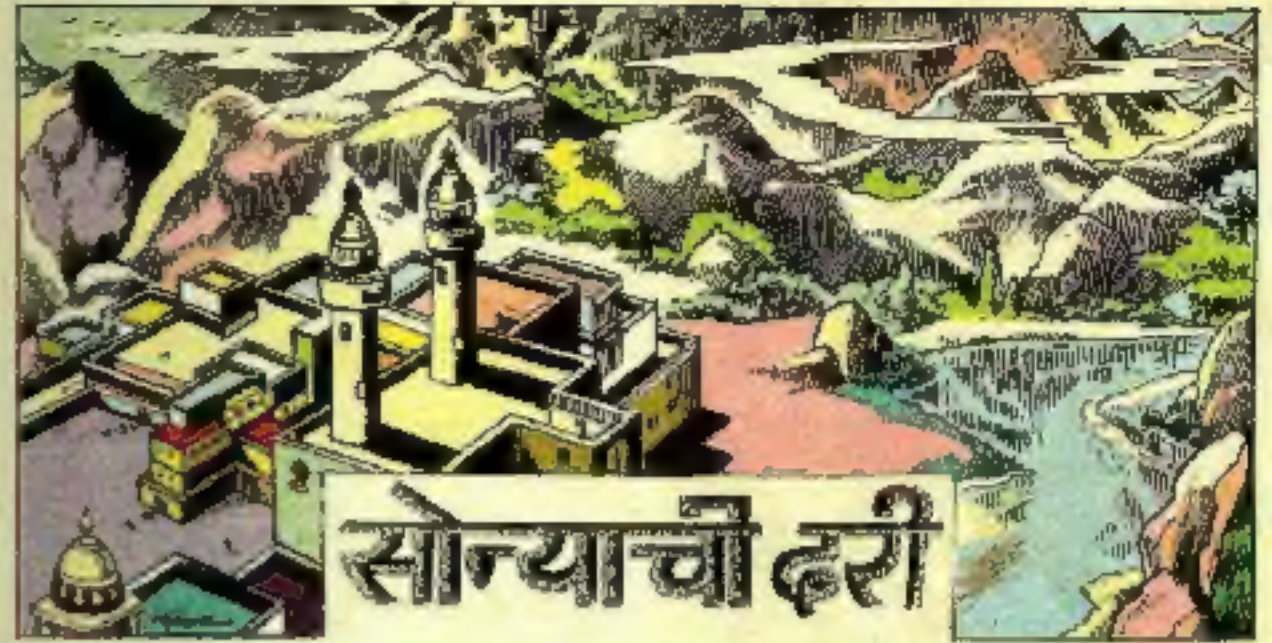
दिवाकर गडगडून हसत म्हणाला—“मला माहीत आहे की तुम्ही वास्तविक फार जांगले आहात. माझ्याकडून तुम्ही पैसांवर हजेर रुपये बसूक करायचा घेत केलात याचा अर्थ असा की, एकतर तुम्हाला पैसांची फार आवड-कता आहे, किंवा दुसरे कारण म्हणजे तुमच्या घरच्या लोकांनी तुमच्या मनात लोभ उत्पन्न केला. म्हणूनच मी नेहमी तुम्हाला बोलवून तुमच्या अडचणी विचारत राहिलो व त्यांचे उपायही सांगितले. प्रत्येक लोभी माणूस नेहमी दुसऱ्यांना लुटूनच आपल्या समस्या सोडवू पहातो. जर पाहता, अडचणी फार मोठ्या नसतात, पण

मनातला लोभ त्यांना मोठे स्वल्प देत असतो. अशी भागसं स्वतःही सुखी होत नाहीतच व दुसऱ्यांनाही सुख कामू देत नाहीत.”

दिवाकरच्या गोष्टींनी बैबाचे डोळे उघडले. त्याने हात जोडून दिवाकरला नमस्कार केला व म्हणाला—“महाराज, आजवर आपण रोगी व मी बंड होतो. पण आता मला कळले की मी रोगी मीच होतो. आपण माझी अद्भुत रोगचिकित्सा केलीत. मीच आपणाचा यासाठी कासो रुपये द्यायला पाहिजेत. मी आपला कर्णो आहे.”

दिवाकर हसत म्हणाला—“पुरे, पुरे! तुम्ही सत्य जाणलेत याचा मला आनंद आहे. असे म्हणून दिवाकरने बैबाला दहा हजार रुपये दक्षिण दिले.

दिवाकरच्या म्हणण्याप्रमाणेच बैबाची मिळकत उत्तरोत्तर वाढत गेली. थोड्याच दिवसात तो गावातल्या संपन्न माणसांमध्ये गणला जाऊ लागला.

हजारो वर्षांपूर्वी उंच उंच पहाड व घनदाट जंगलांनी वेढलेले ‘सोन्याची दरी’ नानांचे एक राज्य होते. या पहाडांच्या मागील बाजूस आजूची उंच अशी पर्वतश्रेणी होती. या सर्वांच्या भोवती आगशीही रूप उंच अशा पर्वतांचा घेरा होता. त्यांवरचे वृक्ष जणू डगांतच तरंगत आहेत असे वाटे. राज्यातील नैसर्गिक सौंदर्य पाहून सर्व जण मोहित होऊन जात. राज्यात फळा-फुलांची रेल-चेल होती.

राज्यातले लोक आपापले व्यवसाय मेहनतीने करून सुखाने रहात असत. परंतु काही असे ही लोक होते, की जे मिळणाऱ्या सुखात संतुष्ट नव्हते! ते लोक म्हणजेच—सुद्धा राजा आणि त्याच्या दरबारातले पदाधिकारी!

राजाने जनतेच्या सुखासाठी व कल्याणासाठी केलेल्या योजनांवर देखरेख ठेवण्यासाठी काही लोकांची नियुक्ति केली होती. त्या लोकांनी एकदा आपली सभा भरवली व त्यात असा निर्णय घेतला की, ‘राजाचे कल्याण म्हणजेच देशाचे कल्याण, राजाचे सुख तेच देशाचे सुख!’ राजालाही या लोकांची बुद्धिमत्ता कीतुकास्पद वाटली. प्रसन्न होऊन राजाने त्यांना बसलेली पहिली ‘जानी’ ही पदवी बंदलून ‘महाशानी’ अशी पदवी बहाल केली.

यानंतर ‘महाशानी’ नी एक समारंभ घडवला. त्यात असा ठराव पास केला की—“राजाला तसे पाहता सर्व सुख प्राप्त आहेत, परंतु केवळ मनोरंजनाचीच कम-

तरता आहे." महाज्ञान्यांनी नंतर असा आवेश दिला की—वरवारी गायकांनी कीर्तन करून त्या अवस्थेत गावे. विवश होऊन विचारे गायक तसे वाक लागले व ही करमणूक पाहून राजा पोट बरबकून हसू लागला.

राजा व वरवारी कसे का असेनात—ब्रजा शांत प्रवृत्तीची होती. त्यामुळे राज्यातले लोक दुःखी मनाने जेव्हा-तेव्हा किल्ल्याच्या मागील पर्वताकडे पहात रहात असत. या पर्वताच्या नावामुळेच राज्याला 'सोन्याची दरी' असे नाव मिळाले होते.

जनतेत एक अफवा प्रचलित होती की—त्या पर्वतात कुठेतरी एक खूप मोठी

सोन्याची खान आहे. कोणे एके काळी त्या भागावर एका गृणी व भर्मात्या राजाने राज्य होते. तो राजा केवळ एक उत्तम चित्रकारच नव्हे तर एक महान् चित्रकारही होता. राजा खूपसा ध्यानमग्न होत असे व त्या अवस्थेत सोन्याची खान जससेल्या जागेवरून त्याला तसेच मिळत असा.

त्या चित्रकार राजाने सोन्याची एक अनुपम व अद्भुत सुंदर अशी एक स्त्रीची प्रतिमा बघवली. राज्यातील सर्व प्रजेला एका विशिष्ट दिवशी ही प्रतिमा सर्व प्रजाजनाना पहावयास मिळेल—अशा अर्थाची एवढी पिटावणी त्याने आज्ञाही दिली. परंतु त्याच्या दुष्ट मंत्र्यांच्या कारस्थानामुळे राज्यात सळबळ मावली.

राज-सिंहासन व सोन्याची दरी—या दोहोंवर मालकी मिळवायची काळसा मंत्र्याच्या मनात उत्पन्न झाली. आपली इच्छा कधी पुरी करावी याचा तो विचार करू लागला. अनेक योजना त्याला मनात आल्या. शेवटी त्याने एक योजना पक्की केली. शेजारच्या राजाशी सल्लोह करून त्याने एका रात्री राज्यावर हल्ला करवला. किल्ल्याच्या रक्षक बळाने या हल्ल्याला मोठ्या यैशाने तोंड दिले. आणि अशा प्रकारे बुद्ध मुरू झाले.

अशातच एक विचित्र गोष्ट घडली. पृथ्वी अचानक कापू लागली. आणि किल्ल्याच्या मागील भागात मोठा स्फोट आला. पर्वतावरून मोठमोठ्या शिळा गडगडत येऊन किल्ल्यावर कोसळल्या व अशा रीतीने किल्ला उध्वस्त झाला. त्याबरोबर तेथे लढणारे सर्व सैनिकही प्राणास मुकले. अग्नी व त्याच्या मदतीला जालेले सैनिकही गाढले गेले.

सूर्योदयानंतर जनतेच्या कसात जाले की सुवर्णमूर्ति व तिचा चित्रकार राजाही अदृश्य झाले आहेत. जनतेला वाटले की राजा कुठेतरी पळून गेला असावा आणि सुवर्णप्रतिमा शिळांखाली जमिनीत दबली गेली असावी.

या घटनेनंतर काही वर्षांनी अशी बातमी पसरली की जवळच्या बरेण्यात राजासारखाच दिसणारा एक मुनि रहात आहे, परंतु त्याला भेटून त्याच्याशी बोलण्याचे पाउस कोणी केले नाही. काही लोकांचे असे मत होते की, राजा धनधन्यातून शिकून त्यामागील मोठी बुद्धा पार करून पुढे कित्येक कोस दूर समुद्राकडे निघून गेला असावा. बबबवा व त्यामागील बुद्धा माबद्दल बरेच काही बोलले ऐकले गेले, पण कोणीही ते बोलकाडून पलीकडे गेले नाही. कारण त्यांचा दुडविश्वास

होता की कोणी पलीकडे जायचे साहस केले. तर त्याला जिवंत परतणे अशक्य!

मुद्राचा परिणाम असा झाला की राज्य मंत्र्याला सहाय्यभूत असणाऱ्या शेजारच्या देशाच्या राजाच्या ताब्यात गेले. तेथील निसर्ग—सौंदर्याबरोबरच तेथे मिळणाऱ्या सोन्याबद्दल लोभ उत्पन्न होऊन नव्या राजाने आपले पहिले राज्य छोट्या भागाच्या हाती सोपवले आणि पडक्या राजवाड्यापासून बोळा दूर एक नवा राजवाडा बनवून तो राहू लागला.

भूकंपाने उध्वस्त झालेला जुना किल्ला व राजवाड्याच्या जागे साड-साडोरा

उगवत गेला. जनता त्या जागी जायला-मुखा भिऊ लागली, कारण तिथे रात्रंदिवस भुता-प्रेतांचा संचार असल्याची अफवा पसरली होती! हळूहळू त्या उघाड झालेल्या भागात विचारी साप, अस्वले, हत्पादींचा संचार सुरू झाला.

परंतु आश्चर्याची गोष्ट म्हणजे विनोद नावाचा एक तरुण त्या प्रदेशात निर्भयाने वावरत असे. लहानपणीच तो आईच्या प्रेमाला पारखा झाला होता. पण त्याचे वडील मात्र आपल्या पेशात चांगले प्रवीण होते. ते आपल्या मुलाची कधीच काळजी करीत नसत. त्यामुळे विनोद त्या निर्जन, तुटके अवशेष असलेल्या भागात स्वच्छंद

फिरत राही. कधी कधी भुकेने वसवस-लेल्या वाघांपासून आणि विचारी सापांपासून मुक्तीने त्याला आपले प्राण आचवावे लागत.

एके दिवशी संध्याकाळी अचानक पश्चिमेकडील आकाश काळलाळ झाले, वारा वाहायचा थांबला, गोकडो जंगली स्वापदांच्या गर्जना ऐकू येऊ लागल्या, थोड्याच वेळात वायळ सुटके आणि पूर्ण वनप्रवेश तहातड आवाजाने घुमून उठला!

घोतात काम करणारे न गल्ली, कोळात वाकत असलेले लोक भयाने इतस्ततः पळू लागले. सान्धा वरीत एकवार प्रतिध्वनि उठला! हाही एक भूकंपच होता. जुन्या किल्ल्याचे अवशेष असलेला भाग पुन्हा एकदा भूकंपाच्या आघाताने उसळला आणि तेथील शिक्षा उडून राजाच्या नव्या किल्ल्यावर पडल्या. किल्ल्याचे प्रमुख महा-द्वार तुटून भयंकर आवाज करीत बराशाची झाले! राजा पावसून गेला, त्याने तावड-तोड 'महाझानी' ना बोलवून घेतले. कोधाने कापत तो त्यांच्यासमोर बोलू लागला—“किल्ल्याचे महाद्वार मोडून पडले आहे, तेव्हा ते निर्माण करणाऱ्या कारा-गिरांची मस्तकेही अशीच मातीत कोळली पाहिले.”

मादर संन्यानी निवेदन केले—“प्रभु, नव्वमातंष्ट, हा किल्ला व राजमहाल निर्माण करणारे कारागिर काही पिढ्यांपूर्वी जिवंत होते आता ते सर्व परलोकी गेले आहेत.”

“म्हणून काय झाले? कर्ज घेतलेला माणूस येला तर त्याच्या बारसोना कर्ज फेडावे लागते ना? मी काही मूर्ख नाही.” राजा म्हणाला.

“आम्ही केवळ 'महाझानी' आहोत, परंतु राजेसाहेब, आपण तर 'महा-महा-झानी' आहात!” प्रधानमंत्री म्हणाला.

विनोदचे आजोबा त्या किल्ल्याच्या निर्मितोच्या वेळी काम करणारे प्रमुख शिल्पकार व वास्तु-विशेषज्ञ होते. म्हणून सैनिक विनोदच्या बडिलांना पकडून घेऊन गेले व त्यांना राजासमोर उभे केले गेले.

“वाचे डोके उठवा!” राजाचा आली.

एका दरबारी अधिकाऱ्याने विनयाने म्हटले—“महाराज, एवढ्या प्रचंड किल्ल्याच्या महाद्वारासाठी या माणसाचे एवढेसे डोके मातीत सोळवणे—ही शिक्षा पुरेची नाही.” त्या दरबान्याला विनोदच्या बडिलांची दया जाली होती!

“मग काय करावे? तुमचे काय मत आहे?” राजाने विचारले.

“या माणसाला एक हजार वर्षांची कारावासाची शिक्षा द्या.” कोणा अधिकाऱ्याने सुचवले.

“ना, ना! एक हजार वर्षांची शिक्षा? अजब आहे!” राजा टाळपा पिटोत म्हणाला.

अशा प्रकारे विनोदचे वडील कैदी झाले. हे पाहून विनोद व्याकुळ झाला. ‘आपले म्हणावे’ असे बडिलांशिवाय त्याला कोणी नव्हते, असली कठीण शिक्षा देणाऱ्या राजाची भर समेत निन्दा करावी असे त्याच्या मनात आले. पण त्याच्या हितैषी लोकांनी त्याला कसेवसे शांत केले.

“विनोद तु राजाने राजाची निन्दा केनीस तर तुम्हीही तुम्हा वडिलांसारखीच अवस्था होईल. तु जसा आवेशात येऊ नकोस. आपण तुम्हा वडिलांना सोडवण्याचा प्रयत्न करू.”

परंतु वर्षभर सुद्धा कैद व अयोग्यता विनोदचे बडोळ कारावासात मृत्यू पावस ही बातमी ऐकून राजा दुःखाने मंत्र्यांना म्हणाला—“वाहिलत, या कैद्याने जठरी नव्यापणव बघांची सिखा काचवली?”

हे ऐकून मंत्र्यांपैकी एक म्हणाला—“महाराज, भाषी एक कल्पना आहे. पित्याच्या संपत्तीला पुत्र वारस बनत जसेल तर कारावासाच्या शिबोबाही तो वारस का बनू नये?”

“सावास, काय बोललास! त्या मृत मायसाच्या मुलाचा वावडतोव करून आपण फंदेत ठवा.” राजाने तेवकाला आज्ञा दिली.

विनोदला या राजाजवळ कळताच तो जंगलाकडे निघून गेला

जंगलाजवळ तो पोचला तेव्हा रात्र झाली होती. चहूकडे वाट मंचार पसरला होता. पण विनोदला त्या जंगलातून झाड-झाडोऱ्यांमून फिरायची सवय होती म्हणून मोठ्या सहजपणे तो त्या अवघवांगवळ पोचला. आणि तिथल्या नेहमीच्या दगडावर बसला. तोवर आंबोवय होऊन जंगलात चांदणे पसरले. बराच वेळ वडिलांच्या मृत्युमुळे भरून उरले, पण तो ओपी मंला

परंतु मोठ्याच वेळात तो जागा झाला. त्याने पाहिले—समोर काही विशेष प्रकाश पसरला होता. चंद्राचा प्रकाश तर तो नक्कीच नव्हता! विनोदला तेथे काढवडीत दगडांमिवाय कधीच काही पहायला मिळाले नव्हते

पण आता त्याला त्या जागात एक मुहा दिसून आली. त्या पुढेत चकचक चमकणारी एक आकृति उभी होती. विनोद त्या विषाने जाणू कायला. गुहेजवळ नेल्यावर त्याला दिसले की, तेथ हातात कमळ घेतलेली एक स्त्रीची सुवर्णप्रतिमा उभी आहे! विनोदच्या आश्चर्याला वारावार राहिला नाही

दुसऱ्याच खणी त्याला बाळवले की सोन्याच्या दरो बद्दल आपण एक पोरानिक कथा ऐकली होती-सिल्यकमत निष्णात बसलेल्या एका राजाने बनवलेली तीच ही मूर्ति जसावी!

विनोद त्या प्रतिमेकडे निरनिरावे पहात राहिला. थोड्या वेळाने त्याला धाका आली-आपण ही मूर्ति पूर्वी कुठतरी गमकी पाहिली आहे! पण जशी प्रतिमा असेल यावर त्याचा विश्वास नव्हता कारण जेव्हापासून 'सोन्याची दरी' राज्यावर नव्या राजाचा अधिकार सुरू झाला, तेव्हापासून त्या राज्यात कलांना प्रोत्साहन देणे जणू बंदच झाले होते!

विनोदने मूर्तिला स्पर्श केला! त्यावेळी त्याला झालेला आनंद वर्णनातीत होता! तत्काल होऊन त्याने मूर्तिच्या हातातील कमळावर हात ठेवला. त्यावेळी प्रतिमेच्या बोटातील एक अंगठी घसकून त्याच्या बोटात बसली.

अंगठी पाहून विनोद चकित झाला! त्याला खूपचनीय आनंद झाला. त्या मूर्तिकडे एक कावून पहात तो तिथेच बसला. आणि दुसऱ्याच खणी त्याच्या घरीराल नवेसारखा सकार झाला.

त्या अवस्थेत एक कठस्वर त्याला जणू आम्हाने बस विचार लागला-"तू या सुवर्णमूर्तीत प्राणसंचार करण्याचे रहस्य काणू इच्छितास?"

"हां, हां, जरूर इच्छा आहे माझे."

विनोदने उत्साहाने उत्तर दिले.
"मग तू या मूर्तीच्या रक्षणाची व्यवस्था करून घेवयाचीस मुद्देत प्रवेश कर. गुहा जोलाडून घेत्यावर नवीन प्रवेशात तुला एक देवी दिसेल त्या देवीकडून तुला हे रहस्य कळेल. जेव्हा ही सुवर्णमूर्ती सजीव कल्पेत परिवर्तित होईल, तेव्हा तिच्याशी विवाह करण्यासाठी वेळीकड दर माग." त्या अज्ञात कडाने सांगितले.
(क्रमशः)

गंधर्वविज्ञाप

वृद्धनिष्ठयो विक्रमादित्य वृक्षाजवळ गेला.
प्रेत जाली कावून त्याने खांद्यावर बसले व नेहमी प्रमाणे मीन होऊन तो स्वशानाकडे चालू लागला. तेव्हा प्रेतात वास करणारा वेताळ बोलू लागला-
"राजा, या मध्यरात्रीच्या समयी इथे स्वशानात, कष्ट सहन करीत तू आपल्याच निर्णयावर अडून आहेस ही गोष्ट प्रशस्तनीय आहे. एकाद्या गोष्टीचा ध्यास घेतल्यावर ते कार्य साधत नाही असे कधी घडत नाही-ही गोष्ट सरीच. पण साधलेले कार्य स्वतःच्या किंवा दुसऱ्याच्या कामी येत नाही असेही कधीकधी घडते स्वतःत अद्भुत शक्ति व महानता असणाऱ्या गंधर्वासारख्या लोकांनाही कधीकधी अपमान सहन करावा लागतो. याचे उदाहरण म्हणून भो तुला चित्रवर्ण नावाच्या गंधर्वाची गोष्ट मागतो एक तुला श्रमपरिहारही होईल

वेताळाच्या गोष्टी

बेलगळ गोष्ट सांगू लागला-चित्रवर्ण नावाच्या गंधर्वाने इतर गंधर्वांच्या तोंडून पृथ्वीवरील सौंदर्याबद्दल ऐकले, तेव्हा हे सौंदर्य निरक्षण्याचा निश्चय करून तो पृथ्वीलोकाकडे निघाला.

आकाशमार्गाने येतायेता चित्रवर्णाने एक सुंदर उद्यान पाहिले. उद्यानात रंगी-बेरंगी फुल वाऱ्याच्या प्रवाहात सुरेज बोलत होती. काही फुलांना सुगंध वातावरणात वरबनला होता. ते अनपम सौंदर्य पाहून चित्रवर्ण मोहित झाला त्याला काही वेळ इथे घालविण्याची इच्छा झाली. आणि तो त्या उद्यानातील एका कुजावळी अवतरला!

उद्यानाच्या अनुपम सौंदर्याने मुग्ध होऊन राहिल्याच्या पहात असताना एक ठिकाणी चित्रवर्णाचा काही तरुण स्त्रिया दिसल्या. गंधर्वलोकात मुळा कधी न दिसणाऱ्या अद्भुत लावण्याने नटलेली सौंदर्याची मूर्तीच नव्हेत एक मुवती त्यांच्यात होती!

मंत्रमुग्ध झाल्यासारखा चित्रवर्ण त्या तरुणीकडे चालू लागला. त्याला पाहून सर्वजणी आपल्यात बसल्या. त्या सुंदरीवर दृष्टि स्थिरावत तो तिला म्हणाला-“हे सुंदरी, मी चित्रवर्ण नावाचा गंधर्व. आपणा सारखे अनुपम सौंदर्य मी गंधर्वलोकातही कुठे पाहिले नाही. आपण कोण?”

या प्रस्नाचे उत्तर त्या मुवतीपैकी एकीने दिले-“ही ऋतुवर्द्धिका राज्याची युवराज्ञी नलदादेवी.”

“ओहो, असे आहे होय? मी तुमच्या या युवराज्ञीला आमच्या गंधर्वलोकात घेऊन जातो.” असे म्हणून चित्रवर्णने युवराज्ञीचा हात पकडला

युवराज्ञी मिळून एकदम किंचाळली एक राजसैनिक तिचे पावत आला व गंधर्वाची लढण्याकरता त्याने तलवार उपसली

हे पाहून विकट हास्य करीत गंधर्व म्हणाला, “अरे नाना, मी कोण आहे हे

तुला माहीत नाही, म्हणूनच तू माझ्याविरुद्ध तलवार उचलू घेजलास- अरे ना?”

“मी युवराज्ञीचे रक्षण करण्यासाठी नमलला सैनिक आहे, लढाऊ घोर आहे तू त्यांचा हात पकडला आहेस, मी तुला नक्कीच कैद करणार. तू कोणोही अस, मला काय करायचय!” त्या वीराने रागाने उत्तर दिले

हे ऐकून चित्रवर्णने चिडून त्या योध्याला धाप दिला, “अरे-तोच माणसा, मी विशेष ज्वित असणारा गंधर्व आहे तू माझ्यावर तलवार उगारायचा अपराध केलास-मी तुला चावी शिक्षा दिल्याबाबून सोडणार नाही मी जसा धाप देत आहे की तू लावडतोब लुळा होशील.”

परंतु चित्रवर्णच्या धापाचा त्या योध्यावर काहीही परिणाम झाला नाही योध्याच्याही शोभाला सीमा राहिणी नाही, आणि तो चित्रवर्णाच्या गळघावर बार करणार तोच युवराज्ञीचा हात सोडून देऊन विजयसारखा अदृश्य झाला

एका सामान्य मानसावरही आपल्या आपणाचा काही परिणाम न झाल्याचे चित्रवर्णला मोठे आश्चर्य वाटले आणि तो बोली मात्रा केल्यावर चित्रवर्ण संध्याकाळी एका वधात पोचला योही पावले टाकतोय तोच एका योगरात्र्या गुहेतून प्रकाश किरण

बांदोबा

बाहेर येत असलेले त्याने पाहिले. कसला प्रकाश आहे हे पाहण्यासाठी तो गुहेच्या तोंडाची पोचला, तेव्हा गुहेच्या मध्यावर लटकत असलेले एक रत्न त्याला दिसले.

असा अद्भुत प्रकाश फेकणारे रत्न त्याने पूर्वी कधीच पाहिले नव्हते. मग काय, ते रत्न घेऊन जाऊन गंधर्व राजाला अर्पण करावे या उद्देशाने तो गुहेत शिक लागला

एवढ्यात मागून एक भयंकर आवाज आला-“अरे, तू कोण आहेस?”

चित्रवर्णने मागं वळून पाहिले अन् त्याला एक अक्रालविक्राल राक्षस समोर उभा असलेला दिसला. त्याने रागाने चित्रवर्णला

बांदोबा

विचारले—“तू माझ्या गुहेत काय म्हणून शिरत होतास?”

थोडासुद्धा विचकित न होता चित्रवर्ण उत्तरला—“अद्भुत प्रकाराचे फेंकणारे हे रत्न मला फार आवडले ते घेऊन जावं म्हणून मी गुहेत जात होतो.”

“दुसऱ्याची संपत्ती कुटायच मनात आणणाऱ्या तुझ्यासारख्या बोराला मी जिवंत सोडत नसतो. बांबू आस्तात तुला पकवून खाऊन टाकतो.” असे म्हणत राक्षस पुढे येऊ लागला.

विकट हास्य करीत चित्रवर्ण म्हणाला—“अरे मधमा, विषाच सजित असणारा गंधर्व आहे मी. तू माझ काही वाकडं कळवू नकोस नाहीत मी मनात आणलं तर तुम्ही अवस्था होचो.”

अवस्था ‘मल्यातच जमा’ कशी करू शकतो, समजलास? आपले प्राण वाचवण्याचे असतोस तर तावडतोस ते रत्न माझ्या हातावर ठेव अन् माझी सया भाग काय?”

गंधर्वाचे बोलणे ऐकून राक्षस आणखीच उत्तेजित होऊन बरजला—“अरे, उगीच बडायी माक नकोस आता तुला माझ्या मुठीत बाबून तुझ्या हाडांचं पूर्ण करून टाकतो बघ.” असे म्हणत राक्षस चित्रवर्णावर तुटून पडला.

पण चित्रवर्ण चपळाईने राक्षसाच्या हाती न सापडता हुबेत उडाला आणि त्याला शायद विला—“दुष्ट राक्षसा, मीच असूनही अशेतन केळण्याप्रमाणे तुम्ही अवस्था होचो.”

परंतु राक्षसावर काहीच परिणाम न झाल्याचे पाहून चित्रवर्णाचा अति आश्चर्य वाटले, आणि त्याच्या मनात आले—पृथ्वीलोकातल्या रहिवाश्यांवर शापाचा परिणाम होत नसावा.

मध्यवे त्याच वनात आणखी थोडा पुढे गेला. तेव्हा एके ठिकाणी एक म्हातारा तहानेने तडफडत बसलेला त्याला दिसला. चित्रवर्णाने आसपास पाणी शोधले पण त्याला कुठंच पाणी दिसेना.

इसक्यात एका झाडाखाली तप करीत बसलेला एक मुनि त्याला दिसला. चित्रवर्ण त्याच्या जवळ जाऊन हात जोडून नम्रपणे म्हणाला—“स्वामीजी, इथे जवळच एक वृक्ष तहानेने तडफडत आहे आपल्या मात्तीच पाहिजे.” असे म्हणून हातातले

कमडलुतले थोडे पाणी दण्याची कृपा करावी.”

त्या मुनीने डोळे उघडले, चित्रवर्णाकडे कोधाने पहात तो म्हणाला—“अरे सांभिका, मधच हाका माकून तू माझ्या तपात विषन आणलेस बांबू, याबद्दल तुला चांगली शिक्षा देतो.” असे म्हणून मुनिने कमडलुतले थोडे पाणी हातावर घेतलं.

चित्रवर्ण पुन्हा विनयपूर्वक म्हणाला—“मुनिवर, आपण रामाबू नये. तहानेने तडफडणाऱ्या एका वृक्षाचा वाचविण्यासाठीच मला आपले ध्यान भंग करावे लागले.”

“कारण काहीही असेल, तुला शिक्षा मात्तीच पाहिजे.” असे म्हणून हातातले

भाणी चित्रवर्णावर उठवत मुनिने साप उन्धारला- "तू मुका हो"

परंतु चित्रवर्णावर मुनिचा हा साप प्रभाव पाहू शकला नाही. मुनिच्या अहंकाराबद्दल आता चित्रवर्ण ही संतापला व त्याने जजवा हात हुंवेत हलवत उठत मुनिला साप दिला- "तू आताच शिळा होऊन पडशील"

दुसऱ्याच क्षणी तो मुनि शिळा होऊन पडला

एवढी गोष्ट सांगून वेताळ म्हणाला- "राजा, विशेष प्रकारच्या शक्ति प्राप्त असलेल्या शंभरवर्षी चित्रवर्णाच्या सापांचा एक सामान्य सैनिक व एक राजस यांच्या- वर काहीही परिणाम झाला नाही, परंतु एक तपस्वी मुनि मात्र त्याच्या कापाला मळी पडला. तो योद्धा किंवा राजस यांच्यात काही विशेष शक्ति होती का? या शंकेच समाधानकारक उत्तर दिले नाहीस तर तुझ्या मस्तकाचे तुकडे-तुकडे होतील.

यावर विरुधावित्त म्हणाला- "सहजपणे प्राप्त असणाऱ्या महान् ज्ञानाचा उपयोग

आपल्या तुच्छ स्वार्थासाठी करायचा प्रयत्न चित्रवर्णाने केला. राजकुमारीला पकडताना, तिच्या रक्षणासाठी कर्तव्य-पालन करण्यास सिद्ध अशा सैनिकाला त्याने साप दिला- म्हणून तो साप सरा झाला नाही. त्याचप्रमाणे राजासाचे रत्न चारायला जाऊन उलट त्याने रत्नाच्या मालकालाच साप दिला, म्हणून तोही जाप राजासाचे काहीही चाकडे काक सकला नाही. चित्रवर्णाचे कार्यच अभयमुक्त होतं आता राहिला- मुनीच्या शरतीत शंभरवर्षीचा साप सफल होण्याचा प्रश्न? बावेळी चित्रवर्ण दयेने प्रेरित होऊन एका म्हा-तान्याला मदत करू पहात होता, परंतु मुनिचा अहंकार होता. त्याची कृतिही अधर्माची होती. आम्हे, बाबू तात्पर्ये बस नव्हे की तो योद्धा किंवा राजस यांच्या- जवळ काही विशेष शक्ति होत्या!"

अशाप्रकारे राजाचे शीत संय होताच वेताळ प्रतासत अर्पण होऊन पुन्हा आठार जाऊन बसला (कल्पित)

पदाचे रक्षण

कोमल देशावर रावा शैलेन्द्रवर्मा राज्य करीत होता. एके दिवशी काही कारणांने दरबारी विदुषक सकट याच्यावर राजाची इतराची झाली. 'यापुढे आपण तोंड मला कधीही दाखवू नकोस.' अशी आज्ञा राजाने त्याला फर्मावली

सकटाचे दुर्भाग्य एवढ्यातच संपले नाही त्याच दिवशी विदर्भ देशातून बामोदर नावाचा विदुषक शैलेन्द्रवर्माला भेटायला आला. त्याच्या बोलण्याने राजा फार खुश झाला. आपला विदुषक सकट याच्यावर आपण मर्जी झाली होनीच, त्यामुळे या बामोदरलाच सकटच्या जागेवर विदुषक म्हणून नेमावे असे राजाच्या मनात आले या विचारावर शैलेन्द्रवर्माने मंत्री मंगलकाकडे सल्ला विचारला.

मंगलक म्हणाला- "प्रभू, यापूर्वीही आपण अनक वेळा सकटवर नाराज झालात,

तरीही आपल्या जमत्कारपूर्ण बोलण्याने त्याने आपले मनोरंजनही केले आहे त्यामुळे माझे असे मत आहे की त्याला आपली एक संधी द्यावी."

यानंतर मंगलकने सकटला बोलवून घेऊन दरबारातल्या आपल्या पदाचे रक्षण करण्यासाठी जागरूक राहण्याचा सल्ला दिला.

दुसऱ्या दिवशी राजा व मंत्री काही गोष्टींवर विचारविनिमय करीत असताना सकट एक काळा बुरला पांमरून तेथे आला व म्हणाला- "महाराज, मी तोंड दाखवू नये-अशी आज्ञा आपण दिली, म्हणून नाइलाजाने मला बुरल्याचा आधार घ्यावा लागला. पण आपण मला बोलायला नवी केनी नाही न? मला असे कळले की आपण माझे पद दुसऱ्या कोणाकडे देऊ पहात आहात माझी आपणाला अशी

विनंति आहे की-आपण मला माझ्या जागेवरून दूर करू नये. कूप वर्ये मी आपल्याच आश्रयावर जगत आहे.”

शकटाचा अवतार पाहून मोठ्या कष्टाने आपले हनु दावत राजा धीमेन्द्रवर्मा म्हणाला-“मला असं वाटतय की विदर्भातून आसला दामोदर आपल्या दरबाराचा विदुषक होण्यास सर्वस्वी योग्य आहे. पण तू आपले पद बाजूने हलवित असशील तर तुला आणखी एक संधी द्यायला माझी काही हरकत नाही”

“महाराज, आता म्हाकी, मासाठी मला काय करावयाचे आहे?” शकटने विचारला

‘एक तर, उद्याच्या दरबारात तुला दामोदरची असं म्हणून स्तुति करावी लागेल की-त्याच्यासारखा विदुषक असम दुनियात दुसरा कोणी नाही. पण त्याबरोबरच तुला ही कबरवारी म्हाकी लागेल की हे करीत असताना तू स्वतःची निन्दा करायची नाहीस आणि स्वतःला कमी लक्षात घेऊ नयेस. अशा प्रकारे बतुर भाष-

णानेच तू आपल्या पदाचे रक्षण करू शकशील.” राजाने आपली बट सांमितीची

दुसऱ्या दिवशी शकटने राजसभेत दामोदरची अशी स्तुति केली-दामोदरची बराबरी करू शकेल मला विदुषक दुनियात अन्यत्र कुठेही नाही. माझ्यासारख्या महान विदुषकाच्या आगी दुसऱ्या काणाला नेमायचे महाराजांच्या मनात आले तर त्यासाठी दामोदरच सुयोग्य माणूस आहे.

दरबाराच्या सर्व सदस्यांना शकटच्या या बोलण्याने विस्मय वाटला. त्यांना हे समजना की या संदर्भात असल्या मोठ्ठी करावची शकटला बकरच काय होती।

राजाने आनंदित होऊन टाळपा बाजवून म्हटले-“शकटचे स्थान कायम शकटकडेच राहील.” यानंतर सिंहासनावरून उतरून येऊन शकटला आश्विन दिले.

यानंतर राजा धीमेन्द्रवर्माने विदर्भातून आलेल्या दामोदरचा सत्कार केला. त्याची पाठवणी करून शकटलाही बरेच उपहार दिले.

भारतातले अद्भुत स्थळे :

मंढू

इसवी सन १६१८ मध्ये जहांगीर बादशहाने मंझू प्रजेलाच्या सींदरबिहान निहिने होते-” सुगंधित व रमणीय अशा फुलांनी भरलेल्या मंझू प्रजेलाच्या हवाचे बर्फ मी कोणत्या मज्जात करू ?” १३ व्या शतकात परमार राजांनी एक किल्ला बांधून त्याचे नाव ‘मंझूगढ’ असे ठेवले. कालाच्या ओघान ती ‘मंझू’ म्हणून ओळखली जाऊ लागली

एके दिवशी एक सैमकरी जमीन सोदत
जमतांना त्यांचे पावले एका बारका
रमदावर आपटले व ते सोम्याचे झाले
त्या रमदाचे महात्म्य समजल्याला
कळले नाही, पण एका लोहाराना ते
कळून काळे व जेतक्याकडून एका
पडन तो निघून येता.

कामान्तराने राजाने निमिलेना दुर्गही
कामोवात नष्ट झाला राज बहादुर
जेव्हा माळव्याचा शासक झाला तेव्हा
दुर्गाच्या काही महात्मांचा पत्ता लागला,
जाणि त्याने त्यांची दुबस्ती केली
त्याच उदेंदशे राहणाऱ्या जमती
नामक मुनशीवर त्याचे प्रेम बसले, ते
होणेही उत्तम भायक-भायिका दृष्ट,

बाग्याच्या भवलीने अपार घन मिळवून
बोड्यात दिवसात ती लोहार 'कुवेर
जमला' खुप दिवसांनी त्यात ती उमड
जम्यास देवराजला दिला असे मानले
आले की त्या बाग्याच्या महात्म्याने
राजाने जो जलसंपद केला त्यामुळे
भयाने हा किस्सा बांधला.

बागबहादुरने कलमलितवस्तु पिशाचाचा
प्रस्ताव मांडला तेव्हा ती म्हणाली—
मी नर्मदशी काम्य आहे, नर्मदेच्या
पाण्यात स्नान केलेवास्तव्य मी एकही
दिवस काढू शकत नाही.” काता
नर्मदा नवी पहाडावर कशी स्वाधी ?
ही अदभुत सांगण्यासाठी बागबहा-
दुराने नदीची प्रार्थना केली

काही काळाने राजाही त्या बाग्या-
पामून घन मिळवून खुप झाला सर्व
जमदार व सोने त्याचे कोकाला वाटून
टाकले. शेपटी एका पुरोहिताची घाली
गाली, तेव्हा तो दबक त्याने त्याच्या
हतावर ठेवला. हाती बसत पाहून
राजानेलेला पुरोहिताने ती नर्मद
निरकाढून दिला. अता प्रकारे तो
अदभुत दबक कामगचा पाळ्यात येता.
(नर्मदत कापण्याच्या बाळिकामात
घोने असते म्हणतात !)

एके दिवशी नर्मदा नवी स्वभात वेळून
म्हणानी—” तु पहाडावरील पिनेच्या
शाळाकाली खाव. मी तेवे आयाच्या
स्वात अवतारित हाईन.” त्याने त्या-
प्रभावे बांदाताने तेमून एक शरा कुटून
तो ऊर्ध्वमुखी होऊन माहू लागला. ते
आजही 'रेवाकुच' म्हणून प्रसिद्ध
आहे

माळव्यावर एकदा अकबराने इस्ला
बेजा, समेत-कसेतच व्यस्त राहिलेला
बाजबहादुर या संन्यासा लोंब देऊ
शकला नाही. रूपमतीने आत्महत्या
केली. पण ज्या महत्वात ती राहिली
ती 'रूपमति महान' बाजही पहान-
यास मिळतो.

काजबहादुराचे घवके बाकनही रमणीय
निसर्गाच्या आलिढ्यात राहणाऱ्या
एकाचा मील मति सारखा स्मर राहून,
माथीन वैभवाची साक्ष देत उभा आहे.

बाजबहादुराने आपले शेवटचे स्थित
अकबराच्या दरबारात मानवले.
त्याच्या अद्भुत सवोतामुळे तो अक-
बराचा स्नेहपात्र बनला. तरीमुळे
कायम आपल्या मनु व रूपमती याच्या
माळवणीत हरवल्या सारखेच तो
रहात असं

जुद्धची शिडी

मलयगिरीचा राजा महिपाल एकदा राज-
सभेत काही चर्चा करीत बसताना,
वित्तभर लांब बाकी असलेला एक कुबडा
म्हातारा तेथे आला. स्वाभ्या पाठीवर एक
शिडी होती राजाका प्रणाम करून तो
म्हणाला- "महाराज, माझे रक्षण करा."
"बोल, कसलं संकट आहे आणं आहे
तुझ्यावर? मी अवश्य तुला भवत करीन."
राजाने त्याला आश्वसन दिले

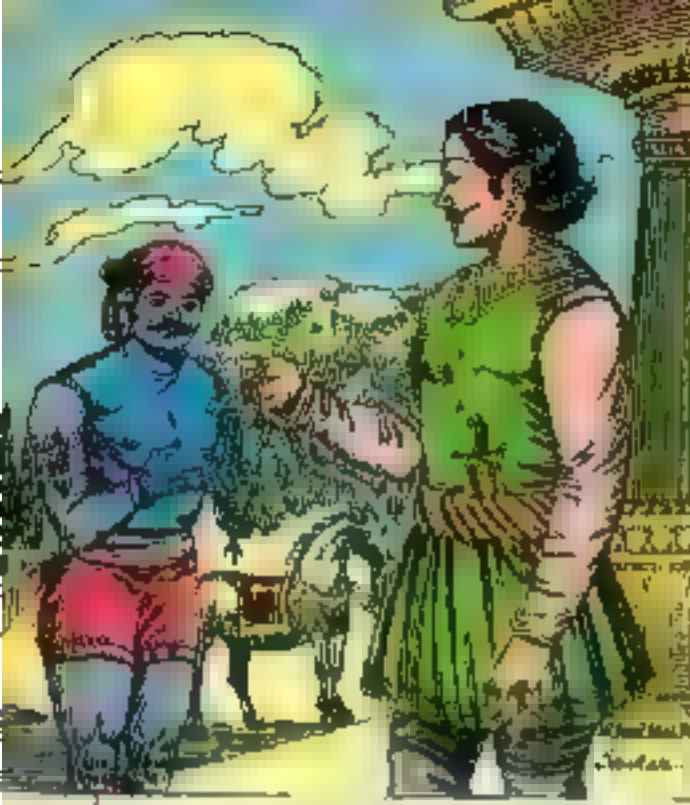
कुबडा म्हणाला- "महाराज, आयुष्यभर
कष्ट करून मी ही शिडी मिळवली. पण
ती पळवून तिच्या मदतीने इच्छार्थन
करायच्या विचाराने मार्गसिंह डाकू भाईया
पाने लागला आहे

राजाने त्या म्हातऱ्यासाठी कित्यातच
रहाण्याची व्यवस्था केली व त्याच्या
रक्षणासाठी दोन पहारेकऱोही नेमले.
मानसिंहाला जव्हा या गोष्टीचा वृत्त

लागला, तेव्हा पहारेकऱ्यांच्या डोळ्यांत
पूळ फेकून त्याने कित्यातच प्रवेश केला
पण जंग जंग पळावूनही त्याला शिडी
मिळालीच नाही परंतु जाताना त्याने
बऱ्याच किमती वस्तु चोरून नेल्या. पहारे-
करी त्याच्या मागे लागले, पण त्यांना यश
मिळाले नाही

शेवटी राजा महिपाल स्वतःच डाकूला
पकडण्यासाठी निघाला. हेरांकडून मिळा-
लेल्या माहितीप्रमाणे त्याच्या निवासस्थानी
पोचण्यासाठी राजा डोंगराळ भागात पोचला

परंतु डाकूने राजाला थोडपा दुरुलतच
वाहिलं होते. राजाका फसवण्यासाठी
पुराख्याच्या वेळात राजाकड यत्न तो
म्हणाला- "महाराज, या समोरच्या गुहेत
रत्नांचे डोंग आहेत. मला पुराख्याला
त्याचा काय उपयोग? आपल्याला त्याचा
जास्त चांगला उपयोग होईल."

राजाच्या त्याच्या डोक्याचे आश्चर्य वाटले व चौक्यावरून उतरून त्याने गुहेत प्रवेश केला. डाकून ताबडतोब एक जड शिला सरकवून गुहेचे तोंड बंद केले आणि राजाच्या चौक्यावर बसून गडाकडे निघून गेला.

गडात पोचल्यावर राजाचा घाकटा माऊ अनंगपाल याला भेटून तो म्हणाला— "प्रभु, जगलात माझी अम् राजाची भेट झाली. ते म्हणत होते की मौलिक सुखांना वीट घेऊन आपण संन्यास घणार आहोत. आजपासून राज्यशासनाची जबाबदारी आपण फिरावर ध्यावला हवी. मी सांगित असलेल्या हकीकतीची साक्ष म्हणजे हा

घोडा! महिपालचा घोडा पाहून डाकूच्या बोलण्यावर अनंगपालचा पूर्ण विश्वास बसला. जाता आपण राजा होणार—या आनदात गळघातला हार काढून त्याने मानमिहाला बलिम दिला "

हार उलटा पालटा करून पहात मानमिह डाकू म्हणाला— "महाराज, आपण जादूची शिडीही दिव्दीत तर जास्त आनंद वाटेल "

जादूच्या शिडीचे नाव ऐकल्याबरोबर अनंगपालचा घंका झाली. डाकूला पकडण्यासाठी त्याने मेवकाना पुकारला. परंतु तेवढ्यात डाकू तेथून पळून गेला.

बिघुनच डाकू गुहेभोवळ पोचला. तोंडावरची शिला बाजूला करून तो गुहेत गेला. महिपालला म्हणाला— "आपण दोघ माऊ राम-लक्ष्मणांसारखे आहात ही गोष्ट मी राखात सवेच एकलेली आहे. म्हणूनच आपली परीक्षा घेण्यासाठी मी हा उद्योग केला! आपला माऊ लक्ष्मण नव्हे, रावण आहे रावण! आपण संन्यासी होणार, अस मी त्यांना सांगितला, तेव्हा प्रसन्न झालून त्याने मला हा हार दिला. पहा, अस म्हणून अनंगपालने दिलला कडहार त्याने राजाला दाखवला.

राजाचा काक अनावर झाला, तो तडक किल्ल्यात परत घेऊन अंत पुराकड

निघाला, तेवढ्यात त्याला पाहून कुबड्याने ताडले की स्वारी रागात आहे! मुहाम मध पाऊन तो राजाला म्हणाला— "महाराज, आपण माझ्याकड झालात तर एक बद्भुत आश्चर्य दाखवतो "

नाम प्रकार आहे, तो पहावा म्हणून राजा कुबड्यावरून त्याच्या निवासस्थानी गेला. त्याच्या सांगण्यावरून त्या शिडीवर चढून गेल्यात गेला तेथे राजाला एक विचित्र दृश्य दिसले—राजाचे वडील मृत्यु-राश्यावर पडले आहेत. त्यांनी महिपालला जवळ बोववून सांगून उभ्या असलेल्या दहा वर्षांच्या अनंगपालकड बांट दाखवून म्हटले— "बाळा, तुझ्या छोट्या भावाला कगलोही कमतरता पडणार नाही, यावरून नहमी जागरूक रहा. बाळबुद्धिमुळे त्याने कधी काही चूक केली तरी ती पोटात घाल अन् त्याला प्रमान वागव."

महिपाल अनंगपालला जवळ घेऊन बोलला— "बावा आपण काळजी करू नका मी याला माझ्या प्राणापेक्षा अधिक जपेल "

नंतर महिपाल शिडीवरून उतरून कुनत्रना व्यक्त करीत त्या दड्डाला म्हणाला— "आज केवळ तुझ्यामुळेच माझ्या भावाचे प्राण वाचले. मी आपल्या बड्डांना दिलेल्या वचनाचे पालन करू शकलो तु माझ्याजवळ तुला हवे ते माग."

"प्रभु माझी मायणाकडून इतकीच इच्छा आहे की माझ्या या शिडीचे मानमिहापासून रक्षण व्हावे, माझी अन्य कमलोही इच्छा नाही. या जादूच्या शिडीच्या मदतीने सर्वांना जादूच्या भयापासून मुक्त करून चांगले नाव मिळवण्याची माझी इच्छा आहे " कुबडा म्हणतारा म्हणाला.

घोडा विचार करून राजा म्हणाला— "या शिडीचे महात्म्य 'शत्रूपासून रक्षण' इतकेच आहे ना? अशा परिस्थितीत तू जर शत्रूच्या बाबतीत विचार करीत असशील तर हे सर्व निरर्थक आहे. तू आपल्या आपा किल्ला सोडून जा. तुझे अबघण दूर होईल "

किल्यातून बाहेर न काढण्याबद्दल वृद्धाने राजाला खूप विनवले, पण राजाने त्याचे काहीही ऐकून घेतले नाही, आणि त्याला किल्ल्याबाहेर काढले.

राजाची तिन्दा करीत शिंदी खांद्यावर घेऊन कुबडा चालू लागला. तो बोळा पुढे जातो तोच डाकू समोरून आका व जबर-वस्तीने शिंदी हिसकावून घेऊन जंगलात पळून गेला. कुबडा म्हाताराही त्याच बाटेने मागेमागे चालू लागला. जंगलात पोचल्यावर शिंदीचे रहस्य जाणव्यासाठी डाकूने ती एका झाडाच्या टेकवली आणि सर्व धावण्या चढून वर गेला. तेथे बोन राजसेवकांनी त्याला धरले व ते म्हणाले— 'अरे, तू जे अपराध केले आहेस, त्याची शिक्षा म्हणून तुला सुट्यावर चढवण्याची आज्ञा राजाने दिली आहे.' असे म्हणून मानसिंह डाकूच्या गळ्यात फास घालून त्याला झाडाच्या टाक्यावरून निघून गेले.

फास गळ्यात चसवता चढू होत गेला तसतसा डाकू भयाने कापू लागला त्याच वेळी कुबडा म्हातारा तेथे पोचला व त्याने फास सोडवून डाकूला जमिनीवर निजवला.

खांद्यावर बळात डाकू मानसिंह सुट्टीवर आला. व म्हाताऱ्याला पहाण्यासाठी मजूर इकडे तिकडे फिरवू लागला. इतक्यात म्हातारा रुसून येतामा त्याला दिसला.

धावत जाऊन त्याच्या पायावर लाल्हा घेत मानसिंह म्हणाला, "दादा, मला क्षमा करा. तुम्ही वेळेवर येऊन माझ प्राण वाचवले. मी जन्मभर तुमच्या ऋणातून मुक्त होऊ शकणार नाही." असे म्हणून तो जंगलात निघून गेला.

जावूया निडीमुळे मानसिंहाच्या बुद्धीत परिवर्तन झालेले पाहून कुबडा इतक्या आला आणि राजाच्या समसूचकतेवर खुश होऊन त्याने ती शिंदी राजाला बक्षीस दिली.

कृष्णावतार

कालिन्दीच्या तटावर एक खूप मोठे गाव दमले आहे—गोकुळ. बायी, बासरे, बैल आणि निरनिराळ्या कामास गटलेल्या माणसांनी गाव सदा गवचबल्ल असते व मुदेबाच्या प्रेरणेने नन्द आपल्या परिवारासह त्या गोकुळात पोचला. गावच्या वृद्ध व अनुभवी लोकांनी त्यांना माघोरा जाऊन त्यांचे अभिनन्दन केले नदाने त्यांना कुशल प्रत्य विचारले व प्रत्यकाचे नाव घेऊन त्यांच्याबद्दल चौकशी केली व सर्वांबरोबर गोकुळात प्रवेश कला. वृद्ध गोपिकांनी घेऊन माघोराच्या मुलाचा जन्मोत्सव सावरा केला राहिलाही आली. नदाने तिला आदराने ठेवून घेतले.

जाता बालकृष्ण गोपिकांच्या प्रेमळ सहवासात वाढू लागला असेच काही दिवस गेले.

माघोरा आपल्या बालकाच्या हालचाली पाहून खूश होई. रोज सकाळी बालकृष्णाला तळ लाऊन म्हाळ चाली. त्याला पाळण्यात ओपवून अंगाई गीते म्हणी. शांत होपलेल्या बालकृष्णाच्या सुषर भुलाकडे निरखून पहात राही. मधूनच त्याचे पावे धई, कधी बालगुन्ने पण !

बालकृष्ण ओपेतून जागा झाला की आपल्याशीच झेलत राही. रडणे असे त्याला ठाऊकच नाही. कधी उगाच आपल्या मुठींनी डोळं चोळी. डोळ्यातील काजळ सर्व तोंडावर पसरून टाकी. मग त्याचा

नेहूरा अभिषेक झुलून दिसे यशोदा त्याला पाहून मनोमन रुषा होऊन आई

तिकडे कसाने गर्भपात व शिशुहत्या करण्यासाठी अनेक राक्षसीना नेमले. त्यांच्यात पूतना ही ज्याने सर्वात मोठी आणि छुरिरानेही भयंकर होती। ती राक्षसीने बेळी बाळकांच्या सोघाला मिघाली. गव्याच्या बराच आईच्या कुशीत ओपलल्या कुण्याला तिने पाहिले. बाळाचा नेहूरा तेजाने चमकत होता. इतर सामान्य मुलापेक्षा तो निराळाच दिसत होता. कसाच्या वधासाठी जन्मलेले बाळक हेच असेल का?

हा विचार मनात आल्यावरही पूतना कोषान बरपक लागली, दात ओठ बाळ

लागली तिचे डाळ विम्वतासारखे लाल झाले! भुव्या ताणत्या संत्का, कपाळावर धाम झाला, स्वास भात्यासारखा वषापू लागला आणि तिची ओंमही लळलळ लागली. आईजवळचे ते बाळ तिने चटकन उचलून व सोव आवलला आपला स्तन तिने त्याच्या तोंडात कोवला. कुण्यान आपल्या ओठांनी तो बहु पकडला व सर्व ताकत लावून तो जोराने तिच्या बारीरातले सप्त जालु सोवून घेऊ लागला. बावेळी ती जणू राक्षसीचा राक्षस बनला. पूतना मारनाद करून तिचेच जमिनीवर कोसळली.

पूतनेच्या भयंकर जावाजान आसपासचे सर्व गोप जामे झाले. यशोदेला कुण्याचे इदनही ऐकू आले. तटकन उठून पहाते तो जवळ कुण्य नाही! तिने नन्दाला हाका मारल्या. नन्दावरही इतर गोपही तेथे पोचले त्यांना त्या नवामक राक्षसीचे प्रेत तेच दिसले व तिच्या जगावर एकाचा पदवासारखा बिलगलेला कुण्य ही दिसला!

मंद-यशोदेने चटकन बाळाला चुपकारत उचलून घेतले.

“हा काय प्रकार आहे? ही राक्षसी इथे कशी आली? आपल्या बाळाला मारायला आली, तेव्हा मू नप्य कशी नसलीस?” चिडून नन्द यशोदेला विचारू लागला.

“मी बाळाला पोटावर बूध पावून गोकुळात पाठवले लपतलपत जाऊन एका निजबले. मगाल बळत होती. मी बराच वेळ बाबी होते. सर्वच माझा बोधा होळा लागला आणि हो राक्षसी केव्हा इथ आली-हो काय माया आहे-मला काही कळतच नाही.” बावरलेली यशोदा स्फुर्त परतला म्हणाली

कुण्य एका भयंकर सकटातून बाचला-या विचाराने सर्व गोपाळानी आनन्द झाला त्यांनी पूतनेच सब करपटत नऊव दूर फेंकून दिले. नन्दाने आपल्या बाळाला उचलून घेतले. त्याची बुष्ट कावचणी व त्याला यम-पुमंक जाशिवांर दिसा.

बाळ गोकुळात पाठवत होते. एके दिवशी यशुदेवाने आपला पुरोहित यम दाता

जाता नन्द जूपच प्रसन्न होता बाह्य-गाना बोलावून त्यांना त्याने वडस्त भोजन दिले, आणि गोदाव व वस्त्रदान केले अशा प्रकारे मोठाच उत्सव साजरा झाला गोकुळातील आपल्या जामेबाइकांनाही नन्दाने बस्ने दिली, गोपूजा केली, गोठे सजवले. एका सुंदर बाळाला जन्म दिल्या-बद्दल गोप-गोपिकांनी मंद-यशोदा यांचे अभिष्टचिंतन केले.

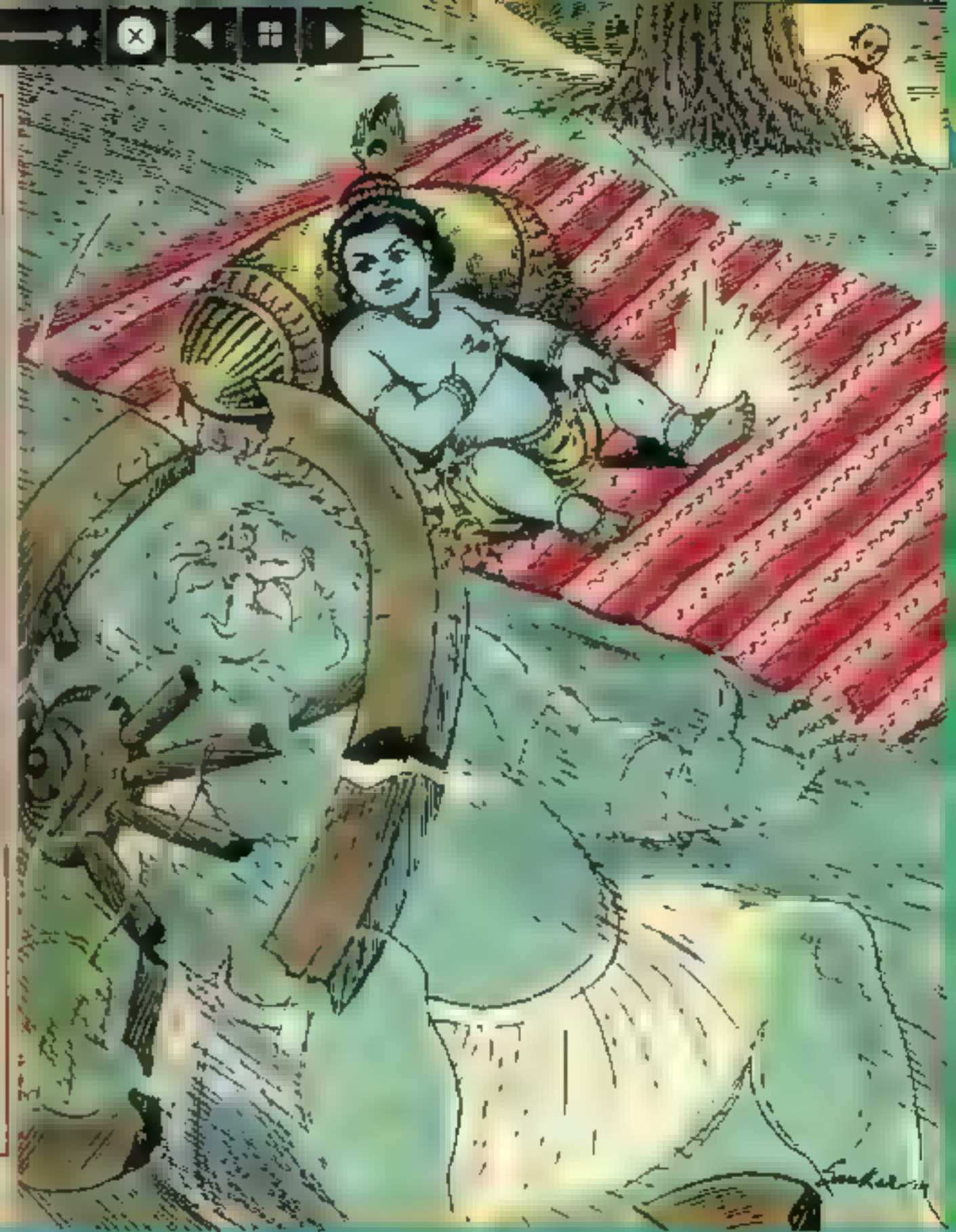
इकडे मधुरेस कंसाचा भूतनेच्या बुरखी बातमी मिळाली. सेवकांनी तो बुतास्त बविल्लर हांगितला जाता भवगोपच्या पुत्रावद्दल त्याच्या मनात संशय केन्नित जाला. त्याबरोबरच तो भीतीने शहराच्या त्याने आपल्या राक्षस सेवकांना जावकक राहण्यावद्दल ताकाय दिली. कंसाच्या आज्ञेन शकट गावाच्या असुराने गुप्त रूपाने नंवाच्या शकटात प्रवेश केला. जाणी योग्य सचीची वाड पाहू लायला

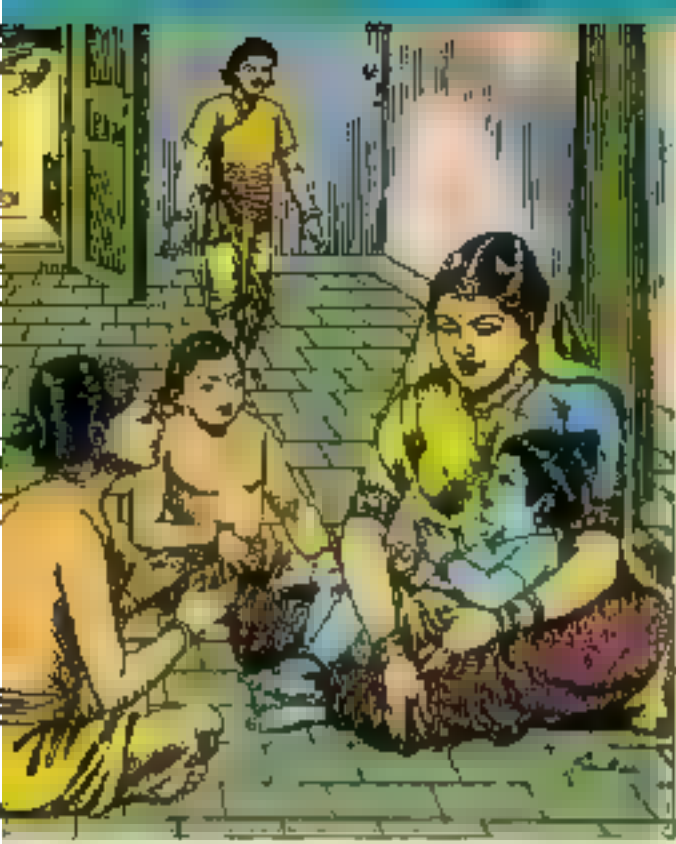
त्या दिवशी कशोदेने कुण्याका शोपवून शकटाच्या काळी बिल्ल्याबरोबर ठेवचे व अन्य गोपीसह ती नदीवर स्नानाका गेली बोड्या वेळार कुण जागा जाला. जवळ

कोणी नाही मसे पाहून मुडी तोंडात बाळून रहू लागला. डोळ्यांतले जमु-कावळ एकत्र होऊन त्याच्या चेहऱ्यावर पसरले. थोडा वेळ तो तेथंच पाय हलवत, उसळत राहिला. असे करता करताच त्याने एकदा मापले पाय पसरले व एकदा जवळ बंऊन जोराने त्या शकटावर लाय मारलो शकटाचे तुकडं-मुकडं होऊन पडल!

इतक्यात कशोदा स्नान करून परतली. मोडून उकटा पडलका शकट पाहून तिच्या छातीत बडकी चरली. ती जोराने किचा-कली. कुण्याका पटकन उचलून घेऊन म्हणाली-“आई न, बाल नाह शोपला म्हणून स्नानाका गेले. जो हा प्रकार! आता पांचे बदोल काय म्हणतील? वा गाड्याची अशी दुर्घटा कशी वाई जाली! कोण तानंल सवे हुकीकत?” असे म्हणत तिने कुण्याका पदराळासी घेतले।

इतक्यात मुलीने चरीरे व घरने मास-लेल्या, हातात काठी घनकच्या गोपासह जोमल डोकल नन्दही तेथे येऊन पोचला. गाडीची घुरी व वाके मिघालली पाहून तो आपावमस्तक भयान कापु लायला, कारण-जायला बालकृष्ण नेहमी वा शकटाःलाळीच शोपतो ना! वाडातर उध्वस्त आस्था-सारखा विस्तत जाहे, मय जाड्या बालाचे काय जाले बसेक?

हुसऱ्याच सणी नव्व कुणव-यसोदेवशी माला यशोदेव्या येहऱ्याकडे मिरवून पहात त्याने विचारले-“बाडघाची अशी अवस्था कशी झाली?” नव्वाला एकदा बाटले-बाडळाने तर बाबा मोडला नाही ना? की वेलाने चिडून धापी अशी अवस्था केली? पुन्हा ममातन त्याला बाटले-काही का असेना, माझा बाळ तर सुरक्षित आहे ना? इतकेच पुरे आहे. यशोदा सद्गदित कंठाने म्हणाली-“सर्व पुढ माझीच आहे बाळ शोषला आहे, नरी जमळच आहे म्हणून मी स्नानाला गेले आणि परत येऊन पहाते तर हाकट मोडलेला! आपले भाग्य बोर, म्हणूनच आपला बाळ बाचला.”

इतक्यात काही गोप-नालक तेथे आले-“बापरे, वाम्ही इथे खेळत होतो. सुमच्या कुण्याने पाय पसरून एकदम सकटावर लाच मारली मगच सकटाची ही अवस्था झाली. काय बजबज गोंष्ट ही!” मूल एकदमच म्हणाली.

बावर मंद-यशोदेव्या आपचर्माला सोमा राहिली नाही. मुठवर आली बाळाबद्दल ओवाळून त्यांनी बाबूला पेंकून दिली, आणि देवाची प्रार्थना केली-वामच्या बाळाचे असेच रक्षण कर देवा! इतक्यात जाणलीही बरेच गोप तिचे जोळत आले, आणि सर्वे मृतांत ऐकून आपचर्मा-चकित झाले. नंतर त्यांनी मोडलेली गाडी हुस्तत करून टाकली.

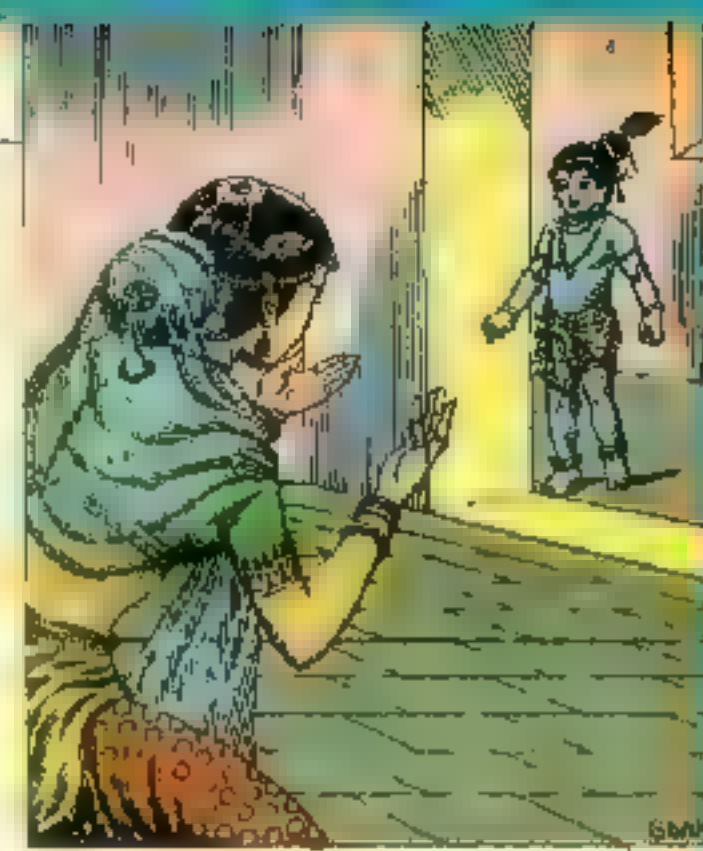
काही दिवस लोटले, कुण्या आता रांगू लागला, बोट बसून उभे केल्वावर झडकळत पावले टाकू लागला. हाळ्या बाजवून बोलावले तर बघलं येऊ लागला. कोणी वेतावाला पाहिले तरी त्याला उचलून, त्याचे बुदन बतल्यासिवाय पुढ जाईना. मधेच तो पायातले पेंचन बाजवत तिरकी मजद करून झरझर निघून काई त्याच्या बाळलीला पाहून लोकांना घन्यता वाटे!

यशोदा कुण्याला रोज लोणी लायला देत असे. ती जाणली काथे करी तेव्हा

कुणही मटपटल्या पावलांनी तिच्या मागंभागे फिरे इतर गोपिकांच्या बरी जाऊन त्यांच्याजवळ लोणी मागे. सर्वे लोणी त्यांनी दिल तर जाणली लोण्या-ताडी हट्ट करीत असे. दिलं नाही तर ताक चुमलल्या त्या गवळणीची रबी पकडी, त्याची देवी घेऊन ओढी, बांकाडा सोडून ठेवी, किवा खाडीचा पदरच ओढी.

गोपिका त्याला विचारत-“कुण्या, वाम्ही तुला लोणी दिलं तर तू थोडे जाचून राहवशील?” मग तो पायातल्या पावऱ्या लुधसुध बाजवत मागे. गोपिका ताक चुसळायचे सोडून त्याच्या बाळलीला पहात लप्कीन होऊन घात. कुण विवसभर सर्वे गोकुळात फिरे. त्याच्या लोड्यानी बासून गवळणी त्याच्या मागे लावत व ओगडत “भरा न बोरला!” मन् सेवटी त्याला पकडून यशोदेव्या स्वाधीन करीत

एके दिवशी बालकुण्याने गोकुळातल्या एका बरात प्रवेश करून तेथील लोण्यावर ताब मारला. तांड सर्वे लोण्याने भासून येले. गोपीनी हा सर्वे प्रकार पाहिला. त्याला कडवर उचलून बान-बार गोपी यशोदेकडे वेऊन आल्या आणि म्हणाल्या-“यशोदे, समजत हा तुझा लोणी-बोर पोरया! सगळ लोणी साफ करून टाकल यान! बघ कसा बघतोय सगळ्यांकडे.”

“कारे बोर, बोरन लोणी जाणलस? बांब, आता पाहते बांगलं तुझ्याकडे.” रंगाने यशोदा म्हणाली.

“आई, मी नाही म लोणी लाऊन! उगाच का माझ्यावर आळ घेतोस?”

“तोंडावर सगळीकडे लोणी लावलय आणि म्हणे मी नाही लाऊन! जोटाई!” यशोदा उद्गारली

कुण म्हणाला-“आई, मी बोट नाही म बोलत या सर्वे मित्रांनी माझ्याशी बर मांडल. त्यांनी जबरदस्तीने माझ्या तोंडाला लोणी फासल आणि आता सगळे पळून गेले. आई, थोडा तरी विचार कर. मी छोटा बाळक, माझे हात छोटे. ते विचया-

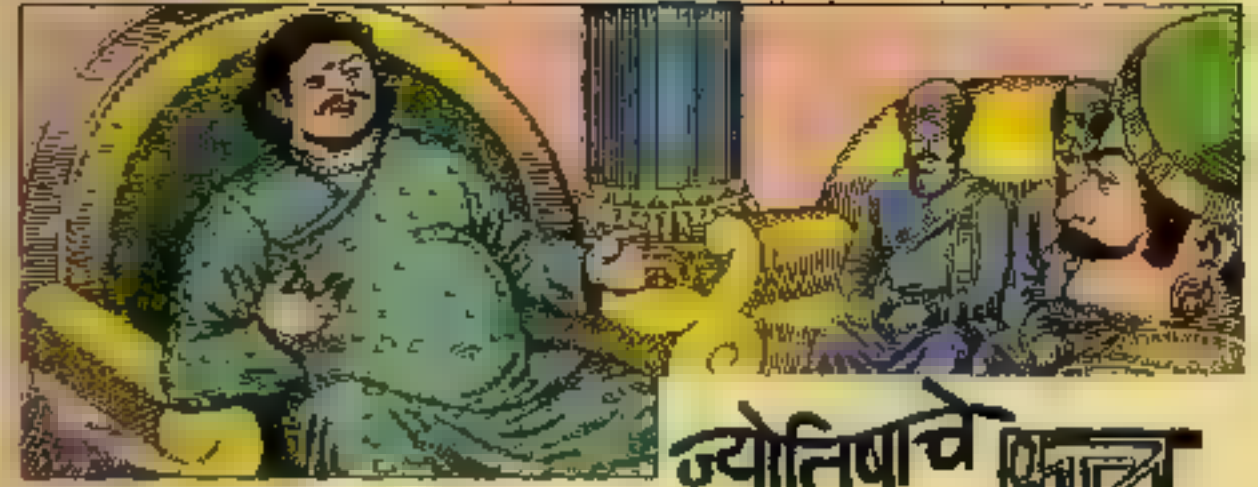
पर्यंत कसे पांचतील? तु माझ्यावर तगाच चोरीचा आरोप करतेस मी खरच लोणी नाही खाल्लं।

आणि आई, माझे मित्र मला काय म्हणत होते सांगू? ते म्हणाले—“कुणा, तुझी आई गारी, मग बाबा गारे तूच कसा रे कसा असो काळा? आई, मला वाटत तुझ्या ही मनास असाच काही विचार असावा म्हणून का तु माझ्यावर चोरीचा आरोप करतोस?”

कुणाचा हा व्यक्तिवाद ऐकून यशावेचा सर्व राग विलगून आई. ती म्हणे, “अरे लबाडा। साऊन सबकून काय गोड गोड गोष्टी करतोस रे।” मग त्याला कडेवर घेऊन त्याचे कूप पापे घेई.

दिवसांमासानी कुणाच्या जीवघा वाढत चालल्या. गवळ्यांची सारी मुले त्याच्या भोवती जमत सर्व मिळून टोळके करून गोकुलामर पिमाणा घालीत. कुणा भाड्यातले, मजक्यातले वही-ओणी साई उरलेले जमिनीवर टाकून देई त्याच्या

सोड्या घांवणे कोनाला जमेना क्षीरसागरातले ममृत मोहिनीने जमे देवांना वाटले, तसा कुण गवळ्यांच्या घरचे दूध, वही, मलाई स्वतः साई आणि आपल्या मित्रांना वाटून टाकी. मुसते साऊन, साडून त्याच्या सोड्या घांवत मसत. तो मिनी तोही, मजकी फोडून टाकी, बड्यातले दूध ओतून त्यात ताक भरून ठेवी. तूप विस्तारावर ओतून वागीच्या ज्वाळा कसा मिचतात ते पहात बसे. बड्यात दूध, लोण्यात वही, ताकात तूप असले काही एकच करून ठेवी. नाचलेली वासरे सोडून टाकी, ती मग गावीचे सर्व दूध पिऊन टाकत. फुसल-जांब्या दोन्या तो तोडून टाकी. सर्व मुलांना एकच करून निरनिराळे सेल सळे, सेलात तो सर्वांना हरवून टाकत असे मुलांना कधीकधी मारी. त्याच्या पाठीवर स्वार होऊन त्यांचा घोडा करी. सेलात फसवणाऱ्या मोठमोठ्या मुलांना ही तो रडायला लागी.

ज्योतिषाचे पात्र

एक होता राजा. सर्व प्रकारचे सुखोपभोग घेत त्याने अनेक वर्षे निश्चितपणे चालवली. राजाचा सत्रुचे जय लव्हले. राज्यकारभार चालवणारे मंत्री कुशल होते. स्वामुळे राजाला एकच काम उरस—चांगलपुंगले साणे आणि उरला वेळ मनोरंजन आणि विनोदी कार्यक्रम पहाणे।

असे अनेक वर्षे गुस्तेश सारथीत आरामात बसले तर कोणीही माणूस लव्ह होईल की नाही? राजाचीही तीच अवस्था झाली. त्याचे पोट एकाद्या हंड्यासारखे बरगहीन होत गेले. शरीर बड न बड झाले एकदा बसले की घडन कठीण झाले! चालण्याची मुळी जक्तीच राहिली नाही.

आपल्या अवस्थेबद्दल राजाला वाता भीती वाटू लागली. शरीर हत्तीसारखे वाढले—एक एक पाऊल टाकणे ही

मुश्किल! सडसडील शरीराची, बघळ हालचाली करणारी, वेताप्रमाणे लवळव-णारी आणि सहस्रपणे पळणारी माणसे पाहिली की राजाच्या मनात धेई—“अरे! मी या माणसांसारखे काहीच करू शकत नाही! माझे शरीर सडपातळ झाले तर काय करू होईल।”

अनेक वर्षे चांगले पोसून जाड झालेले शरीर केवळ मनात इच्छा करून बारीक कसे होणार? काहीतरी उपाय केला पाहिजे ना? शरीर बारीक करण्याचा उपाय शोधण्याबद्दल त्याने आपल्या मंत्र्यांना आला दिली. विचारे मंत्री तरी काय करणार? त्यांनी वैद्यांना बोलावून सत्ता विचारला. वैद्यांनी निरानिराळी औषध दिली, राजाने त्या सर्वांचा प्रयोग करून पहािला, पण तो पथ्य मात्र पाळत नसे! पथ्य न पाळण्यामुळे औषधांचा काही

उपयोग होईना। पोवटी बंधांनी साफ सांगितले—हे काही आपल्या जाबाब्यातले काम नाही।

बंधांचे प्रयत्न असजने असफळ झाले तत्काली राजाची 'बारिक होण्याची' इच्छा वाढतच गेली. एक दिवस राजाने मंत्र्यांना म्हटले—“जी माणूस माझे शरीर कुडी-सारखे मजबूत करून दाखवील त्याला मी माझे सर्व राज्य देईन.” मंत्र्यांनी त्या-प्रश्नाची बबडी पिटवली. तरी ही उपचार करायला पुढे येण्यास कोणी घजेना.

दुसरी पिटवण्याचाही काही उपयोग न झाल्याचे पाहून राजाची विनंती आणखीच जाबली अशातच एक दिवस योगानंद

नावाचा एक गोसावी राजबाड्यात आला आणि म्हणू लागला—“मी राजाचा सट्टपचा घालवून दाखवतो.”

मंत्र्यांनी बट बातली—“आपण जी औषधे वापरता त्याची नावे आम्हाला सांगितली पाहिजेत आणि औषधे आपल्या देखरेकिसाळी तयार करावी लागतील.”

“सामान्यतः सर्व प्रकारच्या औषधांचा प्रयोग राजसाहेबांवर केला गेला असेल. पण मी रोव्याची कुडली पाहिल्याशिवाय औषध देत नाही. म्हणूनच माझी रोग-धिकिरता जवूक होते. आपण महाराजाची जन्मकुडली मागवावी.” गोसावी म्हणाला.

मंत्र्यांनी राजाची जन्मपत्रिका मागवून गोसावीला दिली. गोसावी बराच वेळ कुडली निरकून पहात राहिला. मंतर म्हणाला—“राजाला औषधांची काही जरूरी नाही. कारण आजपासून तीस दिवसांत राजसाहेबांचे आयुष्य समाप्त होणार आहे.”

“कुडली पाहूनही आजपर्यंत कोणीही ही गोष्ट सांगितली नाही. आपण निष्कारण कोटे बोलत आहात.” मंत्र्यांनी एकमुळाने गोसावीचे म्हणणे ओडून काढले.

“मी ज म्हणतो आहे ते नक्की होणारच. आपला भाड्यावर विश्वास नसेल तर आपण मला तीस दिवस कारागृहात कैदी

म्हणून ठेवावे.” गोसावी आपले म्हणणे ठामून सांगू लागला.

यानंतर मंत्र्यांनी गोसावीला कैदेत ठेवून आणि त्याच्या अवघाखाऱ्याची योग्य व्यवस्था ठेवली. गोसावीचा स्थाने सांगितल्या उपरांतचच विश्वास नसला तर तो कैदत रहायला कसा तयार झाला असता—या विचाराने राजाचा मात्र गोसा-व्याच्या म्हणण्यावर पक्का विश्वास बसला.

आता आपण नक्कीच तीस दिवसांत मरणार या विचाराने राजाला झपाटले व या पितेचे क्वान्तर मानसिक व्याघात झाले. एक एक क्षण जाताजाता आपला प्राण कणाकणाने जात आहे असे त्याला वाटू लागले. मनोरंजनाच्या कार्यक्रमात

त्याला रस वाटेना, अन्नावरची वासनाही उबाली, डोळ्यांतली झोपही उडून गेली.

दिवसेदिवस मानसिक आजार वाढत गेला. मंत्र्यांनी कूप समजावले की—गोसा-व्याचे म्हणणे ओटे जाहे—तरीही आपारात पालट झाला नाही गोसावीने दिलेली मुदत समाप्त होत आली—राजाने जखमण पकडले. स्थाने नातेवाईक व मंत्र्यांशी मुळा बोलणे बंद केले.

सवटी कसेबसे तीस दिवस पार पडले. राजा वाळून कोळ झाला. बाता ती केवळ अस्विपवरच राहिली होती. फक्त शिथिल होता इतकेच!

एकतिसाव्या दिवशी राजाची मानसिक व्याधा कोणी जत्र वातल्यासारखी नाहीशी

झाली आणि तो पलंगवरून उठून थराभर चालत मंग्यांच्या जवळ गेला आणि गर्जून म्हणाला—“कांठे आहे तो दुष्ट गोसावी? जोटे बोलल्याबद्दल फांसी घ्या त्याला”

मग्यांनी गोसाव्याला कारागृहातून बाणून राजापुढे उभे केले. पिजऱ्यात बंद असलेल्या बाचाप्रमाणे राजा ओरओरात येरझार्या झालत होता. गोसाव्याला पाहून तो स्वाभ्यावर जावून गेला व राजाबून त्याला म्हणाला—“दुष्टा, जोटे सांगून तू मला नाहक सतावलेस. सांग तुला काय शिक्षा देऊ?”

गोसावी गालातल्या गालात हसत म्हणाला—“शिक्षा? महाराज, मला पाटल की आपण मला बक्षिस देणार आहात”

“माझं आयुष्य संपणार असल्याच जोटे भविष्य सांगितल्याबद्दल तुला बक्षिस देऊ?” राजाने आवयच्याने विचारले.

“महाराज, कृपा करून या गोष्टीची आठवण ठेवा की मी आपणावर इलाज टाका

करायला जाला होतो—ज्योतिष सांगायला नाही. माता आपण स्वतःच पहात आहात की आपल्या जगावरची चरबी नाहीशी होऊन आपसे खरीर लोखंडाच्या कांबी-सारखे झाले आहे. आपण सूपच सहच पणे हिडत फिरत आहात, मनात आणखी तर पळही सकाळ—होय ना? हे कशापुढे झाले? माझ्या ‘उपचारापुढे’ ना?” गोसाव्याने विचारले.

राजास मोठा विस्मय वाटला. तत्काळ तो मोठ्या आश्चर्याने पाहून उभा राहिला. आपल्या सरीरातील परिवर्तन पाहून त्याला परमानन्द झाला! पोटाचा मगारा सवाट झाला होता, शरीरावरील चरबी उतरून गेली होती व तो सर्व-साधारण मानसासारखा दिसत होता! त्याच्या मानसिक चिन्तेनेच औषधाचे काम केले होते! माता काय, मोठ्या प्रसन्नतेने त्याने मग्यांना आज्ञा दिली—या गोसाव्याला आता, या क्षणी माझं अर्धे राज्य देऊन टाका

विचित्र स्वप्न

एके काळी तुर्कस्तानात एक गरीब माणूस रहात होता. तो इतका दरिद्री होता की इतरांच्या चेहऱ्याकडे पहाण्याचीही त्याला हिंमत होत नसे. धनवान लोकां-सारख्या इच्छा-आकांक्षा मात्र त्याच्या मनात भरपूर असत. त्या आकांक्षा पूर्ण होत असल्याची स्वप्नही तो जूपदा पहात असे एक दिवस तो एका उपहारगृहातल्या कापऱ्यात बसला असताना त्याच्या मनात आले की आता आपण गुसलखान्यात जाऊ शकलो तर काय मजा येईल?

तो तेंबून उठून सरळ गुसलखान्यात गेला व त्याचे आपले कपडे काढले. त्याच वेळी त्याच्या असे लक्षात आले की गुसलखान्यात त्याच्या व्यतिरिक्त जाण-वाही एक माणूस उपस्थित आहे, व गुसलखान्याचे लोख त्याला वरचेवर सरबत वगैरे देऊन त्याची सूप सेवा करीत आहेत.

दरिद्री माणसाने आत डोकावून पाहिले तर तो माणूस बरोबर आपल्याच अंगल-टीचा व रंगारुपाचा आहे! हे पाहून आपणच त्याची जगा प्यावी असा विचार त्याच्या मनात आला. जवळपास मोठी नोकर खेरे नाही असे पाहून तो आत घुसला. आतल्या माणसाने केवळ टाविलेच नवसेला होता. छाने त्या माणसाला संपून पाण्याच्या टाकीत डकलून विले व स्वतः तो टाविले नसून त्याच्या जागेवर बसला.

‘इतक्यात नोकर परतले आणि सर्व प्रकारच्या आदर-सन्मानाने त्यांनी या दरिद्राला आधीच घातली, व त्याच्या जगावर खूप किंमतीत असं कामीज घालून त्याला बाहेर येऊन आले. तेथे त्या श्रीमंत माणसाचे नोकर निरनिराळ्या प्रकारची वस्त्रे घेऊन उभे होते. ताबडतोब

त्यांनी जवळ येऊन बाला ते कपडे बदलून
व त्याच्या हातात दिनारोनी घरसेली एक
वजनदार पेंडी दिली.

दरिद्री माणसाने कपडे घालून घेतले व
थेलेलून तीन दिनार काढून गुसलजाण्याच्या
तीन सेवकांना बक्षिस दिले. यावर ते सेवक
घोठ्या भावराने त्याच्या बरोबर गुसल-
जाण्याबाहेर आले.

बाहेर एक घोडा तयार होता. कोकानी
त्याला घोड्यावर बसायला बसवून घेऊन
हे पाहून आता ती मनातल्या मनात मिळून
गेली. पण घोड्यावर बसायला नकार
दिला तर आपले रहस्य उघडकीला येईल
म्हणून ती मुकाट्याने घोड्यावर बसली
व घोडा नेईल तिकडे जाऊ लागला.

शेवटी घोडा एका भव्य महालासमोर
जाऊन थांबला. नोकर बाबत आले,
त्यांनी महालाचा दरवाजा उघडला त्याच्या
मदतीने तो घोड्यावरून उतरला व
महालात जाऊन बसित दुप्टीने सर्वत्र
पाहू लागला.

तेवढ्यात नोकरांनी येऊन त्याला
विचारले—“हुजूर, आपण आपल्या कोनोत
जाणार की अतःपुरात?”

“मी आपल्या कोनीतच जातो” दरिद्री
माणूस उत्तरला.

घोड्या वेळाले नोकर कोनोत येऊन
विचारू लागला—“सरकार, आपण
जेवण आपल्या कोनीतच नेणार की
अतःपुरात?”

“इथेच मऊन ये.” दरिद्री म्हणाला.
जेवण झाल्यावर एक नोकर येऊन
म्हणू लागला.

“हुजूर, उत्तोर आला आहे. आपण
आता अतःपुरात जाणार?”

“ठोक आहे. हा मी निघतोच.” असे
त्याने म्हटल्यावर नोकर निघून गेला.

कोनस्थी बाजूला जायचे हे दरिद्राच्या
लक्षात नव्हते. तो बाबलून गेला. त्याने
अनेक कोठ्या उघडून पाहिल्या, तेव्हा
शेवटी त्याला जमना मससेली अतःपुरातली
कोनी सापडली.

त्या घराची मातकीण कारच सुन्दर
होती. दरिद्री माणसाला पाहून ती उठून
पुढे आली. तिला पाहून तो जागेवरच

सिद्धल्यासारखा झाला, एक पाऊलही तो
हलू शकेना. ती त्याला आवल्या बरोबर
घेऊन गेली. आपल्या बाजूला त्याला
बसवून त्याच्याशी बोलू लागली. पण
भयाने दरिद्राचे हृदय धाव घडपडत
होते.

“बरा येका बरं, परवा माझी पैरीण
आली होती ना, तिला तुमचं नाव हवं
आहे नाक वेळी बोकं जाणवूनही मला
काही तुमचं नाव आठवेना. कुपया काही
गेरसमज व करून घेता मला आपलं नाव
सांगा ना?”

आता दरिद्रापुढे मोठीच अवघण
उपस्थित झाली। तरीही स्वतःला
बाचवण्यासाठी बहाना करीत तो

म्हणाला—“इतके दिवस आपण ससार केला, आणि माझ नाव कधी विसरलीस?”

पण त्या सुन्दरीने नाव सांगण्यासाठी त्रुटून घेतला. तेव्हा त्याने टोंडात माती तो नावे सांगून पाहिली आणि खंबटी उधळकीला आले की तो छोटे बोकल आहे। त्यामुळे त्याला आपली जरी हुकीकत सांगणे माग पडले

“मका अमा कर,” तो जिनवु सांगला.
“ठीक आहे, मी लक्षा करीत, पण एक अडचण आहेच. माझे पती राजाच्या पदरी ‘मुख्य कथावाचक’ आहेत. कोणत्याही वेळी राजाकडून बोळावणे येण्याची संभ्यता आहे. असावेळी आपण काय कराल?” तिने विचारले.

त्या सुन्दरीचे बोलणे संपते न संपते तोच राजाकडून बोळावणे आले!

वरिची माणूस भयाने कापू सांगला. त्याने सुन्दरीला विचारले—“बोल, माता मी काय करावे?”

तिने समजावले—“राजासमोर दोन वासने बसतील. त्यापैकी एकावर मोत्याचा हार ठेवलेला असेल आणि दुसऱ्यावर सोन्याचा हार असेल. आपण मोत्याचा हार आपल्या गळ्यात घाला आणि सोन्याचा हार हातात घेऊन राजसाहेबाना म्हणा, ‘माझ्या मित्रा’, आणि कपडेच पुढे कथा सुरू करा.”

राजाने सेवकांबरोबर पाठवलेल्या बाहुनातून वरिची राजवाड्यात गेला. राजा-वाडा पाहिल्याबरोबरच त्याला चाम कुटला. राजाच्या समोर पोचल्यावर बाहुनाजाने त्याने मोत्याचा हार गळ्यात घालला आणि सोन्याचा हार हातात घेऊन म्हणाला, “माझ्या मित्रा.”

आले. इतक्यात तो जागा झाला. त्याला सभजून बुरूले की आपण जवळ उपाहार-गृहाच्या एका कोपऱ्यात बसलेले आहोत. आपल्या अंगावरील विध्या झालेले कपडे तसेच आहेत हे पाहून त्याला काय आनंद झाला!

अर्धी किंमत

जपमोहनबळ व्हा एकर बमीन होती आणि यावात त्याचे फिरकोळ सामानाचे एक बुकानही होते. तरीही तो ‘एक नंबरचा कंजूस’ म्हणून यावात जोळबळा बाई धान्य-मळणीच्या वेळी एक दिवस बायकोला बुकान पहायला बघवून तो चळपावर निघून गेला

चळपात धान्याची एतत जागलेली होती. मळणीनंतर गरीबाना बोटे धान्य दान करायची संतकऱ्यांची पद्धत असते. एम जपमोहनचा कंजूसपणा सर्वांना ठाऊक होता. त्यामुळे त्याच्या चळपावर कोणीही नेने पाहो. दान देत बसताना इतर संतकरी जपमोहनबाई पहात होते. ते पाहून जपमोहनचा स्वतःची साज बाटली. त्याने विचार केला—आपल्याला जोकांनी ‘कंजूस’ बघवू नये. मग त्याने पाऊलपट कोठा व पाचपट धान्य एकत्र मिसळले व दूर घेऊन त्याचा काही मुलांना बोलावून त्यांना ते दान दिले!

सवतीबुधकाचा हा दानगुरपणा पाहून तेथे जमळपास बसल्याच्या एक मोठ्या माणसाला जाअर्थ वाटले. त्याने मुलांना जवळ बोलावून त्यांना विचारले धान्य पाहिले. सर्व प्रकार त्याच्या लक्षात आला! त्याने त्या मुलांना एक योजना समजावून सांगितली.

इकडे जपमोहन सर्व धान्य पोरवात भरण बरी वेळन आला. इतक्यात त्याची बायको तेथे आली आणि कोपऱ्यात झोतलेल्या एका धान्याच्या रातीकडे बोट घाबवून म्हणू लागली—“जरा ऐकत बरे, बोटचा वेळापूर्वी दकडून काही मुलं त्यांना कोणा बसल्याने दिलेले धान्य आकारात विकायला येऊन आलेली होती. मी त्यांना बोलावून ते सारं धान्य त्यांच्याकडून निम्ब्या किंमतीत विकत घेतलं पण!”

हे धान्य पाहून जपमोहनच्या हृदयाचा एक ठोका बुरूझाच. काही उपयोग नसणार ते कोठा मिळित धान्य खरेदी करवाच्या बायकोच्या मूर्खपणाच्या त्याला पळोताच वादू लागला!

दुनियादारी

राजापुरात भोलाप्रसाद नावाचा एक शेतकरी रहात असे. तो अत्यंत विवेकशील व व्यवहारशुलक होता. त्याच्या गावातीलच लहाने तर भासपासच्या गावातूनही लोक आपल्या अडीअडचणीवर उपाय विचारण्यासाठी त्याच्याकडे येत. काही विनिताच्या अवघीतच तो त्यांना उपाय सांगत असे.

एकदा त्याच गावाचा एक गंगाराम नावाचा गरीब शेतकरी भोलाप्रसादकडे आला व म्हणाला— माझ घर इतकं छोटं झालं आहे की माणसांना येणानाही कठीण झालं आहे. दिवभर खोलीत घरातल्या सर्वांना आवरता येणं कठिण झालं आहे. कोणालाही शांतपणे बसता येत नाही. मुलांना अभ्यास करायला जागा नाही. रात्री झोपण्याच्या वेळी तर फारच अडचण होते. सर्वांचे पाय एकमेकाला

लागत असतात या कुशीवरच त्या कुशीवर होता येत नाही. कुणासाठी स्वस्थपण झोपता येत नाही याचा सर्वांच्या तड्यतीवर परिणाम होतो. आता घर वाढवून मोठं करण्याची माझी ताकद नाही. असा काही उपाय सांगा की आमचं घर लहान वाटू नये—मोठं झालं.

भोलाप्रसाद बोला विचार करून म्हणाला— “गंगाराम, तू घरात बकऱ्या व कोबड्याही पाळतोस ना?”

गंगारामने आपण पाळलेल्या पशुपक्षांची माहिती भोलाप्रसादला दिली.

यावर भोलाप्रसाद म्हणाला— “ठीक आहे, आजपासून तू जाणसी एक बकरी आणि तिची पिल्लं आणून आपल्या घरात बांध आणि चार दिवसांनी पुन्हा येऊन तुझ्या घराच्या अवस्थेबद्दल सांग.”

हे उत्तर ऐकून खुप होऊन गंगाराम निघून गला. त्याला वाटले की जाता आपली अडचण दूर झालीच तो पळत घरी गेला. भोलाप्रसादच्या सांगण्याप्रमाणे त्याने एक बकरी आणि तिची पिल्लं घरात आणून बांधली. त्यामुळे त्याचे घर जाणसीच अडचणीचे झाले आणि घरांतल्या लोकांना इतका त्रास झाला की ते चार दिवस त्यांना चार दुर्गासारकं वाटले.

चार दिवसांनी मोठ्या चिंतायुक्त व दुःखी मुद्रेने गंगाराम भोलाप्रसादकडे गेला. त्याला पाहून भोलाप्रसाद म्हणाला— “जरे गंगाराम, तू मुळीच काळजी करू नकोस. तुला हा अनुभव नवा आहे म्हणून सुरुवातीला बसच होणार. आजपासून

जाणसी एक बकऱ्याची जोडी घरात बांध, आणि पुन्हा दोन दिवसांनी येऊन भेट, कळलं?”

दोन दिवसांनी गंगाराम भोलाप्रसादकडे येऊन हात जोडून म्हणाला— “महाराज, या वेळी तर अमच्या कडे पाय हलवाय- काहीं जागा राहिली नाही. फार त्रास झाला सर्वांना.”

भोलाप्रसाद गाळात हसत म्हणाला— “गंगाराम, आता एक काम कर. घरांतली एक बकऱ्याची जोडी बाहेर नेऊन बांध आणि दोन दिवसांनी भेटायला ये.”

दोन दिवसांनी गंगाराम आला तेव्हा त्याच्या चेहऱ्यावर जोडेसे समाधान पाहून भोलाप्रसादला संतोष वाटला. त्याने

विचारले—“तुझं घर थोडं मोठं वाटतं ना?”

“हां, हां! मापण म्हणता तसं थोडं मोठं वाटतं खरं! आम्ही जरा स्वास्त भेऊ शकतो.” गंगाराम म्हणाला.

“मग जाता आणखी एक काम कर घरक्या-सुरक्या खर्च बकन्याही जाता घरा बाहेर बांध. आणि बांध्या दिवसांकी पुन्हा येऊन भेट.” भोलाप्रसादने सांगितले.

चार दिवसांकी आनंदाने चेहरा उजळलेला गंगाराम भोलाप्रसादकडे आला.

“आता कसं आहे तुम घर?” भोलाप्रसादने हसत हसत विचारले.

“महाराज, आपले उपकार मी कधीही विसरणार नाही. आपल्या कुपेने जाता माझे घर पहिल्यासारकं अडचणीचं राहिलं नाही, सूप मोठं झालंय ते! माझ्या घरक्या कोणाक्याही ते जाता अडचणीचं वाटत नाही” जसे म्हणून नमस्कार करून गंगाराम निघून गेला.

थोड्या दिवसांपासून साईनाथ नावाचा एक नोकर भोलाप्रसादकडे कामाला राहिला होता. तो सुरुवातीपासून गंगाराम व भोलाप्रसादचे बोलणे आणि आपल्या मालकाचा सल्ला ऐकत जाला होता.

त्याला हा सर्व प्रकार विचित्रच वाटला. त्याने विचारले—“मालक, हा गंगाराम तर केवळ भोळा-भाबका वाटतो. पहिल्याने तो सल्ला विचारायला आपणाकडे आला, तेव्हापासून आजपर्यंत त्याचं घर होत तसंच आहे? मग घरातली अडचण कशी दूर झाली?”

यावर भोलाप्रसाद म्हणाला—“गंगाराम मुळीच भोळा किंवा भाबळा नाही. त्याला नववतारजान कमी आहे. त्याच्याच म्हणण्याप्रमाणे एक मोठं घर बांधायची आज त्याची ऐपत नाही, तरीही आहे त्या घरात त्याला सुकाने रहाता येत नाही. म्हणूनच घरात बकन्या बांधायला सांगितलं मी त्याला! एकच घर लहान किंवा मोठं कस बनलं हे त्याला जाता समजलं की नाही?”

गोम व त्या प्रकारच्या खंयर पाय असणाऱ्या भतपाद प्राण्यांना इंग्रजीत 'सेंटिपेड' असे म्हणतात परंतु फक्त काही प्रकारच्या भतपादांनाच गार्गाच्या बरोबर पंजाब जोड्या वसतात. युरोपमध्ये काळजाच्या 'हियफ्यूज रॉबिन्स' नावाच्या भतपादाचा १७३ ते १७७ जोड्या इतके पाय वसतात!

गोमेचे पाय

अत्यन्त मोठा हिमखण्ड

जगातील सर्वात मोठा हिमखण्ड (ग्लेशियर) दक्षिण पॅसिफिक महासागरात अमेझॉन्स पर्वत १९५६ मध्ये लागला. त्याचे क्षेत्रफळ १२,००० चौरस मैल आहे. १९५६ मध्ये ग्लेशियरच्या पसरलेले उत्पन्न उच्च जला हिमखण्ड आपल्या त्याची उंची ५५० फूट आहे.

हमिंग बर्ड

दक्षिण अमेरिकेतील 'हमिंग बर्ड' नावाचा पक्षी तर सेकंदासा ८० वेळा पंख फडफडवतो. याचा अर्थ जसा की सर्व प्रण्यापेक्षा अधिक वेळी हा पक्षी उपवोषात आणू शकतो! हा पक्षी सरळ, बर, बाजी-बकडेंतिकडे-इतकेच मळे, घर भागे-केपटाकडेही उडू शकतो!

चांदीवा

फरवारी १९८८

अनुक्रमणिका

संगीतकीथ	...	७	काबानची मतिरे	...
चांदीबागुळ नवलाई	...	९	पितृभक्ति	...
सुर्गम	...	१०	कृष्णावतार	...
शिक्षा की परवान	...	११	अदफावदल	...
मोकरीच्या बांधात	...	१६	अद्भुत वृक्ष	...
साव्याची हरी	...	१९	माझ नचेष्टा	...
पिता आणि पुत्री	...	२३	नमस्तिक भाऊचर्ये	...
निमगांची वरामल	...	३०	काही ज्ञानाच चढाळ न	...

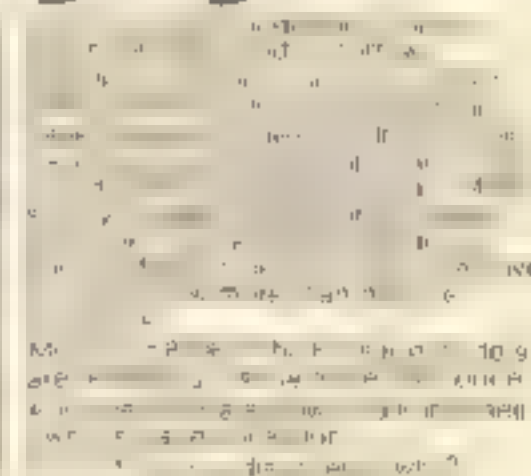
एक प्रत : ₹-५०

वार्षिक खर्चणी : ₹०-००

No share prices,
no political fortunes, yet!

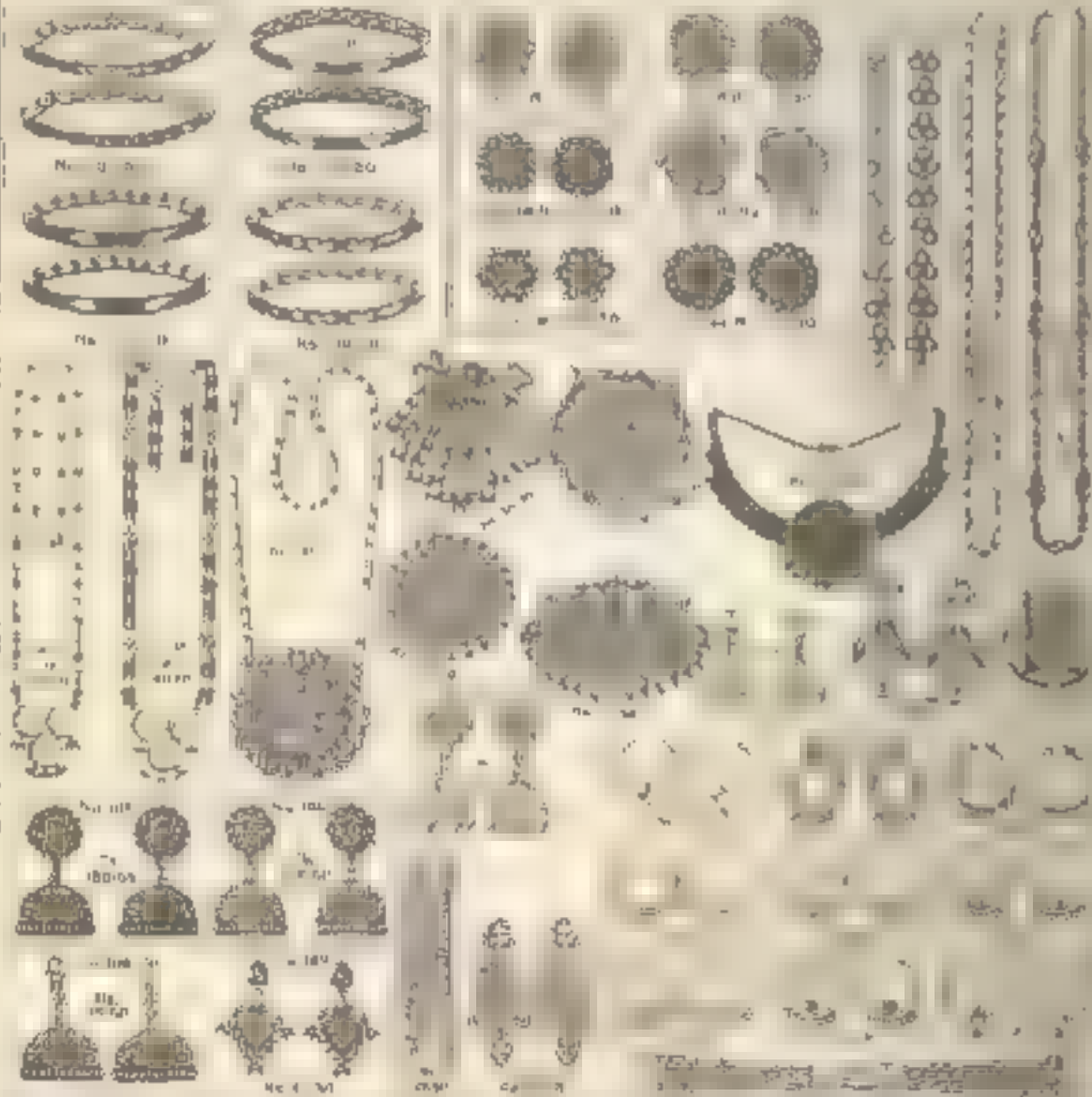
Over 40% of Heritage readers
are professionals or executives,
61% from households
with a professional / executive
as the chief wage earner.
Half hold a postgraduate degree
or a professional diploma.

THE
HERITAGE

बार्बास करतल्या सोंब्यान मंडवनेस हिर बावण्यां एक विश्वकर्मोय ज्ञान
संप्रतिष्ठ नाव ! पयकाच्या पसरांन उगरीन अस हिर बावण्यां मळावळी
हिमादत्त !

अंतर वेदवशात् किंवा बापान्वयन त्याचा स्पष्ट उल्लेख करावा व्ही ० ०
 जेजेस वेगळी माणसो पचकारा ही शिवा

WORLDWIDE EXTENSIVE WORK

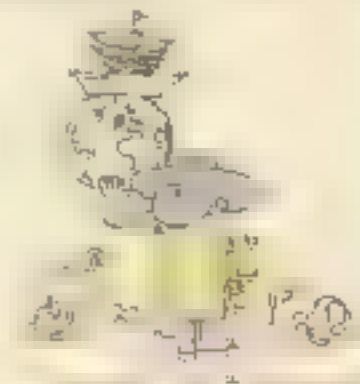
चांदोबातील नवलई

परिचय कालांतरादिसमये नकलीय १४२ प्रतिलिपि
 दक्षिणपूर्व दिशा में स्थित आदिवासीयों की ओर दिशा
 अन्तर्गत कवच संप्रदायों आदि जहाँ जहाँ पावने
 अन्तर्गत पावने की जहाँ जहाँ आदि दिशा
 अन्तर्गत जहाँ जहाँ आदि य कवच संप्रदाय
 अन्तर्गत जहाँ जहाँ आदि य कवच संप्रदाय
 अन्तर्गत जहाँ जहाँ आदि य कवच संप्रदाय

[illegible]

असे अनुमान लागले तेथे होते की सूर्याचे आद्युष्य वर्षाळनवळ '६,००० मिलियन वर्षे' इतके आहे. परंतु भारतीय ज्योतिष शास्त्रज्ञ श्री बदमनाल श्रीकांतचे म्हणणे असे आहे की सूर्याचे आद्युष्य '४,६०० मिलियन वर्षे' इतकेच आहे त्यांनी मुक्तीच ही सार्वस्वी माहिती आज शास्त्रीय विश्वकिरण परिषदेनेच वर्धण्या वेळी घातिले होती या अनुमानाबुद्ध सूर्याचे आद्युष्य ९,४०० मिलियन वर्षांनी कमी आहे आहे.

[illegible]

दुर्गम

प्राचलकाळी दुर्गम नावाचा एक राक्षस कृष्णजीन व मरुजा व काता ज्ञान दयाकरा। तदनवीन लहाना जोषू लागला अविमनि वेताच्या मरुजाप्रावेन राज कन शकतात पालीत रोवणीच वज्र सपथ केला आता यज्ञ यावयाचे तर वेताक न द्याय सारे राक्षस या विचाराने दुर्गमने तपस्या करून बऱ्या अपूर्व मिह्या मिळवल्या त्या जमनीचा दुष्काळ करून दगडाने पत्र चारून आणि त्याचरावरून असा एक पत्राप केली की उद्यानतु कृष्णजीन वदमल विसकत आतांन

यामळ अता अविमनि राज कन शकतात यज्ञ न पावता वद मरुजा ने वद दुष्काळने शकत नावेन बहान त्याचपा मरुजा विमनिन उद्यान शकत प्रमोद पत्रा विमनि व शाल्यामळ मातव व दिव्यशक्ति येता सवेस मरुजा कृष्णजीन यावर वदकर पाहसु व पदव्यामळ आदि दुर्योध बाळून मनी तया ज्ञान व द्या सवेस मरुजा काय करा

मनव समाजात दररोज नवे नवे उदभवू लागले आहेत अविमनि विमनिन जलव्याता दुर्गदिबोला मरुजा नेले

दुर्गम राक्षसाचा जन्म हो खबर केली की अविमनि दगावतेच्या दगावता येत अजून त्याचा व हो तिचे आज्ञा व तया त्याच वेटी जगन्मनच्या दिव्य तप मरुजा हसत अस्त्रे निचाभी व त्यांनी दुर्गमचा वध केला

राक्षसाच्या मृत्यूवर मनीना पहा वद प्राप्त ज्ञान त्याचे यज्ञमार्ग दुर्गमि द्या पर्यावधि मरुजा असा अकार ममन्ने विषय गुप्त जागीत भक्त मनी

शिवाजी मरुजा?

दुर्गम नावाचा एक राक्षस कृष्णजीन व मरुजा व काता ज्ञान दयाकरा।

नावाचा एक साधा माणूस रहात होता. त्याला एकुलती एक मुलगी होती तिचे नाव सौजन्या लहानाणीच ती मातृमुखाला बसित झाली. म्हणून शीतला प्रसादनच तिचे पालन-पोषण करून तिला लहानाच थोड केवळ आता ती उपवर झाली।

शीतला प्रसादने आपल्या मनीच्या लज्जासाठी प्रयत्न मरु केवळ राज रच्या लाडाने द्यामिह नावाचे एक बड व्यापारी रहात होते. त्याचा मुलगा मुलगी पहायला आली त्याला व त्याच्या आई-वडिलांना सौजन्या पसत पडली पण त्या कोकानी मापला निर्णय त्याच वेळी मागितला नाही।

त्या दिवशी सायंकाळी सौजन्या स्वयंपाक करीत होती. झालला प्रसाद बाजारातून परत आल्यावर मुलीला म्हणाला—“वटी

मौज्या, आज जो मुलगा तुला पाहून गेला तबड्या निर्णय बघुया हाकाराचो घणार नसर मला स्वत लाच स्वयंपाक कराना लागणार. म्हणून मुली मला आज पासून स्वयंपाक करायला शिकव” एतडे बोलून शीतला प्रसाद हुसू लागला।

दतक्यान शीतला प्रसादचा मित्र साधव सिंह तेच पोचला आणि म्हणाला—“मिया, तू आपल्या मुलीच्या लग्नाची तयारी करीत आहेत ना? माझ्या एका नातेवाईकाकडे राजाराम नावाचा एक तरुण पाहूणा आला आहे. आपण त्याला सौजन्या दाखवू या का?”

यावर शीतला प्रसादने सांगितले—“आज सकाळीच एक मुलगा पाहून गेला, पण अजून त्यांता आपला निर्णय कळविला नाही अशा स्थितीत दुसऱ्या कोणाला मुलगी दाखवण योग्य होईल का?”

माधव सिंह धमळ विद्वत् म्हणाला—
"त्यांनी मुलीला पसत केव्हा असल तर गोष्ट
वगळी पण जोपर्यंत त्यांनी आपली संमति
नसलकी नाही, तोपर्यंत पुढच्या कोणाला
मुलगी दालबायला काय हरकत आहे?"

शीतला प्रसादने म्हीकृति दाखवली
आणि गप्प राहिला. बाईघात वेळाला
माधव सिंह राजारामला घळन हजर आला.

दहा पंधरा मिनिट इकडच्या-तिकडच्या
गोष्टी झाल्यावर राजाराम म्हणाला—'मला
मापला म्हणणारे कोणी नाही. उरत
म्हणाले जर आज एक छाटखानी घर आहे
अवता अवता पुढी जमीन आहे तिथे मी
निरतिशळचा फळ-भाज्या, पाले भाज्या

पेदा करतो नि त्यांची विक्री करतो. माझ्या
कडे चार म्हशी पच आहेत. सहारातला
एक व्यापारी येऊन म्हशीचं दुध करेवी
करतो. या उत्पन्नातून मी आपली बायको
व मुलं यांचे पालन-पोषण करू शकून असा
माझा आत्मविश्वास आहे.

नंतर तिथून निघताना राजाराम
शीतला प्रसादला म्हणाला—"जायत्या
मुलीला कोणताही तरुण नापसंत करणार
नाही, तेव्हा मी त्याबाबतीत बोलायचो
काही जरूरीच नाही. जायत्या मुलीकडून
काही हरकत नसेल तर आपण विचार
करून आपला निर्णय कळवावा."

सौजन्याला राजाराम आवडला. हे
ओळखून शीतला प्रसाद म्हणाला—"राजा-
राम सुंदर आणि मनमिळाऊ आहे पण
सकाळी जे स्वच्छ बाळं होत, ती माणसं
भीमत घराण्यांतलं आहेत.

अपत्या बडिलाच्या या दोनघ्यावर
सौजन्याने काहीच न होवता मोन स्वीकारल.

दुसऱ्या दिवशी सकाळी शीतला प्रसाद
अ या मुलीला म्हणाला—"बाळा, मी
ध्यामासहच्या माकी जाऊन त्याच काय
म्हणण आहे हे पाहून घरां जायत्याला
राजारामला आपला निर्णय कळवायला
हवा ना?" अस म्हणून ती माईघाचा
गाडी ठरवून निघून गेली.

वडेल तिथून गेल्यावर सौजन्या घराचे
दरवाजे बंद करू लागली. इतक्यात एक
मनोळखी इसम तेथे आला त्याने
विचारले—"श्रीतलाप्रसादचे घर हेथे का?"

"होय, पण ते तर आता मरी नाहीत
काय काम होतं आपलं?" सौजन्याने
विचारल.

बाबर तो इसम म्हणाला—"माझ नाव
शंकरदास. मी रामापुरला रहाता
आमच्याच गावातल्या राजाराम बाबांच्या
मुलाची, शीतलाप्रसाद जायत्या मुलीच
लागू ठरवोत आहे असं ऐकलं पण
पोरीच्या अपराधाककन राजाराम दोन
नवे बंदत होता—ही बाबर देव्यासाठीच
मी इथे आलो." इसने बालून तो शंकरन
तिथून निघून गेला.

ही बातची ऐकताच सौजन्याला जणू
डोक्यावर जीव कोसळल्यासारखे वाटल
पण या गोष्टीची सहायिका करण्याच्या
निश्चयाने तिने घराला कुलूप लावले व
माईघाच्या माडीन ती रामापुरला निघून
गेली राजारामचं घर मोघायला सौजन्याला
फारसे कष्ट पडल नाहीत. तिला पाहून
राजारामने हसून विचारल—"एकाएकी
कसो आलास?"

सौजन्या राजारामा स्वराने उत्तरली—
मी आताच थोड्या वेळापुर्वी आपला-

बाबर एक विविध बातची ऐकली पोरीच्या
अपराधासाठी आपण बंद भोगून आला
आहात. करी गोष्ट आहे ही?"

राजारामने बाबर लगेच काहीही उत्तर
दिल नाही. ती सौजन्याला बोटकीच्या
मोलीत घेऊन गेली तिच्या एक बोटकीवर
बसामला लावून ती बोल्ड झाली—"तु
माझ्यावर जणू नाराज आहेस असं दिसतय,
पण सरं तर मला शिक्षा का भोगवा
लायली हे कळत तर मी निरपराधी
असल्याचं तुला पटल. कीट ऐकून म."

"कहातपणीच मी आईबडिलांविना
पोरला आलो. मला माझ्या आईच्या
आईने-आजीने वाडवले. आजीला छळून

निष्ठाकडून पैसे घेऊन शहरात जाऊन ते हवे तसे उचळत असे मी! अन् पैसे संपले की पुन्हा बरी येत असे

एकदा असाच भावध्याच्या गाडीने शहराकडे जात असताना एका श्रौत दयाच्या बाईने गाडी थांबवली. तिच्या हातात एक डबा होता. तिने मला विचारले- मुला, तू शहराकडेच जात आहेस ना? मी म्हटले- होय

“मग बाळा, मला थोडोशी मदत करतास! माझा मुलगा शिकायला शहरात रहातो. त्याच्यासाठी मी घर दड्यात लावून कडून आपलं जाहेत, त्याच्या बडिलाचो तन्यंत बरी नाही. नाहीतर ते स्वतःच डबा

घेऊन गेले असते.” असं म्हणत त्या बाईन डबा माझ्या हातात दिला आणि म्हणाली- “शहरात रामाच्या देवळाजवळ नारायण नावाचा माणूस वाट पहात असल. हा डबा त्याच्या हातात दे”

मी ज्या गाडीत जात होता तो गाडी रामाच्या देवळाजवळ पोचताच दान शिपायांनी अडवली. मी त्यांना म्हटले- “तुम्ही गाडी का अडवली हे मला माहीत नाही. पण माझ्याजवळ तर धा काडू भरलेल्या डब्याशिवाय दुसरे काहीच नाही अन् अस म्हणत मी डबा त्याच्या पुढे केला

शिपायांनी डबा उघडून त्यातले काडू बाहेर काढले, लाहूच्या जातीच्या त्यांना तान्याचे दागिने सापडले!

त्याबरोबर त्यांनी माझा गळा घेरला अन् म्हटले-“आम्ही हवे लाहूची वाट पहात नाही मांकां, या बोरीच्या मासासाठी मांकां, कळतं? कळ आता कोतवालाकडे” असं म्हणत त्यांनी मला गाडीबाहेर सेचले. हे पाहून सग्या बोरात तिथून फळ काढला बहुतेक!

आणि मी माझ स्वतः न केलेल्या अपराधाचो दान बरे शिक्षा भोगला तुम्हात!

माझ्या शिक्षणी बालमी एकून आर्जोन हाय स्कूलची मी अध्यक्षांना मिळाली आणि

एका जाळबड्यातच तिने ‘राम’ म्हटला!” अशा प्रकारे राजारामन सोबन्याला खरे काय घडले ते सांगितले आणि म्हटले- “तुम्हात शिक्षा भोगत असताना मी भाजापाला कसा कावामचा, त्याची निगा कमी राखावची बरेच सर्व शिकून घेतले. तुम्हांतून मुठल्यावर तेच मास उपजाविकेच साधन बनले”

“आपण अगोदरच आपल्या तुठगवासा-बहुल बोलला असता तर बरे झाले असते का?” सोबन्याने विचारले

राजाराम हसून म्हणाला-“ही काही फार मोठी चांगली खबर नव्हती. पण तरीही मी मुद्दाम आमच्या नावाच्या एकाचा पाठवून आपल्याला कळवलेच ना?”

आपले जका समाधान झाल्यावर सोबन्याला ‘आपण उगीच बाई केमी असे काढून पडवामास साळा व ती आपल्या गाडी घेतली

या बड्यात झोतलाप्रभादही घरी परत आला होता. त्याने विचारले-“कुठ गेली

होतीस बाळा? राजाराम चोर आहे-अस एकल. तू त्या स्थळावरून विसरून जा सकाळी आपल्याकडे बालेंत्या श्यामसिंहच्या मुलाला तू धसत आहेस. पण ते पचवीस हजार हुडा मागत आहेत मी आपले घर विकून पैसे उभा करीन

“बाबा, घर विकायची काही जरूर नाही. भरपूर इस्टेड असूनही इतका हुडा मागणारे श्यामसिंह सारखे लोकच खरे चार आहेत. मला राजारामकडून सर्व गाष्टी समजल्या, तो निदोष आहे पण शिक्षा भोगल्यामुळे उमट त्याचा कायदाच झाला आहे तुम्हांबाहेर असता तर कदाचित रोजगारीबाबून त्याची उरली सुरती संपलीही खर्चून गेली असती. दोन वर्षे दिला भोगत असताना तो अम करायलाही शिकला एक प्रकारे ती शिक्षाच त्याला बरदान ठरली मी राजारामशीच लग्न करीन.” सोबन्याने सरळ सांगून टाकले. झोतलाप्रसादलाही आपल्या मुलीचा निणय योग्य वाटला

नोकरीच्या झोप्यात

धनगुप्त श्रीपुरुषोत्तम एक प्रसिद्ध जव्हेरी होता. त्याच्या दुकानाचे व्यापाराबद्दलचे हिणोब मित्रांपाचे काम श्रीधर नावाचा एक तरुण करीत असे. श्रीधर सामानिक व कष्टाळू होता. आपले काम तो जूप मनापासून करी. मालकाची इमान-इतबारे सेवा करणे हेच तो आपलं कर्तव्य समजेल. श्रीधरच्या बुद्धिमत्ता व चतुराईमुळे धनगुप्ताच्या व्यापारात अधिक फायदा होत असे. असे असूनही धनगुप्ताने श्रीधरचा पगार कधीही वाढवून दिला नाही.

श्रीधरचा पगार त्याच्या कुटुंबाच्या उदरनिर्वाहामा जेमतेम पुरेसा होता, पण तरीही आपल्या बायको मुलांच्या काही बारीकसारीक मागण्या पुरवण्यासाठी श्रीधरला जूप कष्ट करावे लागत. मालक एक व एक दिवस आपला पगार वाढवील अशी आशा श्रीधर करीत राहिला. पण असे

घडणूक नाही. सवटी निरास हाऊन तो दुसऱ्या जव्हेर्याकडे नोकरी मिळवण्याचा प्रयत्न करू लागला.

कामलपुरचा रत्नांचा व्यापारी अनंतगुप्त याने श्रीधरला व्यापाराबद्दल अनंत घडन विचारून आणि त्याची उत्तर ऐकून तो फार जूप मनाचा श्रीधर सारखे येवक आपल्याला मिळाला तर झगतात आपल्याला याहुन ही अधिक फायदा मिळविले मिळेल असे त्याला वाटले. त्याने व्यापारागाडी बांगल नोकरी आजकल कडून श्रीधरला काही दिवसांनी येऊन घेण्याला मागितले आणि त्याच्याबद्दल मोठे माहिती मिळवण्यासाठी अनंतगुप्त धनगुप्तला भेटला.

धनगुप्तने सांगितले की श्रीधर केवळ विद्वत्तासू आहे इतकच नव्हे, तर तो फार हुशार आहे. त्याच्यामुळेच तो माझा व्यापार वाढवू शकतो "

अनंतगुप्तने श्रीधरला बाल वन घेतले व कामावर रजु होण्यास सांगितले. परंतु त्याने तो पगार देऊ देऊ तो वनगुप्त देत असल्याचा पगारपोझाही कमी होता म्हणून श्रीधरने ही नोकरी नाकारली.

नंतर श्रीधर कामाळीपुरच्या चन्द्रगुप्त नामक जव्हेर्याला भेटला. चन्द्रगुप्तलाही त्याने सर्व माहिती दिली. चन्द्रगुप्ताच्या श्रीधरचे कामधे-बोवज पमत पडले. जसा गडक मिळाला तर आपल्याला व्यवसायात आणखी प्रगति करता येईल बाकी त्याला बाकी पटली. तो मनातल्या मनात म्हणला "श्रीधर मला ज्या विद्वत्तामुळे त्याने व्यापार मूक वकल जव्हेर्या इतका पुढार आहे.

नंतर चन्द्रगुप्तने श्रीधरला बोलावून कामावर रजु होण्यास सांगितले. चन्द्रगुप्तने मागितले पगार धनगुप्तकडून पगारपोझाही नव्हे. तो अधिक असले परंतु कामाळीपुर गांधर्वच्या गावातून फार दूर असल्याने श्रीधरने ही नोकरी ही स्विकारली नाही.

निमगा उलटून पडलात श्रीधरच्या तळने घमर्गहीन विकामदल नावाच्या व्यापार्याकडे श्रीधरला बोलावून जाले. इथही श्रीधरच्या सतरांवर जूप होऊन तो धनगुप्तकड गेला व श्रीधरसबधी विचार कराला.

धनगुप्त हसून म्हणाला—"श्रीधर जव्हेर्या आळशी आहे! बागिबाग तो मिसरालही आहे. त्याला नोकरी दिल्यामुळे माझ आतापमत व्यापारात पुढकळण नुकसान झालं. आपण विचारकत म्हणूनच आपणाला पो ही करी माहिती देत आहे." मला म्हणायची बवनामी करण्याची इच्छा नाही यावर आपणाला त्याला सध्या घायची असेल तर पहा. पण नंतर मला दाख देऊ नका 'बा, बा! सरी माहिती देऊन आपण मजवर छपकारक केलेत' असे म्हणून विकामदल तेथून निघून गेला.

श्रीधरने त्या दावाचा सवाद दुकानाच्या आतील बाजूस असून ऐकला होता. त्याला

पगार वाईट वरून घनगुप्तला त्याच विचारले—“महाराज, आपण माझी एक चांगली संधी घालवलीत आपण असं का करे केलत?”

घनगुप्त श्रीधरच्या साक्षात्कार घापटत म्हणाला—“असं पहा, तू यापुढीही दान व्यापाऱ्यांकडे नोकरोमाठी प्रयत्न केला होतास. त्यांनी तुला जो पगार देऊ केला तो, मी देत असलल्या पगारापेक्षा काही विषय जास्त सध्दना मी केलावेळी मुकाट्याने सर्व माहिती काढत होतो. हा विकासवत तुला जरा अधिक पेसे घायला तयार आहे.”

“मग आपण माझ्याबद्दल खोटी तक्रार करत माझ नुकसान का केलत?” श्रीधरने विचारले.

“श्रीधर, अज्हापासून तू माझ्याकडे काभाळा आहेस, तेव्हापासून तू जसं हित पाहिलस तसंय मीही तेहमी तुझ्या भल्या-वाच विचार करत आलो. तू मुला-बाळांचा धनी आहेस, तेव्हा मी तुला घोडा

पगार वाढवला असत तरीही तू त्यामुन काही धुकत कम झकला नमनाम कायच स्वर्च आवश्यक अन् कोणता वनावश्यक हे समजण फार कठीण असत तुम्ही यत्नात आता सगला बाय झाली आहे, म्हणून मी तुझ्या नावे माडी काडी रक्कम जमा करत आला आहे गिवाय विकासदन तुला जो पगार घायला तयार आहे, तेव्हा पगार मी ही वाच यत्न्यापासून तुला दर्दन. मान्य आहे तुला?” घनगुप्तन विचारले.

आतापर्यंत आपण आपल्या मालकाबद्दल कुकीची समजत करून घेतली यत्न पडनातात हऊन श्रीधरन घनगुप्तन वत रुतजना व्यक्त केला

श्रीधर म्हणाला — मी एक आपण माझ्यावर करे झुरे प्रेम आहे हे जाणून घेला फार आनन्द झाला. आपण माझे करे हित चिन्तक आहात आपण मला पगार वाढवून दिला असता तरी ते पेसे अमेच स्वर्च झाल असते. कडे आपले आभार मानू?”

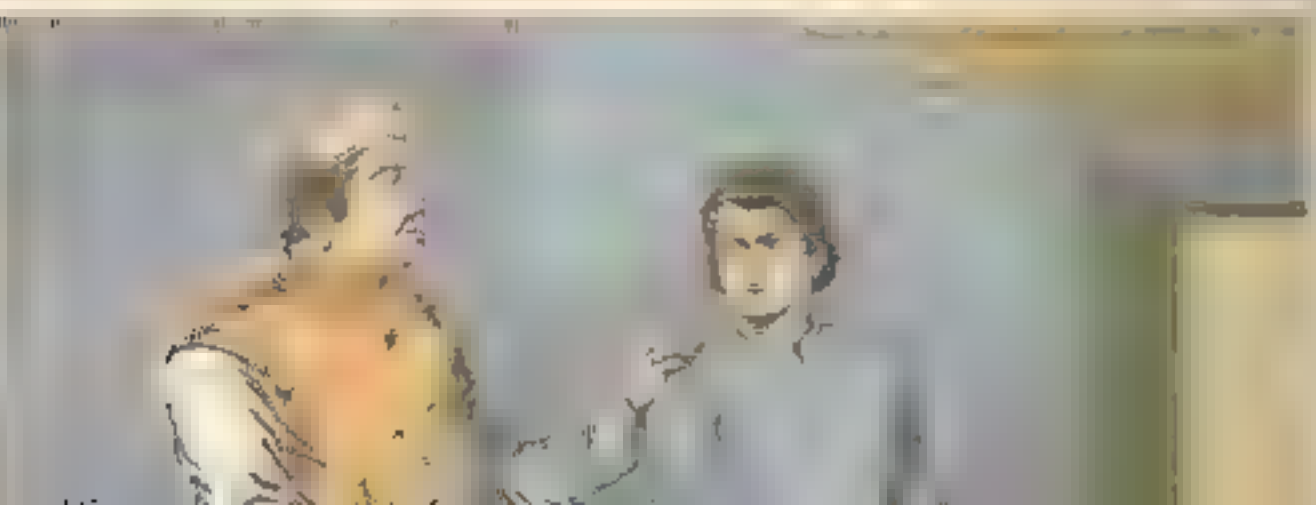
सोन्याची दरी

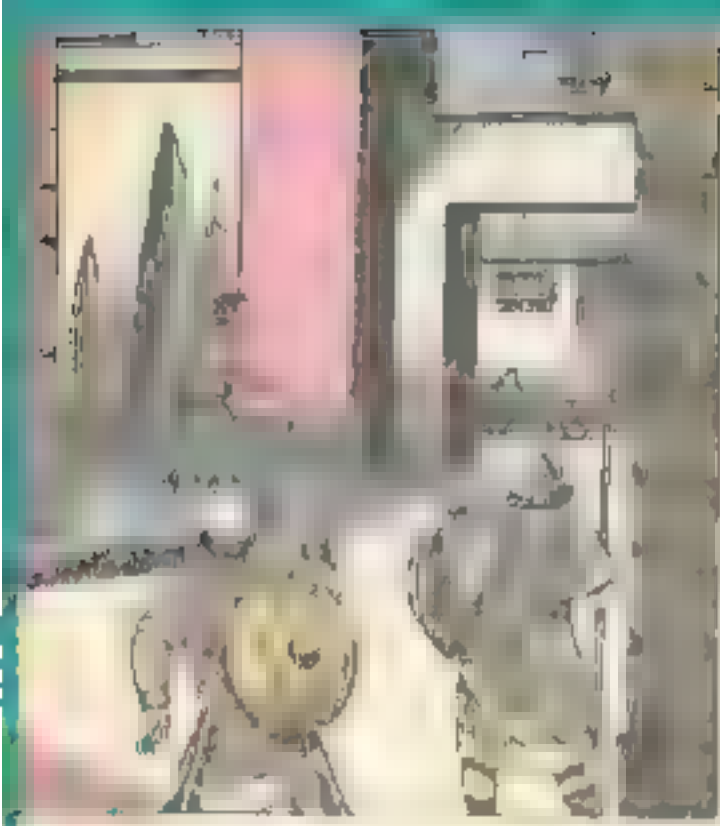
[२]

सोन्याची दरी राज्यात भूकंपामुळे येतात यापुढे प्रवेशाद्वार सोडून पडले यासाठी शिब्यकाराचा जन्म विनोद याला राज्यात कार्यावायाची शिक्षा कमीवली तो अरण्यात पडून गेला तेथे जेव्हा एक मुकणारीत दिवली प त्याच वेळी गुला आवाजाने त्याला धबधब्यामागील गुहेत जाण्याची सूचना दिली पक्ष याचा]

त्या आवाजाने विनोदला धबधब्यामागील गुहेतून जाऊन तेथील अधिष्ठात्री देवीकडून वर मागायला सांगितले, तेव्हा विनोदच्या आनदाला सीमा राहिली नाही. परंतु प्रश्न होता तो गुहेत शिरण्याचा. गुहेत शिरून पलिकडे जाऊ पहाणारा कोणीही माणूस आजपर्यंत जिवस्त परत आला नव्हता! विनोदचा मान दुढ विश्वास होता की त्याला आवाजान

दिलेल्या सूचने-प्रमाणे करेच पडणार आहे! आपण धबधब्याच्या मागील गुहेत जाऊ. त्या गुहेतून पुढे गेल्यावर नवीन प्रदेशात आपल्याला एक देवी दिसेल ती देवी आपल्याला रहस्य सांगेल सुवर्ण प्रतिमा जव्हा सजीव कल्पमध्ये परिवर्तित होईल तेव्हा त्या कल्पशी विवाह करण्याची परवानगी देवी आपल्याला देईल

भाबवेळी विनोदला आठवले की या मूर्तीच्या रक्षणासाठी कोणत्या तरी मदत जागेल. आपलास कोण मदत करू शकेल याबाबत तो चिंता करू लागला. सेनापतीचा कसा काय उपयोग होईल? की महाराजांनी आपणास अधिक भोवता-तोलाची मदत करू शकतील? भवी-मंडळात सर्वात लायक कोण? थोडा विचार करून त्यानं निर्णय घेतला की या कामासाठी खुद महाराजांसिवाय आपली योग्य दुसरे कोणी नाही.

आता पहाटेचे किरण आकाश उजळू लागले होते. विनोदने एकदा सुवर्णप्रतिमेकड मजूर टाकली त्यावेळी त्याला असे भासले की

मूर्तीच्या भोंटावर मंदहास्य विलसत आहे. विनोद कित्याच्या महाराजांच्या रोलाने निघाला. त्याचवेळी द्वाररक्षकांनी सुर्योदयाच्या सूचनाचं तुतारी वाजवली. विनोदने त्यांच्याकडून आज्ञा घेतली—“मला माताच्या बापा महाराजांना भेटायचे आहे.”

“हू! म्हणं महाराजांना भेटायचंय, मोठा चकवर्ती राजाच सातून गेल्याची नाही, तुम्या इच्छेप्रमाणे महाराजांनी तुला दर्शन द्यायला! श्रावणकाल आपल्याची सूचना देण्यासाठी जिव बाळगून आम्ही आमचे कर्तव्य बजावले आहे आता त्यांच्या शयनकक्षाच्या लिडकीतून सूचकिरण आत पाठवून महाराजांना जागे करण्याचे काम सूर्यदेवाचे!” द्वाररक्षक म्हणाले.

पण विनोदने त्यांच्याकडे लक्षाच दिली नाही. महाराज ओळखतून तो आत घिरला ‘बाब’ असे म्हणत दुर्गंरक्षकांनी त्याला अडवायचा प्रयत्न केला, परंतु त्याचा वेहारा पाहून ते मागे हटले. पण असे का झाले हे त्याचे त्यांनाच समजना.

विनोदलाही हे जरा विचित्र वाटले त्याने एका रत्नाकडून शयनकक्षाची चौकणी केली व तेथे जवळ जाऊन त्याने हाका मारल्या—“महाराज, जागे व्हा, उठा! मी आपल्याला एक अपूर्व कर्ता द्यायला आलो आहे.”

विनोदला पुकारा ऐकून एक सेवक क्रोधाने म्हणाला—“महाराजांच्या कितीतरी विस्वावत्ता आहेत, त्यातून निदान ‘चव्द-मातंग’ असे तरी म्हण.”

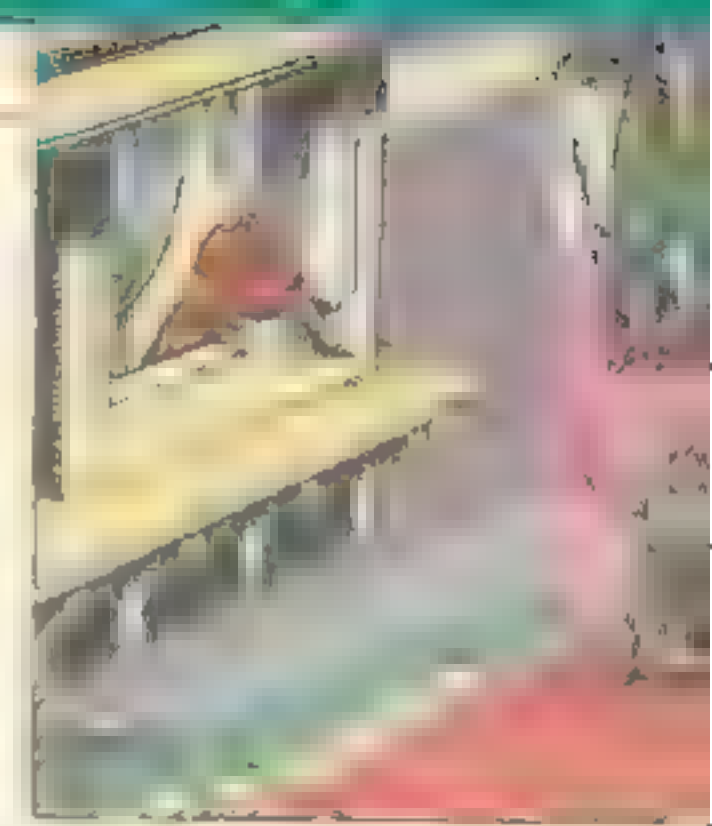
त्याकडे दुर्लक्ष करीत विनाय पुन्हा एकदा बोरडला—“महाराज, महाराज.”

हे ऐकून महाराज दचकले व विस्वावत्तातून उठून उचव्या लिडकीकडे गेले. हे पाहून काही सेवक महाकातीक स्तब्धमान दडले, तर काहीनी भितीचा आघार घेतला! त्यांना भीती वाटली की आपण कुठ्ठीत पडलो तर शेवकांवरारिच महाराज आपल्यासाठी विभा देतील!

महाराज दाढबोट कात बोटा वेळ लिडकीतली उबे राहिले. नंतर खचानक त्याच्या चेहऱ्यावर रंग बदलू लागले. उच्च स्वरात आरंभून ते म्हणाले ‘काय आहे रे तिकडं?’ त्या आग्रानुसार तड्याला माझ्याकड पाठवून या.”

विनोद बाबतच शयनकक्षात पोचला, त्या दोघान नंतर काय बाळगं झाले हे कोणालाच कळले नाही. पण महाराज बाबतच पायच्या उतरून खाली जागे.

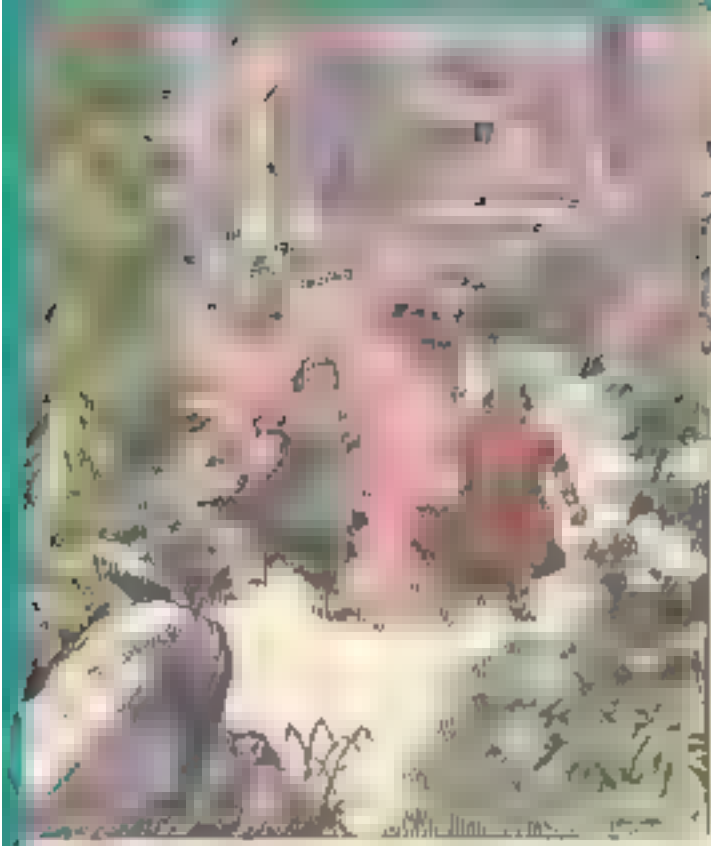
राजमहाकांत पहारा करणारे पहारेकरी विनोदला ओळखल्यात आता थोडे संकट झाले. त्यांपैकी अधिकांश जण त्याला आधीपासूनच ओळखत होते त्याच्या

या बाइसी कुर्याने ते आपणचचकित झाले एक मनी त्याच वेळी तेथे आला. सवें हकीकत जाणून तो म्हणू लागला—“परंतु, चव्दमातंग महाराज,....” पुढे तो काही बाळग्यापूर्वीच राजा चिडून बोरडला—“अरे वेड्यांनो, तुम्ही कीक आता फक्त मुकाट्याने माझ्या मागे या.”

पण त्या वेळी महाराजांचा थोडा ओपेत होता. ते आता खमीर लागू इच्छित नव्हते. विनोद पुढे आत होता—महाराज त्याच्यामाने पायीच चालू लागले.

बाळता बाळता विनोदने विचारले—“महाराज, आपण नेहमीच या मरण्याची सहज का माही करत?”

"अरे मूर्खी, मी अरण्यात कशाका घेऊ? राखे लोक नेहमी महाकात रहातात, जगळात नाही. राखमहाकातीक काये उरकता उरकता नाकी वक्र येतात बाहेर कुडे जायला फुरसत आहे कोणाला? अरण्याची सहूल करायला मी काय त्रिकामटकडा आहे?" राजा म्हणाला.

"अरण्यातील सुंदर वनची पाहून मग प्रफुल्ल होऊन जावे. रंगीवरंगी फुले, त्यांच्या भोवती पिगा बालगारे धमर, पक्षांचे मंजुळ संगीत यांचा आस्वाद घ्यायला काय गमत वसते? जगळात झडाळालून घावगारे शेंक्याचे पाणी अंघावर उडवून घेत स्वच्छन्द फिरायला काय मजा वाटते!"

"स्वच्छन्दपण? हॅ, मी प्रत्यकाचा स्वच्छन्दपणा हिरावून घेऊ शकतो! मायेला निराळा स्वच्छन्दपणा मला काय कायचा? असो, पण तूकण मुला, जगळात शेंक्याचा विचार तुझ्या मनात कसा काय आला?" राजाने विचारले.

"जगळात जातो वसतो तर तो सुवर्ण-मूर्ती मला कशी दिसली असती? पहा पहा." असे म्हणत विनोदने कोड्या दूर असलेल्या त्या मूर्तीकडे बोट दाखवले.

दोन्ही हात कमरेवर ठेवून महाराज मूर्ती पहावचा प्रयत्न करू लागले. त्यांच्या चहऱ्यावर पुन्हा कोण दिवू लागला. विनोद ते विनोदला विचारू लागले—"तू माझ्याशी चेष्टा करतो आहेस काय? तू मी जाणा दाखवत आहेस तिचे कसत दाखव दिसत आहेस."

राजाचे बोलणे ऐकून विनोद आपचमर्त पडला, म्हणाला—"चण्डमार्तेण्ड महाराज, सूर्यकिरणात सळालेल असलेली सुवर्णमूर्ती आपल्याला करोडोच दिसत नाही काय? माझ्या डोळ्यांना स्पष्टपणे दिसणारी मूर्ति आपणास दिसू शकत नाही हे काय आपचमर्त?"

"मला अजिबात काही दिसत नाही, बिलकुल नाही. मला ते दिसत नाही ते तुला कसे दिसते याचे मला आश्चर्य वाटते.

मला माझी चिन्त्याची पूर्ण श्रुतव दिसत नाही." राजा जाणकीच उघ होत म्हणाला.

"असे कसे झाले महाराज?" विनोदने विचारले.

"कारण तिचे काही नाहीच आहे. मूर्खी! तू माझी साप का माडलीस? मला नवऱ्यामुलाच्या रूपात उजवत असलेल दुज्य मी स्वप्नात पहात होतां' तू माझ सुन्दर स्वप्नही माडलेस आता तुला मृत्युदण्डच याय' ' राजा हुकारत म्हणाला

पण विनोद मोठाही विचलित न होता घेयाने म्हणाला—"जायन तर कित्यक वेळा नवरा वनळात, वनकांना आपण अस नाकूनही टाकत आहे."

पण महाराज विनोदचे बोलणे ऐकल्याच्या स्थितीत नव्हते. जमिनीवर लाच माकून ते म्हणाले—"जवनकळातून निघताना मी जोडे सेवत बदमने पण महाराजाच जंभेतून उठल्यावरोवर पहिले काय म्हणजे मिझ्या विचारणे. आज मी हे कायही विमरलो."

विनोद आश्चर्याने महाराजांकडे पहातच राहिला. महाराज आपला राग आवरण्याच्या प्रयत्नात मोठ्याने मरजत. ते ऐकून त्या डोंगरात

वडकले कोल्हेही ओराने ओरडू लागल ते गजंन व कोल्हेकुई ऐकून, महाराज काही संकटात सापडले असावे असे वाटून प्रधानमन्त्री व पाचही महाज्ञानी तेथे धावत आले.

ठाळ गरगरत महाराज त्यांच्याकडे पाहू लागताच रुई, कण्ठाने एक महाज्ञानी पुकारू लागला—"महाराज"

दुसरा दाखलून तीन स्वराने म्हणाला—"प्रभु, चण्डमार्तेण्ड!"

पाचही महाज्ञानी तेथे होते, पण कोणा-काय सरे काय पडले हे कळना! त्यांच्या मनात आले—"एक मायफिक मुयक राज-वाड्यात येऊन बोलावू लागला, आणि

याच्यामाग महाराज मा अथवायाच्या जागी आम्हास काय ?

इतक्यात महाराज जोराने पिकले महाराजांनी विठ्ठल त्याच्याकडे पाहू लागले.

मुवया आकुचित करत त्याच्याकडे पाहत महाराज म्हणाले—“माझ्यासारक्या राजाच्या ही सकाळची उघडी हवा मागण्यासारखी नाही” आणि विल दबाड पडताने ते म्हणाले—‘हा इत मला त्याच्यामाग मागवतो आहे.

“मी महाराजांना मागवतो आहे?” आश्चर्याने असे म्हणत विनाय महाराजांनींना म्हणाला—‘आपण महाराजांना समजावून

मागहा-आपणाच्या तमोरची सुवर्णमूर्ती का दिसत नाही?”

त्यात दासवतान्या जालेकडे पाहत एक ज्ञानी म्हणाला—“तु दासवत आहेस तिचे मला एक चुंबक दिसते आहे.”

“चुंबक? नाही नाही, आम्हाला तिचे एक माठा कोळी दिसते आहे. इतका माठा काळी तर आपण आपल्याकडे पाहिला नाही!” एक महाराजांनी म्हणाला.

विनोद वेंतागून म्हणाला—“कच्चाप काळपुर्त जी सुवर्णमूर्ती पिल्लाळी दबली मली हाती, ती आता चकड काली आहे मुम्हाला दिसत नाही ती?”

“काय म्हणालास? कित्यक हजार वर्षांपूर्वी मुक्तापुळे कणांसाठी पुरली गेलेली मूर्ती इये आहे? मला वाटत बाब डोकं फिरत असत.” तिसरा महाराजांनी म्हणाला.

यावर इतर सर्व महाराजांनींनी संमती-दसक आपापली डोकी हलवली. हे सर्व ऐकून चिडकला राजा टाळी दावत म्हणाला—“मा कृताला एकटून लाकण्या दरीत फेकून बा.”

राजाची आज्ञा ऐकून विनोद बाबरला आली आपण काय करावे मागवत तो विचार करू लागला. आता दरीत आपणा कपाळभोव होणार, करावे तर काय करावे

या क्षणा १ अवकाश घेवती हे सर्व महाज्ञानी उभे आहेत पळून पाहणे म्हणजे तर हे आपणांला आऊ देणार नाहीत. तरी पण पळून घेण्याशिवाय मत्स्यतर नाही. असा विचार करून विनाय निघून पळणार तोच राजाने त्याचा उजवा हात पकडून पिरगळला, बाकीच्यापैकी दोघांनी त्याचे पाय धडू पकडले तर एकाने त्याचा गळा धरला!

यातून विनोदला उचलून ते सर्व दरीकडे निघाले. इतक्यात सुवर्णमूर्तीच्या विसने कर्णमधुर स्वर ऐकू आले!

विनोदच्या पायांवरची पकड हिली करत एक महाज्ञानी ओरडला—“हे काय अद्भुत!”

राजा रागावून बोलला—“बाबा, अद्भुत गोष्टीबद्दल मी प्रथम बोलणार. हा माद सासरेमं बनविलेल्या लाडूसारखा गोड आहे एक लाडू काय. वाकडो, हुज्जारो लाडू!”

सुवर्णप्रतिमा आता सर्वांनाच स्पष्ट दिसू लागली त्यामुळे विनोदला सोडून सर्वच-

अथ तिकडे पाहू लागले. महाज्ञानीपैकी एक म्हणाला—“चण्डमार्तण्ड वधू, मूर्तीची तुला इन्द्रधनुष्याशीच होऊ घेवेल

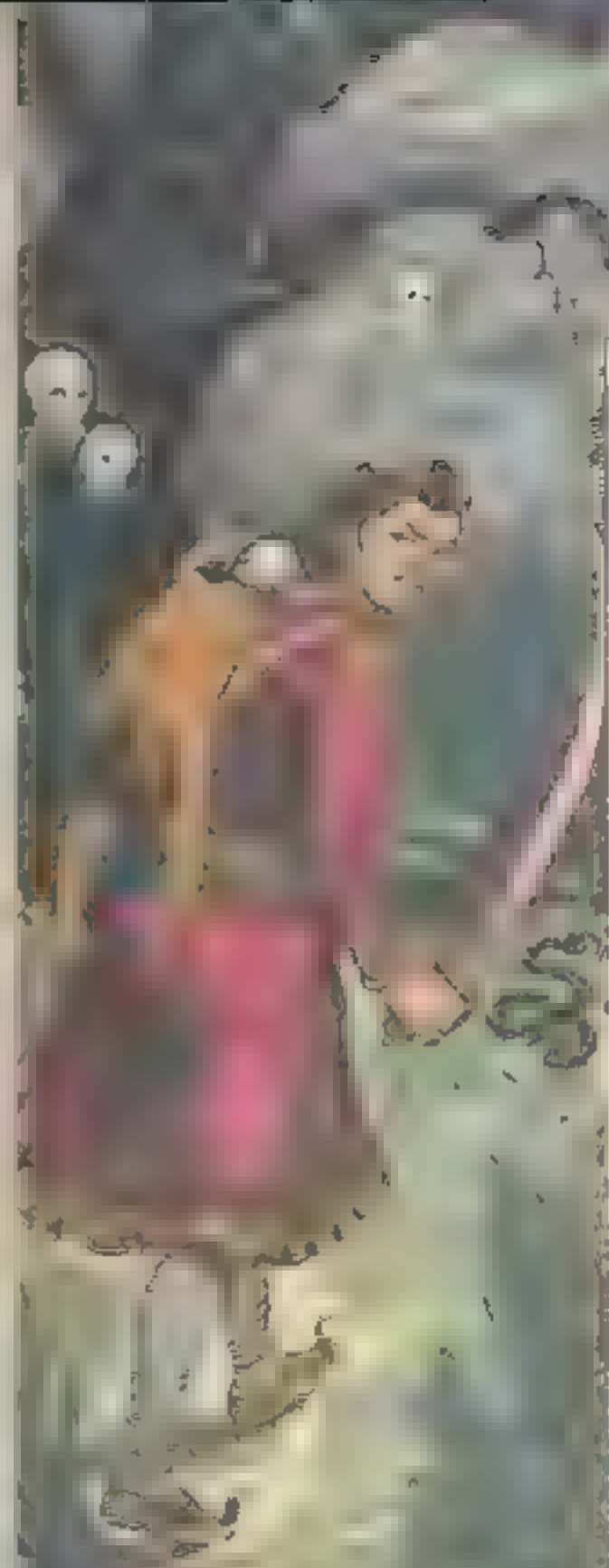
यावर विनोदला हात लोडत राजा म्हणाला—“अरे भुला, या मूर्तीबद्दल काय बोलू! मी तुला हात पकडला म्हणूनच मूर्ती विभू लागली. तुमी प्रसंसा करावी तबकी धोडीच!” असे म्हणून राजाने म्हणाला मिठी मारली

आनंदून विनोद म्हणाला—“चण्डमार्तण्ड वधू, प्रतिमा पाहताच आपण किती छान, सुंदर झाला आहात, काय सांगू!”

ओहो असे जाहे काय? माझा वारला कुडे आहे?” असे म्हणत राजाने महाज्ञानींना आज्ञा केली. “तुमच्यापैकी एकाने राजवाड्यात जाऊन माझा मारगा मारवा बरे”

एव कोणीही महाराजाकडे लक्ष देण्याच्या श्रमितीत नसले सर्वचजण त्या मूर्तीकडे देहभान विसरून पहात होते!

(क्रमशः)

विनायक पुत्री

दुर्धनचवी विक्रमादित्य साडाकडे परत आला. साडाबकन प्रेत उतरवून आंबा-घर टाकून मेहुसोप्रमाणे मुकाट्यात स्मशानाकडे चालू लागला. तेव्हा प्रेतात वास करणाऱ्या वेताळामे राधाळा विचारले—“राजा, अर्घ्या रात्री या मयानक स्मशानात तू जे मम घेत आलेस, ते पाहून मला असे वाटते की विनाकारण तुला द्वेष करणारा एकादा माणूस तुला या कामी प्रवृत्त करीत असावा. कधी कधी भिन्न व नातेवाईकाचे अपापसातील संबंध अकारण बिघडतात. उदाहरणाचं ही गोष्ट एक—एका राजकुमारीने विनाकारण आपल्या बहिलांचा द्वेष केला. आपले परिश्रम वितरण्यासाठी ही गोष्ट मी तुला सांगत आहे

वेताळ गोष्ट सांगू लागला—कोणे एके काळी चन्द्रगिरि राज्यावर विष्णुगोप

वेताळच्या गोष्टी

नावाचा राजा राज्य करीत होता. त्याचा एकुलता एक मुलगा होता. त्याचे नाव रामगोप. विष्णुगोप म्हातारा साक्षा. आपल्याला विधांति मिळावी म्हणून त्याने रामगोपचा राज्याभिषेक केला

रामगोप सुशिक्षित, मुमकात व स्वभावाने उदार मुलक होता. एकदा सिकारी-साही तो राजमहाल सोडून बाहेर पडला. जंगलात दूरवर मल्यावर तो जवळ जवळ राज्याच्या सीमेवर पावला. तेथील नैसर्गिक दृश्याने पाहून रामगोपचा आनन्द बगलात मावेना. एक उंच डोंबर, त्याच्या पायथ्याशी झुळुझुळु वाहणारी नदी, चारी बाजूला हिरव्याभार घेतांनी सुशोभित गाव

रामगोपने या प्रदेशाबाबत अधिक चौकशी केली. तेव्हा त्याला समजते की हा डोंबरी मुलुख व चारी बाजूला पसरलेली गावे बांधा चन्द्रगिरि राज्याची संबंध नाही तो सारा प्रदेश खेजारच्या नागपुरी राज्याचा भाग आहे. हे जाहीत झाल्यावर रामगोप बसले चिन्ता करू लागला. जसा कुन्दर प्रदेश आपल्या ताब्यात नाही जसा चिन्तेत असतानाच त्याच्या मनात एक विचार आला. राजधानीत पोचला-पोचला त्याने दृढ निश्चय केला

एक माळकड्या नंतर रामगोपने सैन्याची अमका-अमक केली आणि नागपुरीवर आक्रमण केले. अमपेलितपणे राज्यावर हल्ला झाल्यामुळे नागपुरीचा राजा क्षति-पूर्वक रामगोपशी भाषणा करू शकला नाही

रामगोप बुडाला विजयी होऊन आपला दृष्ट प्रदेश जिंकून आणवाने राजधानीत परत आला

पराजित झाल्यामुळे नागपुरीचा राजा शशिनाथ मानसिक रोमाने पळारला गेला काही अधिकाऱ्यात काय करावे याबाबत त्याने आपल्या मंत्र्यांची विचार-चिन्तन करू

मंत्र्यांनी सल्ला दिला-“बघ, सैन्य-बलाच्या दृष्टीने पाहता चन्द्रविरोचा राजा आपल्याहुन अधिक क्षतिसंपन्न आहे

बापण वर त्याच्याहुन अधिक सैन्यबल बसवू शकतो तर आपण त्याच्यावर हल्ला करू शकू”

आपले सैनिक बळ वाढविण्यासाठी आवश्यक तो व्यवस्था करण्याचा आदेश शशिनाथने ताबडतोब आपल्या मंत्र्यांना दिला

काही दिवस असेच गेले. शशिनाथला बसली नावाची एक कपडान कथा होती ती उषवर झाली होती. जवळी एकाका मन्थरेसारखी सुंदर होती. तिचे रूप पाहून त्याक भव-युग्म होऊन चात अनेक कलात ती प्रवीण होती ती गाऊ लागली म्हणजे ती सुरत संगत आन-मदात गजून उठे तिन विचारलेली शिव राजवाड्यात संबंध हाभून दिसत बघण्यासाठी तिचे सौंदर्य दिवसे दिवस अधिकच सुडून दिवू लागत पुरोहितानी राजाला सुचविले की अकनोच्या जन्म-पत्रिकेनुसार त्याच वर्षी तिचा विवाह करणे अधिक श्रेयस्कर ठरेल त्या राजवण्यात राजकुमारीचा विवाह स्वयंवर-पद्धतीत करण्याची प्रथा प्रचलित होती.

शशिनाथने स्वयंवरासाठी आवश्यक तो सर्व व्यवस्था केली निमंत्रण-पत्रिका तयार होताच राज्यातील अधिकाऱ्यांनी तो शशिनाथला दाखविली

कांतीचा

शशिनाथने निमंत्रित राजांची धाडी पाहिली आणि अधिकाऱ्यांना विचारले-“यादोन चन्द्रगिरीचा राजा रामगोपचे नाव नाही, कां करे?”

अधिकाऱ्यांना मोठे आश्चर्य वाटले आणि सगळ रानी रामगोपच्या नावे निमंत्रण-पत्रिका तयार करून पाठवून दिली

स्वयंवराचा दिवस आला. सर्व राज-कुमार आपापल्या स्थानी बसले. या स्वयंवर उत्सवात रामगोपला आलेला पाहून सर्वांना मोठे आश्चर्य वाटले

राजकुमारी जवळी आपल्या हातात पुष्पमाला घेऊन पुढे पुढे पाऊ लागली.

तिथ्या बरोबर तिची एक प्रमुख सक्ती होती. एकेक राजकुमाराचे विशेष गुण ऐश्वर्य-संपन्नता व पराक्रम यांचा परिचय ती राजकुमारी अवतीला देत होती.

राजकुमारी मुकाट्याने ते सर्व ऐकत होती. शवडी ती चन्निविरीच्या राजकुमार रामगोपपाशी पोचली नि तिने त्याच्या मळ्यात जयमाला घातली.

हे मूढ पातून सर्व उपस्थित मंडळींना फारच आश्चर्य वाटले. यावर सर्व लोक निरनिराळे तर्क-वितर्क करू लागले—राजकुमारीने असे का केले? ती वेडी तर नाही झाली? हाच व कतिविशाल राज्याची ह्याच करणाऱ्या राजकुमाराला पति म्हणून पसंत करण्यात तिचा उद्देश काय असावा?

पण शशिनाग राजाने निकडे लक्ष दिले नाही तो सिंहासनावरून खाली उतरला व त्यान रामगोपशी अवतीचा विवाह संपन्न केला. यानंतर त्याने जाहयाचा यमोचित सत्कार केला, मृत्युबाण भेट-वस्तु दिल्या जाणि जावई व भुलगी यांना रवाना केले.

बघा रीतीने पाच सहा महिने गेले एक दिवशी शशिनागने आपल्या बघ्यांना बोलाविले आणि विचारले—“आता आपल्या सैन्याची समवा-अमव उभय झाली आहे का?”

“प्रभु आता सैन्याची काय आवश्यकता आहे?—मराठी आक्रमणे-वस्ति होऊन विचारले.

शशिनागन उत्तर दिले— आवश्यकता का नाही? बापुर्षी आपला जो प्रदेश हातून घेऊ, तो चन्निविरीच्या राजाकडून पुन्हा हस्तगत करायला नको?”

बघ्यांनी राजाचा प्रतिवाद न करता सैन्य समविध्याचा समस्त मुळ केला.

मृत हेरांकडून रामगोपला जव्हा ही वार्ता लपवली तेव्हा त्याने हात-याकड निराच पाठविला—“मी नागपुरी राज्याचा जो नाम आपल्या ताब्यात घेतला आहे, तबून बाजूबा सैन्याला परत बोलाविले आहे.”

बामुळे राजा शशिनागला अस्यत जानव झाला. आपल्या राज्यातील समविधल प्रदेश पुनः परत मिळाल्यामुळे जनता आनन्द-सागरात बुडून गेली.

ही गोष्ट सांगून येताळाने जिक माहितला विचारले—“राजा, जो राजा आपला शत्रु आहे, त्याला आपल्या मुलीच्या स्वयंदर उन्मवात आमंत्रित करण्यात शशिनागला काय उद्देश होता? त्याला बोलाविल्यामुळे शशिनागला स्वतःच अपमानित व्हावे लागले ना? अनेक राजकुमारांची उपेक्षा करून राजकुमारी बघतीने आपल्या बहिनांच्या शत्रुची विवाह केला. निम आपल्या बहिनांवाबत असा द्वेषवाद का घडविला? अं काही झाले ते विसरून जायला हवे होत, पण या डलट शशिनागन आपल्या जाहया विरुद्ध युद्धाची तयारी का केली? रामगोपने मृत न करताना पूर्वी जिकलेला

प्रदेश परत का कसन टाकला? आपल्या सासऱ्यांचे संघर्षाळ पाहून त्याला भीति वाटली असे तर नाही? माहीत असूनही या माझ्या शंकांचे समाधान कसे माहीत तर तुझ्या डाक्याचे तुकडे-तुकडे हाकल जातील."

बाबर विक्रमादित्याने उत्तर दिले—
"कोणत्या ही राजकुमारीला आपल्याला पसण पडल त्या राजकुमारीची विवाह करतो बाबा हीच तर स्वयंवर-पद्धतीची विशिष्टता आहे. म्हणून शशिनाथाने जर मीच व बाबू असा विचार करून काही लोकनाच निमंत्रण पाठविले असते तर त्याचा अर्थ असा झाला असता की जर विवाहाचा अधिकार राजकुमारीला नसून त्यालाच आहे. हे समजूनच शशिनाथाने रामगोपच्या मागे निमंत्रण पाठविले. स्वयंवर-पद्धत बाबा वेड नये म्हणून बहिजांनी जो समजूनधारपणा दाखविला तो राजकुमारी अर्थातच्या लक्षात आला. हे सर्व साहज्य विल तरा

अवतीने आपल्याला योग्य अशा वेगळ्या गज्यात माळ काढली. असे करण्यात तिच्या नमास बहिजांच्या बद्दल द्वेषभावना नव्हती. असा अर्थ असा की आपल्या राज्याचा जो भाग शशिनाथच्या हातून गला, तो परत मिळविणे हे राजा म्हणून त्याचे कर्तव्य होते. तसे जर त्याने केले असते तर राजाने जांबवाला महत्त्व देऊन देसाची प्रतिष्ठा जळोव मिळविणी अशी लोकांनी होका केली असती. रामगोपम आपल्या माझ्या बालका प्रदत्त वृद्ध न करता माझ्या दिना वाचे कारण त्याच्या मनातील भीति नव्हते. सासऱ्यांच्या पक्षात काही जाणे तरी चन्द्रमिरी व मानपुरी दोन्ही राज्यांचा राजा तो बनवाराच होता. असा परिस्थितीत कुटपणा करून वृद्धात जनतेचा माझ करण त्याला व मा काढले नाही."

एवढे बोलून राजा पुन त्याला, वेलाळ प्रतापह अद्वय होऊन पुन जाडावर जाऊन बसला.
(कल्पित)

जितराची मरामत

नन्दलाल एका मध्यम वर्गीय कुटुंबातील माणूस होता. एकाद छान पुस्तक बाबायला मिळाले की आजु-बाजूचे सर्व तो विकून यात असे असा स्थितीत त्याला कोणी बोलाविले तर तो चिडून वारू.

एक दिवशी सकाळी तो बाबच्यात घुस होऊन गला होता त्या वेळी स्वयंपाक-परगटून यंत्रांने त्याला बोलावून म्हटले—
"बाही, बोंड मुकाला मरामत का?"

नन्दलालचा मुलगा तीन वर्षांचा होता त्याचे माव बाबूराव नन्दलालने त्याच्या-होतार काही लठ्ठी ठेवली. येग काय, आपल्या बहिजांना वास न देता बाबूराव वेळू माकला नन्दलालने भाजदान पुस्तक बाबायला मुकवान केली.

त्या वेळी बाहेरचे बालावरच एकदम बड धी आल्याद-दविक होते. आकाशात

काळे डब पडना करीत होते. एकदम बीच कलकळली आणि मेघ वर्जून उठले.

लठ्ठीगारा बाबक ठगाचा गजगडाट ऐकून बाबरला आणि त्यास रोखून रडू लावला. त्याचे रडणे ऐकून मन्दाळासची पत्नी लठ्ठी स्वयंपाक-धरातून बाबक आली व मुलाला कुरवाळू लावली, तरी पण मुलगा रडतच राहिला.

'वेबांवा! कडकडाट ऐकून घोरणा बाबरला. काय हा भयंकर कडकडाट लकाचा!' मन्दाळालने मज्जेनामा होय विला, पण हातच पुस्तक सोडले नाही.

लठ्ठी मुकाला सांत करू शकली नाही अशीच चिडून ती नवऱ्याला म्हणाली—
"सवान् कदा ती मेली पुस्तक बाबीत बसावचं! काय मिळत पुस्तक बाबून कुवात ठाऊक? माझ एका आता-बड धी आल्याद-दविक होते. आकाशात मुन्ही कुपा करून पुस्तक बोंड ठेवून का

111 बाबुरावचा मागेल अंगणाल नऊन लळवा. हा शांत होईन, तोपर्यंत मी स्वयंपाकाचें काम पूर्ण करून टाकीन."

निरुपाय होऊन नन्दलाल मुलाला घेऊन मागच्या बाजूच्या अंगणाल गेला. तिथ पावसाच बाबुराव अचानक रडावया आंवाला आणि टाळघा बाजवून ओरडला—"ताण्या, फूल, फूल!"

मुलगा जिकडे पहात होता, नन्दलालन तिकडे भावली नजर बळवली. त्याच वेळी फुललसी सुंदर साल कमळ पाहून मुलगा आसंवाले टाळघा बाजवीत होता. हे सर्व नन्दलालच्या लक्षात आल.

पानंतर नन्दलालने आपल्या बायकोला बोलावून म्हटल—"हे बच, जरा एकड घेनेन का?"

लक्ष्मी अंगणाल येऊन म्हणाली—"काय हो? काय झालं? बाबरलात की काम?"

प्रफुल्ल साल कमळाकडे ओट करून नन्दलाल म्हणाला—"जाला पर्यंत मी फुल

नव्हतो, ती एकदम कोठून आली बाच मला आश्चर्य वाटतय!"

सुंदर साल कमळाकडे पाहून लक्ष्मी म्हणाली—"बाह्या! साल साल कमळाची फुल! आता डन कडाडत होते. त्यांच्या मरजण्याने ही फुल उमसली वसावीत" असे म्हणून ती स्वयंपाकघराकडे गेली.

नन्दलाल एकदा तांबड्या कमळाकडे पहात बसिल होऊन तमाच काही वेळ उभा राहिला.

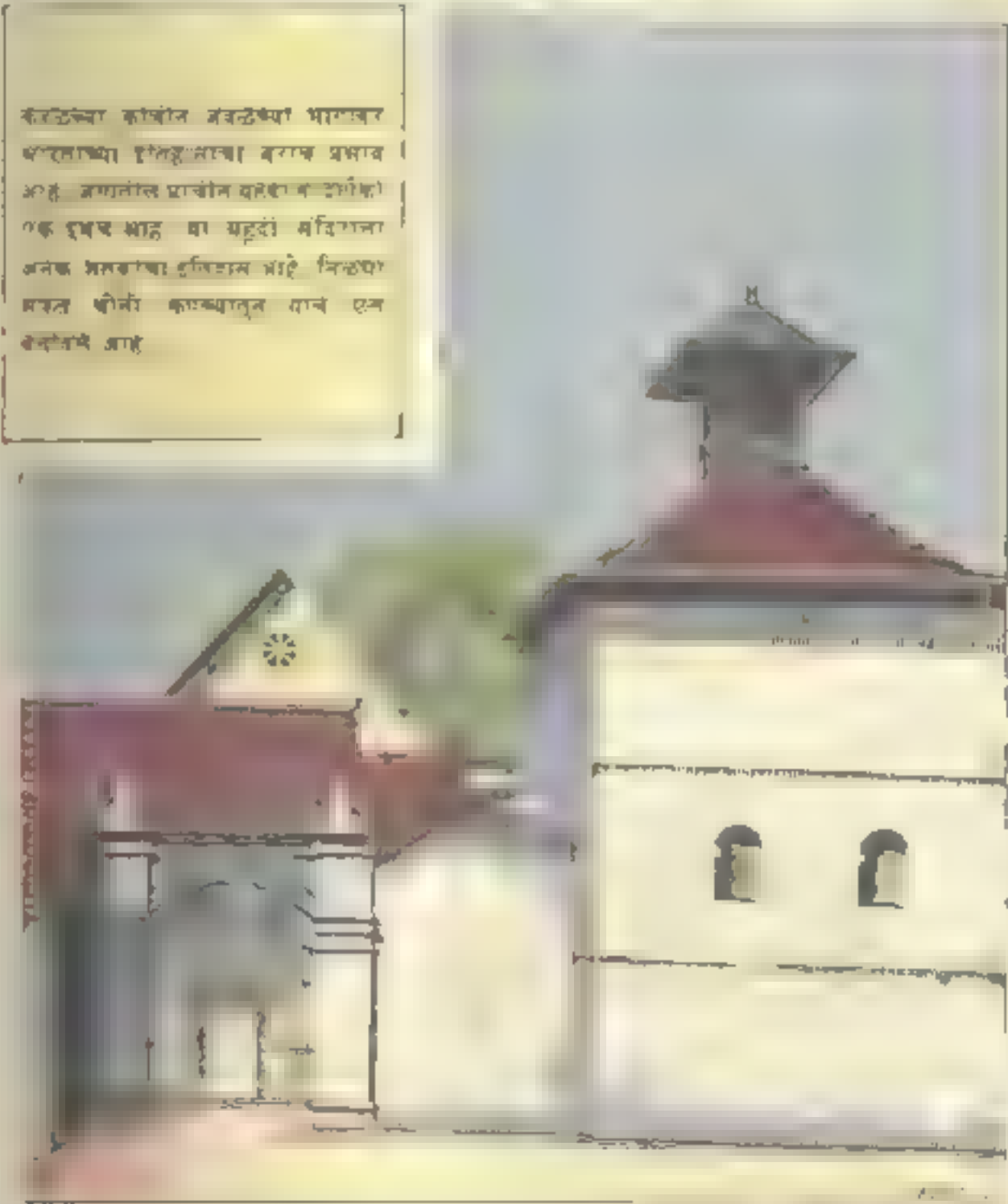
बाबळ, तुफान, बीज व बेष वर्जना यांच्यासह निरर्थक कधी जमीन व आकाश यांना बराचून सोडलो, तर कधी स्थित हास्य करून नुदबुन्वा ही करतो.

छोट्या बाबुरावला इमाच्या पर्वजन मीति वाटली की त्याला आनन्दित करणाऱ्या साल कमळाला फुलवणाऱ्या निसर्गाचे कीतुक वाटल हे नन्दलालला समजले नाही. पण सरी मोष्ट ही की एकादा सहान मुलाप्रमाणे नन्दलाल सुन्दर फुलाकडे पाहून आनन्दित झाला!

बाबुरावचा अंगणाल

कोचीनची मदिरे

कोचीनच्या कोचीन जवळच्या भागावर कोचीनच्या इतिहासाचा बराच प्रभाव आहे. जगातील प्राचीन दारुणा व औषधी एक इथे आहे वा यहुदी मदिरेला अनेक प्रसंगांचा इतिहास आहे. निळ्या मरत धोनी काळ्यातून तांबे एव रंगीतचे आहे.

बास्की इनावाच्या नेतृत्वाखाली सर्व-
प्रथम पंतप्रधान पदक सन्मानित यावे
इसे आज बास्की इनावा ने स्वतंत्र
नाकाती काम हाईने अने काम
मुक्त करे

अने बास्कीने की बास्कीने राज्याच्या
बास्कीने राज्याच्या पंतप्रधान यांक इसे
इसे अने इसेने राज्याच्या उने
उनेने राज्या बास्कीने बास्कीने जीवन
एक नमोद्वान पुनक बास्कीने

बास्कीने पुनक निर्वाचितपणे पहिले
पदक पदक कायने' इसे राज्याच्या
आले. हे पदक पंतप्रधानाच्या बास्कीने
कायने निर्वाचितपणे पदक पदक,
इसेने कायने प्रसिद्ध पदक पदक,
नर निर्वाचितपणे कायने निर्वाचितपणे पदक
पदक प्रसिद्ध होणे लक्षा हे 'पदक
आले बास्कीने इसेने कायने स्वतंत्र
कार्य करित आहे.

राज्याच्या प्राथमिक-महाविद्यालयीन शिक्षण
विशेष प्रकारे सुसोधित केलेला आहे
इसेने सरकार स्वागत भाग्याकर
असेने लोक कोटीने कोटीने लोकां
नेने लोकांनी ही स्वतंत्र प्राथमिक-महाविद्यालयीन
अत्यंत लक्ष्यानेने निष्ठापूर्वक
सुरक्षित ठेवले आहे

राज्याच्या अत्यंत पंतप्रधानांनी वेळ
इसे-अने स्वतंत्र ने कोटीने राज्या-
बास्कीने पदक अने दिने याच्या
मिनीने राज्याबास्कीने काही केल्या
विस्तारलेल्या आहेत

ही बास्कीने पदकपुनक अनेने दिने
मिनीने निर्वाचितपणे सुलक्षित सुलक्षित
केले आहे इसे पदक दिनेने
दिने व पदकपुनक सुलक्षितपणे
एक राज्याने

ईसवी सनाच्या पहिल्या शतकात
जव्हा मध्य यामिन मतदार राहून यथ
आम नव्या एका एवढी मानिकेने
त्याचे स्वागत केले असे मानवत त्या
काळा मारतात निर्दिष्टाकृष्णामाच्या
नाकात कमल हो वयनरुप नव्हते

विशाल संघर्षाच्या पार्श्वभूमीवर एका न
ऐतिहासिक इमारती कार सोपून
विस्तारत. एका बाजूला भवन-समीर
वातावरण आहे, तर दुसऱ्या बाजूला
आधुनिक व्यापारी संस्थांनी तयार ज-
सले नगर अशांगिते प्रकल्प येवले आहे

मधुद किनारी हवेप्रथमे अर्धशतक
करणाने द्याय कायदे असत तर म
मामे पद्धतच्या चोटी उगड्याच
मधुद्विपारी हे वेगळे बचाव वाकाळा
उदर निवृत्तीचे माळन राहू हेतू तर
मात्र माले पद्धतच्या चोटी अर्धशतक
नवकन्याच्या अधिक पुनरुत्थन कर
नामने आहता

अविन

कोणं एके काळी चोन देलात टांग नावाचा.
एक मुलगा रहात होता. या मुलाची
माई तो सहान असतानाच वारली. तो
एकोनीस वर्षांचा असताना त्याचे वडील ही
त्याला सोडून गेले. जामुधर एक सावदा
पेसा ही बाबू सकल नाहीत. म्हणून
टोंग एक अनाथ मुलगा राहून गेला.

टांगचे सर्वात पहिले कर्तव्य होते-
बापल्या बडिलांची उत्तर-क्रिया करून
त्यांच्यासाठी एक समाधि बनविणे पण
हातात एक कबडी नव्हती. हे सगळं कस
असेल? येथे मिळविण्यासाठी टोंगला एकच
एक उपाय दिसत होता-तो म्हणजे गुलाम
म्हणून कोनाला तरी स्वतःला विकून घेण
टांगने एका पुढ्यावर आपली किमत
लिहिली आणि गुलाम म्हणून विक्रीच्या
बापल्या सर्गी पण लिहिल्या तो पुढा
बापल्या मळ्यात भरकवून गुलाबाच्या

बाजारत टंकटावर आऊन बसला
पुढ्यावर लिहिलेल्या सर्गी बाबून गुलामांचे
सरीबदार पुढे निघून जात
कारण असं की टोंग स्वतःला कमी
किमतीवर विकून घ्यायला तयार नव्हता
शास्त्रविहित रीतीने आपल्या बडिलांची
उत्तर-क्रिया पार पाडून खानशी समाधि
बांधायला जो खर्च येईल तेवढी रक्कम तरी
निदान मिळवायचा त्याला निश्चय होता
कितीत माग गेले पण त्याला करेदी
करायला तयार साहक दिवसा नाही
त्याने आपला जो वर ठरविना होता तितकी
किमत चाखला कदाचित् कोणी तयार
हाणार नाही असा मनांतल्या मनात विचार
करून हा अमळ मयभीत झाला होता
इतक्यात तिकडून एक अधिकारी आला
त्याच्या मळ्यात उतरला या पुढ्यावर तो
असा त्याने वाचण्या, मग आपल्या घरा

अथवा एका कर्मचाऱ्याच्या हाते त्याची किंमत घिली व करारपत्र मिळून घेतले.

टोंगची हजेरा पूर्ण झाली त्यानं बघाव्यार महित आपल्या बडिलाची उत्तर-क्रिया कमी, शास्त्रोक्त दान-धर्म केला, बडिला-लाठी एका कुसल सिल्लकाराकडून एक पुरेज सम्राजि जनमून घेतली आणि आपल्याला करेदी केलेल्या मासकाकडे जाऊन पोचला. त्याची सेवा-नाकरी करायला सुरुवात केली राहण्यासाठी टोंगला एक झोपडी बनवून देण्यात आली.

दिवसाभंगून दिवस जात होते. टोंगला मुल आणि आराम जणू माहीतच नाही

या विचाराकडून हो तो आपल्या बडिलाच थाड मोठ्या निष्ठेने करीत असे.

एक वर्षी पिक कापण्याच्या मोसमात टोंगला ताब बसून आला. तो बसत-बसत उठू शकत नव्हता. एक दिवशी रजस्रवत्या धुपारी दोंग तळाने कवकवत येणुड अवस्थेत पडला होता, त्यावेळी त्याला वाटलं की आपल्या बरीराला कोणाचा तरी हात बड स्पष्ट करीत आहे. त्याला असे वाटलं की आपला तारा पुवळेपणा कमी कमी हात चालला आहे. आपल्या बरीराला होत असतल्या या बडकाकडे आश्चर्याने बहल त्याने जमळ होळे उभडले एक अलौकिक सुंदरी त्याच्या बडळ कडली होती. त्या सुंदरीचा परिचय करून देण्याचे घाबस त्याच्यात नव्हते त्याच्या डोक्या वरून आपला हात फिरवत ती म्हणाली—

“तुला आचार बरा करून घेती म्हणून तुझ्याकडून राहण्यासाठी मी आले आहे.” टोंगला वाटलं की स्त्री जणू काही त्याला आज्ञा करीत आहे. तो पाकडून पळगावकून उठून उभा राहिला, त्याला वाटलं आपली सर्व कबजोरी नष्ट झालेली आहे. आपल्या बायकाचे पाळन-पोषण करणे आपल्याला शक्य नाही हे सांगण्याचे घाबस हो त्याला होईना. त्याच्या मनस्वीक ही चिन्ता जणू आपल्याला समजली आहे अशा भावेकात

ती म्हणाली—’ कुटुंब चालविण्याची जबाब-दारी माझी ती मी पाहून घेईन तुला चिन्ता नको

होवे ही दडळत गेलं गडध्यांबर बसून बोघांनी पितू-देवतांची मनोमार्गे पूजा केली आणि दोघे रति-वस्ती बनले

त्यांच जन्म एका विचित्र पद्धतीने झाले होते. त्या स्त्रीचा बड काय नि ती कोठून तेथे आली हे ही टोंगने तिला विचारलं नाही तिने केवळ आपले माव सांगितले—’ मी ’ !

‘मी’ आत्म्यामुळे टोंगच्या बरांतोळ सातावरून पार बडळून गेले. सारे घर मजबिन बस, सुंदर वाटू लागलं! कामावर जाण्यापुर्वी दोंग बोटभर जाळं लागला सातातोल काय लपवून तो परी परत येई, तेव्हा सध्याकाळचे जवळ तमार असे

टोंगची बायको दिवसभर हातमागावर बसून रचो-बंदरी चिन्तांनी युक्त रेडनी कापड विचीत असे. वाड्यासाठी कुपटीला ती बसने जाकचंका डाटत कारागिरीतील निची कुसभला सर्वत्र प्रसिद्ध झाली. राज व्यापारी लोक तिच्या बरी बंत व चांगली किंमत देऊन तिने हाताने विनलंक रेडनी कामड करेदी करीत

‘मी’ ने परिवार चालविण्याची जबाब-दारी स्वीकारली होती, त्याप्रमाणे ती सर्व काही करीत होती. पेटोत दिवसेंदिवस

पेने जणू जागले. एक दिवशी पेटो उघडून तिने अमचिलनी अमक चावीची नार्नी टोंगला राजविणी, नि आले बललेला एक कामड काडून त्याच्या हाती विसा. ते टोंगला मुक्त केत्याचे पच होते. टोंगच्या मासकाला त्याने दिलेली किंमत बरत मिळाली होती. टोंगची मुलाची संपली होती, त्याच्या डोळ्यांतून बानशावरू जळ झाले.

‘मी’ म्हणाली—’रक्षित दिवसा मी मुल्यासाठी बेल व रेडभाच्या कित्यासाठी दान करेदी केली आहे. आपणसून कुसच्या कोणाकड नोकरी करण्याची आवश्यकता नाही मू स्वतः आपली नाकरी कर

टोंग आपल्या बायकाच्या पाया गड
भांगला. तिने तसे करू दिले नाही

त्या दिवसापासून टोंगने बाय
बदलले तो जे काम हाती घेई, त्यात
त्याला सफलता मिळू लागली. हाताभाली
काम करणारी माणसे प्रेम व जादुराने
त्याच्याकडे पाहू लागली

बाय दिवसात हातभाल घालविण्याचे
काम बरेच झाले. टोंगची बायको गर्भवती
राहिली. सोम्य वेळी एका सुंदर बाळकाला
तिने जन्म दिला. जे त्याला पहायला जात
ते म्हणत—“हा कोणी सामान्य मुलगा नाही
एका बरवानामुळे हा जन्मला आहे. हा
मुलगा कतायुषी होणार.”

एका वर्षी बरीच मीसम मुक होणार
होता. अशात एक दिवशी रात्री नवरा-
बायको आपल्या मुलाबद्दल व त्याच्या
भविष्याबद्दल सकाळ पर्यंत बोलत बसले
टोंगने आपल्या पत्नीच्या चेहऱ्याकडे अचानक
निरखून पाहिले, ‘बी’ चा चेहरा त्याला
आश्चर्य सुंदर वाटला

मकाना झाली नि जी चटकन उठून
उभी राहिली. टोंगचा हात बसून त्याला
बाळाच्या पाठच्याबरोबर घेऊन गेली का
कोणाला ठाऊक आहे टोंग बीकडे पाहून
बोळा बाबरला होता. टोंग आयुष्यात
पहिल्यांदाच बसा बाबरला होता, सहजच
त्याने डोळे मिटून बीपुढे मुठवे ठेकले
डोक बर करून त्याने तिच्याकडे पाहिले
आश्चर्याची गोष्ट अशी की तिची आकृति
पूर्णतः बदलून गेली होती. लवंगाचारण
स्निग्धाहून ती अधिक वच विसत होती.
तिच्या चेहऱ्यात प्रकाश बाहेर येत होता

‘बी’ मुलाला ‘तुम्हा सांडून जाण्याची वेळ
जवळ आला आहे’ जी मान्य नाही पण
तुम्हासाठी पालन्या बी वटून आज माझ
स्मृति बिन्न म्हणून हा आपला मुलगा तुम्हा-
जवळ रात्रीस तुम्हा निमंत्रितवर प्रसन्न
हाऊन स्वर्गाच्या अधिपतीस मला तुम्हाकडे
पाठविले आता मला निवड वरत मला पाहिले
जी ‘बी-तियू’ नावाचा असणारा माणूस

इतके बोलून बी हलू हलू अदृश्य झाली

दिवसदिवस कृष्णाच्या बाबण्या वाढतच
होत्या. त्यामुळे गोकुळात गोघळ
मात्रका हाता गोकुळवासी केवळ निरुपाय
म्हणूनच ते सर्वे सहन करीत होते, भुव
रहात होते परंतु गाविका गण बसल्या
नाहीत त्यांनी विचारविनिमय केला आणि
प्रशासकड जाऊन कृष्णाच्या उपद्रवापा-
बद्दल तक्रार करू लागल्या

अग बाई, काय नुच एका सांडक्या
मुलाला जन्म दिला आहेस का? आम्हाला
त्यामुळे किती त्रास होतो पहा ना! तो
लहान मुलगा आहे म्हणून आम्ही आऊपर
गय केली, पण लाडधानाही काही मर्यादा
हो. तुम्ही लष्क श्रमंत असाल, पण
कारा दोष तुम्हाच आहे. तु लाडावून

त्याला ‘दाडोबा’ केलायस आणि सगळ्या
चरांना वेताण करून ठेवलायस. असे
वाटतंय की, सहानुभूति, दया नावाच्या
भावना तुम्हा मनाच्या कोपऱ्यातही नाहीत
नीट कान देऊन ऐक, तुम्हा लाडक्या
पोराने काय काय उद्योग केलेत...” एका
गाविकने अशी तक्रार केली, तर दुसरीन
पुढे होऊन जाणली टोंगने थारायला
मुकवात केली—“अग सखे, तुम्हा मुलाने
माझ्या चरात घुसून मटक्यातल दूध, बही
आणि तूप आऊन टाकले. किवाळ्या मारून
मडकी उमटी टाकून पळून गेला आमच
किती नुकसान झाले, आमची किमत काय
राहिली? आम्ही कसे जणावे?”
कारा दोष तुम्हाच आहे. तु लाडावून

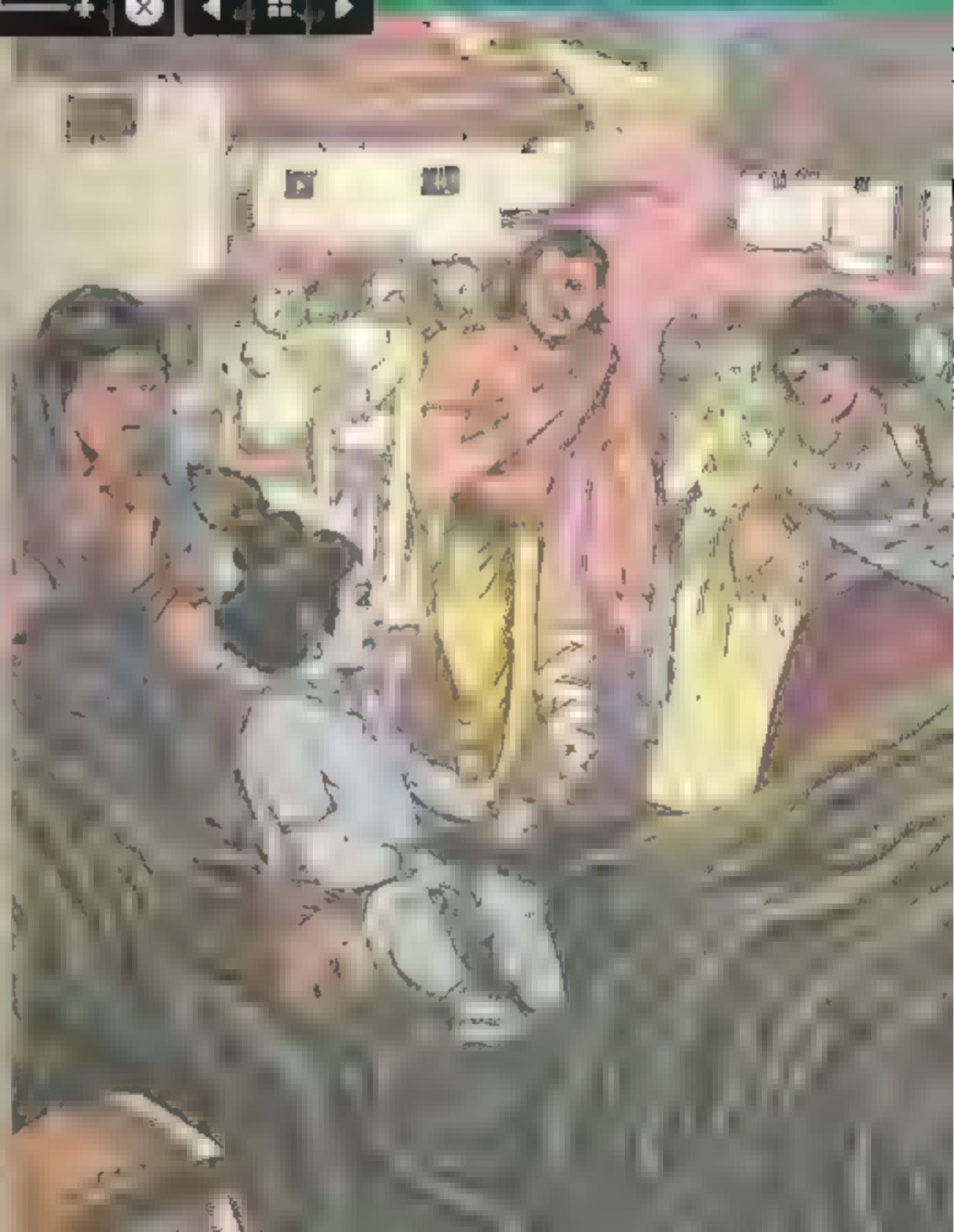
धसे म्हणून यशोदेने त्याला आपले दूध पाजले, त्याची दृष्ट काढली, त्याच्या भस्त्रकाचे अवलक्षण करून त्याचे पुवन घेतले पुन्हा म्हणाली—“एक बाळी, आज सकाळपासून तुम्हा लहारी ऐकण्यातच वेळ गेला तू असा बाइगट आहेस की आता तुला सादल तर तू बरी पुन्हा बाइग आणशील. बांब तुला आता बांधूनच ठवते ’ असे म्हणून कुण्याचा बंड पकडून यशोदेने त्याला उखळीजवळ नेले आणि एक हावे घऊन बोरीचे एक टोक कुण्याच्या कमरेला बांधले अन् दुमरे उखळीला, नंतर हातान छत्री घऊन ती त्याला म्हणाला—“इथून हळूसास तर भार मिळेल, पहाते

कसा हलतान इथून त अशा प्रकार त्याला धमकी देवून यशोदा आपल्या घरकामाका निघून गेली.

थोड्या वेळाने कुण्याने रावे पकडून उखळी प्रसन आपल्याकडे ओढून घेतली गाठघाजवळ होन सालभूज शेजारी शेजारी ठां हाते, कुण्याने उखळी ओढून त्या वृक्षाजवळ गेली आणि स्वतः त्या होन काढाच्यामधून पत्तिकडे गेला. नंतर तब रावली एकवटून उखळीही त्याच्यामधून जवळ आणला. आणि काय! दोन्ही वृक्ष घडामुक्क काळी फोसळले. आवाज ऐकून अनेक गोप-गोपी बावत तिचे पोथळे ते इथे पाहून काहीचन यशोदेकडे बावले. व म्हणाले—“बाई, तुमचा मुलगा कसा रावतो शक्तीचा आहे! मुलगा असा उखळीला कसाळा बांधावे? पोर महानृज अगावर पाहून घेतो आहे अन् तुला बाटतां आपण मोठे जकलच काम केलेम्. आ बाब तुलावर काही सकट न बवो!”

हे ऐकून यशोदेच इतय पाहणान नी एकदम किचाळली तिला आपल्या पदराचे बेजीचेही भान राहिले नाही ती पळत मुटली

इतक्या वेळात मन्द व जाणवी काही गोपही तेथ पोचले. त्यांनी पाहिले कुणा त्या तुलनेचा बलासच असा बसला होन

की जम्बू काही मेचामचे चंद्र चमकतो आहे तन्नामं झटकन पुढे होऊन कुण्याच्या कमरेतस राई सोडलं जन् त्याला उचलून घेत विचारलं—“बाब्या कमरेत राव कस? उकळीली याका दाब्याने कोणी बापक? याने उकळत इतक्यात दूर सोडून कस बाणक? एवढे मोठे बूझ कस कासळक? काय प्रकार आहे हा?”

यणादन येऊन सांगितले की तिनच कुण्याला दारीने उखळाली बांधले हाने आपल्या मुलाच्या बस-सामन्यांवर नद मनामन लाडक्ये-चकित व आनंदित झाला वृद्ध गोपाळांना काही समजतच नाही ते म्हणू लागले—“वाढली चारे

लावले नूफान ताहा बीज कडाडलं नाही, एकावा हसो ही इकडे जातला दिसला नाही, मग हे सवं कसे! सेना इकडे आली नाही, अस काही ही चडल नाही, पय या मुलाने हे प्रचंड बूझ कसे पाडलं? माहून अधिक भयंकर उत्पल कोपला होऊ कसेल? अशी ही चटना पहिल्यांदाच बदली नाही ना? दुष्ट रामली पूतना बाब्या हातीच मारली नेमी. काही कारण नाही, जन् चरमककच बाबीच मुकडे-मुकडे झाले! इथं रहाच ही धोक्याच वाटू लागलं आहे. पण जिचे बन्धनो, लहानाचे मोठे झालो ते बाव लाडून जायचं कुठे?” असा विचार करीत सर्व लोक आपापल्या धरी निघून गेले.

दिवस जात राहिले. माता बळराम जाठ बर्पाचा झाला. नि कुण्याने आपल्या जायच्याची साठ वर्षे पूर्ण केली. दोघ आपल्या समकक्षक बोव-बालकां बराबर, जळत, वासरांजी जेळत, घजत दिवस पालवीत. हातांत सिळधा चाताची मिक्की व बाबूक घेऊन बाहेर पडत, पावात पाद-राच बाळून बाळू लायल की छोट्या बटा हवेत मजेशीर उडत. तीफेर पसरवेल्या सतात जाठ-मोठ्याने ओरडून खळधा-मेळघाना पळवून आवीत. उत्साहान बाजी गत नि झाडावर पडत, मवाची पोळी

दिसली की ना लाडून लाडून त्यानींन मय पिऊन घेत. सिळा भात झाल. असा प्रकार या वादळ बाळकोना अधून म्हणजे एक सोनरी सघी वाटत असे

एके दिवशी कुण बळरामला म्हणाला—
“बाबा, आपण या दवात येवलो, इथच आपले नामन-बोवच झालं एकाच ठिकाणी अनक वर्षे राहचं मांम वाटत नाही जनावरांनी पुरधातीक सर्व मयल जाऊन टाकले आहे. जाहे तोडनी वात आहेत तजाव नि इतकी बाबरवी होऊन तेच दवरल निघाच झाली आहे बाबीपाला बाबि अळाऊ जाकडासाठी दूर दूर जाय लागत आहे. म्हणून आपण हा प्रदेश सोडून बुदाकनात जाऊ या. तेथे काय मुन्दर बसवरी आहे असे लोक सांगतात तेथे गोवघन भावाचा एक पवंत आहे, या पवंतावर भांडीर नादाचा एक महाबटबूझ आहे. बुदाबनाच्या बध्य धागातून कासिदी नदी वहाते. तेथे जाऊन भारामात आपले जीवन कटू. म्हातारी मागते हे स्थान सोडावला सहभा लयाव बनतात. स्थाना भिन्नबध्नाकरता जी एक टपाय कोषला आहे. पहातच रहा जाता!”

कुण्याच्या लाडून हे सड बाहेर पडतच हावे इतक्यात त्याच्या मारीरातून सोकडो-इमारोच्या मध्यन बाकडाच कळपचे कळप

चारी बाबल सैरा-सैरा पळू लागले मामुळ म वाळ मयभीत झालं, राई बाबकन गत्वा, या बाकडांचा आकार काही असा-मान्य होना, त्यांची शिकार करण गोपाळांना शक्य झाले नाही, बाबांजी ही मामना करणाऱ्या मस्त वेलाना या बाकडानी मारून टाकले गोपाळ तोड फिरवून दुसरीकड पाहतात तोवर या बाकडानी वासराना उचलून मक. या उत्पलान बराबरच रात्रीच्या वेळी बाध-मिहाचे मयंत एक बाऊ लागले. माठ-माठी इकरे घऊन सडू सणू लागली

या सर्व घटनांनी चकित होऊन बयो-वृद्ध बापाळ एका ठिकाणी जमल. यापुर्वी

वर्तल्या उत्पातानी ने बाबरून घेले हात, तरी ही आपल्या मावाच्या मोहामुळे ते सोडून जाणे त्यांना अत्यंत त्रासदायक होते. आपण आता त्या सोडून मर्यादित उत्पात होऊन राहिल्या होतो अशा स्थितीत शक्यतो त्यांचे कर्तव्य काय?

“बुद्धावन अत्यंत सुंदर आणि दिव्य आहे अशी प्रशंसा सर्वांच्या ताडून आपण ऐकतो, पण दुसऱ्या बाजूला हे ही ऐकतो की तेथे दुर्गम प्रदेश आहेत, आणि त्यात राक्षस राहतात. कसं ही असले तरी काही तरी केल्या पाहिजे. तावडतोब दुसऱ्या पराक्षा प्रदेशात गेल पाहिजे, आता इथे क्षणभर राहणं शक्य नाही.” बुद्ध मराठींनी असा विचार केला.

ते लोक अशा प्रकारे विचार करीत होते. इतक्यात तेथे नारद मुनि एकदा वखल आला. त्यांनी नंद गोपाला बोळविले. बाजूला बसून जाऊन समजावले—“आपण सर्व जण बुद्धावनात जाण्याचा संकल्प करीत आहात. पण तिथे राक्षस आहेत या

विचारात आपल्याला भीति होऊ नये आहे. ही गोष्ट कमी काही ना की आपल्या पुत्राला राक्षसापासून बचावा आहे! ऐका, असे समजून का की आपला धर्मगुरू फक्त मानवच आहे. राक्षसांचा मार करण्यासाठी अवतार घेतलेला तो आहे नारायण आहे. कृष्ण आणि बळराम बुद्धा नारायणाचे अवतार आहेत. कृष्णाचा सहार करण्यासाठी राक्षसी पूतना, शकट आले पण त्याचा काय काय शक्य नाहीत, उगट त्याच्या हातून मारले गेले. आपण या घटना प्रत्यक्ष पाहिल्या आहेत ना? म्हणून आपण कुठला ही संशय मनात न बाळगता बुद्धाक बुद्धावनात जा. आपले कल्याणच होईल.

मानुष्य नारायण कृष्णाका ही होच गोष्ट सांगितली आणि ते निघून गेले. इकडे नंद सर्व गोपाळाना सांगू लागले. आम्ही सर्व आता बुद्धावनाकडे निघायचे आहेत. आमचा हाच धर्म निश्चय आहे. म्हणून अजून लोकानी आता निघण्याची तयारी सुरू करावी.

अदमासदायक

विश्रान्त नंद राजा मराठी मंडळ

एक प्रयातक आजार उडला. बेशाच्या ओषधाने ही आजार कमी न होता वाहतच गेली.

एक दिवस विश्रान्त बेशाच्या म्हणाला—“बेशाच्या सर्पित ओढला जाडला मी मनक राव केन्ही पुष्पकर्म एकही केले नाही. माझी पापच आता मला छळून आहेत त्यामुळेच आपल्या ओषधांचा काही प्रभाव पडत नाही.”

बेशाच्या भयंकर चकले की विश्रान्तला मानसिक व्यथाच आली आहे आणि त्यामुळेच ओषधांचा काही उपयोग होत नाही. म्हणून त्याने विश्रान्तला समजावले—“महाराज, आपण काळजी करू नका, मी आज अजून एक पुष्पकर्म करू. याचची व्यवस्था करतो त्यामुळे तुमची सर्व पाप धुवून जातील. व सगळी ओषधांचाही चांगला प्रभाव पडेल.”

त्याच गावात प्रलोभ साजराचा एक गरीब शेतकरी रहान असे त्याच्या कुटुंबात पत्नी व दोन मुले अशी चार माणसे होती. दरवर्षी तो खूप काळाकडून करून आपल्या शेतीबाजीचे काम करी पण शेतकी आपलीच वेळापत्रत काही न काही मकट घेऊन त्याचे मोठे नुकसान होई. अनेक कारणांनी तो कर्जबाजारी झाला.

बेशाच्या मनात विचार केला की विश्रान्तच्या हातून या प्रलोभवर काही उपकार करवावा, तो प्रलोभला विश्रान्तकडे घेऊन जाऊन म्हणाला—“असे पहा साहेब, शहर विलगरजू लोकांना मदत करण्यापेक्षा एकाच मरजू माणसाला दान दिले तर आपल्याला अपार पुण्य लाभेल.”

मग कर्मचं काय? विश्रान्तने प्रलोभकडून त्याच्या सर्व अडचणींचा पाळा बदलून घेतला, त्याच सर्व कर्मे फडून टाकले.

आणि एक वर्षभर पुरेले इतका खगलामयरी
देऊन त्याला रवाना केले

यानंतर मात्र विमानतळवर श्रीधरांचा
योग्य परिचय विसू लागला आणि आठ-
वशाभरात तो सडसडोत बरा झाला

विमानतळ व रेल्वे स्टेशनकडून ही गोष्ट
साम्या गावभर समजली

'आम्ही सर्वजण महसुी धोडबहुत दान
देतच असलो, पण आम्हाला कधी असल्या
कमत्कार अनुभवास आला नाही. बहुधा
या प्रलोभण्या अयोग्य काही जात सामर्थ्य
असले पाहिजे' गावच्या लोकात असा
प्रकारची चर्चा सुरू झाली

ही बात प्रलोभण्याही कानी काली
आता तोही आपली ही कहाणी सांगत

दारांदार किडू लागला प्रलोभणा दान
देण्याने आपल्यावरच काही उपकार होईल
किवा काही कमत्कार पडेल असा अपमान
प्रत्येकजण त्याला बोडबहुत दान देऊ
लागला

आता प्रलोभणे दिवस मोठ्या मजत
आळू लागले. घनात येईल तेव्हा तो
आभवासध्या गावी हिरे लवू आपली
कथांना मागून लांकांकडून दान
मिळवो

"जरा एका बर, कोमळा बळी पडून
आजकाल तुम्ही मिकान्यासारखे लागू
लागला साहात. आता आपल्याला कसा-
चीही कमतरता नाही आपण पहिल्या
प्रवाचे पुन्हा काढू कळू जणू वा"-

प्रलोभण्या पत्नीने त्याला एकदा समज-
वायचा प्रयत्न करीत म्हटले

"कावाडकष्ट केले तोवर आपल्यावर
नहमी संकटच पडत गेली. सलट वा
बखामुळे आपल्याला कागळे दिवस दिसत
वाहेत मीही सुखात आहे"-प्रलोभ
म्हणाला

पण प्रलोभण्या पत्नीला हे रुचले नाही
तो म्हणू लागली-"अस पहा, आपण
सकटात सापडली होती तेव्हा विमानतळ
आपल्याला मदत केली, जणू म्हणूनच
त्याच्या वाटचाला पुष्प आले आता
आपल्याला कसाची आवश्यकता नाही
आपल्याला आता दान देण्याने कोणाला
पुष्पप्राप्ती होणार नाही ही गोष्ट लक्षात

आल्यावर गावातल्या लोकांनी आपल्याला
दान देणे बंद केले तर आपली काय
अवस्था होईल? माझे ऐका, आलशीपणा
हा सर्वात भयानक रोग आहे. एकदा हा
रोग चिकटला की सुटणं कठीण!"

तरीही प्रलोभने आपल्या बायकोच
म्हणणे मनावर चालले नाही. तो आपल्याच
पत्नीने अर्वाजने करीत राहिला.

काही दिवस निघून गेले आणि प्रलोभ
एकदा आजारी पडला,

इकडे गावात अशी प्रवाच पडली होती
की कोणो आजारी पडला की तो प्रलोभणा
काही दान वेई जणू मगच औषधोपचार
सुरू करी। आता प्रलोभणा भ्रान्त पडली
व त्याने वेद्याचा विचारले-"वेद्यराज,

आता मीच आजारी पडलो. मी कुणाचा काय वान घेऊ ?”

प्रलोभला सुयोग्य उत्तर देण्यासाठी विचार करीत असतानाच प्रलोभल्या पत्नीने देवाला म्हणून नाजूका बोलून घेतले व म्हटले—“वैद्यमहाराज, प्रथम माझे पति बोट्या प्रतिकूलने आपली कास-कमणा करीत असत वण आता आपणच वान देवकल्याणासून ते मिकान्यासारखे वागू लागले आहे. मी मी ममभ्रातृ वण ते आरली मयय सांठायला तयार नाहीत. चार लोकास भिकायची बायको म्हणून ध्यायला मला लागू वाटते. मी म्हणून आठशीपणामात्र माझे पति आजारी झाले आहेत. आता आपण औषधाबरोबरच त्यांना जसे पथ्य सांगा की जेणे करून त्यांचे हृदय-परिवर्तन होईल !”

आता बंधासार आपली भूक समजून आली ! त्याने प्रलोभला म्हटले—“जस पहा, वानधर्म केल्याने आपल्याला नव्याने

पुण्य मिळत नाही. त्याची केवळ बदला-बदल होते. तू विमान कडून वान घेतलास म्हणून तुमचे वाढस पुण्य त्याला मिळाले त्यानंतर तू एकसारखे वान घेतच राहिलास परिणामतः तुमचे सर्व पुण्य हळूहळू क्षमामे साळं आणि मी आजारी पडलास. मी ताबडतोब औषध घेऊन आता तुला ठीक करीन. पण यानंतर हो तू वान घेत राहिलास तर तुला पुण्य सादच, पाप मात्र लागेल” आणि त्यानंतर तू काळजीने औषध घेतलास तर तू एकसारखे राहिले ?”

बैलाव हे बोलणे ऐकून प्रलोभ वानधर्म माज आणि त्याने आपले वानधर्म का “वापुडे कधीही, कोणाकडूनही, कसलंही वान घेणार नाही” मंतर बंधाच्या औषधाने तो लवकरच बरा झाला व पहिल्या प्रमाणे येहनस करून जगू लागला.

वापेली माच मसिद्याने प्रलोभला साध दिली, बोट्याच वर्धात तो वागला वानवान झाला

अद्भुत वृक्ष

वैतरणी राज्याच्या राजा विष्णुवर्धन याला एकदा एक पुत्र झाला. राजवर्धन विष्णुवर्धन राजवर्धनाची याच राज्या भिषक-ली कंडा होना

एक दिवस राजवर्धन एकादात बसून आपल्या पूर्वजांचा इतिहास वाचत होता त्यात एके ठिकाणी समे लिहिले होते की—वैतरणीच्या उत्तरेला एका जंगलात एक विषवृक्ष आहे त्याच्या जाली उभे राहून कोणतीही इच्छा केली असता ती ताबडतोब पूर्ण होते. काही राजांनी या वृक्षाच्या मदतीने जनतेच्या अडचणी सोडवल्या व आपले राज्य सुमपन्न बनवले

हे वाचल्यानंतर राजवर्धनन दहा दिवस जंगल घुडातून त्या वृक्षाचा शोध लावला. तो वृक्ष आता म्हणून, वटून जाण्याच्या स्थितीला आला होता त्या झाडाकाली उभे राहून राजवर्धनन सेनापती व भर्षी

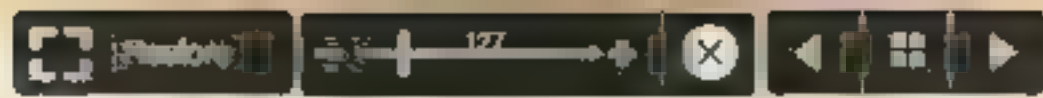
याचा रूप घेण्याचा इच्छा केली व ती त्या कराल परिवर्तित झाला.

या अद्भुत परिवर्तनात राजवर्धन कवित झाला ! त्या वृक्षाच्या सामर्थ्याचा उपयोग करून आपल्या पूर्वजांप्रमाणे जनकल्याण साधून एक उत्तम व लोकप्रिय राजा बनण्याचा त्याने निश्चय केला.

दुसऱ्या दिवशी राजवर्धन उद्यानात फिरत होता. इतक्यात सेनापतीच्या पत्नीने तसे घेऊन त्याला म्हटले—“प्रभू, दोन दिवस झालं—माझी मुलं जन्मली नाहीत !”

सेनापती दोन दिवसांपूर्वीच सीमेवर नमलेल्या सेनेचे निरीक्षण करण्यासाठी गेला होता. त्याच्या घराचे बोलणे ऐकून राजवर्धनला एकदम जंगलांतल्या त्या वृक्षाची आठवण झाली. त्याने सेनापतीच्या घराचे सांत्वन केले व तो जंगलाकडे वाजू लागला

तिथ हा इतल्याही राजवर्धनने सेनापतींचे रूप घेण्याची इच्छा केली व तो सेनापति बनून त्याच्या घरी गेला.

सेनापतिच्या रुपातल्या राजवर्धनला पाहून त्यालाच वडील समजून मुले त्याच्या कमंडा विलगली. आईने मोठ्या प्रसन्नतेने मुलाला जवळ वाटले व जवळ बसून राजवर्धन मुलांना भरवू लागला.

तमक्या त्याच वडील समाप्रान्तावर गमला सेनापति परत आला. आपल्या रुपातल्या सुसंन्या प्राण्याला पाहून त्याला क्रोध आला व राजवर्धनला हातातील छाडीने पिटून काढत विचारले—“बोल दृष्टा, काय आहेस तू?”

राजवर्धनला मांडावा मार सहन होत नाही. पुन्हा बरे होण्यास त्याला दहा दिवस लागले.

एक दिवस राजवर्धन जनतेची स्थिति पत्ताप्यासाठी बघे बदलून बाहेर पडला. एका बरातून पति-पत्नीच्या तीव्र अन्दाताल नावावादीचा आवाज ऐकून भितीशी चिकटून त्यांच्याशीच गोष्टी एक सायला.

“पहा, बा पंरीच्या बपाच्या सर्व मुलीची मग शास्त्री. आपल्या मुलीला काय आयुष्यभर असत विलगल्याच रहाव लागणार काय?” असा प्रकारे कायको नवऱ्याजवळ आपला राग प्रकट करीत होती.

“अव, बरा वाट पहा. रामदेवला घेऊ दे. मग पहा, आपल्या मुलीच कसं भटक्यात करून टाकतो ते!” नवरी म्हणत होती.

राजवर्धन तिथून निघून त्या गल्लीच्या कापऱ्यावरून बसला, तेव्हा एका व्यापाऱ्याच्या बरातवळून वातांना त्यांचा सवाद एकू आला—

व्यापाऱ्याचा मुलगा आपल्या वडिलांना म्हणत होता—“रामदेव परतेपर्यंत काय आयुष्य व्यापारधदा करू करून हातावर हात धरून बसून रहायचं काय?

• “त्याच यश अन् आपली सकट सपणं काय करव आहे?” व्यापारी म्हणत होता.

हा सवाद ऐकतावर राजवर्धनच्या एक गोष्ट लक्षात आली—रामदेवच्या येण्याने दोन परिवारांच्या मदतणी दूर होणार आहेत. तेव्हा त्याने निश्चय केला की आपण रामदेवचे रूप घेऊन माना मदन करायो. नंतर तो जंगलाने गला त्या अद्भुत बुद्ध्यासाठी उभे राहून त्याने रामदेवचे रूप धारण केले व तो परत आला.

आता रामदेव बांधवांशी बांधवलातून मजुडी व्यापार करणारा एक व्यापारी होता. बन्धुमान नावाच्या एका मानवान आपल्या मुलीच्या लग्नासाठी साठवून ठेवले वहा हवार रूपे रामदेवने व्यापाऱ्याचे आभिषेक करून त्याच्याकडून व्यापारासाठी घेतले होते. नंतर पुढकडे जाणाऱ्या जहाजातून माऊ घेऊन आऊन पूर्व-दोषावर व्यापारात त्याने सर्व काही घालवले, तेवून परत घेऊन कर्बदास्यांना आपला चहूरा दालवणे असक्य झाल्यामुळे त्याच दोषावर मेहनतमजुरी करून तो तिथेच स्थिरावला.

इकडे रामदेवच्या वेशाला राजवर्धन प्रथम व्यापाऱ्याच्या घरी पावला. दर-वाऱ्यावर ठकठक केव्यावर जव्हा त्याने दरवाजा उघडला तेव्हा तो व्यापाऱ्याला विचारू लागला—“काय, कस काय? सर्व सुगम आहे ना?”

रामदेवला भोळवून व्यापाऱ्याने त्याला बरात घेतले. नंतर बापकमानी मिळून त्याला जागले पिटून काढले नि म्हटले—“व्यापारमहित आमची सर्व रक्कम आताच्या आता परत दे.

जरी गोष्ट समजल्यावर आता राजवर्धन चमकला! या अवधीत व्यापाऱ्याच्या मुलांना द्यातून तिथून बन्धुमानाही बोलवून जाणले. बन्धुमानाही आता अताच राजवर्धनला जागले बुकळून काढले व म्हटले—

तू गोंडगाड बालून दहा हजार रूपये इडपलेस चले राजावडे. तिथेच याचा निकाल करू” असे म्हणत बन्धुमान नववर्धनला राजवाड्यात घेऊन गेला.

एकदा कोणार्गारातून मोठी रक्कम चोरीत
मला तर आणगी कर दिवस सो मला
राणीच्या दागत्यांची पेट्टीच गायब झाली
चोराही कोणोच पकडू शकण नाही
आता राजवर्धन स्वतःच त्या कामाला
जमला. एके दिवशी कुठ्याचे रूप घेऊन
तो राजवाड्याच्या प्रवेशद्वारी पत्तारा करत
उभा होता, इतक्यात एक चोर मोठम
गांढाई घेऊन जाणारा त्याला दिसला.
जोराने भुंकून त्याने चोरावर हल्ला केला
पण चोराने त्या कुठ्याला एक झगड पकडून
भारला व स्वतः पळून जाऊ लागला.
राजवर्धनही भुंकत भुंकत त्याचा पाठलाग
करू लागला. चोर सेनापतीच्या घरावर
पळाला व तिथे पोचल्यावर त्याने चोराचे
रूप टाकून सेनापतीचे रूप घेतले व घरात
मला.

राजवर्धनला सारी गाष्ट समजून चुकली
अद्भुत वृक्षाचे रहस्य जाणून सेनापती आला
राजद्रोह करीत आहे हे त्याला कळलं.
राजवर्धन लगेच कुठ्याचे रूप टाकून
चुवराज बनला व त्याने शिपायांकरवी सब
हकिमत आपल्या बंडिलांच्या कातावर
घातली. राजाने ऐकून राजवर्धनला
म्हटले—“एक बटा तो वृक्ष अद्भुत
सामर्थ्यावाला असून एक निरर्थक वृक्षच
असला पाहिजे. ताबडतोब तो कापून टाक

पण ते अमान्य करीत राजवर्धन
म्हणाला—“बाबा, आपल्या पूर्वजापासून हा
वृक्ष आपले रक्षण करीत आला आहे त्या
वृक्षाकडून आपल्या अहितापेक्षा अधिक
हित हा वृक्षाची शक्कल आहे. आपण असं
कर—त्या वृक्षाचीवती आपण पहारा बसवू,
म्हणजे कोणी त्याच्याजवळ फिरकू शकणार
नाही.”

दुसऱ्याच दिवसापासून त्या वृक्षाचीवती
कडक पहारा बसला.

एक महिना गेला आणि एक राजा
राणीच्या हाक्यात असह्य बेवना होऊ
लागल्या. राजवर्धनाने तपासून म्हटले—“हा
रोज हटवण्यासाठी रामसहाय नावाच्या
काकुडतोड्याच्या मदतीची आवश्यकता
आहे. तो वनाच दिवसापासून काढ
दिसत नाही त्याचा शोध घ्यायला हवा.”

राजवर्धनाने रामसहायचा सर्वत्र शोध
करवला पण त्याचा पत्ता लागला नाही. अवघी
चिडून त्यानेच रामसहायचे रूप वापरून केले
आ तो राजवर्धनाकडे गेला.

वैद्याने त्याला सांगितले—“रामसहाय,
तुला देवकऱ्हेर माहीत आहे? त्याच्या
मृत्ताची मला फार जकरी आहे. राणीच्या
शोधव्यासाठी मला तो हवी आहे.”

राजवर्धन अचकात गेला. पण त्याला
देवकऱ्हेरीवहाल काहीच माहिती नव्हती.

बाबासा

म्हणून तो ताबडतोब भुवत राहिला.
राजवर्धन केवळ असताना मंत्र्याने
त्याच्याकडून विषवृक्षाबद्दल एकदा होते
तेव्हापासून मंत्री स्वतःच राजा बनण्यासाठी
मची सोपत होता. त्या वृक्षाच्या पहारे-
कन्यांना फितबून त्याने स्वतःच तेथे आऊन
राजाचे रूप धारण केले व त्याने असा
विचार केला की आता जर तो वृक्षच
कापून टाकला तर अविष्यात कोणोही रूप
परिवर्तन करू शकणार नाही, त्याने हा
विचार लगेच अंमलात आणला व पहारे-
कन्यांना वृक्ष कापण्याची आज्ञा दिली.

परंतु शिपायापैकी कोणीही हे कृत्य
करायला पुढं हाईना. ते म्हणू लागले—

एकदा राजाने राजवर्धनला सोबत तयार
करून घेतले. ते वृक्ष, आता राजवाडे
जो लक्ष्मण ठेक नाही. युवराजही कुठं
बाहेर गेले आहेत. तिन्हा आज्ञा लागू
मी घाला तुमगात खंद करून ठेवतो.” असं
म्हणून मंत्र्याने राजवर्धनला शिपायांच्या
लाग्यात दिले.

तुरुंगात बंदिस्त झालेल्या राजवर्धनाने
पहारावरच्या एका शिपायाची याचना
करून मंत्र्याला बोलवून घेतले आणि त्याला
सर्व हकीकत सांगून आपली सुटका करून
घेतली.

काही दिवस गेल आणि राजवाड्यात
विचित्र प्रकारे चोऱ्याचे सव सुरू झाले.

हा अद्भुत वृक्ष कापणे म्हणजे आपण नुजून मनचें ओडवून घेणे होय. हे काम कृपा करून आमच्याकडून करवू नका."

"मग एक काम तरी करा. इथ भासपास कोणी लाकूडतोड्या दिसला, तर त्याला माझ्याकडे घेऊन या" मंत्री म्हणाला.

शिपायांनी जाऊन रामसहायच्या रुपातल्या राजवर्धनला आपणाकरीबर बघ्याची विनंती केली, व त्याला ते मंत्र्याकडे घेऊन गेले. पण त्यानही तो वृक्ष तोडायला नकार दिला.

राजाच्या कपातल्या मंत्र्याने म्हटले— "तू माझी बघी धरतास?" असे म्हणत त्याने शिपायांना त्याला बाबकाने मारायची आज्ञा दिली. शिपाई बाबूक जगारणार इतक्यात राजवर्धनने कुन्हाडीन त्या अद्भुत वृक्षाची जाड करून टाकली. दुसऱ्याच अणी रामसहायमधोल राजवर्धनला निजरूप प्राप्त झाले. हे महाताच मंत्री

निघून पळून गेला व शिपायांनी राजवर्धनच्या पायांवर लोटागच घेऊन क्षमा मागितली.

नंतर राजवर्धन राजवाड्यात परत आला. त्याने राजाला मंत्र्याच्या डोहाची हकीकत सांगितली व अद्भुत वृक्ष कापून त्याची राख वनल्याचा वृत्तांतही सांगितला. हे सवें ऐकून राजा म्हणाला— "एक बटा, तो रामसहाय कुठे आहे त्याचा साध व आणि तुझ्या आईच जेवढ्याशी करव या सान्या मोंबळाचं मूळ कारण म्हणजे आपल्या बघाच्या इतिहासाकडली ती ताडपचच आहेत. ती आजही कोणाच्या नजरेस पडू नवत म्हणून कुठेतरी लपवून ठेव."

या बटनांमुळे राजवर्धनचे डोळे उघडले. आपल्या बटिकाच्या बघ्यात तो राजा बनला. तो स्वतःच्या शक्तीवर वाता वाकून विश्वास ठेवू कामका व भवतऱ्यांच्या सामर्थ्यावरून त्याने कधी पुन्हा 'म' म्हणून काढला नाही.

महाताच

नंतर सवें माकड निघून गेले. आणि बाडघाब वळान मूढा भावनेन माणी घेऊन आली. ती माणी म्हातान्यासमोर पसकन राहून ती लेघून निघून गेली.

नोपयेंत म्हातारा डोळे बंद करून न हसता-डुसता बसून होता. बहुधा यंत्रारे जाकारे लोक देवासमोर पैसे फेकताना माकडांनी पाहिले असामे व ते पैसे लपवून त्यांनी ते कुठे सुरक्षित लपवून ठेवले असावेत आता तेच पैसे त्यांनी म्हातान्यासमोर पसकन टाकत होते.

माकड निघून गेल्यानंतर म्हातारा या माकडवाड्याना मनातल्या मनात हसला काही चडनं असो—जाज त्याचे नशीब शिकंदर होते! मोंठ्या सावधपणे म्हातान्याने ते पैसे वेचून घेतले. बरी परतताना त्याने स्वतः व बायकोमाठी काही कपडे खरेदी

हे सवें वरय पाहूनही म्हातारा न हाकता गण्य बसून राहिला. माकडांनी एक पुनळा समजून त्याच्या मावलो चाडो किचकिच केली. नंतर काही निश्चय करून ती त्याच्या अगदी डबळ गेली. रयानी म्हातान्याला उचलले व डबळच्या एका उज्याड झालेल्या मदिरात घेऊन गेली. तेथे माकडांनी त्याला एका पायरीवर बसवून

माकड निघून गेल्यानंतर म्हातारा या माकडवाड्याना मनातल्या मनात हसला काही चडनं असो—जाज त्याचे नशीब शिकंदर होते! मोंठ्या सावधपणे म्हातान्याने ते पैसे वेचून घेतले. बरी परतताना त्याने स्वतः व बायकोमाठी काही कपडे खरेदी

कंठ व पचनान्न वनवन दोव पोरभर अवल

हं ओझे जकत असतानाच त्याची एक म्हातारी गोजारीण तेथे बाली तिन आश्चर्याने विचारल-“अरे, आज काय विशय? तुम्ही दोघ नवे कपडे घालून एटीत बसून भेजवानी काढलाय?”

म्हाताच्याच्या मायकोने सजारणालाही पक्याळ व्याळ घातले आणि माकडांनी कहरणावो सांगितली

गोष्ट ऐकून गोजारीण भराभरा आपल्या घरी गेली आणि आपल्या मव-याला सर्व हुकीकत सांगून म्हणाली-“तुम्हीही उद्या बागदावर जाऊन माकडांकडून पैसे घेऊन या”

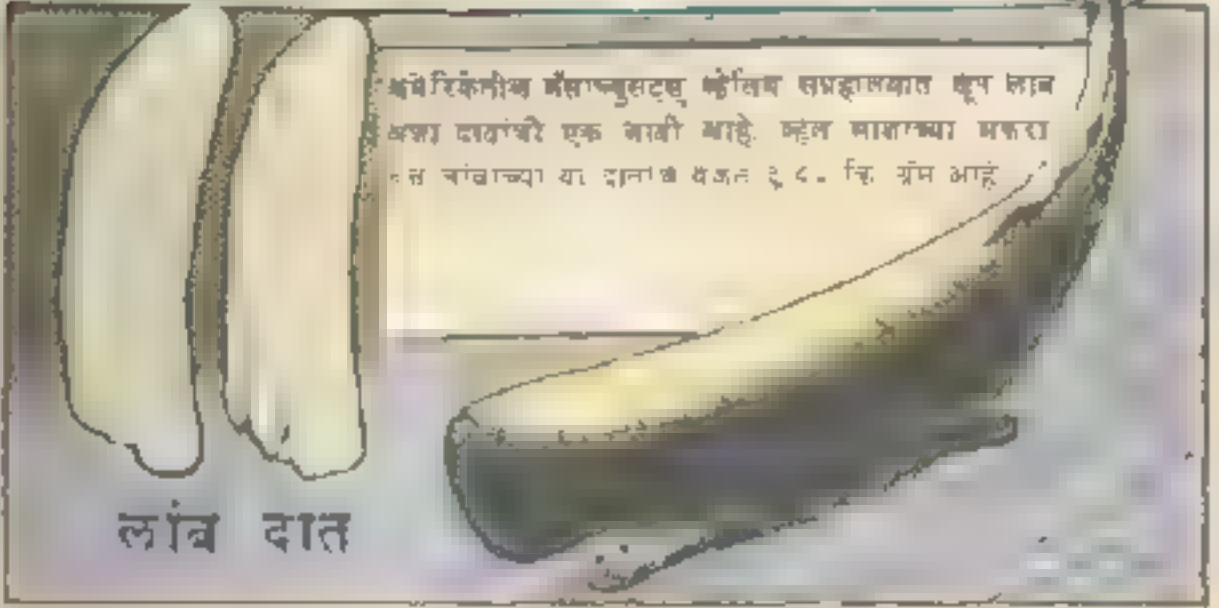
या म्हाताच्याने आपल्या मायकाच म्हणणे कबूल केले, दुसऱ्या दिवशी गोजारीण म्हातारीतही आपल्या नव-याला चालिपिठे करून दिली. चालिपिठाची पिणवी घेऊन हा म्हातासाही तिथे पोचला ज्ञाडाच्या फांदीला पिणवी अडकून

तो एका आगी पुतळधामाच्या बसून राहिला

घोड्या वेळात माकडही यऊन माचली चालिपिठे सफावट करून पुतळधामाच्या बसलल्या नुड्याबसल आलो. त्यानी त्याला त्रियव लावी मापटल. त्याच्या डोक्यावर जोरात टपला मारल्या, त्याचे कस टपटले आणि तस्यांना आरबाडून त्याच्या शरीराची चाळणी केली नंतर उडघा मारत गडबड करत तो तेथून मिघून गळो.

म्हाताच्याच्या अंगानून रक्त मळ लागले, वेदना होऊ लागल्या, कसा तरो विस्मळत पाय आडून तो आपल्या घरी पाचला मघल्या भवघात राग्या म्हातारीने आपल जुने कपडे वाळून टाकले आता आपला नवरा नवे कपडे घेऊन मईल, ते घालून आपल सवेन मिरवू-असा विचार करीत ती नवऱ्याची वाट पहात बसली होती पण आता आपल्या मक्याला अशा अक्षमी अवस्थेत येताना पाहून, घाबरून तिची डालखोळच बसली

नैसर्गिक आश्चर्ये

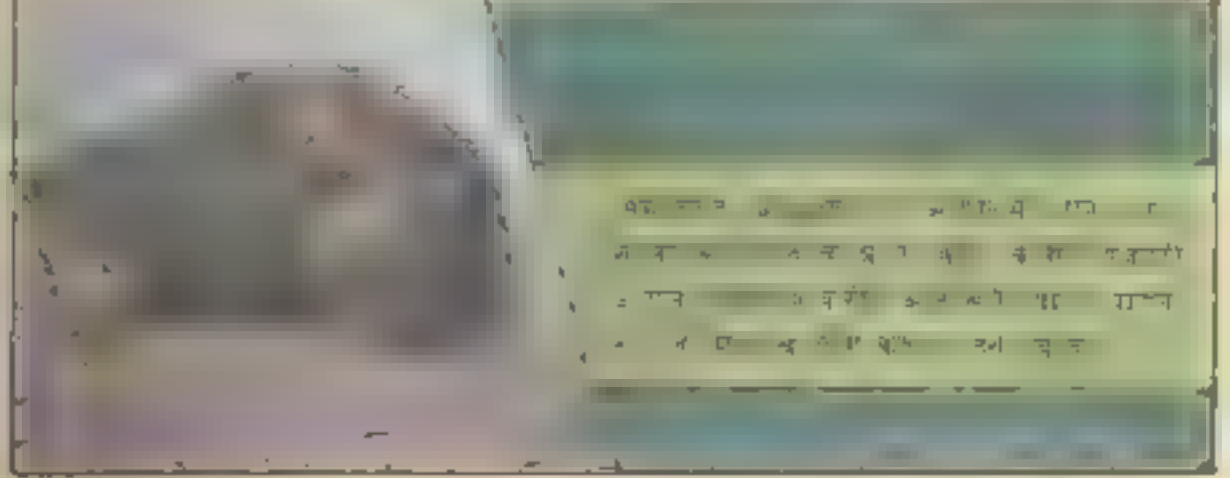
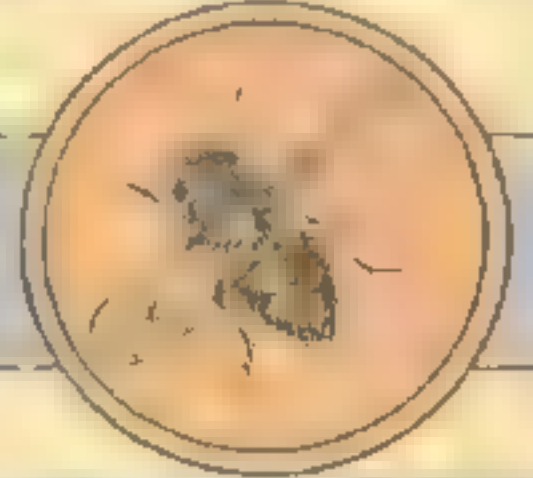

लांब दात

अमेरिकेतील मॅसाचुसेट्स स्टेट्स संग्रहालयात दूप लांब असा दातांशी एक आगी आहे. जेव्हा माताच्या मकरा तस चावाच्या या दाताक वजन २८ कि. ग्रॅम आहे

धोका

धोका हा एक प्रकारचा आजार आहे. या आजाराला आजार भयानक आहे. या आजाराला विषाणू व जीवाणू यांचे कारण आहे. या आजाराला धोका हा एक प्रकारचा आजार आहे. या आजाराला धोका हा एक प्रकारचा आजार आहे.

चादाबा

मार्च १९८८

चांदोवा

साल १९८८

अनुक्रमणिका

संपादकीय	...	७	अमृतसरचे सुनलं मंदिर	...	३५
चांदोवातील मंत्रालाई	...	९	सोडकर भुने	...	३९
कलाकली	...	१०	कृष्णावनार	...	४३
राजा व पंडित	...	११	साहसी कार्ये	...	५१
महाम् शिष्य	...	१६	न पूर्व, न अष्टमी	...	५६
सोन्याची दरो	...	१९	ज्योतिषी	...	५७
स्वामीद्रोही-मित्रद्रोही	...	२७	नैसर्गिक आश्चर्ये	...	६३
सासू आणि सुन	...	३३	फाटो ओडनाचे चढावाड	...	६५

एक प्रत : २-५०
वार्षिक वर्गणी : ३०-००

चांदोवा

संपादक : 'चक्रवर्ती'

संचालक : नागिरेही

सरे पाहता कोणत्याही विद्यार्थ्याने जिज्ञासा असणाऱ्या कोणोही विद्यार्थी चाईचाईने एकाद्या गुरुच्या आज्ञे-पाला आज नाही, योग्य गुरु कोणता या गोष्टीचा विचार करून मगच त्याचा शिष्य बनतो. गुरुच्या बाबतीतही हाच निर्णय लागू पडतो. ते सुद्धा शिष्य होण्यासाठी आलेल्या विद्यार्थ्यांची योग्यता पारखून पाहतात. ही गोष्ट 'महान् शिष्य' या गोष्टीवरून चांगल्या प्रकारे समजून घेईल.

अमर बाणी

अर्थ: सत्यं सत्यं बीणा, बाणी मरण नारी च ।
गुरुच निर्वर्ण प्रकृत, कवचित् योग्या अयोग्याम् ॥
[बीणा, आयुष, सास्त्र, बीणा, बाणी इत्यादींचा उपयोग व स्त्री-पुरुष यांचे प्रयोजन, त्यांचा उपयोग करणाऱ्या व्यक्तीच्या सामर्थ्यावर आधारित असत]

वर्ष ३७ साल १९८८ अंक : ९
एक प्रत २-५० वार्षिक वर्गणी : ३०-००

No share prices,
no political fortunes, yet

**Over 40% of Heritage readers
are professionals or executives,
61% from households
with a professional / executive
as the chief wage earner.
Half hold a postgraduate degree
or a professional diploma.**

It's an unusual magazine. It has a vision for today and tomorrow. It publishes articles, stories and poems, fiction, culture and scientific news, general news and different views and political gossip. And it has found a growing readership. In 1988, its survey reveals that professionals, executives and their families are reading The Heritage in depth - 41% from cover to cover, 42% more than half the magazine. More than 80% of The Heritage readers are reading an issue more than once. And over 90% are slowly building their own Heritage collection. Isn't it time you discovered why?

THE
HERITAGE

चांदोबातील

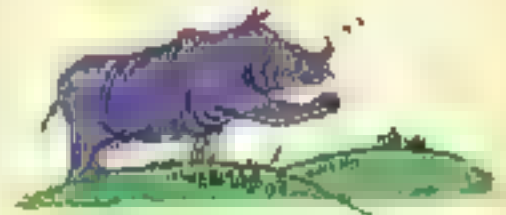

मुलेल्या जहाजातील खजिना

१५ एप्रिल १९९२ ला सकाळी २.२० वाजता त्या काळचे सर्वात मोठे असलेले 'टिर्निक' नावाचे जहाज आपली पहिली यात्रा करत असतानाच बुडले. त्या अपघातात १,५१३ माणसे मृत्यूमुखी पडली. यापेक्षा विवादापूर्वीच काही मोकामी मात आठवडे मन लावून मेहनत करून अटलांटिक सागराच्या तळाशी सुरक्षित असलेल्या या जहाजातून सेकंडा वस्तू काढून फायद्या किनाऱ्यावर पोचवल्या

मेवडा शिवाबाद !

दिवसेंदिवस मेवडाची जलत संपन्न होत आहे. त्याच्या विस्तारत्या रस्त्याचा प्रचार करण्यासाठी शिवाबादच्या कार्या हेवाळे आणि कृष्ण एडवर्ड नावाच्या दोन मुलांनी मेवडा द्वारेकडे सामाजिककल घालून आहूत. नाव, स्वीडन, डेन्मार्क, पश्चिम जर्मनी, नेदरलँड्स, फ्रान्स, गिनेसबुक इटली इत्यादी देशातून प्रत्येक कल से वेले वसा होतोल, ते त्या शिवाबाद मंगल कन्सर्म्समन दुसऱ्या हवाली करणार आहेत

सूर्याला वेडणारे रंगीत बालक

दोन तासपर्यंत सूर्याला वेडून राहिलेल्या ईश्वरपुत्री रंगरंग्या बालकाकडून मुक्तीच माहिती मिळाली आहे. एडवर्ड होऊवर सामान्य कलियचे प्रोफेसर राम खोबरेलच यांना सर्वात प्रथम या प्रसंगी मोठे ज्ञान. ३०० वर्षापूर्वी ब्रिटिश वैज्ञानिकांनी आपल्या अन्वेषणातून ही गोष्ट कोणून काढली होती की-पृथ्वीपासून १५ कि. मि. अंतरावर असणाऱ्या इंग्रिज एवजिदुल सूर्यकिरण आताही त्यांचे अन्वेषण होते व त्यामुळे असे विविध रंगांचे धलधल तयार होते

दुगार मुने

विगत मध्य नुकत्याच झालेल्या एका पाहणीत एक माष्ट राष्ट्रीय आनी-या विडीतील मुने उत्तम वयाच्या त्यांच्या आज्ञा-आज्ञाचोडून अधिक बुद्धिमान आहेत. एका मास-मासकाले बुद्धिमत्तेबाबत संशोधन कले त्यांचे ज्ञानाच्या निष्कर्षांची तुलना १९३६ सालच्या निष्कर्षांची बेनी तुला त्यांना वेरीस गोष्ट माहित आनी

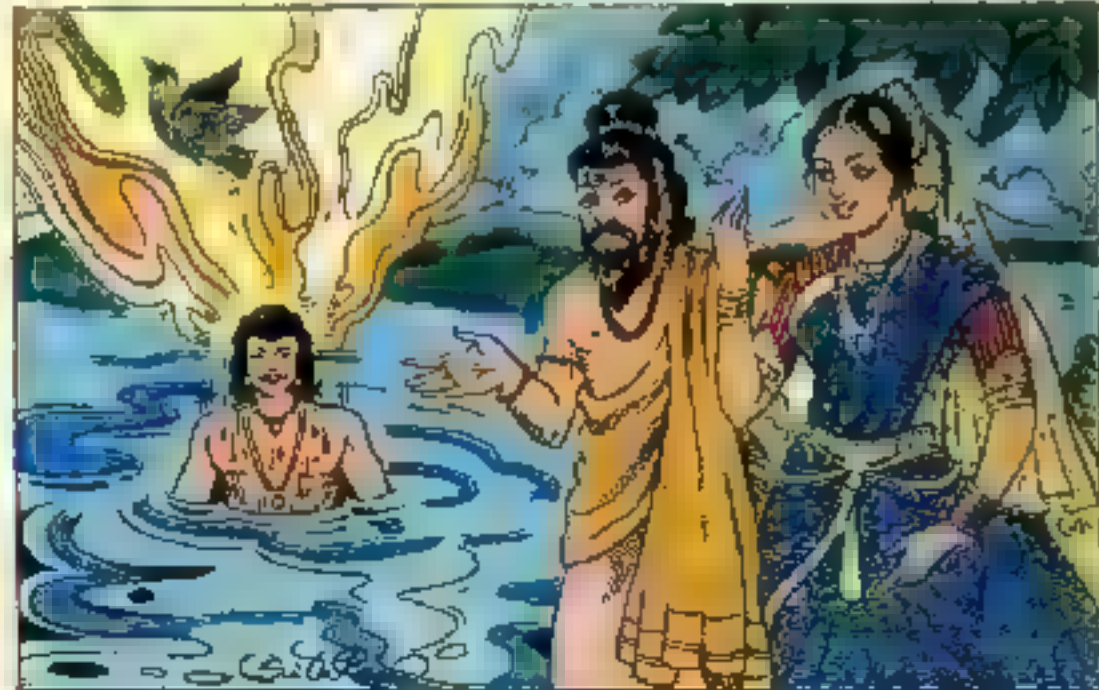

कलावती

काणीनरराज्या मुलांचे नाव होते कलावती. ती अश्विन लौदयेवती मुलवती व देवमत होती. ती लहान असतानाच एका दुर्वास मुनींनी तिला पंचाक्षरी मंत्र दिला. ती अत्यंत भक्ती व श्रद्धापूर्वक तो मंत्र जपत शिवपूजा करीत असे. ती उपर सराव्यावर मधुरा राजा दगाह याच्याशी तिचा विवाह झाला.

मुदवालीला दगाह कार सुशोन व सहायारी होता. परंतु दुडे सत्ता व अधिकाराच्या गर्वाने हा मध्य काला तो भोगविलासी बनला. पापकर्म करू लागला. या गोष्टी समजल्यावर कलावती अतिशय दुःखी झाली. परंतु अत्यंत पवित्र जाचरण करणाऱ्या आपल्या पतीकडे माग होले उचलून पहाण्याचे धर्म त्याच्यात नव्हते.

कलावतीने पतीला माग्य मार्गावर जाण्याचा निषेध केला. एके दिवशी पतीसह ती महापुत्री गर्भ यांच्या आज्ञेप्रमाणे तेथी व सर्व वृत्तान्त तिने मुनीला सांगितला. मुनींनी राजाचा उचलण्या काळिंदी मदीत स्नान करून येथ्याची विलसित केला. राजा आश्चर्यातून गालत कातापरजावर अतिशय दुःख झाला. आपल्या मजकरीच्याचे स्मरण आपल्यावर त्याला पडताच झाला व मोठ्या अतिशयच त्याने नदीत स्नान केले. दुसऱ्याच क्षणे काचरुधाच्या रूपान त्याची सर्व पापे उकल गेली. अतिशय निर्मल हृदयाने राजा नदीच्या बाहेर आला व त्याने मुनींच्या चरणाना स्पर्श करून नमस्कार केला. मुनींनी त्याला मंत्रोपदेश दिला. यानंतर राजधानीला जाऊन कलावतीबरोबर तो पवित्र जीवन धारतू लागला.

राजा व धंडित

चित्रगिरि राज्याच्या राजांना एक विचित्र रिवाज पाळता. त्याने तो रिवाज असा होता की—दर बहा वर्षांनी राजांना स्वतःचा सर्व प्रकारच्या सत्रीय विद्यांच्या चढाओढीत भाग घ्यावा लागे व त्या चढाओढी जिंकल्या लागत असे न वडता. दुसऱ्या कोणी राजांना पराजित केले तर तो जिंकणारा प्रतिस्पर्धी चित्रगिरिचा राजा म्हणून निवडला जात असे.

या रिवाजाप्रमाणे चित्रगिरीवर बहा वर्षे राज्य केलेल्या राजांना सर्व अनते-समोर स्पष्टतः तयारी लागले. तीन प्रतिस्पर्धी या चढाओढीसाठी आले होते. त्या तिघांपैकी दोन वीरांना राजाने पराजित केले. परंतु तिसरा धीर मुनिराम याच्याकडून मात्र राजा स्वतःच पराजित झाला. मग काय अवकाश! मुनिराम आता 'मुनीन्द्रवर्मा' या नावाने चित्रगिरिचा

राजा बनला. चित्रगिरिच्या दरबारात उद्दण्डभट्ट नावाचा एक प्रमुख पंडित होता. तो जितका बुद्धिमान व महापंडित होता तितकाच रागीटही होता. इतर लोक कितीही महान् असले तरी त्यांच्यापुढे नतमस्तक होणे उद्दण्डपंडिताला मान्य नव्हते.

मुनीन्द्रवर्माने प्रथमच जेव्हा राजसभा बोलावली, तेव्हा तेथील प्रथेप्रमाणे उद्दण्डपंडिताने राजाची स्तुति केली—“महाराज बलवराजनात आपण बलरामाप्रमाणे भाहात, साहसात आपण अभिमन्यु व युद्धावघात प्रत्यक्ष वर्जुतच भाहात.”

राजाने दरवारी पंडिताची ही स्तुति ऐकून घेतली, सण दोन सण त्याच्याकडे निरखून पाहिले व तो जोरजोरात हसू लागला!

“माफी असावी महाराज पण आपल्या या अनपेक्षित हसण्याचे कारण मला काळंज?” उद्दण्डभट्टने आश्चर्याने विचारले.

“ठीक आहे जकर संगतो मी कारण-
एव त्वापूर्वी मला तुमच्याबद्दल बोकी
माहिती होती दरबारी पंडित बनण्यासाठी
आपण जे जे प्रयत्न केले, त्याबद्दलची
माहिती आपण या सभेसमोर सांगू शकतात
तर ती ऐकायची माझी इच्छा आहे.”
मुनीन्द्रवर्मा म्हणाला

राजाच्या प्रस्तावा व्त्तरादासल आपण
दरबारी पंडित बनण्यासाठी केलेल्या
प्रयत्नांचे वर्णन उद्दण्डभट्टाने असे केले—
“राजा, माझा जन्मच एका पंडित कुटुंबात
झाला. माझे वडील एक विख्यात पंडित
आहेत त्यांनी पक्षा विद्याभ्यासासाठी नृसिंह-
शास्त्री नावाच्या एका गुरूकडे पाठवले

मी लूप येहनतीने त्यांची सेवा केली
मी नृसिंहशास्त्रीजवळ राहून वेद, उपनिषदे
व अनेक महान् ग्रंथांचे अध्ययन केले. अशा
प्रकारे सर्व विद्यांचे अध्ययन करून बोस
वर्गाची मी गुरूकुळातून बाहेर पडलो, यानंतर
माझ्या विद्येचे प्रदर्शन करून मी चित्र-
गिरीच्या राजाकडून मोठा सन्मान मिळवला
व त्याच्याच दिवसीकल्प इथे दरबारी
पंडित बनलो.”

उद्दण्डभट्टाची ही सर्व हकीकत ऐकून
राजा मुनीन्द्रवर्मा म्हणाला—“पंडित
बनण्यासाठी निरंतर बस बसें तुम्ही जे
कष्ट केलात त्याचे वर्णन ऐकून मला तुमची
दयाही येते व हसूही येते. कारण राजा
बनण्यासाठी मी तर केवळ तीनच वर्षे
श्रम केले अस आपणच सांगत हो बोल्ट
हास्यास्पद नव्हे तर काय! आपण माझी
हकीकत ऐकून तर आश्चर्याचकित व आहत.”

यानंतर मुनीन्द्रवर्माने आपला वृत्तान्त
वा शब्दात सांगितला—“माझा जन्म एका
परीट कुटुंबात झाला. परंतु आपण
दुसरा कोणता तरी व्यवसाय करायचा अशी
माझी लहानपणापासूनच सीव इच्छा होती.
अशा स्थितीत एक दिवस सायंकाळी
प्राक्किण मिळवलेला एक मत्त बुडात
सर्वांचा परामर्श करीत करीत माझ्या बाबी
येऊन पोचला. सहजचिंतित बोटापुढर

प्रवेश केलेल्या माझ्या नावच्या मत्तांशी
लवून त्याच त्याचा पार घुव्या बडवला!
त्यावेळी त्या नव्या मत्ताची कुशलता मी
जोडलेली व माझ्या मनात कासे की आपण
त्याच्या शिष्य बनून त्याच्याबरोबरच राहू
दुसऱ्याच दिवशी मी त्याची भेट घेतली व
त्यानेही शिष्य म्हणून माझा स्वीकार केला!
तीन वर्षे मी त्याच्याबरोबरच ठिकून
त्याच्याजवळच्या सर्व क्षात्रविद्या शिकून
घेतल्या व त्याच्यासारखाच बोडा बनलो.
त्यानंतर मी इतल्या चढाबोडीत माग
घेतला व राधा बनलो.”

अशा प्रकारे आपली हकीकत सांगून
मुनीन्द्रवर्मा पुढे म्हणाला—“अशा प्रकारे
पारच सहजपणे राजा बनलेल्या मला
मात्ता हे विद्याक किर्तिगिरी सज्ज, इथली
सारी संपत्ती, हे सर्व लेक्क-सैनिक प्राप्त
जाले आहे. सर्व माझ्या अधीन आहे!
अबोरच प्रयत्नांनी पंडित बनलेल्या आपणा-
लाही माझ्या संकेतानुसार, भक्त्या आज्ञेत
रहायची पाळी आली ना? मग आता
तुम्हीच सांगा की राजा बोडा की
पंडित?”

हा प्रश्न ऐकून उद्दण्डभट्ट हसून बोलला—
“महाराज, नतमान, भूत व भविष्याचे ज्ञान
लोकाना आमच्यामुळेच मिळते तिथि,
वार, नवन माझ्या द्वारा आम्ही काळावर

निबंधन मिळवू शकतो आपण बुद्धि-
सामर्थ्य अपार असते वय वाढले तसतशी
बुद्धि व ज्ञान वाढत जाते, तीक्ष्ण होते परंतु
आपण ज्या क्षात्रविद्याचा उत्तमोत्तम केला त्या
मात्र वाढत्या वयाबरोबरच निघण्याची होत
जातात. राज्य हे बीरानेच भोगायचे
असते, म्हणूनच आपण जोपर्यंत बीर असता
तोपर्यंतच आपण राजा म्हणून राज्य
उपभोगू शकता. यानंतर ते राज्य इतरांच्या
हातात जाते. पंडित लोक आपणासमार
हात जोडून, मतमस्तक होऊन, उभं राहतात
व आपला विनय प्रदर्शित करतात, ते
आपल्याकडून दया वा प्रमाची अपेक्षा
करण्याकरता नव्हे! विद्यासौरभामुळे मिळा-

लेला तो एक गुण असतो—विद्या 'दिनभेन शींभते।' माता आपणच सांग—पंडितच राजापेक्षा मोठा की नाही ते!"

मावर मुनीन्द्रवर्मा म्हणाला—'आपण म्हणजे मला नीटसे, समजले नाही मला फक्त इतकेच समजते की मोठ्यात मोठ्या पंडितालाही वैभवसंपन्न मानसासमोर हात जोडूनच उभे रहावे लागते। उलट संपन्न मानसाला मात्र पंडितासमोर कधीही हात जोडायची वेळ येत नाही.'

उद्दण्डभट्ट मावर रागाने उत्तरला— "आपण खूब करत आहात महाराज. जसेही कधी कधी काही जरूर पडू शकते प्रत्येक वेळी पंडित हाच राजापेक्षा अग्रेष्ठ ठरतो."

"केवळ ताडान बाळून नाही चालणार आपल्या या म्हणण्याच्या पुष्टीसाठी पुरावाही पाहिजे पंडित हा राजापेक्षा अग्रेष्ठ आहे ही मोठ्या आपण सिद्ध करू शकलात तर मी मोठ्या आदरपूर्वक आपला सन्मान करीन. सोन्याच्या मंगळात आपसे पाय घुवून मी आपल्या पायांत सोन्याचे कडे बाकीन याशिवाय आपणाला पालकीत बसवून राजधानीच्या रस्त्यावर मी त्या पालकीला जादा देईन पण आपण पंडिताचे अग्रेष्ठाव सिद्ध करू शकला नाहीत तर विजयगिरिच्या दरबारातून पंडित हे पदच रद्द केले जाईल. यासाठी मी आपणाला एक महिन्याची मुदत देत आहे. तोपर्यंत मी आपणाला राजसभेतून काढून टाकत आहे." मुनीन्द्रवर्माने रागाने फर्माविले

सभेतून काढून लावल्यावर उद्दण्डभट्ट बरो गेला. रूप विचार करूनही 'राजापेक्षा पंडितच अग्रेष्ठ' हे कसे सिद्ध करून दाखवावे हे त्याला कळेना। या उलट सामंतावर राजाचा कसा अधिकार असतो, दुर्बलावर बलवान कशी कुरघोडी करू शकतो किंवा निर्बलावर बनवानाचे प्रभाव कसा पडतो हे दाखवून देणे सापे आहे जसे त्याला वाटत

थाच काळात कलिंग देशातून विमलवाचस्पति नावाचा एक पंडित मुनीन्द्रवर्माच्या दरबारात आला व त्याने निवेदन

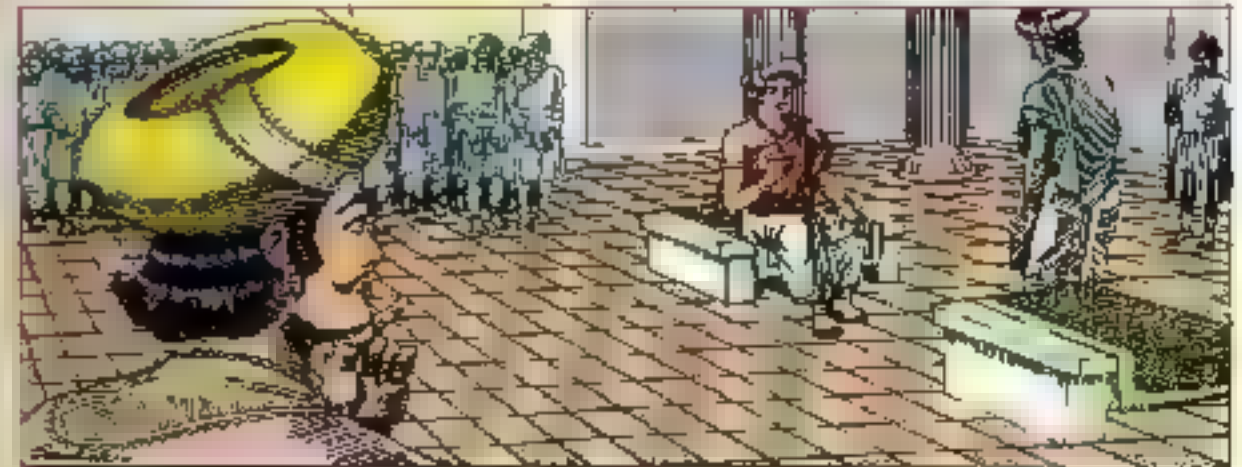
केले की—"महाराज, मी आपल्या सन्नेखातून—कलिंग—देशातून आलो आहे मी अनेक राज्यात जाऊन तिघांच्या पंडितांना हरवत आहे. आपल्या दरबारातला कोणी एकादा पंडित मला वादात हरवू शकला तर ठीक आहे. अन्यथा आमचा राजा अपार संन्यस्त मानून आपल्या राज्यावर हल्ला करील. हे माझ्या देण्यासाठीच त्यांनी मला वाढवले आहे. जर आपल्याकडील पंडित मला हरवू शकला तर आमच्या देशाच्या सीमेबरोबर पचास पावे आपल्या राज्याला जोडून दिली जातील?"

मुनीन्द्रवर्माने आपल्या दरबारातील चार-पाच पंडितांना विमलवाचस्पतीशी वेदांत चर्चा करावची आज्ञा केली. परंतु ते सर्वजण विमलवाचस्पतीच्या हातून पराजित झाले. यानंतर मुनीन्द्रवर्माने बंध्याशी बोलणे केले. त्या सर्वांनी एका स्वरात सक्ता विना—"महाराज, उद्दण्डभट्ट सोडून दुसरा कोणीही पंडित माला विकू शकणार नाही."

राजाने उद्दण्डभट्टला पाचारण केले, येऊन कलिंग-पंडितांशी शास्त्रार्थचर्चा सुरू केली. त्याने बायबूड इतर सभासदांबरोबरच राजाचे ही मंत्रमुग्ध होऊन पाहिले।

शोधपाच वेळात विमलवाचस्पति उद्दण्डभट्टकडून पराजित झाला व स्थान आपली मान लाली घातली।

मुनीन्द्रवर्माना परमानन्द साक्षा, व तो सिंहासनावरून जाली उतरला. स्थाने ताबडतोब उद्दण्डभट्टाचे पाय घुवून त्यावर सोन्याचे कडे बघवले, व म्हटले—"मी आज्ञाने आपला अवमान केला पाहिल फार विजयी आहे. वैभव, ऐश्वर्य व राजत्व अग्रेष्ठ मानून मी आपल्या अन्या विडनेची अवहेलना केली. परंतु या अनुभवाने माझ्या डोळ्यांत अंजन घातले।" असे म्हणून त्याने उद्दण्डभट्टला पालकीत बसवले. इतर कहाराबरोबर राजानेही पालकीला जादा दिला. पालकी राज-रस्त्यावरून निरवून राजाने पांडित्याला सर्वश्रेष्ठ स्थान दिले.

महान् शिष्य

सुज्जमिमी महाराजबळच्या पन्हाडी प्रदेशात महामंडित प्रजासागर यांचा आश्रम होता. प्रजासागरने केवळ वेद, वेदांग व उपनिषदांचाच नव्हे तर सर्व शास्त्रांचा अभ्यास केला होता.

प्रजासागरने शिष्यत्व प्राप्त करून सर्व विद्यांचे अध्ययन करावे या इच्छेने अनेक लोक त्यांच्याकडे येत असत. असा लोकांना प्रजासागर आपल्या आश्रमाच्या एका कोपऱ्यातील लढकाळ अधीन राखून आपली जट सांगत असत—या जमिनीत जो विहीर खोदून दाखवील त्यालाच मी माझा शिष्य बनण्यास योग्य व्यक्ति समजेंन

प्रजासागर अशी विचित्र जट का सांगत कोणाला समजेंना

एकदा गांधार देशातील गौरांग नावाच्या पंडिताने देशाटन करता करता प्रजासागर यहाची ही हकीकत ऐकली. त्यांनी प्रजा-

सागर वाना मेंदून स्वतःला आपला शिष्य बनवून घेण्याची विनंति केली. गौरांग-बरोबर त्यांचा शिष्य विद्यानिधि ही होता आपल्या निवेमाप्रमाणे गौरांगनाही प्रजासागर यांनी लढकाळ जमिनीत विहीर खोदण्यास जट सांगितली.

ही जट ऐकून गौरांगना अक्षर्य बाटले ते म्हणाले—”मी स्वतः नासण्या व लढकाळा बंधे शास्त्रांचे अध्ययन केले व काही काळ ठेचे जाकारे म्हणून अध्यापनही केले. माझे शिष्य देवाच्या चारी कोपऱ्यात ‘महापंडित’ म्हणून प्रख्यात आहेत. तरीही मी स्वतः का आपणासारख्या महामंडिताचा शिष्य म्हणवून घेऊ इच्छितो. मला वाटते माझी कायकी व मोक्षता आपला शिष्य बनण्याला पुरेशी आहे.”

यावर जोडे हुसत प्रजासागर म्हणाले—”माझा शिष्य वनू इच्छिणाऱ्याला या

जमिनीत विहीर खोदणे हे अनिवार्य आहे.”

अपमानित आत्मासारख्या बाप नेहऱ्यावर दाखवत गौरांग म्हणाले—”आपण आपले ज्ञान शिष्यांना वाटले तर त्यांच्यातला एकादा आपणापेक्षाही महामंडित वनेल ही नीती आपल्या मनात असावी असे मला वाटत आहे. लढकाळ जमिनीत विहीर खोदणे अगदीच अशक्य नाही, पण असल्या कठीन कामात आपले डोके जपवून आपले शिष्यत्व प्राप्त करून घेण्याने माझा लावून कायदा काय? तेव्हा कुपा करून आपण मला आज्ञा द्या, मी आपला इच्छून निघून जातो.” असे म्हणत गौरांग तेथून निघून जाऊ लागले.

यावर त्यांचा शिष्य “विद्यानिधि” म्हणाला—”मुद्देब, आपण माझ्याबद्दल गौरांगकडून काय घेऊ नये. प्रजासागर यांचा उद्देश करोकरीच या जमिनीत विहीर खनवी असा नक्कीच नसावा. मला असे वाटते की त्यांच्या या जटीमाने काहीतरी रहस्य लपवलेले आहे.”

गौरांग चिडून बोलले—”असं होय? माझ्याही लक्षात न येणारे हे रहस्य काय असले? बरा नोट विचार करून सोब बरे!”

”माझ्या घने प्रजासागर यांनी त्यांचे शिष्यत्व परकरणारा इच्छुक त्यांच्या अपार

बुद्धि सामर्थ्यावर अधिकार मिळवण्यासाठी पुरेशा सहनशीलतेने, बुद्धिनिश्चयाने व उत्साहाने कष्ट करायला तयार आहे की नाही—ही परीक्षा घेण्यासाठीच अशी जट ठेवली असावी.” विद्यानिधीने सांगितले

विद्यानिधीच्या तोंडचे हे भाषण ऐकताच प्रजासागर यांनी त्याला आपल्याजवळ बोलावले व म्हटले—”अला कळून घेऊ की तुझ्यात विहीर खोदण्याइतके सामर्थ्य नक्की आहे. त्यासाठी प्रयत्न विहीर खोदवची आता बरेच नाही. मी आजपर्यंत तुझ्याचसारख्या शिष्यांची वाट पहात होती.”

गौरांग चकित होऊन प्रजासागरकडे पहातच राहिले. तेव्हा प्रजासागर त्यांना

म्हणाले—“कित्येक लोकांना असा अम पडला आहे की, मी केवळ स्वाधीपोटीच आपली ज्ञान-संपदा कुसव्यांना द्यायला संकोचत आहे. परंतु माझ्यापेक्षाही उत्तम प्रगाढ पंडित षडवध्यासाठी योग्य शिष्या-चाच मी आजपर्यंत शोध घेत होतो.”

‘क्षमा असावी. मीही अशाच अमाल पडलो होतो.’ गौरांग म्हणाले

प्रज्ञासागर किंचित हसत म्हणाले—“माझ्याकडून विद्या प्राप्त करून घेव घेव ज्ञानाचा शिष्य मला मको आहे. तो असा असावा की जो सर्व विद्यांचे आरकाचे शोधून काढण्याचा प्रयत्न करील. जर पडल तेथे मला सतावून माझ्याकडून पूर्ण ज्ञान प्रकट करवण्याइतकी शक्ति त्याच्यात असावी. म्हणूनच माझ्या शिष्यस्थानी आसा धरून जे जे इथे आले, त्या सर्वांना मी मुचवले की त्यांनी या लढकाळ भागात विहीर लोदाची पण बाण्या माने लपलेले रहस्य शोधून काढण्याचा प्रयत्न मात्र कोणीही केला नाही.”

गौरांग प्रसन्न होऊन म्हणाले—“माझा विषय विद्यानिधीने मात्र आपला उद्देश बरोबर ओळखला, तो माझ्यापेक्षाही अधिक प्रभावस्त आहे.”

प्रज्ञासागर मान हलवत म्हणाले—“वस-वाच्या चरांचाली असलेली असधारा बाहेर काढण्यासाठी खूपच कष्ट करावे लागतात ही मोष्ट सर्वेविदित आहे. त्याचप्रमाणे गुरुच्या मेधाशक्तीत असधारी ज्ञान-संपदा पारखून पहाण्यासाठी खूप कष्ट करावे लागतात. ज्ञानबोध करणाऱ्या गुरु बरोबरच, ते ज्ञान वेग्याची इच्छा करणाऱ्या शिष्यातही तसे विशेष गुण, जावकी असावी लागते—हे सर्व सांगण्यासाठीच मला अशी घर्तणूक करावी लागली.”

विद्यानिधीला मुकाट्याने प्रज्ञासागरच्या स्वाधीन करून त्यांचा निरोप घेऊन गौरांग पंडित निघून गेले. यानंतर विद्यानिधि अनेक वर्षे प्रज्ञासागर यांच्याकडे राहिला व त्यांच्याकडून विद्या प्राप्त करून घेण्यासाठी महान शिष्य म्हणून तो यत्नचो माला

[३]

(गुहेत प्रवेश करण्यापूर्वी सुवर्ण-मूर्तीच्या रक्षणाची व्यवस्था करण्यासाठी विनोद राजाकडे गेला. सुवर्ण प्रतिष्ठा अस्तित्वातून राजा व महादानी लवनाच मंका होती. विनोदच्या सांगण्याचा पडताळा पाहण्यासाठी सर्वजण त्याच्या बरोबर गुहेकडे गेले. तेथे पोचून ही विनोदना विनयारी मूर्ती कोणत्याच प्रथम दिसला! पुढे वाचा—)

सोन्याची मूर्ती पाहिल्या बरोबर राजा व त्याचे अधिकारी यांचे सुंदर पुरुषांमध्ये स्फान्तर झाले. हे पाहिल्याबरोबर विनोद राजाला म्हणाला—“आपले नोकर व अधिकारीही कसे बदलून गेलेत पाहिले? आश्चर्यच आहे ना?”

राजाने त्यांच्याकडे नीट पाहून म्हटले—“ही मूर्ति खरीब झाल्यावर त्या स्त्रीशी मी विवाह करणार आहे

हे सर्वजण सुंदर होऊन काय उपयोग?” गालातल्या गालात हसत विनोद म्हणाला—“चण्डमार्तण्ड महाराज, आपल्या इच्छेप्रमाणे आपणच या सुंदरीशी विवाह करावा.”

“बरे, तु सुद्धा कसा ओळखत आहेस? मी विवाह करावा म्हणून ही मूर्ति खरीब होणार असं तू म्हणाला होतास ना?” राजाने विचारले.

राज्यातलं अधिकारी लोक जोवर या मूर्तीचे रूप व सौंदर्य कौतुकानं पहात होतात तोवर आपण सर्वजण करोकरीच फार सुंदर दिसत होतात. पण ही मूर्ति खोच झाल्यानरोबर तिच्यासो विवाह करण्याची भाषा मोठ्या अहंकाराने आपण बोलू लागताच आपण व आपले अधिकारी पूर्ववत् विकृत दिवू कामना आहात ”

“ किती मरिष्ट आहोत तू ! मला कुरूप म्हणतोस ? ” असे म्हणत राजाने हाताच्या मूठी आदळल्या.

“ काय माम्ही सर्व कुरूप आहोत ? ” असे म्हणत महाशानीहो हुंकार भरू लागले, व विनोदला एकदम्यासाठी एकदम सर्वांनी उड्या मारल्या. पण त्यांच्या एकजीवून बाबण्यासाठी विनोद त्या जोवर-कड्यांचकून उड्या मारीत बबबच्याकडे बाबत सुटला.

राजा व त्याचे अधिकारी दोघादोघाच्या जोड्या करून एकमेकांचे हात घेऊन कड्यांचकून उड्या मारत विनोदच्या पाठ-लाग करू लागले. विनोद पुढे व हे लोक मागे असे बराच वेळ सर्व जण पळत राहिले. विनोदला कोणी पकडू शकल नाहीत. त्यांना अशी डोंगरपहाडातून पळण्याची सवय नव्हती, म्हणून ते मोडमान वेळात खून वेळे व त्यानरोबर

पाय घसरून कांहीजण साली पडले व जखमी झाले.

या सवयीत विनोद त्या बबबच्यासमोर जाऊन उभा राहिला. राजा आपा टाकत जोरडला-“ जरे वेड्या पोरा, त्या बब-बच्यात सिरावने वाडस करू नकोस असं करचं घोस्याचं आहे ”

“ महो, महाराज चण्डमार्तण्ड, हा बबबचा, अन् तो ओलांडून बेल्यावर त्याच्या पत्तीकडे असणारा उद्देश किती घोस्याचा आहे हे मला माहीत नाही. पण इतकं मात्र निश्चित माहीत आहे की आपुढे मुमथ्या राज्यात रहाणं हे त्या सवयिस्ता अधिक जोकादायक आहे ! ” असे म्हणून त्याने बबबच्याकडे पाऊल उचललं

राजा व महाराजी बाबब्याने त्याच्या-कडे पहातच राहिले. बबबच्यात प्रवेश करीत विनोद उच्च स्वरात जोरडला-“ मी जातो हा बबबचा ओलांडून पलिकडे जात आहे.”

राजा दोन्ही हात उंचावून हुकवत जोरडला-“ जरे बाज. तो बबबचा पार करून वाड पहाणारा कोणोही माणूस आतापर्यंत परत येऊ शकला नाही. तू हे वाडस करू नकोस.”

“ त्या लोकांची कशाबित् परत येण्याची इच्छाच नसेल, किंवा त्यांच्यात परतण्याची

इच्छा उरली नसेल. परंतु, मी मात्र ही मूर्ती सजीव करण्याचे रहस्य जाणून घेऊनच परत येईन. माझ्या अमुपस्थितीत या मूर्तीच रक्षण करण्याची जबाबदारी मी आपणावर सोपवीत आहे महाराज.” विनोदने सांगितलं.

विनोदच्या या बोलण्याचे प्रतिध्वनि तिथल्या गुहातून व चारी बाजूच्या जंगला-तून उमटले राजा अजिबात हालचाल न करता मूर्तीवत् उभाच राहिला !

काही क्षणातच एकदम दचकून राजा मानावर आला व हात उंचावून म्हणाला-“ जरे, तू चिन्ता करू नकोस मी अगदी काळजीपूर्वक या सुवर्णमूर्तीच रक्षण करीन.

“ महाराज, माझ्या भोळेपणाची मला लाज वाटत आहे ” विनोद म्हणाला

सबबचा हसत राजा म्हणाला-“ काय वाटेक माहीतर काय ? गुप्त व रहस्यमय गोष्टी माझ्यासारख्या बुद्धिमान राजाकाही समजणं कठीण असतं ”

“ महाराज मला असं वाटतय की आपण काही इतके महान् बुद्धिमान नाही आहात ! ” विनोद म्हणाला

“ काय म्हणालास ? मी बुद्धिमान नाही ? ” आपला निव्यावर ताब देत राजा विचारू लागला.

बोवा वेळ सव्य राहून विनोद बोलू लागला-“ महाराज, आपण व आपल्या

कोणी या मूर्खाला हात लावायचं धाडस केलं तर त्याचं मल्लक डडावेगळं करून मी किल्ल्याच्या महाद्वारावर लटकावून ठेवीन. तू हे रहस्य जाणून घेऊन जवळवर परत ये मी जापल्या राज्यात कुठे ना कुठे एकादा जमिनीचा तुकडा तुला देईन. इतकेच नव्हे, तर जाण्याच सारखी सुंदर असलेली माजी एक मुक्कणी मी तुला देईन. बाटामाटात तुझे लग्न करून देईन."

विनोदने राज्याने हे सर्व बोलले ऐकले की नाही कुणाला ठाऊक, पण जयान्तक आवाज करीत वरून जाली कोसळत्याच्या त्या धबधब्याच्या पाण्यात त्याने मोठ्या धावसाने प्रवेश केला!

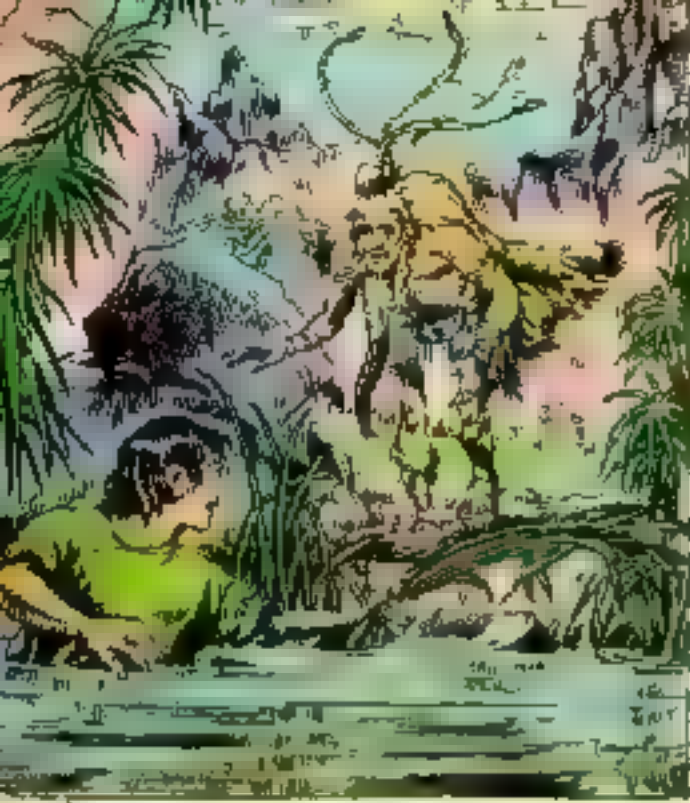
धबधबा ओलांडायला किती वेळ लावेस याची विनोदला काहीच कल्पना नव्हती. परंतु तो असज्जे एक पाऊल पुढे टाकू लागला तसतसे त्याला भासले की जापण जाणवेगाने याची कापत पुढे जात जाहोत!

मोठ्याच वेळात विनोद धबधबा ओलाडून पलिकडे पोचला. बहादुरांनी वेडलेल्या त्याच्या 'सोव्याची दरी' राज्या-सारक्याच भूशेज त्याला वेचंही दिसून आला. हा प्रवेश मोठमोठ्या चनदाट वृक्षांनी बसा बसलेला होता की दिवसाही सूर्यकिरण जमिनीवर पोचणे कठीण! जवळच्याच एका छोट्या झोंगरावर चढून विनोदने पलीकडे पाहिले. छोट्याशा नदीने वेडलेले एक विशाल मैदान त्याच्या दृष्टिपथात आले!

"कोण हा कुबक?" आवाज ऐकून विनोदने मागे वळून पाहिले. मागील बाजूस असलेल्या एका छोट्या टंकरीवरून एक कुबडा भ्रमतारा त्याच्याकडे येत होता! कुबड्याला लांब दाढी होती आणि त्याचे डोळे सगळ्या मोठ्यासारके जमकत होते!

भ्रमतार्याने विनोदच्या जवळ येत विचारले-"कोण आहेस तू? इथे काय करीत आहेस?"

“माझं नाव विनोद. मी इथे काहीच करत नाही आहे. पण तू कोण आहेस साव!” विनोद म्हणाला.

“तुम्हा बोलण्याची पद्धत मला मुळीच आवडली नाही. मी या ज्ञानभूमीचा रक्षक अन् पुजारी आहे. तू जाता काही करत नाहीस हे तर जसेल, पण पुढे काव करणार आहेस?” कुबडाचाने विचारले.

“मला खूप दूर जायच आहे. मला जिथे जायच आहे तो प्रदेश कोणत्या दिशेला आहे अन् तिथे जाण्याचा रस्ता कोणता बरेच मला काहीच माहीत नाही. पण बहुधा मला हा प्रदेश ओळखून जावे लागेल.” विनोद म्हणाला.

“ओः, असं वाहे होय? मग तू या नदीत उतरून पोहून पलिकडे जा. नंतर तुला हवं तिथे तू जाऊ शकतोस.” म्हातारा म्हणाला.

म्हातार्यापासून उठकर सुटका व्हावी म्हणून विनोदने उत्काळ नदीत उडी मारली. नदीच पाणी उबवार होतं. विनोद पोहून पलिकडे पोचला. पहातसे तर काव! म्हातारा खमीर पन्ना! विनोदच्या आपखर्चाचा बाराबार राहिला नाही!

“मी तर तुला नदी पार करताना पाहिलंच नाही. तू कसा इथे आलास?” विनोदने म्हातार्याला विचारलं.

“मी तिकडच्या किनाऱ्यावर अदृश्य झालो अन् इकडे पोचलो.” म्हातारा उतरला.

“हे कसं शक्य आहे?” विनोदने आश्चर्याने विचारलं.

“का नाही? आपण सर्वेचकण म्हणजे तिरनिराळ्या शक्तीच्या सहरी असतो. योग्य ज्ञान असेल तर आपण कोणत्याही शक्तीच्या रुपात व नंतर पुन्हा मनुष्याच्या रूपात परिवर्तित होऊ शकतो.” कुबडा म्हणाला.

“ओह, असं वाहे होय?” विनोद म्हणाला.

“मी प्रथमच तुला म्हणालो होतो की तू आज ज्ञानभूमीत प्रवेश केला आहेस.

तरीही ज्ञानाची ही शक्ति काही लोकांपुरतीच मर्यादित आहे.” असे म्हणत तो कुबडा विनोदजवळ येऊ लागला.

विनोद एक पाऊल माने सरकला. कुबडा दानावून सोपक मजरेने म्हणाला—
“तू माझ्याशी गर्वाने वागू नकोस. काहीही केवस तरी तू मला चकवू शकणार नाहीस तुला या ज्ञानभूमीचा नागरिक बनावच असेल तर तुला स्पर्श करून मला तुमं नामकरण करायला हवं.”

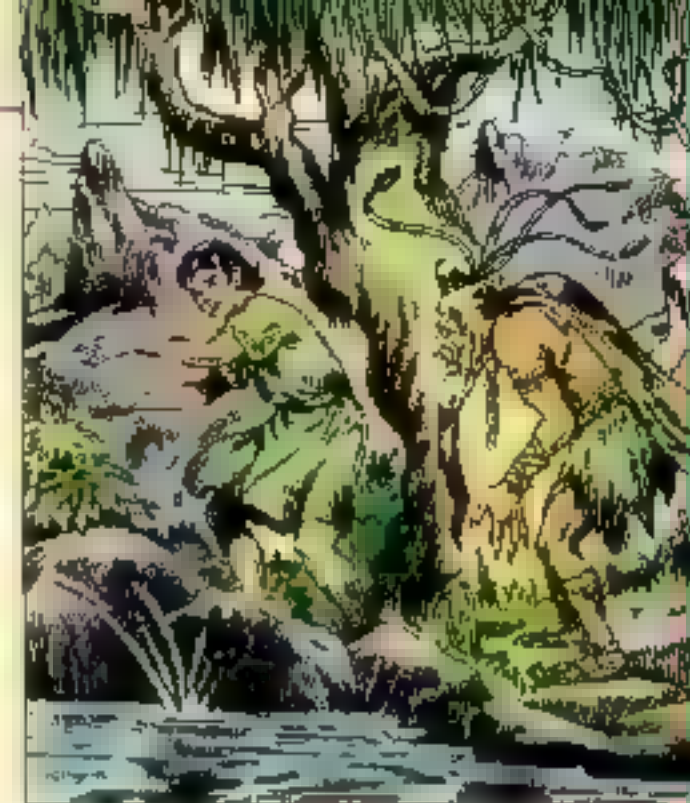
“माझं हे ‘विनोद’ नाव काय वाईट आहे?” विनोदने विचारलं.

“तुला मनीस नाव ठेवलाच पाहिजे. पण इथे पोचल्यावरही तुला तुमं रहित नाव कसं सध्यात राहित नावें मला आश्चर्य वाटत आहे” कुबडा चिडून बोलला.

“का? माझं ते नाव वाहे म्हणून माझ्या लक्षात राहित” विनोद उतरला.

“तू नदीत उतरलास तेव्हाच तुला पूर्ववृत्तान्त पूर्णपणे विसरून जायला हवा होता, पण असं बटलं नाही. तेव्हा तुला या ज्ञानभूमीचा नागरिक बनता येणार नाही.” कुबडा म्हणाला.

“मी तुम्हा या ज्ञानभूमीचा नागरिक बनावला मुळीच साकचावलो नाही. मी कवळ इथून जाणारा एक प्रवासी आहे.” असे म्हणत विनोद पुढे जाऊ लागला.

“तू पुन्हा गर्वाने बोलू लागलास. आणि ज्ञानभूमीचा नागरिक बनण्यातलं महत्त्वही तुला समजत नाही. मी जूप दिवसांपासून अनेक परदेशी लोकांना इथले नागरिक बनवत झालो आहे. तरीही मला अजून आश्चर्य वाटतंय की तू या नदीत पोहूनही आपलं गतायुष्य विसरला कसा नाहीस! पुन्हा एकदा तू नदीत पोहून दाखवतोस?” म्हातार्या कुबडाचाने विचारलं.

“मी ते मुळीच करणार नाही” असे म्हणत विनोदने सहजच आपल्या बोटातल्या अंगठीकडे पाहिल, अन् त्याच्या लक्षात आल की मुखमंत्रिमेकडून आपल्या हातात आलेल्या अंगठीचाच हा प्रभाव असला.

पाहिजे त्यामुळे नदीचा कापल्यावर काही परिणाम होत नाही!

कुबडधाने रागाने टाळधा बाजवल्या त्या गडगडाटामुळे त्या डोंगराळ मायात विचित्रसे प्रतिध्वनी उमटले. परंतु हळुहळु प्रतिध्वनीचा आवाज कमीकमी होण्याऐवजी वाढतच गेला.

‘असले मजेंदर प्रतिध्वनि मी कधीच एकले नाहीत. हा सर्व एक चमत्कार तमाशा वाटतोय सगळा!’ विनोद म्हणाला.

‘चमत्कार तमाशा वगैरे काही नाही मुला! वैज्ञानिक बुद्धीने आम्ही जे विजय मिळवले आहेत त्यापैकीच हा एक. यामुळे प्रतिध्वनीचा आवाज आम्ही वाढू शकतो.’ कुबडधाने सांगितले.

इतक्यात पन्हाडातून काही सैनिक त्यांच्याकडे येऊ लागले.

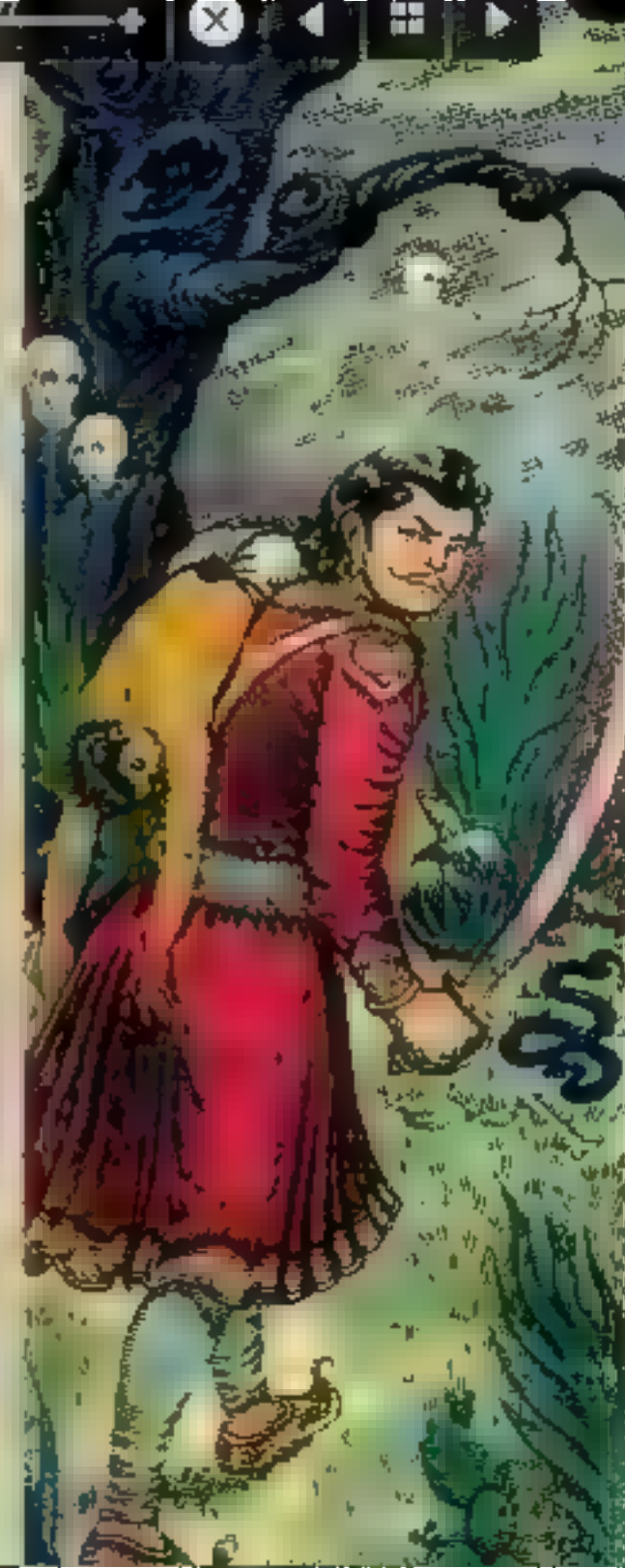
‘या परदेशी माणसांना कैद करा.’ कुबडधाने आज्ञा दिली.

सैनिकांनी विनोदला भरणे. पण एकाच उमटलीत विनोदने सैनिकांच्या पलिकडे

असलेल्या कड्यावर उडी मारली व त्यांच्या पकडीतून बाबण्यासाठी पळत सुटला. सैनिक निराशा न होता त्याचा पाठलाग करू लागले. पळता पळता शेवटी विनोद एका बरोत पोचला. त्या बरीच्या एका टोकाला एक मोठे जवन व काही बरे त्यासा दिसली. सैनिकांच्या हातून स्वतःचा बाबवता येईल या जाणने विनोद त्या बाजूला वेगाने पळू लागला. पण सैनिक त्याच्यापेक्षाही अधिक वेगाने त्याच्या जवळ जाऊ लागले.

सैनिकांच्या हातून आता आपण नक्कीच पकडले जाणार या भीतीने विनोदने एकदा माने वळून पाहिले. परंतु त्याला असे दिसले की सैनिक त्याचा पाठलाग सोडून त्याच्या मागील बाजूस असलेल्या एका छोट्या टेकडीकडे भीतीने कापत पहात उभे आहेत!

विनोदनेही त्या टेकडीकडे पाहिले व तेथील दृश्य पाहून तोही एकदम आश्चर्यचकित झाला. (कमजः)

स्वामीद्रोही मित्रद्रोही

दुष्टानवचयी विक्रमादित्य आटाजवळ परत आला, प्रेत सांघावर टाकून तो स्वामीद्रोही निघाला. प्रेतात बास करणारा बेताळ म्हणू लागला—‘राजा, या विशाल विख्यात स्वामीद्रोही आणि मित्रद्रोही लोकांची कमतरता नाही. माझ्या मनात शंका आहे की—जगाच प्रकारच्या काही लोकांच्या हातचे खेळणे बनव्यामुळे तर नुसत्यावर असे कष्ट करण्याची पाळी आली नसेल? असली द्रोही माणसे कशा प्रकारे फसवतात याची जाळण करून घेण्याच्या हेतूने, उवाहरण म्हणून मी एक स्वामीद्रोही व मित्रद्रोही व्यक्तींची शोण्ट सांगतो. ऐक—बेताळ सांघू लागला—

सुवर्णमुखी राज्यावर घर्मपाल नावाचा राजा राज्य करीत होता. एक महान वीर म्हणून तो प्रसिद्ध होता त्याचा संतापती नागमेरव हा अत्यंत कपटी होता—

हेराभाऊ गोरगे

परंतु राजा ज्या तुळ्यात होता त्याला एक गुप्त भुयार होते या भुयाराबद्दल नागभैरवला काहीच माहिती नव्हती. राजा या भुयारी मार्गाने निघून एका वरण्यात पोचला.

राजा वरण्यामार्गाने जात असताना समोरून शिसमुली नावाचा एक डाकू घोड्यावरून त्याच वाटेने आला. त्याने राजाला थांबवून घमकी दिली—“तुझ्या वंगावरील सर्व आभूषणे उतरवून त्या दगडावर ठेव.”

धर्मपालने कोणताही प्रतिकार न दर्शवता मुकाट्याने आपली सर्व आभूषणे काढली. एका बत्त्यात ती बांधली व किंचित हसत ते गाठोडे शिसमुलीच्या हाती सोपवून तो चालू लागला.

हे पाहून शिसमुलीने त्याला थांबवून विचारले—“विसायला तू चांगल्या सामदानी घराण्यातला दिसतोस; शारीरिक बळही तुझ्यात भरपूर असले पाहिजे. माझ्याशी तू सहज मनु शकशील, असे असूनही अजिबात विरोध न करता तू चुपचाप आपले दागिने कसे काढून दिलेस? कोण आहेस तू?”

धर्मपाल म्हणाला—“माझे नाव धर्मपाल. मी सुवर्णमुली राज्याचा राजा” आणि राजान आपल्या सेनापतीन केल्ल्या स्वामी-द्रोहाची हकीकत सांगून म्हटलं—“तू सरळ समोर येऊन मला घमकावलेस. मला कुटायची इच्छा प्रदर्शित केलीस पण त्याने

तर माणून पाठीत सुरा खुपसल्यासारखी चतक केली. मला धोका देऊन माझ्याशी द्रोह केला. त्यामुळे मला बस वाटल की त्याच्या स्वामीद्रोहापेक्षा तू कितीतरी पट अधिक चांगला आहेस, म्हणूनच माझ्यात ताकत असूनही मी तुझ्याशी सामना न करता मुकाट्याने माझी आभूषणे उतरवून दिली.”

हे शब्द ऐकून शिसमुली चटकन घोड्यावरून उतरला, आभूषणाचे गाठोडे धर्मपालच्या पायावर ठेवत तो म्हणाला—“महाराज, मला समा करा माझ्याबद्दल उत्तम कडाळ असते पंचवीस साहसी कुटाय जवान आहेत ते सर्वचजण चांगले धनुर्धारी आहेत आपण आज्ञा दिलीत तर आम्ही सर्व मिळून त्या नागभैरवचा सहार करू”

‘तू मदतीचा हात पुढे केलास ही फारच चांगली गोष्ट आहे. मला गरज पडेल तेव्हा मी तुझ्याकडे येईन आणि त्यावेळी तू मला मदत कर.’ असे म्हणून धर्मपाल पुढे निघून गेला.

आणखी थोडे अंतर चालून गेल्यावर राजाला एक दृश्य दिसले—अग्निनेच नावाचा एक राक्षस समोरून येऊन बसलेल्या एका जंगली बुकराला जाळत टाकण्याच्या तयारीत होता. मोठे सुळ असलेले ते बुकर भयाने ओरडत-किचाळत होते

राजाने हे दृश्य पाहून ही न पाहिल्यासारखे करून आपली विधा बदलली व जो चालू लागला हे पाहून—‘अरे माणसा, मला पाहूनही निर्भयतेने तू निघून जात

आहेत? ' असे म्हणत राक्षस उठून उभा राहिला व त्याने राजाका आवल्या डाव्या हातात चट्ट पकडले.

परंतु यामुळे राजा बराही विचलित झाला नाही, हे पाहून राक्षसाका फारच आश्चर्य वाटले तो म्हणाला—“प्राणांचे भय नसणारा माणूस आज मी प्रथमच पहात आहे. बोल, कोण आहेस तू?”

“मी सुवर्णमुखीचा राजा धर्मपाल.” असे उत्तर देऊन राजाने आपला सर्व वृत्तान्त राक्षसाका सांगितला व म्हणाला—“राजाने कधीही आपल्या प्राणांचे भय वाळवू नये.”

राक्षसाने राजाका जमिनीवर ठेवले व तो बोलू लागला—“एका सन्या राजाच्या

अंगात जसावी अशी सर्व लक्षणे तुझ्यात आहेत, मी जाता तुझ्याबरोबर येऊन त्या राजद्रोही सेनापतीचा वध करतो. बल.”

“मला बघर वाटेस तेव्हा नक्की मी तुला मदत मागण्या येईन” असे म्हणून धर्मपाल पुन्हा पुढे निघाला.

एक आठवडाभर प्रवास केल्यानंतर धर्मपाल अवलंब्या बेंशाली राज्यास पोचला. सुवर्णमुखी व बेंशाली राज्यात पिढ्यान् पिढ्यांचे बंड होते!

तरीही धर्मपाल बेंशालीचा राजा सुचरित याला भेटला व त्याने आपली सर्व हकीकत सुचरिताला सांगितली आणि विचारले—“माझे सिंहासन वरत मिळवून देण्यासाठी आपण मला मदत कराल?”

यावर सुचरित म्हणाला—“धर्मपाल, सकटसमयी आपली मदत मागणारा आपला जन्मांतरीचा शत्रू का असेना, त्याला मदत करणे हा आपला धर्म आहे—असा माझा विश्वास आहे. मी आपले सैन्य घेऊन आपल्याबरोबर येतो.”

धर्मपाल विशाल सेना घेऊन गेला व त्याने सुवर्णमुखी नगराका वेढा दिला. नागभैरव व धर्मपाल यांच्यात भयानक वृद्ध युद्ध झाले. नागभैरव अक्षमी झाला व त्या बुद्धात हारला. धर्मपालने त्याला तुरुंगात टाकले.

सिंहासनाखंड लागल्याबरोबर धर्मपालने अरण्यात छुटालूट करण्याच्या शिखमुखी डाकूला बोलवून घेतले व त्याला सांगितले—

“तू वाटसर्यांना छुटताना प्रजाजनांचे वन व प्राणही हरण करतोस. म्हणून तू आपल्या साथीदारांसह टांबडतोब आत्मसमर्पण कर. नाहीतर तुला फार कडक शिक्षा करावी लागेल.”

राजाचे बोलणे ऐकून शिखमुखी काही बोलणार तोच राजाने तोंडून स्वरात आज्ञा दिली—“तू आताच्या जाता अरण्यात जा आणि आपल्या साथीदारांसह परत येऊन आत्मसमर्पण कर. माझी आज्ञा आहे ही.”

यानंतर धर्मपाल स्वतः अरण्यात गेला व अग्निनेत्र राक्षसाला भेटून त्याला म्हणाला—“अग्निनेत्र, तू या अंगणात रहातोस म्हणून सर्व जनता या अंगणात मायना भिते. तू हा भाव सोडून दुसरीकडे रहायला जा.”

“माही सोडून कोठे तर?” राक्षसाने ठोठे लाक करत उलटून प्रश्न विचारला.

धर्मपालने त्याच क्षणी तलवार घ्याना-बाहेर उपसली. हे पाहून राक्षसाने प्रसंगा-पूर्वक मान हलवली व तो तिथून निघून गेला.

काही दिवसानंतर धर्मपालने बेंशालीचा राजा सुचरित याच्याबरोबर मुद्द करण्याची घोषणा केली. आपला पुत्र क्षमिसेन याच्या

नेतृवांझाली त्याने सैन्यही पाठवले क्षमिसेन सुचरिताला मोठ्या सहजपणे पराभूत करून कैद करून घेऊन आला, व सिंहासनावर बसलेल्या पित्यासमोर त्याला उभे केले

सुचरितने मोठ्या दुःखाने धर्मपालला विचारले—“महाराज, मला असे वाटते की आपल्या दोन राज्यातफार वर्षांपासून असलेलं शत्रुत्व आपण विसरू शकला नाहीत.”

धर्मपाल यावर हसून म्हणाला—“सन्तुष्ट मित्रत्वात बदलणे हे तर आपल्याच हातात आहे! आपली एकुलती एक कन्या निहत्तरिका हिचा माझा पुत्र क्षमिसेन याच्याशी विवाह का करून देत नाही?”

सुचरित थोडा वेळ गप्प राहिला व नंतर त्याने समतिदेशक भाव हाकवली सुचरितच्या हातातील बेंब्या काढून टाकण्याची आज्ञा घर्मपालने आपल्या सैनिकांना दिली.

वेढाळान ही गोष्ट सांगून विक्रमादित्याला विचारले—'राजा राज्याच्या सोभाळा बळी पडून आपल्याच राजाला तुरुंगात टाकणारा सेनापती भागभैरव हा स्वामीद्रोही आहे पण राजा घर्मपालच्या बाबतीत काय ? तो राज्य धाळवल्यानंतर सकटात सापडला असताना त्याला मदत करणाऱ्या डाकू व राक्षसांशीच नव्हे, तर आपले सैन्य घेऊन भागभैरवला सिंहासनावरून खाली ओढणाऱ्या राजा सुचरितशी मुद्दा त्याने मित्रद्रोह केला. भागभैरव अर्ध स्वामीद्रोही असेल तर घर्मपाल काय मित्रद्रोही नाही ? या प्रश्नाचे समाधानकारक उत्तर माहीत असूनही तू दिले नाहीस तर तुझ्या मस्तकात शेतशे तुकडे तुकडे होतील '

विक्रमादित्य म्हणाला—'अर्मपाल डाकू, राक्षस व सुचरित यांना भेटला त्यावेळी तो

कोणत्याही राज्याचा राजा नव्हता, तर केवळ एक सर्वसामान्य नागरिक होता परंतु त्यानंतर तो राजा बनल्यानंतर आपल्या प्रजेचे चोर-डाकू बांध्यापासून रक्षण करणे हे त्याचे कर्तव्यच होते. म्हणूनच त्याने डाकूला आत्मसमर्पण करण्याची आज्ञा दिली. हीच राजनीति त्याने राक्षसांच्या बाबतीतही जागू केली. यात मित्रद्रोहाचा काही प्रश्नच उपस्थित होत नाही. राहता राहिला प्रश्न त्याच्या सुचरितशी वागणुकीचा ! घर्मपालने सुचरितच्या सैन्याच्या मदतीनेच आपले राज्य पुन्हा जिंकून घेतले होते. त्यामुळे त्याची प्रजा त्याला असमर्थ किंवा भिन्ना समजण्याची क्षमता होती. या अपयशाचा फलक घेऊन काढण्यासाठीच त्याने सुचरिताला पराभूत करून आपले सामर्थ्य सिद्ध करून दाखवले. हाही राजनीतिचाच एक भाग मानला पाहिजे."

असा प्रकारे राजाने मोनमन होताच वेढाळ पुन्हा अदृश्य होऊन झाडावर आऊन बसला. (कल्पित)

सासूबाई सुन

एका गावात एक प्रोड बाई रहात असे.

तिचे नाव सांताबाई. तिच्या एक मुलगा होता. तो कल्याच्या बघाचा बाळा जाला तिचे एक सुंदर मुलगी पाहून त्याचे कम्म करून दिले. मनी सुन जाता सासरी आली.

कोणत्याही भाषेत एक म्हण आहे—'ज्या मुनेला सासू नसते ती फार उत्तम स्त्री होय'—म्हणजे ती स्त्री भाग्यशाली होय. त्यामुळे सुनेच्या मनात आळ-आपकी मासू मरून गेली तर आपण व आपला मवरा मोठ्या सुखात राहू ? अोक आपल्याला 'बांबली बायको' अस म्हणतील

या विचाराने सुन एक दिवस सासूला म्हणाली—'सासूबाई, मी वा घरात बाले आहे म ? ह्या संसार जाता मी चालवीन तुम्ही जाता मरून वा ना !'

'अण, असं काय बोलनेस तू ? बरं, तुजी बडीच इच्छा असेल तर मी मरुन

मरेन, पण माझ्या मनात एक इच्छा आहे—तुला एक मूल झालं की ते पाहून मी मानवाने डोळे मिटीन—कायमचे !' सांताबाई म्हणाली

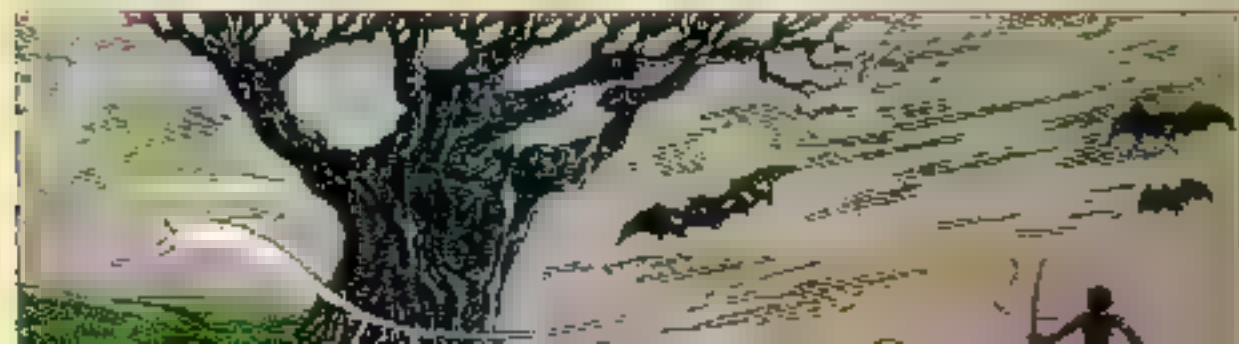
बोवधाच विवसात सुनेला विवस राहिले अन् योग्य वेळी तिला मुलगा झाला. नासू माडीवर बेलाना आनदाने सांताबाईला आकाश ठेंगण झालं.

'सासूबाई, जाता नासू पाहिलास म ? जाता का नाही मरून जात ?' सुनेने विचारले

'अण, बजून अरा बीर धर. बाळाच्या खोड्या, खेळण पाहून मला खूप आनंद वाटेक, मग मरीन मी.' सासू म्हणाली.

पाच वर्षे गेली. सांताबाईचा नासू झालेन जाऊ लागला

'आता खरी मरा ना सासूबाई. मुलगा झालेतही बाळ लागला.' सुने म्हणाली.

“अग, भुलाची मुज होऊ दे. मावेळी अगदी नक्की मरेन” सासू म्हणाली थोड्या दिवसांनी सांताबाईच्या नातवाचा मौजीवधन समारंभ पार पडला

आता पुन्हा सून म्हणाली-“सासूबाई, मुजही झाली, आता का नाही मरत?”

“अग, झालं ते झाल पोराचं जतन आठवाविषाय आता काही मरत नाही मी.” सासू म्हणाली

सांताबाईच्या सासू जन्मायोग्य झाला छानस करणं पाहून त्याचं कर्न लावून दिवं गेलं

“सासूबाई, तुम्ही आपली मातसूनही पाहिलीत. मरणाच्या बाबतीत आता का टाळाटाळ करता?” मुनेने विचारले.

“अग, आता एक छोटीशी इच्छा राहिली बघ. माझा मातू अन् त्याची बायको यांचा पोपट-मैने-सारला सुवाचा संसार पहाण्याचा आनंद मला नुटू दे.” सांताबाई म्हणाली

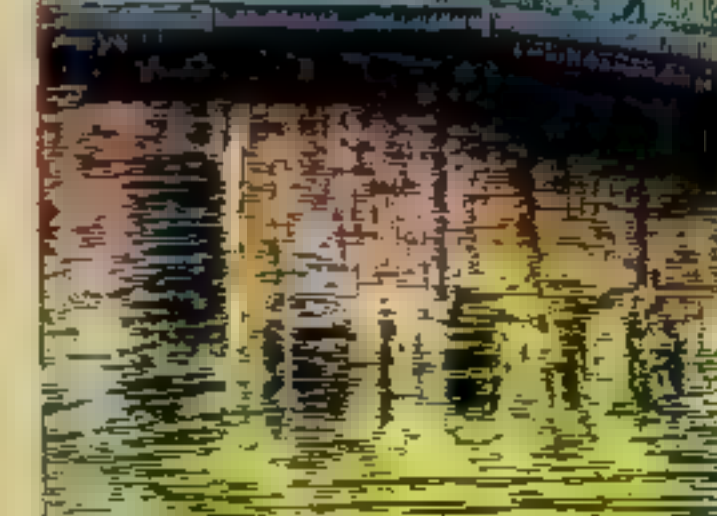
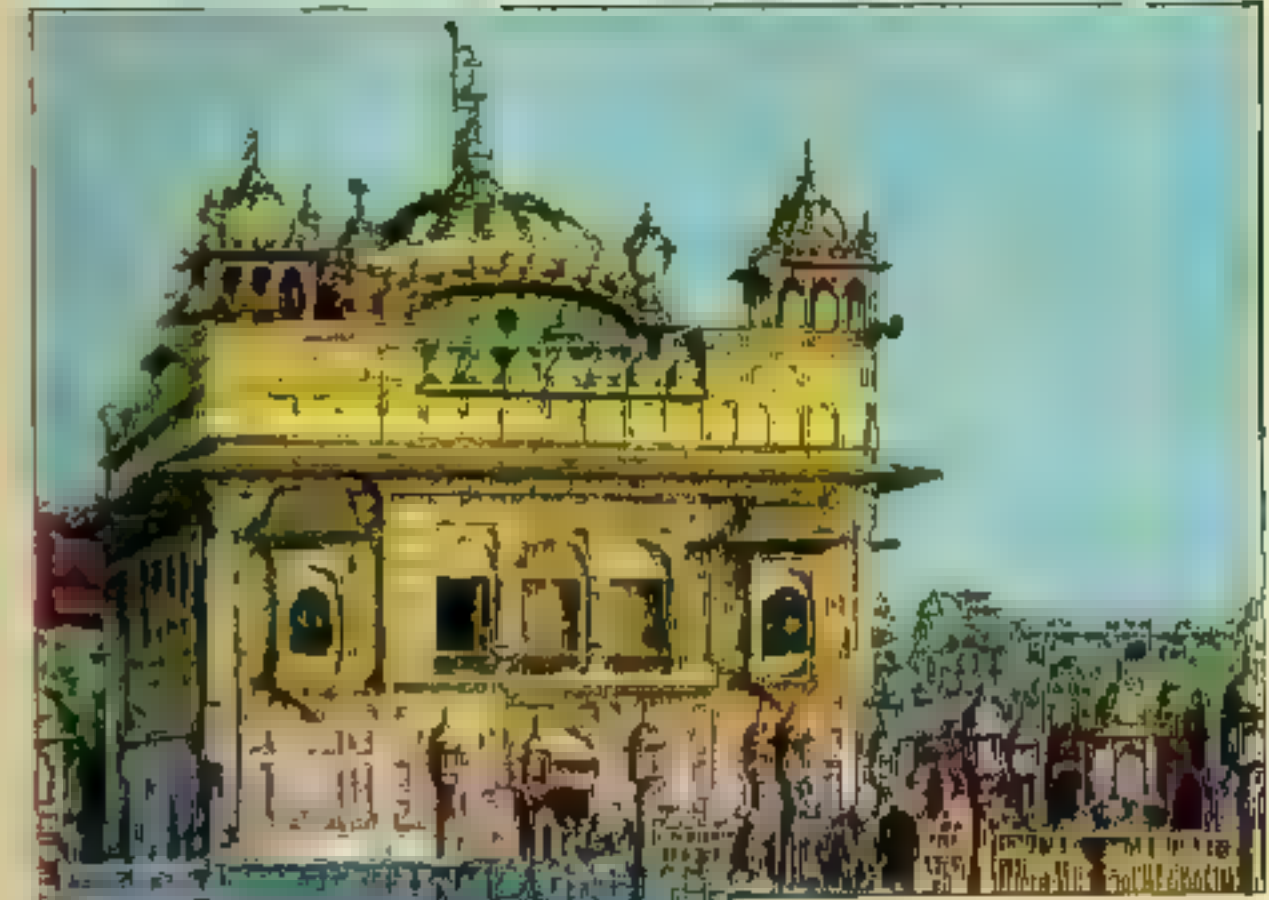
काही दिवसांनी नातवाची बायको ही सासरी नांदायला आली.

यानंतर एक दिवस सांताबाई आपल्या मुनेला म्हणाली-“सूनबाई, माझ्या सवं इच्छा पूर्ण झाल्या, आता माझी मरायची इच्छा आहे पहा, तुजो सूनही संसार सवाळायला आली आहे ना? तुमी आता काय गरज? दोघीही एकदमच मरू या चल.”

सांताबाईच्या मुनेच्या हुदयाचा एकदम परकाप झाला तो विचार करू लागली-“वेया, जागतच सफटात टाकलंस मला तू!” अन् एकदम नरमाईने सासूला म्हणू लागली-“सासूबाई, तुमच्या तोंडून मरणाची भाषा ऐकून मला फार वाईट वाटतय. काय कमी आहे तुम्हाला इचे? घरातलं सगळं काम माझी सून सवाळते ना? तुम्हाला कश्याची तक्रार करावी लागणार नाही. जसं बसताना तुम्ही काय म्हणून मराय?”

मुनेची बोलणी ऐकून सांताबाईला हंमू आले. यानंतर आपल्या मुनेकडून आपली सेवा करून घेत सांताबाई आनंदाने कालक्रमण करू लागली.

अमृतसरचे सुवर्णमंदिर

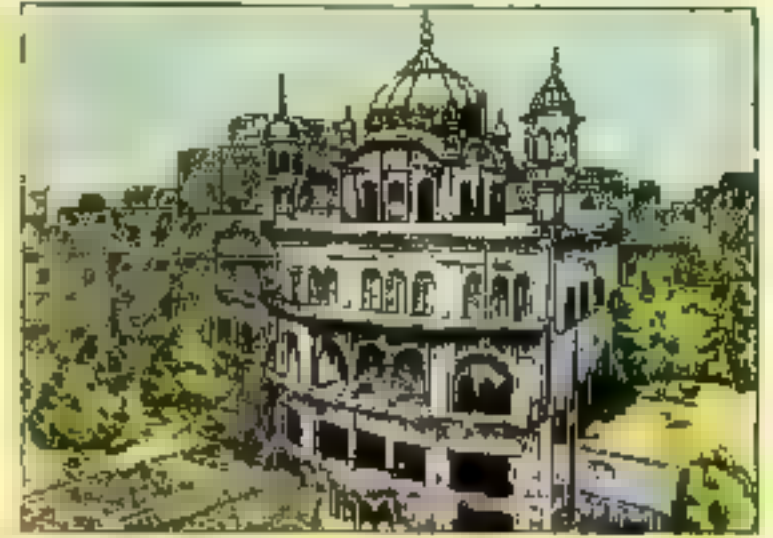
गिऱ्याने जीरे गुढ रामदास मांथ्या वेळी सुवर्णमंदिर बांधले गेले शीख धर्माचे लोक हे सुवर्णमंदिर अत्यंत पवित्र मानतात. मंबिराच्या चारही बाजूंना बसणारी चार द्वारे भक्तांचे मोठ्या प्रेमाने स्वागत करीत बसतात

सम्राट जयचरणे हा प्रदेश बोधे श्रीराम गुरु रामदास यांना वसिष्ठ दिला होता. गुरूने १५७९ मध्ये तेथे एक तलाव बांधला व 'जयचरण' जेथे त्याने योगकरण केले. या ठराव्याच्या चारी बाजूंना जे नहर वस्ते त्यालाही हेच नाव प्राप्त झाले.

मुवर्जेमंदिरात बांधण्या बाजूला मिथ्याचे मुख्योठ वकासतकत' किंवा 'जयचरण' आहे. तहाचे श्रीरामगुरु हरिगोविन्दजी यांनी या तलावाची स्थापना केली होती. सर्व मुक्ती उपचोपात बांधलेली वस्ते हेच मुख्योठ ठेवलेली आहेत.

गांधी गुरु अर्जुनदेव यांनी तलावाच्या बांधण्याची एक मंदिर बांधण्याचा प्रारंभ केला श्रीरामगुरु हा कोणत्याही एका विशेष वर्गासाठी मर्यादित ठेवलेला नाही ही घोष्य सिद्ध करण्यासाठी या मंदिराची बांधकामेची मियासकीर नावाच्या एका मुस्लिम धर्मगुरूच्या हातून करवली होती

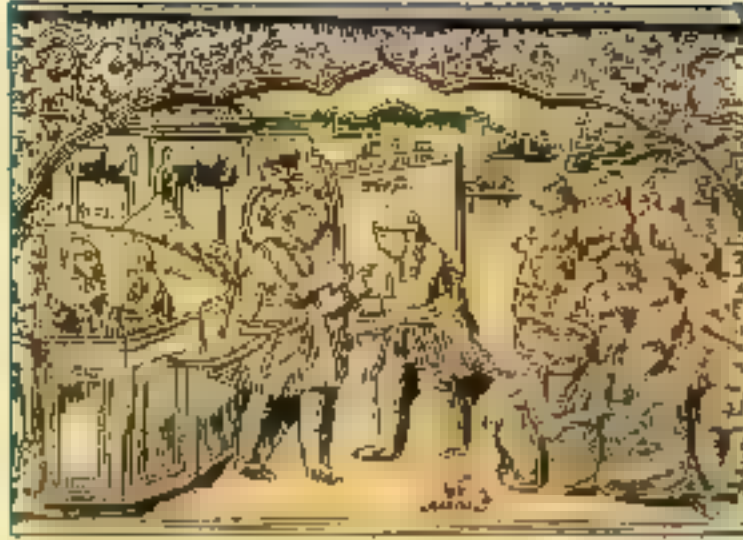
मुवर्जेमंदिरात बांधणं मंगलकर्म व शरीर बांधू घसते. मंदिर वहाच्या-हाडी-दर्याम येथ्यासाठी वकासाच्या झुडी केलेच घसतात. या मंदिराचे प्रांगण ऐतिहासिक दृष्टीने फार महत्वाचे आहे.

इसवी सन १८०३ मध्ये महाराज रंजनीतसिंह यांनी मंदिराच्या बांधण्या बांधी बांधण्या निर्तीना संवसरी करल्या वहाच्या, सहा तलावाच्या पन्नाले महकले व त्यावर ४०० कि. मी. सोन्याचा लेप चढवला.

बांधा वटन बुध्दिर हे जयचरणघाटीस बाणची एक मुख्य बांधिक संस्थान आहे. जयचरण महान व्यक्तींनी उपचोपात बांधलेल्या वस्तूचा संग्रह हेच व्यवस्थित ठेवलेला आहे बांधिक कुटुंबाच्या बांध-वीतही हे संस्थान सर्वत्र सक्रिय असते.

मोख धर्मासंबंधीच्या घटना चित्रित करून ठेवलेले अनेक घावून पत्रे या बाबा वटवळ गुरुद्वारमधे आहेत. हरगोबिन्दाजींचे पुत्र बाबा वटवळ राम यांचे स्मरण हेच रहाणारे हे नऊ वषट्यांचे भवन मुवर्चमंदिराजवळून आहे.

मुवर्चमंदिराच्या दक्षिणेला अत्यंत विशाल अशी 'गुठकी बाग' आहे. १० एकर क्षेत्रफळ असणाऱ्या या बागेचे वातावरण तंदीर आहे. येथे बाळिक, संत्री इ. अनेक फळांचे वृक्ष आहेत. तलाव व छोट्या छोट्या मळ्यांनी ही बाग सुसोभित केलेली आहे.

मुवर्चमंदिराजवळून 'वासिमतवाला बाग' आहे. १३ एप्रिल १९१९ रोजी या ठिकाणी एका दुष्ट हत्येचा काळोखाच्या आलेखाने स्मृति-पुजे यांच्यासकट २००० लोकांची निवृत्त हत्या केली गेली. हुतात्म्यांची स्मृति म्हणून येथे एक राष्ट्रीय स्मारक बांधले गेले आहे.

स्वोद्वेगभूत

दीर्गाव नावाच्या एका खेड्यात मोतीलाल नावाचा एक मजूर रहत असे. दुसऱ्याचा माल वाहून नेऊन, हमांगी करून, तो आपल्या कुटुंबाची गुजराण करीत असे. त्याला बायको व चार मुले होती. बसमुखी नदीच्या किनाऱ्यावर येणाऱ्या-जाणाऱ्या प्रवास्यांचे सामान वाहून त्याला रोज बऱ्यापैकी मजुरी मिळत असे. याप्रकारे आपल्या मुलांचे योग्य तऱ्हेने पालनपोषण तो करी.

एके दिवशी अचानक मोतीलालच्या मनात एक कल्पना झाली. त्याला रोज कमाई करणाऱ्या कंटाळा आला! एकदम अचानक काही संपत्ती हाती सापली तर आपल्याला उरलेलं जीवन आरामात असून काढता येईल असे त्याच्या मनाने घेतले.

मोतीलालने अनकांच्या तोंडून ऐकले होते की वीरगावच्या दक्षिणेला दौलत-

पूरच्या जंगलात खुराशो मुले रहातात! मोतीलालने ठरवले की आपण काहीही करून या भुतांशी मैत्री करावी व त्यांच्या मदतीने एकदम करोडपति बनावे!

एक दिवस मोतीलाल भल्या पहाटेच उठला व दीळतपूरच्या जंगलाकडे चालू लागला. जंगलात पोहोचता शिरल्यावर त्याला पारच्या लोंबत असलेले एक भले मोठे वडाचे झाड दिसले. त्याने पाहिले की एक भूत त्या पारच्या पकडून लोंबतलेले आहे, शोके घेत आहे!

मोतीलाल धाडस करून त्या वडाखाली गेला. भुताला आपण पाहिलेच नाही असे वोंग करत तेथे बसून मोठ-मोठ्याने रडू लागला.

थोडक्या वेळाने पारच्या सोडून भुताने एकदम मोतीलालच्या समोर उडी मारली. त्याच्या छात्रावर चापटी मारत त्याने

कधी पैशाची गरज भासली तर सकाच न करता या वडाखाली ये ”

मोठ्या जुनीं ते पात्र बंडून मोतीलाल पूर्वेकडे चालू लागला. बोटे पुढे जाताच दोन भुते त्याच्या समोर उभी ठाकली! मोतीलालच्या हातून सुवर्णपात्र हिसकून पत बिकट हसत ती म्हणाली—“जरे, कोणो तुली दिसलं तर ते आम्हाला सहन होत नाही. ही संपत्ती घेऊन गेल्यावर तुम्हे कष्ट संपतील, तू आरामात, आनंदात राहशील. छे, छे, आम्ही पोटा जखीर केला तर आम्हालाच पोटा आहे.”

मग कसच काय, अन् काय! दुसऱ्याच क्षणी मोतीलालच्या हातातलं सुवर्णपात्र मातीच्या पावात रुपांतरित झालं व त्यातल्या सोन्याच्या मोहोराने सधे बनले.

हे परिवर्तन पाहून मोतीलाल सूपच बिडला. त्याने मातीचे मोठे अग्निनीचर आपटले. दोन्ही भुते त्याच्या भोवती बोवा वेळ पावली, गायकी आणि हसत राहिली नंतर पाहता पाहता अदृश्य झाली

मोतीलाल दुःखी होऊन घरी गेला. पण दुसऱ्या दिवशी मजुरीना म पातात तो पुन्हा दोस्तपूरच्या वंगळकडे चालू लागला. त्याला दुसऱ्याच दिसले की आपल्यावर उपकार करणारे भुत पारंप्यावर झोके घेत बसले आहे

त्याने मुताला आपली सारी कहाणी सांगितली. ते सर्व ऐकून भुत म्हणाले—“हे बंध, तू काळजी करू नकोस. कोणी दुःखीकष्टी असलेस मला पाहवत नाही मला लोकांना मदत करण्यात मला फार आनंद होतो.” असे म्हणत भुताने पुन्हा सुवर्णमुद्रा निर्माण केल्या आणि ते सर्व मोतिकाळसा देत ते भुत म्हणले—“एक, यावेळी तू दक्षिण दिशेकडे निघून जा.”

मोतीलाल सुवर्णपात्र बंडून दक्षिणकडे निघाला. थोडा पुढे जातो तोच ‘दुसऱ्याचे मुस न पाहवणारी’ ती दोन भुते त्याच्या-बवळ झाली आणि म्हणाली—“अरेरे, तुम्हा मशीन फळफळलेलं दिसतय. वा, काय सुंदर चुबड दिसतय हे!”

आणि काय! दुसऱ्याच क्षणी माती-चाळच्या हातातलं सुवर्णपात्र अदृश्य झालं आणि त्या आगी एक चुबड दिसू लागलं! ते पाहताच मोतीलालच्या जगावर काटा उभा राहिला. त्यानं चुबड दूर फेकून दिलं आणि दोन्ही भुत अदृश्य झाली.

मोतीलाल आजही दुःखी मनाने अन् रिकाच्या हातांनी घरी परतला. दुसऱ्या दिवशीही तो कामासा गेला नाही. यावेळी आपल्याला मिळणारं अन्न काळजीपूर्वक परत जाणवणाऱ्या विचार करत करत तो वडाजवळ पोचला

वडाजवळ थाकून पुन्हा तोच हकीमात त्याने मुताला ऐकवली मुताने त्याला सहानुभूति दाखवत म्हणले—“तुझ्यासारक्या

त्याला विचारले—“तुझ्यावर कसलं संकट आलंय? लवकर सांग.”

मोतीलाल अधिकच जोरात रडत म्हणाला—‘काम सांगू मी! माझं कुटुंब लूपच मोठ आहे. माझ्या हातात हर एक ताऱ्याचं साणं सुद्धा नाही. माझी वायका-पोरं मुकेत तडफडत आहेत.”

“अरेरे, असं आहे होय? काळजी करू नकोस! असे म्हणत भुताने हवेत आपला हात फिरवला आणि त्याच्या हातात एक सुवर्णपात्र आले. ते पात्र सोन्याच्या मोहोराने भरून त्याने मोतीलालच्या हातात दिले आणि म्हणले—“हे पात्र घेऊन तू सरळ पूर्वेकडे निघून जा. तुला पुन्हा

दीन दुःखी लोकांना मदत करणं हे माझ कामच आहे.” असे म्हणत पुन्हा सुवर्णपात्र अन् सुवर्णमुद्रा घेत त्याला मुताने यावेळी ईशान्य दिशेला जायला सुचवलं

मोतीलाल भुताकडे रागाने पहात म्हणाला—”बरवेळी तू म्हणासास त्या दिशेनेच मी जाऊ राहिलो, अन् माझ नुकसामच नुकसान झालं म्हणून यावेळी मी सरळ माझ्या गावच्या दिशेने जाणार.”

थावर भुत कोधाने म्हणालं—”हे महा संकटाला सापडलेल्या लोकांना मदत करण ही जशी माझी आज्ञा, तशीच तुला माझ जे भिन्न भेदले त्यांना आज्ञा आहे—माझ्या-कडून मदत मिळवलेल्यांना रडवण! मी ज्या दिशेने जायला सांगत आहे त्या दिशेने तू न गेलास तर त्यांना दुःख होणार नाही? त्यांना दुःखी झालेलं मला कसं पाहिलं? आम्ही तिथंही जाणी शकत आहोत. तू जर ईशान्य दिशेने जाणार नसलास तर मी त्यांना आताच बोलावून घेतो.” असे म्हणत

विचित्र रूप धारण करीत ते भूत तिथून अदृश्य झाले. आणि त्याच क्षणी ती दोन खोडकर भूत तिथे अवतरली. त्यांनी यावेळी सुवर्णपात्र अन् सुवर्णमुद्रांची राख करून टाकली ‘ओरडत आरडत ती भूत उड्या मारून वहावर बसून बसली

या घटननं आता मोतीलालच्या डोक्यात स्वच्छ प्रकाश पडला, मुतांने सर्व नाटक त्याला समजून चुकलं! एक भूत सान देण्याचा अभिनय करतं अन् दुसरी भूत ते अदृश्य करण्याचा अभिनय करून स्वतःची करमणूक करून घेतात! त्याला एक म्हण आठवली—’हावरटपणा ही नाईट गाष्ट आहे, आणि सोब हा दुःखाचे कारण आहे’ आतापर्यंत त्याची तीन दिवसांची मजुरी गेली होती आणि उरले शारीरिक कष्टही फार झाले होते

या अनुभवानंतर मोतीलाल पुन्हा कधीही हावरटपणा व लोभाला बळी पडला नाही. मजुरी करून समाधानपूर्वक तो आपलं आयुष्य चालू लागला

साच्या मोकुळात एकाच वेळी हातचाल घुलू लागली. सर्वजण याचेच्या तयारीत गवून गेले. सर्व साधान गाड्यांवर लादले गेले दुधा-दह्याच्या हुंड्या सुरक्षित ठेवल्या गेल्या, पोत्यातून धान्य, तांदूळ वगैरे अवस्थित बांधले गेले. तऱ्हेतऱ्हेच्या दोऱ्या, चावणी, रव्या, सुरपी, कोयते, सुऱ्या, भाजले, चट्टा वगैरे जवज्वार मीठ ठेवली गेली वरमूली चांदी-कुडी एकान्त एक ठेवून पोत्यात भरली गेली. बैलगाड्या रांगेत उभ्या केल्या गेल्या—आणि यात्रेची तयारी पूर्ण झाली.

चांगले बलवान भट्टेकट्टे लोक मुरांना हाकत पुढे निघाले. या कळपांमार्गे गाड्या निघाल्या व त्यांच्यामार्गे इतर यात्रेसे चालू

लागली तरण मित्रया आपली निराळी टोळी करून हसत-खेळत, गप्पा मारत, आपले मनोरंजन करीत चालत राहिल्या मुळपा-यांगळपा व झाताच्या लोकांना मदतीचा हात देत तरुण चालू लागले. अखून मधून झाडांची सावली पाहून लोक विभ्रान्तीमाळी आंबत, पाणी पीत, लहान मुल-बाळे काही बाही काढ. तगडे व जत्राबदार लोक कोणी फार पुढे जाऊ नये व कोणी मागेही राहू नये याची काळजी घेत होते. एके ठिकाणी भरपूर सावली व पिण्यासारखं पाणी पाहून लोकांनी जेवण केले व थोडी विभ्रान्ती खेळत पुन्हा सर्वजण पुढे चालू लागले असा प्रकारे सर्व मोकुळ मुन्दावनात

पोचले! गवळी व अनुभवी मोठ्या माण-
सांनी घरे उभारण्यासाठी जागेची निवड
केली. सर्व गावचा एकाच ओळीत जम-
जमून काढून ठेवून राहिल्या. काही
लोकांनी तात्पुरत्या निवासालाठी सतामंड-
पांचा आधम घेतला. काहींनी झाडाखाली
आपापला संसार घाटला. किरक्यांनी
काटेरी झाडे तोडून आणून म्हाणीघरे
बनवली पुन्हा एका दिवसातच लोकांनी
बुन्दावन बसवले. दिवस जात राहिले.
सजल्या सवरलेल्या गोपिका, कामाच्या
गडबडीत इकडून तिकडे पावपळ करणारे
गोप व गावीच्या खिल्लारानी बुन्दावनाला
अपूर्व शोभा आली. मुलांचे खेळ व आरडं-

ओरडे यामुळे बुन्दावन नेहमी मजबूतले
वाटे.

दिवसेंदिवस गोपाळांची सर्पति वाडू
सायली, गावीरेंलांची खिल्लारे विस्तारली
व एकूण बुन्दावनातले आयुष्यच मजेत
जाऊ लागले आता कुण्व सेरा बर्बाद
आला. सकाळीच सर्व गोपवाळक एकमेकांना
हाका मारत संवटी कुण्वाच्या बरापुढे ओळा
होत. सर्व मिळून गायो-गुरे बंजत वसुन-
काठी जात. मुरांना बराबरास सोडून ते
सर्वजण सन्हेतनेचे खेळ खेळत. नदीत
आंबोळी करत. दुपारी झाडाखाली बसून
प्रेमण करत व सध्याकाळी गावी-गुरे एकत्र
करून त्यांना हाकत जाणावपल्या बरी
बेळण जात. मुलांचे विक्सही अशा प्रकारे
मजेत चालले होते.

शीघ्रचतुचे आगमन झाले व अचानक
गावींमध निनिराळ्या रोगांचा फैलाव
सुरू झाला! गावींची घरीरे कापू लागली,
जामेवर तसे राहणेही त्यांना कठीण होऊ
लागले, तोंडातून फंस गळू लागला, त्यांच्या
जिमाही बाहेर सटकू लागल्या! जूर
फाटून त्यात किडे वळवळू लागले!

गावींचा आजार घालवण्यासाठी गोपाल
काष्टीघची-पाळमुळं यांचा उपयोग करू
लागला. पण त्यांचा काही उपयोग होईना
काम करावे हेच त्यांना समजना! हे आजार

यमुना किनाऱ्यावरील जंगलांतील इतर
जनावरे, जीव-जंतु यांच्यातही फैलावले-
इतकेच नव्हे-गोपही आजारी पडू लागली!

मंद-यशोदा, राहिणी अस्वस्थ होऊन
गंले. कुण्वाला घाटल की ही जागा सोडली
तरच तरणोपाय आहे! मग कुण्वाचे हे
बळरामला सांगितले. काही कळप हाकमून
त्यांनी कोसभर दूर नेऊन ठेवले. काही
इतर गोपांनीही त्यांचे अनुकरण केले
अशा प्रकारे त्यांनी जागा हलवली ते लोक
रोगांना बळी पडले नाहीत.

परंतु नवाला हे गाव सोडणे पसंत
पडेना. तो म्हणू लागला, "हेच आमचे
ठिकाण आहे. इथे जी काही संकटे येतील
त्यांना आपण सोड दिले राहिले, सर्व
मातेबाईकाना नेऊन आता आपण कुठे
जायचे? मग, यशोदा व राहिणी आजारी
पडूनही गाव सोडावला तरार हाईनात, हे
पाहून आता काय करावे हे कुण्वाला
कळना!

गोकुळात विदहू देशातून आलेला एक
म्हातारा गोप होता, त्याने बापप्रमुखाला
सुचवले-"अस पहा बाळ, आपल्या उप-
जीविकेचा साधार म्हणजे आपल पशुधन!
खिचकर हा पशुपति! तेव्हा भगवान
सकराची आराधना केली तरच आपल
हे सकट दूर होईल. अस हताश बसून काही

उपयोग नाही. शास्त्री-पुरोहित बांलाबून
जिवाची आराधना करवा."

या अनुभवी बुद्धाच्या सूचनेवर विस्वास
ठेवून सर्व गोपांनी विद्यापारंगत ब्राह्मणांना
बोलावून शिवाच्या अर्चनेसाठी योग्य
स्वस्थ्या केली. एक आठवडाभर रात्रदिवस
शिवपूजा, अभिषेक नैवेद्य वगैरे यथासांग
निविध्यपण झाले. सातव्या दिवशी एका
जागल्या ब्राह्मणाच्या अंगाल सचार सांभा
तो आवेशाने विकृत हसू लागला, धुम
लागला, नाचू लागला, आणि म्हणाला-

"परम-शिवाने मला कैलास पर्वतावरून
पाठवला आहे. त्यांनी मला म्हटले- अरे
वांसकर्णी. कालिन्दीच्या तटावरील रोग-

घाली, तिथले पाणीही दुषित झाले. हा विषवृक्ष समूळ जपटून फेकण्याची समता केवळ नवाचा मुलगा कुण्व व बलराम यांच्यातच आहे. ते सहमत झाले तर जापणा सवें लोकांचे रक्षण होईल. ही वार्ता कळवण्यासाठीच त्यांनी मला पाठवले आहे. आता मला आज्ञा म्हाची मी निघतो आता."

ही वार्ता संपल्यावर बाह्याच्या जगात जाल्ल्या सचाराचा प्रभाव हळूहळू कमी झाला. बाकी सर्व ब्रह्मवृक्ष प्रसन्न झाला व आरंभिल्ल्या शिवपूजा सप्ताहाची त्यांनी सांगता केली. मंतर काही गोपवाक्यांना तावडतोच बलराम व कुण्व यांना बोलावण्यासाठी पाठवले केले. त्यांनी जाऊन त्या दोघांना कर्तव्य सांगितला. सवें हकीकत ऐकल्यावर दोघही भाऊ म्हणाले— "ईश्वराची आज्ञा झाली आहे. तेव्हा आमचे मातापिता व आपल्या जातीच्या लोकांना मानवण्यासारखे दुसरे पुण्य कोणते? आम्ही अवश्य त्या विचारी शैरवृक्षाचा नावनाट करू."

कुण्वाने व बलरामाने बाह्यांना व शकराला साष्टांग प्रणाम केला, शिव मंदिराला प्रदक्षिणा घातली व लग्न हातात कुन्हाडी घेऊन तो विषवृक्ष जपटण्यासाठी जवलाकडे निघाले.

पीडित जमावराना मदत कर, जा' तुम्ही शिवाची पूजा केलीत, त्यामुळे ते फार प्रसन्न झालेत. तुम्ही अशा प्रकारच्या आज्ञाराला का बळी पडलात माहित आहे? हापरमुगाच्या शेवटी मूलोकावरील लोकांना ज्ञान देण्यासाठी राक्षसांनी अनेक रूपे धारण केली, त्यावेळी विरोधनाचा पुत्र-काळकल्ल नावाचा राक्षस—हा धमनेच्या दक्षिण किनाऱ्यावर एका विचारी शैराच्या झाडाच्या कपात अवतीर्ण झाला. या वृक्षाच्या भारी बाजूला त्याचे अनुबर विषवृक्ष व काटेरी झाडांच्या कपात अवतरले. त्या विचारी शैराच्या झाडाची हवा लागून तुमची जनावरे रोगग्रस्त

काटेरी झाडे तोडून त्या विषवृक्षापर्यंतचा रस्ता मोकळा केला. आणि ते सर्व त्या वृक्षान्वळ पोचले.

त्या विषारी वंदरवृक्षाचे सोड तीस पुरुष इतके उंच होते. त्याची फळे हत्तीच्या मस्तका-एवढी मोठी होती, त्याच्या कांठा चारी दिशाना जूप लांबवर फैलावल्या होत्या. त्याच्या फळांनाच तो घागेरडा वास येत होता! म्हणून कुण्याने प्रथम ती फळेच जाहीसी करण्याचा निर्णय घेतला.

नंतर कुण्व व बलराम त्या झाडाची कच्ची वस्की सर्व फळे तोडून टाकू लागले. कांठांना लागलेली फळे काठघा-काठघांनी व डगडांनी ते पाहू लागले.

सर्व गोपाळाही आरोळ्या ठोकत त्यांना या कार्यास मदत करू लागले. कांठाही ते तोडू लागले.

एकीकडे कुण्व-बलरामांनी अशा प्रकारे त्या विषवृक्षाचा विषय आरंभला, तर तिकडे दुसरीकडे त्या आगात फिरणाऱ्या गायी वासरांनी गोपाळांवर हस्का चढवली! ती सामान्य वायी-वासरे नव्हती-तर तिचं झाडांच्या रुपाने उत्रे वसणाऱ्या राक्षसांची वायकामुळे होती ती! ती सर्व तिचेच आसपास सचार करीत असत.

कुण्याने आता या पक्षूकडे मोर्चा वळवला. झाडा-मुट्ट्यांच्या रुपाने राक्षस खाली

पडताना रक्त ओकत स्वतःच्या नैसर्गिक रुपातच भरून पडत होते. ते पाहून त्यांच्या गायींच्या रुपाने वायका कापाने शिबे रोखून कुण्यावर घाबून जाऊ लागल्या. कुण्याने त्यांना अगदी सहजपणे तिबून पळवून लावले. नंतर थोड्याच वेळात त्यांनी तो वृक्ष मुळासकट उपटून टाकला.

नंतर गोपाळांनी ते झाडाचे तुकडे, भोवतालची पाडलेली काटेरी झाडे व त्या राक्षसांची प्रंते यांचा एक माळा घोरला डोंग रचला, जन् त्या दिवाला माग लावून दिमी. पाहता पाहता त्या आगीच्या आला आकाशाकडे मिडल्या. अग्निदेवाकडेही ती आपे झुडपे व राक्षसांची प्रंते मोठ्या प्रमाने आपल्या कबेत घेतली. थोड्याच वेळात तिचे फक्त चिता-भस्मच बाकी उरले!

गोपाळांची शरीरे घामाने भिजली होती त्यावर मोठी राक्षही चिकटली. भ्रमाने ते खूप रमतले होते, पण त्याचा उत्साह अव्यव होता! ते सर्वजण तसेच आरडाओरडा करीत यमुनवर आले. पाण्यात उड्या टाकून त्यांनी मनसांत स्नान केले, एकमेकांवर पाणी उडवले, पाण्यावर ओर-बाराने हात मारून त्यांनी गाणी गायली. अशा प्रकारे खूपशी नलकीडा करून ते

पाण्याबाहेर आले. या अवधीत वायका लागे वेळून यमुनाकिलारी पोचल्या होत्या सवीनीच आनंदाने भोजन केले व नंतर नाचत-गात, आरडा-ओरडा करीत, मोठ-मोठ्याने घोषणा देत ते सर्व आपापल्या घरी गेले.

काही दिवस लोटले. जमावरे व गोप लोकांचा आजार नाहीसा झाला. श्रीधर उलटला वर्षाकाळचे मेघ आकाशात सचार करू लागले. डगांचा गडगडाट ऐकून सर्वत्र आनंदीआनंद पसरला. लवकरच पहिल्या गारांचा पाऊस झाला. सारी पृथ्वी हिरबोगार झाली. अरे खळखळत वाहू लागले.

विदेह देशात माव जसा आनंदात चिरवण पडल! या प्रांतातील कुमक याचे मोधन सर्वात अधिक होते तो धार्मिक व दानधूर म्हणून प्रसिद्ध होता. त्याच्या का त्याच्या पत्नीकडून काही दान मिळाल्या- शिवाय याचक कधी विन्मुक्त होत नसे. कुमक हा यक्षोदेचा भाऊ होता त्याचा श्रीधाम नावाचा एक मुलगा व नीला नावाची मुलगी होती. मुली कुटुंब होते ते!

प्राचीन काळी विष्णुने जेव्हा सारका- सुरात्री युद्ध केले, तेव्हा या कुमकाने काक- नेमीच्या सात पुत्रांचा वध केला होता. आता कुमकाचा सूड घेण्यासाठी त्याच्या गावाल-गोवजात-त्यांनी बैलांच्या रुपात जन्म घेतला होता. त्यांच्या अत्याचारांना सीमा नव्हती. जनावरांच्या कळपात घुसून जे गायी-बैल दिसतील त्यांना ते मारून टाकत. गोपाळांना शिंगांनी, सुरांनी मारून लाजी पाडत, गोठपात बांधून ठेवलेल्या जनावरांवरही ते हल्ला करीत असत.

कुमकाने त्या बैलांना पकडण्याचे अनेक प्रयत्न केले. अनेक वीर व मत्स्य त्यांना मारायला गेले आणि स्वतःच बळवी होऊन परतले. जसा प्रकारे कुमकाच्या वज्रभूमीत नष्ट करायला काहीच उरले नाही, तेव्हा त्यांनी विदेह राज्यात घुसून तिवली जनावरे व माणसे यांचा विध्वंस आरम्भला!

या अत्याचारांनी पिडलेली प्रजा मिथिला नगरीच्या राजाकडे गेली व विनंति करू लागली—"महाराज, कुमकाच्या गायीच्या विल्लारात जन्मलेले सात बैल आपल्या विल्लारांची आणि हिरव्यागार शेतांची नासाडी करीत आहेत. त्यांच्या अत्या- चाराला काही सीमा राहिली नाही. त्यांचा वध करून आपण आमचे रक्षण केले नाहीत, तर आम्हाला आपले राज्य सोडून दुसऱ्या राजाच्या आधवाला जायची पाळी येईल. आमचे रक्षण करा. आम्ही तर आपली प्रजा-आपण आमचं रक्षण नाही करणार तर कुसरं कोण?"

साहसी कार्य

कोणे एके काळी हिमगिरी गावावर लुटारूचे हस्ते नेहमी वाळतच राहिले. सध्याने हे लुटारू केवळ बहाव होते, परंतु ते खचानक हस्मा करीत. मावुळे पावातोल लोक भयाने जीव सुठीत भकन कसोतरी काळक्रमणा करीत होते.

खेवटी असा प्रकारच्या जीवनाला कंटाळून, याच सोबून पुसरीकडे कोठे तरी जाऊन रहाण्याचा निर्णय त्यांनी घेतला वस्तीसाठी योग्य स्थान पाहून काढण्यासाठी वीरसेन नावाच्या एका तरुणाला पाठवले.

वीरसेन प्रथम आपल्या शेजारच्या गावी पोचला. गावच्या अधिकाऱ्याला भेटून त्याने सर्व वृत्तान्त सांगितला.

अधिकाऱ्याने त्याचे सर्व बोलणे ऐकून घेऊन म्हटले—"पहा बाबा, तुमच्या गावा- तले लोक एकाद्या नव्या ठिकाणी जाऊन तिथं ते स्थिरस्थावर आले, तरी तेथेही

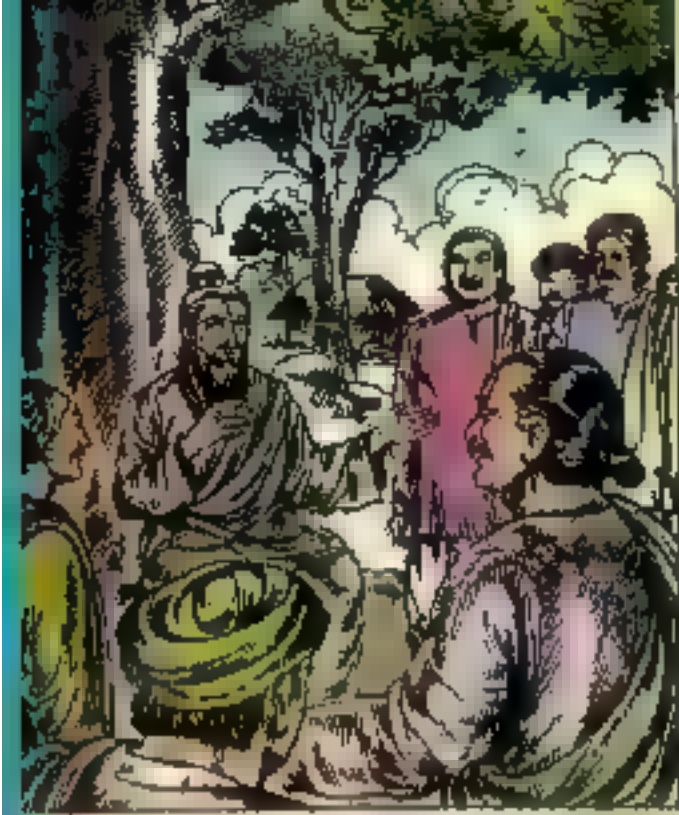
लुटारू तुम्हाला सतावणार नाहीत याचा काय धरवता? तुमच्या गावच्या लोकांची कमजोरी ओळखूनच ते नेहमी तुमच्यावर हल्ला करतात, पण आमच्या गावच्या हद्दीची लुट्टा फिरकायला ते बाबरतात!"

"महाराज, आमच्या गावच्या लोकांना एका सूत्रात बांधणे ही काही आमच्या हातची घोष्ट नाही." वीरसेन म्हणाला.

अधिकाऱ्याने थोडा विचार केला व ती म्हणाला—"आमच्या गावात प्रबोधानन्द नावाचे एक योगी आहेत. त्या आपल्या गावची समस्या त्यांच्यापुढे मांडलीस तर ते काहीच काही उपाय तुला जरूर सांगतील."

वीरसेनने योगी प्रबोधानन्दांना भेटून आपल्या गावची समस्या त्यांना निवेदन केली. योगी म्हणाले—"मी तुमच्या गावी येतो व लुटारूंना तोंड देण्याची क्षमता तुमच्या गाववाल्यांच्या शरीरात भरतो."

नाही की तलवार चालवता येत नाही ! अशा सिंतीत माम्ही कुटारुन्ही सडावे कसे ? ”

“ हिम्मत आणि योग्य उपाय यांच्या माझ्याने साधारण माणूसही पाहिली कृत्य करू शकतो मी तुम्हा सर्वांना हिम्मतवान बनवीन, कुटारुन्ही तोंड देण्याचा उपायही सांगेन. परंतु एक बट आहे—मी रोज तुम्हाला सल्ला देईन, तो तुम्ही ऐकला पाहिजे ” प्रबोधानन्द म्हणाले.

“ आपण माम्हाला लाठी-तलवार चालू शकता शिकवा, किंवा एकादी अद्भुत शक्ति वा कान शिकवा. पण केवळ पोकळ भावणांनी आपणा वेळ लाऊ नका ” गावप्रमुख मोठ्या विनयाने म्हणाला.

“ मी स्वतः अद्भुत शक्ती अन् कामांनी कुटारुन्ही पळवून लावू शकत नाही. तुम्ही लोक माझे बोलणे ऐका. माझ्या बोलण्यावर तुमचा विश्वास नसेल तर माझी परीक्षा घेण्यासाठी आपल्यापैकी कोणीही पुढे यावे. त्याच्याकरवी मी एकाच दिवसात साहसी-कार्ये करवून दाखवतो. ” जोनी म्हणाला

गाववाल्यांनी आपसात सत्कामसल्ले केली व योग्याची परीक्षा घेण्यासाठी दुर्बल नावाच्या एका माणसाची निवड केली. सरे म्हणजे त्याने सरे नाव कोणालाच माहीत नव्हते, सर्वजण त्याला ‘दुर्बल’ व म्हणत

असत. तो दुर्बल व कमजोर दिसे, त्याच्या शायकीचे बोलणे त्याला वेदवाक्य असे. तिच्या सांगण्यावरूनच तो आपल्या आई वडिलांना सोडून जाता होता व त्याने निराशा सत्तार मांडला होता. मांजर, उंदीर यांना बाबरेत असे, भुगो-पाल यांना पाहून तो दचके—इतका तो भिन्न होता ! शायकीने सांगितल्यावाचून तो पाणीसुटा पीत नसे !

“ ऐक, एकाच दिवसात मी तुझ्याकडून साहसी काम करवून घेईन हे माझ्या-जवळ. ” प्रबोधानन्द दुर्बलला म्हणाले

दुर्बल पुढे पाऊल टाकण्यावर, इतक्यात त्याच्या शायकीने त्याला अडवले व म्हणाली—“ ठीक आहे, वा, पण योगी जे, सांगतील ते मोठ्या निष्ठेने ऐकून घ्या आणि नंतर माझ्याकडे या पण मीट कान उघडून ऐका, तुम्ही कोणते साहसी कृत्य करू पहाल तर मी चुप बसणार नाही. ”

नंतर दुर्बल प्रबोधानन्द जवळ गेला. बाकी त्याच्या कानात म्हणाले—“ ऐक, मी जे वाढली कृष्ण तुला सांगणार आहे, ते केल्याने तुला काहीही अपाय होणार नाही, याचा होणार नाही मी याच्यात बसल्या शक्तीच्या सहाय्याने तुझे रक्षण करत जाईन. यामुळे तुझ्या हाती अपार संपत्ती येईल. तुझी कीर्ति पसरेल. आता तुजो

परती माझ्यात देत नसली तरी नंतर माण ती जरूर लुप्त होईल. तू मीट विचार कर. हे ही लक्षात ठेव की जायल्यात तुझ्याकडून काही वाढली काम होणार असेल तर ते माझ्याच मदतीने होईल; अन्यथा तुझ्या हातून काही होणार नाही. तुझ्या हाती नाही संधी आली आहे, ती सोडू नकोस ”

दुर्बलने योग्याचे हे म्हणणे मुकाट्याने ऐकून घेतले. योग्याने त्याला याच गोष्टी तीन वेळा ऐकवल्या आणि म्हटले—“ आता तू जा. उद्या सकं लोक इथे जमतील, तेव्हा मी तुझ्या हातून वाढली काम करून घेणार आहे. म्हणून उद्या जरा लवकरच तू माझ्याकडे ये ”

नंतर बीरसेन व योगी हिमगिरी गावात आले

बीरसेन कुणा योग्याला बेटून आला आहे, व वा योग्याला विशेष शक्ति प्राप्त आहेत असा प्रचार गावात सारा. मग काय हवे ! गावचे सर्व लोक एकत्र आले व त्यांनी योग्याने स्वागत केले. योग्याने त्यांना समजावून सांगितले की हिम्मत वाचली तर न साधता येण्यासारखे कोणतेच काम नाही.

गाववाले योग्याला म्हणाले—“ आपण म्हणता ती मोष्ट माम्ही सर्वजण जाणतो पण सरी गोष्ट अशी की, यामच्या गाव-वाल्यांपैकी कोणालाच लाठी फिरवता येत

“दुर्बल, मला जस वाटले होतं, की कासच्या सभेनंतर तु एकदा एकटा मला येऊन मटचीव. पण तु काही माला नाहीस. साहसी काम करण्याची तुला इच्छा नाही का?”

“स्वामी, निर्णय घ्यायला उघीर झाला करा, जमा असावी. माझ्या मनात ते काम करायची इच्छा आहे.” असे म्हणत दुर्बल पुढे झाला व त्याने योग्याचे पाव घेऊन नमस्कार केला.

“आपण सर्वजण पहात आहात ना? मी जे बोललो होतो ते की कसून दाखवले.” योगी त्या ग्रामवासींना म्हणाला.

प्रमुक्ताने विचारले—“स्वामी, आपण तर म्हणाला होता की एकाच दिवसात दुर्बल-कडून काही साहसी काम करवून दाखवीन. पण साहसी काम करायचे की नाही हे ठरवामलाच त्याला एक दिवस लावला. असा स्थितीत तो साहसी काम काम करणार कसाळ? तुम्ही आपले वचन करू शकता नाहीत.”

यावर सर्व गाववाले ओम्वाकडे पाहून उपरोधाने हसू लागले.

दुसऱ्यात लकी बोरसेन म्हणाला—“आपण उगीचच का हसता आहात? मा योगीमहाराजांच्या- सत्स्यायुद्धाचे आपल्या राजारच्या गावचे लोक स्वतःचा कुटार

लोकांपासून वाचवू शकले आहेत म्हणून मला वाटते की याचे बोलणे नीट ऐकून घ्या.”

योगी बोला वेळ नव्ह राहिला व पुन्हा बशीर आवाजात म्हणाला—“तुम्ही लोक स्वतःच म्हणत होतात की आपल्या बाय-कोला विरोध करून दुर्बल कोणतेही काम करू शकणार नाही. याच्या परतीत कासच सर्वांसमोर सांगितले होते की तो त्याला कोणतेही बायको काम करू देणार नाही अन् तरोही जाता दुर्बल जस काम करायला तयार झाला आहे. याचे तात्पर्य जस की दुर्बलने आपल्या बायकोला विरोध केला आहे, म्हणजेच त्याने बायकोच कोसले व ऐकण्याच बायसी काम केले आहे!”

हे ऐकून तिचे जमलेल्यापैकी काहीजण हसू लागले. यावर योगी म्हणाला—“दुर्बलका इसामची तुमची आयकी नाही तो आपल्या बायकोला बाबरतो, तर तुम्ही चोरांना बसवता. चोरांना मारून पिटाळून

लावणाऱ्या शेजारच्या गावच्या लोकांनाच फक्त दुर्बलका इसामला अधिकार आहे त्यांच्यात ती योग्यता आहे.”

यावर गावच्या लोकांना स्वतःच्या अंतर्मार्थतेची लाज वाटली, सर्वांनी आपल्या माना झाली घातल्या. गावचा प्रमुख योग्याला नमस्कार करून म्हणाला—“स्वामी, आपल्या बायकोलाच काय, पण साध्या वंदरा मांजराला बाबरगाव्या दुर्बल मध्ये आपण साहस उत्पन्न करून आमच्या गावच्या लोकांच्या डोळ्यात चांगलेच अजून जातअत! आता पुन्हा जेव्हा कुटार कामच्या गावावर हल्ला करतील, तेव्हा आम्ही सर्वजण एक होऊन, प्राणपणाला लावून त्यांना तोंड वेळ, त्यांना पळवून लावू.”

यावर प्रबोधनान्व फार शुभा झाले—आणि बोरसेन व गाववाल्यांना आशीर्वाद देऊन तेवून निघून गेले. यानंतर एके दिवशी गावावर हल्ला करणाऱ्या चोरांना पळवून लावण्यात गाववाले पक्षस्वी झाले.

न पूर्व, न अष्टमी

एक भावात चार पुष्ट तपन चोर म्हणून प्रतिष्ठ होते. एकदा त्यांनी एका गरीब सैतकन्याची बकरी चोरली. बकरी घेऊन ते दावावाहेरील उभावाच्या काठी गेले, पडाच्या झाडाच्या तिला मारले आणि तिजवून त्यांनी शेळी करून घेतली.

सैतकन्याला ही घात सगळी त्याचा वाढन वा घालत काही त्याला न्याय मिळू शकणार नाही तो सरळ दावावाहेरीला गावी गेला आणि राजाकडे त्याने तक्रार केली राजाला न्यायाची मागणी केली.

राजाने चारी तक्रारींना एकत्रून जाणविले आणि शेळी बाबुचे म्हणजे ऐकामना मुखात

चार चोरांपैकी रामू नावाचा एक चोर हिममत करून म्हणाला—“महाराज, या गरीब सैतकन्या जवळ चार म्हणजे बकरीच नव्हती. असं जेव्हा तर चोरीचा प्रमाण पुढे गेलं?”

हे ऐकून सैतकन्याला खूप राग आला तो म्हणाला—“रामू, लतावाच्या बांधावर पडाच्या झाडाच्या तुम्ही लोकांनी जी बकरी मारून घाल्ली ती कोणाची होती बर?”

चारा पैकी एक चोर म्हणाला—“महाराज, आमच्या नाकत तमाच नाही, पडाचे हाड ही नाही!”

गरीब सैतकन्याने विवेचन केले—“हा तर मूळ जन्मदा आहे महाराज. घालत तमाच आहे, तक्रावाच्या पूर्वेला अष्टमीच्या दिवशी या लोकांनी माझी बकरी मारून घाल्ली!”

हे ऐकून जाणवली एका चोराने सांगितले—“महाराज आमच्या नाकाला पूर्वे विभाच नाही आमच्या गावी अष्टमी तिथि पण आली नाही, असं अतता अष्टमीच्या दिवशी बकरी काही मारून घाला घेईन बोट, हा एकदा चाक कोटं घेऊनतो आहे!”

राजाला चारी पोस्ट समजून चुकली राजाने गरीब सैतकन्याला मुक्तवान बरपाई दिली, ति चारी चोरांना कडक शिक्षा फर्मावली!

ज्योतिषी

एकियामचे एक गरीब माणून रहात होता त्याचे नाव होते मुसूफ. तो गहरातील गस्स्यामचे हिडून काही फुडकर वस्तू विकून आपली मुजराच करीत असे.

एके दिवशी मुसूफची बायको आंधोळी-साठी हमायसाच्यात-स्नानागारात-गेली. त्याच वेळी तिचे आभवी एक बाई आली व तिने तिच्याला पहारेकन्याला सांगितले—

“मला जस्ता स्नान करायचे आहे जात्याच्या अस्ता आतील सर्वांना बाहेर काढून मला स्नानागार रिकामे करून दे” पहारेकन्याने जातील सर्व स्विथाना ताबडतोब हमाय-साच्या बाहेर निघायची आज्ञा दिली.

ही आज्ञा ऐकून मुसूफच्या बायकोला, फातिमाच्या फार राग आला तिने व्यंगाने पहारेकन्याला विचारले—“ही कोण मोठी महाराणी लागून गेली? तिच्यासाठी आम्हाला का बाहेर काढल?”

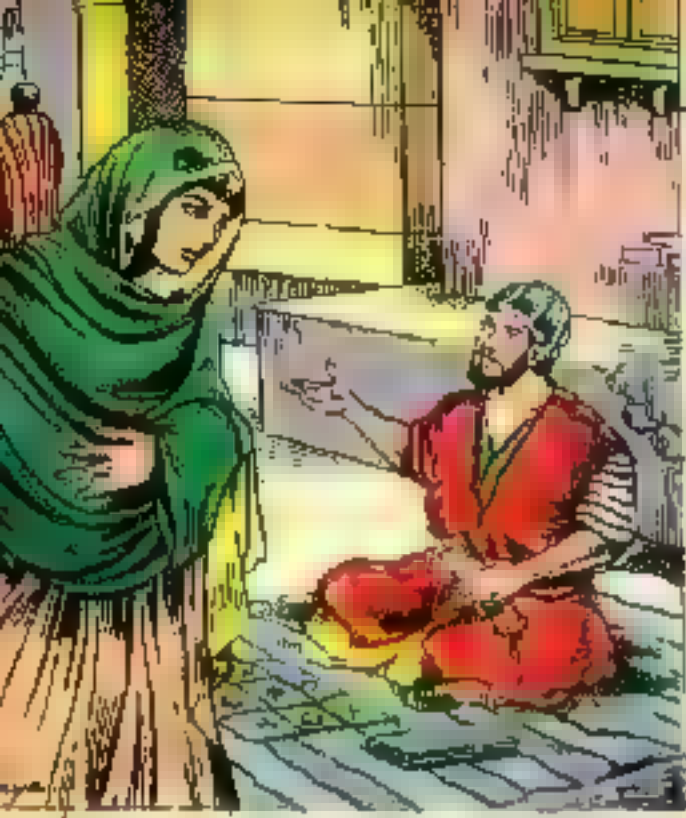
“तुला माहिती नाही ही कोण आहे ते? ही तर राजाच्या मुख्य ज्योतिष्याची बायको!” पहारेकरी म्हणाला.

हे ऐकून फातिमा निडमच करी पोचली. आणि आपल्या नवऱ्याला म्हणाली—“तुम्ही तर मगची कुचकामाचे आहात, भगदीच नालायक! कमीत कमी एक ज्योतिषी व्हायचे, लोकानी माझा जरा तरी मान ठेवला असता!”

“जन्मकुत्र्या वनवू शकत नाही पड-भजनांचा हिशोब करीरे मला काही माहीत नाही तेव्हा ज्योतिषी-वितिषी बनण आपल्याला काही जमणार नाही नावा!” मुसूफने साफ सत्पून टाकले.

“ते मला काही चालणार नाही तुम्ही ज्योतिषी बनला माहीत तर मी तलाक घेऊन माहेरी निघून जाईन.” फातिमाने धमकी दिली.

राजकुमारी स्नान करून बाली, तिने दासीला विचारले—“कुठे जाहे माझी अंगठी?” आपण अंगठी ठेवली हे आता दासीला काही केल्या स्मरेना.

हिला बाबरलेली पाहून राजकुमारी तिच्यावर फारच रानानली—“तू माझाच्या आता अंगठी हजर केली नाहीस तर माझ मी तुझा जोडवा घेईन” वसे म्हणत ती दामोला मारायला बाबली.

दासी पावकून हुमामळान्याबाहेर पळून आली. तिचे ठिका ज्योतिषी दिसला.

“महाराज, सांगा बरं राजकुमारीची अंगठी कुठे असेल? नाही तर आज माझी काही खेर नाही.” दासीने मुमुक्षुला विचारले

आता काय करावे हे ज्योतिषाला समजना! त्याने एकदा दासीकडे पाहिले, एकदा पंचांग उलटून-पालटून पाहिले, जन्म एकदा फामे करून ते निरखून पाहिले.

दासीने आपल्या डोक्यावरून जो साडीचा पदर घेतला होता, त्याला कुठेवरी एक भोक होते व त्यातून तिचे केस बाहेर डोक्यात होते, ते पाहून ज्योतिषाने काही विचार न करता बोळायला सुरुवात केली—“पहा, मला एक भोक दिसत आहे आणि त्यातून काही केस बाहेर दिसत आहेत.” मग काय अवकाश! दासीला एकदम

अंगठी ठेवलेली जागा आठवली ती घाबतच पुन्हा स्नानागारात सिरली, अंगठी काढून घेऊन तिने राजकुमारीच्या हातावर ठेवली आणि सांगितले की “आज त्या बाहेर बसल्या ज्योतिषाने माझी सख राखली”

दासीच्या गोष्टी ऐकून राजकुमारीला फार आश्चर्य वाटले आणि राजवाड्यात पोचल्याबरोबर तिने ही हकीकत आपल्या दंडिलाच्या कानावर बाली

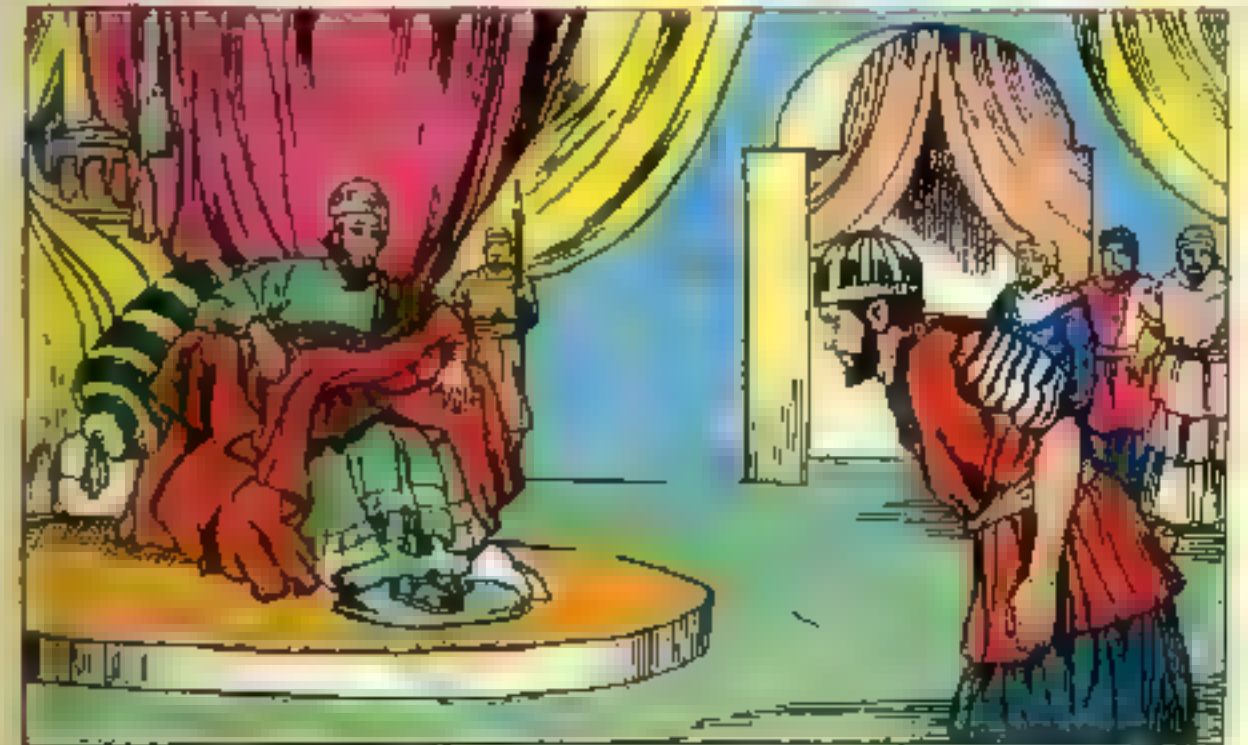
राजाने या नव्या ज्योतिषाला बोलवून घेतले व त्याच्या अंगावर खाल बाळून दरबारात त्याची नेमणूक केली.

परंतु लवकरच ज्योतिषावर कसोटोची वेळ आली. चोरांनी राजाचा खजिना

मुटला होता. बरेच अनमोल वस्तुची चोरी झाली होती चोरांचा पत्ता सांगण्यासाठी राजाने ज्योतिषाला पाचारण केले

आता मात्र ज्योतिषी बघावला पण आपल्या बवाबाचा उपाय शोधवा म्हणून त्याने राजाकडून चाळीस पिवसाची मुदत मागून घेतली, राजाने ती मुदत मान्य केली

मुमुक्षु तणतणतच घरी आला आणि फातिमाला म्हणाला—“बे आता मी मेल्यातच जमा आहे आता, ज्योतिषी नवरा हवा होता ना तुम्हा? राजाच्या खजिन्यात चोरी झाली आणि चोरांना शोधून काढण्याचं काय माझ्याकडे आलं

राजाने एका ज्योतिषाला नियुक्त केले आहे. म्हणून त्यांनी आपल्या टोळीपैकी एकाला त्याच सध्याकाळी ज्योतिषाच्या घरी पाठवून आतले बांधणे ऐकून घेण्यास सांगितले.

चार ज्योतिषांच्या घराच्या बळवर्नीला अपघात उभा राहून बातम्या बोलणे ऐकू लागला. ज्योतिषाची बायको खजूराची घरणी घेऊन आली आणि आपल्या नवऱ्याच्या हातावर एक खजूर ठेवत म्हणाली—“हा एक, जाता एकाचवाळीस राहिल.”

हे बोलणे ऐकून चोर बाबरीला व व आपल्या टोळीत भरत आला आणि म्हणाला—“ज्योतिषाला नक्कीच आपला पत्ता लागला आहे. मी लपून बसून ऐकत होतो, तरीही त्यांना कळले आणि त्याने म्हटले—“हा एक, बाकी एकाचवाळीस राहिल.” पण चोरांचा यावर विश्वास बसला. दुसऱ्या दिवशी सध्याकाळी त्यांनी आपली एकाला ज्योतिषाच्या घरी पाठवून तोही दुसऱ्या दिवशी लपून ऐकत बसला त्याला कळू एकू जाला—“दोन, जाता अहत्तीस राहिल.”

अशा प्रकारे एकाचवाळीस दिवस एकाचवाळीस चोरानी हिशोब ऐकता. आता ज्योतिषाला आपला पत्ता लागल्या-

नहल त्यांना काही संशय राहिला नाही. आपल्याबद्दल ज्योतिषाला सर्व काही कळल्याबद्दल त्यांची छात्री झाली. चाळिशाव्या दिवशी चोरांचा नायक स्वतः व आऊन ज्योतिषाच्या घराशी लपून राहिला.

घराच्या आतील भिंतीत घुसून ज्योतिषाच्या हातावर खेवट्या खजूर ठेवत फाट्या म्हणाली—“हा खेवट्या, पहाताच ना? बाकी सबपिशा हाच मोठा आहे.”

माता काय? चोराच्या नायकाला काम फुटला त्याच्या हातापायांना कप सुटला. मटकन तो घरात फिरला, ज्योतिषाच्या पायावर लोटांगण चालत तो म्हणाला—“महाराज, आपण आम्हाला राजाच्या

हाती सोपवू नका, चोरीचा सगळा माल आपण मी आपल्या हाती देतो. आमच्या विषयी राजास काही सांगू नका. आमची डोकीच उडवली जातील.”

“ठीक आहे, असेच कर.” ज्योतिषी बोळ्या आत्मविश्वासाने म्हणाला.

त्याच रात्री चोरांनी सजिण्यातून चोरलेला माल ज्योतिषाच्या हाती सोपवला आणि त्याच म्हणून त्याला जख्खर बनविले.

ज्योतिषाच्या जिवात जीव आला दुसऱ्याच दिवशी त्याने राजाकडे सर्व माल नऊन पोचवला. आपल्या खज्खारी ज्योतिषाचे सामर्थ्य पाहून राजा फार चकित झाला व त्याने ज्योतिषाचा मोठा सत्कार केला.

कशीकशी वाळीस दिवशाची मुदत मिळवली मी. मुघल सपत्यावर पळून जाण्याशिवाय गत्यंतर नाही आपल्याला.” चाळीस दिवसांचा हिशोब ठेवण्यासाठी फाटिमाने वाळीस खजूर मोजून एका बरणीत ठेवले व ती घुसून सांगू लागली—“हे पहा! धावून नका मी रोज सध्याकाळी तुम्हाला एक एक खजूर लावला देत जाईन. ज्या दिवशी बरणी रिकामी होईल, त्या दिवशी रात्री आपण झपून पळून जाऊ.”

राजाचा खजिना छुटणाऱ्या चोरांच्या टोळीत बरोबर वाळीस चोर होत चोरांनाही समजले की आपल्याला पकडण्यासाठी

माता पुढे काय? त्याला एक नाभी युक्ति सुचली. यानून मुठप्याकरता ज्योतिष्याक वेडपाचे सोग पांघरले. स्नानगृहात अंधोळ करोन असता ज्योतिषी अंगावरच्या आल्या काड्यांनिशी राजमहालाकडे घावन मुटला! राजा मंत्रणागृहात बसून मंत्र्यांशी काही मसलन करीत होता, ज्योतिषी राजवाड्यात पोचल्यावर थेट मंत्रणागृहात धुसला. त्याने राजाच्या हाताकर घकून त्याच्या आसनावरून उठवले आणि त्याला घकून ता' बाहेर धावू लागला.

अणि काय आश्चर्य! दुसऱ्याक क्षणी भयानक आवाज करीत मंत्रणागृहाची एक तुळई कोसळून येवकी राजा ज्या आसनावर बसला होता, त्यावर पडली, आसन छिन्न-भिन्न झाले!

राजा ज्योतिषाच्या वर्तणुकीबद्दल प्रथम त्याच्यावर विडला होता, पण हे दुसरे पाहून तो ज्योतिषाला म्हणाला - वा वा! आण ज्योतिषी नव्हे, अगदी त्रिकाळज्ञानी आहात! माझ्यावर येणारी अपत्ति आगा-

ऊन ओळखून आपण आपले स्नानही जघंघट सोडून ओलत्यान घावत आलात! बऱ्या आहे आपली! आपले उपकार मो कसे फडू?"

राजाशी सल्लामसलत करीत असलेले सर्व मंत्रीही आता ज्योतिष्याच्या पाया पडू लागले.

राजाने ज्योतिषाचा अपूर्व असा सत्कार केला. त्याला असंख्य उपहार दिले व जुन्या प्रधान ज्योतिषाला त्या पदावरून काढून घेऊकला. ते स्थान दिले

दुसऱ्या दिवशी--
नव्या प्रधान ज्योतिषाची बायको-
कातिमा-स्नानासाठी हमामखान्यात गेली. त्यावेळी जुन्या प्रधान ज्योतिषाची बायको तेथे अवाढरच स्नान करत होती.

कातिमाने स्नानगाराच्या पहारेकऱ्याला आज्ञा केली--"त्या बाईला बाहेर घालव, मला स्नान करायचे आहे."

पहारेकऱ्याने तावडतोव म्हटले--"जशी आज्ञा बाईसाहेब, आता बाहेर घालवतो."

लांब किडा

इंडोनेशियामध्ये वनवात तपडगारात एक मांढ किडा हा वनवातील सर्वात वास्त लांबी असणारा किडा मानला जातो. काव्यापधून तेपटीपयंत त्याची लांबी जवळजवळ ९ इंच असते!

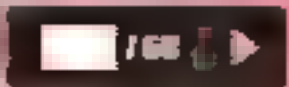
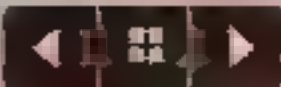
विष फेकणारा साप

सकटाने तपडलेला विषारी साप आपल्या तांडातून दोन विषमराना बाहेर फेकतो. त्याला सतावण्याच्या आवाच्या डोळ्यांकडे त्याने आपल्या तांडाची फेकलेल्या विष-अवाळाची लांबी जवळजवळ ६ फूट असते!

खोदाईमध्ये कुशल

युरोप व आफ्रिकेतील मिश्र जातीचा अंगली जरीर, आगालीन अनाबरांत सर्वात अधिक वेगाने जमिनीत खोळ करतो. तो बीस मिनिटांच्या अवघोत आपल्या वजनाने पन्नास फूट खोलाची माती उकडून बाहेर फेकतो!

सोमोजा

एप्रिल १९८६

अनुक्रमणिका

आत्मदर्शन	७	श्रीगुरुदेव	८
संविधानाचा अर्थ	९	तीन सुत्र	१०
हमक व डिभक	१०	कुळावतार	११
स्वतंत्रता व्यापार	११	कोल्हावा भण्डार	१२
पहिली काही	१२	राजसमय	१३
मानवाची दरी	१३	ला शब्दाचा भार	१४
राक्षसराजाचा कटु	१४	नैसर्गिक अन्वय	१५
जमोतदारचे काव्य	१५	फोटो हावनाचं चंद्राचं	१६

एक प्रत २०००

वार्षिक वर्गणो ३०-००

अयन

हा शब्दच मुलांना पण बनविले !

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

पोलिओ प्लस

पोलिओ प्लस

पोलिओ प्लस

पोलिओ प्लस

पोलिओ प्लस

पोलिओ प्लस

पोलिओ प्लस

पोलिओ प्लस

पोलिओ प्लस

पोलिओ प्लस

पोलिओ प्लस

"जा पर्यंत अधिक काही करण्याची समता पुढच्यात आहे, त्यापेक्षा

चारों तरफ से आवाजें
 गूंथी आवाजें गूंथी आवाजें
 किन्तु वे सब आवाजें
 लौकिकी दुनिया में ही

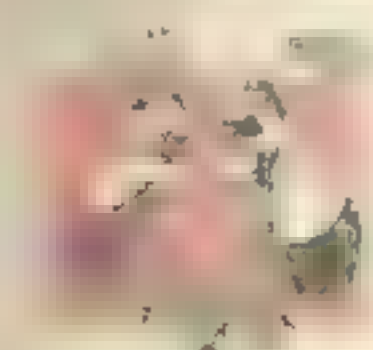
साक्षी

अंतराष्ट्रीय तबला विक्रम

२. १९९७-९८ में आयोजित हुए अंतराष्ट्रीय तबला प्रतियोगिता में
 प्रथम पुरस्कार जीतने वाले अंतराष्ट्रीय तबला वादक

भारतीय संस्कृति का विकास

भूगोल और वास्तुशास्त्र की ओर ध्यान देने के बिना ही
 भारत की संस्कृति का विकास संभव नहीं है।

आर्यान्त आक्रमण केले नाही

आर्यों का आक्रमण भारत में हुआ था।
 वे भारत में आकर बहुत सारे लोगों को मार डाला।
 लेकिन वे भारत की संस्कृति को नहीं बदल सके।

अस्यंत छोटे कुराण

२.० ४ २ ७ से पी. माफ़ारा की कुराण की हस्तलिखित
 प्रत महम्मद क़ासिम हुसैन काश्मीर परिवार की है।

हंसक व डिमक

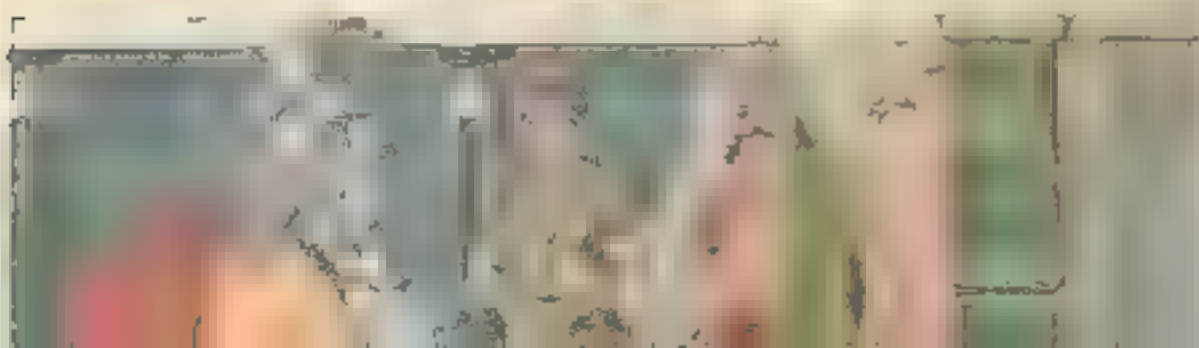
[illegible]

‘स्वर्णा युद्धात् कोणीही पराजित करू शकणार नाही’

[illegible]

या सन्तानका काही दिवसांनी कुलकर्णी राजाबाबू मृत्यु होऊन जातले- त्या काळात मला त्या तं माझे वृण होऊन बालसागर मला राजाबाबूला भेटून त्याला सांगितले की मला मला ११ घटवण्याला जबाबदारीही म्हाज्या मातापित्यांना विमानत राजाबाबूला राहा

अथवा यान् मातृभूमिं न घन्यादयः वृत्तान्तना आता रत्नात्स ज्ञाता

स्वर्नांचा व्यापार

अर्थात् इस भाष्यानुसार एका गीतान एक
तन्त्र एकांत असे. अगदीच सुमार
वृद्ध असल्यामुळे तो काही विद्याभ्यास कर
शकला नाही. त्यामुळे काहीच येत नव्हत
म्हणून सर्वज्ञत्व त्याला 'अयोध' या नावाने
ह्याक घातले असत.

तथा मानास एक शिवमंदिर होने, या मंदिरात् दूर-दूरधरा ठिकानाहून साधु-संरागी पूजाअर्चा करव्यामाली येत असत भाष्य काही अद्भुत शक्ति मिळवल्या असे जयोध्यला बालपणपासूनच वाट म्हणून त्या आशने तो या साधु देवाच्याची मनापासून सेवा-चाकरी करी

एकदा हिमालयीन प्रांतात रातभरा एक हठयोगी तोर्पाटन करीत करीत जयगंगच्या गावो येऊन पोचला. हा हठयोगी म्हातारा व आचारी होता. जयगंग त्याची सेवा करू लागला, त्याची सेवाकृति पाहून

हृदयांगी बाबाजी स्थानांतर कर मर्ज
बसली.

अमर काही दिवस गेल्यावर आपला मरणकाल अवलोकित्याचे बाबांनी ओळखले. अर्थाव्यतिरिक्त बोलावून ते म्हणाले—“बेटा, कशता हेतु मनात बाळगून आहेस ते मी ओळखले आहे. एक बेटा, आजपासून तुला एक देवो वास्तव प्राप्त झाली आहे—मू अस्वप्न पाहणीस ते खरे होईल परंतु या शक्तीमुळे तुज हित किंवा अहित होणे हे तुझ्या नशिबावर अवलंबून आहे.”

यौडपाव दिवसात हठयोगी बंकुठवासी
 झाला. असोभ्यने त्याच्या अत्यष्टि-क्रिया
 व्यवस्थित पार पाडल्या व नंतर तो
 आपल्या मशिबाची परीक्षा पाहण्यासाठी
 तथली राजधानी अवन्तिपुर या नगराकड
 चालू लागला. तेथे पोचल्यावर नगरसीमे-
 वरील एका धर्मशास्त्र त्याने मक्काम केला

अमेलाळेत इतरही पुष्कळ जबासी तळ ठेऊन होते—ते सर्व तिबला राजा शिवशर्मा याची तोंड भरून स्तुति करत होते.

हे सगळे एकूण अयोग्यांच्या घनात विचार आला—या राजाचा आश्रय वर आपल्याला मिळाला तर आपल्या आयुष्याचे फलवाण होईल, सर्व आयुष्य आरामान जाईल आपले! असे विचार करीत करीतच त्याला शोध लागली. सापेत त्याला एक स्वप्न पडले...मध्यरात्रीच्या वेळी राजा शिवशर्मा हातात काढून घेऊन एकटाच रस्त्यावरून जात होता. इतक्यात एका वृद्ध माणसाने त्याला आपल्या जवळ बोलावले.

राजा: या वृद्धाच्या मागे चार लाखांचा वंदी ते एका मोडकळीत आलेल्या घरात पोचले, राजा इकडे तिकडे नजर फिरवीत आहे तोंच तो वृद्ध एकदम अदृश्य झाला आणि तिथे एकाएकी चक्री वावटळ आली त्यात सापडून राजा लाडाच्या झाडा इतका उंच उडाला व दूर फेकला गेला. केवळ नवोंबच म्हणून तो एका तलावात पडला व त्यामुळे त्याचे प्राण बाचले.

दुसऱ्या दिवशी सकाळीच उठून अयोग्य शिवशर्मा महाराजांच्या दर्शनाला गेला, आपला परिचय देऊन त्याने आपल्याला पडलेल्या स्वप्नाचा बुनान्त राजाला मागितला.

राजाने अयोग्याचे बोलणे लक्षपूर्वक ऐकले व तो हसून म्हणाला—“यत्ना माणसा, आपण काय भयान्यासाठी उठला असतो भाकडकवा कसांना सांगतात? पण म्हणून वहा नाणी देवून राजाने त्याला स्वाना केले.

निराश होऊन अयोग्य घरावरून परत फिरला. दुसऱ्या दिवशी त्याने राजाकडून बोलावणं केले. प्रमान त्या खांद्यावर पोपटत राजा म्हणाला—“अरे, कास तू ये बोललास ते खरेच झाले! तू मागून घे, माझ्या दरबारात कशा प्रकारचे काम करावयाचे आवडत तुला?”

आपल्याला घोड्यावारीची फार आवड आहे असे अयोग्याने मागितले मग कशाचा अवकाश? राजाने त्याची ‘घाईयांथ्या पागवा अधिकारी’ म्हणून नमणूक केली असेच घोड दिवस गेल्यामतर पुन्हा एकदा अयोग्य राजाकडे गेला व सांगू लागला—“महाराज, कास रात्री मला एक फार वाईट स्वप्न पडले.”

अयोग्य आपला स्वप्न सांगू लागला—“महाराज, आपण राजसभेत बसला असताना एक तपस्वी आपल्याला भेटायला आला त्याने आपल्याला म्हटले—राजा, मी काय हे तू आता आठवू शकणार नाहीस एका काळी तू माझा प्रिय शिष्य होनास, तुझा त्यावेळी मागविलासाकड

असलेला कण पाहून मीच तुला वहा वर्षाच्या मुदतीने हे सर्व वैभव बहाल केले. आता आजपासून माझ्या त्या अनुग्रहाची मुदत संपत आहे, तेव्हा जाता या क्षणी या सर्व सुखोपभोगांचा व राज्याचा त्याग करून तू माझ्याबरोबर जा—असे म्हणून त्या तपस्व्याने आपणावर मत्तरेल्ले पाणी शिंपवले व आपणाला आणल्या पूर्वजीवनाचा एक मक्षिप्त चित्रपट दाखवला.”

अयोग्य पुढे बोलू लागला—“महाराज, त्याच क्षणी आपण मागल्या बाजूला पाहिलत आणि तेथे मला तुम्हा असलेला पाहून आपण आपला मुकुट काढून माझ्या डोक्यावर ठेवलात व माझ्या ओटीत आपली राजमुद्रिकाही घडवलीत, आणि

आपण म्हणालात—आजपासून माझी ही जबाबदारी मी तुझ्यावर सोपवत आहे. राज्य व भ्रजा तुझ्या हाती देत आहे.”

अयोग्याच्या स्वप्नाची ही बातमी ऐकून राजा शिवशर्मा आश्चर्यावळित झाला. घोडा घेऊन मस्तक झाली मुकवून तो गप्प बघा राहिला व नंतर अंत पुरात निघून गेला.

दुसऱ्या दिवशी सकाळी अयोग्याच्या स्वप्नाप्रमाणे सर्व घटना घडून आल्या. राजवस्त्रांवालात आलेल्या उपस्थ्याद्वारेकर निवायला राजा तयार झाला व त्याने आपला राजधुकुट अयोग्याला अर्पण केला.

त्याच वेळी एक वृत्त दरबारात येऊन पोचला आणि अयोग्याला संबोधून म्हणाला—

महाराज या शत्रुवृत्त एक वरिष्ठ सैन्य घेऊन आपल्यावरून मत्ता क्षणा करावी आपला जुना धनु राजा अनन्तसेन याने पुन्हा आपल्यावर आक्रमण केले आहे आपली सर्व सेना तयार होऊन आपल्या नवल्याच्या प्रतीक्षेत खडी आहे.”

ही बातमी ऐकून अयोग्य एकदम धरकापला त्याने मंत्र्याला बोलवून म्हटल—
“मन्त्री महाशय, अनन्तसेन पुन्हा आपल्यावर आक्रमण करू शकतो आहे याचा खर्च भसा की यावेळी तो रूप तयारीने येत असला पाहिजे, त्याच्याजवळ विशाल सैन्य असले पाहिजे. उलट आपण मात्र स्वा तयारीत नाही आहोत. तेव्हा राजा अनन्तसेन तहाला तयार आहे का पहा यावेळी तेच वांग्य हाईस घेते मला वाटते.”

असे म्हणून अयोग्य राजसभेतील उठून गेला. पागला भळू विचाराने असूनही त्या रात्री अयोग्याला शोष येईना. त्याला स्वप्न पडले—‘त्याने पाहिजे की तो राजवाडा सोडून दूर पळून जात होता. त्याच्या पाठलाग करून त्याला कोणातरी पकडले’ आणि त्याचे स्वप्न सगले.

अयोग्य शावरूनच ओरडून एकदम जागा झाला व स्वप्न न पाहिल्याप्रमाणे राजवाडा सोडून तो पळू लागला. ते पाहून त्याच्या शयनकक्षाच्या दरवाजी पडारे-

कन्याच्या वेधात उभ्या असलेल्या राजा शिवशर्माने त्याला पकडले.

शुद्धाभाच्या वेधाने त्या राजाला ओळखून अयोग्य जीताने आपादभस्तक सहारून गेला. शिवशर्मा अयोग्याच्या पाठीवर पोपटत समजाऊ लागला—“मला वाटत होते की तू स्वप्नावरून आणखी सावण्यात व्यातिषयास्वी आहेस. परंतु ज्या शक्तीने तुला कवचा घेतला आहे, त्या शक्तीने ते स्वप्न खरे करायच सामर्थ्यही आहे. तू

स्वप्न वस्तुतः शक्तिमान आहे. शिवशर्माने प्रेरित होऊन पाहिले होतेस म्हणूनच माझे प्राण माथवणारे स्वप्न तुला दिवले.’ माझ्या दानधुरतेवरून तू बरेच काही ऐकत होतस कर आहे न माझे म्हणण?”

राजा शिवशर्मा हसून पुढे बोलू लागला—
“त्यानंतर माझ्या माथवाला तू आलास आणि तुला स्वार्थ वाडला! तरीही माझा प्राण घण्याचा विचार तुझ्या मनात आला नाहीच. राजपदाचा मोह तुझ्या मनात उत्पन्न झाला आणि तू दुसरे स्वप्न पाहिलस.

माझा तुझ्या मनात भीतीने खर केले आहे. म्हणून तू हे तिसरे स्वप्न पाहिलस. खर पाहता या सर्व तुझ्या मनातल्या स्वतःच्याच कल्पना आहेत. ही स्वप्न तुला मिळालेल्या सिद्धीमुळे खरी झालीच पाहिजेत. तुझ खर स्वरूप कळावं म्हणून तुझ दुसरे स्वप्न खरच घडाय घेतामी मी काही नाटक रचलं, मी राजमन्यास घेऊन त्या गुरू-बरोबर लिघून जाणं अन् शजारच्या राज्याच आक्रमण वगैरे सर्व माझीच कल्पना!”

अयोग्याचे होते मज्जन आले. त्यान राजाच्या पायावर साष्टांग झाला, राजाने त्याला उठवले व म्हटल—“तुझ्यामागच्या खचल मनाच्या मागमाला यांच्या दरबारात ठेवण हिनकर नाही. एकडे पहा, त्या नासनावर असलेल्या बटव्यात एक हजार मुवणंमुद्रा आहेत, त्या चे आणि आपल्या लायकीचा काही उद्योगधंदा कर’

अयोग्याने नतमस्तक होऊन राजाला प्रणाम केला आणि मुवणंमुद्राचा बटवा घेऊन त्याच क्षणी तेथून निघून गेला.

पहिली दोरी

गोपाल म चन्द्रभाने नावाचे दोन मित्र ८ व

आपल्या गावात त्यांना उपजीविकेचे काहीही साधन न मिळाल्यामुळे त्यांनी ठरवले की शहरातच कुठे तरी घांटी करून ते घन घेऊन आपल्या गावी पळून यायचे.

दिवसभर ते शहरातल्या गल्लीच्या घुंदाळीत राहिले. संध्याकाळच्या वेळी कुलूप लावून ठंबलले एक घर त्यांनी पसल केले. गल्ली किल्ली चालवून कुलूप उघडायची कला गोपालला बोबीबहुत अवगत होती. आता त्या बोबीची एक योजना बनवली—गोपालन प्रथम कुलूप उघडायचे, चन्द्रभानुने आत प्रवेश करून घोरीचा माल घेऊन मागील दाराने बाहेर पडायचे. गोपालने त्या वेळात बाहेर पडारा करायचा.

ठरल्याप्रमाणे गोपालने कुलूप उघडल्यावर चन्द्रभानु घरात घुसला. इकडे तिकडे पाहूनही एकाही मूल्यवान वस्तू त्याला

मापडेना. स्वयंपाकघरात ताक्यापितळेची भांडीच फक्त होती. घुमण्या एका सोलीत एक तिजोरी होती. चन्द्रभानुला वाटले की पेने, दागिने वगैरे या तिजोरीतच असले पाहिजे. मग तो मागल्या दाराने बाहेर पडला आणि ही बातमी त्याने गोपालला सांगितली. बोबीची मिळून त्या घरमालकाची माहिती काढली. ते घर नीलकंठ नावाच्या जव्हऱ्याचे होते. त्याची बायका मूले जवळच्या गावी गेली होती.

गोपाल चन्द्रभानुला म्हणाला—“दोस्त, तू पुन्हा घरात घुसून बराचदा गच्चीवर लपून बस नीलकंठ घरात येऊन झोपला की तू त्याच्या किल्ल्या घेऊन तिजोरीतली धनदौलत घेऊन मागील दाराने बाहेर पड.”

“आणि नीलकंठ कागा साला तर?” चन्द्रभानुने णका प्रदर्शित केली

“त्यासाठी माझ्याजवळ एक जोपघ आहे.” जसे म्हणत गोपालने चन्द्रभानुच्या हातात एक चाटणी दिली.

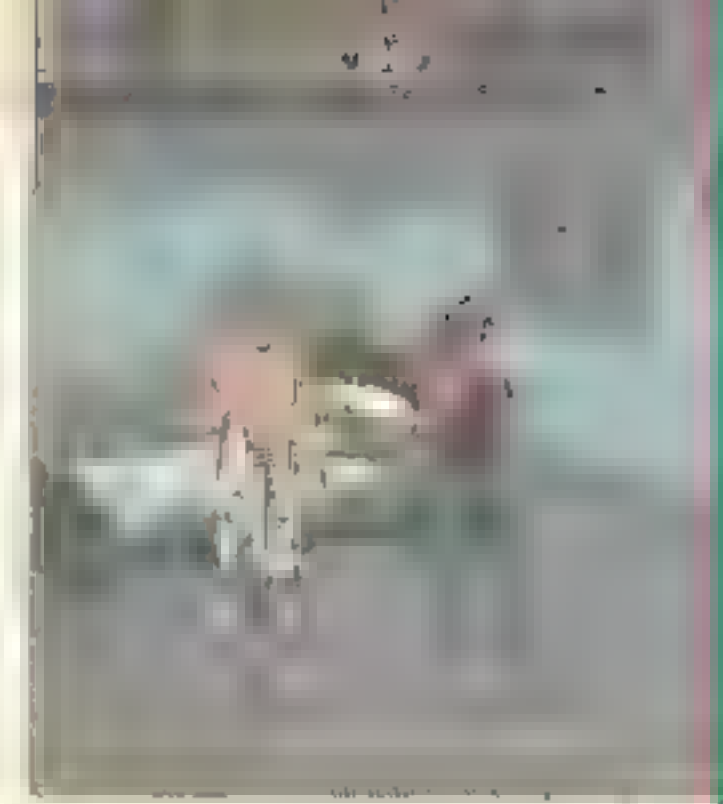
गोपालने पुन्हा कुलूप काढल्यावर चन्द्रभानु आत घुसला व गच्चीवर जाऊन लपून बसला. गोपालने पुन्हा कुलूप लावून

बरीच रात्र झाल्यावर नीलकंठ घरी परत आला. स्नान-माजने केव्हावर थाडा वळ त्याने हिप्पाच वगैरे पाहिला. इकडे गच्चीवर बसलेल्या चन्द्रभानुचे हाळी पेंगू लागले. बोड्या वेळाने नीलकंठ हिणाबाण्या बऱ्या बर करून झोपण्यासाठी विझाना झाडू लावला. इतक्यात कोणीतरी त्याचा दरवाजा लटकवला.

नीलकंठने विचारले—“काय आहे?”

“हजूर, मी रामापुरातून आलो आहे. आपल्या सासऱ्याची मला पाठवले आहे. आपल्या मुलांना साप चावला आहे.” दरवाजा ठाठावल्यानंतर उत्तर दिस.

त्याचा सवाद ऐकून गच्चीवर बसलेल्या चन्द्रभानुची झोप उडाली व तो सावधपणे चाहूळ घेऊन काढला. इकडे नीलकंठन बाबळन दरवाजा उघडताच बाहेरील माणूस एकदम आल घुसला व त्यान आपल्यामागील दरवाजा लटकव बंद केला हातात सुरा घेऊन त्यान नीलकंठला घमका दिली—“जोरडक्यास तर प्राणच घेईन.”

“तू तू क...क कंण आहेस?”

नीलकंठची बोवडी बळली.

“माहीत माही? मी जमा डाकू! मुकाट्याने तिजोरी उघडून सगळा माल काढून दे माहीतर...” थार म्हणाला.

नीलकंठ चावी छायला तयार नव्हता. इतक्यात चोराने त्याचे मानगूट धरल आणि त्याने सुरा उगारला! घुसण्याच संधी, हा प्रकार पाहून खाली आलेल्या चन्द्रभानुने, झोप घेऊन चोराला हातावर उभार प्रहार केला.

काय घडल हे क्षणभर चोराला समजलेच नाही! पण शटकन सावध होऊन तो चन्द्रभानुवर प्रतिहस्ता करण्यास तोच नील-

कठ व चन्द्रभानुन मिळून त्याला बट्ट घरेल
व दोरीने बांधून टाकले

यानंतर नीलकंठ पगलून बाहेर पडला
व धोड्याव वेळात दोन राजसेवकाना
पऊन आला, व त्यान चाराला त्याच्या
नाक्यात दिले

आता भानावर आलला चन्द्रभानु
आपल्या कुठ्याबद्दल आश्चर्यचकित होऊन
इकडे निकडे पहात असताना नीलकंठन
त्याला विचारले- 'तू कोण? आहत बाबा?
पाहत्या घराच्या गच्चीत तू कसा आलास?'

चन्द्रभानु कापत कापत म्हणाला
"महाराज, मला क्षमा करा" आणि त्यान
गहरात आल्यापासून त्याच्या घरात
पुसण्यापर्यंतची सवें हुकोकत सांगून टाकली
आणि म्हटले- "आमच्या याजना प्रमाण
आम्ही काही करण्यापूर्वीच हा बांन आपल्या
घरात घुसला'

नीलकंठ थोडा थंड गप्प राहिला मन
त्याने पुन्हा विचारले- "ही तुझी पहिलीच
चोरी ना?"

"होय," चन्द्रभानु उत्तरला

"तू बर पक्का, जुना चोर असतास तर
माझे रक्षण केल नसतस, चारान मला
भारून टाकल्यावर त्याला घमकी देऊन तू
त्याच्याकडून मनाचा खर्चा माटा मिळवला
असतास" नीलकंठ म्हणाला

"तुम्हूर, कदाचित असच झाल असत
की काय मला माहीत नाही. यासाठी मला
विचारहाता की आपण मला प्रतिकार केलात
तर आपल्याला मारून टाकायचे! एक तो
चोर आपल्याला मार पहात असताना
मला रहावेना!" चन्द्रभानुने आपल्या
विपरीत बागणुकीकडून आश्चर्य प्रकट केले

नीलकंठ हसून म्हणाला- "मात आश्चर्य
वाटण्यासारखे काहीच नाही. अगदी भयानक
दुष्ट माणसाच्या हृदयातही कुठ ना कुठ
मानवतेचा धाडा अस करमला असतोच

माणवत व नकलन या सात व तू प्रमाण
"इशान" आता यावर न कर
त्या व इतही माणस विजय मान
नाकरी करत त्या गहरातच स्थायिक झाले

[८]

[येथील अवस्थेप्रमाणे या पत्रातल्या सर्व गोष्टी पुनर्जातक्या राज्याची गुपीत स्थलस्था केली
विनाश घडवता पाह करून जातभूमीत शोभला. तेथील पुढाऱ्यांच्या ताबडीतून सुटून
पळला वा विचारला सैनिकांना पाठमाग केली. काही पुढे गेलाच ते तेव्हा त्या सैनिका
नव्हताच पहात राहिले. विनाश हो आपला कुटुंबीय जेवढे घडवता. पुढे त्या

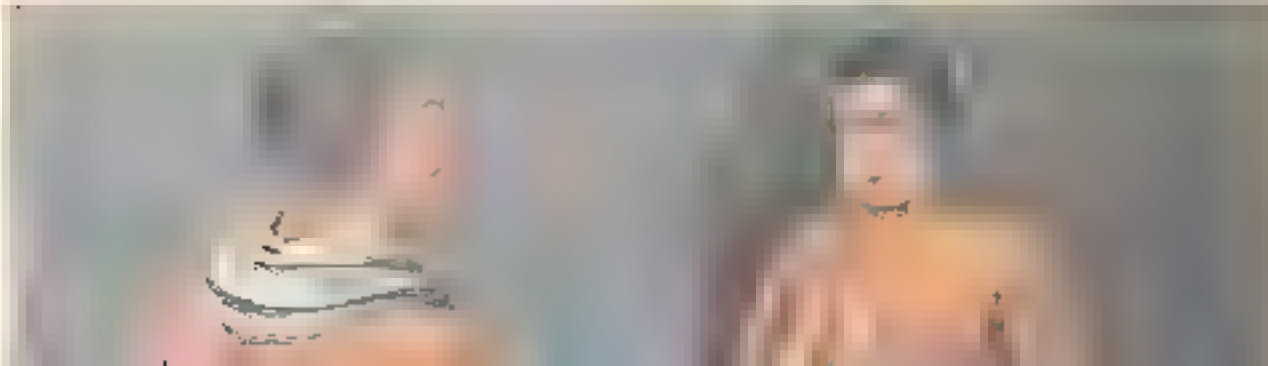
त्या टकडीवर राजपुत्रासारखे भीलाजान
कपडे घातल्या एक पाच-महा
वर्षाचा सुंदरमा मुलगा अगदी निश्चल
उभा होता. एक भक्कर व कुर मसा
प्राणी त्याच्या दिशेने पुढे सरकत होता!

हा तर प्रवराज, प्राणी त्यालाच
कायदा जात आहे! सैनिकांनी हरले
विनाशने एवढेच आपल्या कमरेचा
कटघार काढली व तो म्हणाला- "ता

प्रणी यार ज्ञाना ख मला ज्ञान आहे हे
पाहूनसुद्धा तुम्ही मुसते शुभासारखे उभ
राहून तमाशा पहात आहात?"

सैनिकही आश्चर्याने विनोदकडे वेड्या-
सारखे पहातच राहिले!

इतक्यात तेथे एक रथ यऊन पावले
दाम लडु बल्लिष्ठ ज्योतिन ती रथ वायु-
वशात आडून हो ना, हे हेन विनाशने
माठे आश्चर्य वाटले!

महाराजाच्या विजय असो" असे म्हणून रथात आरुढ झाल्या महाराजांना सर्व सैनिकांनी मुद्रा केला परंतु तिकडे लक्षही न देता शकुंतलच मनातच असंज्यातले पहिले महाराज म्हणाले - "बाळा तू मला सोडून चाललास?" विनोदला आता रहावेना, त्याने राजाला विनवळ - "महाराज, मा प्राण्याचा सत्कार करून युवराजाचे रक्षण करण्याची आज्ञा आपल्या सैनिकांना द्या ना!" राजाने क्षणभर माठ्या विस्मयान विनोदकडे पाहिले व पुन्हा मोठ्या वुलाने आपल्या पुत्राकडे पाहू लागला

'महाराजाचा विजय असो' असे म्हणून रथात आरुढ झाल्या महाराजांना सर्व सैनिकांनी मुद्रा केला

परंतु तिकडे लक्षही न देता शकुंतलच मनातच असंज्यातले पहिले महाराज म्हणाले - "बाळा तू मला सोडून चाललास?"

विनोदला आता रहावेना, त्याने राजाला विनवळ - "महाराज, मा प्राण्याचा सत्कार करून युवराजाचे रक्षण करण्याची आज्ञा आपल्या सैनिकांना द्या ना!"

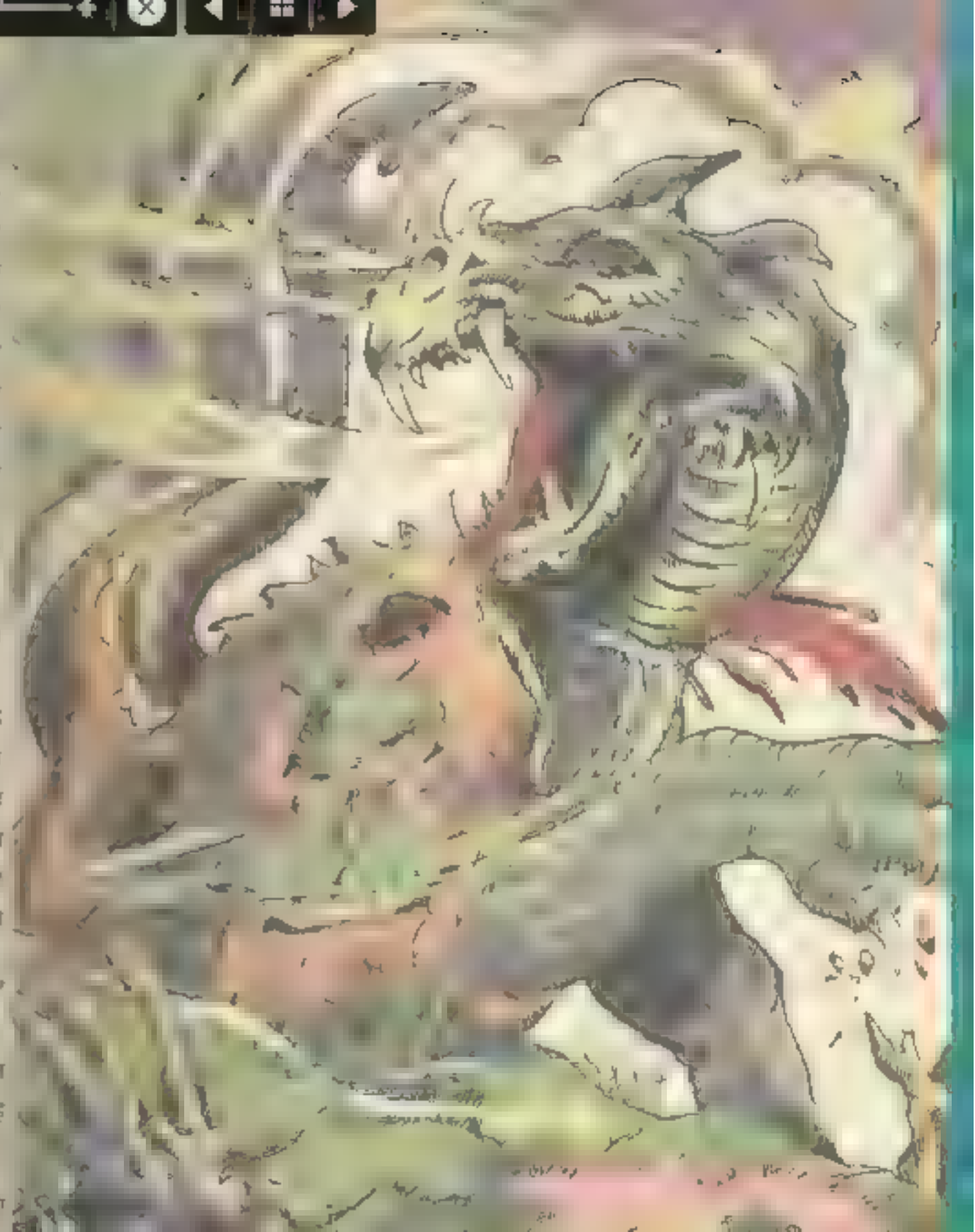
राजाने क्षणभर माठ्या विस्मयान विनोदकडे पाहिले व पुन्हा मोठ्या वुलाने आपल्या पुत्राकडे पाहू लागला

"अरे तू काय केलेस हे?" कुबड्याने रागातच विनोदला विचारले

"युवराजाला गिळू घड्यालाच्या भयानक प्राण्याला मारून टाकले! कामाचे बाक्षिग म्हणून राजकुमारीशी माझा विवाह करून देऊन जला अर्धे राज्य आदण म्हणून दिले तरी ते कमीच होईल! पण तरीही माझी काहीच अपेक्षा नाही" विनोदने उत्तर दिले

"या कुड्याला एकडून कंद करा" कुबड्याने सैनिकांना आज्ञा दिली

इतक्यात युवराज टकडोरून उतरून लाली जाला व कृतज्ञतेने विनोदकडे पाहू लागला सैनिकांचे तब दड विनोदने

हीरक करमण्णवजी मला उलट तुरुंगात का टाकलं मनाय ?

त्या दिवशी बरोबर अर्ध्या राशी तुरुंगाचे फाटक अचानक उघडल गेल व स्वतः राजा कापाही अंगरक्षका विना एकटाच तुरुंगात आला. "तु माझ्या मुलाचे प्राणरक्षण केलस म्हणून मी अतिशय कृतज्ञ आहे. तुला प्राणदेण्ड देण मला अजिबात साबटणार नाही" राजा विनोदला म्हणासा

"महाराज, आपली माझ्यावर कृपा दृष्टी आहे, यशस्व भी कृतज्ञ आहे पण माझ्या मरणाची इच्छा काणी व का करावी?" विनोदने विचारल

'ही ज्ञानभूमी आहे, हे तुला बहुतेक माहितच असल ? ज्ञानसंपादनासाठी जिस्तीची अतिशय गरज असते. इथे त्या प्राण्यालाच ' जिस्तीची अधिष्ठात्री देवता ' असे मानले जाते त्याला आम्ही एक 'मह्यत पवित्र प्राणी' मानतो तो रोम कवळ एकाच व्यक्तीला काढ असे त्याची इच्छापूर्ती करणे हा ही इथल्या जिस्तीचाच एक भाग आहे राजा ज्ञानी म्हणून काही मी शिस्तभंग करू शकत नाही ना?" राजाने विनोदची समजूत घालत म्हटल.

"महाराज, तो बकान्ठबिकाळ, अवकट प्राणी 'जिस्तीची अधिष्ठात्री देवता' कसा हाक शकतो?" विनादने विचारल.

"जी तुला एक रहस्य सांगली. जर म्हणजे तो प्राणी हा एक राक्षसी आकाराचा सामान्य प्राणीच. परंतु जिस्तीची एक अधिदेवता आहे-हे भव जर प्रजन्म मनात नमल तर ते नीटपणे धिस्तपालन करणार नाहीत. त्याबरोबरच ही गोष्ट लक्षात व की जिस्तीचा अधिष्ठात्री जितका अधिक भयानक, तितक्याच आत्म भयाने प्रज जिस्तपालन अधिक काटकोरपणे करील राजा म्हणासा

"महाराज, आपल ज्ञान काय थोड्यांच्या वडली रवाला माणस अंशायला सांगल ?" विनादने आकली एक असा विचारनी विनादच्या पाठीवर धोपटत राजा म्हणासा-"तुला जे प्राणी 'मरण' म्हणून दिसले, ते खरे तर वाडच आहेत आम्ही त्या थोड्यांना मानवाकृती दिली आहे अशा प्रकारे आम्ही मनात आणलं तर माणसांनाही वाड बनवू शकतो. या आधारे जाता तुला कळू शकेल की-आम्ही विज्ञानात कितीतरी प्रगति केली आहे!"

"हो, हो ! छान कळलं की महाराज." विनोदने हसून म्हटल

"काय कळलं?" राजान शंका मऊले विचारले

"निरुपयोगी ज्ञानाबद्दल लोभ वाढ-गणान्या आपलासारख्यांना त्या क्रूर राक्षसी

प्राण्यासारखी अधिदेवता ठीकच आहे" विनादने उत्तर दिल

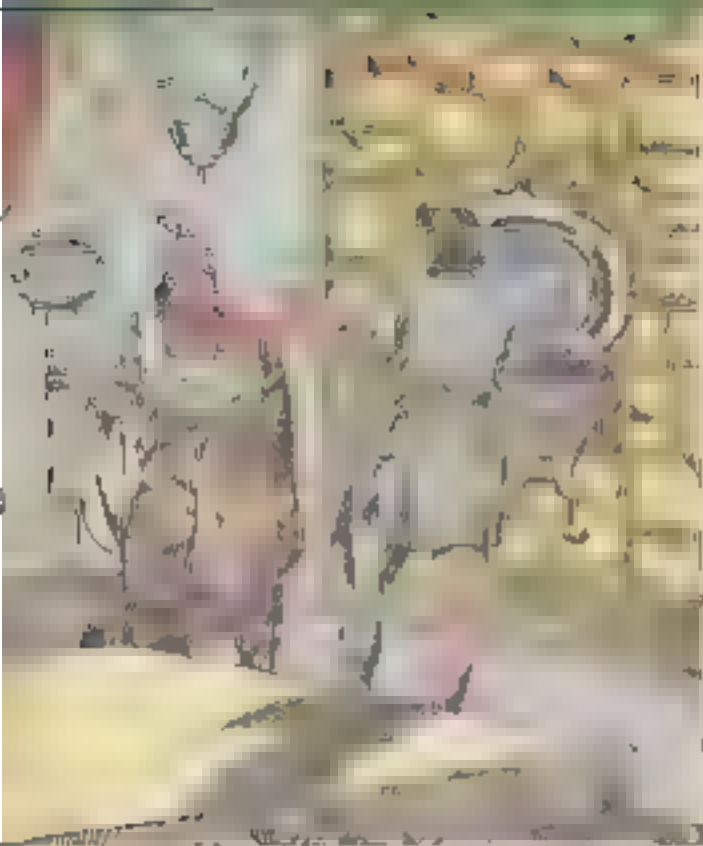
राजा थोडा वेळ गप्प राहिला, मंतर म्हणासा-"या ज्ञानभूमीत आम्ही ज्या जडभुन गाष्टी साध्य करून घेत आहोत ते पहायचं असेल तर माझ्याबरोबर चल" असे म्हणत राजा पुढे झाला

विनोद राजाच्या मागमागे चालू लागला वाकड्यातिकाड्या, गोल पायऱ्या चढून ते दावे राजमहालाच्या बरच्या भजल्यावर पोचले. तेथे एका कोपऱ्यात एक घुमटा-सारखा पांढरा बकबकीत बुरुज दिसला त्याच्या मध्यावर एक लाल रंगाचा गोल डाग होता. राजान आपल्या हातानं त्या

पकडून, केडी म्हणून त्याला कारागाराकड तेंढे लावले

त्या प्राण्याच्या प्रताचे दफन कुठ करावे व त्यावर स्मारक कसे बांधावे या गोष्टी-बद्दल विचारविनिमय करत तो कुबळ व राजा शोधही विनादच्या मागे चालू लागले त्याचे बोकणे विनोदला ऐकू शक होते

विनोदच्या तुरुंगात डावप्यात जाल अर्धी रात्र सपली तरी त्याला झोप येईना ! राहून राहून त्याच्या मनात येत होते त्या भयानक प्राण्याच्या मृत्युचे राजाला व कुबड्याला इतके दुःख का होत आहे? त्याला मारून टाकल्याबद्दल अक्षिप्त देऊन

लाल हाथीवर तीनदा टकटक केस
 त्याबरोबर तो लाल हाग नाहोसा होऊन
 त्याआणी एक हाग विसू लागला स्थान
 प्रवेश करीत राजा म्हणाला- "हा एक
 विशिष्ट प्रकारचा बुद्धिमान आहे. ज्ञानभूमीत
 कोणत्या ठिकाणी काय चालला आहे हे
 कळून स्पष्ट विसत. त्याबरोबरच सर्व काही
 एकही घने त्यामळ काढही घडणारा
 कोणतीही घटना दखच, आपल्या डोळ्या-
 मधोर घडत आहे असं वागते ' असे म्हणत
 राजाने क्षिमादला भिनीत आगसा जडवल्या-
 मारला दिमण ते एक स्थान दाखवला

विनायकं त्यागं इकावून पाहिलं त्यानं
तिरनिशान्या भागात विभाजित झाललं

एक नगर त्याला दिसलं व त्या दिशेच्या
प्रकाशात मायकापुढीं अनेक कादात मग्न
असलेल त्याला दिसलं

त्यान विचारलं- 'राजमाहव, हे लोक काय करत आहेत?'

[illegible]

२८ अ श्री सुप्रसन्न सागरतटनि
 यथागते श्रीरामायणाय नमः
 श्रीरामायणाय

[illegible]

५ = सा न ?" विनायक टन्हाडान विशारक

"हो, बसे प्रजन विचार भी बाढ्या
इमान बुद्धा साहिबी समान एक, अविद्यात
आम्हाला वाटते तर आम्ही इयूनच
१२३ ४५ ६७ ८९ १० ११ १२ १३ १४ १५
१६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५
२६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५

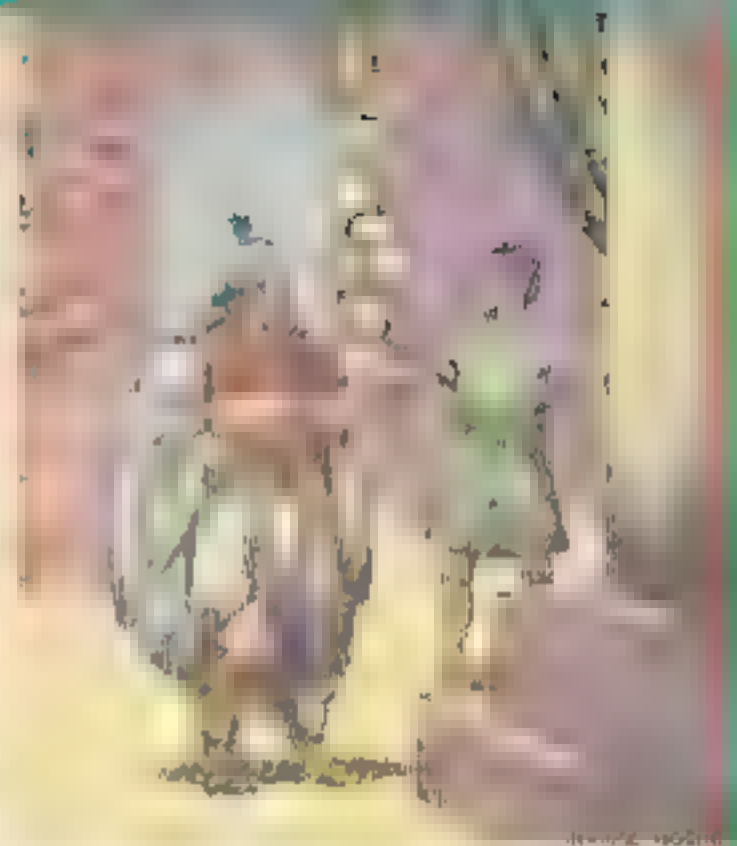
7 47 - 2 9 7 40 1

[illegible]

नारायण कथं ? अथ ह्यस्य मन्त्राभासः
 नारायणं कथयामि वा तं शिवं नृपतमं
 शिवं नारायणं कथयामि वा तं शिवं नृपतमं
 नारायणं

३. इष्टावाम निम्नको निम्नपदको न
कहुन नईत न नभए' अन्तर्गत पश्चा
अन्तर्गत किनो पठाती मन्तुः अन्तर्गत
आप पश्चात् पश्चात् अधिक अधिकता
पान्थको अन्तर्गत पश्चात् निम्नको न
पश्चात् अन्तर्गत न पश्चात् अन्तर्गत
अन्तर्गत अन्तर्गत अन्तर्गत अन्तर्गत
अन्तर्गत अन्तर्गत अन्तर्गत अन्तर्गत
अन्तर्गत अन्तर्गत अन्तर्गत अन्तर्गत

गिरि शङ्कर शङ्कर द्वयोश्चैतन कश्चित्
अष्टाष्टौ अष्टाष्टौ अष्टाष्टौ अष्टाष्टौ अष्टाष्टौ अष्टाष्टौ अष्टाष्टौ अष्टाष्टौ

अपश्यत् करीम अह्मात् महाराज भक्षण
महणता तसे इतर महानमःकृत्यकन मानव
या पृथ्वीवर आलेव तरी ते प्रजाया
गोतीया सर्वत्र घडून कथावक्तन घणार
नाहीत ? तेव्हा आपल्या सनाथनाचा आधार
मय हाच का असावा ?" विदावल
विवागले

“एकाद्या पांष्टीवद्द भय बाळगण्यान
गंद काय आते ? मरामुळे ही मानवसमाज
एकसूत्र होऊ शकेल की नाही ?” राजा
प्रणाम

"कोरांच्या भोनीमुळही कधीकधी लोक
तात्कालिक रुपाने एकत्र होतात पण
ही सगळी एकता मोठ्ठ आहे का? हा

आणखी एक सांगा आना या मध्यरात्रीच्या वळी आपली प्रजा सोपन का नाही?" विनादने विचारले.

"सोप? ह, सोप विसण्यासाठी आवश्यक असलेला उपाय आम्ही सोपून काढला आहे. जो माणसं दहा वर्षे न सोपता काढू शकतात अशांना आम्हां 'महान् प्राणी पदक' देऊन त्यांचा गौरव करून राजा म्हणाला.

न सोपण हे स्वाभ्यान्नां हानिकारक आहे ना?" विनादने विचारले.

"निद्राच्या अभावी यणाच्या अस्वास्थ्या पासून बाब्याच्या उपायही आम्ही सोपून काढला आहे." जने म्हणत राजाने एक प्रवेश द्यावला व म्हणले—"तो मरण पहा आमच्या पुजाऱ्याने मेघ विलास-समारंभ आयोजित केला आहे."

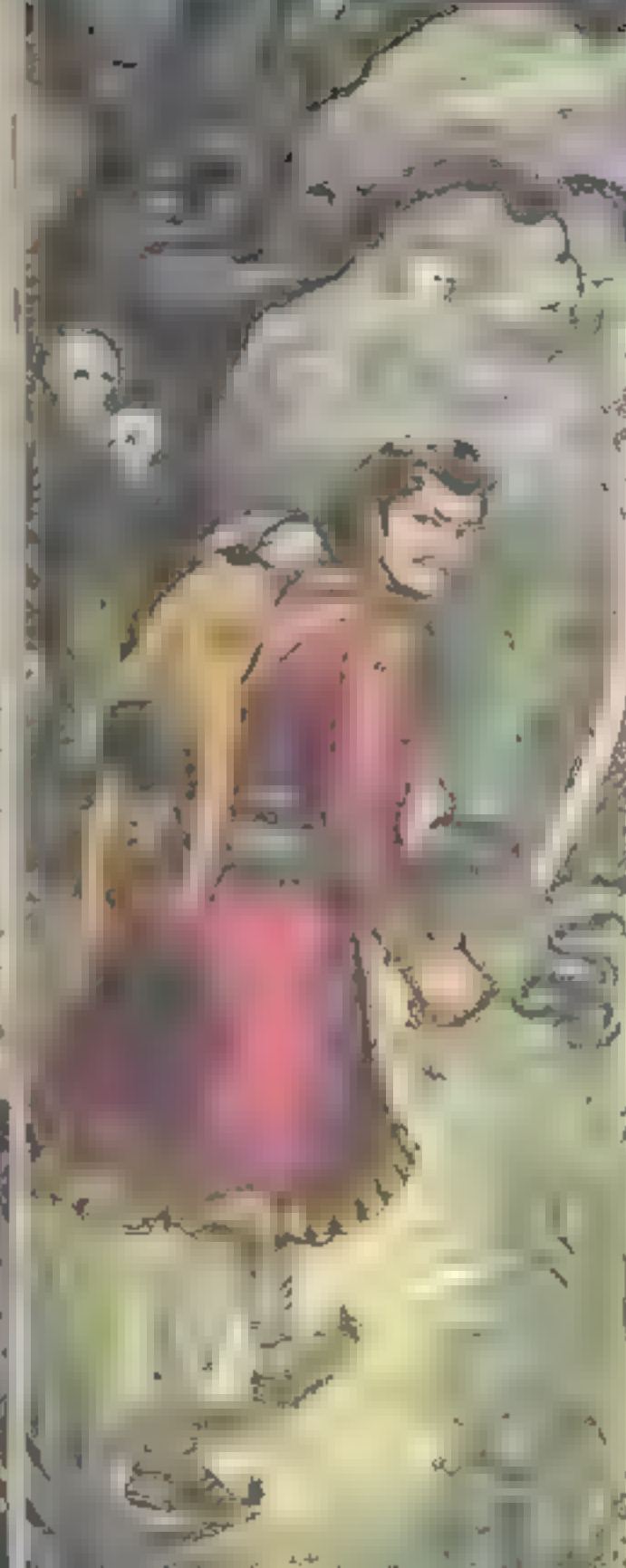
विनादने त्या दिशेने पाहिले व दिसाले महाराजाच्या मध्यमांगी भिंतीवर त्या भयंकर प्राण्याचे चित्र काढलेले होते. त्या मादवात चितने वेहरे लावली मुकल्ला.

माणसं दमली होती. पुढारी एका वेदोक्त उभा राहून म्हणत होता—"आपणा सर्वांना माहितच आहे की आपल्या जखत पूजनीय अशा प्राण्याची हत्या झाली आहे. आपल्या ज्ञानभूमीत आगतुरुपणे प्रवेश करून त्या महान् प्राण्याचा सहार करणारा माणूस काही मामान्य नाही. आपल्या एकाद्या अज्ञान संपूनच त्याला वेतवून आमची हानि करण्यासाठी पाठवले असले पाहिजे. महान् प्राणी जन्हा वृवराजाला गिळणार होता, तम्हाच सधो साधून त्याने त्याचा सहार कला व अशा प्रकारे त्याने महाराजाची महान्भूति प्राप्त करून घेण्याचा प्रयत्न केला तरीही आम्ही त्याला कंद केले आहे.

"महाराज, हा सोडारडा जे बटवडता आहे त्यावर आपला विश्वास आहे?" पुजाऱ्याचा काध घेऊन विनादने राजाला विचारले.

राजाने काहीच उत्तर दिले नाही. परंतु शक्ति नजरेने तो विनादकड पाहू लागला.

राक्षसजाची अद्भुत

दुर्ध मनानी राजा विक्रमादित्य त्या आवाजवळ परत आला. त्याने प्रेत माडावरून उतरवून आवाजवर टाकले व नहमीप्रमाणे सोम वारण करून तो स्मशानाकड चालू लागला. त्या प्रेतात वास करणाऱ्या वेताळाने विचारले—"राजा तू कादाचित्त एक मृण ऐकली असशील—'आपल्या शक्तीवाहरील काम अनर्थकारी मिट्ट होणे!' तू कोणाची तरी भयनमळ भाहेस, मनु म्हणूनच का मध्यरात्रीच्या वळी तू इतकी मेहनत करीत आहेस असा मला सशय येतो आहे. आपल्या जातीचे भहित हाईक हे माहीत असूनही एक राक्षसराजा कवळ दिलेले घडत मोडूनच बाबला नाही तर त्याने दावितशाही राजाची पट्टाही केली. मी तुला ही गोष्ट मागतो त्यामुळे तुला तुझ्या स्वर्गाचा थोडा विसरही पडला ऐक.

वेताळाच्या गोष्टी

वेताळ गोष्ट लागू लागला. मगच देशाचा राजा माधवसेन याने एकदा तो वेच घालून नगरात हिडत असताना एक विचित्र दृश्य पाहिले.

एका मोठ्या वृक्षाखाली एक जूप मंडी घूस आसामात सोपली होती. इतक्यात कुऱ्याने पाठलाग केल्यामुळे बाबकन गेल्याची एक मांजरी धावतधावत त्या झाडावर चढण्यासाठी तेथे आली. पण त्या घुशीला पाहून आणखीतच धाबकून ती तिथूनच पळून गेली!

त्या घुशीला पाहून माधवसेनच्या मनात विचार आला—अरेज्या, माझ्या राज्यात मांजरींनी धाबकून जावे अशा मोठमोठ्या

पुण्या वावरताना हे काही चांगले नाही! असल्या प्राण्यांना जिवंत ठेवून उपयोग नाही” हा विचार मनात येताच त्यान आपली तलवार म्हालाबाहेर उपसली.

परंतु रक्तशंकावर मोठमोठ्या बीर योद्ध्यांचे प्राण घेणाऱ्या तलवारीने एका पक्षिचक्र घुशीला मारणे राजासाठी उचित वाटेना. त्यामुळे राजाने तलवार पुन्हा म्हालात घातली आणि अवळच पावसला एक थोडा घुशीच्या होक्यात धाकण्यासाठी त्यान उचलला. पण त्याच्या राजवंशाचा एक धसा नियम होता की कायत्याही प्राण्याचा—तो ज्ञापित असताना बच करावया नाही या नियमाची आठवण आल्याबरोबर राजाने त्या घुशीला खान करण्यासाठी हुळूच पाव लावला.

मनु काय? घुशीच्या बागो एकदम एक भागूस अवतरला!

माधवसेनने आश्चर्याने त्याला विचारले—“अरे, तू कोण आहेस? इतं घुशीच्या रूपात का घडून राहिली होतास?”

”मी राजसंघाचा राजा आहे. माझं नाव प्रचंड. एका विषय कामासाठी मी पृथ्वीवर आला आहे. मला खर रूपात पाहून सवज्ज धावतलीस म्हणून मी मनुष्यरूपात इतं वावरत आहे मी असपाहिल की आपल्या अन्य प्राण्यांना इतं जितकी सुरक्षितता

आहे तितकी मानवाना मात्र नाही! म्हणूनच मी इथे घुशीच्या रूपात सोपली होतो. हे शालं आपल्या प्रश्नाचे उत्तर, पण आपण काय?” त्या माणसाने विचारले.

माधवसेन फारच विस्मयचकित झाला आणि तो बोलला—“मानवाना इथे सुरक्षितता नाही अस तू का म्हणालास? माझ्या ऐवजी दुसऱ्या कोणी तुला घुशीच्या रूपात इथे पाहिलं असते तर तुझं प्राण कव्हाच गेल असत!” असे म्हणून राजाने त्याला स्वतः बद्दलची माहिती सांगितली.

‘तु आम्हाच्या राज्यात कशासाठी आला आहेस?’ माधवसेनने विचारले.

“नुकतेच आम्हाच्या राज्यातले काही राक्षस नागरिक इथे पृथ्वीवर आले होते आणि ते नरमास भक्षण करून परत आले नसे तर राक्षसांना नर-भक्षण निषिद्ध नाही पण हुन्ती काही काळ साठी आम्हा राज्यांना काही कडक नियम लावू केले गेले आहेत. त्या नियमाप्रमाणे सध्या कोणाही राक्षस मनुष्य-बध करू शकत नाही—अगदी आत्मरक्षणासाठीही!” राजाने माहिती दिली.

“मग असे असूनमुद्धा पृथ्वीवर आलेल्या तुमच्यापैकी काही राक्षसांनी नर-भक्षण केले काय केलं? राजाने विचारले.

‘तेच तर मी तुला सांगत आहे. ही गोष्ट तर खरीच की त्या राक्षसांनी नरमास-भक्षण केलं आहे. पण त्याच म्हणणं असं की मामांठी त्यांनी कोणत्याही नियमाचं उल्लंघन केलं नाही—सर्व काही नियमात गडूनच केलं आहे. पृथ्वीवर जाऊ-अर्माच्या निमित्ताने किंवा कुटुळकुटीच्या बंधाच्या निमित्ताने माणसच दुसऱ्या माणसाचा बध करताना अशा प्रकारे जी माणसं मेळी-म्यानाच आम्हाच्या राज्यांना खाल्ल त्याच्या या समवेनात किती तथ्य आहे हे पहाण्यासाठी मी स्वतः पृथ्वीवर आला आहे. राजसंघात आपल्या सशोधनाचा माहिती पुरवली.

“पृथ्वीवरीक सर्वत्र राजाच्या अंगी थोड्याबहुत प्रमाणात प्राचीनकाळच्या राक्षसांचा अज विद्यमान आहे. ते लाकट्याची, कूर, अयोग्य आणि निर्बल आहेत. राक्षसाने बघवक सांगून टाकले

राक्षसाचे हे बोलणे ऐकून माधवसेनच्या अंगाचा तिलपाण्ड झाला पण क्रोध न वाखवता तो म्हणाला—“मी स्वतः स्वार्थी आणि कूर नाही याचा पुरावा आत्ताच देऊ शकत नाही पण आत्ताच्या आता मी इतके मात्र अक्षर साबित करू शकतो की मी निर्बल किंवा अममर्ष मात्र नव्हीच नाही.”

या आम्हांनाला राक्षसराजाने उत्तर दिले—“राक्षस रूपात मला कोणी मानव

परार्जित करून शकणार नाही. माझी शक्ती अपार आहे. तुझ्यात हिंमन असले तर मला स्वतःच तू मारू देऊ. इतर राक्षसाने प्रति आदेश देत

परंतु माधवसेनने त्याचे म्हणणे मानले नाही तो म्हणाला—“मी कोणी साधा-मुधा नागरिक नव्हे, मगध देशाचा राजा आहे. म्हणूनच कोणा सामान्य माणसावर तलवार धालवणे मला उचित नाही.

“मग ऐक तर, मी मगाशी तुला सर्वत्र माहिती दिली नाही. माणसं माणसांना मारतात तेव्हाच माझ्या राक्षसप्रजला नरभक्षणाची संधि मिळते. त्या संधीपासून ते वंचित होऊ नयेत म्हणून मीच संपदा इथे येऊन माणसांना एकमेकाशी लढायला प्रवृत्त करीत असतो, त्याच्यात भाडण लावून देतो. आता या परिस्थितीत मला इतका त्या मगाच्या गादीवर दुःख, धोक्याचे आहे की नाही? जणू आता तुम्ही तलवार, तू मला हक्कसं तर मी तुझ्या आज्ञा पाळीन” राक्षसाने बघवही मागितली.

“मग तर, आता पहाच कासा पराक्रम!” असे म्हणून माधवसेनने तलवार उपसली.

राक्षसानेही आपली तलवार काढली व तो माधवसेनशी मिडला. थोड्याच वेळात

राक्षसराजाची तलवार गळत दूर जाऊन पडली

यानंतर राक्षस व माधवसेन यांनी इत दुडू केले आपणाहुन बघवही असल्या राक्षसराजाला माधवसेनने काही पेच घालून उच उचलने आणि गरगर फिरवून त्याला जमिनीवर आपटले. राक्षसराजा चारी घुड्या चीत झाला. त्याच्या डोळ्या-पुढे चाटा मघार पसरली. थोड्या वेळाने कमातरी तो स्वतःला साबळून उभा राहिला आणि म्हणाला—“राजा, तुम्ही शक्ति आणि धृति मर्यादित अगूर आहे मी नव्हीच तुला मरत करीन बाल, तुला माझ्याकडून काय हवे?” असे म्हणत तो पळा नयेकर राक्षसाच्या रुपात पळून गेला.

‘तू मला घुड्यात मदत करायचीस. मी सर्व पृथ्वीचा चकवती राजा बनून सर्वत्र शान्ती पसरवू इच्छितो.”

राजाचे बोलणे ऐकून थिफट हास्य करीत राक्षस म्हणाला—“माफ कर राजा, मी जे वचन दिले त्याच पाळने करू शकत नाही. कारण माझ्याकडून मदत मिळावी इतकी तुम्ही धाडताच नाही. तुझ्या मगात शक्ति आहे पण धृति मात्र मुळीच नाही!” असे म्हणून राक्षस अवृध्य गेला.

कहाणी संपवून येताळामे विचारले “राजा राक्षसराजाने वचनभंग का केला?” राजा माधवसेनने सर्व राक्षसे जिंकून शांति प्रस्थापित केली तर राक्षसांना नरमास

भक्षणाची सवि मिळणार नाही-हेच कारण ना? राक्षसराजाने केवळ वचनभंगच केला नाही तर उलट माधवसेनला त्याने 'तुझ्यात शक्ति आहे पण बुद्धि नाही' असे म्हटले-याने त्याचीच बुद्धिहीनता दिसून येत नाही काय? या प्रश्नाचे उत्तर माहीत असून ही तो सांगितला नाहीस तर तुझे मस्तक फूटून त्याच्या ठिकच्या ठिकच्या होईल.

यावर विक्रमादित्य म्हणाला-"तस मूळीच नाही. राक्षसराजा जतिशय बुद्धिमान आणि उदार आहे. आपल्या जार्जीच्या लोकांकडून मानवमात्राची हानि होऊ नये म्हणूनच त्याने आपल्या राज्यात 'नरमास-भक्षणाचा बंदी' बगैरे काही नियम केले व मानवजातीची हानि टाळाव्या प्रयत्न केला. परंतु पृथ्वीवर आल्यावर त्याला व्यवस्थित होण्यामाठी मानवरूप धाव्याचे सादू लागले. म्हणजे याच तात्पर्य असे की माधवसेनच्या राज्यात मानमात्रा सुरक्षित-त्वेने राहता येत नाही. ही जबाबदारी

खरी कुणाची? राज्यशासन करणाऱ्या माधवसेनचीच ना? म्हणूनच राक्षसराजाने त्याला 'असमर्थ' म्हटले. पण त्यामुळे रागावून माधवसेनने राक्षसाचा पराभव करून आपल्या सामर्थ्याचा पुरावा द्यायचा प्रयत्न केला. परंतु जो आपल्याच राज्या-त या अराजकतेवर काबू मिळवू शकला नाही तो माधवसेन सर्व दिव्य शिक्का शक्ति प्रस्थापित करायची इच्छा पराशित करतो आहे! त्यासाठी युद्ध करावे लागणार. युद्धात काको लोक व सैनिक उभीचच आपले प्राण गमावणार. आणि त्यामुळे राक्षसांना कायदाच होईल. आपल्या पृथ्वीचा श्राव घ्यायला मागेपुढे करणारा राजा माधवसेन युद्ध सुरू करून लाका लोकांचे प्राण पचाला लावणार, म्हणूनच राक्षसाने माधवसेनच्याच बुद्धीची चट्टा आरंभली."

अशा प्रकारे मौनसंग आल्हाबरोबर बसलेले प्रेतासह अदृश्य होऊन माराला लटकू लागला (कल्पित).

पुणे दि. २६. १०. ०५

रुमपुरचे जमीनदार धर्मराज याच्या कचेरीत अनेक कारकून व नोकर कामाला ठंबलेले होते. पण वेळाप्यावेळी त्यांना योग्य सल्ला देऊन त्यांच्यावर देखरेख करू शकत असा काही माणूस नव्हता. ही कमतरता दूर व्हावी म्हणून एकादा बुद्धिमान सल्लागार नमावा असे जमीन-दाराच्या मनात आले.

ही बालमी कळल्यावर सहा तरुणांना या जावयांसाठी आपले अर्ज पाठवले.

सहाही युवक ठरलेल्या दिवशी जमीन-दाराला भेटायला आले. प्रत्येकाची धाडोफार चौकशी करून जमीनदार त्यांना म्हणाला-"तुम्हा सर्वांना बहूच माहितच असेल की मला काय आणि इतर जलित-कलांची वृत्तिशय आवड आहे. मी आताच एक छोटो गीत लिहिल आहे. मी ते तुम्हाला ऐकवतो. ऐका ह!" असे म्हणून

धर्मराजाने त्यांना सहा करण पाऊन दाखवले. नंतर त्यांना उद्गून धर्मराज म्हणाला-"यत्या गुळवारी तुम्ही सर्वजण पुन्हा याच वेळी इथे या नेव्हा. आपण हे निवड करण्याचे काम संपवू."

ते सर्व तरुण अर्जदार त्या दिवशी जमीनदाराचा निरोग घऊन निघून गेले आणि पुढच्या गुळवारी पुन्हा ठरलेल्या वेळी जमीनदाराकडे हजर आज. मुद्दवातीलाच जमीनदाराने त्यांना प्रश्न टाकला-"मागच्या वेळी तुम्ही इथे आकात, त्यावेळी मी तुम्हाला एक पद पाऊन दाखवले होते. तुमच्यापैकी कुणाला या ओळी आठवत आहेत का?"

यावर सहाहीजण एकमेकांच्या लोकाकड पाहू लागले. पण त्यांच्यातला रामकीर्तन नावाचा एक तरुण जमीनदाराला म्हणाला-"महाराज, ते गीत माझ्या छान आठवणीत आहे." असे म्हणून त्याने ते सर्व सहाचे-

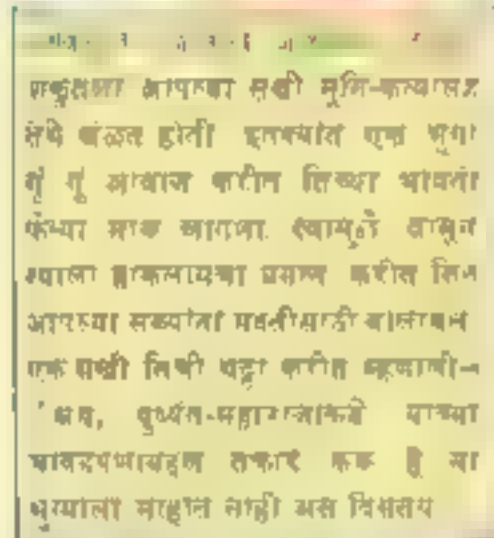

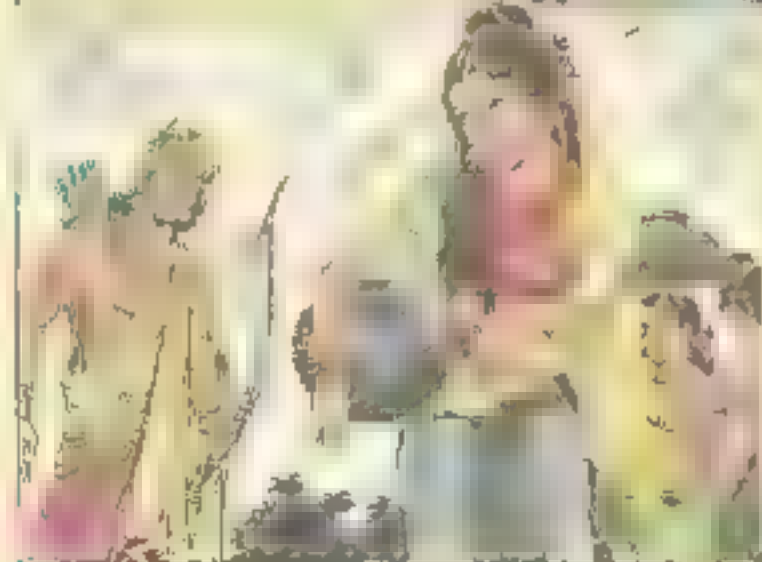
इतिनं पश्चात् राजा दुष्यन्तः जकार
सोमो एकदा वपलात् मेनेन असुताया
त्याया कल्ले का इत्यिह विना शब्द
अस्मात् अत्र प्रवेशे दूतेन मन्त्र
त्याया कार्जिर्वादे ध्याया, त्यांच
दुग्धान् निवारणे च बोधा विप्रामही।
करावा उक्ता विचारने महाराजांनी
आपला मार्ग आश्रमाकडे बळवली
अपरक्षय न इतर सर्वांचा बाहेर
सांगून दुष्यन्त राजाने एकदधानेच
आश्रमान्त प्रवेष्ट केला

महं बुद्धि कल्याणी कौटुम्बिक यथा
 भक्तोने राजानि कहे व कुपे दित्त,
 व त्याका आश्रमात भाराव कल्याणी
 खलती केली. मनुष्यतेचे सौंदर्य व
 ज्ञानाचे

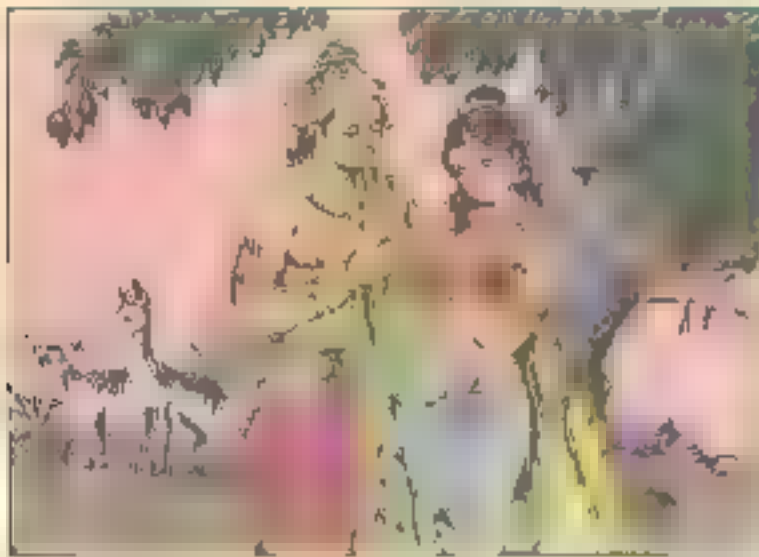
॥ १ ॥
 ॥ २ ॥
 ॥ ३ ॥
 ॥ ४ ॥
 ॥ ५ ॥
 ॥ ६ ॥
 ॥ ७ ॥
 ॥ ८ ॥
 ॥ ९ ॥
 ॥ १० ॥

तिथे हे बालक सपत्नी-सपत्नीत दुःखंत
नये पांचव्या राजा बालाचक्र तय
आनिता पाहून विर सवंगणी एकदम
आश्चर्याचिंत झाले
आश्चर्याचे नकळ्यामुळे स्थानाच स्फुट
राजाच्या अतिथि सन्धार करावा
लागला

कर्मो दिवस अमृत लिखित तब धी
 काष्ठन दुष्टन व शकलन पदमहावन
 प्रान्त माने प्रकृतनेना पितृव्याना
 अमृतन कष्टमान आश्रमान नमस्त्या-
 म्मुळे श्यामरा अरुपिषितान गङ्गापती
 विवाह काष्ठन प्रकृतनी तयार
 होईना दुष्टनाने क्षय मरवावन
 नर्गलनप्राप्त लिखित समिति दिना व
 त्यांना शोधवैविध्य माना प्रमान्या
 दुष्टनाने प्रकृतनेली विवाह कल्याण
 नव मलिक्या जालदिल काम्या

श्रमतीरा आना विमोह सपुत्र
राजधानी हासत राज्यकांधा
पहोण बावयक हुने रघु मर
परत मान्वावर स्वांया आभिराद
पेत्तुवागतर की तुमा राखधानीत
बानवून पेऊन आईन-असे दुष्कृताने
मकुन्तलेना साकिठने. आपस्या
हातावली मंगडी कडून ती मकुन्तलेना
गुह्यार व आपली आठवण म्हणून भर
दळत तिच्या निराश पेऊन दुःखाने
आपल्या राजधानीचा निपाळा

तीन सूत्रे

विद्यार्थ्याने दुर्धनगहाराकडून राखे
आत्ममर्यादीयाचा निरोप घेतला
मकुन्तलेने मोंठ्या कण्टी मनातले स्वागत
निरोप घेता महाराजही व्याकुल
मनातले हस्तिनापुरला निघून गेले

काही दिवसांना कामगार आणखी न
जिन आज दुर्धनगहारा सोडल्या दिवाला
बंदत कळते की न काय म्हणून
बाबतले मकुन्तलेने मनातून धाकधुन
वाहत होती मेलाने तो मनातून
कायत होती बघा अवघडच जिन
महाराजा पायावर घटक ठरले
(कमल)

एक गुरुकुलात एक गरीब विद्यार्थी रहात
होता. आचार्यांनी अन्य विद्यार्थ्यां-
बरोबर त्याला ही शिकविणे पसं दुर्भाग्याने
हा गरीब विद्यार्थी शिक्षणाच्या बाबतीत
एकदम कच्चा ठरला. सर्व विद्यार्थी शिक्षण
पूर्ण करून घरी जाऊन निघाले तेव्हा आचार्य
त्या गरीब शिष्याला म्हणाले-"वत्स तुझ्या
बरोबर जे विद्यार्थी शिक्षण घेत होते, ते सर्व
गहित होऊन गेले. पण का कुणाला ठाऊक
दुभाग्य तुझी को माझ, तू विद्यार्थ्यात एकदम
कच्चा निघालास, आता मी तुला तीन सूत्र
मागतो. तुला नवीन शिकवण असल तर या
तीन सूत्रांच्या आधारे तुझी प्रगति होऊ
शकेल" असे म्हणून आचार्यांनी त्याला
तीन सूत्रे ऐकवली. ती अशी-

जो चालत राहील तो पोचेल !

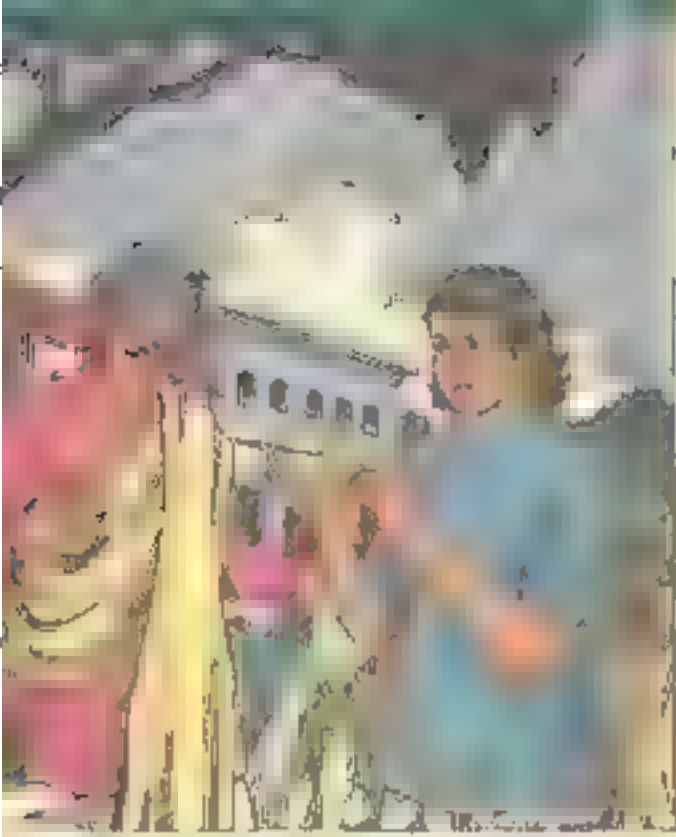
जो विचारीत राहील त्याला माहीत
हाईल !!

जो आगत राहील त्याला भरण वे भय
नाही !!!

आचार्यांनी सांगितल्या तीन सूत्र
बाबत्या प्रकारे मनात ठेवून गरीब शिष्य
घराबाहेर जायला निघाला. घराच्या बाहेर
भमताना त्याला वेदवती नगर पाहण्याची
उत्कट इच्छा झाली. नगराचा मार्ग विचा-
रीत चालू लागला.

ते शहर किती दूर होत हे शिष्याला
माहीत नव्हते. तसे शहर करच दूर होत
भावल्याची माहीत करायला त्याच्याजवळ
तेसे नव्हते. काही माहिती सतत चालत
राहिल्यावर तो गरीब विद्यार्थी वेदवती
नगरात पोचला. आचार्यांनी सांगितलेल
पहिले सूत्र 'चालत राहील तो पोचेल'
त्याच्या बाबतीत खर ठरल.

वेदवती खूपच मोठे शहर होत. त्यावेळी
गरीब शिष्याच्या मनात असा विचार आला

की इनके जिवापाड कष्ट करून इनच्या वर भाळोच आहे. तर एकाही छोटी-मोठी नोकरी मिळवून काही दिवस इथं घालवायला, मग जे केलेले श्रम कागती लागतील तसा निश्चय करून त्याचं खोडया पगाराचं एक छान नाकरी मिळवली. त्याला सांपविलेले काम तो कोळजांपूर्वक करू लागला निश्चितपणे कामावर जाई व मनापोसून काम करी त्याची ही वृत्ति मामकाला जूर आवडली त्याचा पगार वाढत गेला. आवश्यक ती कर्तव्ये करून तो पैसे शिल्लक ठाकू लागला असा त्याला जीवनात चिंता राहिली नाही. तो वेदवती नगरीमोठे एक प्रतिष्ठित नागरिक बनला. फावल्या वेळाने

गरीब शिष्याला नगरी बहून एक काम गोष्ट समजली ती ही की या अहंकार राजा राज्य करील नाही एक राणी सव राज्यकारभार चालविले तम पाच-सहा वडा तिचे सव जाले हान, पण ती सदैव लग्नाचा तयार असे त्याचं हारण अम की, तिच्यासो जो पुढक सव करी सा एका विचित्र प्रकारे मृत्यू-मुक्ती पडे. मना शिलीने एका पाठोपाठ एक पाच-सहा मुनक मन्थानंतर तिच्याशी लग्न करण्याचे साहस करायला कोणी पुढक तयार होत नव्हता

पाचुल राणी नेहमी दुखी-कष्टी असे इतके विवाह करून ही मनि-मुष्ट तिच्या नशिबी नव्हते तिने अनेक नवम-सायाम कसे पण व्यर्थ !

गरीब शिष्याला जेव्हा ही वार्ता समजली, तेव्हा त्याला आचार्यानी सांगितलेले तिसरे सूत्र आठवले—'जो जामत राहिल त्याला मरणाचे मय नाही !' आचार्याच्या वचनावर त्याचा दृढ विश्वास होता म्हणून गरीब शिष्याने राणीशी लग्न करण्याचा निश्चय केला.

एक दिवशी गरीब शिष्य तसेच रात्र महासात रात्रा आणि राणीशी लग्न करण्याचा आपला विचार त्याने मन्थाना सांगितला मन्थाना फार आनंद झाला नि त्याने लग्नाचा महत्त्व निश्चय केला

विवाहाच्या दिवशी गरीब शिष्याने माठण्या खाटा-माठाने सजविले सव परिधान केली आणि वैभवापुढक जमन मज्जला पार पडला

त्या दिवशी रात्री रायन गहाल प्रवेश करण्यापूर्वी गरीब शिष्याने आपला कपडे काढून एका बाजूला ठेवून दिले, आपला तलवार भितीला टाकून ठेवली. अयन-गुहाच्या बाहेर आभेमाटी केळीचे सुट सावळस हान, त्याचो पान काढून खाड

तो खाडच्या आडोशासा उभा राहिला ज्याला मुख्य भय आहे त्याला जागणे आवश्यक आहे. म्हणून तो जागत राहिला

खाडया वेळाने रायन गहालील छतांजुम एक काळा नाग विष्कान्याच्या बाजूच्या खाड्यावरून जलद गतीने सरपटत आला विष्कान्यावर ठवलेल्या केळीच्या खाडाला मनुष्य समजून त्याला जागत थावला त्याच वेळी शिष्याने खपळाईन पुढं होऊन आपल्या तलवारीचा बार जागावर केला सापाचे डोके उचलून दूर जाऊन पडल यानंतर तो मेलला साव व कळी खाड फक्तून देऊन तो विविचनपण झाला

दुसऱ्या दिवशी सकाळी मंची आल आणि पाहत तो बर जिवन्त आहे ! त्याच्या आभेमाटी पारावर राहिला नाही. त्याच दिवशी मन्थानी गरीब शिष्याला राज्याभिषेक केला गुरुकुलातील शिक्षणात कल्या अमला तरी आपल्याच्या कल्यावर अपार भक्ति व श्रद्धा असल्यामुळे गरीब विद्यार्थी वेदवती महाराजा राजा झाला नि त्याने अनेक वर्षे मुक्ता राज्य केले

११३५

त्या वेलाना कस काबूत जाणाव हा
कृष्णकला कळेंना त्यान दगडी पिढबला

अस उद्दिष्ट ठऊन जमा झालले गांव
भाषापल्या पंरीन जहाया माल लागल
एकजण म्हणाला—“मी पैलाची विसे
पकडन ठऊन त्यांना वळणीघर आणोन”
तर दुसरी म्हणली “मी स्थाना वाली
पाहुन त्याच्या नाकात नेमण घालीन”

अशा निरतिशय प्रकाराची नवी मिरवणूक त्या गोपाळानी आपल्या उन्साहाचे रूप प्रवर्तविले केले.

दमडीबद्दल हुकीकृत झालेली तेव्हा नव्यान विचार केला की, आपण स्वतःच तिथे जाऊन कुभकाला काही मदत करता आली तर पहावे. नव्याने कुल्ल-बल्लराम बाब्याला विचारविनिमय केला आणि तत्परगतीने व कुल्ल-बल्लराम असे सर्वत्र विदेश देवाकडे आपला निघाले.

ते सर्वजण कुभकाच्या मागील पोषण मेक्या त्यान पुढे होऊन आपल्या बहिणीचे व मेक्याच्या स्वागत केले कुभकाची पत्नी घर्मदा हिन वशाडला कुल्ल विचारले.

कुभकाचे मरणाचे घडामोड त्यांना सांगितले गेले. त्यांनी प्रत्येक मिनिट सहाय्य करून घ्यायची असा निर्णय घेतला.

कुल्ल, बल्लराम बाब्या आगमनाची नवीन त्या मात राक्षसी बेंलांनी कधी ओळखली कोण जाणे! पण ते एका-एकीच अस्वस्थ झाले. राक्षसी मागील त्यांनी शिव मारली आणि नंतर कुभकाच्या आकाशत शिवले. आराम हळूहळू त्यांनी शिगांनी जमीन उकरायला मुठवात केली. नंतर त्यांनी नेथे उचलून ठेवलेली मातीची भांडी व मडकी काढून टाकली. जवळपास सल्लेच्या गाड्या घातून टाकल्या, मांडव मांडले, दारे मांडून टाकली आणि अशा प्रकारे तेथे सर्वत्र दाणादाण उडवली! असा प्रकार काही वेळ आपला प्रनाप राखवून बेल तेथून किचकळत, आरहत निघून गेले. त्यांची लोख मोडक्यासाठी झालेली, बलाय मारणारी नवळ्याची तरुण पारे, त्यांचा हा अवतार पाहून भिऊन सपून बसली!

सकाळ झाल्यावर कुभकाने सर्व मजकुरांना एकत्र केले. आपल्या मूळाला अलंकार लावून, तिचा साजरागार करवून तिला त्याच्या समोर उभे केले व म्हणजे "गोपाळानी, तुम्ही काळ पाहिलेत का बेल कसे दिगजसारखे बदलले आहेत!

आपण व राक्षसीय अंजन तूही तर राखा आपल्याला शिखा देईन. मासाडोच आपणा सर्व बलवान व पराक्रमी लोकांना मी वाचाराय केले आहे. तुमच्यापैकी जा कोणो या बेंलांना बठणीवर आणू शकले त्यांच्याला मी या माझ्या कन्याचा विवाह करून देईन.

कुभकाचे बोलणे ऐकून गोपाळानी प्रथम स्वतःची काज पाटली, नीलाका पाहून त्याच्यात बोरधी संचक लागली. पण पुन्हा बेंलाच्या रोखणीवर स्वतःची आठवण होऊन त्याचा उन्साह बड पडू लागला त्यामुळे कोणोही नीट निघण वळू शकला.

अशातच नव्याच्या आनिदाधवांचेकी वाचवून नाकाच्या एका गोपाळाने म्हणले- "या लेंकाच्या बेंलांना मी माझी टाकले नाही तर माझ्या बळ व पराक्रमाचा काय उपयोग?" असे म्हणून बड ठोकून तो त्या बेंलाच्या रोखाने निघाला.

उपरांत तो बेंलांना माझ्या वर आणत मुष्टिप्रहार केला. ते पाहून लोकांनी खंयनाह केला पण हाय! दुसऱ्याच क्षणी सातही बेंलांचे एकदम त्याला धरत परतु वाचवल्याच्या अवास्तव साहसाबद्दल कुल्लाला मात्र वाईट वाटले. त्याच्या मनात तो उगीचच नीट विचार

न करता बेंलावर हल्ला करायचा निर्णय घेतला. हे बेल आता कसले घाला जिवंत पोडतात?" इतक्यात एका बेंलाने त्याला आपल्या शिगावर घऊन दूर आली पाहिले व आपल्या झुरांनी दूर लाथाडून दिले! अशा प्रकारे पोषवल्याची लाडकी जिव-बल्यावर ते शिगे उगारत, झुरांनी मारत गोपाळाला समजावर घातून गेले व त्यांना सर्वांना लेंगावरी पळवून आणले!

न वळ बल्लरामाला कुल्ल म्हणाला- "हे बेल 'सामान्य बेल' दिसत नाहीत बेंलांच्यात इतके साहस व इतकी सुदृढता! बल्लराम नाही मोठे आता स्वतः कुल्लच्या मदतीला आला." असे म्हणत

कुष्णा त्या घाबरक्या बेलीच्या दिशेने पुढे सरमावला. नद-यशोदा तसे न करण्याबद्दल ओरडत त्याला सांगू लागला.

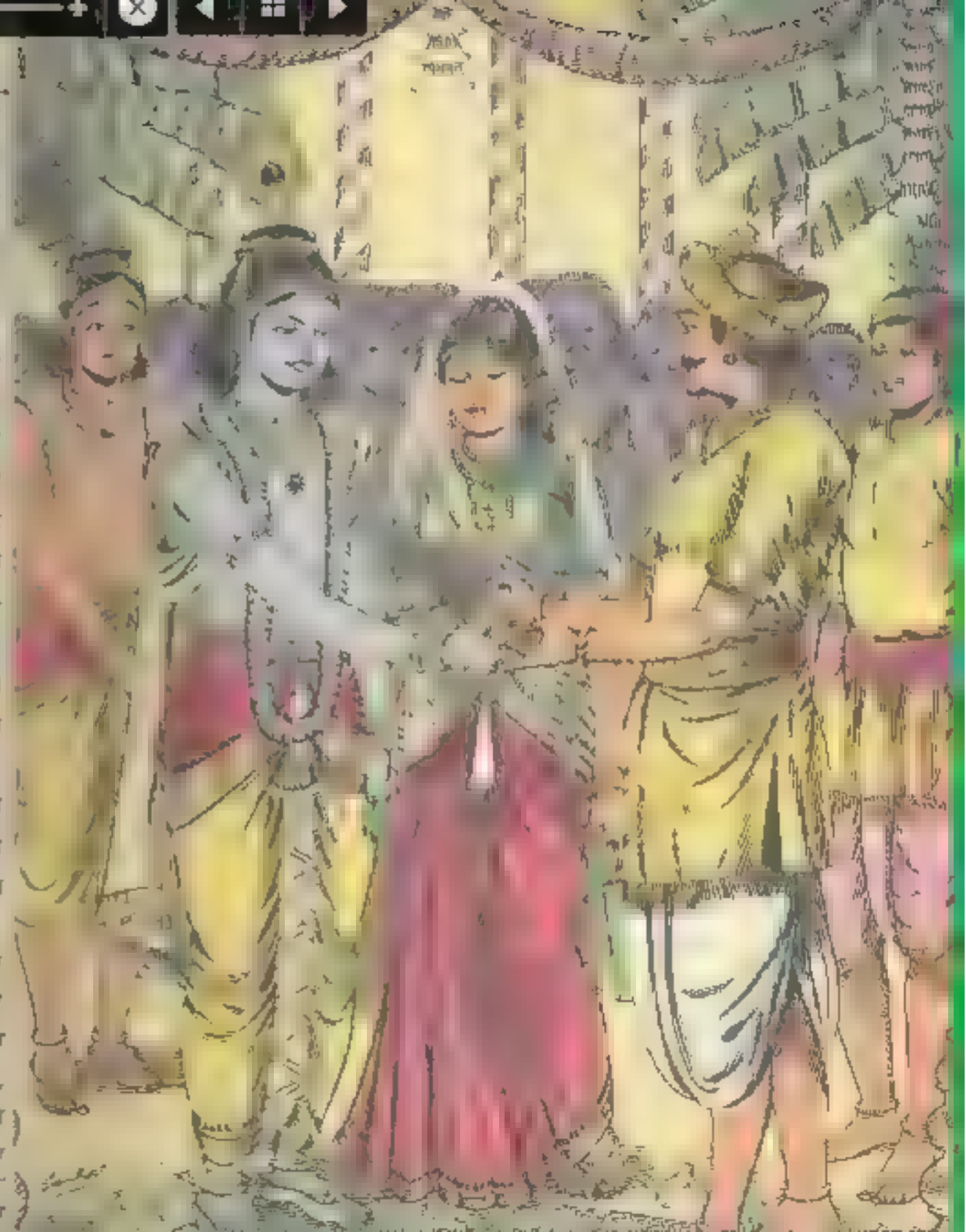
परंतु तिकडे लक्ष न देता अत्यंत रमाने आपली मूठ उगारून कुष्ण पुढे जाऊ लागला. ते पाहून ते सर्वत्र भाऊ असलेले सातही बेल आपले जुने घेर आठवून कुष्णावर अतिशय दयावले व कोपाने मकीनी मिळूनच कुष्णावर हल्ला चढवला! परंतु जमजमा एकमेक बेल अवळईई तमतम कुष्णाने त्या त्या बेलीच्या माथ्यावर आपल्या हाताने प्रहार केला आणि एका बेलीची शिंग पकडून त्याला दुसऱ्या बेलीवर टाकतून दिले हे दृश्य पाहून प्रेक्षक

आश्चर्यचकित झाले. हे युद्ध म्हणजे कुष्णाला सत्तासारक्या वाटेने, प्रेक्षकांतच उभी राहून नीलाही हे दृश्य आश्चर्य-विमूढ होऊन पहात होती. नीला लाजून कुष्णाकडेच पहात होती. तिलाही असे पहाताना अत्यंत आनंद वाटला.

शक्ती कुष्णात येताना बेलीच्या तळ-लया खेळत येत येत उचलून येत पहा! एकदा बेलीच्या मस्तकावर मुष्टिप्रहार करून त्याची डावी काढून टाकली त्याच्या नाकावाड्यातून रक्त बाहेर लागले. हावटी हासपाय झाले, जिवा हासतून त्यांनी प्राण सोडले. अशा प्रकारे कुष्णाने काम-नेमीच्या सगळी पुत्रांचा संहार केला.

नद-यशोदेन घाबरत जाऊन कुष्णाला गळामिठी घातली, नीलाच्या हात पकडून कुमक तिच्या पकडून कुष्णाजवळ जाऊ तिच्या हात कुष्णाच्या हातात देत ती म्हणाला—“तुझ्या पराक्रमाचे वंशिश म्हणून हो ममती कन्या मी तुला अर्पण करीत आहे नू त्विच पाणिग्रहण कर.

कुमकात घेता कुष्णाला वस्त्र व अन्न अर्पण दान दिली. नद प्रशंसा याचो वस्त्र दिना व इतर गोपाळानीही निरनिराळी उपहार दिले. नदाला ती म्हणाला—“महाराज, आपला पुत्र अत्यंत साहसी व नू पराक्रमी आहे त्याच्यामुळे आम्ही एका भाठ्या

सकदाचून मुक्त झालीं आहोत आता आम्ही आमचे जीवन सुवाने व वास्तवीने चालवू शकू. मी नीलाला पाठवली म्हणून माझ्या हजारी गायी देत आहे. कुणा कडून नाही म्हणू नकास या गायी तु सहाय कर. कावळ माझ्या मलाची प्रसन्नता म्हणून मी हे सर्व देत आहे."

"वेड्या, अरे माझ्याकडून अगार गावत आहे कुणाच्या जन्मापासून माझ्या गायीच्या कळपांची सख्याही आठवडेकारक बेगान वाढत आहे. अपरिमित दुधाची प्राप्ती मला होत आहे व त्यापासून अमाप मूदही मला मिळत असते आम्ही सर्वजण अनिशय सुखी आहोत. नन्द कुंभकाला संप्रदायत म्हणाले."

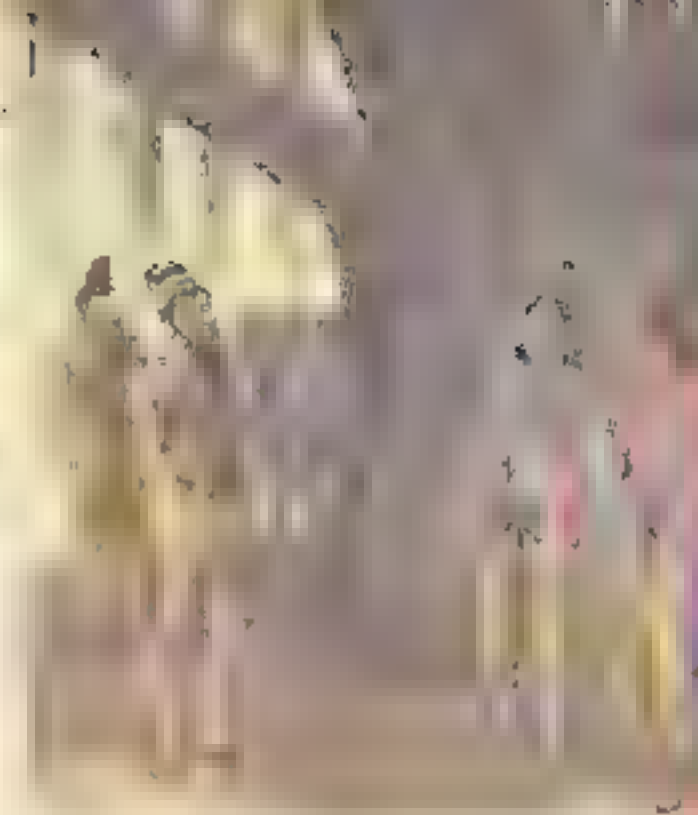
एक दिवस आपल्या गायी चारत चारत कृष्ण व शरणास वसुनच्या तीरावरील माठ्या बटुआपाशी पोचने धुआभावता गायी चक मागल्या व त्याच्यावर लक्ष ठवीत ते दोघे बटाच्या सावलीत बिलावले त्याचवेळी बामदेव व भारद्वाज नावाचे

वान महायुनि तेथे बडून पोचले तीर्थाटक करीत करीतच ते तेथे आले होते. त्यांनी बटकुआला प्रदक्षिणा घालून बदन केले त्यांनी आठत असल्या मुलांना विचारले - "बाळांना, हाय, मगरी यांचा उपदेव नमस्कार व स्नान करण्यास यायचे असले असो एकादा बाट जवळपास कुठे बर असेल?"

पारच ती! त्यांना घट्ट करायची लहर आली व ती एकमेकांच्या ताडकडे पहात, हाळ्यांची क्षणावत एकमेकांकडे बाट दाखवत एकेकजण म्हणू लागली - "मला नाही माहीन त्यांना विचारून पहा बर!" हे पाहून कुणाने त्यांचा हत आळखला व पार लाड्या करीत आहेत हे जाणून स्वतःच उठून ती त्या मुनीकडे गेली व

विटांच्या बाबरीत काही माहिती नाही या, मी तुम्हाला छानसा घाट दाखवतो आपण आपली धर्मकृत्ये उत्तम इष्टेन पत्रत या घाट मग देहात व त्या विटाच्या भागाची शिकाळी बरोबर आणली आहेत यावर बाळत वेळीही खीरही आमच्या जवळ आहे आपण क्षणाने आमचे हे पदार्थ पान करा. हे मला असले तर आम्हा गायीची चार कावून धारोण तुम आपणाला व्यापना देऊ. मी नन्दपुत्र कृष्ण आणि हा मासा मोठा भाऊ शरणास"

आपल्याशी बोलणाऱ्या मुलाच्या तः वरील तेच पाहून मुनींच्या मनात आले, "सामान्य गवळणाच्या बरात असा मुलगा कसा बर अन्माला आला असले? ते बरा आश्चर्यानेच पडले थोडा वेळ वाळे बर म्हणून त्या मुनींनी सभाधी लादली व ममाधी-हाराच क्षरी गोष्ट आठवली. ते कुणाला म्हणाले - "बस, बामचे केवळ अहोमाध्य! प्रत्यक्ष बट्यादि देवताना प्रवृत्त करूनही ज्याचे दमन दुर्भम, अस महान् आपण आहोत आम्हाला भाव आपले दर्शन विनामागस घडले आमच्या जन्मास मावळ झाले! पुत्रकपान न्याना आपला लाभ झाला, ने आपले मानापिता धन्य होत!" बस अनेक प्रकारे कुणाची स्तुति

करून ते दोघे मार्गध झाले यानंतर शरणास व इतर गोपाळांबरोबर गायीच्या शिक्कारामागे फिरत कृष्ण माठ्या मुलाम व आनदाने आपली दिवस चालवू लागला. एक दिवस वसुनच्या किनाऱ्या-किनाऱ्यात चालत-चालत कृष्ण बराच दूर गेला. एका ठिकाणी त्याला एक भयानक तलाव दिसला! तलाव अत्यन्त विशाल होता त्याच्या पाण्यात समुद्रासारख्या लहटा उमळत होत्या त्यावर दाट असा बाकचा घन पसरला होता त्याच्या किनाऱ्यावरील जाड-झुडवे व लतावेमी काळपून गेल्या होत्या. अस भासत होते की त्या प्रदेशाल काणत्याही पक्ष्याचे किवा सजीव प्राण्याचे

वास्तव्य नसावे, कोणी पकळपास बाळ
तरी त्याचे प्राण बाचत नसावेत!

एका तलावात कालिया नावाचा
योडा नाग रहातो, त्याच्या मुलानून
अग्निउवासा वाहेर पडतात हा कालिया
गुह्यालाही मीत नाही-बरे मोष्टो
कुठ्याने पूर्वीच ऐकल्या होत्या। आता हा
तलाव पाहिल्यावरही कुठ्याने ओळखून
को कालियाचे वास्तव्य असणारा हाच तो
तलाव असला पाहिजे। आपण ऐकिल्या या
सर्व गोष्टी लक्षात घ्या! हे सर्व विचार
मनात आल्यावर कुठ्याने ठरवले की या
नागाचे गर्वहर्षण करून हा तलाव आपल्या
जमावरांना उत्तरण्यायोग्य करायला हवा
यामुळे आणखीही एक कार्य साधून जाईल-
ते म्हणजे-या कालियाच्या परिचाराशी
संबंधित इतर असलेल्या साप बनात लवार
करून बुड्यावनाचा काही भाग व्यापून
राहिले जावेत, त्याच्यामुळे तो भाग सकट-
मस्त साक्षा आहे जर योग्य तरुने कालिया-
मर्दन चढवता आले तर या लहान मोठ्या

नागाचा उपद्रवही नाहीसा होईल-’एका
शमशानात दोन पत्नी मारत्याचे पुष्प बदरी
पत्रस!’ तेव्हा काहीही करून हे काम
साधलेच पाहिजे. मग आता उत्तरे
क्याला? ‘शुभस्व कीर्तम्!’-असा विचार
करून कुठ्याने त्या डोहाच्या किनाऱ्याकडे
असलेल्या एक मोठा कवड बुझ पाहिला.
त्याच्या काठा तलावाच्या पाण्यावर लावून
हात्या, माच झाडावर चढून डोहात उडी
मारायला कुठ्याने निश्चय केला, त्याने
या वादलात काणसही विचार विनिमय
केला नाही आपल्या ब्रवणच्या शेजा
त्याने तिथेच कुठली टाकल्या, गळपातला
इका व मगली एका मुलाच्या हातात
दिली टाक्यावरून मारण्याचा तरु
करून कमाची गळ मागली कमरधन
तोच यत्न नोंद घट्ट बांधून घेऊन पादत्राण
काढून ती बदबुझावर चढला माळ्यात
आव्हान करून त्याने हाहात उडी घेतली
ज्या नागाचे तो उडी पडला निश्चय
पावली कितलही उच नर उभाले

कोल्हाचा उपकार

प्राधान्य पत्र दोन दगडीक एका
प्रधान असे नावाचा एक तरी व
अपम रहान असे मराठीच्या नावावर
या या जेवढे पत्र एक दाखवून दाख
हीन त्या घटने पाहिले आणि त्याचा
या मारण्यात असायला मारा देत आहे
बघताना मला करी भावाचा बाबा
’क’त घटनेत आहे असायला कात
’क’त घटनेत दिल्या देत आहे बघी ह्या
घटनेत तर याचा विचार करीत आहे

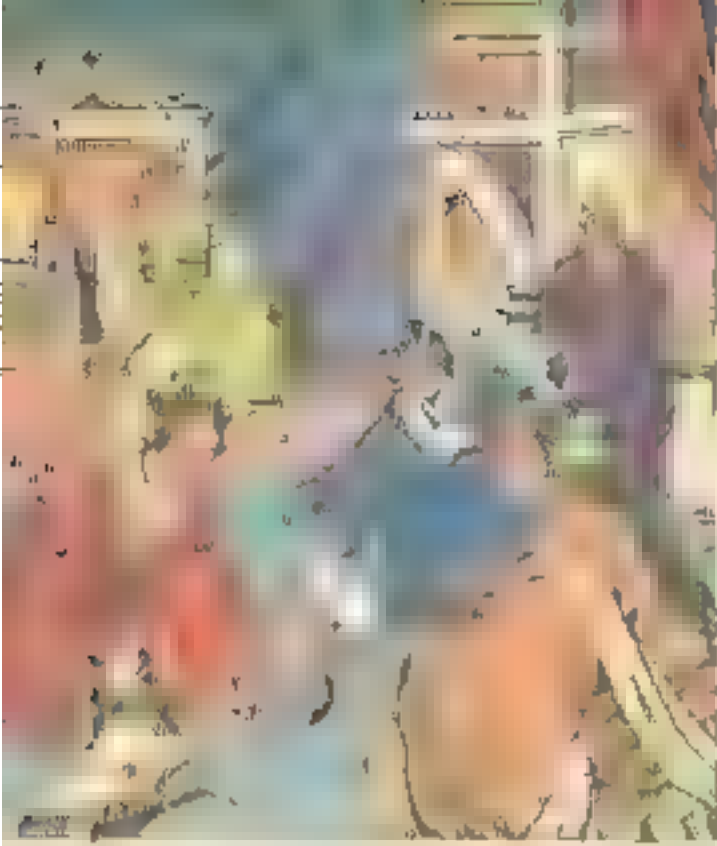
एका वर्ग लोकांच्या हातात गुप
फळ मागली फळ पिकायला मुहवात
झाली, तेव्हा अंदाक रात्र-दिवस पुर्न वेळ
असे बघते पाहिलेच असे एक दिवशी
रात्री या नागाची गळ साप लावली
योड्या वेळाने जागा झाल्यावर त्याच्या
लक्षात आले की काही फळ नाहीचो
आलेली आहेत. मगच रीतीने दुसऱ्या

दिवशी ही मागली काही फळ अदृश्य
झाली

तिसऱ्या दिवशी चोराला पकडण्याचा
निश्चय करून अंदाकने झोपण्याचे सांग
केले. त्यावेळी भित ओलांडून एक कोल्हा
आत प्रवेश करीत अमनाता दिसला.
कोल्हा जेव्हा झाडावर उडी मारु लागला
तेव्हा अंदाकने अपाट्यात त्याची शेपूट
पकडली कोल्ह्याने शिताफीने स्वतःचा
बचाव करून तेथून पळ काढला

पार्श्वतः अंदाकने कोल्हाला पकडण्या-
साठी एक युक्ति केली कोल्हा जिघूम भित
ओलांडून येत असे, त्या जागेवर अंदाकने गुप
डिक लावून ठवला कोल्हा त्या भागी असा
चिकटून राहिला की त्याला तेथून हलता
येईना अंदाक लाठीने त्याला मारु लागला

कोल्हा म्हणाला- बरेच, जरा एक तू
जर मला मुक्त करईस तर मी तुझ्यावर

उपकार करीत, तुम्ही इच्छा असेल तर राजकुमारीशी तुम सगळी कायून व्हेईत."

"काय माझी घट्टा करीत आहेस! मी जन्मल्यापासून हरिद्री माणूस." अटाक कोल्हाला म्हणाला.

पण कोल्हाला जारदार वाडीत पुनः पुनः मागितले की मी राजकुमारीशी तुम विवाह निश्चितपणे घडवून आणीन. ते एकून अंटाकने दयाळू होऊन कोल्हाला सोडून दिले.

कोल्हा तडक नदी पार करून राजाच्या महालात पोचला, जिथे त्याने राजाच्या चिन्मरल—"महाराज, आपल्या अजळ रत्न चाळणीची चाळणी आहे अस एकल

आमच्या राजात घाडा वेड ती वाडण घडून घायला सगळी सांगितले आहे टोपल्या मरमरून रत्ने आली आहेत."

राजाने कोल्हाला चाळणी घायला सांगितली, कोल्हा चाळणी घडून निघून गेला, चाळणीच्या छिद्रांत जिकड तिकड भाषिक, माल इत्यादि रत्नांचे तुकड चिकटवून दिले आणि ती चाळणी काढून राजाकडे घेऊन आला—"महाराज, ही आपली चाळणी परत!" असे म्हणत कोल्हाला चाळणी जमिनीवर आणतली रत्नांवर रत्ने उडवून रत्नांचे तुकड इतस्तत बिखुरले, राजाच्या रत्ने गोळा करण्यासाठी नुटून पडल्या!

कोल्हा म्हणाला—"तुम्हाला रत्न पात्री-अत हे अगोदरच मला सांगितले असत तर आमच्या राजाच्या सांगून चार उंटावर लादून मी रत्नांचा जजिना जाणवत घेतला!"

अटाकला आपला चावई बनविण्याचा लोभ राजाच्या मनात उत्पन्न झाला तो कोल्हाला म्हणाला—"रत्नांची माष्ट मादल न घेऊन नदी पार करू नये. वी तुम्हा राजाच्या पसत पडल, तिच्याशी त्याचे सगळ करून घायला मी तयार असल्याचे रत्नांचा कळव."

नंतर कोल्हा अंटाक कडे जाऊन आणि त्याला म्हणाला—"एक तुम नशीब उचडल

आमच्या मनाच मगल नुड्याणी आकून घायला रावा तयार आहे चक. रत्नां-माठी तयार हो."

अटाकला मोठे जायचय घालत, चित्ता-पुस्त स्थरात म्हणाला—"लम्बासाठी तर हाठोला मगपूर इथे असले पाहिजे."

"युक्तीने केली तर जनेक काम करता येतात. तू या कपड्यानिशी चल, बाकले समळ मी पाहून घेईन. तू काळजी करू नकोस." कोल्हाला समजावले.

दोघे जण निघाले जि नदीच्या खवळ पोचले. कोल्हाला अंटाकला नळपापयंत पाण्यात उभ राहायला सांगितले आणि स्वतः तो नदीच्या पलीकडे जाऊन सगळ राजमहालात पोचला. राजाला म्हणाला—"महाराज, चाळीस उंटांवर नव-रत्नांचे दीग कापून आमचे राजलाहेब लम्बासाठी निघाले, जवळक नदीच्या पूर आला जि भारे उड जातून गले. त्याचा सारा परिवार वाडून मला आमच्या राजाची सगळी सगळ नदीक जातून घेऊ असा परिस्थितीत काय कराव हेच मला समजत नाही आपण काय सल्ला द्याल?"

"न्यायेने हे हाकारच? त्याला कांण काय करणार! तू काळजी करू नकोस." अस म्हणून राजा चांगली वस्त्रे घडून आपल्या जागी जावयास सामोरा गेला

आपल्या कुटुंबीय मंडळींसह राजा नदीच्या किनाऱ्यावर पोचला

आपल्या होणाऱ्या सासऱ्याने आणवली सगळ परिधान करून अंटाक राज मात विवाह-मंडपात आला

यामेवर अंटाक आणि राजाची तिमरी धूमणी थांथा विवाह वाटोमाटात साजरा झाला

काही दिवस आषाढाचे आतिथ्य केल्यावर एकदा राजाने शुभ मुहूर्त पाहून आपली मुलगी व आषाढ माता स्वगृही रवाना करण्याची व्यवस्था केली.

प्रथम कोल्हा पावत-पळत पुढे गेला रस्त्यांत त्याला उंटांचे व्यापारी दिसले

वाल्यावर आपल्याला विचारलीत—“हा तांडा कुणाचा आहे?” तुम्ही सांगा—“हा तर अटाक महाराजाचा आहे!” असं सांगितल्यावर ते तुम्हाला काही अपाय करणार नाहीत.

कोल्हा आपल्या घाटने पुढं निघून गेला. इकडे राजाचा परिवार उटाच्या व्यापाऱ्या-पर्यंत पोचला. राजकुमारीच्या परिवारातील लोकानी व्यापाऱ्याच्या प्रमुखाला विचारले—“महली, हा तांडा कुणाचा?” त्यान फटकन् उत्तर दिले—“हा तांडा तर अटाक महाराजाचा! तुम्हाला माहित नाही?”

राजकुमारीच्या बन्हाडातील भोकांना हे ऐकून फार आनंद आला.

इकडे कोल्हाने त्याच रस्त्याने बऱ्याच मोठ्याच्या भालकांना ति मंदयाच्या कळपाच्या माकडाला पण अशाच प्रकारे बोलावला शिकवले. राजकुमारीच्या बाजूच्या लोकांनी विचारले—“या मोठ्यांचा मानक काय? या मंदयांच्या कळपाचा मानक कोण?” बाबर घोडे व मंदयांच्या माकडानी उत्तर दिले—“हे घोडे नि हा मंदयांच्या कळप अटाक महाराजाचा आहे.

शवटी कोल्हा एका राजसभेच्या किन्त्या-कडे गेला. राजसभेने कोल्हाला विचारले—“तू कसा पाषा टाकोत का येत आहेस?”

“काय सांगू? भोठेच उकट आल आहे. दरोडेखोर पाठलाग करीत आहेत, मीच काय सर्व लांक पळत आहेत. स्वतःच प्राण तरो निदान वाचव.” कोल्हाने उपदेश दिला.

बाबरून राजसभेने विचारले—“मी पावेळी कुठ जाऊ? आपल प्राण कस वाचवू?”

कोल्हाने युक्ति मुचवली—“या चुलीच्या आतील बाजूस एक जडो आहे. तू तेथे पडून रहा. मी बकल लाकड लावून मुला लाकून टाकतो. दरोडेखोर बंधून निघून गेले की मुला बाहेर बायला हरकत नाही.”

राजसभेला काळ्याची युक्ति पसंत पडली. जो चुलीच्या आतील जड्यात लपून बसला बकल लाकड रचून लबाड कोल्हान त्याला आग लावून दिली. राजसभेला जडून भस्म झाला. कोल्हा राजकुमारीच्या परिवारापाशी गेला आणि त्यांना मार्गदर्शन करीत राजसभेच्या किन्त्यात पळून आला.

हा कित्या पाहून राजकुमारी मवरी आणि तिच्या बरोबरचे लोक खुश झाले. अटाक महाराजांचा कित्या पाहून त्यांना आनंद मगनात मावना.

यानंतर अटाक आपल्या पत्नीसह सुखाने आपले जीवन जगू लागला. कोल्हा ही त्याच्यातच राहू लागला.

एक दिवशी कोल्हाने अटाक जवळ जाऊन त्याला विचारले—“मी तुझ्यावर कवचा उपकार केला! मी जर मेलो तर तू काय करशील?”

अटाकने उत्तर दिले—“मी तुला माझ्या होक्यावर घेईन!”

यानंतर काही दिवसांनी कोल्हा मेल. अटाकने कोल्हाला दिलेल्या वचनानुसार त्याच्या चामड्याची टोपी बनवून ती आपल्या डोक्यावर घालायला सुरुवात केली. त्या प्रवेशात आज ही ही प्रथा चालू आहे. तेथील लोक कोल्हाच्या चामड्याच्या टाच्या आपल्या होक्यावर परिधान करतात.

राज-सम्मान

रामशास्त्री नावाचा एका दिवशी शीवा करण्यासाठी किराणा मालाच्या एका दुकानात गेला. दुकानच्या मालकाचा नाव होतं रमापति. रमापति आपल्या ओळखीच्या एका गृहस्थाद्वारेच बोधन असता, काही नीतिवचन त्याला ऐकवीत होता ती बघून ऐकून रामशास्त्री फार प्रसन्न झाला.

त्या दिवशी रात्री रामशास्त्री शांतपणे आपल्या घरात बसला नि रमापति कडून एकलकी सर्व नीति-वचने त्याने पचपड केली सुप्रभाती ती सर्व काव्ये घेऊन त्या गावच्या जमीनदाराकड गेला आणि त्याला ती काव्ये ऐकवली.

जमीनदाराने खूश होऊन रामशास्त्रीची खूप प्रशंसा केली आणि बक्षिस म्हणून त्यास सुवर्ण-मुद्रांनी भरलेली एक घेली त्याच्या स्वाधीन केली.

मातबर रामशास्त्री ही बातमीचा घेंप घेऊन लवकर रमापतीच्या किराणा-मालाच्या दुकानावर गेला. रामशास्त्री रमापतीला म्हणाला—“हे पन्हा, जमीनदाराने माझ्या वाक्यावर प्रसन्न होऊन मला मोठ्या प्रमाने हे बक्षिस दिलं!” -रामशास्त्रीनी आपल्याला मिळालेली स्वर्ण-मुद्रांची घेली रमापतीला दाखवली.

“वा, अलं शाक हो!” असा म्हणत रमापतिने आश्चर्य प्रकट केले.

रामशास्त्रीने हंसत हसत निवेदन केले—
“तुमच्या मोली-वचनाच्या आचारेच मी माझी पसं रचली होती.”

रामशास्त्रीचे प्रसन्नायुक्त बोलणे ऐकून रमापति म्हणाला—“शास्त्रीजी, आपण प्रेम-पूवक जिवन करायला गेलेर असाल तर माझ्याजवळ अनेक मदभूत गोष्टींचे जाडार आहे. सर्व तुमच्या पुढ मोकळे करीन.”

तेव्हा पायून रामशास्त्री रीर विपन्न पणे रमापतीच्या दुकानी आऊ लागला. बाहेर वेळ बसे नि जे पदरी पडेल ते घेऊन घरी येई.

एके दिवशी रमापतीने रामशास्त्रीला पक्षी नि त्याची मूक भाषा बाबत अनेक मनोरंजक गोष्टी सांगितल्या त्या सर्वांचे सांगवून घेऊन रमापतीने काही कविता रचून त्याला द्यायच्या ठरवून घेत.

दारावर जाऊन त्याला त्या एकवत्या जमीनदाराकडे त्या कविता सूप आकडल्या त्याने प्रसन्न होऊन रामशास्त्रीला सभर सुवर्ण-मुद्रा भविनन्वनपूर्वक दान दिल्या.

ही बाती रमापतीला समजली. तेव्हा त्याला बाटल राखत दडलल्या निळाच.

प्रमाने आपल्या ठायी प्रखर प्रतिभा आहे असा निचार घेताच त्याचे मन अहंकाराने भरून गेलं.

एके दिवशी आपल्या देशाच्या शासन पद्धती बद्दल रमापतीने अनेक गोष्टी रामशास्त्रीला ऐकवल्या. रामशास्त्रीने पश्चिम-पूवक त्याचे सार ग्रहण केलं. अमळ जितने केले आणि काही काव्य-रचना केली. यावेळी रचना फार बहारदार झाली.

रामशास्त्रीच्या मनात एक असा विचार आला की राजधानीत जाऊन राजा समोर या कविताचा वाढ करावा. दुसऱ्या दिवशी सकाळी रामशास्त्री राजधानीच्या वाटला लागला. राजासमोर त्याने आपल्या नवीन कवितांचे पायन केले. राजाने पुनः पुनः

या कविताचे श्रवण वेळ आणि अत्यंत प्रसन्न झाला.

शेवटी राजाने रामशास्त्रीला प्रार्थना केली—“कविवर, आपण वार दिवस माझ्या अतिथि-गृहात राहण्याची कृपा करावी.”

पाचव्या दिवशी राजाने राज-सभेने आपल्या कविता माझ्यावाक्यत रामशास्त्रीला वितरी केली, रामशास्त्रीने आपल्या काकिल कंठाने काव्य-गायन केले. सगळी राजसभा लक्ष-गद्गद झाली.

राजाने रामशास्त्रीच्या पांडित्याची तोब प्रशंसा स्तुति केली, आणि त्याच्या गळघान गुळमाला घालून गौरव केला. वावटी राजाने त्याला एक हजार स्वर्ण-मुद्रा समर्पित केले. संधारभात उपस्थित असल्या रामांपतीच्या मनात मात्र रामशास्त्री दिवशी अगार ईर्ष्या निर्माण झाली.

तो बहून म्हणाला—“महाराज, आपण आज रामशास्त्रीचा अपूर्व सत्कार केला व त्याला एक हजार सुवर्ण-मुद्रा सन्मान-प्रतीक

म्हणून दिल्या याबद्दल मला आनंदच आहे, पण वार म्हणजे त्यातील अर्धा हिस्सा मला मिळाला पाहिजे. शास्त्रीजी माझ्याच गावचे रहिवासी आहेत.” अस सांगून रामांपतीने माझ्यापुत्राचा मारा करून राहिल तिबद्दल केळ.

सर्व काही ऐकून राजाने मद-स्मित कंठ ऐका गिपापाकडून एक ठस आणविला आणि तो रामांपतीच्या हाती देत राजाने विचारले—“या सत्मान किती गुळ आहे हे तू मागू शकशील?”

‘महाराज, हा ठस बरकात मालून त्याचा रस काढल्यावरच हे मागता येईल की त्यातून किती गुळ येईल?’ रामांपतीने राजाला समजावले.

यावर राजा रामांपतीला म्हणाला—“पाहिजेस, तू रामशास्त्रीला ज्या गोष्टी सांगितल्यास त्या या सत्सासारख्या आहेत. रामशास्त्रीने आपल्या पांडित्याच्या आधारे तुझ्या गोष्टींना उत्कृष्ट काव्य बनविले!”

रामांपतीने घरची काट धरली.

धोका टळला

नीमणो राजाचा एक पुराय राजवाड्यावरून काढे पुण्याचे काम करीत असे. राजाच्या घरी रथ घालून लोखंडी प्लॅटफॉर्म घाला घाटी होय. लोखंडी रथ कपडे त्याच्याकडे अजूनही घालण्यात आले. त्याचा रथ घालण्याचा काम करताना हा पुण्याचे राजाच्या राजवाड्यावर आले. त्याने करताना राजा म्हणून दिव्यात राहिली अजून रथ घालण्यात आले. राजाच्या प्रपंच करीत असे.

त्याने रथवाच घालून घाली. राजा नेमणण्यात दिव्यात राहिली. त्याच्या रथवाच घाली. त्याने रथवाच घालून घाली. त्याने रथवाच घालून घाली. त्याने रथवाच घालून घाली.

वक्तू या पुण्यावरून राजा आले. त्याने रथवाच घालून घाली. त्याने रथवाच घालून घाली. त्याने रथवाच घालून घाली. त्याने रथवाच घालून घाली.

राजाच्या रथवाच घालून घाली. त्याने रथवाच घालून घाली. त्याने रथवाच घालून घाली. त्याने रथवाच घालून घाली. त्याने रथवाच घालून घाली.

राजाच्या रथवाच घालून घाली. त्याने रथवाच घालून घाली. त्याने रथवाच घालून घाली. त्याने रथवाच घालून घाली. त्याने रथवाच घालून घाली.

राजाच्या रथवाच घालून घाली. त्याने रथवाच घालून घाली. त्याने रथवाच घालून घाली. त्याने रथवाच घालून घाली. त्याने रथवाच घालून घाली.

राजाच्या रथवाच घालून घाली. त्याने रथवाच घालून घाली. त्याने रथवाच घालून घाली. त्याने रथवाच घालून घाली. त्याने रथवाच घालून घाली.

...मीरे पदाची सार

गोविंदपुरच्या जमीनदाराचे नाव होते ज्वालाप्रसाद एक दिवशी संध्या-काळी गावाबाहेरपर्यंत फिरत परत येत भ्रमतांना त्यांना आग्यानी सजून मेसरी एक आमराई दिसली

जमीनदार आवचुपाने त्या सुंदर आम-राईकडे पाहताच राहिल! त्याची ही स्थिति पाहून त्यांचा दिवाकर नावाचा दिवाण म्हणाला-“सरकार, मला अस घाटत की आपण या बाजूला कधी फिरकाळाने नाहीत. सार म्हणजे ही आमराई तर आपलीच आहे!”

“ओहो, अस होय?” असे म्हणून माम हुळबत ज्वालाप्रसादनी विचारले-“ह्या दिवसात पहारेकरी असूनही बापातून घोन्या होतात, अन् इथे तर कोणीच दिसत नाही? तुम्ही इथे कोणी पहारेकरी का नेमला नाही?” त्यांना

दिवाणाच्या हुलासजीवणाचा रागच आला होता

परंतु दिवाकरने मोठ्या बसनेने म्हणाला-“सरकार, पहारेकरी मी नेमला नाही. दामोदर नावाचा इचला पहारेकरी आहे, तो कारण चांगला माणूस आहे.”

इतक्यात झाडाच्या सावलीत बसलेली एक म्हातारी दिसली, तिच्याकडे बोट दाखवत दिवाण जमीनदाराला सांगला-“ही म्हातारी बाई दामोदरची आई आहे ही म्हातारी जोपर्यंत या रातीत वावरत असेल तोपर्यंत कुणाची हिम्मत आहे की काणी एका फळाला हात लावेल!”

जमीनदाराने मोठ्या विस्मयाने विचारले-“अरे, या म्हातारीत तर स्वतः उठून उमर म्हायचीही ताकत नाही असा म्बिनीत ही काय आमराईची राखण करणार

क्याळ? एकादा चोर समजा शिरलाच तर तर ही काय करीत त्याला?

यावर दिवाण म्हणाला-“सरकार-चोर-डाकू किंवा खोडकर माणसाना पळवून लावायला घर वेळी शरीरबळच उपयोगी पडत, हातानेच वाराच लागत अस नाही! तर कधी कधी घब्दाचा मारही अधिक प्रभावी ठरू शकतो. गावातने लोक म्हणतात की ही म्हातारी बोलण्यात भारी बनुर अन् माठी भांडकुवळ आहे! तिने मन्दाच्या माराने मनकाची बाबरगुडी उडवली आहे

हे ऐकून जमीनदाराला माणसोच आवचवे घाटले ते म्हणाले-“तर बला, आपण राईत घुसून आण ताडायचा प्रयत्न

करू अन् पाहू ही म्हातारी आपल्याला काय करते”

नंतर जमीनदार व दिवाण दोघेही आमराईत शिरून एका झाडाखाली उभे राहिल. म्हातारीने आंळखण की कोणी नवीच माणस बागेत घुमली आहेत. ती हळुहळू पाय आंळत त्यांच्याजवळ पोचली

जमीनदार आपल्या जवळच्या एका झाडाचा आवा ताडायच्या प्रयत्नात हात लाव त्यांना तिचे चरणारी दोन बोटी बासरे दिसली ज्वालाप्रसाद जरा दचकून तिचेच उभे राहिले, ते पुढे सरकूच शकल नाहीत त्यांनी म्हातारीला विचारले-“आजीबाई, ही बासरे मारकुटी माहीत ना?” तसे तर म्हातार्या माणसाची बुद्धि

जसा अपू असनेच अगण या म्हणून जमीनदाराना पाहुन बराच काळ काढला होता, त्यामुळे ती त्यांना ओढवू शकली नाही. माठघा रागाने त्यांच्याकडे पहात तिने उत्तर दिले—“तुम्ही इथे का आला आहात हे मी बराबर आळखल आहे वासरं शिगं भारतीय की नाही हे मला काही माहीत नाही, पण इतकं मात्र मक्की माहीत आहे की ती फक्त आपल्याच जमिनीत बसली, आपल्या नसलत्या घुसत्या कुठल्या क्षतात ती कधीच सोब घालत नाहीत.”

म्हणारीच्या या व्यथ्यमरत्या शब्दांनी जमीनदाराच्या मनावर चांगलंच कोरड ओढले ते झटकन दिवा बदलून आमराई बाहेर जायला मिघाल. दिवाकर ही माठघा प्रसन्नतेन मान हलवून त्याच्या पाठापाठ निघाला

म्हणारी त्यांच्याकडे थोडावेळ पहात तिथेच उभी राहिली आणि मग पुन्हा आटाजवळ जाऊन सावळीत बसली

आमराईतून बाहेर पडल्यावर दिवाण जमीनदाराला म्हणू लागला—“पाहिलत ना सरकार? महाण्याला शब्दाचा मार कसा पुरेसा होतो हे?” दिवाकरने बोलणे सुरू आहे हे दाखवण्यासाठी जमीनदाराने मान हलवत थोडकित दिवाण

दोघही आमराईतून बाहेर पडून पावळ वाटशा पोचतात तेच गावातून परतत जमणारा दामोदर समोरून त्यांना दिवाण त्याने खेळ येऊन दोघांना प्रणाम केला ज्वालाप्रसादने दिवाकरला विचारले—

राज का आपला पहारेकरी दावांवर? दिवाण उत्तरला—“हां, महाराज जमीनदार दामोदरकडे प्रसन्नतेन मान हलवत म्हणाल—“अरे दावांदर, तुम्हाला माहित ना की वसा तुम्हाला जमिनीचा मारण जाला परिणामकारक प्रसन्नो बरं का! हे ये हे कपडे माझ्यातर्फे तुम्हाला भाईला बक्षिस म्हणून दे.” अस म्हणत किशातून दहाची माट काढून त्यानी दामोदरच्या हातावर ठेवली

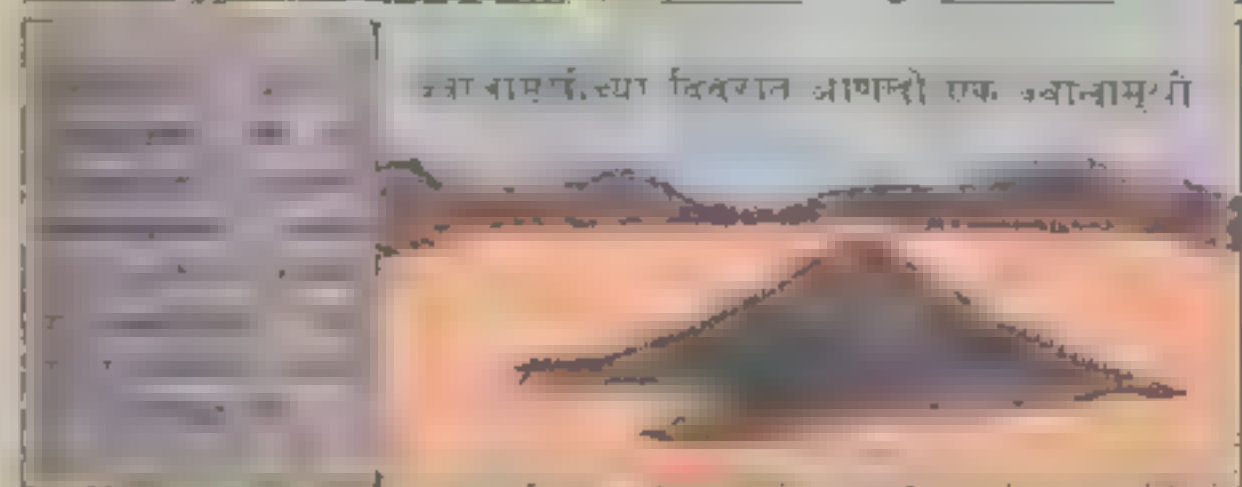
नैसर्गिक आश्चर्ये :

उंच फड्या निवडुंग

म. १. २. ३. ४. ५. ६. ७. ८. ९. १०. ११. १२. १३. १४. १५. १६. १७. १८. १९. २०. २१. २२. २३. २४. २५. २६. २७. २८. २९. ३०. ३१. ३२. ३३. ३४. ३५. ३६. ३७. ३८. ३९. ४०. ४१. ४२. ४३. ४४. ४५. ४६. ४७. ४८. ४९. ५०. ५१. ५२. ५३. ५४. ५५. ५६. ५७. ५८. ५९. ६०. ६१. ६२. ६३. ६४. ६५. ६६. ६७. ६८. ६९. ७०. ७१. ७२. ७३. ७४. ७५. ७६. ७७. ७८. ७९. ८०. ८१. ८२. ८३. ८४. ८५. ८६. ८७. ८८. ८९. ९०. ९१. ९२. ९३. ९४. ९५. ९६. ९७. ९८. ९९. १००.

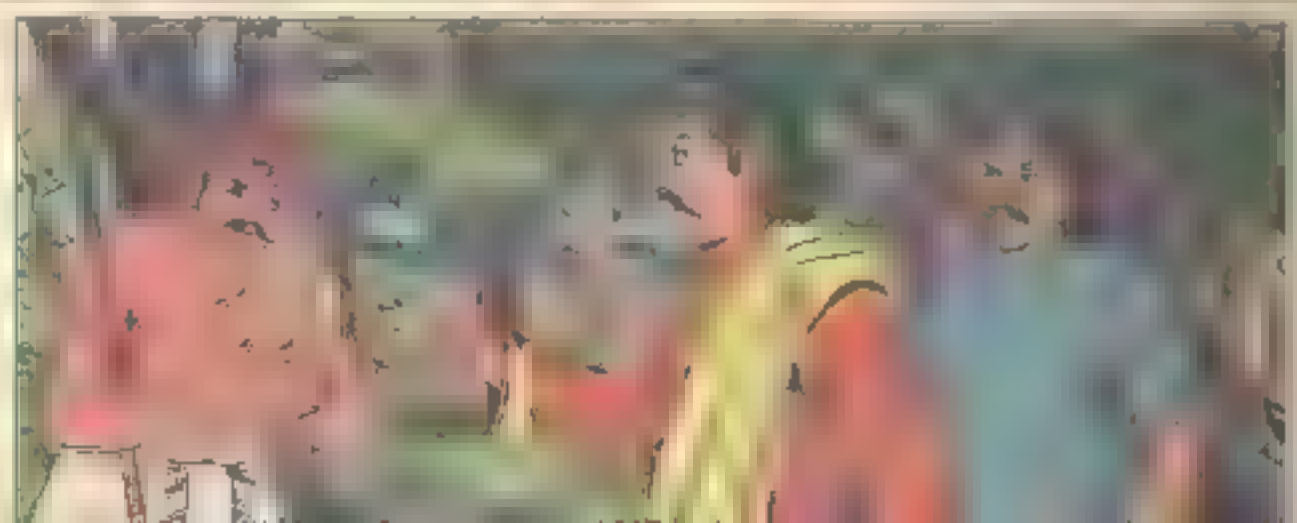
ज्वालाप्रसादने दिवाणला विचारले—

जीव घेणारी कुत्र्याची छत्री (मश्रूम)

१. २. ३. ४. ५. ६. ७. ८. ९. १०. ११. १२. १३. १४. १५. १६. १७. १८. १९. २०. २१. २२. २३. २४. २५. २६. २७. २८. २९. ३०. ३१. ३२. ३३. ३४. ३५. ३६. ३७. ३८. ३९. ४०. ४१. ४२. ४३. ४४. ४५. ४६. ४७. ४८. ४९. ५०. ५१. ५२. ५३. ५४. ५५. ५६. ५७. ५८. ५९. ६०. ६१. ६२. ६३. ६४. ६५. ६६. ६७. ६८. ६९. ७०. ७१. ७२. ७३. ७४. ७५. ७६. ७७. ७८. ७९. ८०. ८१. ८२. ८३. ८४. ८५. ८६. ८७. ८८. ८९. ९०. ९१. ९२. ९३. ९४. ९५. ९६. ९७. ९८. ९९. १००.

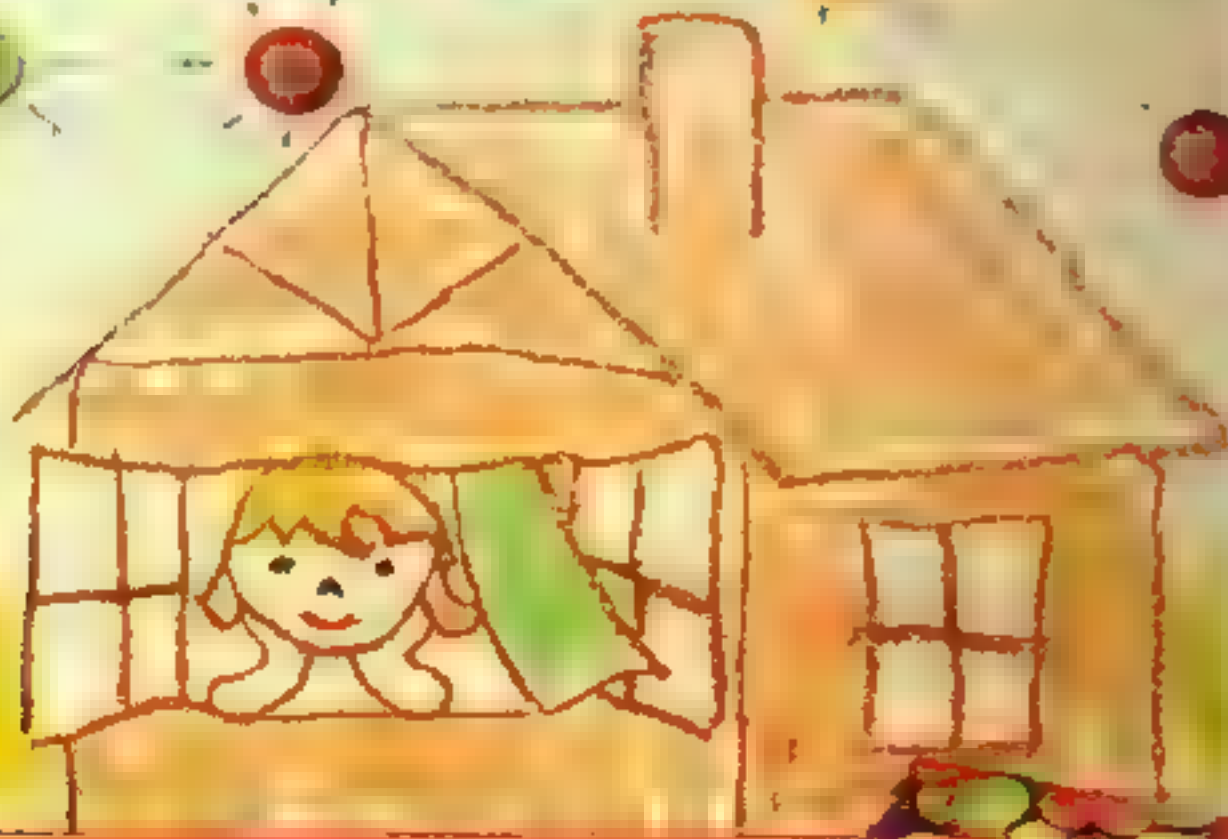
चांदीबा

वर्ष : ३८ से ३९८८ अंक . ११

एक प्रश्न . २-५० बायिक पत्रांगी ३०-७७

चांदोबा चांदोबा भागलाल का
जैमल आणाचल गेलाल का
जितुके ताटे चमचम करिती
जैमलही जितुके आण लागती

GEMS

GEMS

चांदोबाता

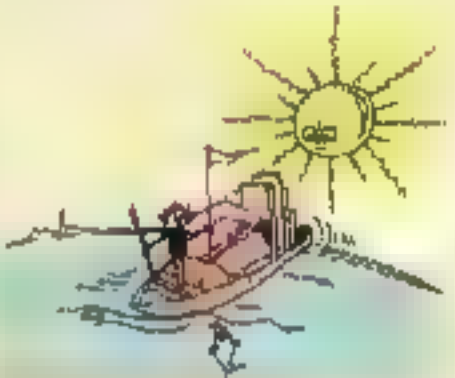

चांदोबा विशाल टेकाड

४० कि.मी कम च २५० कि.मी. लांब असे हे चांदोबा टेकाड, बटाफटक हिमवन्तापासून वेगळे होऊन राईस समुद्रात सरगत आहे. जसे म्हटले जाते की - हे टेकाड लांस एबेल पर्वत उकलता आहे तर १७५ वर्षेपर्यंत तिचे वाण्याची समस्या दहाशर नाही।

एकाकी समुद्रवाता

म्हू जसोफी रहिवासी टागिया बेनी या २९ वर्षांच्या कुमारीने आपल्या बडिनांकडून मिळालेल्या एका कोट्याच्या बाबते बोन वर्षांपूर्वी समुद्रवातेला सुरवात केली. चमूबा, चमूबा, जमेटेनिया, श्रीमंत इत्यादि टेकांच्या बंडरांना घेटी देऊन ही आपल्या बावी मुरकित पोचली!

आपण करेची कक इच्छिता?

जॅम स्टोकरने लिहिलेल्या प्रसिद्ध कादंबरीचे नाव आहे 'जॅममुला'. त्यातील जॅममुला हे राज समानियाच्या ज्योति बाबाच्या राजतंत्रीय राजाच्या जीवनावर आधारित निर्मिलेले आहे. त्याने ज्या महालात आपले जीवन व्यतीत केले, तो महान बिक्रीसाठी घुला आहे.

'चारमिनार' ची घटत जाणारी शेमा

हैजाबाद मधील चारमिनार ही इमारत खर विख्यात आहे. ४०० वर्षांपूर्वी निर्मिली गेलेली ही बहुभुज इमारत वायुप्रदूषक व इन्फ्रारडरेडिरासून निकट भविष्यात जाणवी शेमा भलबून बसेल!

रामराव एक बरोबरी अनुभवी गृहस्थ होते. एकदा ते रस्त्याने जात असताना त्यांना साडाखाची काही कामधंदा न करता आळशीमारखा बसलेला शंकर दिसला. रामराव म्हणाले—'काय रे शंकर, रिकामटेकडा बसून काय राहिला आहेस? कामधंदा तरी करशील?'

'काय करण्याने काय होईल?' साळशी शंकरने उलट प्रश्न विचारला.

'अरे, पणार मिळेल' रामराव म्हणाले.

'बर, पैसे मिळाले की काय होईल?' शंकर पुन्हा विचारता आला.

'कोणी एकादा आपल्या मुलांचे तुझ्याशी लग्न लावून देईल.' रामराव म्हणाले.

'लग्नानंतर?'

'मूर्ख होतील, त्यांच्याही तुला हसता-खेळता येईल, मन रमवता येईल.'

'त्यानंतर?' शंकरने जोरझूज विचारले.

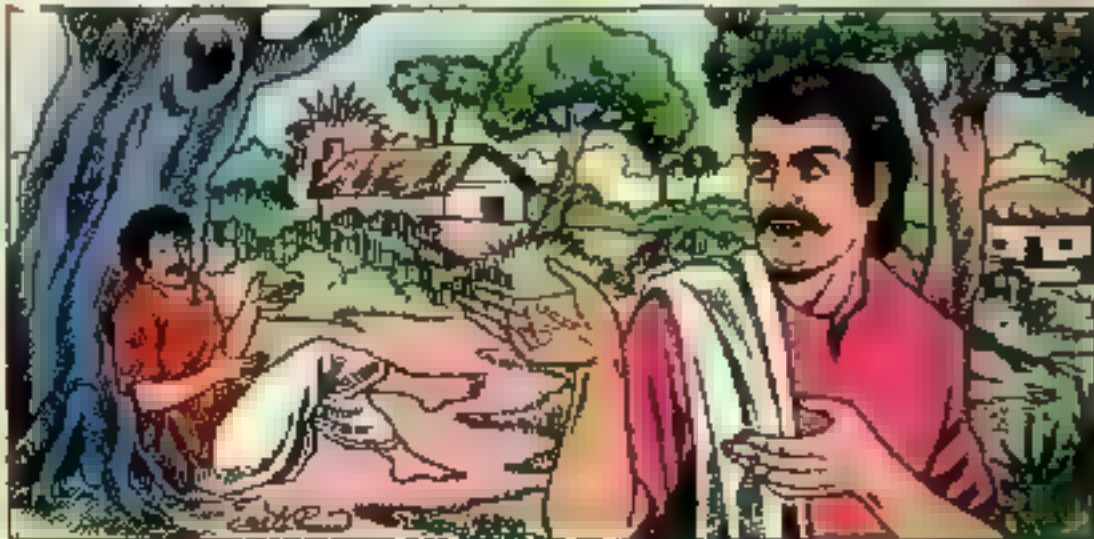
'मूर्ख जर पोठी आली की त्यांचा शिक्षण देऊन उत्तम नागरिक बनवायचे.'

'त्यानंतर?' साळशीचे 'नंतर-नंतर' काही संवेना.

'नंतर ती मूर्ख कमवामका लागतील. मग तू निश्चिंतपणे भाराव कड चकतील.' मोठ्या सहजशीलतेने रामराव म्हणाले.

'सब भी जाता! निराळं काय करत आहे?' शंकर म्हणाला.

या मुळांना शिक्षणाच्या काही अर्थ नाही हे लक्षात घेऊन विचारे रामराव आपल्या बाटेने निघून गेले.

चेटकिणीचे सुसुद्धि

गोष्ट देशाचा राजा गौरीनाथ कडक स्वभावाचा शासक होता. त्याला लाबण्या नावाची मुलगी होती. ती आपल्या नावाप्रमाणेच लाबण्यावती होती.

लाबण्याच्या सौंदर्याची कथातो ऐकून जनक देशाच्या राजकुमारांच्या मतात तिच्याशी विवाह करण्याची कलसा उत्पन्न झाली. परंतु गौरीनाथच्या स्वभावाच्या भीतीने कोणीही विवाहाचा प्रस्ताव मांडायला धजेना! मादराच्या गळ्यात बटा बांधायची कोणी?

गोष्ट देशाच्या उत्तरेला एक वाट जंगल होते. त्या जंगलात सुद्धसक्तीची सिद्धि मिळवलेली एक चेटकीण रहात असे. तिला एक मुलगा होता. तो दिसायला जगदीच कुसूप होता. पण एका अत्यंत कपवती मुलीशी लग्न करायचे अशी इच्छा त्याच्या मनात आली आणि तो तसोचाला लागला.

त्याने एका जावूच्या आरशात पाहून आपल्या देशात सर्वात सुंदर मुलगी कोण याचा शोध घेतला, त्याला आरशात लाबण्या दिसली! तो तसाच ताबडतोब गौरीनाथकडे गेला अन् त्याने सरळ लाबण्याला मागणी घातली!

राजा जगोवरच तपट अन् तशात लाबण्याला प्रथमच भागणी बाळगण्याचे रूप हे असे! गौरीनाथ एकदम झवळला आणि त्याने चेटकिणीच्या मुलाला काशीची शिक्षा दिली!

मुलगा बरेच दिवस परत आला नाही. त्याची काही खबरही नाही. तेव्हा चेटकिणीने आपल्या भुवनेश्वरीच्या द्वारे खरो गोष्ट बाणून घेतली. मुलगा फारशी काही चूक नसतानाच काशी विला गेल्याचे कळ्यावर तिचा क्रोध जनावर आला. मध्यरात्री बुवराजीच्या महालात प्रवेश

करून गाढ सोपेत असणाऱ्या राजकुमारीला तिने पळवून घेले !

आता चेटकिणीने राजाचा सूड घ्यायचे ठरवले. आपल्या शक्तीच्या जोरावर तिन राजकुमारीवर जादू घातली. जंगलात एका जागी तिने मंतरलेल्या रांगोळीने एक रेश ओढली. नंतर जावण्याला तिथेच सोडून चेटकिण जंगलाच्या दुसऱ्या भागात रहाणाऱ्या आपल्या चाकट्या बहिणीकडे निघून गेली.

राजकुमारी माहीशी झालली पाहून राजाने आपलं गुप्त हेर तिच्या साक्षात ठीक चारी दिशांना पाठवले.

उत्तर दिशेला भेलेले गुप्तहेर बळमी अवस्थेत परतला व सांगू लागले—“महाराज

आम्हाला राजकुमारी एका जंगलात दिसली. आम्हाला पाहिल्याजोरावर तिने अकाल-विकल रूप धारण केले आणि आम्हाला मारपीट करून तिने बळमी केले.”

ही बातमी ऐकून राजाचा फारच आश्चर्य वाटले. तो स्वतःच जंगलात गेला. त्याने ही तेथे जावण्याला पाहिले. पण पिन्याला पाहून जवळ येण्याऐवजी जावण्या माने माने सरकू लागली. ती असवशी माने गेली तसतसा राजा पुढे पुढे वाळू लागला. पण जोडे दूर गेल्यानंतर जावण्याने जवळ मंतरलेल्या रांगोळीची रेश ओळखली तेव्हा लगेच ती अकालविकल रूप घेऊन राजाच्या दिशेने पुढे पुढे वेळू लागली. हा भयानक प्रकार पाहून राजाने तेथून काढता पाय घेतला व तो राजधानीला आला.

राजा मुख्यरूप परत तर आला पण त्याला आता दुवराज्याच्या चितने चरक. राज्यकारभारही त्याला सुचेल. शेवटी मंत्र्यांचा सल्ला घेऊन राज्यात दवडी पिटवली—जो कोणी राजकुमारी जावण्याचे रक्षण करून तिला परत आणेल, त्याच्याशी तिचा विवाह करून देण्यात येईल !

दवडी ऐकून, आधीपासूनच तिथ्याशी विवाहासाठी इच्छुक असणारे बरेच तरुण तिला सोडवून जावण्यासाठी जंगलात गले परंतु, ते सर्वच्या सर्व जावण्याच्या

हातून मार साठवून परत आले ! राज-बानीच्या सहरातच विजयवर्मा नामाना एक तरुण रहात असे. त्याची आई लयानमचीच त्याला सोडून देवाचरी गेली होती. त्याच्या वडिलांनी दुसरा विवाह केला होता. सावत्र आईच्या वागण्यामुळे विजयला जीवनाचा उबन आला ! आपल्या जवळपासच्याच ग्राम राजकुमारीवरच सोडायचा—असे ठरवून तो बरोबरीच बंदलात गेला. विजयला पाहून जावण्या जोडे, बतर मागे गेली, आणि तेथून महाकाय विकल रूप धारण करून ती पुढे सरकू लागली.

हे पाहून प्रथम विजय माने चरकला, जन् बरी गेली. पण, त्याच रात्री तो जवळाला परत गेला. चावणी रात्र होती ती ! त्याने प्रथम राजकुमारीला जेथे पाहिले होते तेथे जाऊन जावण्याच्याच प्रकारात त्याने ती आया बारकाईने तपासली. तेथे त्याला रांगोळीने काढलेली ती रेश दिसली. त्याने ओळखले की त्या रेशेचा जन् जावण्याच्या अकालविकल रूप धारण करणाऱ्या बळमीच काहीतरी दाट संबंध आहे.

विजयने जवळच्या ज्ञान्यावरून द्रोघात पाणी आणून तीन तीगदा ती रेश घेऊन काढायचा प्रयत्न केला, पण व्यर्थ ! कितीही

पाणी टाका, रेश पुन्हा जशीच्या तशीच ! त्याच्या मनात पुन्हा विघात घेऊन लायले—मंत्र बालून ही रेश काढणारी व्यक्ती तिथेच कुठे जासपास असली पाहिजे. तो जासपास चारी दिशांना शोध घेऊन लागला.

एका ठिकाणी विजयला एक ओसाड पडत्यासारखी वाटणारी झोपडी दिसली. झोपडीसमोरच्या बंदबावर एक म्हातारी बसली होती. विजयला वाटले की हीच ती बंज बालणारी आई असवी. आणि तो तिच्या दिशेने चालू लागला.

आपल्याकडे येणाऱ्या तरुणाला पाहून म्हातारीने विचारले—“कोण आहेस मुला तु ?”

असा की लावण्यावर सुदृशक्तींचा प्रयोग करून या जंगलात तिला बाणजारी घेतकीण वू नव्हेस?"

"हां बाळा! मी नव्हे ती. माझ्यावर विश्वास ठेव तू! माझ्या बहिणीने सुदृशक्तींची तपासना केली होती जन् तूच्या बळावरच तिने मुंबराजाला असा मातनामस अवस्थेत ठेवला. पण आपल्या या करपी-बहुत आपल्या मलेरच्या विनसात तिला फार कष्टासाप झाला!" म्हातारी सांगू लागली

"उगीच पश्चात्ताप करून काय उपयोग! तिने राजकुमारीला आपल्या दुष्ट मंत्राच्या प्रभावातून सोडवले असते तर किती चांगले झाले असते!" विजय म्हणाला.

"बासाठी माझ्या बहिणीने उपाय सांगितला होता. जरा चाव मी आता सांगते तुला!" म्हातारी आपल्या मनाचीच काहीतरी पुटपुटू लागली जन् म्हणाली- "बाळा, जरे या मंत्र-तंत्र बाणणाच्या लोकांच्या गेल्टींचा अर्थ समजणे माझ्यासारकीच्या जावाक्याबाहेरच जाहे खरं तर, राजकुमारीला मंत्र प्रभावातून मुक्त करण्याची जबाबदारी ती माझ्यावर टाकून गेली होती. राजकुमारीला मुक्त करण्याच रहस्य या सन्यस्त तिने सांगितलं होत! दोन सवतींपैकी डोक्यावर बसलेल्या स्त्रीकडे

माचना कर, म्हणजे रांगोळीची रेष आपोआप नाहीशी होईल. किती दिवसां-फासून मी विचार करीत जाहे, पण तारीच्या बोलण्याचा खर्च खचूनही माझ्या म्यानात येत नाही."

विजय बोला वेळ सारसी मान घालून विचार करत राहिला आणि एकदम उत्साहाने बोलू लागला-"बाजीबाई, तुझ्या तारीच्या म्हणण्याचा खर्च माझ्या लक्षात आला. आपल्या राज्यातून गंगा नदी वहाते ना-तोच तर दोन सवतींपैकी डोक्यावर बसलेली स्त्री! गंगा वृषून दहा कोसापेक्षा अधिक दूर नाही! तुझ्याकड काही मादोकुडी आहेत का?"

"जरे बाळा, मादपांना काय रे कपी? पितळी, तांब्याची, काव्याची-कोणती हवीत मुळा?" असे विचारत म्हातारी रगडा-वचून उठली.

विजय तिच्यापाठोपाठ झोपडीत गेला. एक झाकणवाला सोटा घेऊन तो ताबडतोब गंगा नदीच्या दिशेने चालू लागला

दुसऱ्या दिवशी सूर्योदयाचे वेळी विजय गगाजळ घेऊन काव्याच्या जागी पोचला. त्याला पाहिल्याबरोबर लावण्या मंतरलेली रांगोळी ओळांडून पलीकडे गेली व तेथून महाकाय रूप घेऊन खोरडत-आरडत ती विजयच्या अंगावर बाबून घेऊ लागली!

परंतु इतक्यात विजयने गंगाजळ रांगोळीवर सिपडले. दुसऱ्याच क्षणी रांगोळी बुळीप्रमाणे उडून हवेत विरून गेली. जन् त्याच क्षणी लावण्याही आपल्या पुढे-कपात कपांतरित झाली! विजयकडे ती आश्चर्यचकित झुपटीने पाहू लागली.

विजयने आता लावण्याजबळ जाऊन तिला सर्व हुकीकत बोकमयात सांगितली. मंतर तिला घेऊन तो राजा गौरीनामकडे गेला.

आपल्या मुलीला सुखरूप बाणणाच्या विजयची राजाने जूप तारीफ केली. वडळीच्या अटीप्रमाणे राजाने लावण्याचा विवाह विजयशी मोठ्या चाटामाटाने लावून दिला.

इंका समाधान

ध्रुवलगिरी राज्यावर राजा नागदत्त राज्य करीत होता. तो एक चर्मरमा होता त्याच्या राज्यात प्रजा सुखी, समाधानी अन् संपन्न होती. तो मनःकवित्तन ही करी एकदा नागदत्ताच्या मनात एक सका उत्पन्न झाली की-उत्तम माणसाची पारस कशी करावी? जशा माणसाची चालचलणूक अन् वागणूक कशी असेल?

दुसऱ्या दिवशी राजाने सभा बोलवली आणि आपले मंत्री व इतर दरबारी सभासदांसमोर आपली समस्या मांडली, अन् त्यांच्याकडे आपले उत्तर मागितले. सर्वांनी आपापल्या परीने जागे उत्तर दिले, पण कुणाच्याच उत्तराने राजाचे पूर्ण समाधान झाले नाही.

काही दिवसांनी नागदत्त आपल्या मुख्य मंत्री आणि काही शिपाई यांच्यासह जंगलात शिकारीला गेला. तेथे पोचल्यावर जंगली

डुकरे आणि हरणे यांचा पाठळान करता करता सर्वजण निरनिराळ्या दिशेला पांगले

हुपार झाली तेव्हा जाता सर्वजण एकत्र येऊन राजधानीला परतावे जशा विचाराने शिकार बंद करून एकमेकांना बोकल दिवाले.

त्यावेळी एका शिपावाने बडासाक्षी डोळे मिटून ईश्वरचित्तात मग्न असल्या एका साधूसा वाहिले.

बोड्याच्या टापाच्या आवाज ऐकून त्या साधूने डोळे तर उघडले, पण उलट दिशेला पहात विचारले-“कोण आहे?”

शिपायाच्या लक्षात आले की-साधूवाना मांघळे आहेत. त्याने बरा धमकावण्याच्या मुरातच विचारले-“ए मांघळशा, इथून कुणाच्या जाण्याची काहूल सामली का तुला?”

मुनीने शांत स्वरात उत्तर दिले-“हे शिपाई बाबा, इथून कोणीही गेले नाही.”

मग तो शिपाई तेथून दुसरीकडे निघून गेला. त्यानंतर बोड्या वेळाने बघी तेथे आला. त्याने बोळखले की मुनि मांघळे आहेत. त्याने विचारले-“आपण तर मांघळे माहात असे काटते. त्यामुळे आपण कोणा प्राण्याला पाहू सकणार नाही. तरीही आवाजाच्या आधारे आपण इतके तर नक्की सांगू सकास ना, की बोड्या वेळापूर्वी इथून कोणी आणूस गेला किंवा काय? आपण असा एकादा आवाज ऐकतात काय?”

“मंत्री महाराज, आताच बोड्या वेळापूर्वी इथून एक शिपाई गेला.” मुनीने उत्तर दिले

माघर मंत्री आपला घोडा बेंडून तेथून निघून गेला.

यानंतर आणखी बोड्या वेळाने खुद्द राजा नागदत्त तेथे येऊन पोचला. त्याने ही मुनीला पहाताच तो मांघळा असल्याने बोळखले. राजा बोड्यावरून उतरला आणि मुनिजवळ जाऊन त्याने त्याला प्रणाम केला व विचारले-“मुनिवर, मी काही लोकां बरोबर इथे शिकारीला आलो अन् त्यांच्यापासून जाजूला पडलो. त्यांच्यापैकी कोणी इकडून गेल्याची काहूल कळली आपणाला?”

माघर मुनि म्हणाला-“महाराज, आताच बोड्या वेळापूर्वी आपला एक शिपाई आणि मंत्री इथे येऊन गेले”

“ते कोणत्या दिशेने वेले हे सांगू शकाल का आपण?” राजाने विचारले

मुनीने ते दोघे गेल्याच्या दिशेने हात उचलून दाखवले

राजाही त्याच दिशेने निघून गेला. पुढे गेल्यावर त्याला मंत्री व शिपाई भेटले त्यावेळी मुनीने शिपाई व मंत्री यांना ओळखून भगदो बरोबर कसे संबोधले याबद्दल राजाला मोठे आश्चर्य वाटले मुनीने शिपायाला ‘शिपाई’ म्हणून, मंत्र्याला ‘मंत्री’ म्हणून, व राजाला ‘राजा’ म्हणून कसे काय ओळखले? हे कसे काय शक्य आहे?

आपल्या या शंकेचे समाधान करून घेण्यासाठी राजा पुन्हा मुनीकडे गेला शिपाई, मंत्री व राजा यांना मुनीने कसे ओळखले याबद्दल त्याने पृच्छा केली

यावर हंसत मुनि म्हणाले-“महाराज, आपल्या शिपायाने मला, ‘ए अधिष्ठया’ असे पुकारले. या संबोधनावरूनच मी ओळखले की हा नक्की राजाचा शिपाई

जसला पाहिजे. आता राहिले मंत्रीमहात्म्य- त्यांनी प्रथम माझ्या अधिष्ठपणाचा उल्लेख करून एक प्रकारच्या अधिकारी स्वरात प्रश्न विचारला, तेव्हा मला बाटले की हा मंत्री जसावा नंतर आपण आलात महाराज, आपण माझ्या अधिष्ठपणाकडे लक्षही न देता बरोबर मुखाची गोष्ट बोलून विचारले- “इथे कोणी आल्याची चाहूल आपणांला कळली का?” अन् मी ताबडतोब ओळखले की आपण सुद्धा राजाच! म्हणजेच आपण तिघांनी मला ज्या प्रकारे हाक मारली, त्यावरून मी समजू शकलो कोणतो व्यक्ति प्रत्यक्षात कोणत्या रुपावर आहे

मुनिचे बोलणे ऐकून राजाला आपल्या शंकेचे बरोबर उत्तर कळून चुकले! मनुष्य दुसऱ्या व्यक्तीकडे कसे संबोधतो किंवा दुसऱ्या व्यक्तीशी तो कसा वागतो यावरूनच कोण व्यक्ति थेंवळ किंवा कोण व्यक्ति उत्तम हे ओळखता येते-ही गोष्ट राजाला समजली. त्याचे योग्य शंका- समाधान झाले

[५]

(पुर्वराजाचा पिढ्यापणा झालेल्या प्राण्याचा विनोदने मध्ये येऊन बघ केला पुजाऱ्याच्या आंगठ्याने राखलेवकाची त्याला दुर्बंगल ठाकले मध्यरात्री राधा एकट्याने येऊन विनोदना येऊन आपल्या राजवाड्याच्या बगीच भागात असलेल्या भुवनात येऊन गेला तेव्हा तो मानभूमीत कोणकोणत्या प्रकारची कामे चालतात हे विनोदना दाखवू लागला .)

विलास- समारंभात भाग घेण्यासाठी झालेल्या नागरिकांना संबोधून पुजारी म्हणाला -“आपल्या मारल्या गेलेल्या पवित्र प्राण्यांच्या जमनी आम्ही सवकरच एक दुसरा प्राणी आणून त्याची स्थापना करणार आहोत.”

“आपला असलेला प्राणी तर मारला गेला आता तसल्याच दुसऱ्या प्राण्याची पुन्हा गरज आहे का? त्याच्याशिवाय

आपला चालू शकणार नाही का?’ एका नागरिकाने उठून विचारले

“सुध्दावाचून ही कोणतं काम अडणार नाही इथे” असे म्हणून पुजाऱ्याने टाळपट वाजवल्या ताबडतोब दोन सेवक येऊन त्या नागरिकाला मृत्युदंड देण्यासाठी घेऊन गेले.

पुजारी पुढे बोलू लागला -“नागरिक हो, आपल्या पवित्र प्राण्याचा सहार करणाऱ्या ज्या दुष्ट माणसाला आपण

जनोब दास

पकडून ठेवले आहे त्याचा कबकबरच बघ केला जाईल. आणि त्या आनंदाप्रीत्यर्थ आपण उत्सव साजरा करणार आहोत”

विनोद बघून राजाकडे पाहू लागला. राजा त्याला आश्वासन देत म्हणाला—
“बाबरू नको, असे कधीही घडणार नाही”

“मी आपला कुलगुरु आहे महाराज. पण आपण राजा आहात असे असताना आपला विचार ही न घेता हा पुजारी माझ्या बघा-बद्दली घोषणा कशी काय करू शकतो?” असे म्हणून विनोदने पुन्हा पुजारीच्या हाक्यालीवर आपले लक्ष केन्द्रित केले.

“आता आपण सर्व आपली दिनचर्या सुरू करू.” असे म्हणून पुजारी तीन संकद

स्तम्भ उभा राहिला, आणि त्याने एकदम उच्च स्वरात विलाप करायला सुरुवात केली. त्याबरोबरच जवळ जवळ सगळे कठातून विव्दलत, जोरठत, स्थान स्वर बाहेर पडून त्यांनी पुजारीचे अनुकरण केले. एका मिनिटाच्या अवधीत संपूर्ण मंडप त्यांच्या रहण्याच्या आवाजाने निनावून बठका!

ते विवाद-दृश्य पाहणे जाता विनोदला असह्य होऊ लागले—हे कायून राजाने ते दृश्य बंद केले व म्हटले—“श्रोत्यांच्या अभावी संजान्या आजारापासून आमचे नागरिक याप्रकारे स्वतःचा बचाव करतात.”

“महाराज आपले हे सर्व प्रयास निरर्थक आहेत असे मला वाटते. मी म्हणतो, जनतेला हसवले पाहिजे.” विनोद उत्तरला.

“हसवले पाहिजे? हे ‘हसणे’ म्हणजे काय प्रकार आहे?”

“जरा नीट सांग ना! ‘हसणे’ या शब्दाचा काय अर्थ? कस हसायचं असत?” राजा विचारू लागला.

“हाय देवा, करंज आपल्याला हसण्याचा अर्थ आहीत नाही?” विनोदने आश्चर्यात विचारले.

हा प्रश्न ऐकून राजा आणखीच घुचकळ्यात पडला. वास्तवतः ज्ञानभूमीच्या

नागरिकांना हसण्याचा अर्थच माहीत नव्हता. ते कधी हसलेच नव्हते!

“महाराज, आपण व आपल्या या ज्ञानभूमीतल्या लोकांनी कितीही प्रगति गाध्य केली असली तरी ती सर्व निरर्थक आहे! एक प्रकारे आपण सर्वचजण अभागी आहात. ज्ञानभूमीला हा एक सापच असल्यासारखा आहे. मी राजा असतो तर, नक्षत्रे नाहीती करण्याची शक्ति किंवा इतर अनेक अद्भुत शक्ति प्राप्त करून घेण्याचा कट्टाहास न करता, जेवळ माझ्या प्रजेला मुक्तपणे हसण्याची शक्ती प्राप्त करून घेण्यासाठी इतल्या शास्त्रज्ञांनी दुडि राववली असतो.

विनोदच्या बोलण्यातली आत्मीयता राजाला लागवली व तो विनोदवर फारच मूक झाला. इतक्यात अचानक एका नोपराधरीक पिकळ्या रंगाचा दिवा प्रकाशित झाला व त्याबरोबरच बंडानादही ऐकू आला.

“ओहो, याचा अर्थ म्हणजे एकादे खोबकायं सफल झालेले आहे! बहुधा मनोदरपणच!” राजा विनोदला म्हणाला.

यानंतर विनोद व राजा दोघेही कुर्च्याबाहेर आले.

इतक्यात विन्याच्या पायऱ्यांवरून कोणीतरी बंदा असल्याची आहून लागली

बांदोबा

आणि राजाने हात उचलून विनोदला आधीच्याच कपून राहण्याची सूचना केली.

“महाराजांचा अधिपत्यकार असो! महाराज, आपला मनोदरपण तयार झाला.” असे म्हणत बोन पंडित तेथे हजर झाले. बलवाने हाकलेला वर्षण राजाच्या हातात देत ते म्हणाले—“महाराज, कोणाचेही स्मरण करून त्या व्यक्तीचे तीन वेळा नाव घेत आपण या आरण्याबलून आपला हात फिरवा. ती व्यक्ती आपल्याबद्दल मनात कोणते विचार बाळगून आहे ताबडतोब आपणाला आरण्यात स्पष्ट दिसून येईल.”

“तुम्हा लोकांचे प्रवृत्त सफल झाल्याबद्दल मी तुमचे अभिनन्दन करतो. आता

सर्वात अगोवर आपला हितचिंतक जो पुजारी आहे, त्याचेच मनोव्यापार मला या कारणात पहायचे आहेत" असे म्हणत राजा त्या आरक्ष्यावरले वस्त्र दूर करणार, इतक्यात—

"धावा, धावा!" असे ओरडत स्वतः पुजारीच तेथे येऊन पोचला. 'या मनोवर्षणाचा उपयोग सर्वात अगोवर मीच करणार आणि ही वस्तु मेहुमी माझ्याच ताब्यात राहील.' असे तो म्हणाला.

"महाराज, आपण राखे जाहात. या वर्षणाचा उपयोग करायचा पहिला अधिकार राजा म्हणून आपलाच आहे ही गोष्ट विसरू नका. पुजाऱ्याचे मन कसे जाहे हे

आपण वा खणीत कारणात बसू पाहू शकता." विनोद आपल्या लपलेल्या स्वानासासून बाहेर येत म्हणाला.

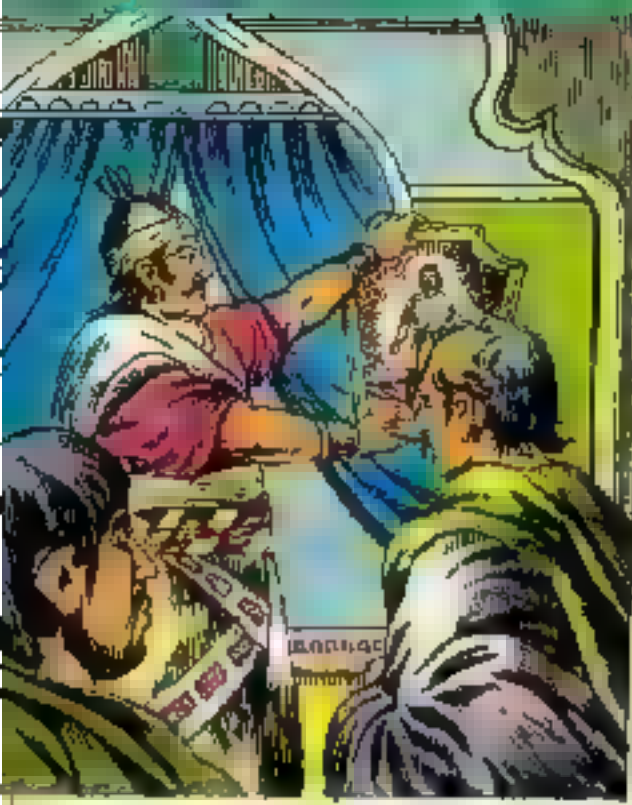
"असे कधीच घडू शकणार नाही, कधीच नाही." असे म्हणत पुजारी राजाच्या हातून बारता हिसकावून घेणार, इतक्यात एकाच ठडीत त्या दोघांच्या मध्ये येत विनोदने पुजाऱ्याला अडवले.

या अवधीत राजाने बारसावरील वस्त्र काढून करत होत वेळां पुजाऱ्याचे मनोव्यापारण करून बारसावरून आपला हात फिरवला व तो बारसात डोक्यावरून पाहू लागला. 'बापरे!' बारसातले दृश्य पाहून राजा दनकलाच. बारसा कासी टाकून त्याने म्मानातून जायली हलवार बाहेर तपसली आणि एकाच बारात पुजाऱ्याचे शीर वडावेगळे केले!

"काय केलेत हे महाराज!" आश्चर्याने विनोदने विचारले.

"हां, करोकारण त्या क्षणिक आवेगात काय केले मी हे?" राजा मानावर येत म्हणाला. बोडे बांबून राजा धांवू लागला—"मी बारसात डोक्यावरून पहातो तो काय! पुजारी दाढ-ओठ सात हाताने तलवार उगारत पुढे माझ्याकडे येत होता! हे केवळ बारसातले बिम्ब आहे, ही गोष्ट विसरून—मी स्वतःचे रक्षण करण्याच्या

मनोदपेन निर्माण करवारे पंडित एका स्वरात राजाकडे म्हणाले.

“हं, हा सत्ता मोठा छान आहे.” असे म्हणत राजा विनोदकडे पाहू लागला आणि म्हणाला—“हा पुजारी नेहमी म्हणत असे की तू मानवस्वरूपी राक्षस आहेस आणि आमचं काही नुकसान करण्यासाठीच तू इथे आला आहेस—ही गोष्ट कितपत सत्य आहे हे मी आताच वा बारखात तपासून पाहतो.” असे म्हणून राजाने क्षणभर आपलं डोळे मिटून घेतले. तीन वेळा विनोदचं नाव घेऊन आरण्याकडून हात फिरवल्यावर राजा समोरचं दृश्य पाहू लागला.

राजाकडे प्रथम आश्चर्य वाटले. नंतर अतिशय प्रसन्न होत विनोदकडे बघून राजा बोला लागला—“तू एक महान् कार्य साध्य करून घेण्यासाठी आमच्या वा ज्ञानभूमीत आला आहेस. आपला प्रवास सोपा व्हावा यासाठी आमच्याकडून काही सहाय्याची तुम्ही अपेक्षा आहे. वास्त! वाशिंग्टन तुम्हा मनात आमच्याबद्दल काही समजता किंवा काही काळानेच निघार नाही. उकट आमच्याबद्दल तुम्हा मनात सुभेच्छाच आहेत.”

हे एकताएकता विनोदच्या डोळ्यातून आनंदाश्रू सरू लागले! त्याने म्हटलं—“महाराज, मी आपणाची जे बोलू इच्छित

होतो, ते आपण स्वतःच मला सांगत आहात आपली आनंदाची गोष्ट कोणती? एक वर प्राप्त करून घेण्यासाठी मला ही तुमची ज्ञानभूमी ओलांडून जायने आहे. यासाठी आपल्या मदतीची मला नितांत आवश्यकता आहे.”

राजा मोठा वेळ मीन राहिला. नंतर त्याने तेथे असलेल्या पंडितांना तेथून निघून जाण्याचा संकेत केला. ते येत्यावर राजा विनोदला सांगू लागला—“या ज्ञानभूमीच्या पलिकडे असल्या प्रदेशात आमच्या ज्ञानभूमीतला कोणीही नागरिक कधीही येलेला नाही. तो प्रदेश व आमची ज्ञानभूमी यांच्या मधील सागात विचारी वायु पसरवणाऱ्या डोंगराच्या रांगा आहेत. त्या विचारी वायूपासून स्वतःला वाचवून कोणीही पलिकडे जाऊ शकत नाही.”

“पण महाराज, त्या विचारी वायूपासून माझे रक्षण करून पलिकडे पोचवण्याचे काम केवळ आपणच करू शकता.” विनोद म्हणाला

“बोल, मी कधी काय ही मदत तुला करू शकेन?” राजाने आश्चर्याने विचारले

“महाराज, एका जागी ध्वनितरंगच्या रूपात परिवर्तित होऊन अदृश्य व्हावयाचे व दुसऱ्या जागी जाऊन पुन्हा स्वतःच्या रूपात प्रकट होण्याचे रहस्य आपण मला

सांगावयाचे—हीच ती मदत!” विनोद म्हणाला.

विनोदच्या या मागणीमुळे राजा पुन्हा जरा विचारात पडला

विनोद पुढे म्हणू लागला—“महाराज, आपल्या मदतीने मी ही यात्रा सफल करू शकलो तर मी आपणा सर्वांसाठी तेथून ‘हसण्याचे’ वरदान घेऊन येईन मग आपण सर्वजण मुक्तपणे हसू शकाल”

“हसण्याचे वरदान! हा काय प्रकार आहे? मला अजून नीट समजत नाही. पण काहीही असो, मला असे वाटत आहे की ती एक महान् चोख वसावी. परंतु तू जे रहस्य जाणून घेऊ इच्छित आहेस ते

हेतूने—सरोवराच आरुन टाकले हो!” पुजान्याच्या मृत देहाकडे व्यथित अंतःकरणाने पहात राजा हे बोलला

“महाराज, आपण व्यथित का होता? याचा अर्थ असा की सरोवरीच हा पुजारी आपला वध करण्याचा संकल्प आपल्या मनात बाळगून असला पाहिजे” पंडितही आश्चर्याने म्हणाले

“मी बारखात पाहिले तसा सराच का हा पुजारी मरणा शत्रु होता?” राजाने विचारले

“यात मंका घेण्याचे” कारणच नाही महाराज. वाटल्यास आपण पुन्हा एकदा या बारखाची परीक्षा घेऊ शकता.”

परम रहस्य या ज्ञानभूमीमधे फक्त मला आणि पुजऱ्यालाच माहीत आहे. पण पुजारी तर जाता मरून गेला—मला एकट्यालाच आता ते माहीत आहे” राजा म्हणाला

“पण महाराज, या रहस्याचा शोध लावणाऱ्या पंडितांना ही ते माहीत असल्याची की!” विनोदने शंका प्रदर्शित केली

“हां, ही गोष्ट जरीच! पण पुजऱ्याने या गोष्टीबाबत असा बंदोबस्त करून टाकला आहे की त्यांना या रहस्याचा उपयोग करण्याची संधीच मिळणार नाही” राजा म्हणाला

“ओहो, म्हणजे रहस्याचा शोध करणाऱ्या पंडितांचा पुजऱ्याने बंध करवला?” विनोदने विचारले

राजाने होकारात्मक मान हलवला व तो म्हणाला—“ठीक आहे, मी या संबंधात मागाहून तुम्याशी सविस्तर बोलन”

‘ठीक आहे’ विनोद म्हणाला

राजाला निर्णय घेण्यास एक आठवडा लागला. या अवधीत विनोद व युवराजांनी चांगलीच गट्टी जमली

एके दिवशी विनोद युवराजाला दुःखाने म्हणाला—“युवराज, आपण किती सुंदर आहात! पण आपण हसू शकत नाही ही किती दुर्दैवाची गोष्ट आहे!”

विनोदची युवराजाच्या बाबतीतली ही आश्चर्यचकितता पाहून राजा हेलावला. त्यान विनोदला रहस्य सांगण्याचा निर्णय घेतला व तो युवराज व विनोद यांना घेऊन ज्ञानभूमीच्या सीमेवर गेला. तेथे त्याने विनोदला अदृश्य होण्याचे रहस्य समजावून सांगितले, व तो म्हणाला—“एक बेटा, एकदा अदृश्य झाल्यानंतर त्या स्थितीत कार घेऊन रहाणेही शक्यच नाही. विचारी वामू पसरवणाऱ्या पर्वतरांगा ओलांडल्यावरोवर तुम्हा पुन्हा मातवस्वरूपात ताबडतोब प्रकट व्हावयास हवे—ही गोष्ट नीट लक्षात ठेव, विसरू नकोस.”

अदृश्य होण्यापूर्वी विनोदने राजा व युवराज यांचा विरोध घेतला. (क्रमशः)

विनीतची गोष्ट

दुडकतो विनोदविषय आज्ञाकर्ते परत आला. त्याने श्रंत साक्षात्कार काढून सांगायचे घेतले व नेहमीप्रमाणे योन कारण करून तो स्वस्थानाकडे चालू लागला. तेव्हा श्रंताने रहाणारा वेताळ त्याला विचारू लागला—“राजा, आपले कार्य साध्य करण्यासाठी असलेला तुम्हा दुर्बलविश्वास प्रशंसनीयच आहे, परंतु एक शंका बारंबार माझे मन सतावत आहे—तुम्हे इच्छित कार्य सफल झाल्यावर एकूण परिस्थिती काय रूप धारण करील? कारण कधीकधी केवळ कामातील असफलताच नव्हे, तर सफलताही जागम्या बुद्धिमान व्यक्तींना कधी बुचकळ्यात टाकते याचे उदाहरण म्हणून मी तुला एक महान् पंडित व कवि विनीत यांची गोष्ट सांगतो. ऐक. यामुळे तुम्हा अमपरिहारही होईल

वेताळ कदाणी सांगू लागला -

वेताळाच्या गोष्टी

प्राचीन काळी ज्ञानसागर नावाचा एक पंडित रहात असे. त्याला जलिला नावाची एकुलती एक मुलगी होती. एकदा विनील नावाचा एक तरुण ज्ञानसागरकडे विज्ञान करण्यासाठी आला. ज्ञानसागरने त्याची परीक्षा घेतली व त्याच्या बुद्धिमत्तेवर खूप होऊन त्याला आपला शिष्य म्हणून स्वीकारले. मुळातच विनील बुद्धिमान होता.

विद्याभ्यास संपल्यावर राजाश्रम प्राप्त करून घेण्याचे विनीलने ठरवले, पण तत्पूर्वी ज्ञानसागरला गुरुदक्षिणा देऊन त्याची अनुमति घेणारी आवश्यक वाटल्याने त्याने प्रथम गुरुजींना आपला विचार सांगितला.

त्याचे बोलणे ऐकून ज्ञानसागर प्रथम काही वेळ कपच राहिला, नंतर त्याने विचारले—“विनील, गुरुदक्षिणा म्हणून मी जे मागते ते तू मला देशील?”

“गुरुदेव, माझ्या शक्तिबाहेरची नसेल सक्ती आपण मागाऊ तो गुरुदक्षिणा मी आपणाकडे देईन” विनील उत्पन्न नम्रपणे उत्तरला.

विनीलच्या उत्तराने ज्ञानसागर फारच आनंदित झाला व तो म्हणाला—“विनील, माझ्या अर्थ काहीही इच्छा नाहीत. तू विद्येत वृत्तस्पृष्टिधारणा दुशार बनवा. आता माझी एकच इच्छा आहे—ती ही की, तू माझ्या जलिलेची विवाह करावास.”

ज्ञानसागरची इच्छा जाणून विनीलचे हृदय व्याकुळ झाले। तो म्हणाला—“गुरुदेव, आपण तर माझी अग्निपरीक्षाच आरंभलीत। मी आपणाला पितृसमान मानतो व आपली कन्या जलित ही तर माझी बहीण। अशा परिस्थितीत हा प्रस्ताव न्यायसंगत ठरेल का गुरुजी?”

विनीलच्या उत्तरामुळे ज्ञानसागर खिन्न झाला व म्हणाला—“वत्सा, गुरुपुत्रीची विवाह करू नये, असा काही नियम नाही असे सांगून व त्याच्या पुष्ट्यर्थे अनेक उदाहरणे देऊन ज्ञानसागरने विनीलला समजावण्याचा प्रयत्न केला

तरीमुळे विनीलला जलिलेची विवाह करणे रुचेना. गुरुगृहात असतानाचा सर्व काळ त्याने तिच्याकडे बहीण म्हणूनच पाहिले होते. परंतु विनीलच्या नकारामुळे ज्ञानसागर मात्र फारच खतपट झाला.

संतापाने भरत ज्ञानसागरने कमंडलूतले पाणी हातावर घेऊन विनीलला शाप दिला—“तुझ्या जगात इतका महकार आहे हे माझ्या आजपर्यंत लक्षात आले नाही. माझे गुरुदक्षिणा चुकवू शकत नाहीस म्हणून तू पत्त्याचा माफीदार आहेस. परिणामतः तू आपल्या सर्व विद्या विसरून जाऊन एक सामान्य व्यक्ती म्हणूनच जीवन व्यतीत करशील”

गुरुजींचा हा शाप ऐकून विनील सोकात बुडून गेला. डोळ्यात पाणी आणून त्याने

ज्ञानसागरला बंदन केले व तो म्हणाला—“ज्या स्त्रीला मी बहीण मानत आलो, तिच्याकडे कुठल्याही परिस्थितीत मी विवाह करणार नाही.” असे म्हणून विनील तेथून बाहेर पडला.

पानतर विनील वेदधातारखा देशभर फिरत राहिला. शेवटी एक दिवस उत्पन्न दुर्बल आलेल्या परिस्थितीत तो श्रीरंग-पट्टणला पोचला. आणि रंगनाथस्वामीच्या देवळासमोरच बेशुद्ध होऊन जाली पडला।

त्याच वेळी कृष्णाचार्य नावाचा पंडित श्रीरंगनाथाच्या वर्षामाला आला होता. त्याने शिष्यांच्या मदतीने विनीलला उचलून आपल्या घरी पाठवले व त्याच्यावर उपचार करवले.

विनील कृष्णाचार्याच्या घरी थोड्या वेळाने शांतीवर आला. त्याने डोळे उघडून पाहिले, तो घराच्या अंगणात कृष्णस्वामीचे शिष्य श्रीरंगनाथाचे स्तोत्र म्हणत होते त्या भक्तिरसपूर्ण भातावरणाच्या प्रभावा-मुळे विनीलच्या तोंडून श्रीरंगनाथाच्या स्तुतिपर श्लोक स्फुरक कागळे व ते पल्लोक गतच तो उठून उभा राहिला.

त्या आवेशात शीघ्रकाव्य रूपात विनील एक तासभर श्लोक गात राहिला ! व यानंतर थोड्याच वेळात पुन्हा बेहोश होऊन तो कृष्णाचार्याच्या चरणांवर आली कोसळला !

विनीलची काव्यप्रतिभा, पदलाहित्य व शब्दसौष्ठव या गोष्टींचे कृष्णाचार्य व

त्याचे शिष्य या सर्वांना फार आवडत राहिले !

हाताचा आधार देऊन कृष्णाचार्यांनी त्याला उठवले. विनीलने त्यांना प्रणाम करून विचारले—“बहाराज, आपण कोण ? मी इथे कसा आलो ?”

कृष्णाचार्यांनी त्याला सर्व घटनांत कथन केला व विचारले—“तू कोण आहेस बाला ! तू उत्स्फूर्तपणे रमनायावहलची स्तोत्र गायलीस ती ऐकून मला असे वाटले की माझा जन्म घन्य झाला ! तू तर सरस्वतीचा वरदपुत्रच आहेस. मग तू कसा होम-दीन अवस्थेत का ?”

“स्वामी, आपण म्हणता ते कर आहे ! सरच का मी श्रीरंगनाथावर आभुकाव्य रचले ?”

कृष्णाचार्य हसत म्हणाले—“तू सुरुवातीला जे तीन श्लोक गायलास ते ऐकून मी चकित झालो होतो. स्थानंतर सुक्या तोंडून निघणारा शब्द नू शब्द मी आपल्या शिष्यां-करवी लिहून ठेवला आहे. हे पहा ना !” बसे म्हणून त्याने आपल्या शिष्यांकडून ताडपत्र घेऊन विनीलच्या हाती दिले.

विनीलने जे शीघ्रकाव्य केले होते ते वाचून त्याच्या डोळ्यांतून आनंदाश्रु भरू लागले. श्लोक सरोसरच नदभूत होते ! आता त्याच्या कक्षात आज्ञे की आपले गुरू

ज्ञानसागर मानी दिलेला क्षाप करत झाला नाही !

“अरे, पण तू अजून मला स्वतःची ओळख करून दिली नाहीस ?” कृष्णा-चार्यांनी विचारले

विनीलने आपली सर्व हकीकत कृष्णा-चार्यांना सांगितली. त्यावर ते म्हणाले—“ठीक आहे. वस्सा, तू थोडे दिवस माझ्याच घरी रहा. चला आता, स्नान करून जेवण कर.”

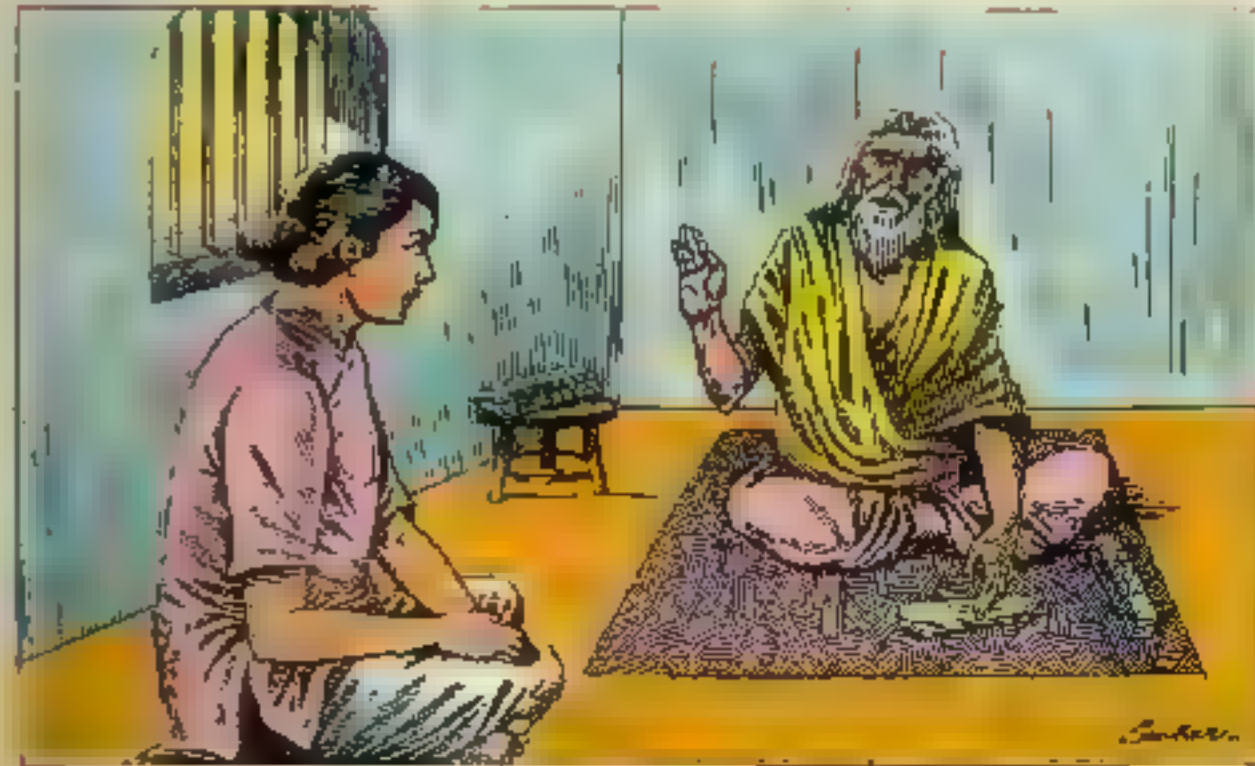
हे बोलत असताना कृष्णाचार्यांच्या बेहऱ्यावर पहिल्याइतकी प्रसन्नता दिसत नाही हे विनीलने ताडले. परंतु त्याने तिकडे विचार करूही दिले नाही.

भोजनानंतर कृष्णाचार्यांबरोबर घरात येऊन विनीलने विचारले—“स्वामीजी, या

नगराचा राजा कोण ? हा राजा कवींना आश्रय देतो का ? त्याला काव्याबद्दल रुचि आहे का ? त्याच्या दरबारात प्रतिभावन्त पंडित आहेत का ?” शाबरोवरच आगळी काही प्रश्न तो विचारणार इतनपात कृष्णाचार्यांनी त्याला सधेच सांगवले.

ते म्हणाले—“वेळ आली की थोड तुला सर्व काही सांगेन, उतावीळ होऊ नकोस. आता बरा वेळ विधान्ती ये.”

दुसऱ्या दिवसापासून विनील कोमत्या ना कोणत्या विषयावर शीघ्रकाव्य रचून ऐकू लागला परंतु आवश्यक म्हणजे त्याच्या कवितेतील माधुर्य आणि त्याचे पांडित्य दिवसेंदिवस कमी कमी होऊ लागले ! पुढे पुढे तर त्याच्या कवितेत रसनिष्पत्ती

कुणास ठाऊक! प्रथम याने अगदी अकृ-
रताने भरलेली कविता रचली, बन् वाता
पहा, बाऱ्या पलोकात केवळ सुष्क शब्दच
भरलेले असतात." दुसऱ्याने पहिल्याला
पुष्टि देत म्हटले—"आणि तरी सुद्धा
अजून याचे होळे कसे उघडत नाहीत
कुणास ठाऊक!"

"वाहित आहे परवा नुस्देव काय
म्हणत होते? हे म्हणावे-विनील स्वतःचा
मोठा विद्वान समजत आहे. पण बेटा,
अजून त्याच्यात आत्मज्ञान जागृत झालेले
नाही." पहिला शिष्य म्हणाला.

त्याचे हे बोलणे ऐकून विनीलच्या
मनात विचारांची सळबळ माजली.

शेवटी कुणाचार्याकडे जाऊन त्यांना
प्रणाम करून तो म्हणाला—"गुरुदेव, मला
धर्माचे सूक्ष्म रूप अजून समजलेच नाही।
आपल्या कृपेने माझे होळे उघडले. मला
वाशिर्वादि या. नी पुन्हा एकदा माझ्या
गुरुजींना भेटून परत येतो."

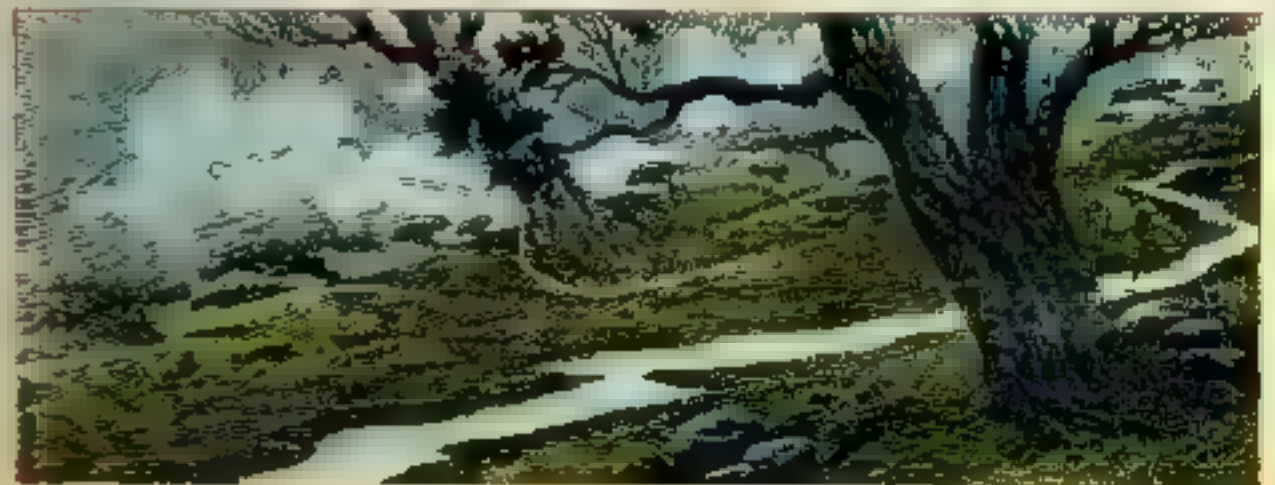
एवढी मोष्ट ऐकल्यावर बेताळ राजाचा
विचार लागला—"राजा, इतके मधुर काव्य
माझकडून प्रसवल्यामुळे विनीलच्या मनात
गर्वाने चर केले-ही मोष्ट खरीही असेल.
पण त्याची काव्य-प्रतिभा एकाएकी कण्ट
होण्याचे कारण काय? आणि ज्ञानसागराने
विनीलला दिलेला साप सोडा का व्हावा?"

पुन्हा ज्ञानसागराकडे जाण्याची इच्छा
विनीलने का प्रकट केली? राजा, या प्रश्नाची
योग्य उत्तरे माहित असूनही तो बिली नाहीस
तर तुला काहीतच आहे-तुझ्या मस्तकाने
तुकडे तुकडे होऊन पडलीस."

विचारादित्याने उत्तर दिले-"विनील
स्वतःचा महान कवि समजू लागला
त्याच्यात अगाकरता अहंकार जागृत झाला
कि आपण कोणी वार मोठी व्यक्ति आहोत
अन् त्यामुळेच गुरुचा सापही व्यर्थ झाला
अशी त्याची समजूत झाली. परंतु साप व्यर्थ
होण्यामागील सत्य त्याला कळलेच नव्हते
तरे म्हणजे ज्ञानसागरचा साप सोडा
ठरव्याचे कारण 'ज्ञानसागरची दुर्बलता' हेच
होते, त्यात विनीलच्या मोठेपणाचा काहीच
भाव नव्हता! विनीलने आपल्या मुलीशी
विवाह करावा ही इच्छा सर्वसामान्य
माजसाग्रमाचे प्रकट न करता, ज्ञानसागरने
ही मागणी गुरुदक्षिणाच्या रुपात केली.
या मागणीत एक प्रकारची शक्ती करणं
च जाळा देण अशी अपेक्षा आहेत. विनीलचे

उत्तर ऐकल्यानंतर तरे म्हणजे एक गुरू
किंवा पितृतुल्य भाणूस म्हणून त्याने
वाशिर्वादिच सायला पाहिजे होता. परंतु
उलट त्याने रागाने विनीलला साप दिला व
तो स्वतःच दोषास पात्र झाला. आणि
त्यामुळेच त्याने दिलेला सापही असफल
झाला. परंतु विनीलने हे सत्य समजून
घेतले नाही. तो समजून चालला, की
आपण इतके मोठे जर्मात्मा आहोत की
गुरुने दिलेला सापही लोटा पडला।
यामुळे त्याच्या मनात गुरुबद्दल गुण व
स्वतःबद्दल अहंकार उत्पन्न झाला। अन्
यामुळेच तो स्वतःच्या काव्यप्रतिभेलाही
शक्ति झाला। शेवटी त्याला सत्य उमगले
आणि आपले गुरू ज्ञानसागर यांच्याजवळ
जना मागून आपला अहंकार व र्वे बगेरे
दुर्गुण घेऊन काढायची इच्छा त्याने प्रकट
केली."

अशाप्रकारे राजाचे मीत भंग झाल्यामुळे
प्रेतालील बेताळ प्रेतासह अदृश्य होऊन
पुन्हा जाडाला लंडकू लागला. (कल्पित)

खरी चूक

एक लाचबाळ ग्रामाधिकारी, जो माच म्हणून जास्त पैसे देईत त्याच्या बाजूने त्याचे देत असे इकडे बाज अशा नव्यायपूर्वक मागति पैसे मिळकत असे, तर तिकडे त्याच्या एकुलत्या एका मुलाला निरुच्छिपाच प्रकारच्या बाईट खबरी आणत होत्या !

एके दिवशी ग्रामाधिकारी सोपळा असताना त्याच्या कर्ताच्या बिजातून पैसे चोरताना त्याचा मुलगा भुरेमागसासह एकजना रोमा !

जापल्या परात आपला मुलगाच आपल्या बिजातून पैसे चोरतो या बोटीचे त्या अधिकार्याला फार आश्चर्य काढले !

त्याने चोरडून भसाना दिवारेले—“एक ग्रामाधिकारी म्हणून तुझ्या या अपराधासाठी काय शिक्षा करीत माहीत आहे तुला ?”

“परंतु आपल्यासारख्या अधिकार्याला कोणकोणत्या अपराधाबद्दल किती माच झाली जागते हे मलाही माहित आहे बाना !” असे म्हणून बापाच्या हातावर रान रुपये देवून मुलगा रोपून चालता साक्षा !

ग्रामाधिकार्याला आता कळून चुकले की चूक तर आपली स्वतःचीत आहे आणि त्यामुळेच आपला मुलगा असा चालत आहे !

त्या विवसापासून ग्रामाधिकार्याने माच झाले सोडून बिले.

एके दिवशी कष्ट भुति बाहेर गेलीच असताना शकुन्तलाही एकाम्नात बसून दुष्यन्ताच्या आठवणीत मग्न झालेली होती. त्यावेळी दुर्वास भुति तेथे आले व त्यांनी कष्टभूतीबद्दल चौकशी केली परंतु आपल्याच विचारात मग्न असल्याने तिचे त्यांच्याकडे लक्ष गेले नाही. तापट स्वभावाच्या दुर्वास भुतींनी लगेच रागाने शकुन्तलेला माच विचारला—“ज्याच्या आठवणीत तुला त्या मुलाने तुला द्यावे केलेही, तो तुला विसरून जाईल.”

अजून आपल्यातच मग्न असलेल्या शकुन्तलेच्या कानांना हा आपली ऐकू आला नाही ? परंतु काही भाषमवासी भुतिकर्मांनी आज हा माच ऐकून तिच्या बत्तीने दुर्वासभूतींची समा मागितली. भुतींचेही मन श्रवणे व 'या आपाचा प्रभाव तात्पुरतान राहील' असे म्हणून ते रोपून निघून गेले

महाकाव्य कथा -

शकुन्तला-२

कष्टभूतींच्या मनात धर्माच्या राजा दुष्यन्ताबद्दल फार आदर होता म्हणून शकुन्तला व दुष्यन्त यांच्या विवाहाची बार्ता जाणून ते फारच प्रसन्न झाले. नंतर त्यांनी राजाच्या अंतःपुरात कसे जागावे व एक रात्री म्हणून तिची काय कर्तव्ये आहेत याबद्दल शकुन्तलेला उपदेश केला.

काही दिवस नेसे आणि कण्ठमुनींनी
अकुन्तलेला दुष्पन्ताकडे पाठवण्याची
तयारी केली. आपल्या बासवंशिनींभा
निरोप घेऊन, आपल्या पालककर्त्या
फित्याभा व इतर बडोश जाणत्यांना
समस्कार करून अकुन्तला हस्तिनापुरला
जावला निरासी कण्ठमुनींभा एक
मुनीकुमार निम्न तिला सोबत घेऊन
दरबार निवाला

"बाहो, बसे होव ? माझ्याकडून काही
मकतीसाठी विनंति करायला यांना
काहीत काय पुन्ही ?" दुष्पन्ताने मोठ्या
मजतेने विचारले हे ऐकून अकुन्तला
बासवंशकित झाली ! मुनिकुमाराने
राजावर स्मरण देण्यासाठी पुन्हा
म्हटले - "महाराज, आपण अकुन्तलेला
वितरणात काय ? कण्ठाव्यवसाय आपण
हिण्याची विवाह केलाय ना ?"

आपले जन्म व निवास स्थान आणि
आपले आज्ञापालन केलेल्या पिढ्याला
होईल जाणता अकुन्तलेला एकीकडे
दुःख वाटत होते तर दुसरीकडे
गतिबुही जाण्याचा आनंद होता तिची
जीकायला मुचकप धार पडली.

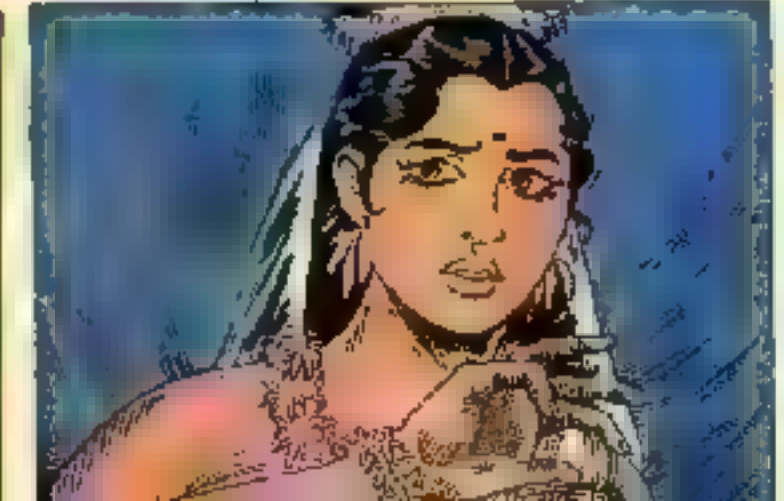

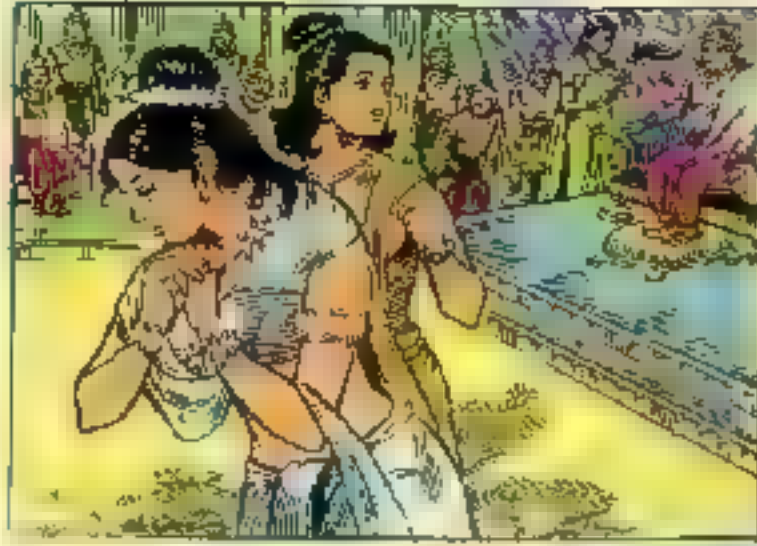
"हेका, हे लोक तर माझ्यावर रोष
सावू पहात आहेत !" या विचाराने
आकुन्त होऊन दुष्पन्त म्हणाला -
"माझ्यावर असला रोष माझ्याची
दुयची हिम्यतय कमी होते ? तुम्ही
मुकाट्याने इतून जाऊन आह, माहीतर
तुम्हाला कठोर शिक्षा दिमी जाईल"

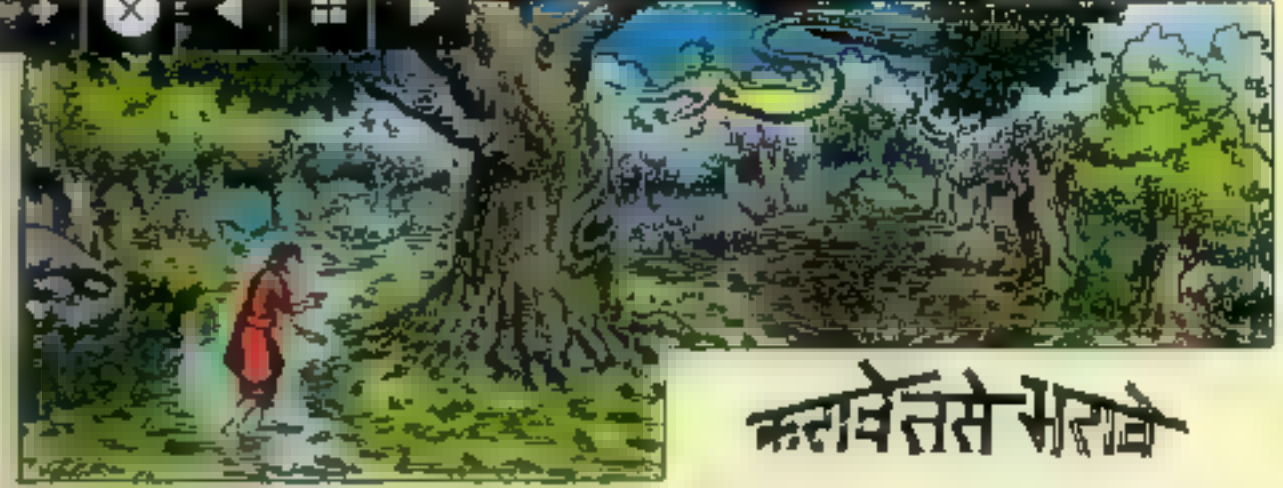
हस्तिनापुरला पोचल्यावर अकुन्त
हस्ताहाने अकुन्तलेने दुष्पन्ताच्या
राखतमेत प्रवेश केला. तिला दरबारात
प्रवेश करताना दुष्पन्ताने पाहिले,
पण राजाने तिला पाहूनही तिच्या
आमनाची विशेष दखल घेतली नाही,
वाचे अकुन्तलेला फार आश्चर्य वाटत
तिच्या बरोबर आलेल्या मुनिकुमाराने
राजाला निवेदन केले - "महाराज, ही
नववी दखल देण्याची ही पालककर्त्या

विवाहाच्या वेळी राजाने दिलेली अंघठी
पाहून तरी राजाची स्मृति आप्त
होईल ना विचाराने अकुन्तलेने आपल्या
हस्ताकडे बघत बघतली. पण हात !
मोटासकी अंघठीही नाहीची आलेली
होती ! तिच्या कानात गाले-आपण
नालेतून घेतल्या नदीच्या पाण्यात हात
कानून बोट्ट होतो. त्याचवेळी बहुधा
संघटी मोटासून विघटून गेली !

यानंतर माद कुकुत्तला काहीही न
बोलता त्या मुनिमुनारासह दरबार
सोडून निघून गेली. दुर्बल मुनीच्या
सावाच्या श्वाभाने धुव्यात मकुत्तलेला
पुमंता बिलकून रोमा होता! परंतु
राजाच्या बनान मग तिच्याबद्दल
कोणत्याही काळामावध जास्त होता!

कलवेतसे भारवे

आपल्या मुलीचा झालेला अपमान व
तिचे दुःख जाणून घेतला त्याचवेळी
रवगवून पुष्पीवर आली, तिने कोठ्या
झेमाने आपल्या मुलीला-मकुत्तलेला-
मिठीत घेतले आणि नंतर तिला एका
सुरक्षित जाग्यात पोचवले

मकुत्तलेने तेथे एका सुन्दर मुनाला
कन्य विला. तिने मुलाचे नाव भरत
असे ठेवले व मोठ्या कोरकीतुकाचे
ती त्याला मायमातच बाळगू लागली.
मापली मत्ताधारण बुद्धिमत्ता, अपूर्व
साहस व नवनिर्दिष्ट पराक्रम या मुनाला
बालभरत सर्वत्र प्रथम आकर्षित करून
वेळ लागला.

कांतिपुर गावाच्या बवळील एका जंगलात
मध्यरात्रीच्या वेळी एक भूत एका
माडाच्या फांदीवर बसून बोरत होते
अचानक माडासाली काही आवाज आला.
म्हणून त्या भूताने कोळे उबडले. पहातो
तो एक तरुण त्या वाट साडोतून वाट
काढत पुढे बस होता

भूताची ओपभोट साव्याबद्दल रागावून
ते म्हणाले-“का रे, कोण जाहेल तू?
आम्ही भूत पावेळी शकासपीकी ओपेत
असतो-पावेळी तुम जंगलात काय
काम?”

पण भूताची ही बघकी ऐकून तो तरुण
जरासुद्धा विचलित न होता म्हणाला-
“वरं शान्त बाबा! माझीही तीन तर
इच्छा आहे! तू माझा जीव घेतला नाहीस,
तरी एकाद जंगली जनावर नक्कीच जीव
घईल माझा!!”

हे उत्तर ऐकून भूताला त्या तरुणाची
दया आली. ते म्हणाले-“कारे बाबा!
तुम बघ तर माझ्या एक सहसांग इतकं
ही दिसत नाही! मग इतक्या लहान
वयातच जिवाला का कटाळलास?”

यावर त्या तरुणाने आपली हकिकत
सांगितली-त्याच काळ मुरारी विलायला तो
अगदीच कुकुर! समोरच्या घरात राहणाऱ्या
विमलावर त्याचे प्रेम बसले

अधिकडे विमलासाठी बरीच स्थळ सांगून
घेत होती! हे ऐकून एक दिवस संध्याकाळी
मुरारी आपण होऊनच विमलाकडे गेला.
मुरारी विमलाजवळ जाऊन म्हणाला-
“विमला, माझं तुझ्यावर फार प्रेम आहे.
तुझ्याशी लग्न करून मी तुला खूप सुख
ठेवीन”

मुरारीचे बोलणे ऐकून विमला खो ओ
हसू लागली नंतर तिने त्याला आपल्या

बराह नेऊन पुरुषभर उंचीच्या आरणा सभोर उभे केले, आणि विचारले—“हे काय आहे?”

“हा तर आरसा आहे.” मुरारी म्हणाला

“तु कधी आरशात आपला चेहरा पाहिला आहेस का? माझ्या सौंदर्यापुढे तुझं कुरूप ध्यान काय पण दिसतंय!” विमलाने त्याला रागावून हाकलून दिले.

मुरारीला हा अपमान सहन होईना! ‘आपलं जगभंज मापुढे व्यर्थ आहे!’ जगलास एकादं रानटी जनावर आपल्याला मारून खाईल तर नर मत्ता विचारानं तो जंगलाची वाट घाल लागला होता

मुरारीची ही रागकहाणी ऐकून ते भूत सवासदा हसू लागले. नंतर त्याने मुरारीच्या जगावर बर्फासारही पड बसा हवेची पुंकर बातली. चांदण्याच्या उजेडात मुरारीला वसे दिमून आले की आपल्या जगचा काळे-पणा जाऊन आपले शरीर एकदम स्वच्छ गोरे झाले आहे! आता काय! मोठ्या छतःतेने त्याने भुताला नमस्कार केला व त्याने आपले पाय घराकडे वळवले.

पण दुसऱ्या दिवशी व्याकुळतेने एक एक पाऊळ ठाकत येणाऱ्या मुरारीला भुताने पुन्हा पाहिले!

त्याला पाहून भूत म्हणाले—“वा, वा! आज तू बरोबर मत्ता वेळेला जालास को मला नुकतीच शोप बायला लागली होती! बोल, काय झालं, पुन्हा का परत आलास बाबा?” असे म्हणत भूत झाडावरून खाली उतरले—“तु असा उदास का?”

“तुमच्या सौंदर्याने काही पोट भरत तसतं एखाद्याही त्याच्याबरोबर का नाही घेऊन आलास? असे म्हणून विमलाने मला धडकावले!”

“म्हणजे माझ्या बाबतीत तू विमला अवळ बोललास सरं ना?” भुताने विचारले

“ते कस काय मी लपवू शकलो असतो? मन् लपवावचं कारणच काय?” मुरारीने विचारले

“अन् आहे काय?” नर ठीक आहे मी मात्र एखाद्याही तुला देतो ते सर्व घडून विमलाला नऊन दे” असे म्हणून भूत झाडावर चढले त्याने नर बदल्यावर एक घेलीभर मुवणंमुद्रा खाली टाकल्या

मुरारी त्या मोहरा खेळीत मळून घडून व भुताला धन्यवाद देऊन आपल्या गावा-कडे निघून गला

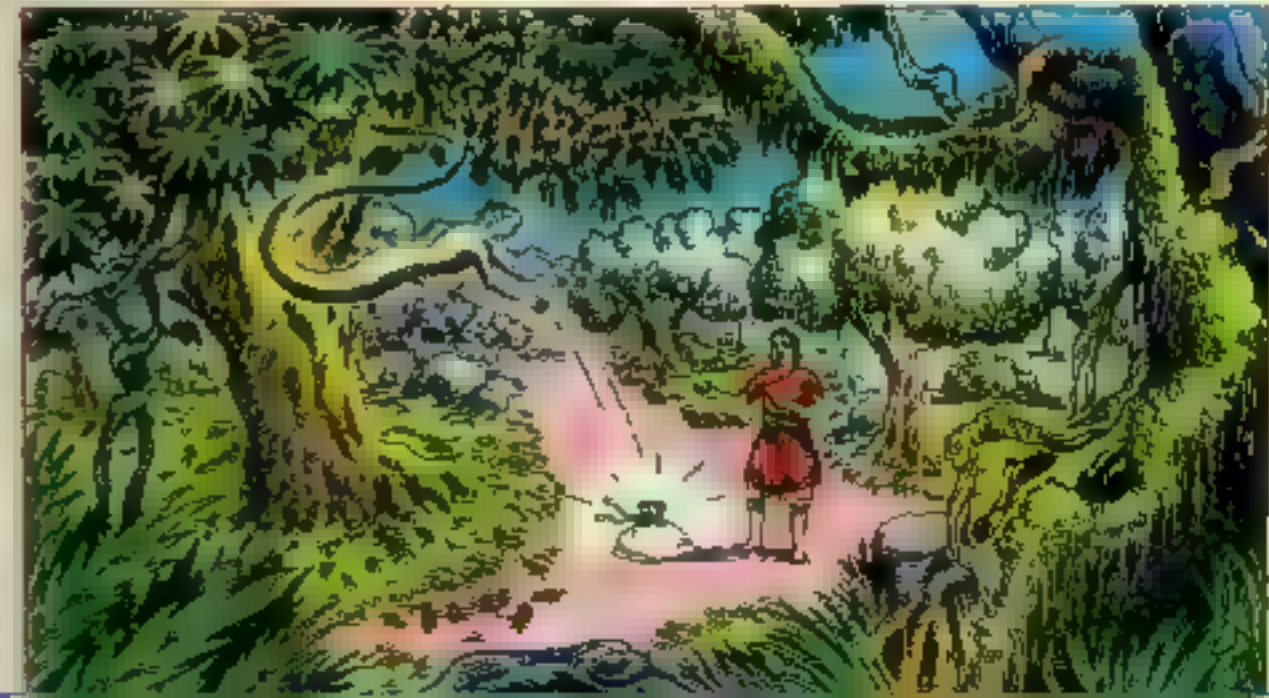
तिमच्या दिवशीही पुन्हा उदासवाण्या चेहऱ्याने येणाऱ्या मुरारीला भुताने दुसऱ्या पाहिले व ओरडून विचारले—“अरे बाबा, तुझ्या लग्नाची गोष्ट लांबच राहिली अन् तू मत्ता रोज काय मातो शोपमोड करतो आहेस? पुन्हा कसलो अडचण आली?

विमलाला तेवढ घन पुरेसं वाटल नाही की काय?

मुरारी विचारा झाडाखालीच कोळमझून पडला, आणि म्हणाला—“माहित आहे विमला आता काय म्हणालो? तो म्हणालो—सौंदर्य मन् संपत्ति असली म्हणून काय झालं? हे एखाद्या समाळायची अक्कल तर हवी ना? तिच्याच तर मुड्यात अभाव आहे! वा भुताकडून बुद्धि पण मागून आण”

“अरेरे, विचारी विमला! फारच मुक्त दिसतेय ही बाई!” असे म्हणून भूत गडगडून हसलं त्याने झाडावर जाऊन झाड गदागदा हलवले.

मोठ्याच वेळात मुरारी झाडावरून गळाल्या पामानी झाकून गेला पाने झटकत

ती उठून उभा राहिला अन् मुताला म्हणाऱ्या-“मी तुझे स्पर्कार भरेपर्यंत विसरणार नाही. आता पुन्हा कधीही येऊन मी तुझ्या झोपेत बाधा बाणणार नाही.” असे म्हणून मुरारीने आपल्या घराची वाट धरली.

चौथ्या दिवशी रात्री झोपाकडे येणारी आकृति पाहून भूत म्हणाले-“ये विमला, ये! तुझीच वाट पहात होतो मी! तू येणार हे माहीतच होतं मला!”

डोळ्यात पाणी आणून विमला म्हणाली-“तू मुरारीवर काय जादू घातलीस कुणास ठाऊक! तो तर एकदम नवळून गेलाय! आज तो माझ्याशी बोलायला आला नाही! एवढंच नव्हे-तर त्याने माझ्याकडे हुकून पाहिलं मुळा नाही! काही लोकाना तो म्हणत होता की तो आता माहारात जाऊन काही व्यापार बघेरे सुरू करणार आहे! तू काही करून मुरारीला समजावून सांगून आमचं लग्न करवून दे ना.” असे म्हणून विमलानं मुतासमोर हात जोडलं.

सदसदून हसत भूत म्हणाले-“जाता तो पूर्वीचा मुरारी राहिला नाही मार बदलून गेलाय तो! स्वतःच चर बाईट त्याला आता चांगलं कळू लागलय! सौंदर्य अन् संपत्तिबरोबरच त्याच्यात जाता विवेकही आला आहे कदाचित त्याला जाता असं वाटत असेल की, तू त्याच्या योग्य बायको होऊ शकणार नाहीस तुझ्याहूनही सुंदर अन् संपन्न परिवारातली मुलगी जाता त्याला सहज मिळू शकेल. तुझ्यावर मनापासून प्रेम करणाऱ्या मुरारीचा तू तिरस्कार केलास-अपमान केलास त्याचा! जाता त्याच्याजवळ सर्व काही आहे-अशा परिस्थितीत त्याला जर जाता तुझ्याशी लग्न करायची इच्छा राहिली नसेल तर त्यात आश्चर्य ते काय? हे तर सर्व सुट्याच करणीचे कळ! कराने तसे भरावे!”

मुताच्या म्हणण्यातले तथ्य मंळीसून, खाली मान घालून विमला तेवून निघून गेली.

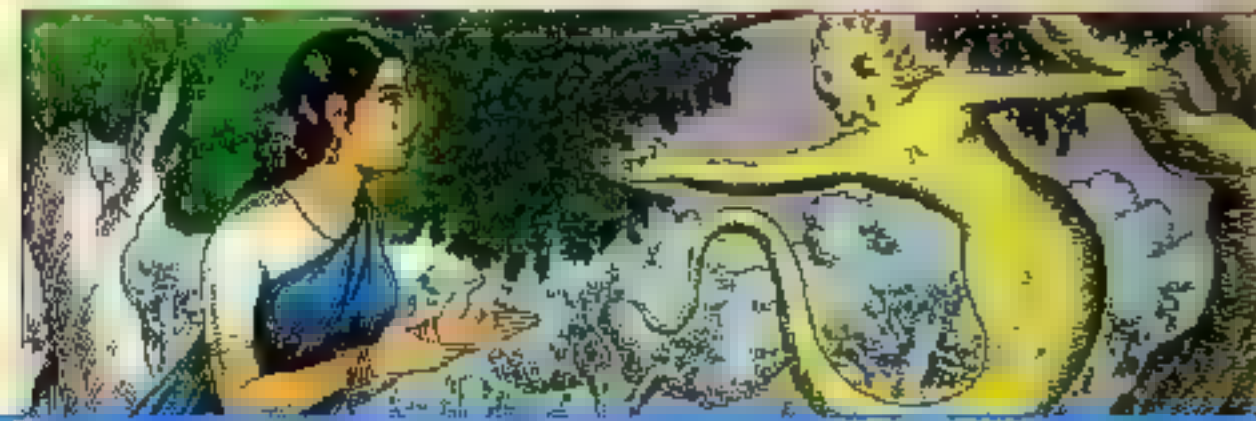

कृष्णावतार

क्षीरसागरात मंदार पर्वत कोसळल्यावर उचउच लाटा उसळून जशी सळबळ माजली होती, तशाच उंच लाटा कृष्णाने कालियाच्या डोहात उभी मारल्याबरोबर उसळल्या. डोहात माजलेली सळबळ रसातळापर्यंत पोचली. यामुळे कालिया अतिशय धिडका. त्याने आपल्या पाचही फणा उभारून रागाने आपला जवडा पूर्ण उघडला! त्याच्या भयानक वाढा स्पष्ट दितू लागल्या, नंतर त्याने आपल्या तोंडातून विषज्वाला बाहेर फेकायला तुफान केली, आपले नागमोडी शरीर नदीभर पसरून त्याने कृष्णाच्या खरीरावर जमेल तिथे तिथे चाबे घेतले. नंतर त्याने कृष्णाच्या शरीराभोवती आपल्या शोपटीचे

बळसे घालून त्याचे शरीर आवळावला मुखात केली त्यामुळे कृष्ण बेभूद झाला. ते पाहून कालियाचे बंधू, त्याच्या बायका मुले बघेरे मोठमोठे सर्व कृष्णाला घेऊन त्याला चाबू लागले.

किनाऱ्यावर असलेले गोपाळ हे दूष्य पाहून बाबकन गेले व तेवून दक्षिणेला एका कोसावर असलेल्या गोकुळाकडे ही बाती देण्यासाठी पळत भुटले. गोकुळातल्या रहिवाश्यांना त्यांनी सांगितले की-सैलता सळता कृष्ण एकटाच कुणाला न सांगता भयानक साप रहात असल्यात डोहाकड गेला, अन् त्याने डोहात उभीही मारली! आता तिथल्या सर्वात मोठ्या सापाने त्याला आवळून धरले आहे आणि बाकी सर्व सापही

त्याला वेढून बाबत आहेत। विचारा कुणा। त्याचे वडील कुठे आहेत सांगा, आणि त्याला सोडवायला चला हो।

ही बातमी ऐकून गोकुळातल्या लोकांच्या शोकधारावर जणू कीज कोसळल्यासारखे झाले। नव आश्चर्य व दुःखान्तिष्ठयाने व्याकुल होऊन विचारू लागला—“कुठे आहे माझा कुठे, कुठे आहे माझा काला?” आणि असे विचारत विचारत नवही त्या मुलामास पळू लागला.

गोकुळातले वलिष्ठ तरुण आपापली हत्यारे उचलून नद्याच्या पुढे पळत सुटले यशोदा शोकात बुडून गेली, तिला कशाचीच खुबबुद राहिली नाही। योपस्त्रिया तिका

बाजार देऊन बाळवत यमुनेकडे घेऊन निघाल्या.

बावता बावता सर्वेज्य यमुनाकिनारी पोचले. कुष्णाची अवस्था पाहून ते सर्व हताश झाले. त्याच्या मदतीला जावे तरी कसे? सर्वेज्य ते बुष्ट सर्वे त्याला बळून मोवताली फिरत होते! सापाच्या विलस्यातला कुष्ण अत्यंत दयनीय दिसत होता. काम करावे कोणासाठी मृचेना. नव यशोदा तर वेधुद्वय पडले! इतर लोकांनी पाणी वगैरे शिंपून त्यांना सुडीवर आणले, कोणी त्याचे हातवन करू लागले.

नन्द आपल्या बावताला लोकांना म्हणू लागला—“पूर्वजन्मी मी कोणते पाप केले कुणात ठाऊक! त्याची शिक्षा म्हणूनच माझा लाडका बाळ आता सापाच्या ताबडीत सापडला आहे.”

इकडे यशोदा जोरू लागली—“बाळा, तू खोली पोरल्याबद्दल का कोपिकांनी तुझी कागाळी माझ्याकडे केली, मन् मी वेडीने रागावून तुला उलळीला बांधून ठेवले, त्याबद्दल का तू मला असा सतावत आहेस?”

बलराम मात्र एकटान बाजूला उभा राहून चुचचाप हा सर्व तमाशा पहात होता! संवटी तो कुष्णाला म्हणाला—“कुष्णा, आता तू मानवी अवस्थेत असल्यामुळे लोकहिताची मोष्ट विसरून गेला आहेस

असे दिसते. या सकरिचत सापाच्या विलस्यात काय पण वसहाव्य बनून राहिला आहेस। अरे, तुला दिसत नाही का, कि हे सर्व तुझे प्रियजन कसे हीनवीन होऊन गेले आहेत? आता पुरे झाले सांग! त्या विचारी किरधाला चांगली शिक्षा देऊन किनाऱ्यावर ने कसा! आणि या सर्वांना प्रसन्न कर.”

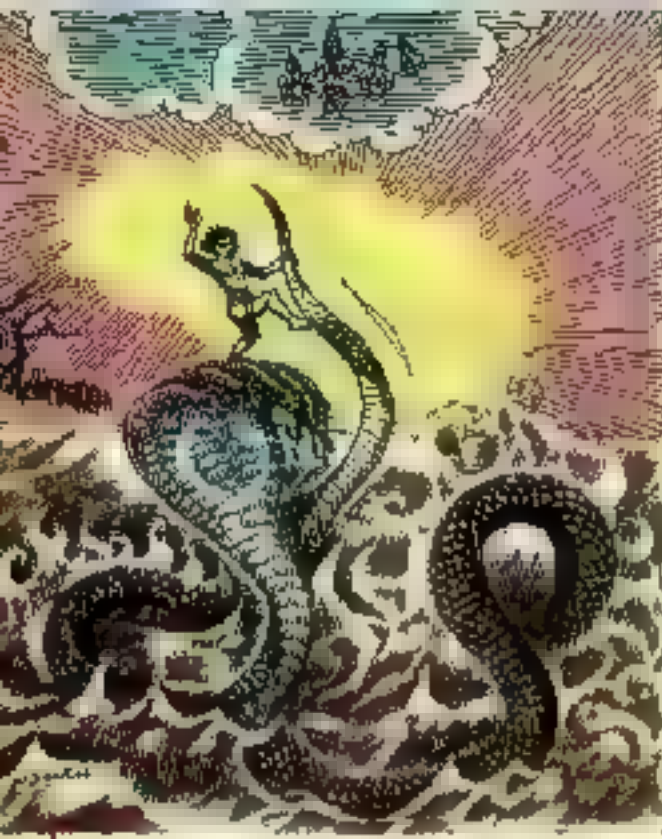
बलरामाचे बोलचे ऐकून कुष्ण असा काही एकदम आनावर आला. त्याने एकदम कासियाली बाजूला ठकलून इवेत उभी मारली व तो बेट कासियाच्या कमीवरच उतरला। नंतर त्याने त्या सापाची संपटी एका हातात पकडली व ती त्याच्या पाचही कर्मावर घालतून घालतून उसळ्या मार-माळून पाचू लागला, त्याचे सर्वेज्य करू लागला। ते करू पाहून यमुनेचे पाणी काळ होऊ लागले. ती नाच पाहून त्याच तातावर किनाऱ्यावरील बोपाळही हर्षनाव करू लागले. हा हर्षनाव संगीतयय करून काळी-याच्या पाचही शिरावर कुष्णाचे जणू महानाट्य चालले होते। आकाशात देव-देवताही हे वाटच पाहू लागले!

कमाळ्याने कासियाची शिरे सोळपटू लावली, त्याच्या नाकपुड्यातून रक्ताच्या धारा वाहू लागल्या, त्याच्या बाळा तपटल्या बेल्या आणि त्याच्या मुळातील ज्वाळांवाटे त्याने सर्वे बहर वाहेट पडू लागले.

बांदोबा

मुकलेल्या कमळाला प्रमाणे हळहळू तो मरगळू लागला—जलितगात्र झाला! अर्धमेला होऊन आता तो भगदी वीनस्वराने म्हणू लागला—“देवा, मी अज्ञानाने तुझा महिमा ओळखू शकलो नाही. तू तर सर्वेज्य आहेस। मी पाप्याने रागात वेऊन तुझ्या पवित्र शरीरावर दश केले! तू माझ्या गर्वाचे, माझ्या अहंकाराचे दमन केले आहेस, आता माझ्यावर कृपा करून मला क्षमा कर. माझे सारे विष उतरून गेले आहे आणि आता माझी बुद्धीही ठिकाणावर दाखी आहे. मी आता तुझा दास आहे, तुझी कोणतीही आज्ञा मी पाळीन. तुझ्या चरणस्पर्शाने मी आता पवित्र झालो

आहे. तुम्हा कोथ मला अनुग्रहच ठरला आहे."

कालियाचे हे अतः करणापासून केलेले निवेदन ऐकून कृष्णाच्या मनात त्याच्या-बद्दल दया उत्पन्न झाली. त्याने कालियाला उद्देशून म्हटले—"ऐक कालिया. माणुव तुला यमुना नदीत रहाता येणार नाही. तू आपल्या परिवारासह आताच्या आता समुद्रात निघून जा. तुझ्या निघामुळे यमुनेचे पाणी कलुषित झाले आहे. ते सर्व जगात जेव्हा वाहून जाईल तेव्हा ही नदी निर्मल होईल आणि तिचे पाणी पानतेला व गुराढोरांनाही उपयुक्त होईल. तुझ्या शिशावर माझ्या पायांनी डमटलेले चिन्ह

पाहून गरुड कधीही तुझ्या नाटस जाणार नाही. हा वर मी तुला देत आहे."

मग काय? कालिया ताबडतोब आपल्या परिवारासह समुद्राकडे जाण्यास निघाला. यानंतर कृष्ण यमुनेच्या पाण्याबाहेर बाला त्याच्या आईवडिलांनी त्याला हृदयाशी धरून अनेक आशिर्वाद दिले. कृष्णाने त्यांना बंदन केले. इतर सर्व गोपाळांनी कृष्णाला बेलून त्याची तोंड भरून स्तुति केली आणि त्याच्या या अद्भुत कार्याबद्दल आश्चर्य प्रकट केले.

गोपाळांच्या प्रमुख व्यक्तींना तो देवा-सारखाच दिसला. व तेही त्याची स्तुति करू लागले—"असे बल, साहस व पराक्रम अन्यत्र दुर्लभच. कृष्णा, तुम्हा महिमा सर्व जगात स्तुति-योग्य आहे. जामण्या छिल्लारांचा व आमचाही तुंच रक्षक आहेस. तुझ्या कुपेमुळेच माझी सर्वत्र मुक्तसंनार करू शकतात. आता त्या नदीत उठून स्नान करायला ऋषिमुनींना कोणताही धोका, कोणताही प्रत्येकाय रहाणार नाही. तुम्हा हे वैशिष्ट्य आजपर्यंत आमच्या लक्षातच आले नाही." असे म्हणून त्या सर्वांनी कृष्णाला प्रदक्षिणा घातली.

कृष्णानेही सर्वांचा बरोचित परामर्श घेतला. नंतर तो अन्य सर्व लोकांबरोबर गोकुळात परतला.

चौड दिवस व्यतीत झाले. आता आस-पासचा जनावरांना चरण्यायोग्य पारा संपून गेला. राने उजाड झाली. कृष्णाने इतर गोपाळांशी याबाबत चर्चा केली. त्यावेळी एक अनुभवी वृद्धाने एक उपयुक्त वागमी दिमी

गोवर्धन पर्वताच्या उत्तर बाजूला कालिन्दी नदीजवळ एक अत्यंत विशाल असे तालवृक्षाचे वन आहे. त्यात हिरवे गवत विपुल आहे. परंतु त्या वनात धनुक नावाचा एक राक्षस गाढवाच्या रूपात रहातो. त्यामुळे त्या वनात जायला कोणी शकत नाही.

ही बातमी ऐकून बभराव व कृष्ण यांच्यात एकदम उत्साह संचरला! त्या दोघांनी काही साहसी मोठे सवगड्यांना म्हटले—"आपल्या जनावरांना चांगला भरपूर पारा मिळणार असेल तर त्या राक्षसाची 'ऐसी की तैसी!' आपण काय त्याला भिऊन गप्प बसायचे? चला निघू या तिकडच!" झाले! सर्वजण गायींना हाकत त्या तालवनाकडे निघाले. तालवनात सर्वत्र हिरवेगार वनत दुकत होते, हरळीची हिरवळही पसरली होती! ते लुसलुशीत गवत पाहून गायी घाईघाईने त्यावर तुटून पडल्या! कृष्ण-बलराम व इतर गोपही त्या गवतात आनंदाने विहार करू लागले.

त्या वनाची शोभा पाहून कृष्ण अत्यंत प्रसन्न झाला. जणू काही पाताळातून निघून आकाशाशी स्पर्धा करणारे ते वयामवर्णाचे तालवृक्ष त्याच्या नागकण्यासारखा विसर्गान्या माथ्यामुळे आपली फणा पसरून डोरणाच्या नाभासारखे विसरत होते. त्यामुळे दर्शकांचे मन त्यांच्याकडे आपोआपच आकृष्ट होत होते. त्यांच्या लाक-काळ्या फळांचा सुगंध आसमंतात धरवळत होता. त्या झाडांकडे पहात कृष्ण बलरामाला म्हणू लागला—"दादा, तू झाडांवर चढून फळ काढ ना! मला ती फळे खायची फार इच्छा झाली आहे. आपल्या गायींनाही आपण ही फळे सामला द्यालू."

"कृष्णा, झाडावर चढून फळे काढायला फार वेळ लागेल, जसे कर, मी झाडाची लोडे बरून शाळे हुनवतो. खूप खूप फळे जाली पडतील. तुम्ही लोंक ती वेचून घ्या ठीक माहे?" असे म्हणून एकेका झाडाजवळ जाऊन बलराम शाळ हुलवू लागला अन् 'टगाटप' जावाज करीत फळे जाली पडू लागली

फळे पडण्याचा हा जावाज ऐकून घेनुकासुर खंबळला. गाढवांच्या रूपात वाढरनारा तो भयानक राक्षस आपल्यासारखेच असणारे एक हजार अनुचर बरोबर घेऊन कृष्ण-बलरामांच्या दिशेने चाल करून आला! हा प्रकार पाहून त्यांच्या बरोबर

आमंते रोप आपादमस्तक बरकापून गळ!

एकाच वेळी इतक्या मोठ्या सव्येन घावणाऱ्या गाढवांच्या पायांमुळे जी मूळ उडाली, तिच्यामुळे जाकाच कोंदून नघार पसरला! त्याच्या रेकण्याच्या आवाजाने आसमंत तिनादून उठला! त्या घर्दम-मेनक्या आवाजाला घेनुकासुर छाती धुगवून भस्त चालीने वेंत होता! रिकाम्या हातांनीच बलराम त्याची वाट जवळून उभा राहिला. सर्वजण ध्वास रोखून पुढे काय पडते हे पहात उभे राहिले, घेनुक बलरामाच्या जवळ पोचल्याबरोबर त्याने एकदम उलट फिरून मागच्या कुरागी बलरामाच्या छातीवर जाच मारण्यासाठी पाय उडवले, तोच बलरामाने हुवेतल्या हुवेतच त्याचे दोन्ही पाय कट्ट पकडून त्याला तसाच उचलून उच फेकून दिले! त्याच्या छातीचा तोडवूसाठी टक्कर होऊन त्याची हाडे ठिकठिकाणी भोडली व इतक्या उंचीवरून पाडकून जाली कोसळून घेनुकासुर भरून पडला! त्या बळक्याने अनेक फळेही जमिनीवर पडली!

एवढ्याने बलरामाने समाधान जालं नाही. त्याने इतर राक्षसी वाढवेही उचलून फेकण्याचा सपाटा लावला. आता कृष्णही त्या सैलाळ साधिक जाला. बलरामाने

बांदोबा

अनुकरण करीत त्यानेही अनेक पाडवांचे मागचे पाय घेऊन त्यांना हवेत भिरकावून जायला सुरुवात केली. ते राक्षस भराभर मरू लागले. मग काय! सारे ताडवन राक्षसांच्या प्रतांनी आणि ताडफळांनी भरून गेले! इतका वेळ हा सहार आश्चर्याने पहात उभ्या असलेल्या गोपाळांनी आता त्या दोघांना घेरले व ते त्यांच्या पोंक्याची स्तुति करू लागले. राक्षसांच्या मृत्युमुळे ते तालवन आता निरापद झाले.

बाणखी एक वेळची घटना आहे—एका गोपाळ भांडीर बटवृक्ष-प्रवेशात आपल्या गायी वारत होते. त्यावेळी प्रलंब नावाचा एक राक्षसही गोपाळाचे रूप घेऊन त्यांच्यात सामील झाला. सर्व गोपाळांनी हुरीन-कीडा नावाचा खेळ खेळायचे ठरवून मुलांच्या जोड्या-जोड्या केल्या. कुण व त्याचा भातेभाऊ यांची एक जोडी झाली, तर प्रलंब व बलराम यांची एक जोडी झाली. या सर्व जोड्या फोडून गोपाळाचे दोन गट तयार झाले—अर्धे गडी कुणाच्या बाजूला

तर अर्धे बीघामाच्या बाजूला. खेळ असा होता—भांडीर बटवृक्ष ही सीमा घेऊन हुर्यासारखे उड्या मारत तेथपर्यंत सर्वांनी पळायचे. हुरसत्या पक्षातील गडघांनी नंतर जिकलेल्या पक्षातल्या आपल्या जाडीसाराळा आपल्या पाठीवर उचलून घेऊन सीमेपर्यंत चालण्याची शिक्षा भोगावची. या खेळात कुणाच्या पक्ष जिकला.

आता शिक्षा भोगायची म्हणून प्रलंबाने बलरामाला पाठीवर घेतले. पण ठरलेली विद्या सोडून तो बलरामाला दुसरीकडेच घेऊन गेला. त्याने ओरडून कुणाच्या आपली परिस्थिती सांगितली. कुणाने त्याला सांगितले—“बाबा, अरे पहातोस काय! वार त्याला डोसा, मग पाठव द्यासवनाका!” दुसऱ्याच क्षणी बलरामाने आपली मूठ आवळून एकच धबधबस्त मृष्टिप्रहार प्रलंबाच्या मस्तकावर केला. त्या प्रहाराने मस्तक फुटून राक्षस जमिनीवर सरून पडला. प्रलंबाच्या दयाभरित बलरामाला ‘बलदेव’ हे नाव मिळाले.

एका सन्या

घनश्याम नावाचा एक माणूस होता किती मेहनत केली तरी त्याचं कोंक कधी सजवणीतून वर येतच नसे! एका श्रीमंत माणसाने त्याचे वैसे हबप केले. त्याने मग दुसऱ्या एका श्रीमंत माणसाकडून वैसे कर्जाक घेतले. तर त्याची बायकोच आनारी पडली! कर्जाक घेतलेली रक्कम औषधपाख्वातच काच झाली!

परिणामतः घनश्याम खूपच कर्जंदा-आरी झाला. त्याला जगण्याचा कंटाळा आला. एक दिवस बायकोला न सांगताच तो घराबाहेर पडला. गावाबाहेरील तलावात उडी मारून जीव घासून ठरवले त्याने.

जाता जाता रस्त्यात त्याला एक सन्यासो नावा भटला. त्याने घनश्यामला पहाताच म्हटले—“इकडे ये रे बाबा, घरा भासो पाय दाबतोस का? तू मागशील ते देईन मी!”

घनश्यामच्या मनात पहिल्यापासूनच माघसंन्यासांचाच आदर होता, म्हणून त्याने ठरवले की या संन्याशाची सेवा करून मगच जीव घायला जावे. तो म्हणाला—“स्वामीमहाराज, मी आपली सेवा जबर तरीन.”

नंतर संन्यासो आराम करण्याकरता रस्त्याच्या कडला एका झाडाखाली आडवा झाला. घनश्यामने थोडा वेळ त्याची वरण-भेवा केली. सन्यासाने तटुष्ट होऊन त्याला म्हटले—“तू काहीही माग मी नक्की देईन तुला.”

“महाराज, मी थोड्या वेळाने मरणार आहे, माझ्या मनात कसली इच्छा असणार?”

सन्यासाने त्याची सर्व हकीकत विचारून घेतली व म्हणाला—“एवढ्याच्या गोष्टी-वरून तू मरायला निघालास? मी तुझी

“बतुंधरा.”

गरीबी दूर करतो हे चे." असे म्हणून त्याने आपल्या झोळीतून थोडेसे भस्म काढून घनश्यामला दिले.

"महाराज, मोठमोठ्या धीमंतांभी दिलेल्या पैशांनीही माझे दारिद्र्य फिटल नाही—इतक्याद्या भस्माने काम होणार माझे?" घनश्यामने निराशेने म्हटले.

सन्यासी हसून त्याला म्हणाला—"तुझ्या-वर लक्ष्मीचा वरदहस्त नसल्यामुळे तुझ्या हातात पैसा दिकत नाही. तू वहा दिवस लक्ष्मीच्या तसबिरीची पूजा कर म्हणजे तुझं कष्ट संपतील."

घनश्यामला खूप आनंद झाला, पण त्याच बरोबर त्याच्या मनात एक शंकाही

जाली—सन्यासाने चे झूठवर भस्म दिलं आहे, त्याने वहा दिवस पूजा कसो करता येईल? ते तर एका दिवसाच्या पुजेतच संपून जाईल!

त्याची अडचण ओळखून हसत सन्यासी म्हणाला—"मी तुला जे भस्म दिलं आहे ते साधसुध भस्म नव्हे. ते एक खास पवित्र भस्म आहे. पूजेसाठी माचा जितका वापर करशील, तितके हे कमी नाही होणार, वापर करूनही नेहमी तुझ्याजवळ पुन्हा तितकेच भस्म शिल्लक राहील—अक्षय भस्म आहे हे! वरिष्ठ्यामुळे विद्वत्त्या कोणाला दू हे भस्म दिलस तर त्याचे दारिद्र्य नाहीसे होईल! पण एक मोष्ट लक्षात ठेव—पैसांच्या जोमात पडून जर कोणी माचा पूर्वेसाठी उपयोग केला तर त्याला ब्रह्म मिळायची मोष्ट दूरच, पण त्याच्या जवळ असलेलं धनही नाहीसं होईल. अन् त्याच्याजवळ केवळ भस्मच बरेच!"

सन्यासाला प्रसन्नतापूर्वक नमस्कार करून ते भस्म घेऊन घनश्याम घरी आला. त्याने आपल्या कायकोला सर्व कहाणी सांगितली. ती ऐकून घनश्यामची पत्नी खुश झाली तिने एका तांब्याच्या बांड्यात ते भस्म नीट जपून ठेवले. पण पूजा करण्यासाठी त्यांच्या घरात लक्ष्मीची तसबीर नव्हती. त्यांच्या घरातमोर एक

श्रीपत माणूस रहात असे. तसवीर मागायला घनश्याम त्याच्याकडे गेला.

तसबीर कशासाठी हवी हे विचारून त्या माणसाने श्यामलालने घरात आऊन त्याला तसबीर आणून दिखी आणि म्हटलं— "हे बघ घनश्याम, या तसबिरीची काच एक वर्षापूर्वी फुटली. भस्माने जर तू हिची पूजा करणार असलास तर ती खराब होईल वशी मला मोती वाटते तसे जालं तर मला नवी तसबीर द्यावी लागेल तुला. कबूल?"

श्यामलालची अट कबूल करून तसबीर घेऊन घनश्याम घरी परत आला. श्यामलालची अट कळल्यावर घनश्यामची पत्नी म्हणाली—"आपल्याला कदाचित् पुन्हा अशी नवीन तसबीर बाजारात मिळायची

नाही. शिवाय इतकी सुंदर तसबीर भस्म टाकून खराब कशाला करायची? त्यापेक्षा आपण तिला काच बसवून आणू

बायकोच्या मांगण्यावरून घनश्याम तसबीर घेऊन फेम-मेकर कडे गेला त्याने म्हटलं— "काच बसवण्याचा मी एक रुपया घईन. तुझ्याकडे पैसे नसले तर माझ्याकडे ओळीने वहा दिवस काम कर, तरच मी या तसबिरीला काच बसवून देईन"

दुकानदाराची अट ऐकून घनश्यामने त्याच्याकडे काम करायचे कबूल केलं कारण काच बसवण्यासाठी लागणारा एक रुपया सुद्धा घनश्यामजवळ नव्हता! दुकानदाराने पाच दिवस घनश्यामकडून काम करून घेतले नंतर तो म्हणाला—

“हे बघ, सध्या माझ्याजवळ तुझ्याकडून ककन घेण्यासारखे काम नाही, तेव्हा तू दोन दिवसांनी पुन्हा कामासाठी ये,”

परंतु दोन दिवसांनी तो पुन्हा जेव्हा कामासाठी गेला, तेव्हा कुकानदार त्याला म्हणाला—“माझी अट लक्षात आहे ना? तू माझ्याकडे जागोपाठ दहा दिवस काम करायला हवेस पण पाच दिवस काम झाल्यावर पुढले दोन दिवस काही तू काम केलेले नाहीस तेव्हा आजपासून पुन्हा दहा दिवस जागोपाठ काम करायला हवे तुला, काय?”

घनश्यामने ओळखले की फेम-मेकरच्या अटोप्रमाण त्याच्याकडे काम पुरे करणे वा

जन्मात काही शक्य होणार नाही। त्यामुळे त्याचा नाव सोडून एक रुपया मिळवण्यासाठी तो दुसऱ्या एकाकडे गेला

तो माणूस म्हणाला—“माझ्या घरामाग एक बाकळ आहे, त्यांत साप भरलेले आहेत. ते बाकळ कोडून सर्व साप तू भाकन टाकलेस तर मी तुला एक रुपया देईन.”

“हे काम नाही मला घमणार. तुम्ही एकाद्या गारुडपाला बोलवा त्यासाठी.” घनश्याम म्हणाला

“मग मी हा रुपया त्या गारुडपालाच देईन.” त्या माणसाने म्हटले

“हा तर फारच अन्याय आहे.” घनश्याम म्हणाला

“तुझ्या घरासमोरचा इयामनाल तर जांगला बनवान आहे. पण तो सुद्धा एक रुपया कर्ब करून वर्षभरात तसबिरीला काच घालू शकला नाही. मी काही तितका श्रीमंत नाही. घरीचच आहे मी ही, फुकटच रुपया कसा देऊ तुला?” तो माणूस म्हणाला

शेवटी निरुपाय होऊन घनश्याम सावकाराकडे गेला.

माणिकराम सावकार महाकुष्ट होता. घनश्यामाची कहाणी ऐकून त्याने आपली नवी अट ऐकवली—“मी तुला एक रुपया देऊन तुला मदत करीन, पण माझी अट

ऐक-एक महिन्याच्या आत तू मला मुद्दल परत करायचेस अन् व्याज म्हणून रुपयाला रुपया घ्यायचा. अट पूर्ण न केलीस तर तू अन् तुझी बायको-दावांनाही जन्मभर माझ्या घरी गुलाम म्हणून रहावे लागेल, कबूल आहे?”

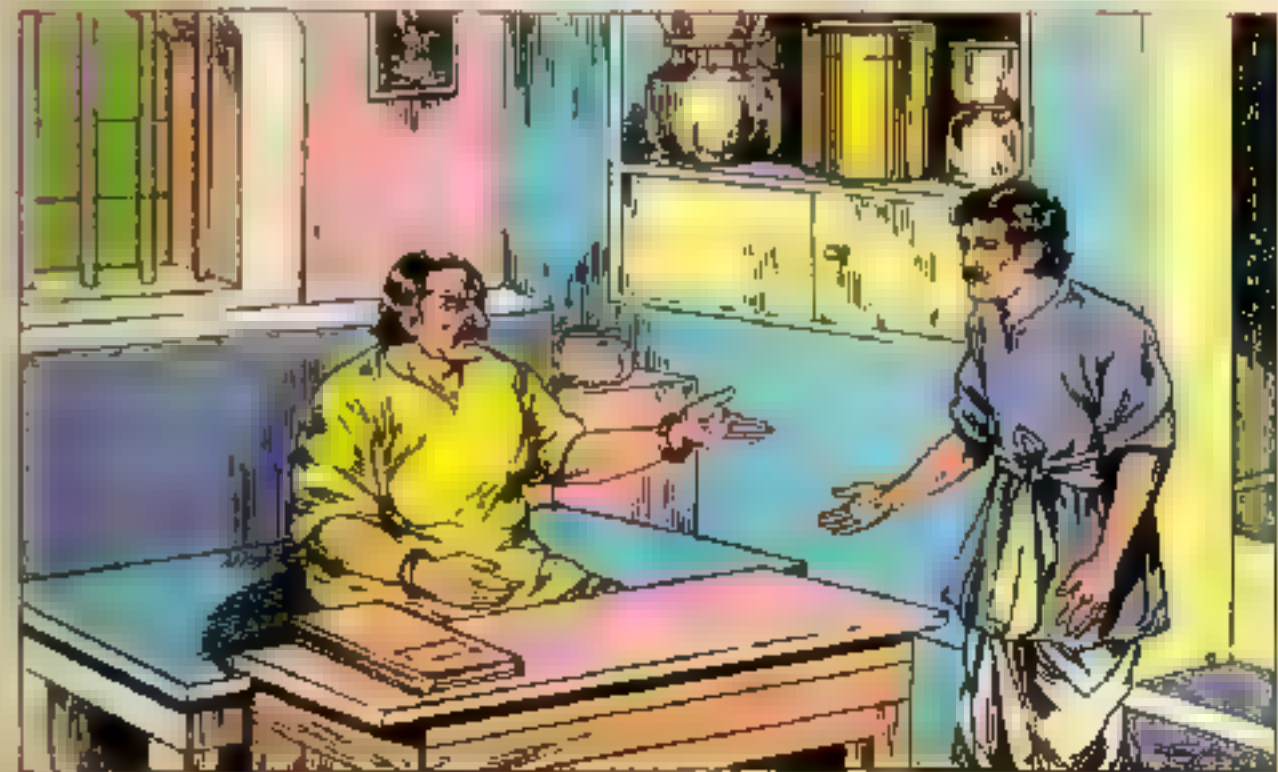
ही अट घनश्यामला अन्यायकारक वाटली म्हणून त्याने घरी जाऊन बायकोला सर्व हकीकत सांगितली.

बायको धीर देत घनश्यामला म्हणाली—“आपल्याला आता काणी कापूस घालून बायबू शकणार नाही हे तर तक्कीच झाले-माता केवळ देवच आपला पाठीराखा। सन्यासाचे म्हणजे जरे असेल तर दहा दिवसात आपली गरिबी नाहीशी

होईल. तेव्हा तुम्ही जा अन् माणिकरामची अट मान्य करा”

नंतर घनश्यामने माणिकरामकडून एक रुपया घेऊन तो फेम-मेकरला दिला. त्याने ताबडतोब काचही बसवून दिली. संतर दहा दिवस पर्यंत घनश्यामने त्या तसबिरीची भरमाने पूजा केली. शंवटच्या दिवशी घरामागे झाडाला आलेले खोदत असताना कुदळ कणावर तरी आपटून ‘लणलण’ असा आवाज आला। तेथे नीट लोडून पाहिले तेव्हा घनश्यामला सोन्याच्या नाण्यांनी भरलेले दोन हुंडे त्या सड्यातून मिळाले

मग काम, घनश्यामचे शारिद्र्य नाहीसे झाले। त्याने आपली सर्व कर्जे चुकवली

नंतर समोर रहाणाऱ्या श्यामलालला ती तसवीर काच काढून घेऊन त्याने परत नऊन दिली

ते पाहून चकित होऊन श्यामलालने विचारले—“कायरे, काचेसह ही तसवीर मला दिली असतो तर तुम्ही संपत्ति काय घटली असली होय? वाटलं नव्हतं की तुम्हाला तसावीर असली?”

यावर बनस्पाम नमतेने बोलू लागला—“श्यामलाल, तुम्ही तुमच्या पैशानी हिवा काच घालून पूजा केलीत तर तुम्हाला त्याचे पूर्ण फळ मिळेल. पूजा सुरू करण्यापूर्वी तुम्ही मला कळवलात तर मी तुम्हाला ते सामर्थ्यावान असतो हेईत.”

हे ऐकून चिडून श्यामलाल म्हणाला—“तुला माहीत आहे ना, की ज्याला जरूर नाही अशाची पूजा केली तर त्याची अक्षय्येची सर्व संपत्तीही नाहीची होते? माझी संपत्ति माहीती अशाची अशी इच्छा आहे काय तुम्ही? तुला तसवीर दिली याचे चांगले पान फेडतो आहेस की!”

बनस्पाम भोळेपणाने म्हणाला—“महाराज, तसवीरीची काच फुटली तर वर्षभर काही आपण नवी काच बसवली नाही निला! मी तो असतो मागितलो तरी आपण काही तिला काच घालून दिली नाही! त्यामुळे मला वाटले की आपणही गरीबीच्या परिस्थितीत आहात.”

हे ऐकून श्यामलालला वाटले की आपण ठोकेच कुणी उडवून टाकला आहे! केवळ एक श्याम मिळवण्यासाठी बनस्पामला किती कष्ट झेलावे लागले यावरून त्याने ऐकले होते!

या अनुभवानंतर मात्र श्यामलाल एक गोष्ट शिकला की कोणाचा घरात केन्ही तर ती अशी करावी की मदत घेणारा त्याला तसबद्दल उपयोग व्हावा!

मरजेच्या केळी एका स्यामासाठीही एकादा माणूस दुसऱ्याला कसा वास देतो याचा अनुभव असल्यामुळे दुसऱ्याला यथा-शक्ति मदत करीत बनस्पामने ही आपण आयुष्य सुखाने व्यतीत केले

‘सप्रेम भेट’

काश्मीर मध्ये एक सानदानी पंडित होता ज्याचे नाव शिवदास त्याची आर्थिक स्थिती अगदी बेताची

या पंडिताला अतिशय सुंदर बघी मुसंगी होती. बेशाली तिचे नाव. बेशाली साठी कितीच स्वच्छे सामान आली, पण शिवदास तिचा विवाह योग्य तऱ्हेने करून देण्याच्या परिस्थितीत नव्हता.

काही ग्रामक समजुतीमुळे शिवदास व सुंदर यांच्यात विनुष्ट आले होते. हे दोघे प्रथम एकमेकांचे कारण चांगले मित्र होते एकदा सुंदरने शिवदासकड एक माठी रत्नकम संधार मागितली मोठ्या लुबीन आपली निर्धनता—आपली सारी परिस्थिती मित्राला सांगून पैसे देऊ शकत नसल्याबद्दल शिवदासन सुंदरजवळ पाप्ती मागितली. परंतु ‘शिवदासन छोटे सांगून आपला अपमान केला’ अशी सुंदरची समजूत

माझी आणि सुंदरने याबद्दल शिवदासचा सुख जगवण्याची एक योजना बनवली

त्याने एका चोराशी—मंगलसिंह काकूशी दोस्ती असवली. नंतर त्याने पंडित शिवदासशी सर्व संपत्ति लुटायचा सल्ला मंगलसिंहला दिला. त्याने आज्ञावने या गोष्टीला मान्यता दिली

एके दिवशी रात्री पंडित शोण्याच्या प्रयत्नात असताना त्याच्या पत्नीने त्याला म्हटले—“अहो, बेशालीसाठी किती स्वच्छ सांगून घेत आहेत, अन् तुम्ही आपले हिम्म वसून आहात! आपल्या योग्य अशा एकाद्या स्थळाशी बोलणी का नाही करत तुम्ही? मला तर काही कळत नाही—तुम्ही का चालवकल करीत आहात या यावलीत ते!” खरे म्हणजे शिवदासच्या नायकीलाही आपल्या सन्या परिस्थितीची काहीच कल्पना नव्हती

"तुम म्हणणं ठीक आहे न! पण खरी गाण्ट अशी की वैशाखीच्या लग्नासाठी सर्वायला मजबूत पैसेच नाहीत. बाहेर आपला आव कायम रहावा म्हणून कोट्या प्रतिष्ठेच्या मागे लागून मी आतापर्यंत आपल्या ऐपतीबाहेर खर्च करीत राहिलो. आता अशी परिस्थिती आहे की आपला संसाराचा गाडा रेटायला मुद्धा मला कुठून तरी कर्ज काढायला हवे! आता तूच सांग की वैशाखीच्या लग्नाची सोय मी कशी करू?" पडिताने प्रयत्नतः बायकोला कन्या परिस्थितीची कल्पना दिली.

"अरेरे! काम ही पुढेशा जाली आपली! इतकी वर्षे डामडोलाने राहिलो अन् आपलाच ही पांढी यावी?" असे म्हणत शिवदासची बायको रडू लागली, तिचे रडणे पाहून त्यालाही आपला शोक आवरेनासा झाला!

पतिपत्नीमधला हा संवाद मंगलसिंहने एका खांब्या-आड उभा राहून ऐकला. तो नेमका त्याच रात्री शिवदासचे घर लुटायला आला होता. मुख्य दरवाजा

बंद होण्यापूर्वीच तो वाड्यात घुसून लपून बसला होता. शिवदासच्या संपत्तिबद्दल सुंदरने कोटेशन सांगितले हे त्याच्या लक्षात आले! त्याला सुंदरचा फारच राग आला. शिवदास व त्याची बायको झोपेपर्यंत तो बाहेर पडू शकत नव्हता. नंतर मात्र मंगलसिंह हळूच पळून गेला.

दुसऱ्या दिवशी सुंदरने मंगलसिंह डाकूची वराच वेळ वाट पाहिली, पण तो आलाच नाही! जेलत त्याच्या मने लक्षात आले की राजी त्याचेच घर कोणीतरी लुटके होते! घरातले सर्व हागिने अवश्य झाले होते!

इकडे त्या दिवशी सकाळी शिवदास व त्याच्या परमोला जात आली, तेव्हा त्यांनी पाहिले की आपल्या डोक्यासो हागिण्यांमो भरलेली एक येळी पडलेली आहे! त्यांना सूपसे हागिने आणि चांदीची नाणी भरलेली भांडळी! त्याबरोबरच त्यांना एक बिट्ठी ही मिळाली. त्या कामदाच्या तुकड्यावर लिहिले होते—'आपल्या कन्याच्या विवाहासाठी संप्रभ भेट .. चोराकडून!'

वधू

एका गावात मोहनलाल नावाचा जहागीरदार रहात होता. त्याचा महाल सूप पोठा होता, सोन्या-चांदीची भांडी-हागिने त्याच्याकडे सूप होते जमीन-जुमलाही जफाट होता. कयतरता फक्त एकाच गोष्टीची होती—त्याची बायको स्वर्गवासी झाली होती—विधुर होता तो!

एके दिवशी शेजारी रहाणाऱ्या विठू शेतकऱ्याची मुलगी यशोदा त्याच्याकडे बरकाभाळा आली. यशोदा तरुण व सुंदर होती. जहागीरदारचं मन तिच्याकडे आकृष्ट झालं.

त्यानं विठू शेतकऱ्याला बोलावणे पाठवला. तो आल्या बर जहागीरदार त्याला म्हणाला—'हे पहा विठू, तुम्ही मुलगी माझ्या मनात बरलीय. तू तिला माझ्यासो लग्नाला तयार कर. मी तुमं सगळे कर्ज माफ करीन. इतकंच काय, पण तुझ्या

शेताला लागून असलेली माझी जमीनही मी तुला देईन.'

"माझी मुलगी बघाणी आहे. तिला आपलं हित-अहित अजून कळत नाही. मी तिचं मन बळवीन." असें वचन जहागीरदाराकडं वेळनं विठू आपल्या बरी निघून गेला. पण साम-दाम-दण्ड हे सर्व उपाय करूनही विठू आपल्या मुलीला जहागीरदाराशी लग्न करायला तयार करू शकला नाही यशोदेने साफ सांगून टाकलं—'जहागीरदाराने माझ्या वजनाच्या बरोबरीने सोनं दिलं तरीही मी मुळिच त्याच्या बरोबर लग्न करणार नाही.'

असेच विवस जात राहिले. विठू कडून काही उत्तराची अपेक्षा करता करता मोहनलाल कंटाळून गेला त्याने शेतकऱ्याला पुन्हा बोलावून वेळनं विचारलं—'मुलीला लग्नासाठी तयार करायचं वचन

सांगून मी तिला तुमच्याकडे पाठवून देईन आणि तुम्ही बटकन तिच्या गळ्यात मंगळपुन बटकवून भोकळे व्हा!" विठूने उपाय सांगितला

जहागीरदारालाही हा उपाय खूबसा त्याने लक्षाची जोरात तयारी सुरू केली नातेवाईक व मित्रांना निमंत्रण केलं. पुरो-हितांसुद्धा सर्वजण लक्षाच्या दिवसी वेळेवर हजर झाले. जहागीरदाराने आपल्या एका नोकराला बोलावून सांगितले—"हे बघ, इथे जवळ तो विठू संतकरी रहातो ना, त्याच्याकडे जा. त्याने काहीतरी पाठवायच कवून केस होतं. त्याला विचारून घेऊन ये ते."

नोकर विठूकडे जाऊन म्हणाला—"विठू-बाबा, नमस्कार. तुम्ही आमच्या साहेबांकडे काही पाठवण्याबद्दल म्हणाला होता ना? आता ते घेऊन जाण्यासाठी आलो आहे मी."

"हे बघ ती सगोर ओलांड अभीम आहे बघ, तिचे आहे तो. घेऊन जा तू." संतकरी म्हणाला

नोकर जाता त्या जमिनीकडे पळत मुटला. बघत कापत मसलेली यशोदा त्याला दिसली. तिला तो म्हणाला—"आमच्या जहागीरदार-साहेबांकडे तुझ्या नडिलांनी काही पाठवायच सांगितलं आहे.

मी आता बरोबर त्याचका आलो आहे."

ही काही तरी कन्यावनवी आहे हे यशोदेनं ताडलं. नक्कीच आपल्या नडिलांनी अन् जहागीरदाराने काही कारस्थान रचलं असाच। पण केव्हावर काही दिवू न देता ती नोकराला म्हणाली—"जोही, बहुतेक त्या काळच्या बोडीच्या तट्टाबद्दल असेल, ते बघ, तिचे बाघाजवळ बांधून ठेवलय तिका! बोरी सोड अन् जा घेऊन।"

नोकर बाघाजवळ गला, तिचे बाघकल तट्ट सोडून तो त्याच्यावर स्वार झाला अन् तिला वेगाने पळवत जहागीरदाराच्या घरी घेऊन गेला. नोकराला पहाताच उतावळचा

मोहनलालने त्याला विचारलं—"अरे बाघलंछ का तिका?"

"होऽ! बरबाज्याशी उभी आहे." नोकर म्हणाला

"अरे, मग बरब्या मजल्यावर घेऊन आ तिला." जहागीरदाराने आज्ञा दिली

"काय म्हणलाल? माडीवर घेऊन जाऊ? हे कसं माहवाच्याने होईल?" नोकराने आश्चर्याने विचारलं

मोहनलालला वाटलं बघू हट्ट करत भसेल, म्हणून मजलीला बाणगी कुणाला पाठवणं ठीक होईल असं वाटून तो नोकराला म्हणाला—"अरे तुला एकट्याने नसेल बसत तर बाणगी कुणाकडे मजलीला ये, पण लोकर आटप वावा "

दिलं होतस ना? काय झालं त्याचं? मी किती धिक्क वाट पाहणार? कबकर काही तरी निर्णय घे. नाहीतर मीही माझा काय तो निर्णय घेईन "

विठूला विचारांच्याला काम करावे सुचेना. मोवटी एक पक्का विचार करून तो म्हणाला—"माझ्याकडून काही उशीर नाही तुम्ही कबकरच आपली तयारी करा."

"म्हणजे? कबूल झाली यशोदा?" जहागीरदाराला तर माता आनन्दाच्या उकळण्या फुटू लागल्या

"तिच्या कबूल होण्या ह होण्याचा काय प्रश्न? तुम्ही मुहूर्त ठरवून मला कळवा. काही महत्वाचं काम आहे अस

भग काय झालं, नोकर व भाणखी काहीजणांनी मिळून त्या तट्टाला-छोट्या चोडीला-भाळून बकळून अन् पुन्हा खेळून कसबस माडीवर नेलं.

"माडीवर पोचवसं बरं का! कारच तस झाला धुवा!" नोकराने जाऊन सांगितलं.

"आता काही जायकांना तिला सव-वायला सांग-माहीतर तुमची इतकी मेहनत फुकट जाईज" जहागीरदाराने पुढची आज्ञा सोडली.

"काय सांगता माळक" नोकराला आश्चर्य वाटले

"अरे, आता भाणखी काही बोलू नको सांगितलं तसं कर पाह! तिला साडी नेसवून हागिने वगेरे चढवून सजवा लोकर. हार अन् मंगळमूक बिलक नका ह!" जहागीरदार म्हणाला.

नोकराने दासींना जाऊन सांगितलं-
"तुम्ही सर्वांनी मिळून या तट्टाला नवरी-सारकं सजवा मासकांची आज्ञा आहे

तिला पहाण्याच्या सर्वांची पोटे हसून हसून दुखून घेली पाहिजेत."

दासींनी त्या तट्टाला खानपकी 'नवरी' बनवले. नोकरानं ताली जाऊन मासकाला सांगितलं-"दुजूर, सवें जय्यत तयार आहे"

"वा, वा, सतबास! भग आता पाहता काय? तिला लवकर ताली आणा ना!" जत्साहाने जहागीरदार म्हणाला.

जिन्वाच्या पायऱ्यावर थोड्याच्या टापांचा आवाज झाला थोडी जिना उतरून माड्यात जाली अन् सर्वे निर्ममित पाहुणे अन् नातेवाईक मंडळी घडणवून हसू लागली! सगळीकडे एकच गोष्टळ भावला. ती थोडीही एकूण सर्व प्रकाराने विचकन जमळली अन् मांडवातून मुसाट पळून गेली!

अशा प्रकारे जहागीरदाराचा दुसरा विवाह सुरू होण्यापूर्वीच मोडला

लग्नाला जमलेली मंडळी थडामस्करी करत आवापत्या ठिकाणी निघून गेली.

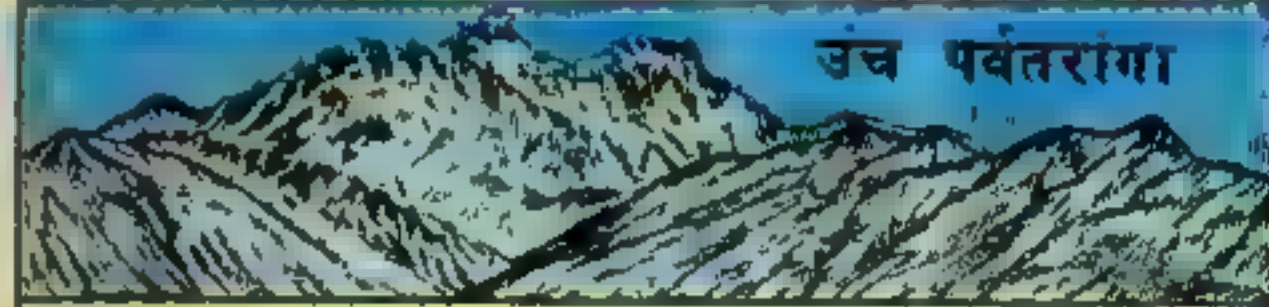
एवढ्या फजितीनंतर जहागीरदारानं दुसऱ्या लग्नाचे कधी मावही काढले नाही!

सहान तोंडी मोठा घाल

रॉबिन चवी घररोज १४ इंच (४२६ सेंमी) लांबीचे किडे खातो वारं वार त्याच्या भवघोट तो आपल्या हरिहराच्या घजनाच्या ४९ टक्के अधिक इतके भक्ष खातो!

उंच पर्वतरांगा

जगातील सर्वात उंच अशा दीस पर्वतरागांमधी ११ पर्वतरांगा हिमालयात अन् बाकी ७ काराकोरम श्रृंखलेच्या पर्वतात आहेत.

उंच उडणारे कावळे

जान पाय असणारे कावळे समुद्र-वपाटीपासून ५,२०० मी (२६९०२ फूट) इतक्या उंचीवर रहातात. जपवा हे कावळे एक्वेस्ट्रिअियन पाद पहाण्याच्या पर्वतराही टोळ्यांना साथ देत सकाता द्यातात

स्पांज

स्पांज नावाचे एक समुद्री शेवळे म्हणजे खरे पाहता शेकडो सूक्ष्म अशा समुद्री प्राण्यांना समुद्रच असतो. समुद्राच्या तळाशी किवा खडकांवर हे प्राणी कळप करून राहतात. यांची लांबी अनेकदा १ मि.मी. पासून १ मीटर पर्यंत असऊन.

‘चांदोबा’ यशस्वी स्पर्धकांचे अभिनन्दन करात आहे

महान
भारतीय परंपरेसंबंधी
स्पर्धा

३

महेशलाल भावराव खेर
पोस्ट - ब्राह्मणगाव
जि नागिक

बीणा मुकुन्द दिके
दक विठ्ठु सोसायटी
१०/१२ एरडकवे
पिन ४०० ००४

भूषण मरुण नावकर
रामेश्वरनगर
छात्रेपाठश
पिन ४०० ००४

A Super treat in every sweet!

SUPER SIZE! SUPER TASTE!

nutrino
SuperStar
chocolate toffees

HEAVENLY TREAT
DELICIOUS
TOP CREAM
Heavenly delights

भारताची सर्वांत जास्त स्वध्यायी टॉफी
कृपेन कॅपेकडमरे के प्राप्ति किरु ३०.०

CLARION/NC 1830

व्यापाराची कला

शोभाकान्त नावाच्या एका चित्रकाराचा एकदा तातडोने काही पैसे हुवे होते. त्याने यासाठी आपले एक सुंदर चित्र विकायचे ठरवले. परंतु बार-बार मुद्रांफुलवून किडतीलाही काणी ते चित्र विकत घ्यायला तयार नव्हते.

ही बातमी कळताच चित्रकाराचा गोविंद नावाचा एक मित्र त्याच्याकडे गेला आणि ते चित्र घेऊन गेला. लोकांचे जातयेता सद्बल अस आईज अस माईही त्याने ते टांगून ठेवले. काणी ते चित्र विकत घेण्याची इच्छा व्यक्त केली तर तो थिडून कोसे—“मला हे चित्र विकायचेच नाही मुली.” कोणा एका पानच्या जमोवदाराला हे पुरा समजले तेन्ना गोविंदाकडे येऊन अबरवस्तीने रपाच्या हाती दोनते मुद्रांची घेली मळकपून चित्र घेऊन गेला. मग गोविंद शोभाकान्तकडे जाऊन ती पैली शोभाकान्तला देऊ लागला, तेव्हा आश्चर्याने शोभाकान्तने विचारले—“मला हे पैसे तु का देत आहेस?”

“अरे, हे तर तुझ्याच चित्राचे पैसे” गोविंद म्हणाला.

शोभाकान्तचा यावर विश्वास बसला त्याने आश्चर्याने विचारले—“म्हणजे? माझ्या चित्राची इतकी खूप किंमत भावी?”

गोविंदने सारी हुकितत सांगून त्याला म्हणले—“अरे बाबा, तुमते चित्र काढणे हीच फक्त कला आहे असं नव्हे, ते विकून पावणारा ही मुळा एका कलाग आहे वर का.”

कोणे एके काळी फामस वेसात एक महाराणी राज्य करीत होती. तिचा महाल सुंदर संगमरवरी दगडांनी बांधला होता. महालाचे कत बागून बाहेरून चांदोने मळबलसे होते आणि महालातली प्रत्येक वस्तु सोन्याची होती. आणि त्यावर रंगीतरंगी नवरत्ने सजवलेली होती. जरे पाहता ती राणी एक बाबुवारीज होती तिच्या आवश्यक त्या सर्व वस्तु क्षणभरात ती मिळवू शकत असे.

तिच्या बाबुच्या शक्तीबाहेरची एकच गोष्ट होती—ती म्हणजे—एकाद्या सौंदर्यवती स्त्रोत ती स्वतःला रूपांतरित करू शकत नसे. आपल्या तरुणपणी ती दिसायला खूप सुंदर होती, पण आता ती इतकी कुरूप झाली होती कि तिच्या काही कामा-निमित्त भेटायला येणारी माणसे तिच्याशी ओळखताही तिच्याकडे न पहाता, आपला

चेहरा दुसरीकडे वळवून बोलत असत! आपला सुरकुत्यांनी भरलेला चेहरा घेऊन विवसमर जोकत-जोकत ती आपल्या महालात फिरे.

अशा परिस्थितीत त्या राणीला कधीही आरशात आपला चेहरा पहायला वाटत नसे. तिचा चकणा डोळा तिच्या कुरूपतेत भरव घालीत असे. जरा बऱ्या दिसणाऱ्याही कोणा व्यक्तीशी तिच्या बोलावेसे वाटत नसे.

एके दिवशी पंचवीस वर्षांची एक तरुणी राणीकडे आली. ती दिसायला फारच सुंदर होती तिचे नाव होते अह्दा.

अह्दाला आपल्या महालात पहाताच राणीच्या तळपायाची जाग भरतकात गेली. तिने ओरडून विचारले—“मा मुलीला इथे कोणी आणले? कुणाची हिंमत झाली असं करावला? ताबडतोब हिला इथून बाहेर पाठवून जा!”

व्यापाराची कला

शोभाकान्त नावाच्या एका चित्रकाराचा एकदा तातडीने काही पैसे हवे होते. त्याने यासाठी आपले एक सुंदर चित्र विकायचे ठरवले. परंतु चार-पाच मुद्रांप्रत्येक किंमतीलाही कोणी ते चित्र विकत घ्यायला तयार नव्हते.

ही बातमी कळताच चित्रकाराचा गोविंद नावाचा एक मित्र त्याच्याकडे गेला आणि ते चित्र घेऊन गेला. लोकांचे जातयेता सहज लक्षात आईल अशा माडीने त्याने ते टांगून ठेवले. कोणी ते चित्र विकत घेण्याची इच्छा व्यक्त केली तर तो चिडून कोसे—“मला हे चित्र विकायचेच नाही. मूर्खी.” कोणा एका यानच्या जमीनदाराला हे पृष्ठ समजते किंवा गोविंदाकडे येऊन जबरबस्तीने स्वीकारून हाती घेऊन मुद्रांची पेंसो मळकटून चित्र घेऊन गेला.

तसेच गोविंद शोभाकान्तकडे जाऊन ती सैली शोभाकान्तला देऊ लागला, तेव्हा आश्चर्याने शोभाकान्तने विचारले—“मला हे पैसे तु का देत आहेस?”

“अरे, हे तर तुझ्याच चित्राचे पैसे.” गोविंद म्हणाला.

शोभाकान्तचा यावर विश्वास बसेना. त्याने सांगलीच आश्चर्याने विचारले—“म्हणजे? माझ्या चित्राची इतकी खूप किंमत आली?”

गोविंदने सारी हकिकत सांगून त्याला म्हणले—“अरे बाबा, तुमते चित्र काढून हीच फक्त पक्का आहे असं नव्हे, ते विकून वाळवणं ही गुदा एका कलाच आहे बरं का.”

एका राणीची गोष्ट

कोण एके काळी फान्स देशात एक महाराणी राज्य करीत होती. तिचा महाल सुंदर संगमरवरी रंगडानी बाबलेला होता. महालाचे छत बाबून बाहेरून चांदीने मळबलले होते आणि महालातली प्रत्येक वस्तु सोन्याची होती. आणि त्यावर रंगोबरंगी नवरत्ने सजवलेली होती. जरे पाहता ती राणी एक बाबुवारीण होती तिच्या आवश्यक त्या सर्व वस्तु क्षणभरात ती मिळवू शकत असे.

तिच्या बाबुच्या शक्तीबाहेरची एकच गोष्ट होती—ती म्हणजे—एकाद्या सौंदर्यावती स्त्रोत ती स्वतःला रूपान्तरित करू शकत नसे. आपल्या तरुणपणी ती दिसायला खूप सुंदर होती, पण आता ती इतकी कुरूप झाली होती कि तिच्या काही कामा-निमित्त भेटायला येणारी माणसे तिच्याशी ओळखताही तिच्याकडे न पाहता, आपला

चेहरा दुसरीकडे वळवून बोलत असत! आपल्या सुरकुत्यांनी भरलेला चेहरा घेऊन दिवसभर जोकत-जोकत ती आपल्या महालात फिरते.

अशा परिस्थितीत त्या राणीला कधीही आरशात आपला चेहरा पहावासा वाटत नसे. तिचा चकणा डोळा तिच्या कुरूपतेत भरच घालीत असे. जरा बऱ्या दिसणाऱ्याही कोणा व्यक्तीशी तिच्या बोलावेसे वाटत नसे.

एके दिवशी पंचवीस वर्षांची एक तरुणी राणीकडे आली. ती दिसायला फारच सुंदर होती तिचे नाव होते श्रद्धा.

श्रद्धाला आपल्या महालात पहाताच राणीच्या लळपायाची जाग अस्सकात गेली. तिने ओरडून विचारले—“या मुलीला इथे कोणी जाणल? कुणाची हिंमत झाली असं करावला? ताबडतोब हिला इथून बाहेर पाठवून वा!”

परंतु जराही विचलित न होता बडा म्हणाली—“महाराणी, मला संवत्स माहीत आहे मी आपला सौंदर्य आपणाका देऊ शकते. काय विचार आहे आपला?”

हे बोलणे ऐकताच राणीच्या चेहऱ्यावरच्या रागाची आगा प्रसन्नतेने घेतली. अडाकडे निरखून पहात तिने विचारले—“करंय अर्थ करायला तु तयार आहेस? मा बदल्यात तुला माझ्याबद्दल काय हवे?”

“आपला सर्व घन व आपला मुकुटही मला या बदल्यात द्या.” अडा उत्तरली.

तिने उत्तर ऐकून राणी रागाने गरजली—“काय म्हणालीस? तुला माझे घन आणि मुकुट द्या? वा न वा! मी मले या कुकप अन् म्हाताच्या अकस्थेत मरून जाईन, पण

तू मागितलेला दोन्ही चीजा मी तुला कदापि देणार नाही. चल चाखती हो द्यून!”

अडा विचारी निराश होऊन तिथून निघून गेली.

काही दिवसांनी राणी आकारी पडली तिची सेवा करणाऱ्या दासी ही तिच्या-जवळ जायला कां-कू करू लागल्या. राज बेड्याने तिचा तपासून आपला निर्णय जाहीर केला की—राणी बोड्याच आठवड्यांची सोबतीण आहे!

जाता राणीने तिच्याकडे पूर्वी येऊन गेलेल्या अडाचा तोंड करवला. त्याबरोबरच तिने असाही निरोप कळवला की—‘माता राणी आपली अपार संपत्ति अन् मुकुटही आम्हाला तयार आहे!’

अडाने राणीकड येऊन आपली सका प्रदर्शित केली—“महाराणी, आपण जो संपत्ति अन् मुकुट मला देऊ करत आहात, ती खर जाता मी माझ्या सौंदर्य अन् ताक्याच्या बदल्यात स्वीकारली तर मी ताबडतोब म्हातारी आणि अपंग होऊन जाईन पूर्वी आपण माझी अट मानली नाही, पण जाता मात्र मला भोती वाटत आहे”

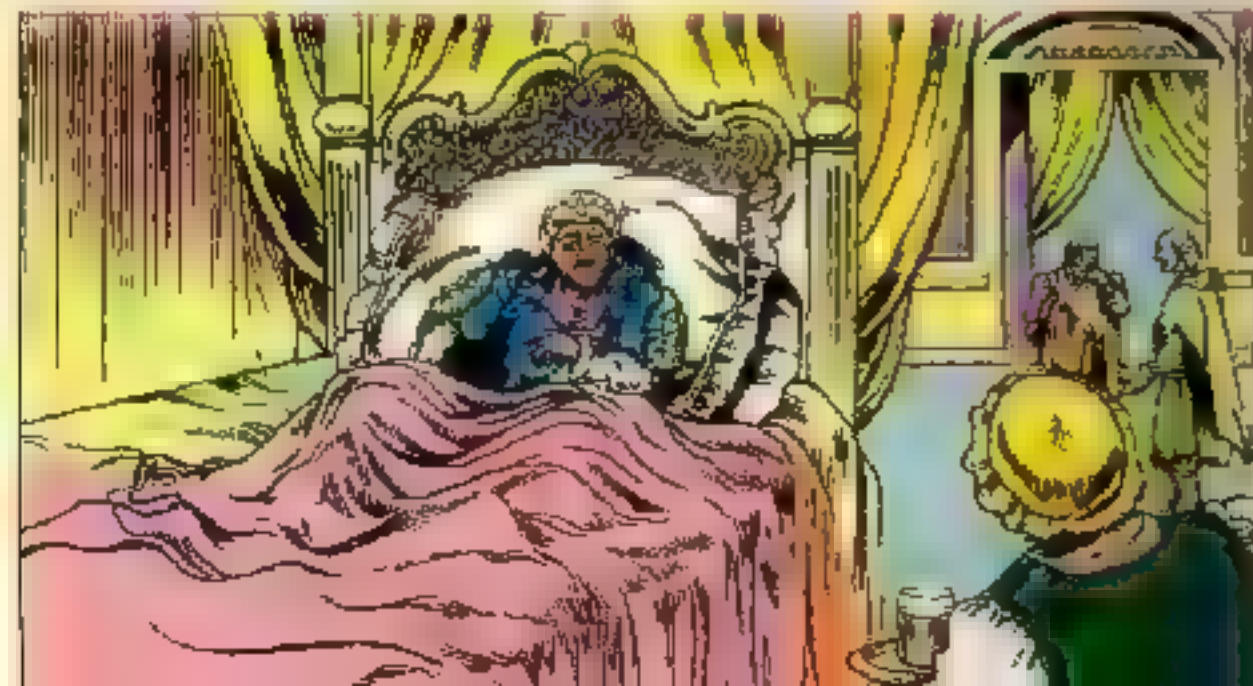
राणीने अडाची कूप स्तुति केली, कूप मोडगोड बोलून तिचा रावी केले. बोबीच्यात समजोता झाला आणि अजमरातच दोघींची रूपे बदलून गेली!

राणी जाता सुंदर आणि आकर्षक युवती बनली. तिचा देह शुद्ध सोन्यासारखा

झळाळू झाला. तिच्या सरीरावरील ताक्याचे तेज अन् डोळ्यातली चमक ‘पहातच रहावे’ अशी विसू लागली! तिबळे सर्वजण तिच्या सौंदर्यावर मोहित झाले. परंतु तिचा मात्र जाता एकाद्या लड्यात जाऊन मोडक्या-मोडक्या कोपडीत रहाणे अन् अंगावर चिथ्या वागवणे भाग होते तिची सर्व संपत्ति अडाकडे गेली होती!

इकडे अडा अगदीच कुकप, गुणाल्पद विसू लागली होती, पण जाता ती एका सुंदर राजबाड्यातली राणी बनली होती!

अडाने आपले रूप पहाण्यासाठी आरसा मागवून घेतला. पण आरशातलं आपलं रूप

तिला पाहवेना! तिने दोन्ही हातांनी आपला चेहरा झाकून घेतला! तिने ताकड-तोड एक आज्ञा सोडली की-कोणीही तिच्या समोर येऊ नये! आता तिने आपल्या भोवतीच्या घनाच्या राशी पाहून आपल्या मनाला संतोष ध्यायचा प्रयत्न केला! परंतु त्या घनराशी, ते वैभव, तो मुकुट तिच्या मनाच्या वातना बाळगू शकले नाहीत.

यापूर्वी अद्याप आपल्या पायातल्या मेजिणीतह फुलांचे ताटवे व झाडांच्या सावल्यांदरोबर नाचत रहात असे, पण आता तिला फाडीच्या आभारानेही उभे रहाणे कठीण होत होते! महाकाळ विविध प्रकारचे उंची साक्षपदार्थ आतंसारशी हजर

होण्याची सक्षमता असून ही जाता तोंडात दात नसल्यामुळे केवळ पातळ पदार्थांशिवाय ती अन्य काहीही काढू शकत नव्हती!

अद्याला हळूहळू पर्यात्ताप वाटू लागला. राजमुकुट वार्षिक सपत्तीच्या लोभाने आपण आपले ताकड व सौंदर्य राणीला देण्यात वेळपणा केला-असे तिच्या लक्षात आले. ज्याचा आपण उपयोग घेऊ शकत नाही असे अपार घन काय उपयोगाचे-हे तिला पटले.

पूर्वी छान हुसत-लेळत ती गावीं करायला घेऊन जात असे, आता राज्यकारभारातल्या अडचणी समजून घेणे अन् त्या सोडवणे तिला कठीण जाऊ लागले. एकडे राणी ज्या गावी अद्या रहात असे रक्षा गावी पोचली. आपले राज्य आणि राजवैभव नसल्यामुळे तीही हुली होऊ लागली. आता म्हातारपणच्या गैरसोयी व व्यक्ती ती विसरून गेली. गरीबीत जीवन जगणे तिचा कठीण जाऊ लागले! "हे काय मला असले मळके व काटके कपडे घालावे लागणार? या असल्या वेळात माझे ताकड व सौंदर्य कसे उठून दिसणार? या लहानशा पायात माझ्या सौंदर्याचे कीतुक तरी कोण करणार? इथे तर सारेच मावकळ! सी., काय मूले मी! सौंदर्य अन् ताकडाच्या मामे लागून मी अपार संपत्ति आणि

राजमुकुट देऊन बसल! मला ते सर्व आता परत मिळालं तर काय नहार होईल!" असा विचार मनात येऊन ती चिन्तित झाली.

काय करावे-हे राणीला सुचेना. ती दुःखाने कासून गेली. एका बाजूला तिला अशी चिन्ताही सतावू लागली की-आपण आपले म्हातारपण परत मागितले तर बहुधा स्विकारण आपण घेऊनही जाऊ!

परंतु असा उघडमुलट विचारांच्या जाळ्यातून ती एकदा बाहेर आली-तिने एक पक्का निर्णय घेतला. किती ही मोठ्यात मोठी राणी असो-मरण तर कुणालाच चुकत नाही. म्हातारपणाच्या वातना आणि आजार यांना हिमतीने तोंड विसरे पाहिले पण ताकड व सौंदर्यासाठी राज्य व अधिकाराचा त्याग करणे हा सुद्ध वेळपणाच!

असा विचार करून राणी पुन्हा आपल्या महाकाळ परत आली. अद्याने तात्काळ ओळखले की-ती कशासाठी परत आली आहे! जास्त काही न बोलताच त्यांनी

आपापल्या जुन्या रूपात स्वतःला परिचित करून घेतले!

दुसऱ्या क्षणी अचक मनाची ती राणी आपले म्हातारं रूप पाहून घाबरली अन् घडाला म्हणू लागली-"अग अद्या, मी चुक केली. खरं म्हणजे तुझं ताकड व मायेचा चांगल! पुन्हा कक या का बदलाबदल?"

पण आता मोठे अद्या या प्रस्तावाला कबूल होईना! "राणीसरकार, आपल्या दोन्ही अवस्थांचा अर्थ मला छान समजून चुकला आहे! वेदना सहन करत आणि अडचणींना तोंड देत-राणीचे जीवन जगणे-मला मुळीच पसंत नाही! त्यापेक्षा आपले ताकड घेऊन साधी उभारीची माकरी जात अन् शोळया-बकऱ्या सभाळत गरिबीचे जीवन जगणे जास्त आनंदाचे आहे! मला कोणी अमेक राज्ये आणि संपत्ती देऊ केली तरी मी पुन्हा कधीही असली चुक करणार नाही. अच्छा, रामराम! चालले मी." असे म्हणून उड्या मारत, बागवत अद्या तिथून तिथून गेली.

खरे प्रेम

अमरावती शहरात आनन्दगुप्त नावाचा प्रसिद्ध जव्हेरी रहात असे. त्याला गंगा यमुना आणि सरस्वती नावाच्या तीन मुली होत्या.

आनन्दगुप्तच्या या मुली प्रौढ वयात आल्या होत्या, त्यामुळे त्या उपवर होता होता आनन्दगुप्त म्हातारा झाला होता. त्यामुळे त्याच्या मनात विचार आला की—आता तीनही मुलींचे विवाह एकदमच उरकून घेऊन आपली संपत्ति तिघींच्यात सारखी वाटून देऊन आपण माराम करावा.

एक दिवस तीनही मुलींना जवळ बोलावून तो म्हणाला—“हे पहा मुलींनो, मी आता म्हातारा झालो. तेव्हा आता मला असे वाटते की तुम्हा तिघींचे विवाह उरकून आपली खंबटची इच्छा पूर्ण करण्यासाठी काशीयात्रेला जावे. काशीहून परतल्यावर

तुम्हा तिघींच्या घरी आलटून पालटून रहात आपले उरलेले मुरलेले आयुष्य वाकवत रहाव.”

बोवा विचार करून घोरली कन्या गंगा म्हणाली—“बाबा, तुमचे म्हणणे योग्यच आहे. पण कन्यांतर प्रत्येक स्त्रीला आपल्या पतीच्या आज्ञात रहाव लागत ना? तुम्ही माझ्याकडे येऊन राहिलात अन् माझ्या पतीला ते जाबडके नाही तर?”

आनन्दगुप्तला आपल्या मुलीचे म्हणणे बरोबरच वाटले.

नंतर त्याने आपल्या दुसऱ्या मुलीला—यमुनेला विचारले—“सांग यमुना, तुला काय विचार?”

यमुना म्हणाली—“ताई म्हणते ते सरच आहे. कन्यांतर पतीची वागणूक कशी असेल याबद्दल आताच काय सांगाय? त्यामुळे मला वाटते...” असे म्हणून बोलता-बोलताच ती कावली

“काही हरकत नाही, पुढे बोलू बाळ” आनन्दगुप्त म्हणाला.

“बाबा, मला आपले या शहरातलेच स्थळ पहा, म्हणजे मी दुसरीकडे राहिले तरी जवळच असेल न?” यमुनेने आपले बोलणे पूर्ण केले.

“तुम्हा म्हणणही ठीक आहे बाळ.” असे म्हणून आनन्दगुप्त आता आपल्या तिसऱ्या कन्येकडे बोलला. “बोल सरस्वती, तुम्हा काय म्हणणे आहे बाळ?” त्याने विचारले.

आतापर्यंत आपल्या मोठ्या बहिणीची मुक्ताफळे ऐकत असणाऱ्या सरस्वतीचे बोलणे ऐकून आले. गदगदलेल्या आवाजात ती म्हणू लागली—“बाबा, माझ्या कन्याची काय धाई आहे? तुम्हाला एकट्याला मी काशीयात्रेला मूलीच जाऊ देणार नाही मी पण तुमच्याबरोबर येईन. त्याअगोदर तुम्ही या दोघींचे विवाह उरकून ज्या काशीयात्रेहून आल्यावर नशिवात देवाने काय लिहिले असेल तसे होईल.”

सोड्या कन्येचे हे अपार प्रेम पाहून आनन्दगुप्तला फार आनन्द आला. उपरध्याने आपले डोळे टिपत तो म्हणाला—“रडतेस काय वेडे! तुम्हा माझ्यावरच प्रेम आणि आदर पाहून मला असा धोर आला आहे की मी नक्कीच आपली काही वर्षे जगू शकेन.” असे म्हणत त्याने मुलीच्या मस्तकावरून प्रेमाने हात फिरवला.

आनन्दगुप्तने यानंतर आपली अर्धी संपत्ति बोरल्या दोघींना सारखी सारखी वाटून दिली आणि त्यांचे विवाह करून दिले आणि सरस्वतीला बरोबर घेऊन ती काशीयात्रेला निघून गेली.

सहा महिन्यांनी काशीयात्रा संपवून आनन्दगुप्त परत आला. आल्यावर योग्य स्थळ पाहून सरस्वतीचा विवाह करून दिला. या जावयाला त्याने जराजवई करून घेतले आणि आपल्या जव्हेरी-मुकामाची जबाबदारी त्याच्यावर सोपवली. योग्य तेथे त्याला मार्गदर्शन करित आपले उर्वरित आयुष्य त्याने सुखाने वाकवले.

अमोल खजिना

एका जंगलाच्या कोपऱ्याला एक बरीच बाई आरती सोपडी बांधून राहत होती. तिचा राम-दीन नावाचा एक दहा वर्षांचा मुलगा होता. जंगलात सापडणारी फळे वन् जोरभी साठवल्या गोळा करणाऱ्या कामात ती आपल्या आईला मदत करी.

आपल्या आईचे रोजचे कष्ट पाहून रामदीनला मनातल्या मनात फार दुःख वाटे. त्याला मनात वाटे की जंगलात जून खजिना सापडला व आपण ती आईला दाना.

एक दिवस तो जंगलात फिरत होता आणि आपल्या नेहमीच्या लवचीप्रमाणे लवचीत विचारत होता—“ए साहा, तुम्हाला काय काम रे?”, “ए पत्ता, तुम्हाला काय सांग ना!”—अन् अचानक काहीकाही.

एका ठिकाणी विविध पोशाखातला एक बुटका बांधून त्याला दिसला. एका झाडाला देवून जवळ राहून तो काहीतरी गुनगुनत होता.

रामदीनने त्या बुटकाजवळ जाऊन आपल्या आईच्या कष्टांचे वर्णन केले आणि त्याला विचारले—“इथे एकाद्या जमिनीत पुरविला खजिना आहे का रे? मला तो काढून आपल्या आईला द्यायचा!”

यावर तो बुटका बघून हसला आणि म्हणाला—“काय म्हणायचा? खजिना तर तुम्हाला आईला केव्हाच मिळालाच!” एवढे सांगून तो बुटका वाट सोडीत पळून गेला.

रामदीनने बरी येऊन आईला सर्वे हाकित सांगितली आणि विचारले—“आई, तुला मिळालेल्या खजिन्याबद्दल तू मला का कधीच काही सांगितले नाहीस?”

आई हसून त्याला धुमाली—“अरे बाबा तो अमोल खजिना म्हणजे मूख!” असे म्हणून रामदीनला जवळ ओढून तिने त्याचा मुका घेतला.

सोन्याची दरी

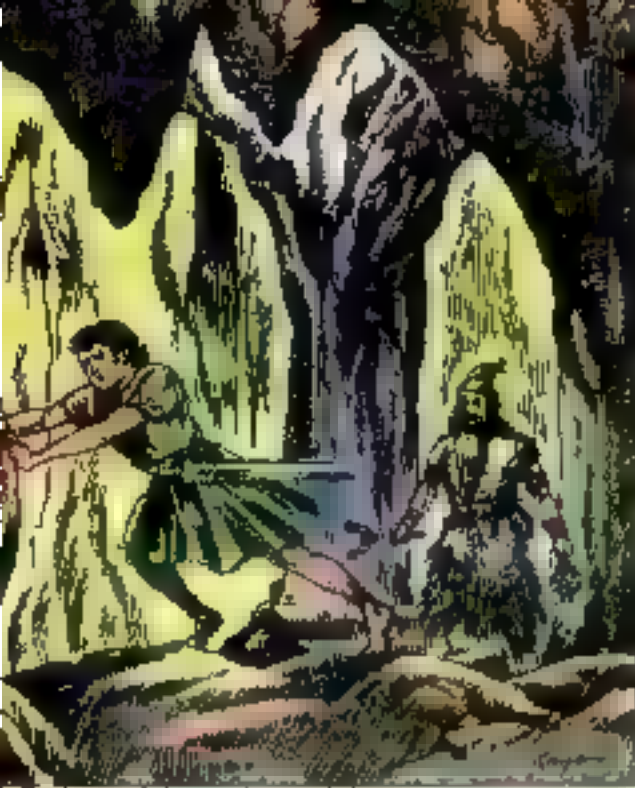
[६]

[ज्ञानभूमीच्या राजाने जलोदरनाथ पुजाऱ्याचे घरे स्वरूप पाहून गगाने त्याचे मस्तक उडवले. त्याचे आरजाच्या द्वारे त्याला विलासिता दलम स्वभावाची ही परगण झाली आणि विपारी वायू पसरवणाऱ्या एवढीही जाली. राजाने मदत करण्यासाठी राजाने विनोदला अदृश्य होण्याचे रहस्य समजाऊन सांगितले पुढे वाचा.]

एकदा अदृश्य झाल्यावर पुन्हा मनुष्य रूपात कसे यायचे हे समजण्यास विनोदला बरा वेळच लागला. पण त्याच्या लक्षान आले की आपण एका सहकावर आपलो भावोत! त्याच्या अंगात हातपाय हलकण्याचे ही भाषा नव्हते—इतका तो कमजोर झाला होता. हळूहळू त्याने जोळ उघडले तेव्हा सर्वत्र बंधारन पसरलेला त्याला दिसला. अवघड जरा जोळ

सराबत्यावर त्याला आपल्या समोर एक साधुपुरुष बसलेला अस्पष्टता दिसला त्या मुनीचे जोळ एकाद्या नीलमण्यासारखा चकाकत होते तो मनातल्या मनातच बोलल्यासारखा पुटपुटला—“हाय देवा! मी पुन्हा एकाद्या पुजाऱ्याविज्ञानाच्या तदाख्यात तर नाही सापडला?”

‘तू कोण आहेस? जेकडो वर्षापासून बंद असलेला दार पार करून तू माझ्या

गुहेत कसा येऊ शकलास?" मुनीने आश्चर्याने विचारले

"सोकडो मधीपासून? म्हणजे इतकी वर्षे गुहेबाहेर न पडता आपण इथेच रहात आहात?" विनोदने उठून बसत विचारले

'हो, हो! पण तू माझ्या मनाचे उत्तर नाही दिसलेस?" मुनीने पुन्हा विचारले

विनोदने थोडक्यात स्वतःबद्दल माहिती सांगली. तो एकूण साधु पुन्हा न हलता-डुलता घ्यानस्थ बसला. एक तास-भराने त्याने डोळे उघडले आणि विनोदच्या मस्तकावर हात ठेऊन म्हटले—"बाळा, तुझ्यात नवकीच पवित्र आत्मा बसत असला पाहिजे. म्हणून अदृश्य रूपात वाचत

बसताना तुझे शरीर माझ्याकडे आकृष्ट होऊन इथे पोचलास."

त्या तपस्याचे बोलणे ऐकत बसताना विनोदला असा भास होऊ लागला की जणू काही आपण वानवसागरात पोहच आहोत. विनोद समजून चुकला की मुनि साधासुधा नाहीत! त्यांच्यात काही विशेष शक्ति आहे आणि तो दयाळू आहे.

"चला, बाहेर जाऊ या, तुला नवः प्रदेश दाखवतो. मोही हा प्रदेश पाहून सूप काळ सोडला. इथेही तुम्हच्या तोंडाची भासे, तोंडावर लावलेला पत्थर हलक्याचा विनोदने प्रयत्न केला पण तो दगड रेंस-बरही हुकला नाही!"

"बाब, मीच करतो बाबूला!" असे म्हणून साधूने आपल्या काठीने दगडाला स्पर्श करताच तो गडगडत बाजूला जाऊन पडला! दोघेही गुहेतून बाहेर गेले. मुन्हा एका डेंच डोंगरावर होती. डोंगराकाली एक सुन्दर शहर दिसले

"देवा रे, या गुहेभोवतालची सुन्दर साडे-मुद्रपे कुठे गेली? डोंगराभोवतोचे चारी बाजूंना पसरलेले दाट जंगल कसे गाझ झाले?" मनातल्या मनात असा विचार करत मुनि विनोदकडे वळला व त्याने त्या प्रदेशाबद्दल विनोदला माहिती सांगितली.

कोणते एके काळी त्या भागात भयंकर ज्वलन पसरलेले होते! मुनि सोडून अन्य कोणीही त्या प्रदेशात रहात नव्हते. एकदा आपल्या राजाच्या लढाळा कटाळून एक मरीच माणूस त्या डोंगरात भागात बसून पाचला तहान भुकेने तो हैराण झाला होता. त्याच वेळी त्याला एका हिरव्यागार डोंगरावर काही पक्षी कुठलेसे फळ काताना दृष्टीस पडले तो ताबडतोब त्या डोंगरावर पोचला आणि पक्ष्यांनी सर्ववट साऊन टाकत फळ त्याने गपगप जाऊन टाकले! त्याची तहान आणि भूक ठेंवड्यामच भागली!

माता त्याच्या मनात एक संका डोकावू लागली—एवढे मोठे कलिंगड या सोट्या पक्ष्यांनी या डोंगरावर कसे उबवून आणले असेल? हा विचार मनात येताच त्याने आसपासची जागा नीट बघून पाहिली. त्याला मागील बाजूलाच एक बेल दिसला. त्याच्या लक्षात आले की ते कलिंगड याच डोंगरावर तयार झाले असले पाहिजे. त्याला मोठे आश्चर्य वाटले!

"मी स्वतः आपल्या योगशक्तीने रोज एक कलिंगड पंदा करून या पक्ष्यांना खावला देतो." मुनीने माहिती दिली.

"जसे जाहे हाय? मग बाबाजी, मला ही एका पक्षाचे रूप देऊन टाका ना.

आपल्या कुपेने रोज कलिंगड साऊन राहीन." तो मरीच वाचना करू लागला.

"त्यासाठी पक्षी होण्याचे काम कारण? तुला हवे तर मी कलिंगडच इतके मोठे बनवत जाईन की तुम्हीही तहानभूक भागल." मुनि म्हणाला.

"जशी आज्ञा!" असे म्हणत दोन्ही हात उचलून गरिबाने मुनीला नमस्कार केला. पण तरीही त्याच्या चेहऱ्यावर उदासवाणा भाव तसाच होता!

"तुम्ही पोटाची चिन्ता तर मिटली, बाता तू का दुःखी?" मुनीने विचारले.

"आपण माझ्यावर फार उपकार केले आहेत. त्याबद्दल कृतज्ञता कशी व्यक्त करू

गरीब माणूस उत्तरला-“आपल्या कुपेन मी अन् याझे कुटुंब तहान-भुकेच्या प्रश्ना-तून मुक्त होऊ शकतो, पण माता प्रश्न असा की, आप्ही ज्या बन्धु-बान्धव अन् मित्रपरिवाराच्या संगतीत इतका काळ राहिलो त्यांना विसरून कसे चालेल?”

“ओहो, हे तुम्या काळजीचे कारण होय? वरं तर, तू तुम्या कुटुंबियांवरुन तुझं बंधु-बान्धव आणि मित्र परिवाराला हो इथे घेऊन ये-सग तर झालं?” साधुबाबाने तीही अडथळ निवारली

“हे करुणानिधान मुने, मी आपल्या बांधवांना आणि मित्रपरिवाराला इथे माणस्यार त्यांची संस्था बांधत नाही का जाणार? इतक्या सगळ्या लोकसंख्येचे पोटा एकच कलिंगड कसे काय भक शकेल?” गरीबाने मोठ्या नम्रतेने जाणली अडथळ मांडली!

मुनी सगळं बघ राहिला आणि म्हणाला-“हे बंध, जाता पुन्हा पुढेत जाऊन तपस्येला बसायचा माझा विचार आहे. पण त्यापूर्वी मी आपली जी डोंगरावरील वा स्वामी सोडून जाईन तिच्या बोगाने तुम्हा लोकांना कलिंगड मिळत राहील. रोज तुमच्यापैकी एकाने इथे येऊन किती लोकांसोडी इथे हे मोठ्याने ओरडून सांगायचे म्हणजे दुसऱ्या

दिवशी सकाळी तितक्या मोठ्या आकाराचे कलिंगड इथे तयार असेल तुम्ही सर्वांनी ते बरोबर वाटून घ्यावे. जे लोक ते आतील त्यांना त्या दिवशी पुन्हा भूक लागणार नाही झाले समाधान?”

जाता माघ निशंक मताने गरीब माणून आपल्या बाबी मंठा व आपला परिवार आणि बंधु-बान्धव, मित्रमंडळी यांच्यासह परत आला. डोंगरपायथ्याशी त्यांच्या लहान-लहान झोपड्या उभ्या राहिल्या, तिथे जमलेल्या सर्वांना उद्देशून मुनि म्हणाला-“एका, तुम्हा सर्वांच्या तहान-भुकेची समस्या मी सोडवली आहे, जाता 'सत्याची साधना' हेच तुमच्या जीवनाचे उद्दिष्ट राहिले पाहिजे. जाता तुम्ही सर्वेकडे हे उद्दिष्ट साधण्याच्या प्रयत्नाला लागू”

यातून मुनीने सर्वांना ध्यात कसे करावे हे शिकवले आणि डोंगरावरील गृहेत प्रवेश करून त्याने आपल्या तपस्येला सुरुवात केली. जसा प्रकारे लोकडो खर्च निघून गेली.

मुनीच्या तोंडून ही सर्व हकीमत ऐकून विनोदने विचारले-“स्वामी महाराज, आपल्याला जाता डोंगरपायथ्याशी हे जे शहर दिवस आहे ते बहुधा त्यावेळी इथे आसल्या सरन्यायी लोकांच्या बसणाऱ्या

बसवले असावे. गृहेच्या तोंडाशी मला कलिंगडाचा बेल ही दिसता. अजूनही हे लोक कलिंगड घेऊन जात असतील तर गवळ नाही”

“बल, जायण शहरात जाऊन तिथली वैशिष्ट्ये पाहून घेऊ.” असे म्हणत मुनि पुढे चालू लागला.

विनोदही मुनीच्या मागे चालू लागला. डोंगरावरून जाली पायथ्याकडे जाणाऱ्या रस्त्याच्या तुतर्का फुलझाडे अन् चेली पसरल्या होत्या.

मुनि आणि विनोद थोड्याच वेळात डोंगरपायथ्याशी वसलेल्या शहराच्या प्रवेश-द्वाराजवळ पोचले. रंगीबरंगी पगड्या

हेच मला समजत नाही-ही माझी पहिली चिन्ता, अन् माझी दुसरी चिन्ता म्हणजे-माझ्या पोटाची काळजी तर दूर झाली, पण तिकडे माझी कुटुंबीय माणसे कशा अवस्थेत असतील?” गरिबाने आपली अडथळ मांडली.

“सग तू आपला परिवारही इथे घेऊन ये, त्यांनाही साता वेईल असे कलिंगड मी निर्माण करीन.” मुनीने सहानुभूतीने म्हटले.

गरीबाने मस्तक झुकवून मुनीला प्रणाम केला तरीही त्याच्या चेहऱ्यावरची उदासी अजून तशीच राहिली!

“आता कसल्या विचारात पडला आहेस बाबा?” मुनीने विचारले

ते राज डोंगरावर जातात" द्वारपालाने सांगितले.

द्वारपालाने जाऊन एकत्यावर मुनि म्हणावा—“तो प्रमुख म्हणजे सकात पहिल्याने जालेल्या त्या बरोच मानसाचाच बराज असणार.”

भाता ते दोघे प्रवेशद्वार जोकावून जात गेले “आपण जात घुसत आहात, पण द्वारपालाने आपल्याला कसे काय धडवले नाही?” विनोदने आश्चर्याने विचारले “आपण आता भद्रपद कपात बाबत आहोत, आपले बोलणे मुढा त्यांना जाता ऐकू बघार नाही” मुनि म्हणाला

विनोदला कारण आश्चर्य वाटले!

महाद्वारातून जात फिरल्यावर ते दोघे एका गल्लीतून चालू लागले, आणि एका माठ्या मण्डपाजवळ पोचले त्या मंडपाच्या प्रवेशद्वाराशी एका दगडावर ‘नि.कल’ असे लिहून ठेवले होते

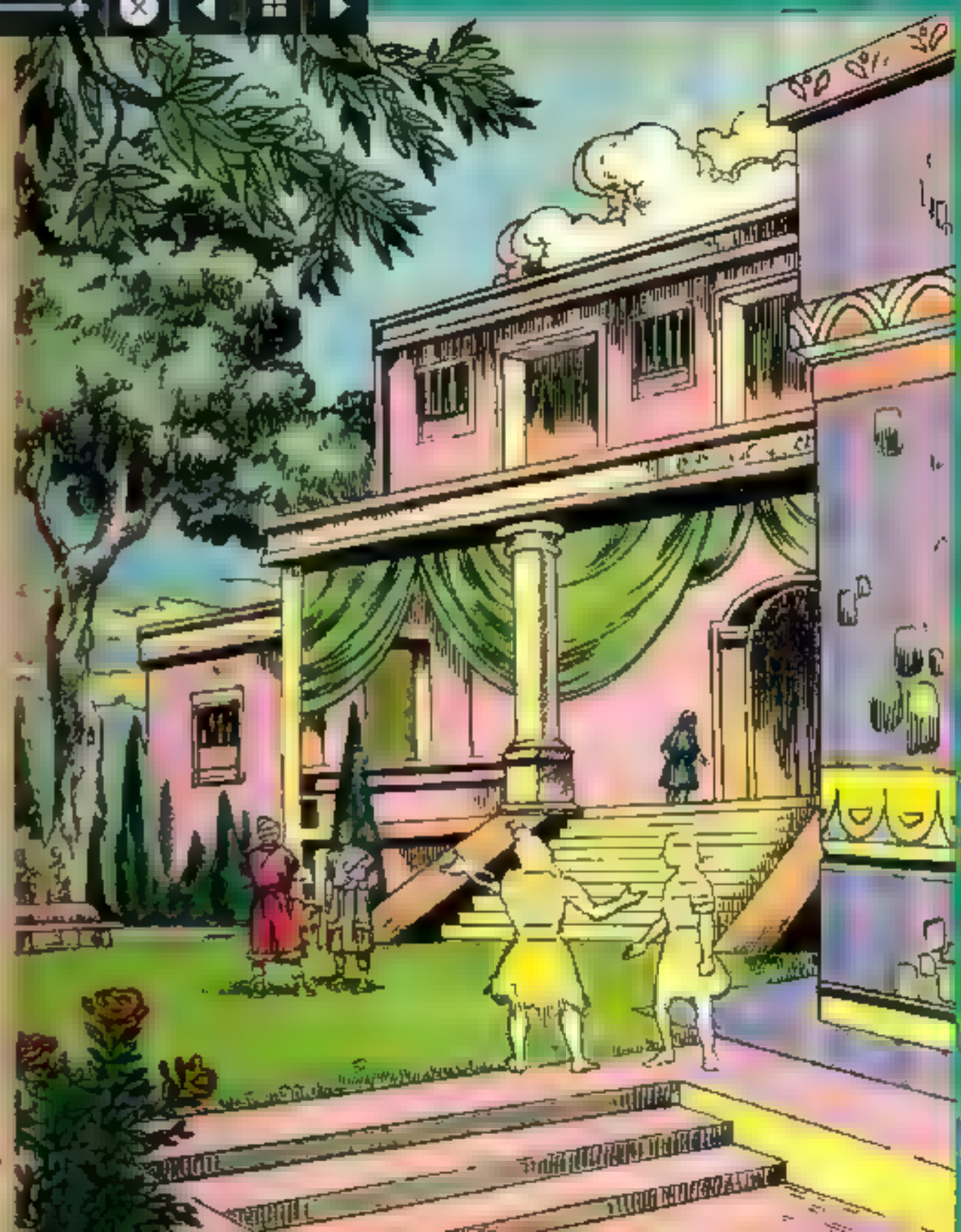
काही अधिकारी तेथे चारी बानूना पसरलेल्या हिरवळीवर फिरता फिरता मधून मधून त्या मंडपात जोकावून पहात होते

मुनि म्हणू लागला—“ही जागा माझ्या चांगल्या आठवणीत आहे त्या काळी या जागी एक विसाल बाग होती. मी त्या लोकांना इथे काय काय करायला हवे, कसे रहायला हवे वगैरे समजाऊन सांगितले

पातलेली दोन बलिगट भाणसे हातात तळवारी घेऊन तेथे पहरा करीत होनी. द्वारबाहेर लोकांची बरोच गर्दी होती

“आम्ही लाबण्या वेशाचे मागेकरी आहोत. आम्हाला डोंगरावर जाऊन पहायला परवानगी नाही देणार?” यदीतल्या एकाचे विचारले

“परवानगी मिळणार नाही अद्भुत कलिंगड मिळते त्या डोंगरावर जाण्याची योग्यता केवळ आमच्या प्रमुखाचीच आहे. एकूण किती लोकांना पुरेल एवढ्या कलिंगडाची आवश्यकता आहे याची सूचना घायची असते, म्हणूनच केवळ

होते. चल, जाता तिथे काय करालें आहे पाहू या." असे म्हणून त्याने त्या मळपात प्रवेश केला. आळीने बनवलेल्या माराम-कुर्चीसारख्या खासनांबर अनेक स्त्रीपुरुष आडवे पडून झोपले होते. त्यांच्यापैकी काही काही थक घोरत होते. अधिकारी लोक तेथे हिडून कोण किती वेळ झोपते याचा हिशोब ठेवत होते. तेथील वातावरण पाहून मुनीने हे ही ओळखले की वास्तोस वास्त जाराम घोरत झोपणाऱ्या व्यक्तींना तिथे प्रोत्साहन दिले जाते आणि काही वेळाने या सर्वांचा हिशोब पाहून सर्वांत अधिक घोरत राहून झोपणाऱ्या माणसाला बक्षिस दिले जाते.

तेथे गळ झोपलेल्या काही लोकांवर रागावून मुनीने त्यांचे केस घडून त्यांना आली ओढले. विनोदने ही त्याचे अनुकरण करीत लसेच केले. त्याने ही काही लोकांना आली ओढल.

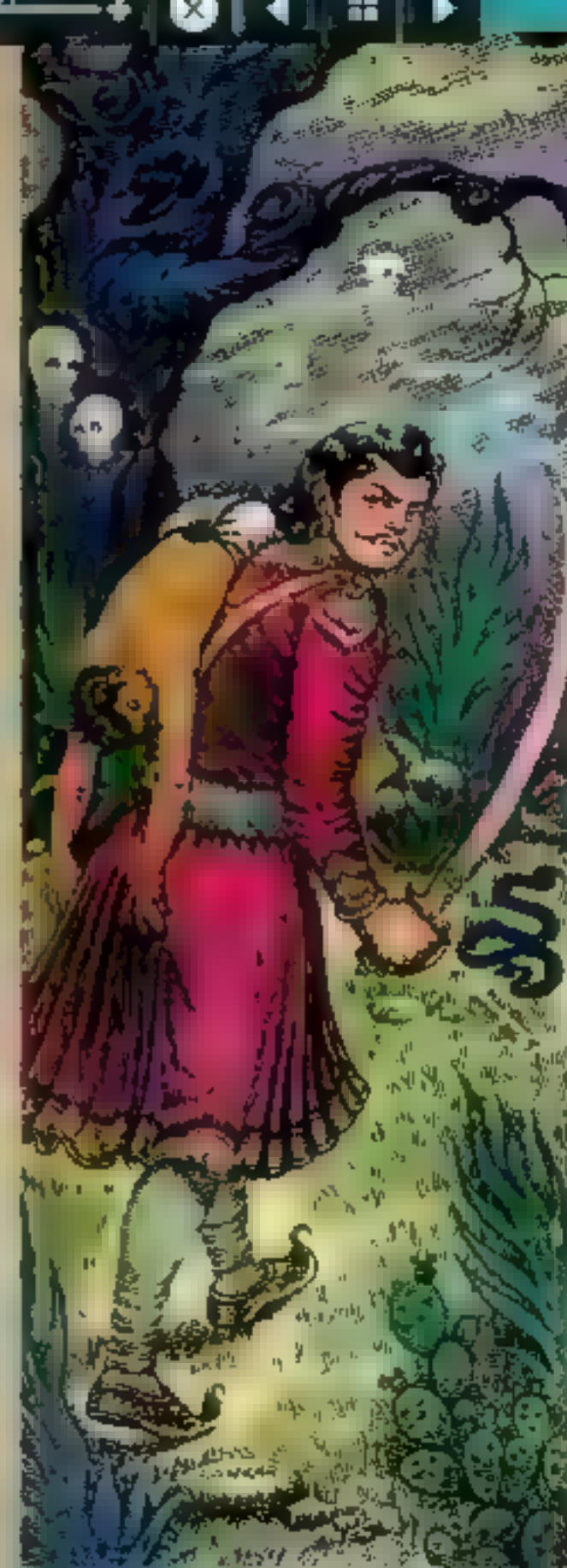
धाड्यांच वेळीत अचानक झोपेतून जाग झालेल्या लोकांच्या किचाळ्यानी साऱ्या

मळपात एकच सोपळ माजला. अधिकार्या-नाही काही कळता, ते नुसतेच गप्प राहिले.

नंतर मुनि त्या मळगावातून आला विनोदनेही त्यांच्या मागून येत विचारले— "स्वामीजी, आपण त्या लोकांवर इतकं का रागावलात? मला सांगता काय झाले ते?"

"डोळे मिटून ध्यान कसे करावे—हे मी त्यांच्या पूर्वजांना शिकवले होते. परंतु हे लोक तर ध्यान वगैरे सर्व विसरून नाच झोपा वेगे आणि घोरणे यातच इति-कर्तव्यता मानून त्यातच चढाओढी लावत आहेत." मुनि उत्तरला.

तेथून निघून ते थोडे एका मंदिरासारक्या इमारतीजवळ आले. मंदिराच्या प्रांगणात नवराच्या अधिकार्यांची सभा चालू होती. त्यांच्यात त्या मगराचा तरुण नेताही होता. विनोद व मुनि अदृश्य रूपांनी त्यांच्यात जाऊन पोचले आणि मंदिराचे दरवाजे बंद केले गेले. (क्रमशः)

हडबोचे शिक्षण

हुडनिरुचयी विक्रमादित्य शाळाकडे परत आला, त्याने शाळावरून प्रेत काढी उतरवले व आघावर टाकून नेहमीप्रमाणे मोन घारन करून स्मशानाकडे चालू लागला. प्रेतात रहाणारा वेताळ त्याला विचारला— "राजा, एका राज्यारूचा शासक असूनही, भूत-पिशाच्चे, लांढगे-कोल्हे आणि चुबडांचा स्फेर सचार असलेल्या या स्वभावानात तू हे जे कष्ट घेससत आहेस ते पाहून हसावे की रडावे हेच मला कळमासे झाले आहे! तुझ्याप्रमाणेच आपल्या अहिष्ठाश्रद्धेस दुर्निष्ठता आणि सहनशीलता असलेली एक हुडळ व एक मास्तर आपापल्या इच्छापूर्तीसाठी हुडनिरुचयाने आपला मार्ग आक्रमत राहिले, पण शवटी दायांनीही आपले काम अथेवट सोडून दिले. त्यामुळे तुझ्याबद्दलही माझ्या मनात अशी शंका येऊ लागली आहे की केव्हातरी तूही असेच

वेताळाच्या गोष्टी

करणार आहेत. ऐक, मी तुला ती गोष्ट सांगतो. तुला थोडा धमपट्टिहारही होईल

बेताळ गोष्ट सांगू लागला—धर्मपूरमधे बलरामदास गावाचा एक शिक्षक राहत असे. एके दिवशी आपल्या बायकावर रागावून तो घरातून बाहेर पडला आणि गावच्या एका टोकाला जमलेल्या चिंचेच्या झाडाखाली जाऊन बसला

त्यावेळी चिंचेच्या झाडावरून एका छोट्याडक्या हडळीने त्याच्या समोर उडी मारली आणि ती म्हणाली—“मास्तर, मला मिळत नका, मी तुमच्याजवळ शिकायला आले आहे”

हडळीला पाहून बलरामदास पावरला. त्याने विचारले—“कोण आहेस तू? तुला कशासाठी शिकायचय?”

“मला शिक्षणाची अतिशय आवड आहे पण काय करू? माझ्या लहानपणीच माझे वडील वारक माझी आई सूप काढाट-कष्ट करून मला वाढवायचा प्रयत्न करीत असे पण जर तर तिची कमाई कामच पोट भरण्यापुरेशी नसे, म्हणून मी सुद्धा काहीबाही काम करून चाळा बहुत पैसा मिळवू लागले. मला शिकायची भारी हीस! म्हणून मी आपल्या कमाईतून थोडे-कार पैसे जगळून ठेवत असे. काही दिवसांनी माझी आई अचानक आजारी पडली घरातले सर्व पैसे तिचे औषधपाणी करता करता संपून गेले. इतके करूनही आई काही त्या आजारातून वाचली नाही. मला फार दुःख झाले अन् बेतागून मी नदीत जीव दिला! पण माझी शिक्षणाची इच्छा राहून गेली होती म्हणून मी हडळ झाले—तुम्ही मला सांगाल ते काम मी करीन, पण मला शिकवाच मास्तर!” तिने पुन्हा एकदा शिकवण्याबद्दल मास्तरांना गळ घातली!

“एक हजार सुवर्णमुद्रा हव्यात!” आपला लोभ प्रकट करत बलरामदास म्हणाला.

“माझ्याकड तर इतक धन नाही पण मी राजाच्या खजिन्यातून चोरून आणू

शकेन, आणू!” हडळीने विचारले. “अह, तुला वाजवी एक काम कराव लावेल. माझी बायको रोज काही ना काही कारण काढून मांडण उकस्न काढीत असते मला शांतपणे ज्यू देत नाही तिला भीती दाखवून ती माझ्या बापा पाळू लागेल अस तू केव पाहिजेस!”—बलरामदासने दुसरी बट सांगितली

“ठीक आहे. हे ही करीन पो. मग शिकवाल नामका?” पुन्हा आपल्या मागणी-वर बोर देत तिने दुसरी बटही माग्य केली

यावर बलरामदासने आपली एक काम तिला सांगितले व ते कसे करायचे हे ही सांगितले

काम असे होते—बलरामदासने गावा-तल्या एका वयस्क माणसाकडून काही कर्ज काढले होते. एका वर्चस्वर त्याने ते फडूनही टाकले. पण तो मागूस म्हणतो की पैसे परत केलेच नाहीत. कर्ज परत केल्यावरूच बलरामदासजवळ कामची पुरा-वाही नाही. त्यामुळे गावचे काही लोक बलरामदासबद्दल खका घेतात तर काहीना ‘तो वयस्क माणूस जाट बोलतो’ अस वाटत

माझाठी बाता वा छोट्या हडळीने असं करायच तिन त्या वयस्क माणसाच्या

शरीरात प्रवेश करून गावातल्या लोका-समोर त्याच्या तोंडून खरी गोष्ट बबळून भायची. मग त्याच्या गावातल्या लोकांना कळून येईल की बलरामदास कारण सत्य-वादी आहे, तो फार पवित्र आचरणवाला आहे. अन् त्यामुळे त्याला जाता काही अद्भुत सिद्धि प्राप्त झाली आहे. आणि या सिद्धीचे लोकांच्यात प्रदर्शन करण्यासाठी या छोट्या हडळीने मदत करायला पाहिजे

शिक्षणाची अतिशयच आवड असल्याने त्या छोट्या हडळीने बलराम-दासच्या या सर्वच्या सर्व अटी मान्य केल्या. आणि याचा परिणाम म्हणजे—बोड्याच दिवसान बलरामदासचे नवीन फळपळले!

बलरामदासच्या घरी एक हजार सुवर्ण-मुद्रा आल्या, त्याची बायको त्याची प्रत्येक गोष्ट ऐकू लागली—त्याच्या आज्ञा पाळू लागली, गावच्या त्या वयस्क माणसाने आपली चूक कबूल केली आणि आता बलरामदास आपल्या अंगच्या अद्भुत शक्तीचे प्रदर्शन करू लागला!

छोटी हडळ रोज शिकवणी सुरू करण्या-बद्दल बलरामदासच्या मागे भुजबुज लावत असे. एक दिवस तो तिला म्हणाला—“हे बंध, मी हल्ली तुझ्यामुळे कामात फार गुतलला असतो, अलिकडे भुलांना शिकवणही मी बंद करून टाकिल्या. तूच सांग, तुला तरी मो कस शिकवू?”

“एव मास्तर, मी तर तुमच्या सर्व अटी पाळल्या आहेत, आता जर तुम्ही मला शिकवायचं नाकारलंत तर तुम्ही माझी प्रतारणा केल्यासारख होईल” छोटी हडळ म्हणाली

“एव तुला शिकायची गरजच काय? माझ्यामुळे तुम्ही हल्ली पूजा केली जात आहे. माझा आजकाल जो काही आदरसत्कार केला जातो, तो तुझ्यामुळेच की नाही?”

“एव मला आदर-सन्मान वगैरे काही नको. मला विद्याच हवी.” छोट्या हडळीने रोलठोक मागणी केली

“मग मला माफ कर मी काही तुला शिकवू शकणार नाही.” बलरामदास म्हणाला

“का नाही शिकवू शकणार, सांगा बर? तुमच्या उतराने माझे समाधान झालं नाही, तर तुमचा अन् तुमच्या संपूर्ण कुटुंबाचा सर्वनाश करूनच हपून निघून जाईन, मखात ठेवा!” तिने जोरदार धमकी दिली

क्षण दोन क्षण गप्प राहून मग बलरामदास म्हणाला—“तुला माझं काय करायचं ते ज्ञात कर. मी तुला अवदी सरंच सांगतो, ऐक—माझ्या शिक्षणाचा मला कसलाच उपयोग झाला नाही—पैसा मिळाला नाही नि मानसन्मानही मिळाला नाही त्या-

मुळे माझ्या मनात धन अन् यशाची इच्छा वाढत गेली. तू माझ्याकडे विद्या मिळवण्यासाठी याचना केलीस, एव मी चोरी-दगा-बोटेपणा आणि हिंसा यांचे मदत घेऊन आणि इतरांनाही त्यानडल प्रोत्साहन देऊन स्वतःची इच्छा पुरी करून बसली. अशा परिस्थितीत आता मी तुला विद्यादान केलं, तर मला हे सांभाळ सांगेल की मी जे काही केले ते सर्व चूक होतं! मी तुला प्रोत्साहन देऊन तुझ्याकडून जी काम करून बसली तो चूक आणि दोषपूर्ण आहेत—आता तुला शिकवायची माझी योग्यता राहिली नाही. त्यामुळे मी आता निवचय केलाय की तुलाच काय, एव सापुडे मी कृणालाच शिकवणार नाही.”

क्षणभर बलरामदासवर दयावृष्टी टाकून छोटी हडळ तेथून अदृश्य झाली

यानंतर बलरामदासने सर्व गायकन्यांना बोलावून त्यांच्यासमोर सांगितलं—‘माझ्या अद्भुत शक्तीचे प्रयोग बघायला तुम्ही येता. एव त्यामुळे तुमचा प्रत्यक्ष फायदा काहीच होत नाही—केवळ करमणूक होते माझ्या शक्तीमुळे फक्त मलाच यश मिळाले आता माझ माझ्या मनात यशाची—मान-सम्मानाची इच्छा राहिलेली नाही यापुढे विश्वकर्माणासाठी मी या शक्तीचा त्याग करून केवळ एक ‘सामान्य माणूस’ म्हणून जगू इच्छितो

इतकी गोष्ट सांगून वेताळाने विचारलं—“गजा माझ्या मनात अशी शक्ती आहे

की-छोट्या हुडळीने बलरामदासचं तिला न शिकवण्याबद्दलचं कारण न पटल तर त्याचा सर्वनाश करायची धमकी दिली होती. भग त्याच्या उत्तराने तिचं करण समाधान झालं का? तिनं बलरामदासकडे दयावं दृष्टीने का पाहिलं? बलरामदाने अद्भुत शक्तींचा त्याग करून सामान्य माणूस बनून रहाण्याचं जे आश्वासन दिसलं ते कितपत खरं आहे? या शक्तीचं उत्तर माहित असूनही तू दिलं नाहीस तर तुझ्या डोक्याची सकलं होऊन पडतील "

माघर विक्रमादित्य म्हणाला-"छोट्या हुडळीने बलरामदासकडे दयापूर्ण दृष्टीने पाहिलं याचे प्रमुख कारण असे की-ज्या गोष्टी दीवपूर्ण आहेत असे शिक्षणामुळे बलरामदासला माहित होते, त्या गोष्टी त्याने छोट्या हुडळीकडून नसवून घेतल्या आणि त्याने हे तिच्याजवळ कळवूनही केले-त्याने जे शिक्षण घेतले त्याचा त्याच्या स्वतःवर काहीही प्रभाव पडू शकला नाही. त्यामुळे एक गोष्ट स्पष्ट झाली की यापुढे त्याने

आपल्या शिष्यांना शिकवले तर ते शिक्षण त्या शिष्यांनाही प्रभावकारी होणार नाही हे सत्य समजल्यानंतर छोट्या हुडळीच्या मनात शिक्षणाबद्दल विरक्ति उत्पन्न झाली आणि तिने बलरामदासकडे दयापूर्ण दृष्टीने पाहिले. त्याच्या कबनामुळे ती संतुष्ट झाली असो वा नसो पण त्याने खरे तेच सांगितलं हे तिला बरोबर कळून चुकलं. त्यामुळे बलरामदासचं काही नुकसान न करता ती अदृश्य झाली

परंतु जगाच्या कल्याणासाठी अद्भुत शक्तींचा मी त्याग करतो' हे बलरामदासचं म्हणणं मात्र चवक सांठ आहे छोट्या हुडळीचो मदत मिळाली नाही तर त्याच्या अद्भुत शक्ति नाहीका होतील-हे रहस्य गुप्त ठेवण्यासाठीच त्याने गावकऱ्यांसमोर आपल्या त्यागाचे नाटक करून त्याचा विश्वास मिळवला असा प्रकार उत्तर देऊन राजा मोन होताच प्रतापला वेताळ अदृश्य होऊन पुन्हा काढावर जाऊन लांबकळू लावला. (कल्पित)

राजा आणि शिष्या

प्राचीन काळी उत्कल देशात पुरुषोत्तम देव नावाचा राजा राज्य करीत होता. तो जवळपासचा परम भक्त होता त्याची अशी धारण होती की आपलं राज्य हे श्री जगन्नाथाचं राज्य आहे आणि आपण त्याचे सेवक म्हणून त्याच्या राज्याचा कारभार पहातो

पुरी शहरात दरवर्षी आषाढ महिन्यात रथोत्सव साजरा केला जातो या उत्सवात आम घेण्यासाठी, मासपासच्या गावातून हजारोनी माणसे पुरीत गोळा होतात. रथयात्रेसाठी निघणाऱ्या तीनही रथांमाली भाडू मारायचे काम राजा स्वतः करत असे आणि याचनदरम्यान लोक रथ ओढायला सुरुवात करीत

राजा पुरुषोत्तम देव दक्षिण दिशेच्या-माठी गला असताना रथीन कांबोवरमची गावकऱ्या पयावती हिला पाहिल तिने

असाधान्य सौंदर्य पाहून पुरुषोत्तम देव तिच्यावर भाळला. त्याने तिच्याशी विवाहाचा प्रस्ताव घेऊन ब्रूत पाठवला राजाने हा प्रस्ताव मानल्याने मास्य केला विवाहासाठी उत्कलवेची जाणने, त्या-बरोबरच रथोत्सवही पहावा असे त्याच्या मनात होते

रथोत्सवाच्या दिवशी देवालयामासून उद्यानभवन पर्यंतचा रस्ता माणसांनी बुतर्फा भरून गेला होता. वातावरणात माणसांचा कोलाहल भरून राहिला होता. "त्यातच मांसाचा आवाज ऐकू येत होता. मदिरातून बलराम, कृष्ण व सुभद्रा यांच्या भूति आणून रथावर ठेवल्या गेल्या

पण पुरुषोत्तम देवला रथापुढे साडू मारताना पाहून मात्र कांचीनरेश काबरा-वाबरा झाला त्याला हा प्रकार कमोपमाचा वाटला. रथयात्रा संपल्याबरोबर तो

काजीवरमूला परत गेला व नेहून त्याने उत्कलराजाला कळवले—“मी आपल्या मुलीचा विवाह तुमच्याशी करून देऊ इच्छित नाही.”

काजीनरेवाचा हा व्यवहार पाहून पुरुषोत्तम देव अतिशय चिडून गेला व मुद्राची घोषणा करून तो काजीवरमूला काढून गेला. मुद्रात पुरुषोत्तम देवाचा जय झाला. राजकुमारी पद्मावतीला कैद करून तो उत्कलदेशी घेऊन गेला.

परंतु जाला तिच्याशी विवाह करण्याची त्याची विलकुल इच्छा नव्हती त्याने आपल्या प्रधान मंत्राला बोलावून म्हटले—“मंत्री महाशय हिच्या बहिःकांनी मला ‘बाण्डाळ’ म्हणून संबोधले आहे तेव्हा हिला तुम्ही ताच्यात ज्या अन् तिचा विवाह आपल्या राजघातल्या एकाद्या बाण्डाळाशीच लावून द्या.”

“जशी आज्ञा महाराज” मंत्री म्हणावा. परंतु महामंत्री कार द्याळु होता. त्याने राजाची आज्ञा न पाळता

गुप्तपणे तिला आपल्याच घरात ठेवले व स्वतःच्या मुली प्रमाणे तो तिला सांभाळू लागला.

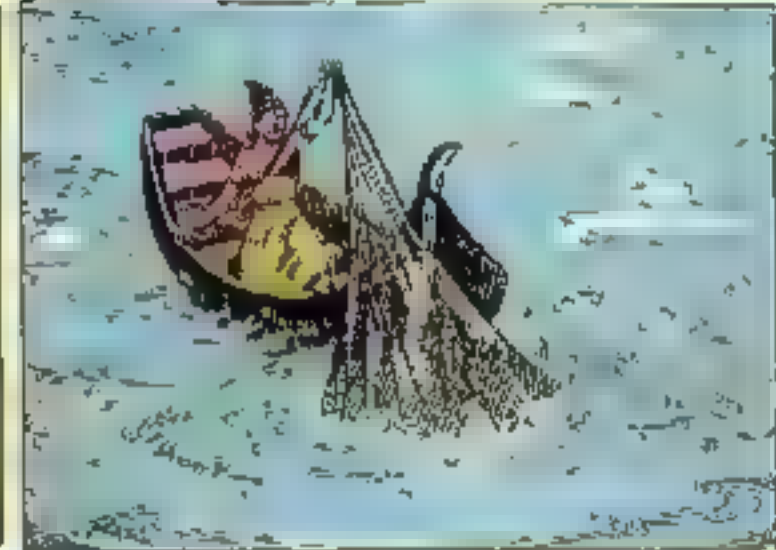
काही महिन्यांनी पुन्हा रघोत्सवाचा दिवस आला. आपल्या प्रथेप्रमाणे राजा रवातमोर साडू मारू कामताच मंत्री पद्मावती सह राजासमोर आला व म्हणाला—“महाराज, मी आपली आज्ञा पाळायला विलम्ब सादला, क्षमा असावी. पण या माझ्या मुलीला आपणांपेक्षा जास्त चांगला जाडूवाला एति कोठून मिळणार? कुण करून आपणच हिचा स्वीकार करावा.”

मध्यंतरी काही काळ लोटल्यामुळे राजाचा राग शांत झालाच होता आपल्या मंत्र्याची ही युक्ति पाहून तो त्याच्यावर कार असत जाला व मोठ्या वैभवपूर्वक त्याने पद्मावतीशी विवाह केला.

त्याचे वारस आजही रघोत्सवाचे वेळी रवापुढे जाडू मारामागे काम मोठ्या अडेन करतात.

काही वर्षे निघून गेली एके दिवशी एक कोळी नदीत मासे पकडत होता बऱ्याच वेळा जाळे टाकूनही त्याला एकही मासा मिळाला नाही तेव्हा बऱ्याच वेळाने त्याच्या माळघात एकच मोठा मासा मिळाला आता मासे पकडण्याचे काम बांधवून तो मासा घेऊन घरी आला

महाकाव्य कथा :

शकुन्तला-३

दुर्वास मुनींच्या भाषामुळे दुष्यन्ताला शकुन्तलेचा विसर पडला, यामुळे शकुन्तलेला कार दुख झाले त्यावेळी तिची आई मेनका तेथे आली व तिला तिने एका बाधमाळ पोचवले पुढे त्या बाधमाळ शकुन्तला प्रभुत होऊन तिला मुलगा झाला. तिने त्याचे नाव ठेवले—वराह. शकुन्तला वराहाला मोठ्या प्रेमाने वाढवू लागली

कोळ्याचे मासा बावकीच्या हाती देऊन त्याचा पदार्थ बनवायला सांगितले. तिने मासा कापला, तो काय बसतकार! तिला त्यात एक अंगठी सापडली मोठ्या खुशीने कोळी ती अंगठी विकायला निघायला बांधजी किमल येईल असे स्वप्ना वाटत होते।

तो एक सोनाराकडे गेला व त्याने
अंगठी विकण्याची इच्छा प्रदर्शित केली.
सोनाराने अंगठी हाती घेऊन तोंड
निरखून पाहिली. पण 'ही अंगठी एका
माताच्या पोटात सापडली' या गोष्टी-
वर काही त्याचा विश्वास नव्हता !

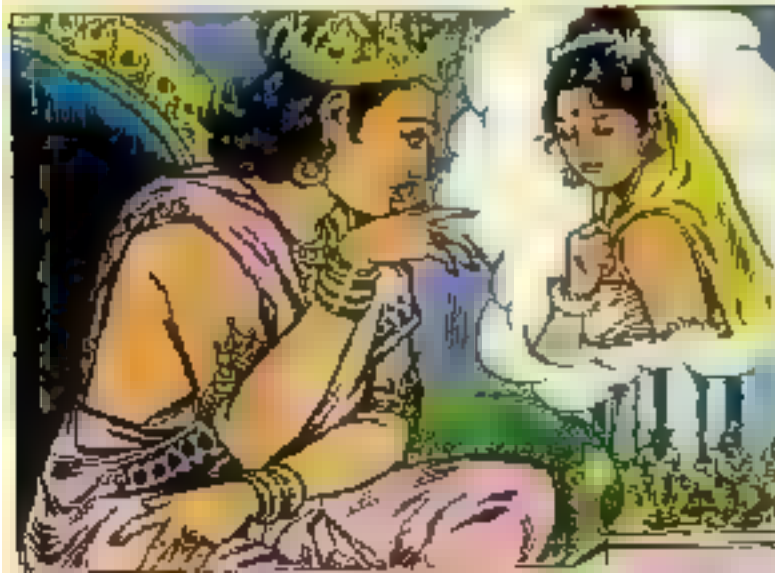
दुष्परिणामे वापल्या दूतांना कथ्यमुनीच्या
आत्मसात पाठवले, पण तेथे तो
नव्हतीच. तिच्या सोपाराठी रावाने
चारी दिमांता आपले शिपारई पाठवले,
पण सकुन्तलेचा कुठेच रत्न वापसा
नाही

सोनार त्या कोळ्याला बरोबर घेऊन
राजा दुर्ध्वताकडे गेला. राजाच्या अधि-
काऱ्यांना वाटले की, ही अंगठी त्या
कोळ्याने रावकाऱ्यातून चोरली
असावी. राजाने अंगठी आपल्या
हातात घेऊन पाहिली.

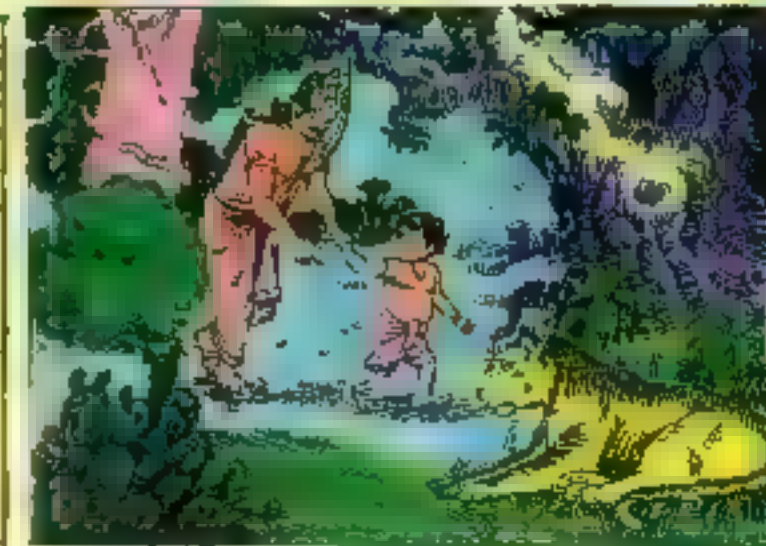

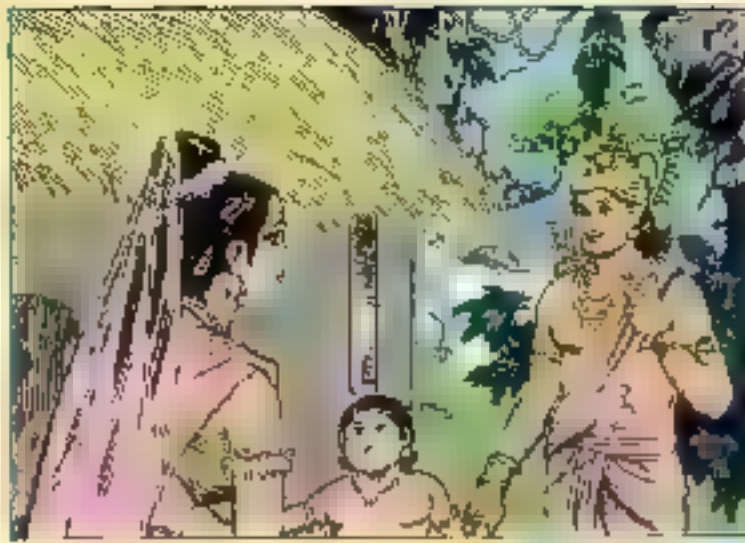
राजा विस्वाप्रस्त झाला. एक दिवस
बलास विहार करीत बसला तो त्याला
सिंहाच्या काव्याजी घेऊन असलेल्या
एक मृगगा पकडला. ती मृग पकडून
राजाला फार आश्चर्य वाटले

अंगठी पाहिल्यावर राजाला बतभोष्टीचे
स्मरण झाले. त्याला एकदम प्रकुमला
वाळवली ! अजून दुर्बल मुनीच्या
मायाचा प्रभाव जाहोसा झाला होता !
राजाने कोळ्याला बतभोष्टे बतभोष्टे
देऊन रवाना केले. राजाने सकुन्तलेचा
को वापसात केला होता तो वाळवून
त्याला जाला फार दुःख झाले.

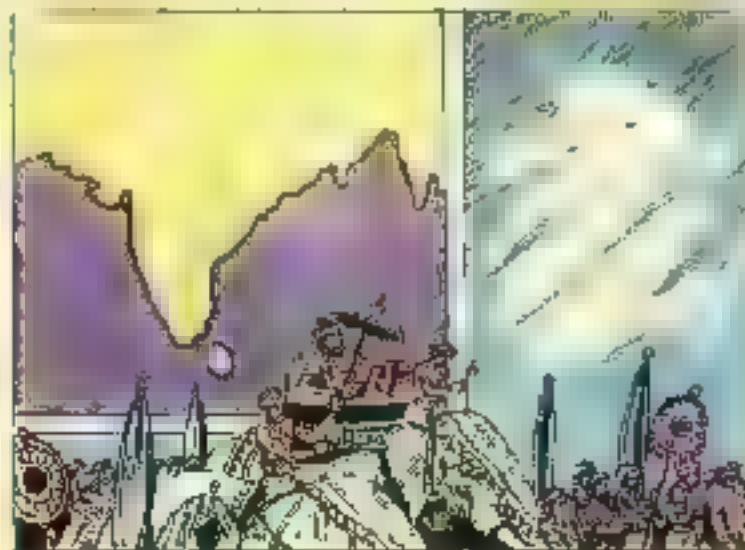
राजा वापल्या घोरकावळी उतरला
व मुनाला उचलून घेऊन त्याने त्याला
त्याने मानगास विचारले 'बाळाच्या
तोंडचे कोडे बोलले ऐकून राजा फार
खूब झाला. नंतर राजाने बोट घेऊन
तो मुनाला एका पर्वताकडे घेऊन
गेला

मायला मृत्या वरत बावी मायला
वहिसांचा दुय्यत महाराजांचा - हात
घरून बायलासमोर उभा बसलेला
पहिले जकुललेला प्रथम बायला
नजरेवर मिथ्यास बसेना ! नंतर बरी
परिस्थिती जावून व बरबायुष्य
काढवून तिना फार रडू जाले
बोडपाच वेळात तिना कळून कुल्ले की
ते केवळ हुवांस मुनीच्या मायामुळेच
थरले ! राजा लामुळेच तिना विसरून
गेला होता !

आता राजाला मोठ्या सभामुर्वक
जकुललेला जायती राजधानी इस्तिमा-
पूर येथे येते जकुललेला जायत्यामुळे
मुय्याच्या जीवनात गुनधे आनंदी
आनंद पसरला ! राजी म्हणून त्याने
जकुललेला अश्विके करवला व साठपा
त्यापाने राज्य करून त्याने जन्मेच
माय व सायन

भायल्या वरिष्ठ नर भरताला राज्य
मिलाले त्यानेही एक मुद्याय जायन
म्हणून वज्र दिविले देश तोन अज
मने राजांनीही त्याला सभार
म्हणून मान्यता दिली अमे मान्य
ज ते की या मरत राजामुळेच आपल्या
देशाला भायल' इने नरव मिलाले
(मंगण)

चतुरस्रसितारं

स्वप वर्षापूर्वीचो मोष्ट आहे-एका गावात
सीताराम शास्त्री नावाचा एक पंडित
रहात असे. तो गावातल्या मुलांना शिकवत
असे व बुधदक्षिणेच्या रुपाने जे मिलेले ते
थत जने. बरत्तर्च काटकसरीने करून त्याने
पाचशे रुपये जमवून ठेवले होते.

त्याच काळात काशीला पंडित सोकांचो
एक सभा होणार होती. सीताराम शास्त्री
समोर एक जडवण होती-आपल वचत
करून ठेवलेल धन कोणाजवळ सुरक्षित
ठेवावे ? घरांतच जावणाजवळ ती रक्कम
ठवून घेव्यास त्याच्या पत्नीने साफ नकार
दिला ती म्हणाली-“पैसा ही मोठी
वाईट वस्तु आहे मी काही कुत्र्यासारखी
पहारा देत असू सकजार नाही ! एकाचा
सर्वा चोर घरात घुसले तर पैशांसाठी
प्राणही घतोल माझा. एकटो बाईमायूस
मी !”

धन कोठे लपवून ठेवावे-हा विचार
करोतच सीताराम शास्त्री दुर्गाप्रसादच्या
दुकानी पोचला. त्याने दुर्गाप्रसादला
सहका मागितला-“सांग बाबा, हे पैसे
कुणाकडे ठेवू, म्हणजे ते तयकी सुरक्षित
रहातील ?”

“मिबा, पैशांच्या बाबतीत प्रत्यक्ष बाह्य-
देवावर सुखा विस्वास ठेवू नको धन हे
पापाच मुळ आहे ! दुर्गाप्रसादने मित्राला
सहका दिला सीताराम शास्त्री घरी गेला
आणि आपली पाचशे रुपयाची पेली घेऊन
जाऊन दुर्गाप्रसादला म्हणाला-“दुर्गाप्रसाद,
हे पहा, हेच माझे धन. काशीयात्रेहून मी
परत येईपर्यंत हे तुझ्याकडे ठेव.”

“बाप रे, मी या पैश्यांना हात ही नाही
लावणार. बाटल तर तूच आपल्या हाताने
माझ्या घरात तुला पाहिजे तिथे लुटून
खणून जायल धन लपवून ठेव, आणि परत

आकाश की आपल्याच हाताने ते काटून थे. सीताराम शास्त्री मन्दात म्हणावा—
“बाहूवा! किती भला भाणून आहे हा दुर्गाप्रसाद!” असा विचार करत करतच त्याने एका जागी लड्डा ककन आपलं धन लपवून ठेवले आणि तेथून निघून गेला.
यानंतर सीताराम शास्त्री काशीयात्रेला निघून गेला. तिथल्या समेत माग घेऊन हा पंडित परत बरी जाला. नंतर दुर्गा-प्रसादकडे जाऊन म्हणावा—“मित्रा, मी आता आपलं धन घेऊन जातो.”

“वा, वा! जा ना घेऊन. तू ते कुठ ठेवजस तुझ्या सहात आहे ना? उकर तिथे अन घेऊन जा आपलं पीसे

परंतु सीताराम शास्त्रीने तेथे सोडून पाहिले तो पुरलेलं धन कुठे? तिथे तर काहीच नव्हते! तो दुर्गाप्रसादजवळ येऊन म्हणावा—“पैसे तर दिसत नाहीत! काय मानगड आहे?”

“अरे, भला रे काम ठाऊक! तुण तर आपल्या हातान ठेवलं होतस ना? मला तर सी जागा पण माहिती नाही. मी सोडाच झालो होतो तिथे तुझ्याबरोबर? नीट पहा बरं!” दुर्गाप्रसादने आपलं अंग काटून घेतलं.

सीताराम शास्त्रीने ओळखले की आपली कमवणूक झाली आहे. विचारा उदास-काणा होऊन बरी परतला.

वाटेतच गौरीदेवी नामाची एक म्हातारी शास्त्रीकुडांना भेटली तिने त्याचा उतरलेला चेहरा पाहून विचारले—“केव्हा परत आलास बाबा काशीयात्रेहून? चेहरा का असा दिसतोय तुम्हा? कसली काळजी एवढी?”

सीताराम शास्त्रीने हिला सर्व हकिगत सांगितली. यावर म्हातारी जरा विचारात पडली आणि नंतर म्हणाली—“तुझं सगळं धन मी दुर्गाप्रसादकडून परत मिळवून देने. काळजी नको करूत फक्त मी सांगते तसतस कर म्हणजे झालं.” असे म्हणून गौरीदेवीने आपला उपाय त्याला नोंट

समजावून सांगितला. तिच्या म्हणण्या-प्रमाणे सर्व करावला पंडित तयार झाला.

यानंतर पाडपा येळान म्हातारी दोन हजार रुपये किमतीचे दागिने घेऊन दुर्गाप्रसादकडे गेली. ती त्याला म्हणाली—
“दुर्गाप्रसाद, माझा मुलगा बहा नवपांकी काशीला शिकायला म्हणून गेला, तुम्हा माहीतच आहे. पण जमीनकड त्याचा काहीच पत्ता नाही मी तर आता म्हातारी झाले, माझा काय नेम आता? तेव्हा आताच हिडमोफिरतो आहे तोवर काशीला जाऊन मुलाका शोधाय असं माझ्या मनात आलंय. मी तशी एकटीच आहे माझ्याबरोबर हे दोन हजारचे दागिने

आहेत ते बरोबर कशाला घेऊन जाऊ? उगाच घोर चिडटाच भय! सीताराम शास्त्री माग एकदा म्हणावा होता की तू अगदी धर्माल्मा आहेस. त्याने आपलं धन काशीयात्रेला जाताना तुझ्या घरात माझून ठेवलय ना? तो म्हणत होता की दुसऱ्याच धन तुम्हा मातीसमान आहे. तेव्हा ते बय मुला, मी परत येईपर्यंत माझेही दागिने तुझ्याकडे ठेव ना?”

म्हातारीचे बोलणे ऐकून दुर्गाप्रसादला वाटले आपलं नशीब चांगलंच उघडलंय म्हणायच! त्याला असेही वाटले की सीताराम शास्त्री परत आल्याचे हिला नक्कीच माहीत नसावे! तेव्हा तो म्हा-तारीला म्हणावा—“आजीबाई, तुम्ही

आपल्या स्वतःच्या हातानेच हवे तिथे गाडून ठेवा आपले दागिने."

नमका वाच वेळी सीताराम शास्त्री पुन्हा तिथे आला अन् म्हणू लागला— "अरे दुर्गाप्रसाद, मी घन गाडून ठेवत, त्या आंगेनहल माझा गैरसमज झाला मसाला असं वाटतंय, बरोबर जागा आता माझ्या लक्षात आलीय मी आता तिथे ओढून पाहू?"

हे ऐकून दुर्गाप्रसादच्या पोटात गोळा उठला! सीताराम शास्त्रीचे पाचशे रुपय गेल्याचे कळले तर ही बुडकी घोन हजारांचे दागिने आपल्याकडे ठेवणार नाही असे त्याला वाटले, म्हणून तो सीताराम शास्त्रीकडे बळून एकदम म्हणाला—"अरे हो, तू सकाळी गेल्यावर माझ्याही मनात तसंच आलं! म्हणून मी ही दुसऱ्याकडे ओढून पाहिले तेव्हा तुम्ही पैकी जखीच्या तशी मिळाली, ही बघ." असे म्हणत त्याने कपाटातून पैशांची पैकी काढून सीताराम शास्त्रीला दिली.

हे सर्व पहात असलेल्या म्हातारीन सीताराम शास्त्रीला म्हटलं—"अरे सीतारामा, तू केव्हा बालास परत काओहून? माझा मुलगा तिथे कुठे भेटला का रे तुला?"

"मी आज सकाळीच आलो बाजी, तुमचा मुलगा भेटला होता मला काळीत! काही दिवस आजारी होता म्हणे, मग त्याने जागा बदलली. तुम्हाला कळवता नाही आलं. एका आठवडा भरात परत येणार आहे असं म्हणाला मला. मी येणारच होतो तुम्हाला सांगायला. बरं झालं इतकं भेटलात" सीताराम शास्त्रीने गोरीदेवीला सविस्तर माहिती दिली.

"बरं झालं बाबा, माझी उगाच फरकट वाचली. उपकार झाले बाबा माझ्यावर फार तुम्ही! आता कजाला जाऊ मी काशीला? चल सीतारामा माझ्याबरोबर, काहीतरी चांगलंचुगलं करून कायला वाजते." असे म्हणत सीताराम शास्त्रीसह म्हातारी तेचून चाळू लागली.

दुर्गाप्रसाद 'आ' बासून पहात राहिला!

त्या वर्षी पाऊस चांबला झाला. जनावरे आणि वामरे चांगली बघटपुष्ट झाली मधील वासरे जमाला आली वचत, सावपाला, जतावेली जूप उगवले वन-वाग्व दूध-दुभते नोकुळात भरपूर झाले.

वर्षाश्रुतु संपून शरदऋतु सुरू झाला नव्य आणि उत्तर ग्रीष्म लोकांनी एकत्र येऊन इन्द्रोत्सव साजरा करायचे ठरवले, आणि त्याची तयारीही जोरात सुरू झाली. सर्व लोक त्याच कामात गुंग राहू लागले. नोकुळात इन्द्रोत्सव दरवर्षी साजरा होत असे. सर्वोच्या उत्साहाला उधाण बई. सर्व गोपाळ एकत्र येऊन मोठ्या मोठा-माटाने हा उत्सव साजरा करीत.

कृष्णाने ही गवबघ पाहून हसत-हसत विचारले—"आपणा सर्वोमा कसला एवढा उत्साह झाला आहे? करलं पर्व आहे सध्या? काणत्या देवाची पूजा करणार आहात आपण सर्वजण? कोणता लाभ मिळणार आहे त्यामुळे?"

गोपालापैकी सर्वात वयम्वर माणसाने कृष्णाला सांगितले—"बाळा, सर्व लोक-पासांचा राजा इन्ह आहे न? वर्षाश्रुतुचा देवहो होच. आपल्या गायीगुरावर उपकार करणाऱ्या इन्द्राची आपण गोपाळांनी आराधना करायलाच हवी म्हणूनच आम्ही सर्वोनी इन्द्रोत्सव साजरा करायचं ठरवत आहे."

हे उत्तर ऐकून कृष्ण त्यांना म्हणाला—"अस पहा, माणसाचे तीन मुख्य अवयवाय

आहेत-पोती-बारी, व्यापार-बंधा आणि पक्षु-उद्योग. ज्या लोकांचा ओ पेशा असतो, तोच त्यांचा देव! आपण लोक गोपालक, बर्जात रहातो, डोंगरा-रानांतच संचार करतो आणि गायीगुरे पाळून आपला उदर-निर्वाह करतो. तेव्हा जगण, डोंगर अन् गुरे हेच आपले देव! सर्वांनी आपापल्या कुलदेवतांशी पूजा करावी. शेतकरी गावात रहातात, जंगली किंवा आदिवासी लोक जंगलात रहातात अन् आपण डोंगरांच्या आधारात रहातो. शाहूण लोक मंत्र-यज्ञ करतात. शेतकरी नांगराचा यज्ञ करतात, गोपाळांनी पहाडाचा यज्ञ करायचा, म्हणून आपण पर्वतोत्सव करणे जास्त योग्य

होईल. जर जाड्या म्हणव्याप्रमाणे केलं नाहीत तर मी जबरदस्ती करून तुम्हा लोकांना पर्वतपूजा करायला बाग पाडोव.

ज्या प्रकारे कृष्णाने बराच वेळ त्यांच्याशी हुज्जत घातल्यावर त्यांना त्याचे म्हणणे पटले. मोकुळातीन जनता तसे पाहता सर्वस्वी कृष्णावर अवलंबून होती. त्यांच्याशिवाय त्यांना कोणी बाता नव्हता. कृष्णाने आतापर्यंत जी जन्मत कामे केली होती, ती केवळ अपूर्वच होती-कोणाही सामान्य माणसाला ती करणे केवळ अशक्यच होते! याशिवाय कृष्णाने मोकुळावासिनांना अनेकदा सकटातून वाचवले होते, त्यामुळे कृष्ण हा त्यांच्या दृष्टीने प्रत्यक्ष देवच होता.

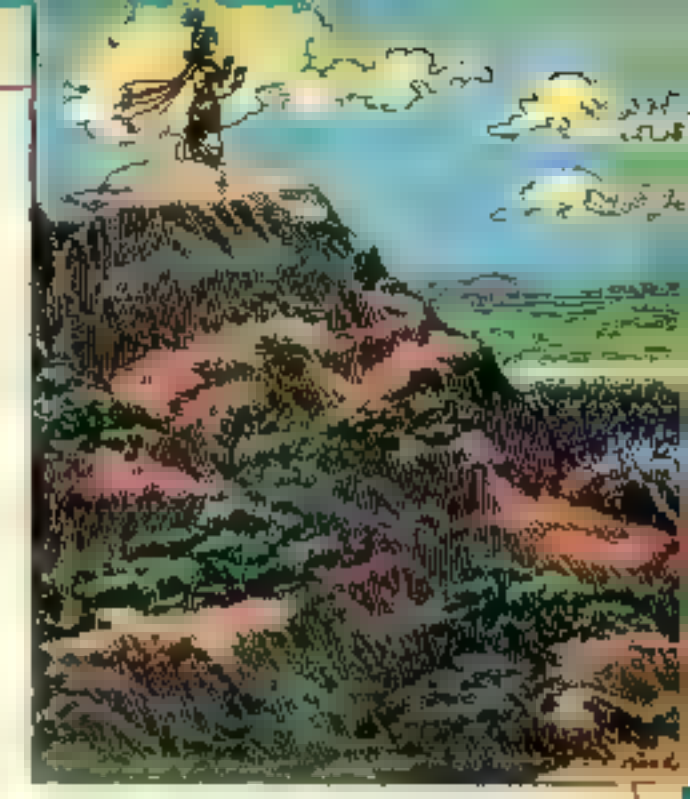
या सर्व कारणांमुळे गोप भट्टींनी इन्द्रोत्सव साजरा करण्याची तयारी वगैरे बन्द केली आणि शाहूण-पुरोहितांचा बोलावून गिरि-यज्ञ उत्सवाची तयारी सुरू केली. सीर, मोदक वगैरे तयार केले गेले. विविध प्रकारचे अन्न शिजले, मांस, भज, चटण्या, दही, तूप, दूध वगैरे अग्न्या अन् गाड्यांवर पडवले गेले आणि आवाजवृद्ध गोपभट्टी नाजची लावून मिरवणुकीनं गोवर्धन पर्वताकडे चालू लागले.

गोवर्धन पर्वताच्या अवळची एक जागा खेगाने सारवून, लिपून त्यावर सुंदरक्षी

रांगोळी घातली गेली आणि श्रीकृष्णाच्या नेतृत्वाखाली एका उंच स्थानी गोवर्धनाची पूजा केली गेली. आपल्या बरोबर आणल्या पदार्थांचा गोवर्धनाला नैवेद्य दाखवला गला! सर्व नापाळांनी गोवर्धनाला फुल बाहिली अन् नमस्कार केला. सर्व लोक जव्हां नमस्कार वगैरे करण्यात मग्न होते तेव्हां पर्वताच्या अधिष्ठात्या देवाच्या रूपात स्वतः श्रीकृष्ण पर्वतशिखरावर अवतरित झाला व सर्व लोक त्याच्याकडे मोठ्या विस्मयाने पहात असतानाच त्यान हात लाववून सर्व नैवेद्य काढून टाकला! नंतर म्हणाला-“तुम्हा सर्वांच्या वक्तीने मी प्रसन्न आणि सन्तुष्ट झालो आहे. आता तुम्हाला काय पाहिजे ते मागून घ्या. तुमच्या सर्व इच्छा मी पूर्ण करीन काय करवान पाहिजे तुम्हाला?”

गोपाळ हात जोडून त्याला उद्देशून म्हणाले-“देवा, आम्ही सर्वजण तुझे दास आहोत, तुझ्या आज्ञेत आहोत. तू कसत अज्ञा कर, आम्ही ताबडतोब त्याचे पालन करू.”

“पर्वताच्या रूपाने हवे असलेल्या भलाच आपण देव माना अन् माझी पूजा-अर्चा करा. माझी आराधना केल्याने आपल्या सर्व इच्छा पूर्ण होतील आपण बोधन वृद्धिंगत होईल आणि बऱ्या आपणाला भरपूर दुष्णामृत देतील. तुम्हाला कसलीही

कमतरता राहणार नाही. तुमच्या जर कोणतेही संकट येणार नाही. जालेच, तर मी तुमच्या संकटाचे निराकरण करीन आता तुम्ही कमळी ही काळजी कळं नका मी अनुष्यकवान तुमच्यातलाच एक होऊन राहीन” असे म्हणून पर्वत शिखरावरील देव अदृश्य झाला.

गोप लोकांनी एकाच वेळी पर्वतावर अधिष्ठित असलेला व पर्वताखाली त्यांच्यात मिसळून असलेला कृष्ण असे दोन्ही कृष्ण एकाच वेळी पाहिले व त्यांनी सर्वांनी कृष्णाला नमस्कार केला. यानंतर त्यांनी आपल्या गुरांच्या शिंगांची पूजा केली त्यांच्या गळ्यांत बुधुरमाला घातल्या व

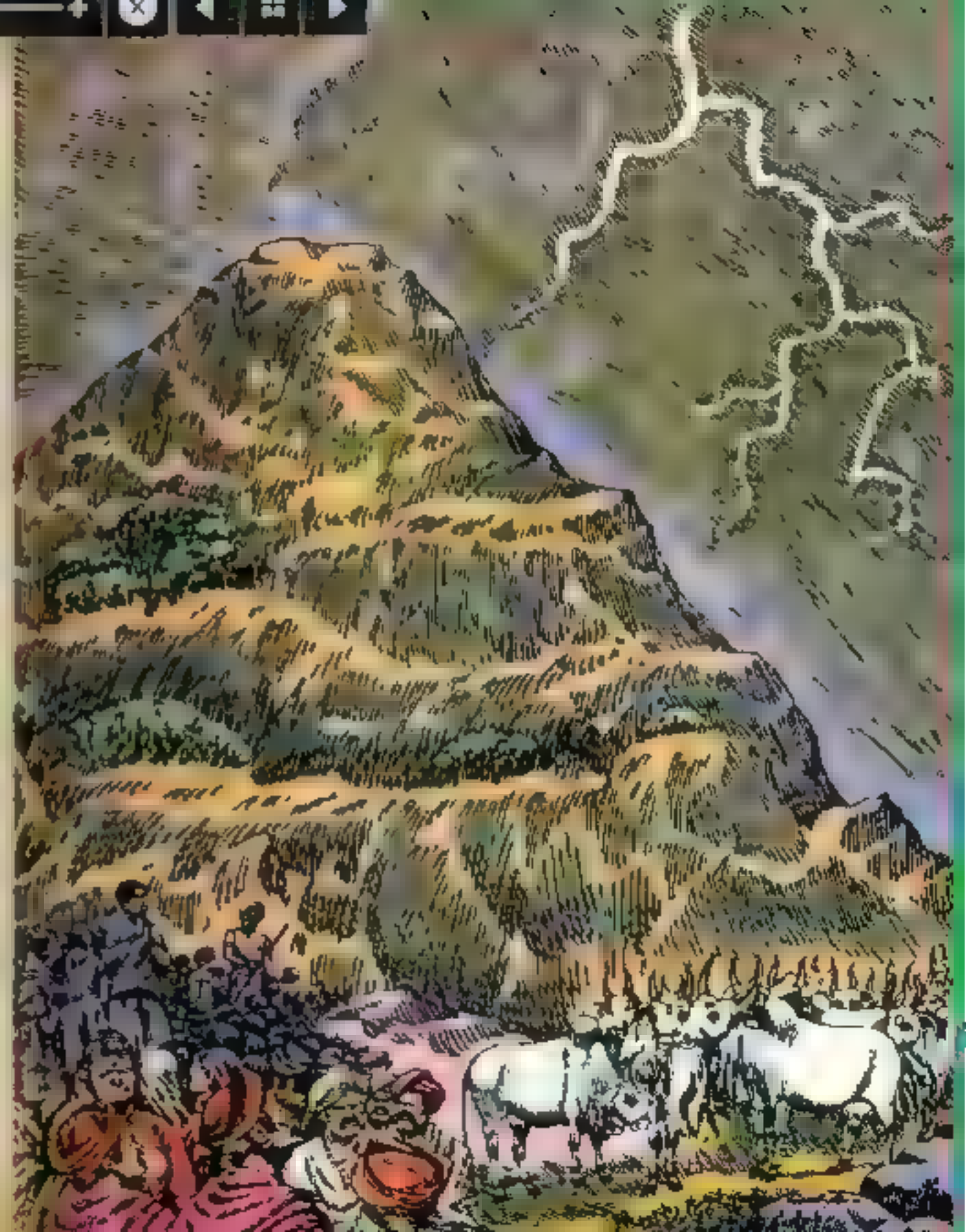
अनेक प्रकारांनी त्यांना तडबडले. जोरजोराने घोषणा देत त्यांनी पर्वताभोवती प्रदक्षिणा घालली व ठिकठिकाणी त्यांची वृद्ध काढली. यानंतर प्राण्यांना भोजन देऊन यज्ञासाठी भाणलेले उरलेले पदार्थ तेथेच म्हुणून सर्वांनी काढले. हे सर्व उरकल्यावर श्रीकृष्णासह सर्वजन वरमानादि होऊन गोकुळात परत गेले. सर्वांचा उत्साह बारबाळ्यासारखा होता. बाळाच्या हातावर नाचत-गात त्यांनी मार्ग जाकमिका. एकादे तत्काय पशस्वीपणे पाद पादस्थाना आनंद सर्वांच्या मुद्देवर चमकत होता.

तिरक स्वर्गात इन्डाला आपला अपमान झाला जसे वाटून गोपाळावर त्याचा राग

उफाळून आला! त्याने सर्वतम इत्यादि महामयाना बोळावून त्यांना म्हटलं- "वृंदावनात रहाणारे नन्दगोप आणि इतर सर्व वृद्ध गोप पूर्वी माझी पूजा करीत असत तुम्ही सर्वांनी पाहिलेत ना, यदा बह्कारान प्रेरित होऊन माझी पूजा न करता त्या, कपटी कृष्णाच्या सांगण्यावरून एका कुबंठ जसा पर्वताची पूजा केली! त्याचा कदाचित असे वाटले जसाचे की ज्ञाना आपले कर्तव्य संपले पण ज्ञाना पहातच रहा! मेघांनी, तुम्ही सतत सात दिवस मुसळधार पाऊस पावून त्यांच्या निर्बाहाचे साधन असलेल्या गायीगुराचे रूप मुकसान करा। त्याने मला कार आनन्द वाटेल, मी ही मुमन्वाकरोवर राहून तुमचा पराक्रम व क्षमि किती जाहे हे पाहीन. तुम्हाला प्रोत्साहन देईन."

गोकुळावासी लोकांना ईशान्य दिशेला एकाएकी बीजा चमकताना दिवू लागली. जोरात वारा वाहू लागला, असह्य उकाडा जाणवू लागला। पाऊस पडण्याची कलक दिवू लागली. पुर्वला आकाश मेघांनी भरून आले व बीजा चमकू लागल्या. हा जवेळी पाऊस कसा? म्हणून वृद्ध अनुभवी गोपाळ जाणव्यात पडले!

पाहला पाहला काळे डब आकाशभर पसरले आणि सूर्य लाकोळून गेला! सारे आकाश वधाराने भरून गेले.

कडकड आवाज करीत विजा कोसळू लागल्या, हण शबगडू लागले, नंतर गारा पडल्या—आणि काय—सगळे मुसळधार पाऊस सुरू झाला.

तो पाऊस पाहून गोपाळ भयभीत झाले. त्यांना वाटले एकाएकी प्रलयकालच आला! स्वतःला या पावसातून कसे वाचवावे याचीच विन्ता सर्वांनी सांगून राहिली! गुरांची वशा तर विचारूच नका! आडे-मुबरे अमोनवोस्त झाली. विजा पडून काही वृक्ष वळून जाळे ठिककर पडले! काही झाडे वादळ वान्याने चन्मळून दूर आऊन पडली, तर काही पाण्याच्या लोटाबरोबर वाहून जाऊ लागली. तुफानी पावसाने

जंगलाल मयाण तांडव मांडले! खूप पळी मरून पडले!

माणसांची दुर्दशा अवर्णनीयच! झांपड्या कोसळल्या, गाड्या उलटल्या, अधिकांस जनावरे मरून गेली. कुठे स्वयंपाक शिजवायचीही सोय राहिली नाही. बारा काढणे शक्य झाले. आता या संकटकाळी गोपाळाने कृष्णाकडे बाब घेतली—त्याची याचना केली—“हे कृष्णा, आम्ही तुज्या पायाशी आलो आहोत. तूच आमचा आभार, तूच तर आम्हाला या संकटातून!”

कृष्णास इन्द्राचा दुष्टाचा समजून चुकला, दरवर्षी त्याचा जो उत्सव साजरा केला जाई तो पुढीलकालांमुळे रात्रावून हो गोकुळावर असा खूब वेत आहे हे त्याने ओळखले! इन्द्राचा वाटत आहे की, असे केल्याने कृष्ण असहाय होईल! हा सर्व विचार करून कृष्णाने ठरवले की सर्व गोवर्धन पर्वत उचलून त्याच्याच काली सर्व माणसे व गावीमुरांना वाचव दिवा पाहिले.

दुसऱ्याच क्षणी कृष्णाने जगदी लीळ्या गोवर्धन जमिनीवरून उचलला व सजी-सारखा आपल्या हातात उचलून घेतला! कृष्णाने पर्वत उचलला, तेव्हा त्याबरोबर मोठमोठे दगडघोंडे वडगडत झाली पडले. आडे उलटली गेली. नुहेत जसजारी सिंहा-सारखी जनावरे व बिळातले साप बगैरे

बाहेर आले. पर्वतावर रहाणारे विजाघर पळून गेले. तेथे तपस्या करणाऱ्या मुनींची तपस्वा मन पावली!

गोवर्धन उचलल्यावर कृष्णाने गोपाळांना म्हटले—“तुम्ही सर्व आपापल्या गुरांना घेऊन पर्वताकाली वा. तुमचे पावसापासून रक्षण होईल!” कृष्णाची हाक ऐकून ते सर्व आपले सामान, गाड्या, गावीमुरे व बायको-पोरांना घेऊन पर्वताच्या बांधवाला आले.

सात दिवसपर्यंत मुसळधार पाऊस पाडल्यावर मेढांना परत बोलावून इन्द्र तेथून निघून गेला. भग काय? आकाश स्वच्छ झाले आणि सारे गोकुळ पर्वताकालून बाहेर आले! कृष्णाने उचललेला पर्वत यथास्थान ठेऊन दिवा! आणि स्वतः पर्वतावर बसून आनंदाने चरत असलेल्या गावीकडे पहात राहिला!

कृष्णाने केलेले हे अद्भुत कार्य पाहून इन्द्राचा निविकारपण बसून राहवेना! तो मनातल्या मनात पावकून गेला! म्हणून काही देवांना बरोबर घेऊन, घेरावतावर बसून व हातात वज्र धारण करून तो पृथ्वीवर उतरला आणि गोवर्धन पर्वतावर कृष्ण बसला होता तेथे गेला कृष्णाला पाहून इन्द्राच्या लक्षात आले की हा तर दवांचा देव! भग घेरावतावरून उतरून नतमस्तक होऊन कृष्णाला नमस्कार केला!

कृष्ण इन्द्राला पाहूनही न पाहिल्या-सारखे करून तसाच निघवला असून राहिला इन्द्राला समजून चुकले की कृष्ण आपल्यावर नाराज आहे. तेव्हा त्याने त्याची स्तुति केली. त्याने कबूल केले की गोपाळाच्या रूपात असल्यामुळे कृष्णच सर्वोच्च आहे हे तो ओळखू शकला नाही आणि अहकाराने त्याने कृष्णाला वास दिला! त्याने कृष्णाची क्षमा मागितली. नंतर इन्द्राने कृष्णाला ‘गोपति’ म्हणून अभिषेक केला व त्याला वज्रास्कार अर्पण केले.

सबरी इन्द्राने कृष्णाला म्हटले—“हे कृष्णा, कयाच्या अधीन असलेले जनक राजस तुझ्या बाईटावर टपलले आहेत,

त्या सर्वांचा शेवट तुझ्याच हातूम होणार आहे. कंसाचा वध केल्यानंतर तू राजा होशील. तुझी आत्मा कुती हिने युधिष्ठिर व भीमसेन यांना जन्म दिल्यानंतर माझ्यापासून अर्जुन जन्मला आहे तो तुझा भक्त बनून तुझ्या आज्ञेची इच्छा करील. तू त्याला आज्ञा देऊन त्याचा अस्वकार कर, त्याला वध दे. भविष्यात कोरव व पांडव यांचे युद्ध होणार आहे त्यात अर्जुन जिंकला अशी भाषी इच्छा आहे."

"माझ्या आज्ञेचे पारखी पुत्र महा-पराक्रमी आहेत व देवांचा भेडमूक ते जन्माला आलेले आहेत. पुढे ते सर्व पृथ्वीचे शासक बनणार आहेत. त्यांच्यातला मधला अर्जुन हा असाधारण गुरू व पराक्रमी आहे—या सर्व गोष्टी मला माहितच आहेत तू जे काही सांगितलेस ते सर्व मी अवश्य करीन. तुम्ही आगमन मला संतोषजनक वाटले. आता तू निश्चिंत होऊन स्वर्ग-लोकाला जा."

यानंतर इन्द्राचे कृष्णाला साष्टांग प्रणामात केला, त्याला प्रवक्षिण वातली व एरावतावर बसून अन्य देवांच्यासह जोड्या प्रसन्नतेने आपल्या भोक्ती निघून गेला. कृष्णही आता पर्वतावरून उतरून गोकुळात निघून गेला.

कृष्णाच्या आगमनानंतर सर्वे गोपाळानी त्याला गराडा वातला. कृष्ण हा असाधारण आहे हे त्यांना पुन्हा एकदा स्पष्ट कळले. त्यांनी कृष्णाला विचारले—“कृष्णा, आमच्यात प्रच्छन्नपणे कावणारा तू खरा कोण आहेस? तू तर मैलोक्याचा रक्षणकर्ता आहेस असे वाटते असे असताना तू इथे मायी चारण्याचे काम का करतोस? खरे तर तुला पाहून आम्हाला भीतीच वाटते!”

कृष्ण हसून म्हणाला—“मी तर तुमच्या-तलाच एक नवळो आहे, असे असताना तुम्ही मला अससे प्रश्न का विचारता?” हे कृष्णाचे बोल ऐकून सर्वजण फारच आनंदित झाले.

प्रामाणिकपणा

जगन्नाथ आणि उमापती दोघेही मित्र साठ वर्षांचे होते. दोघे आपल्या गावाकडे निघाले होते. परंतु रामनगरची मोठा पार करताना सोसाट्याचा वारा घुटून पावसाचे मोठमोठे बॅवही पडू लागले वादळाची ही लक्षणे पाहून कोठेतरी आश्रय घ्यावा म्हणून दोघेही बराभर पाय उचलू लागले आणि थोड्याच अंतरावरील भग्न अवस्थेतील मन्दिरात पोचले तेथे अगोदरच एक तरुणी जख्म पुसत खडासत्राची बसली होती.

तिला अशा स्थानी एकटीच बसलेली पाहून या दोघा चविल्ल्यान्या मित्रांना आश्चर्य वाटले. एकाने विचारले—“अग तू अशी एकटी कशी अडकलीस इथे?”

बोलावे न बोलावे अशा विचारात थोडा वेळ पदराशी चाळा करीत ती म्हणाली—मी जिवाला कटाळून गेले आहे आत्महत्या

करायच्या प्रयत्नात इथे जावळ-कान्यात सापडले” असे म्हणून ती पुन्हा रडू लागली.

तिचे उत्तर ऐकून जगन्नाथ व उमापती आश्चर्यात पडले. तिच्याकडे सहानुभूतीने पहात जगन्नाथने विचारले—“बाळ, अग राणीवशात रहाणाऱ्या तुझ्यासारख्या मुलीच्या मनात आत्महत्येचा विचार का येतो?”

तरुणी थोडा वेळ मान झाली आळून तशीच बसली व स्वतःचा सावरत सांगू लागली—“राजा अन् राणी माझ्या विवाहा-बद्दल बोलताना मी आज ऐकलं. आमच्या जमोददारीचं काम करणाऱ्या शिवामन्द नावाच्या नोकराच्या मुलाशी माझी विवाह करून द्यायचं त्याच्या मनात आहे. मी जमीनदाराची मुलगी असून आमच्याच नोकराच्या मुलाशी लग्न काय म्हणून

तुझ्या वधाच्या पापाचं हो केवढं माठ
बोझं असत!" उमापती महिजून
म्हणाला.

"राजाप्रमाणेच तुम्ही लोकही त्या
शिवानन्दाची एवढी तारोफ का करताव-
मका काही कळत नाही!" प्रमिला
म्हणाली.

उत्तरादीक्षक जगन्नाथ म्हणाला—"एकदा
जमीनदार सामराय भूपतीना कसलासा
संधर्कर आचार झाला. वैद्यांनी अनेक
प्रकारचे औषधोपचार केले पण त्याच्या
जिवाला भीती होतीच त्याची पत्नीही
बऱ्याच काळापूर्वी देवायरी गेली होती.
अशा परिस्थितीत जमीनदाराचा आपल्या
कोणत्याही नातेवाईकावरही विश्वास नव्हता.
म्हणून त्यांनी आपले दिवाण उमापती
भाबि मित्र जगन्नाथ या दोघांना सहा
वर्षांच्या छोट्या प्रमिलेचे पालक म्हणून
नियुक्त केले. प्रमिला बोम्ब बघाची हुई-
पर्यंत सर्व जमीनजुमला व इस्टीची
व्यवस्था पहाण्याचे काम ही या दोघांवरच
सोपवले होते या बटनेनंतर बोडघाच
दिवसात जमींदाराचे देहावसान झालं

एक आठवडा होतो न होतो तोच
जगन्नाथने आपली पत्नी भद्रावती हिच्या-
सह घराची व्यवस्था पहाण्याच्या निमित्ताने
बाडघातच ठाण मांडल! त्याने आपला

मंसारच बाडघात मांडला, आणि छोट्या
प्रमिलेचे दिवस फिरसे ते दोघही तिला
खूपच आय दंड लागले. कोणत्या शंका
यंढ नये म्हणून त्यांनी एक असी योजना
बनवली की प्रमिलेला नैसर्गिक मृत्यु झाला
असे इतरांना भासल, आणि मग काय?
इस्टट आपल्यालाच हातात!

या दोघांचा दुष्ट कट ओळखून नोकर
शिवानन्द विशय काळजीपूर्वक प्रमिलेवर
सका डेऊ लागला. मध्यंतरी ब्यामराय
भूपति बहल विषेश प्रेम व सहानुभूति
अगणारे त्या देगाचे राजा श्रीवर्द्धन राज्यात
धमन करीत असता स्वामराय भूपतीच्या
गावी झाले.

त्यावेळी आष्या-पिण्याच्या आवाळीमुळे
प्रमिला फार दुबळी झालेली होती. राजा
आठवाची बातमी कळताच भद्रावतीने
प्रमिलाला माहू-माखू घातले, तिला रेशमी
वस्त्र नेसवली, आणि छान मेजवानीची
व्यवस्था केली

प्रमिलाचो भेट झाल्यावर राजाने
विचारले—"बेटी, खुशाल आहेत न? तुझ्या
वडिलांनी तुला ज्या पालकांच्या हवाली
केले, ते तुझी योग्य ती काळजी घेत
आहेत ना?"

त्या वेळी भद्रावती प्रमिलेच्या पुढे एका
किरमिरीत पडचा माड ठेवी राहिली नि

डोळे बटारत तिने प्रमिलेकडे पाहिले. तरी
पण प्रमिला जरा ही न पाबरता म्हणाली—
"ज्या दिवशी आपल्या सारके लोक मेलत,
तेव्हाच मला चांगल-दुगलं जायला मिळतं,
एरवी कोणी माझ्याकडे दुकून पहात
नाही"

मग राजे प्रमिलेच्या थारकावर चांगलेच
रागावले नि त्यांना धमकाऊन नीट बागण्या-
बहल सूचना दिली

त्या दिवशी रात्री भद्रावतीने प्रमिलेला
गुदामात काढून भिरक्याची धुरी दिली.
सकाळी शिवानन्दने मेऊन पाहिलं, तर
प्रमिला खुदी बर मळहती. त्याने उपचार
करून तिला खुदीवर आणल

दोन दिवसानंतर जगन्नाथाने शिवानन्दाला बोलवून सांगितले—“हे बंधू, गेले काही दिवस प्रमिलाची प्रकृति बरी नाही. वेद्य येऊन प्रमिलेला पाहून गेले नि औषधासाठी कुशाळा तरी पाठवायला सांगून गेले. तू जाऊन औषध घेऊन ये बरं.

शिवानन्द वैद्याकडे गेला व त्यांनी दिलेल्या औषधाच्या गोळ्या घेतल्या त्याला या औषधाबाबत शंका होतीच. त्याने औषधाच्या गोळ्या रस्त्यात फेकून दिल्या आणि वाटलीत साक्षरेष्या गोळ्या सरल्या. एक आठवडा भर औषध देऊन ही प्रमिलेवर त्याचा काही परिणाम झाला

नाही. कट रचलेल्या तिघांना ही बाबे फार आश्चर्य वाटले.

यानंतर त्यांनी एक मांत्रिक जाणला. रांगोळ्या काढून त्यांच्या मध्ये प्रमिलेला बसविले आणि भव-पाठ सुरू केला. शिवानन्दाला कळून चुकले की हे सर्व प्रमिलेला वास देण्यासाठी चढत आहे. मग काय? लगेचच दुसऱ्या दिवशी मध्य-रात्री शिवानन्द प्रमिलेला शेजारच्या गावी घेऊन गेला नि तिच्या आवक्या एका नातेवाईकाकडे ठेवून आला. जमीनदाराच्या बरी येऊन शिवानन्द धसा झोपून गेला कि जणू त्याला काही माहीतच नाही.

सकाळ होताच प्रमिला अवृष्य झाल्याची बातमी आगीसारखी गाव भर पसरली. केवळ जमीनदाराचे नोकरच नव्हेत, तर गावकऱ्यांना ही उमापति व जगन्नाथबद्दल संशय येऊ लागला. मृत जमीनदाराबद्दल लोकांच्या मनात खूप शंका होती. दहा दिवस वाट पाहिल्यावर शुद्धा जेव्हा प्रमिला परत आली नाही तेव्हा लोकांनी राजाकडे तक्रार केली.

जगन्नाथ, उमापति व मद्रावती यांची कसून चौकशी करून राजाने सर्वांना तुफानत टाकले.

बोड्या दिवसां नंतर शिवानन्दाने प्रमिलेला राजाच्या स्वाधीन केले आणि

सांगितले—“प्रभू, या मुलीबद्दल बोडोबो मुद्धा सहानुमति न ठेवता त्या दुष्टांनी सपत्तीच्या लोभाने तिचा ठार करण्याचा कट रचना म्हणून मी हिचे रक्षण करून तिला एका ठिकाणी लपवून ठेवले. माझी काही चुक असले तर मला शिक्षा द्यावी महाराज!”

शिवानन्दाने सांगितलेला सर्व वृत्तान्त ऐकून राजा म्हणाला—“तू प्रमिलेवर एवढा उपकार केलास, आता तिच्या रक्षणाची जबाबदारी तूच घे.”

शिवानन्दाने राजाचे म्हणणे मान्य केले नाही आणि म्हणाला—“पैशांना कालबा- दलान्धा लोकांमुळे प्रमिलेला सर्वत्र घोकाच आहे असे मला वाटते. ही मुलगी आपल्या देवदेखीखालीच मुरझित राहू शकेल.”

त्या दिवसापासून प्रमिला राजाकडे राहू लागली. जमीनदारी बाबतची सर्व कामे राजाने शिवानन्दाकडे सोपवली. शिवानन्द अत्यंत प्रामाणिकपणे ही जबाबदारी पार पाडू लागला. शेतांतील उत्पन्न व शेत-

सान्याची वसुली करून मिळणारी रक्कम तो राजाला देऊ लागला.

इकडे जगन्नाथ कडून सर्व गोष्टी ऐकल्या- वर प्रमिला बोलघात असून जाणून म्हणाली—“वस्तु-स्थिति समजून घेण्याची प्रयत्न न करता मी शिवानन्दांची सगळी अबाहेलना केली. धर्मेश्वर भाक्या या अपराधाला क्षमा करील की नाही कोण जाणे!”

उमापति व जगन्नाथ यांनी प्रमिलेला सान्त्वना देत विचारले—“मुली, आता तुला काय निश्चय आहे?”

प्रमिला म्हणाली—“सुमध्यावैकी एक जण माझ्या बरोबर जमीनदारीत चला. दुसऱ्याने राजाकडे माझा जेम-समाचार द्यावा. माझं तर शिवानन्दाच्या मुलाशी माझा विवाह होईल, त्यावेळी आपण हुजूर राहून मला आशीर्वाद द्यावा. मला खूप आनंद होईल.”

आता पर्यंत पाऊस छान पावला होता. उमापति प्रमिलेसह जमीनदारीच्या गावी निघाला आणि जगन्नाथने रामनगरची वाट धरली.

सौदामिनीची शेण्ट

जन्म वेसावर राजा अंगभर्मा राज्य करत असतानाची शेण्ट. राजाचा एकुलतो एक मुलगी होती. सौदामिनी तिचे नाव सौदामिनी हीच वर्णाची असतानाच तिच्या मातेचे वेहावसान झाले! राजाने दुसरा विवाह केला नाही. तो कोड-कीटुकाने मुलीचा सांभाळ करू लागला. जपवर होता-होता सौदामिनी फार मुंदर विसू लागली. गुणवती अन् बुद्धिमती तर होतीच ती!

एक दिवस अंगभर्मा कव्येला म्हणाला-
"बाळ, आता तुम्हा विवाह करायला हवा. ही बघ अंगभर्मा देशाच्या राजकुमारांची चित्र आली आहेत, आणि या ताडपत्रावर त्यांची वर्णन लिहिलेली आहेत. नीट काळजीपूर्वक सर्व पहा आणि घातून स्वतःसाठी योग्य पतीची निवड कर. तुला माहीतच आहे की तू ज्याची निवड करशील

तो राजकुमार केवळ तुम्हा पतीच नव्हे तर या देशाचा मावो राजाही असेल." असे म्हणून राजाने काही चित्रे आणि ताडपत्रे तिच्या हाती दिली.

राजाच्या हातून ती चित्रे आणि ताडपत्रे घेऊन सौदामिनीने एका बावूला ठेवून दिली आणि ती जरा वेळ आपल्याच विचारात डवी राहिली. नंतर ती बडिलांना म्हणाली-"बाबा, माझ्या भावी पतीच्या सौंदर्य, सौम्य आणि पराक्रम या बाबतीत जास्त तर्कवितर्क करायची मला गरज नाही, तो विचार तर तुम्हीच बांगला कराल, पण मी आपल्या भावी पतीच्या गुणांची मात्र पारक करू म्हणते. त्या माझ्या परीक्षेत जो सफल होईल, त्याच्याशीच मी विवाह करीन, कारण माझ्या मते चारित्र्यासारखा दुसरा गुण किंवा दुसरे सौंदर्य या जगात नाही.

सिद्ध कुनकर्णी

मुलीच्या निर्भयावर राजा खूब खाला. त्याने विचारले-"कशी परीक्षा घेणार आहेस तू बाळ?"

"मी तुम्हाला एक बोष्ट सांगते बाबा. माझ्याही विवाह करू इच्छिताच्या कुमारांना तुम्ही ती सांगा. त्या बोष्टीत मी समस्या आहे, ती जरोवर सोडवणारा विजेता कुमार माझा पति होईल. कळसे?" असे म्हणून ती राजाला गोष्ट सांगू आगली प्राचीन काळी वस्त्रक वेसावर चक्रसेन राजा राज्य करीत होता. त्याच्या मुलीच नाव होत कमलप्रभा. दिसायला ती अतिशय सुंदर होती.

एक दिवस वस्त्रक वेसाचा मित्रदेश कोटिप्य देशाचा राजा विश्वम्भर वस्त्रक देशातल्या एका उत्सवात आज येण्यासाठी आला होता.

त्यावेळी एकदा चक्रसेनच्या दिवाण-बृहत् टांगलेली चित्रे पहातापहाता एका रमणीच्या चित्राकडे विश्वम्भर भक्ति होऊन एकटक पहातच राहिला!

त्याची ही स्थिति बाणून चक्रसेन त्याला म्हणाला-"या चित्रातल्या रमणीचे सौंदर्य अप्सरांनाही लाजवणारे आहे न? मलाही हे चित्र फारच आवडते."

हे शब्द ऐकून हलकेच हसत विश्वम्भर म्हणाला-"मला चित्रातील सौंदर्याने नव्हे,

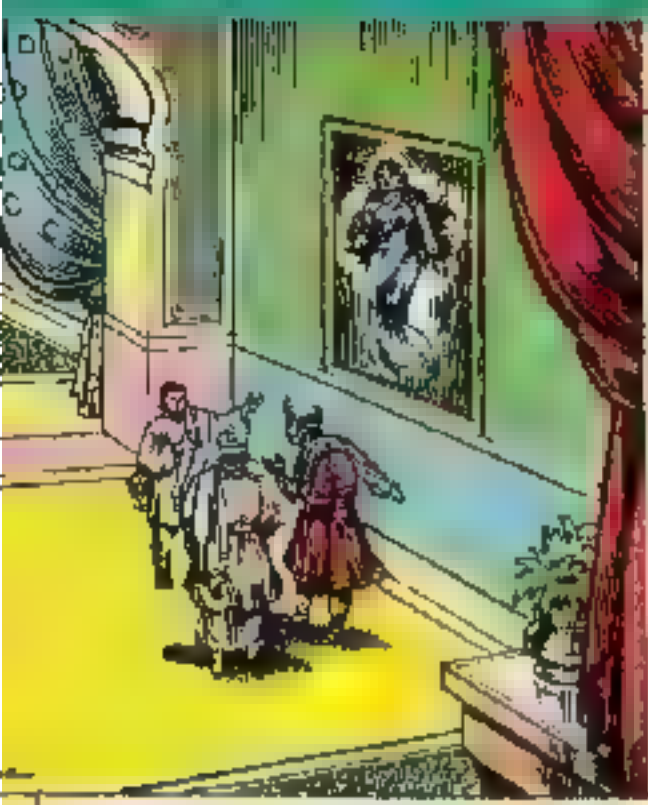

पण दुसऱ्याच एका बोष्टीने आपल्यात पावले आहे का कुणास ठाऊक, पण माझी अशी जाणी आहे की चित्रकाराने हे चित्र आपल्या बाव्या हाताने काढलेले आहे!"

आपल्या भिन्नाच्या बोलण्याचे आश्चर्य घाटून चक्रसेन म्हणाला-"छे, छे! हे चित्र काढण्याच्या चित्रकाराने नाव माधुर. त्याने उजव्याच हाताने हे चित्र काढताना मी आपल्या डोळ्याने पाहिले आहे! तुमची काहीतरी चूक होत असावी."

"अशी शक्यता आहे की त्याने तुमच्या समोर उजव्या हाताने चित्र काढायला सुरुवात केली, पण नंतर नक्कीच त्याने हे चित्र डाव्या हाताने काढल आहे"

साहेबा

विश्वम्भरने पुन्हा ठामपणे प्रतिपादन केले विश्वसेन जरा रागात येऊनच म्हणाला-
"ठीक आहे आपण या गोष्टीची शहा-
निया करून घेऊ. आताच मी माधुरला
बोलावून घेतो अन् त्याच्याकडून जरे काय
ते आपण काढून घेऊ. मी हरलो तर
आपल्या मुलीचा - कनकप्रभेचा - विवाह
तुमच्या पुत्राशी करून देईन."

उत्तरादाखल विश्वम्भरने डोळे हलवले
आणि म्हटले- "तुमची अट तर प्रशंसनीय
आहे. पण मी हरलो तर मी मरेपर्यंत
तुमच्या देशातल्या विकास योजना राब-
वण्यासाठी दरवर्षी पन्नास हजार सुवर्णमुद्रा
अनुदान म्हणून देत राहीन. ठीक आहे ना?"

नंतर विश्वसेनने माधुरला बोलावणे
पाठवले. तो तासाभरात येऊन हजर आला
राजाच्या तोंडून प्रश्न ऐकून प्रथम तो
घाबळूनच गेला! पण नंतर त्याने कबूल
केले की ते चिड त्याने आपल्या हातानेच
काढले होते!

चक्रेण प्रथम जरा चकाचकाय, पण पुन्हा
स्वतःला सावरून त्याने माधुरला परत
पाठवून दिले आणि नंतर तो विश्वम्भरला
म्हणाला- "मी या बाबतीत परावित झालो
जरा, पण अंततोगत्वा माझा कायदाच
आहे की नाही? आता मी महाराणी जन्-
कनकप्रभाला ही बातमी सांगून लवकरच
मूर्त निविस्त करायची व्यवस्था करतो."

विश्वम्भरने भीड्या प्रसन्नतेने आपली
मान्यता दिली

त्याच दिवशी सध्याकाळी राजकुमारी
कनकप्रभेची माता महाराणी इन्दुमतिदेवी
आपली कुलदेवी स्वयंप्रभादेवीची पूजा
उरकून परत येत होती. त्याच वेळी चार
डाकूनी महाराणीची बालघी बहाणाऱ्यांना
अडवले! नि त्यांना तोंड देण्याचा प्रयत्न
केला परंतु डाकूनी त्यांना बसपी केले
त्यावेळी राजपथावरून चालणारी जनताही
भयाने सैरावेरा पळत मृदली

आता घाग्ही डाकू महाराणीजवळ
पाचगार तांब-एक तरुण विजयार चप-

ढाईने वेचे आला आणि त्यांच्यावर मुटून
पडला. त्याच्या तलवारीच्या वारांनी
बाबळून डाकू तिथून पळून गेले. परंतु
राजाच्या क्षिपायांनी पाठभाग करून त्यांना
पकडले व त्यांच्या हातात बंड्या ठोकल्या
राणी इन्दुमतीने त्या घुवकात विचारले-
"बाळा, तू कोण आहेस? आपण मावऱ्याव
साय?"

तरुणाने विनयाने उत्तर दिले- "माझे
नाव राजशेखर. महासेनापति विश्विक्रम
जसांचा मी मातेवाईक आहे."

महाराणीने प्रसन्न होत विचारले-
"जोहो, म्हणजे महासेनापतींनी आपल्या
मुलासारखा मानळला त्यांना पुतण्या तूच
तर?"

मान हलवून राजशेखरने होकार दिला
"मी ऐकले होतं की तू काशीत
विद्याभ्यास करीत असतोस? तुझा शिक्षण
पूर्ण झालं काय?" इन्दुमतिदेवीने विचारले.
"महाराणी, एक महिन्यापूर्वीच शिक्षण
पूर्ण करून परत झालो मी" राजशेखर
उत्तरला

"आजचाच गोष्ट आहे बाळा! तू माझ
बाब रक्षण केले आहेस, तुम हे जण
घुक्कण्यासाठी शस्त्र हात्यास माझ्याजवळच
अमूल्य सुवर्ण मी तुला देईन." असे म्हणून
महाराणी पालखीत बसून गेली

राणीला गुप्त रुपाने असे सुचवायचे
आहे की राणी कनकप्रभेचा विवाह राज-
शेखरशीच लावून देणार आहे - असा

राणीच्या या बोलण्याचा अर्थ राजशेखरने लावून घेतला.

युवराजाला कनकप्रभेच्या विवाहासंबंधी राजा व राणीच्या मनात असे विचार चालू असताना इकड खुद्द कनकप्रभेच्या बाबतीत एक निराळीच घटना घडत होती. त्याच दिवशी संध्याकाळी कनकप्रभा आपल्या सख्यासमवेत उद्यानात फिरायला गेली होती. त्यावेळी मैत्रिणीच्या भायल्या-बाहेर कसकसे एक गीत गाताना कनकप्रभा एका झाडीकडे गेली.

त्यावेळी आकाशमार्गाने आकाश्या वरुण-वत् नावाच्या धनुरास अस्तरानाही साजवेल असे तिचे सर्व्वे पाहिले व ती मूढ झाली. तिच्याजवळच जाली पृथ्वीवर उतरला!

ध्यानीमणी नसताना अचानक आपल्या सेजारी एका गंधर्वाला पाहून कनकप्रभा आश्चर्याच्या धक्क्याने निपळेत झाली. ते पाहून तिच्या सख्याही दूर निघून गेल्या.

वरुणदत्ताने कनकप्रभेला म्हटले—“मी आकाशातून उभार करीत असताना तुम्हा

सौंदर्यानेच मला इथे खचून आणले! मी एक गंधर्व आहे. माझे नाव ब्रह्मदत्त.” तुम्ही काही अडचण नसत तर माझी नुस्खाशी विवाह करायची इच्छा आहे.”

गंधर्वाचे हे बोलणे ऐकून कनकप्रभा जकित झाली! गंधर्वासारखी व्यक्ति असा अचानक येऊन विवाहाचा प्रस्ताव मांडताना पाहून कनकप्रभेला आनंद झाला असा आश्चर्यानेच दिसत.

आता ती वरुणदत्ताला आपला होकार सांगणार तोच तिला अचानक आपल्या मातापित्यांची आठवण झाली!

तिने वरुणदत्ताला म्हटले—“मी तर एक कन्या आहे. माझ्या मातापित्यांकडून उद्यानी आणण्याला आज्ञा होऊन कळवीत.”

स्मितहास्य करीत तिच्या या बोलण्यावर नमस्तिस्वक डोके हलवून वरुणदत्त म्हणाला—“ठीक आहे, मी परत पुन्हा येईन.” असे म्हणून तो तेथून निघून गेला.

(पुढील अंकात समाप्त)

धनुरे महत्त्व

विमलानन्द नावाचा एक साधू आपल्या

शिष्यांसह तीर्थयात्रा करीत करीत आनन्दपूरला येऊन पोचला. त्या गावातल्या सर्वात श्रीमंत माणसाचे नाव होते लिंगराज साधू व त्याच्या शिष्याच्या रहाण्याची व्यवस्था व त्यांच्या जेवण्याखाण्यासाठी लागणारा सर्व अन्न लिंगराजभक्त केला. शिवाय साधूबरोबर राहून त्याची सर्व सेवाही त्याने स्वतः केली.

विमलानन्द गाव सोडून वायला निघाला त्याला निरोप देण्यासाठी सर्व गाव तेथे जमला त्यांना आशिर्वाद देण्यासाठी साधू तेथे आला तेव्हा आपल्या घाबरे जम्या असलेल्या लिंगराजला उद्देशून त्याने विचारले—“बत्सा, तू तर बळगतात श्रीमंत आहेस, सर्व प्रकारची सुखसमृद्धि तुला लाभलेली आहे. असे असूनही तू माझी या सेवा केलीस ती काय उद्देशाने केलीस, हे सांगतोस मला?”

यावर लिंगराज उत्तरला—“माणसाला काय केवळ धन हेच सर्वस्व आहे का? साधू संन्याशाच्या सेवेपरते दुसरे मोठे धन या जगात असू शकते?”

हे उत्तर ऐकून सतुष्ट झालेल्या विमलानन्दाने लिंगराजला आशिर्वाद देण्यासाठी हात उचलला, तोच मगराज नावाचा एक गृहस्थ पुढे होत म्हणाला—“स्वामी, माझ्या मनात एक शंका ब्रीकावत आहे. लिंगराजच्या बोलण्याच्या पुष्टीपर्यंत एकादा संदर्भ दिल्यावाचून आणि ते बोलणे उचित की अनुचित याचा विचार केल्यावाचूनच असे कसे म्हणता येईल की माणसाला धन हेच सर्वस्व नाही?”

विमलानन्द स्मितहास्य करीत म्हणाला—“एकादे सत्य प्रस्थापित करण्यासाठी काही नियम नसतात. तरीही मी जाणू इच्छिता की तुम्हा मनात हा विचार का आला?”

हा प्रश्न ऐकून मंगराज म्हणाला-
"स्वामी, माझे कुटुंब खूप मोठे आहे.
दिवसभर अन्न मोडून काम करूनही मी
कुटुंबाच्या निर्वाहापुरते मिळवू शकत
नाही. या गावातल्या अधिकांश लोकांची
परिस्थितीही माझ्यासारखीच आहे त्यामुळे
'माणसाळा घनच सर्वस्व नाही' हे म्हणणे
लिंगराजसारख्या काही श्रीमंतांनाच खोबून
घिसते. माझी एवढीच शंका आहे."

मंगराजचे बोलणे ऐकून सर्व गावकरी
जोरात हसू लागले. लिंगराजने अजिंक्य
होऊन मान काढी घेतली.

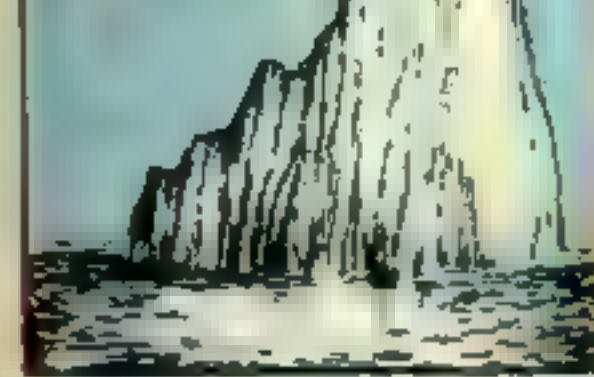
आता विमलानन्द लोकांना समजाऊन
सांगू लागला- 'एका भक्ती, आला मंग-
राज बोलला त्यात बरीसून गोवलेसे आहे.
खरोखरीच-माणसाळा घनच सर्वस्व
करणे हे
कारणे महत्त्वाचे नाही-हे म्हणणे अपार
पैसा कमावण्याच्या लिंगराजलाच शक्य
अगळे तेव्हा अशा लोकांनी गरीब
लोकांवर उपकार करण्यासाठी शर्ष करण
अधिक योग्य."

साधुच्या बोलण्याच्या स्वीकारार्थ सर्व
गावकऱ्यांनी माना हलवल्या

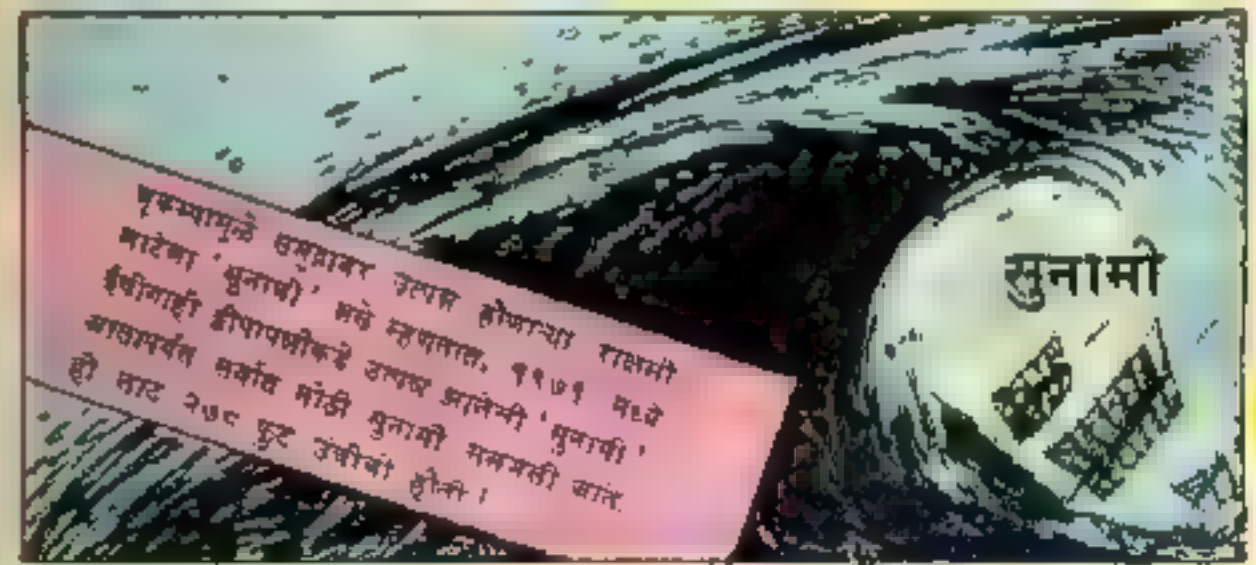
लिंगराजच्या लांबावर हात ठेवत साधू
म्हणाला-"तुझे 'घन सर्वस्व नाही' हे
म्हणणे शार्पक करण्यासाठी मी जासा दे
सांगितले, तसे वाग. माझी सेवा करण्याची
चढपड करणारांना आजपर्यंत हा उपदेश
मी दिला नाही आणि एक प्रकारे त्यांची
उपेक्षा केली. मला वाटत असे की-सर्व
ज्ञान मिळवले आहे. पण जसा स्थितीत
आज लिंगराजने मला या गोष्टीचे स्वरूप
कळविले! मी त्याला पुढे कधीही विसरू
शकणार नाही." यानंतर सर्व गावकऱ्यांना
आशिर्वाद देऊन आपल्या सर्व सिध्दांसह
साधु विमलानन्द तेथून पुढील यात्रेला
निघून गेला

लिंगराजने याबद्दल बांध घेऊन तो
त्या विनसापासून अधिक घन लोकोप-
योगी कार्यासाठी शर्ष करू लागला,
आणि 'धर्मदाता' या नावाने प्रसिद्धी
पावला!

विरधळणारी बर्फाची टेकडो

आदिशक महासागरातील बर्फाची टेकडो गल्फ
प्रवाहात प्रवेश करताच तीन आठवड्यात
विरधळून जातात.

भूकम्पामुळे समुद्रावर उत्पन्न होणाऱ्या राक्षसी
माटेला 'सुनामी' असे म्हणतात. १९७१ मध्ये
ईथोपाही द्वीपपट्टीकडे उत्पन्न झालेली 'सुनामी'
आसामपर्यंत सर्वात मोठी सुनामी मजबूती घात
ही सात २७८ फुट उंचीची होती.

सुनामी

ताडवृक्ष

तराच्या अक्षांच्या बदलजथळ २,४०० आती
जाहेत. ही जागे उष्ण प्रदेशातच अधिक प्रमाणात
दिसतात. परंतु घातोन दोन आती युरोपीय
महाद्वीपातही वाढतात.

पौजयजेच्या दुनियेत प्रवेश करा -
मॅगी कलबचे सदस्य व्हा!

[illegible]

- यंगी स्टाइल फुल सॉल (गार. व. १५५ स. ३ १/२ ४३. ६४/४८) ● यंगी रिजक रोम ● वायनीय पञ्जल ● यंगी पोन्ट्र सेट ● बिस्ने टोटे कार्मिक (बन बेरी) हावा आक

प्रत्येक घटकसमूहासाठी ३ ठिकाणे पेशत घाटवून द्यावेत. या ठिकाणे घाटवणे ३ घंट्यांतून जमवू शकता.

‘धनं गच्छतु वामं वरुणं शीतलं’ श्रुत्वा तत्र पशुं क्षमयामास। तत्रैव पशुं पश्यन्
‘अहं हृदिमान् आश्रितः शरणम् त्वं मे दीदता’

१. 'हेला, सजके प्रिकून मींजमिजेनी दुनिया उभासुया' ॥

इसके लिये धन था।

मौमी १ मिनिटित सुवलम ही कम्पनेमी नाम 60 पैराफ्या निजिदरफ्या पारिजट्टीन कळत
मनु गळस खगळवत हा लखडीन भित्तन पावुया

ਸਾਡੇ ਨਵੀਂ ਗਾਨਾ ਭਾਵ ਸਮਾਗਨ, ਪੰਜਾਬੀ

કાપજોન્દરા નાગરવી તાલુકા ગુજરાત રાજ્ય જયપોલી પેટાબ્લુ

सुखशी पर सुमनसि का पत्नायक पाठ्य

हार्डीबी इन्फॉर्म, पोस्ट बॉक्स नं. 5788, लार्डी रोड-4 (0 011)

चंदीदा

सोमनाथक 'सामन्वय'को

संजयस्य नागिरेण

विवेकशील माणूस कधीही आत्मस्तुति करील नाही, कारण आत्मस्तुतीत परनिन्दाही निहित असते. याशिवाय काही लोकांची आणखी निराळी प्रवृत्ति असते हे त्याक स्वतःला अत्यन्त बुद्धिमान मानत असतात. त्यांच्या कामगुकीत व बोलण्यातही असा अभिमान दिसून येतो की ते सर्व गोष्टीत कुशल आहेत व इतर सर्वजण मूर्ख आहेत. याच उदाहरण "बचनका बागबादा" ही गोष्ट आहे.

अनुराधा

यत् तवमे निजनिष्ठ, करिष्यामेऽमृतोदयम्,

तत् शुभं सार्वभौमं, प्रोक्तमप्यनुक्तिं कदाचन ।

[प्रारंभी विद्याभ्यास सपरतक क्षमताही निर्मल व सार्विक
नीचतामुळे मिळणारे शुद्ध. उत्तरांभर समुतापमाने आनन्द-
वाक्य होते]

बर्ष ३०

पुनः १९८८

अंश १००

दृक प्रत २-५०

वर्षावक वसंती . ३०-००

मुद्दल व व्याज

श्री गुरुदेवसे तबसोपनि नामाका एक दुकानदार रहत असे. ताकांतल्या अन्य दुकानांसार-
खोशालेच्या दुकानांत जास्त व्यापार चाले. त्यामुळे तो साबातल्या मूळसर श्रीमंतान
एक गणला जाई. परंतु तो इतर धंद्यात लाकांप्रमाणे जातले घन कापण्याही परिस्थितीत
व्याजाने देत नसे. त्यामुळे त्याच्या या बाणकाराचे साकांती सारी भासत वाटे. ही प्रतिकूलता
आपल्या प्राप्तीकला एक मांगला क्रिया काढून तो तिजोरीत मुद्रांत ठेवत असे.

लक्ष्मीपतीच्या संतारीत एक सवकार रहत असे. त्याका जेव्हीपतीचा हा व्यवहार
जरा विचित्र वाटे. एक दिवस आपला ही संका फेडून घेण्यासाठी त्याने या सवकाराकडे
विचारले—“हे सवकार मी गरीब, व्यापारात तु खूप पैसा मिळवता आहस. हे सर्वपण बाहेर
आहे. मी घन मुद्रांत तिजोरीत बंद करून ठेवल्यात काय कायदा? यासाठी साक्षी मान आशि
हा पैसा व्याजो पाव. तुला मुद्राबाबरीकर व्याजही मिळेल. कथ्या तू जाणसे पैसा मजकूर
तिजोरीत लपवून ठेवतो आहस. त्यामुळे मुद्राबाजरीत फक्त मुद्राच राहिल, व्याज मिळवण्या
तु मुकतो आहेस.

आपल्या शेजाऱ्यांना मजला ऐकून खरगितीत हसत म्हणाला— तुला वाटतस किंवा
काही मो पैसा राहिले मी मी पैसा तिजोरीत ठेवताना आरजावर क्रिया करून तिजोरी व्याजही
आस मिळाले आणि माग ते पैसे तिजोरीत ठेवतो समजत ?

वेचनला जगणारा

शांतवाकं जोक रुपदा जसे म्हणत की
नारायण हरिओ आहे, पण मोठा
जमिनीचा आहे तो। तो कधीही कोण-
समोर हात पसरून कसली याचना करत
नसे. उलट तो नेहमी दुसऱ्यांना मदत करी.
स्वतः साच तो कुणाकडून कसली मदत
चत नसे. त्यामुळे लोकांची भक्ती धारणा
होती की नारायण म्हणजे चांगल्या व्यक्ति-
त्वाचे प्रतीक आहे।

हाच नारायण एक दिवस गावच्या
चावडीवर बसून त्या मारणाऱ्या वीर-
मदाला भेटून म्हणाला—“महाराज, आपण
मला एक मदत केली पाहिजे.”

त्यावेळी वीरमद चावडीत बसलेल्या
लोकांसमोर स्वतःबद्दल मोठ्या संख्या-
बोडणा यणा मारत होता, बढाई मारत
होता. तो स्वतः चांगला श्रीमंत होता.
त्यामुळे सर्वांचा त्याच्याशी काही ना काही

कारणाने सवच घेत जसे. त्यामुळे त्याच्याशी
कसलाही प्रतिवाद न करता त्याचे बोलणे
सर्वजन ऐकून घेत जतत. जसा वेळीच
नारायण तेथे येऊन त्याच्याशी बोलला
आणि त्याने त्याची मदत मागितली म्हणून
वीरमदला फार हर्ष झाला।

“बोक बाबा, तू कसलीही मदत माग,
माझ्याकडून जेवढे शिंतकी मदत मी नमकीच
करीन तुला.” नारायणकडे मोठ्या सहानु-
भूतिने वहात तो म्हणाला.

“माझ्या मुलीच्या लग्नासाठी मला
तीमथे रुपयांची गरज आहे.” पुढे नारायण
आणखी काही बोलताना तीच वीरमद
हसून म्हणाला—“बरे गडया, त्यात काय
एवढं? तू हे पैसे तसेच घे. तुझ्यासारखा
भला माणूस पैसे मागतो, बन् मी नाही
म्हणू? मी सर्वांत आधी सरळ तुमच्याकडे
बालो आहे.” नारायण निघवाने म्हणाला.

वीरभद्र मोठ्या संतोषाने मान हलवून म्हणाला—“नारायण तुला तर कधी कोणा कडे कसली मदत माग्यायला संकोच वाटतो अन् त्यामुळे तू सर्वजणात आपल्याबद्दल फार चांगल मत बनवून बाहेस गावातले सर्वजण तुझ्या स्वभिमानापायी बद्दल चर्चा करत असतात असा तू माणूस, तुला आयुष्यात प्रथमच गरज पडली, तेव्हा सरळ माझ्याचकडे असास याच्यामागे काही कारण असेलच की! ते कारणतर सांग, एकू देत सर्वांना”

वीरभद्राच्या या बोलण्यामागे एक कारण होते नक्कीच. नारायण हा सहसा करून कोणाची स्तुति करत नसे. आपला त्याला पैशांची गरज पडली आहे. तेव्हा आपला तरी कारण सांगताना तो आपली नक्कीच

स्तुति करील आपल्याबद्दल काहीतरी चांगल बोलेल—अशी वीरभद्राची कल्पना होती आणि ती प्रसंगाचा बरोबरीवर बसलेल्या लोकांच्याही अडायले कानावर जाईल अशी त्याची अपेक्षा होती.

इतक्या बारीकसा गोष्टीबद्दल वीरभद्र उगीचच समासा करील आहे—ही गोष्ट नारायणासाठी बरी वाटना. तरीही आपल्या मनातली बाबना बाहेर प्रकट न करता तो म्हणाला—“कारण मला जमोदर बाहेर जाहीर होऊ द्यायच नाहीय. मास काम सात की मी ते सापेन.”

“तू ते कारण केव्हाही सांग, पण ते या सर्वासमोर सांगायला हवं, कसून?” वीरभद्रने आपली अट सांगितली.

नारायणने वीरभद्राची ही अट मान्य केली. वीरभद्रने ताबडतोब शंठजींना बोलवून घेऊन मजल गठजी तुम्ही नारायणाच्या तानज रुपय कर्जाक घ्या की त्यासाठी जामान रस्त्याला तयार आहे.”

शंठजींनी मान हलवून हे मान्य केलं. त्तर नारायणाच्या मुलाने सगळं घडायला पार पडले आणि जमाला एक भाठवडा लाटली, तीच नारायणने शंठजींची रक्कम मळ्याच परत केली. त्तर ही जबर दण्यासाठी तो वीरभद्राकडे गला त्या बंडीही वीरभद्र चाबडीवर आपल्या मोठपणाच्या गोष्टी सांगत बसला हाता

नारायणने वीरभद्राची ही अट मान्य केली. वीरभद्रने ताबडतोब शंठजींना बोलवून घेऊन मजल गठजी तुम्ही नारायणाच्या तानज रुपय कर्जाक घ्या की त्यासाठी जामान रस्त्याला तयार आहे.”

शंठजींनी मान हलवून हे मान्य केलं. त्तर नारायणाच्या मुलाने सगळं घडायला पार पडले आणि जमाला एक भाठवडा लाटली, तीच नारायणने शंठजींची रक्कम मळ्याच परत केली. त्तर ही जबर दण्यासाठी तो वीरभद्राकडे गला त्या बंडीही वीरभद्र चाबडीवर आपल्या मोठपणाच्या गोष्टी सांगत बसला हाता

"एका गरीब माणसाचे पैसे आपल्या कामासाठी वापरणारा कोण हा म्हणारा?"
वीरभद्राने रागाने विचारले

बावडीवर जमलेले सर्वजण एकदम लवकरच हसले हे ऐकून.

"मी त्या माणसाला बचत दिल्या म्हणून मी त्याच नाव नाही सांगणार" नारायण दुखणे म्हणाला.

वीरभद्र हळूच हसत म्हणाला—"हां, हा, हे तर खरेच! तू मोठा आपल्या बचताला जाणवारा इमानी माणूस आहेस ना! पण तू मला ही बचत दिस होतस की-तू जामीन विचारायला प्रथम माझ्या-कडच का आलास याच कारण सांगत

म्हणून? मग जाता आपले ते बचतही पाळून दाखव ना"

"हो, हो! बरुर सांगतो की. पण महाराज ते कारण मी फक्त आपणालाच सांगू, की या सर्वांसमक्ष सांगू?" नारायणने विचारले

"सर्वासमक्ष सांग." वीरभद्र हट्टाने म्हणाला.

"मग एकाच मंडळी! मी अतिशय स्वाभिमाची माणूस आहे. मी कधीही कुणासमोर आतापर्यंत हात पसरला नाही असा मी माणूस एका बचत माणसाची मनु साधावी म्हणून कर्ज मागवला मला, पण सेठजीनो त्यासाठी जामीन मागितला आपण मला विनव्याची पैसे द्यावी तयारी दाखवलीत, तरी मी आपणाकडे केवळ जामीनकीच मागितली, रक्कम नाही घेतली आपण जामीन राहिलात. म्हणूनच आपलाही मान रहावा म्हणून आपल्या मुलीच्या लग्नानंतर एका जाठबड्यात सेठजीच कर्ज फेडून टाकलं." नारायणन आपली सोष्ट स्पष्ट केली

"ऐक, तू फक्त आपलीच टिमकी बाजवत बसला आहेस, माझ्या बाजूच काहीच कसं नाही बोललस?" वीरभद्राने विचारले.

नारायण एक क्षणभर बाबून पुढे म्हणाला, "महाराज, यात तर माझ्याबद्दल

बोलायलाच बरच काही आहे, आपल्याबद्दल बोलायला यात आहे काय मुली? मी स्वाभि-मानी आहे, पण बडिल्यांच्या माणसाची प्रतिष्ठा साबूत रहावी म्हणून मी आपला स्वाभिमानही बळी देऊ शकतो. जामीन रहायाराला जामीन रहाण्याचं धंस भिळत-पण त्यात त्याचं कारण नुकसानही कधी होत नाही. मी कधीही कुणासमोर जाऊन आजपर्यंत कुठल्या प्रकारची मदत मागितली नाही. असा माणूस प्रथम आपल्याकडे येऊन मदत मागतो यात मुन्ही आपण अहोभाग्य मानायला पाहिजे कारण आपण माझे माझ्याबद्दल जाहात, म्हणूनच मी प्रथम आपणाकडे जातो."

वीरभद्राने आजपर्यंत म्हटलं—"म्हजणे, तू माझ्याबद्दल फक्त हेच बोलू इच्छितोस? माझी मदत घेऊन बर तू स्वतःलाच माझ्यापेक्षा मोठा समजतोस?"

"महाराज, मी जरा भिडस्त माणूस आहे. आपण विचारकत म्हणूनच मी इतक बोललो. नाहीतर मी कोणी विचारल्या

बाबून स्वतःच्या बाबतीत बोलणारा माणूस नव्हे. कुणी मला आपल्याबद्दल विचाराच अशी अपेक्षाही मी कुणाकडून करत नाही" नारायण उत्तरला

"तू असल्या विचारांचा माणूस आहेस हे मला अगोदर माहीत असत तर मी तुला जामीन राहिलोच नसतो." वीरभद्र रागाने म्हणाला. नारायण तिथून निघून जाण्याच्या तयारीत म्हणाला—"म्हणून तर मी आप-णाला म्हणाको की-माझं काम पुरं झाल्यावरच मी सरं कारण सांगत." आणि असे म्हणून तो तेथून निघूनही गेला.

एका बाबिलच्या माणसाने नारायणचे पैसे वापरले, तरीही नारायणने गप्प राहून त्याची इभत संभाळली. अशा इमानी माणसाने केवळ जामीनकी मागितली तर वीरभद्राने इतका तमाशा केला. असं काही स्थाने फार महान् कार्ये पार पाडकं आहे!

हे सत्य समजून आल्यावर वीरभद्रने चाबडीत बसून आत्मस्तुति करायच्या आपल्या सवयीला तिलाजली दिली

नवा सेनापति

चन्द्रपुर राज्याच्या राज्यावर राजा चन्द्रमेन राज्य करीत होता. त्याच्या बळकट असणाऱ्या चक्रगिरी राज्याचा शत्रू होता राजा चित्रकेतु. या दोन राज्यात अतंक वर्चस्वासून वैरभाव होता.

एकदा राजा चित्रकेतुने युद्धाची घोषणा देताच अचानक चन्द्रपुरच्या राज्यावर हल्ला केला. या युद्धात चित्रकेतु पराभूत होऊन जंगलात पळून गेला आणि चक्रगिरीत राज्य चन्द्रसेनाच्या हाती गेलं.

परंतु त्या युद्धात चन्द्रपुरचा सेनापति मारला गेला आणि उपसेनापति शक्तिवर्माही पबर जखमी झाला. राजवैद्यांनी हलाक करून त्याचे प्राण तर वाचवले, पण सत्संस्कारा करून त्यांना त्याचा एक पाय कापून काढावा लागला.

असा स्थितीत सेनेसाठी नवा सेनापति निवडणे भाग होते. या संदर्भात राजा

आणि मध्याने शक्तिवर्माचा सुस्ता विचारला.

“महाराज, आपले जे दलपति आहेत त्यांच्यात काही साहसी, पराक्रमी आणि युद्धतत्त्वही जाणकारे तरुण आहेत त्यांच्यात चढाभाड कापून विजयी तय्यारी सेनापती-मदामर नेमणूक करावी. शक्तिवर्माने त्यांना सन्ना दिका.

चढाळोडीचे कामही राज्याने शक्तिवर्मा आणि मध्यावरच सोपवले. त्यांनी या दलपतींमधे निरनिराळ्या स्पर्धा जावल्या त्यांत दोन तरुण तरुण झाले. एकाचे नाव होते जय आणि दुसऱ्याचे विजय.

माता या दोघातून काणाची निवड करायची ही समस्या मदीं मज्ज शक्तिवर्मा-पुढं होती. मध्याने यावर रूप संश्लेषणे विचार केला आणि शक्तिवर्माला एक उपाय सांगून तो तिघून निघून गेला.

दुसऱ्या दिवशी जय मध्याला भेटायला गेला. मध्याने त्याच्याकडे न्याहाळून पाहिले आणि म्हटले—“राज्याने तुला सेनापति-पदावर नेमण्याची आज्ञा दिली आहे. आपलं कर्तव्यपालन करताना तुला पूर्वीच्या सेनापतिपेक्षाही जास्त खबरदारी घ्यायची हवी विजय.”

मध्याचे बोलणे ऐकून जावकून जाऊन जय म्हणाला—“महामंत्री माझ नाव जय आहे, विजय नव्हे.”

“अरे, हे तर भांडं विचित्रच वाटतय. शक्तिवर्माने तर निरोप पाठवला होता की विजयची निवड करून ते त्याला माझ्याकडे पाठवत आहेत!” जय म्हणाला.

“काहीतरी चुक घडलीय, मी जालाच जाऊन शक्तिवर्माला आपणाकडे बोलवून आणतो” असे म्हणून तो मरामर पावले उचलत तिघून निघून गेला.

घोड्या वेळाने विजय मध्याकडे आला. मध्याने न्याच्याकडेही निरगून पहात म्हटले—“तू आजपासूनच चन्द्रपुरचा आहेस.”

सेनापति बनला आहेस, राजाची तशी आज्ञाही झाली आहे. जय, तुला आपल्या कर्तव्यपालनात पूर्वीच्या सेनापतिपेक्षा अधिक दक्षता घालायला हवी.”

मध्याचे बोलणे ऐकून विजय जावकून म्हणाला—“महामंत्रीजी, माझ नाव विजय आहे. माझ्या आणि जयच्या नावात फक्त एकाच अक्षराचा फरक आहे. म्हणून आपल्या एकव्याकडे नेहमीच बघ घडली जालावी. मी आपलाच आपलं सकांमिचरण करतो पहा.” असे म्हणून त्याने जयच पहारेकन्याला बोलवून त्याला आज्ञा दिली—“अरे, तू आज्ञा ताबडतोब शक्तिवर्माकडे जाऊन त्यांना निरोप दे की मधीन सेनापति विजय मुझाकडे बोलवत आहे. या ताबडतोब त्यांना हवे घेऊन ये.”

हे उत्तर मिळाल्याने मध्याने सलोचने मान हलवून हळूच हलत म्हटले—“विजय, पात काही चुकवोक झालेली नाहीय. जावपासून तूच या राज्याचा सेनापति आहेस.”

समयसूचकता

एकदा एक राजा जंगलात शिकारीला नेता त्याच्याबरोबर काही जिपाई आणि त्याचा विदुषकाही होता.

समाजवादाचे दुपारामेरेत खूप सोडासोडा करूनही त्यांना एकही प्रसंगी बनावर दिलेल नाही, सोबती साडाची पालं जात असलेले एक हुरणाचे पिन्मू राजांना दिसले हुरणाची कसली शिकार करायची असा विचार प्रथम राजाच्या मनात आला पण शिकार न करता राजगुहाकडे जाण ही राजांना येतेना म्हणून त्याने हुरणाची शिकार करायचे ठरवले.

राजाने मोठ्या आनुरतेने अनुष्णाचा बाण लावून त्या पिल्लावर सोडला पण बाण काही बरोबर लक्ष्यगद बसला नाही.

ते पाहून विदुषक आदराने—“शास्त्रास महाराज !” मायकने शब्दा विडना अने राजाने विदुषकांना म्हणाला—“असली प्रसंगा म्हणजे मी आपला अपमान समजलो.”

माघर विदुषक सटकन म्हणाला—“महाराज, मी आपल्या अनुविषयी तारीफ नाही केवी, आपल्या कसली अन् कुपेची तारीफ केवी.”

विदुषकाच्या या समयसूचकतेमुळे राजा त्याच्यावर फारच खूब सान्ना आणि त्याने आपल्या गजराहाला कठा लागून विदुषकांना बलिष्ठ दिसा.

सोन्याची दरी

[७]

{ राजाजीतून अदृश्य होऊन एका मध्या प्रदेशात असलेल्या पहाडाभोवतीत गुहेत एका मंदिरावर आजून पोचला गृति आणि दिनात गुहेतून बाहेर येऊन पायथ्याशी असलेल्या नगरात अदृश्य झालेला तेथील सर्व हातचाही पहात एका मंदिराच्या प्रांगणात पोचला नंतर तेथील दरवाजे बंद करून येण्यात आले .. पुढे वाचा }

मंदिरात हजर असलेल्या लोकात सर्वात

उंच असलेला माणूस म्हणाला—

“आपल्या सर्वांच्या सबभार्याने याही बंधी

आपण सर्व प्रकारची ‘पाप’ पकडून कंठ

करू नको, हे कळवायला मला असले

आनंद होत आहे हे सर्वजण चांगले बलिष्ठ

व मजबूत बांध्याचे आहेत त्यांना आपण

उत्तरेला आणू नको, तेव्हा त्या आहारान

आपली देवी अनुष्ट होईल यात शकत नाही.”

“आम्ही त्यांना एकदा पाहू शकता

काय ?” मायकाने विचारले

माघर तो उंच माणूस सर्वांना एका

पिज्याकड घेऊन गेला पिज्यातील तीन

दूडकाय व्यवस्थीकडे इशारा करत तो

म्हणाला—“हा पहा काम, तो आहे कोव

आणि आपल्याकडे घाबरल्या नजरेने पहात

आहे व दरीवाला आहे न तो अति

लोभ ”

नगर ज्या चमकत्या तळवारीने त्याचा बळी घड्याल घणार होता त्या तळवारीकडे त्या अधिकाऱ्यांनी एक दृष्टि टाकली मुनि काधान म्हणाला—'या नगराचा सर्वनाश करून टाकला पाहिजे.'

विनोद माझी इतर कोणाच्याच कानावर हे मुनिचे बोलणे गेले नाही. विनोद मुनि-कडे आश्चर्याने पाहू लागला.

'मी आपल्या मनामर्या काम कोष, लोभ इत्यादि दुर्गुणांचा देवीसमोर त्याग करत आहे.' तो उच्च माणस बोलत होता.

"ही दृष्ट माणस इतर प्रदशातल्या काही भोळ्याभात्रड्या लोकांना पकडून आणून अन् त्यांना काम, कोष, लोभ आदि

नाम देऊन देवीसमोर त्यांना बळी देत आहेत." असे म्हणून दुष्टाने मुनि त्या मदिराचे आवार सोडून बाहेर निघून आला.

बाणसो बोडा नगरसंचार केल्यावर त्यांना नगरातील अनेक वैयक्तिक समजून आले.

त्या शहरात कसिगडाचा व्यापार जोरात चालू होता। दररोज सध्याकाली नगर-नायक त्या पहाडावर जाई आणि पास-पासच्या भागातून आलेली माणसं घेऊन जितक्या लोकांना कसिगड हवे असेल, तेवढी सख्या ओरडून सांगून परत येई.

माठमा अद्भुत लहनेने पहाडावर उत्पन्न होणारे कसिगड आपल्या अद्भुततेमुळे आणि सुंदर चवोमुळे आसपासच्या भागा-तल्या हजारो लोकांना आपणाकडे आकर्षित करी। उगवत्या सूर्याच्या किरणांनी सुशो-भित दिसणारे ते अवाढव्य कसिगड पाहण्यासाठी अन् त्याचा एक तुकडा मिळ-वण्यासाठी येणाऱ्या या लोकांकडून इथल-अधिकारी लोक मनाला येईल तेवढी किंमत वसूल करीत. कसा प्रकारे आपल्या पुत्र-जांता मिळालेल्या बरदानाचा वैरफायदा घेऊन पैसे मिळवत. हे लोक दिवसभर मांपा काढीत असत आणि दरवर्षी आस-पासच्या प्रांतातून काही निष्पाप लोकांना

पकडून कैदून टाकून त्यांना दुर्गुणांची नावे देऊन नगरदेवीसमोर त्यांना बळी देत असत. मासाठी ते मोठा उत्सवही साजरा करीत.

नगरसंचार पूर्ण करून मुनि आणि विनोद सूर्यास्ताच्या सुमारास पहाडावर परतले. कसिगडाच्या देखाव्या मार्गे ममलत्या कडकावर ते दाब बसल. थोड्या वळाने गडद रंगाची घन्ने नेमळ्या नायक पहाड चढताना दिसू लागला. तो तरुण नायक थोड्या उन्हाहाने शिट्टी बाजवीत बर येऊन पोचला. गुहेच्या ताडावरील शिळा बाजूला पडलली पाहून त्याला मोठे आश्चर्य वाटले। नंतर मुहेत डोकावून उष्ण आवा-यात तो म्हणाला—'तथा बोल हजार

ल.वाला खाना येईल एवढ माठे कसिगड पाहिजे."

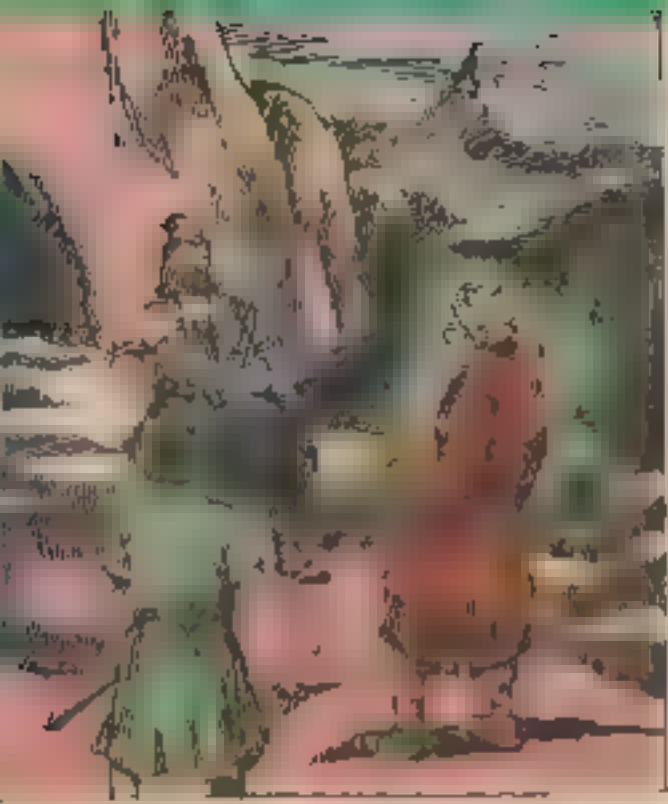
"बीस हजार लोकांसाठी? कारे बाबा, तुझ्या पावातली लोकसंख्या बास हजार आहे काय?" मुनिने त्याला विचारले.

त्या मजानक आवाजामुळे नायकाने मागे वळून पाहिल. समोरच्या शिळवर बसलेल्या मुनि व त्याच्या बाजूला उभा असलेला विनोद हे दोघ त्याला दिसले.

'तुम्ही कोण आहात? इथे तुमचे काय काम आहे?' नायकाने त्यांना विचारले.

"तुला माहीत आहे, इथे एक मुनि रहात होता अन् त्यानेच हे विचित्र कसिगड बनवून देण्याचे वरदान दिले होते?" मुनिने त्याला विचारले.

हे ऐकून नायक हसून म्हणाला-“धृति-
वर, आपण गुहेबाहेर प्रकट होणे ही तर
आम्हाला फारच आवडायची गोष्ट आहे
आपण आजपर्यंत गुहेत आपले आयुष्य
घालवलेत. पण आजपासून आपणाला
रहाण्यासाठी सर्व सुखसोयींनी युक्त असा
महाल मी आपल्याला देईन! अनेक वर्षांत
आपण काही साधले नसले, आपण आपला
माझ्याबरोबर चला, आपणाला सर्व प्रका-
रच्या मिष्टान्नांनी युक्त असं भाजम
दयाची व्यवस्था मी करतो.”

“तू माझ्या प्रभाषे बरोबर उत्तर
अजून दिले नाहीस. नुसत्याच उमटकुलट
पाण्टो घालत आहेस! तर तर सांग,
तुम्हा कलिंगड कोस हजार जणांसाठी का
हवे आहे?” मुनिने रागात पुन्हा विचारले.

“माझी तसे शहरवासी पधरा हजार
आहेत. पण आज आपणाला आपणाला
पाच हजार माणसे आली आहेत, आणि
त्यांनाही कलिंगड हवे आहे. आम्ही त्या
प्रभाषेत त्यांच्याकडून पैसे असूक करणार
आहोत. वाटले तर त्या प्राप्तितून तुम्हा-
लाही काही भाग आम्ही देऊ. हे, आणि
एक सुंदर कल्पना माझ्या अनात आली
आहे-त्या कलिंगडाबरोबर आपणही वाढा
वेळ पहाडावर असलेला तर ते दुसरे दस्तान
त्या लोकांकडून आपण आपलीही काही

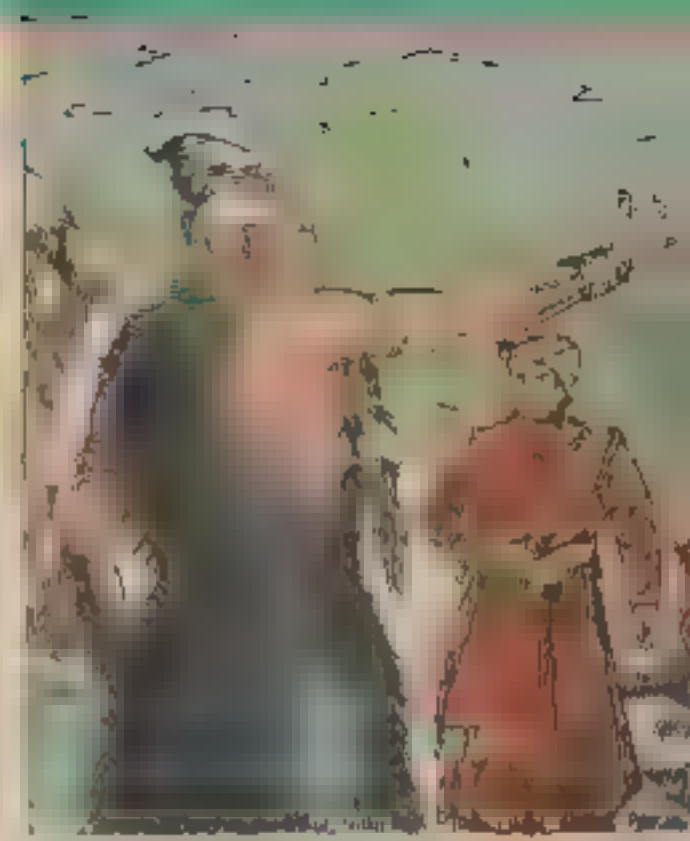
पैसे घेऊन करू शकू-बोला, आहे की नाही
नामी कल्पना? नायकाने मोठ्या उत्सा-
हाने मुनीला विचारले.

“बरे बरे” मुनि जोरडलाच

त्यानंतर थोडा वेळ मुनि गप्प बसून
राहिला, सूर्यास्ताची वेळ झाली होती. सर्व
पक्षी आपापल्या बरेटपात परत येत होते.

“आ पहाडावर कलिंगड निर्माण
करण्याचा यत्नकार दाखवला, तर त्या-
पक्षी असलेली शक्ति ओळखून ही माणसे
देवभक्ती करू लागतील असा माझा विचार
होता. पण रोजच दिसणारे सूर्य, चंद्र आणि
गंधी आकाशात लटकणारे असलेले तारे
पाहूनही ज्या लोकांना त्यामागील अस्मृत
गुह्याचा बाध होत नाही, ते लोक कलिंगड
उत्पन्न होण्याच्या यत्नकारामागील परमाप्त
समजतील असा विश्वास बाळगण्यात
माझीच चूक झाली.” असा विचार प्रकट
करून मुनि स्वतः व स्वतःबद्दल दुःखी झाला.

थोड्या वेळात मुनीच्या भुवया उघा-
कल्या गेल्या आणि-“उद्या मी तुम्हा,
लोकांसाठी एक रूप मोठे कलिंगड पैदा
करिते. पण ते लग्न फुटून तुकडे तुकडे
होऊन तुम्हा लोकांच्या अनावर कोसळेल.
आणि तेच तुमच्या या नगराचा नाश
करोल. आता आ तू झपून.” मुनीने
नायकाला हुकूम केला.

नायक पहाडावरून उतरून नगराकडे
निघून गेला.

“मुनिवर, मला असे वाटते की आपल्या
या यत्नकीमुळे या लोकांच्यात रूप परिवर्तन
होईल, त्यांना आपली चूक कळून येईल.
मला असेही वाटते की ‘आपण आपल्याला
मिळालेल्या अपूर्व संधीचा दुर्लपयोग केला’
असा विचाराने त्यांना पश्चात्ताप होईल.”
विनोद म्हणाला

“त्याच्यात इतक्या लवकर काही परि-
वर्तन-होईल असे मला मूर्खीत वाटत नाही.
वेळपमाचिही हजारो प्रकार असतात. वाटले
तर ते लोक पुढे काय करतात हे तू आसाच
जाऊन पाहून ये.” मुनि म्हणाला.

मिळून पहाडावरून पोचू पहाडावरील
कलिंगड फुटून खाली कोसळताच आपण
सर्वांनी ते सर्वच्या सर्व तुकडे उचलून
माऊन टाकू. पाहु या कलिंगडाचे तुकडे
मापल्या सहाराचा कसा नाश करतील ते "

नायकाचे हे भाषण ऐकून सर्वांनी मोठ्या
उत्साहाने माना हुलवून त्याला अनुमोदन दिले.

त्या क्षणापासून दुसऱ्या दिवशी पहाट
कोसळणाऱ्या संकटाचा तोड देण्याची तयारी
सुरू झाली. पहाटे कलिंगडाचे वास्तीत
जास्त तुकडे लाता याचे म्हणून त्या रात्री
सर्वांनी उपास करायचा निश्चय केला.
आसपासच्या गावातून आलेले जस्य जस्य
लाकही दुसऱ्या दिवसाच्या पहाटेची आतुर-
तेने वाट पाहू लागले.

नगरातल्या लोकांच्या जमानाची कीर्त
करीत विनोद पुन्हा मुनिवचळ येऊन
पोचला. तोपर्यंत अर्धी रात्र उलटून
गेली होती

पूवला तांबडे फुटले आणि हजारोंच्या
संख्येने ओक पहाडाच्या पायथ्याशी पोचल
आश्चर्याने तांबे कासून ते सर्वजण ओळी
ओळीने उभे राहिले अन् जवळ जवळ त्याच
वेळी सूर्याच्या किरणात चमकणारे जवळ
जवळ पहाडाच्याच आकाराचे गळे मोठे
कलिंगड पहाडावर अवतीर्ण झाले! डोळे
दिपवणारे ते कलिंगड पाहून लोकांच्या

चांदोचा

मुनीने मुखवल्यावरून विनोद पहाडा-
वरून उतरून पुन्हा नगरात पोचला. तो
पोचिलेचा दिवस होता सर्वत्र स्वच्छ वादळ
पसरत होते, नगराच्या मध्यावर असल्या
एका मैदानात नगरातले सर्वजण जमले होते
एका उंच व्यासपोळावर उभा राहून नायक
भाषण करीत होता. विनोद या गर्दीजवळ
पोचला नायक बोळत होता-

"मुनीने दिलेल्या आज्ञानाला आपण
कोणत्या ना कोणत्या उपायाने तोड
झावला हवे. आणि त्याची खोजना हाणून
पाडली पाहिजे यासाठी एकच उपाय आहे
उद्या पहाटे आपण सर्व नगरवासी आणि
आसपासच्या गावातून आलेले सर्व यात्रक

मनात उत्साहाबरोबर एक प्रकारचे नम हो उत्पन्न झाले

अचानक ते कलिंगा कुटून त्याचे हजारी नुकडे खाली जमलल्या लोकांवर पडले जनता मोठ्या सहमहमिकने ते नुकडे उचलून तोडात भरू लागली, खाली वाहणारा रसही ते सर्वत्रण ओजळी भरमरून पिऊ लागले एका ताराभंग्या अवधीत तेथे फक्त कलिंगाची सालेच काय ती मागे राहिली!

यानंतर पुन्हा एकदा जनता एका जागी एकत्रित झाली आणि आत्मस्तुति करोत त्यांनी एक ठराव पास केला

थोड्या वेळाने मासपासच्या गावचे लोक तिथून काढता पाय मंडू लागले आणि मध्यान्हपर्यंत तो भाग जवळजवळ पुन्हा ओसाड झाला!

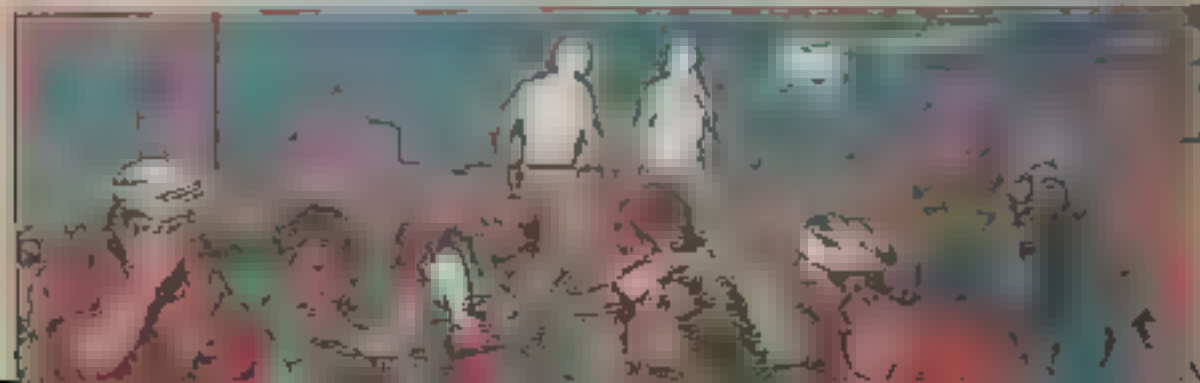
नगरातल्या रस्त्यांवरूनही ऐंढूऐंढू लोकांचा सचार कमी झाला

नगरातील काही लाकाली हावगट-पणाने कलिंगाचे अधिक नुकड सारक्याने

त्यांना अपचन झाले आजपासून आता कलिंगा येथे बंद होईल मग उत्साहासून पोटाची काय व्यवस्था हा विचार काही लोकांना सतावू लागला. कित्येक पिढ्या पासून कलिंगाचा व्यापार हेच त्यांचे उदर-निर्वाहाचे एकुलते एक साधन होते, त्यामुळे उत्साहासून वसे जगायचे हा त्यांच्यापुढे मोठा प्रश्न उभा राहिला

त्यांच्यातली काही ब्याम्बर माणसे म्हणू लागली—“एका, मुनि म्हणाला होता की कलिंगा नगराचा सर्वनाश करील त्याचा बर्ब असा नव्हे की हे कलिंगा कुटून नगराचा सर्वनाश होईल! कुटून ते कलिंगा आपणाका मिळणारे शंवटपच कलिंगा उत्साहासून पुन्हा कलिंगा मिळणारे नाही म्हणजे याचाच बर्ब असा की या वाहाराचा आपोआपच नाश होईल”

सकाळपासून लोकांचे सर्व कार्येकलाप पहाणारे मुनि आणि दिनोद दिनेन भरलल्या जनतेला सांगून अदृश्य कपातच त्यांच्यापासून दूर निघून गेले (कमळा)

विचित्र निर्णय

दृढनिश्चयी विक्रमादित्य झाडाजवळ परत आला झाडाच्या फांदीवरून प्रेत बाळून घळन ते आपल्या लाथावर टाकल आणि नहमी प्रमाणे मोन स्वीकारून तो गमनाला बंद चालू लागला यावर प्रेताने वसणान्य वेताळाने त्याला विचारले “राजा, मध्यरात्रीच्या वळी या भयानक समष्टानात तू हे जे कण्ट उपमत्त आहेस ते तू स्वतःचे काही ईप्सित बांधण्यासाठी करत आहेस की तुझ्या कोणा इष्ट बांधवांसाठी करीत आहेस अशी माझ्या मनात शका आहे हे काम तू जर तुझ्या बांधवांसाठी करीत असशील तर ते साध्य झाल्यावर ते बांधव तुझ्याबद्दल आपल्या मनात आदरच बाळगतील याबद्दल काय खात्री” उदाहरणादाखल मी तुला एक राजा व त्याचा पुत्र यांची गोष्ट सांगतो, ऐक. तुझे धमही तू विसरणील ती एकताना

काही दिवस गुरुकुलानेही ही सर्व वागणूक, वातावरण प्रवीणला फार आवडले. पण तो जसा बारा वर्षांचा होता, तसें या गोष्टी त्याच्या कान समजून येऊ नव्हत्या कि, गुरुजी आपल्याला विशेष आदराने वागवतात, आणि कामुळे त्याला फार दुःख वाटले मग काय, एक दिवस मुनीना त्याने सरळ विचारले—“आचार्य, आपण माझ्यात अन् इतर मुलांच्यात असा फरक का करता?”

मावर सिद्धमुनि म्हणाले—“सुबराज, याच गुरुकुलाने कार्य, पण इतर कोणत्याही गुरुकुलाने तुम्हाला असाच वागणूक मिळेल. मनाचे आदर दिवत नाहीस.”

दुसऱ्याच दिवशी राजकुमार प्रवीण कुणालाही न साधना-सत्राला सिद्धमुनींच्या आश्रमातून बाहेर पडला आणि जनकध्यान पक्षा ज्ञानमणि न आल्या आतायाच्या गर कुलाने दाखले ज्ञान. तेथे राहून गुरुजींचे सेवासुध्या करीत अन् इतर मासामध्ये मुलांसारखीच कष्टमुळे वर्गाने स्वतः आपले विद्ये अभ्यास करू लागला.

या गुरुकुलानच्या कल्लभ नावाच्या मुलाची त्याची गाव येथी जमली

काही दिवस अमेच निघून गेले इतके राजकुमारच्या आचाराकडे गुरुजी नेत्रेच जाणवत होते. ते अखेर ज्ञानमुनींच्या आश्रमाने मासामध्ये विद्येच्या मागेच राहिले

असल्या प्रवीण त्याला सापडला त्यांनी प्रवीणबरोबर ज्ञानमुनींभाही घेऊन राजा पथपादकडे गेले.

सरी हुकीगत कळल्यावर राजा पथपादाला अत्यंत राग आला आणि त्याने ज्ञानमुनींना विचारले—“तुला इतका महत्कार आहे की तू राजकुमाराकडून आपलो चरणमेवा काढून घेतलोंस? न्यायवास्तव अस बाधित करत की भावी राजाचा अपमान हा या ठराय राज्याचाच अपमान आहे या अपराचासाठी मी तुला माजीवन कारावासाची शिक्षा ठोठावत आहे.”

प्रवीण हा राजकुमार असल्याची गोष्ट पत्ता ठाऊक नव्हती, तेव्हा आपण निरपराधीन आहोत—हे सांगण्याचा ज्ञानमुनींनी रूप प्रयत्न केला, पण-मुच प्रमाण आचळण्या असलेल्या राजाने मुनींच्या चिन्मणीची मुळीच पर्वा केली नाही

आपली बारा वर्षे निघून गेली. प्रवीण आता सज्जन आला. एक दिवस त्याच्या घरात जाऊन की राण्यात फिरक आपल्या पित्याबद्दल प्रजेचं काय मत आहे, ते पहावं

त्याने सारख्यांपैकी एकाला बोलावून आज्ञा केली—“तू एका राजकुमाराचा वेध घालून रचात बस. मी सारख्यांच्या वेधाने रथ हाकायला बसतो म्हणजे राज्यशासना-

बद्दल जनतेचं मत मळा नीट जाणून घेता येईल.”

प्रवीणच्या या सूचनेला सारखी तयार होईना, तेव्हा जोधाने प्रवीण म्हणाला—“मी तुला हुकूम देत आहे: तू माझ्या आज्ञेचे पालन केलच पाहिजेस.”

विचारा सारखी निरुपाय होऊन सुबराजाचा पोसाक घालून रचात बसला आणि सांगण्याचा वेध घालून प्रवीणने रथ हाकत सीमेपर्यंत गेला, आणि तिथे एका साडावाली त्याने रथ बांधवला.

प्रवीणला जवळच एक झोपडी दिसली. त्या झोपडीत एक गरीब बार्द रहात होती तिचा मुलगा सापाने फक्तफक्तलेला होता

आणि ती बाई त्याला पाणी पाजीत होती त्याच वेळी प्रवीण शोपडीच्या घरात पोचला. आणि म्हणाला—“आई, या देशाचा राजकुमार जवळच्या एका झाडाखाली रथात बसला आहे. त्याला तहान लागली, थोड पाणी देता का?”

ते झोळने ऐकताच गरीब बाईचा तोंड आवारी मुसमा बाबकन म्हणाला—“आई, जगदी लाबडगाव युवराजाचा पाणी दे नाहीतर मुसाला पाणी न वित्याबद्दल राजा रागावून तुला कडक शिक्षा देईल. आज-मुनीना माही का त्याने उमीचच शिक्षा केली? मी तर बाजारीच असतो, अन् मला अवस्थेत मी तुलाही मुकली तर मला कुण्याच्या मीतीने मराने लागेल!”

मुलाचे हे शरणे ऐकून सारख्याच्या वेळातला युवराज दुःखाने व्याकुळ आला. अन् मुकाट्याने जाऊन रथावर स्वार झाला. थोड्या अंतरावर गेल्यावर एक बळण जाले. बळणाची रथ पोचताच एकाएकी रथाची दोन्ही बाक बाहेर निघाली अन् रथ उलटून पडला. त्या अपघातात सारख्याबरोबरच प्रवीणलाही खोक बसला.

या घटनेची वार्ता कळल्यावर राजा पचपाच रागावला आणि सारख्याला दोषी ठरवून राजा म्हणाला—“जरे वा रे वा! तू युवराजाचा सारख्याच्या बायी बसवून मला जारायात रथात बसविले काय? तू युवराजाचा हा जो अपमान केलात

त्याबद्दल मी तुला दहा वर्ष कारावासाची शिक्षा देत आहे.”

नंतर राजकुमाराने राजाकडे एकांतात जातून सांगितले की त्याच्याच सांगण्यावरून सारख्याने रथ बदलला होता, तेव्हा त्याला दिलेली शिक्षा रद्द व्हावी

परंतु पचपाचने युवराजाचा हाद दिली नाही. राजा म्हणाला—“तुझ्यासारख्या जोळ्या तरुणाच्या सांगण्यावरून सारणी तुझ्या बायी बसला अन् त्यामुळेच हा अपघात झाला. तेव्हा अपघाताचा जबाबदार तोच! जर काही मोठा अपघात झाला असता अन् मी तुला मुकली असतो तर मी तरी तुझ्याबाबून अन् शकली असतो का?”

नंतर थोड्या दिवसांनी रात्री पहारेकऱ्यांची नजर चुकवून एका व्यक्तीने रात्री अंतपुरात प्रवेश केला आणि सगळ युवराजाच्या सयनकक्षात पोचून त्याने त्याला भोसकण्यासाठी हात उचलला!

परंतु त्यावेळी युवराज जाग्या होता, म्हणून त्याने त्या व्यक्तीचा हात पिरगळून त्याच्या हातचा सुरा काढून घेतला. नंतर त्याच्याकडे निरखून पाहिले तेव्हा त्याला भोळकून प्रवीण आपचयेचकित झाला! त्याने विचारले—“अरे, बल्लभ तू?”

बाबर तो मुनक म्हणाला—“हा हा, युवराज मीच तो! तुझ्यामुळेच गुरुदेवावर मोठा अन्याय झाला, मला त्यावेळी वाटल की तू अजून कदाचन आहेस तुला त्यात

काही शोध नाही. परंतु आता तर तू पुरेसा मोठा झाला आहेस. अजूनही गुरूजींना मुक्त न करवता गप्प बसून राहिलास याचा बर्ब काय? म्हाणत शोधही मी निश्चय केला की तुझ्यावरील आत्यंतिक प्रेमाने तुझ्यासाठी इतरांवर अत्याचार व अन्याय करणाऱ्या तुझ्या वडिलांना चांगला धडा शिकवावा याकरिताच मी एकाद्या छायसारख्या तुझ्या भाय लागून मीच तुझ्या रथाच्या चाकाचे चिमट काढून घेऊन तुला अपघात घडवला."

प्रवीण यावर काही बोलणार इतक्यात पहारेकरी तेथे झाले आणि बल्लभला कंद करून घेऊन गेले. राजाने त्याच वेळी मुनावणी करून बल्लभला फांसीची शिक्षा

सुनावली सकाळी होताना फांसीची उमलव- जावणी करण्याची सूचनाही त्याने दिली.

परंतु त्याच रात्री प्रवीणने एक कार्त्तव्य-कारक निर्णय घेतला. त्याने सर्व सेना ताब्यात घेऊन राजाच्या सुस्पात बंद केले आणि स्वतःलाच 'राजा' म्हणून घोषित केले.

त्यानंतर प्रवीणने बल्लभला फांसी रद्द करवली. ज्ञानमुनि व सारथी यांनाही त्याने मुक्त केले आणि त्यांना तो म्हणाला- "माझ्यामुळे तुम्हा तिघांना अपराध नसतानाच शिक्षा भोगावी लागली, यावरून मी तुमची क्षमा मागतो. माझी तुम्हाला आता अशी विनंती आहे की शासनाच्या कामात आक्रमण न करता तुम्ही मला मदत करा, आणि मी केल्याच चुकीचे जपाळः का होईना परिमार्जन करायची मला संधी द्या."

परंतु ज्ञानमुनि आणि सारथी या दोघा- नोही प्रवीणची विनंती अमान्य केली आणि ते दोघांही तिघां निघून गेले.

मग प्रवीण बल्लभला म्हणाला- "मित्रा, तू माझा साजरी चिटणीस म्हणून सदा माझ्याजवळ रहावेस अशी माझी तुला विनंती आहे."

बल्लभने ताबडतोब ही विनंती मान्य केली. वेताळाने इनको गोष्ट सांगून म्हटले- "राजा प्राणगुहूनही आपल्यावर अधिक प्रेम करणाऱ्या आपल्या पिढ्याला प्रवीणन

कंदेत का ठेवले? त्याचबरोबर दोन वेळा आपली हत्या करण्याचा प्रयत्न केलेल्या बल्लभला फांसीची शिक्षा रद्द करून उलट त्याला आपला साजरी चिटणीस म्हणून का नमले? ज्ञानमुनि व सारथी या दोघांना प्रवीणला मदत करायला नकार का दिला? या प्रश्नांची योग्य उत्तरं माहित असूनही तू दिली नाहीस तर तुझ्या मस्तीकाची छकस छकस होऊन जातील."

यावर विस्मयित म्हणाला, "प्रवीणन गुप्त वेळात जाऊन येव्हा मरीच बाईच्या आजारी मुलाच्या तोंडचे उद्गार ऐकत तेव्हा त्याला कळून चुकले की आपल बहील मयादपेक्षा जास्त पुत्रवांस्तत्याच्या आहारो जाऊन व्रतनिवेला पाच होत आहेत त्यानंतर सारख्याच्या जावनीतही काहीस असच पडत. सारख्याने आपल निर्दोषत्व सिद्ध करायचा प्रयत्न केला, तरीही त्याच्या बोलण्याकडे दुर्लक्ष करून राजाने त्याला कारावासाची शिक्षा दिली. अशा परिस्थितीत त्याची हत्या करायला आलेल्या गुरूकुलातील

महाध्यायी बल्लभने ज्ञानमुनीच्या कारा- वासावरून बोलून प्रवीणच्या मनात मानोवय केला. या सर्व घटनांच्या आधारे प्रवीणने निर्णय घेतला की जापर्यंत आपले बहील राज्यकारभार पाहतील, तोपर्यंत त्यांच्या हातून कुणा ना कुणावर अन्याय होतच राहील आणि तोपर्यंत कुणाला बरोबर न्याय मिळणारच नाही, या विचाराने प्रेरित होऊनच प्रवीणने स्वतःला 'राजा' म्हणून घोषित केले आणि आपल्या पिढ्याला राज- महालात बसवी केले. ज्ञानमुनि आणि सारथी यांनी त्याला मदत करण्याच अज्ञासाठी अमान्य केले की, राजाच्या सवत धाका असतो हे त्यांनी अनुभवले होते. परंतु बल्लभन याच प्रवीणच्या मनातले परिवर्तन बरोबर ठोठावले आणि त्यामुळेच तो त्याची विनंती अमान्य करू शकला नाही."

असा प्रकारे राजाचा मोनभग होताच प्रतापीक वेताळ प्रतासह अदृश्य होऊन पुन्हा त्या झाडावर जाऊन बसला. (कल्पित)

आत्माहुति

एकदा प्रसंगिरीत्या राजाच्या खजिन्यातून एक हजार मुद्रणमुद्रांची चोरी झाली. यांसाठी पकडण्याची तलावदारी राजाने मुक्तिवर्मविर सांगवली, पण त्याचबरोबर अशी अटही घातली की—मुक्तिवर्माला दुसऱ्या दिवशी सूर्यास्तापूर्वी चोरीला पकडले जाहिजे, नाहीतर त्याच्या स्वतःशीच आत्महत्या करणे लायेल.

मुक्तिवर्माला राजाची अट मान्य केली. आणि म्हटले—“महाराज मी उर चोर पकडू शकलो नाही तर माझ्या आत्महत्यानेतर त्याला आपण एका मंत्र्याचे घर दाखवून कारण चोरी करून तो पाड्या हातो न सापडला तर नक्कीच मोठा मेघाची अवला पाहिजे.”

दुसऱ्या दिवशी सूर्यास्ताला काही घटका करी असमानाच दरबारात हुजर असलेल्या राजाकडे मुक्तिवर्माचा निवेदन केले—“महाराज मी चोर पकडू शकलो नाही मी आपला आत्महत्या करणारच आहे. कृपा करून माझ्या विनंतीप्रमाणे आपण चोरीला पकडणे देऊन माझ्या आत्महत्या थांबविण्याचा प्रयत्न करावी.”

‘मग महाराज आपला मंत्री म्हणून आपण आपली निवृत्ति करा. असे म्हणत कोषाधिकारी बोळपा प्रसन्नतेने उठून उभा राहिला.

मग काय घडिले ! राजाच्या आज्ञेने कोषाधिकारी कोषाधिकाऱ्याला केंद्र देणे ! राजाने मुक्तिवर्माला मुक्तीवरून मुक्त होऊन त्याच्याकडे प्रसन्नतेने पाहून त्यालाच आपले मंत्रीपद बहाल केले आणि त्याला सत्कारही केला.

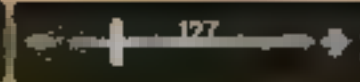
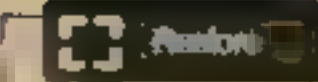

राजाच्या बोन दायका होत्या त्याची प्रथम पत्नी खत्रीय संजालची होती तिच्या मुलांना नंद असे म्हणत असत. आणि दुसरी पत्नी ब्राह्मणीची होती तिचे नाव मूल तिच्या मुलाच नाव बल्लभून मुलाचा मुलगा म्हणून त्याला ‘मूल’ असेही नामाभिधान प्राप्त झाले होते तो असामान्य प्रति- धावान म्हणून प्रसिद्ध होता जोच राजाने सेवापतिपदही सुचविले होते.

महाराज कथा -
मुद्राराक्षस १
जेकडो वर्षापूर्वी सर्वोपसिद्धि भावाचा राजा त्रयश वेलावर राज्य करत होता. त्याच्या दरबारात सर्व प्रकारे योग्य आणि समवेत असा ‘राक्षस’ नावाचा मंत्री होता. या मंत्र्याच्या योग्य मत्स्यामूळे राज्यकारभार पार पुरळीत चालत असे.

मुलाचा ही मुलगी चन्द्रगुप्त महानिषा पाहूनच बुद्धिमत्ता, साहस, पराक्रम इत्यादि गुणांतही विशेष प्रख्यात होता बोदेस्वारी, कस्तुरिका इत्यादि सक्षिप्तोचित विद्यांमध्येही तो नंदापेक्षा अधिक प्रवीण होता, म्हणून सर्वत्र त्याची रूप प्रशंसा केली जाई.

राजा स्वार्थसिद्धिचा मृत्युसमय अवलळ
जाला. त्यावेळी भारत म्हणून सिहास-
नाथर या सौमित्रे बसाले, नंद हाक
सायक माहीत, जसा विचार सोडला
प्रमाणे राजाले प्रकट केला. पण
त्यामुळे नवाच्या मनात चण्डगुलाबहाल
इय तत्पक्ष आला

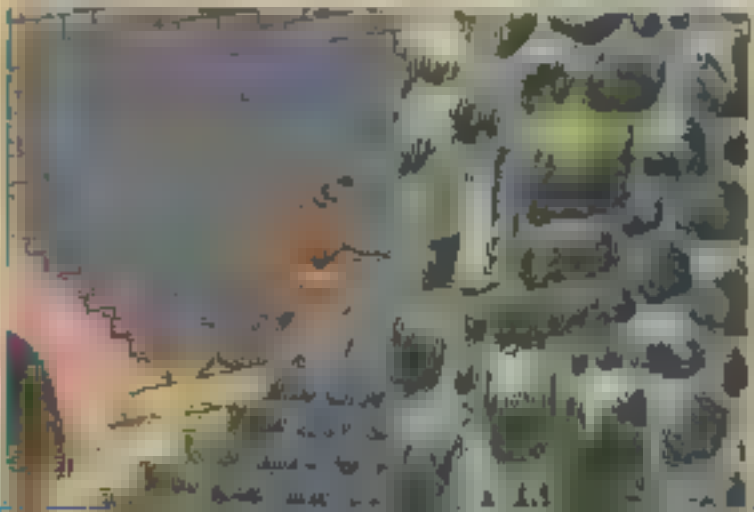
उत्तरेच जस सर्वांनी सोडून घालले तर
उर कोणाचेच पाट भरवणार नाही अन्
सर्वांनाच मरावे लागेल म्हणून सर्वांनी
चर्चा करून जसा निर्णय घेतला की
एकाचनेच ते अन्न सोब घालून जगावे
जाणि नदीच्या या कुलीचा सुख त्याचा
त्या निर्णयाप्रमाणे ते जस केवळ
चण्डगुलाब हात जस

राजाच्या मृत्युनंतर सर्वांनी मोर्चे बस
तामूळे मध्य करवतासाठी पारस्वाम
भारत एका मध्यरात्री मीमांच्या बसाला
वेडा जाणला जाणि चण्डगुलाबाला त्याची
पत्नी व मनामाळांमहा गका मृत्युसमय
कीरी म्हणून बस केला

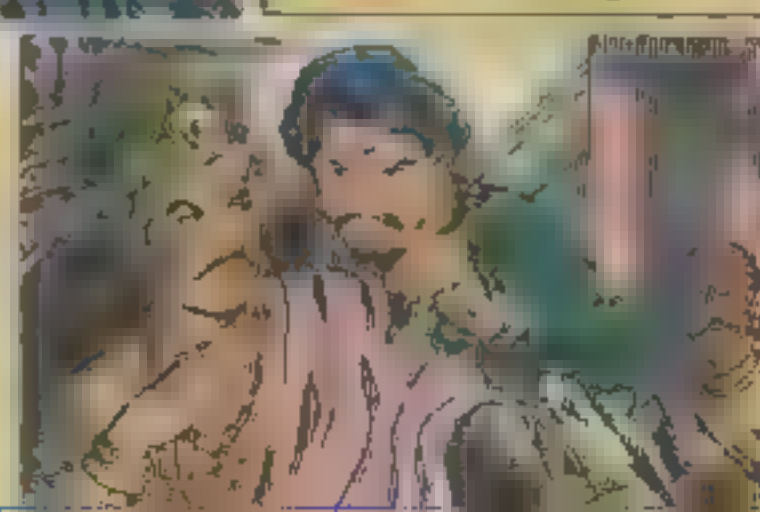

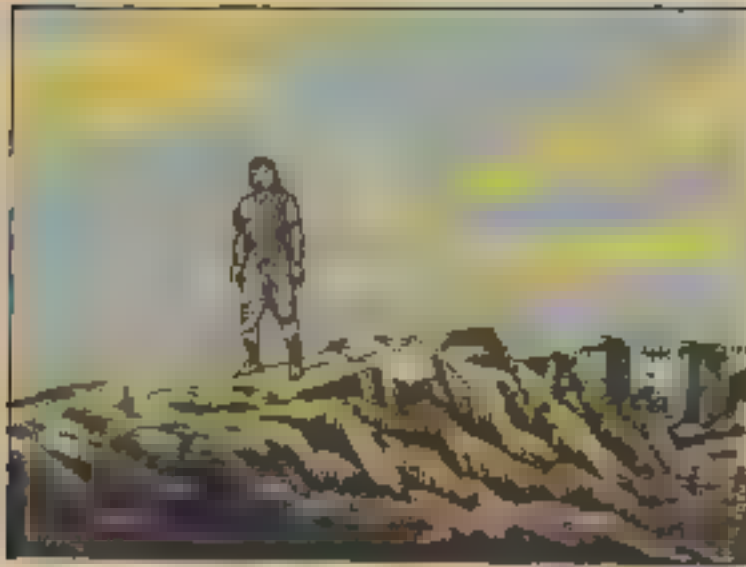
इकडे नवांप्रमाणे कोणत नाऊ मय-
जाच्या मिहामनावर बसला. काही
दिवस वेळानंतर एक दिवस जस वेळा-
तून एक राजपुत्र मयजाच्या बरबारात
आला. ती आपल्या राजाच्या भांगेने
आपल्याबरोबर एक समस्या सोड-
वण्यासाठी वेळून आला होता.
बरबारात विद्वत्तेसमोर त्याने ती
समस्या ठेवली जाणि त्याचे उत्तर
सोपायचे जाणून दिले. बरबारात
कोणीच ती समस्या सोडवू शकला !

तळवणत कंटा असलेल्या या शरी-
बाराका मदीचा एक वेळ एक
सोकातून केवळ इकाय जाणलाला
पुरेस अन्न व पाणी देत जस

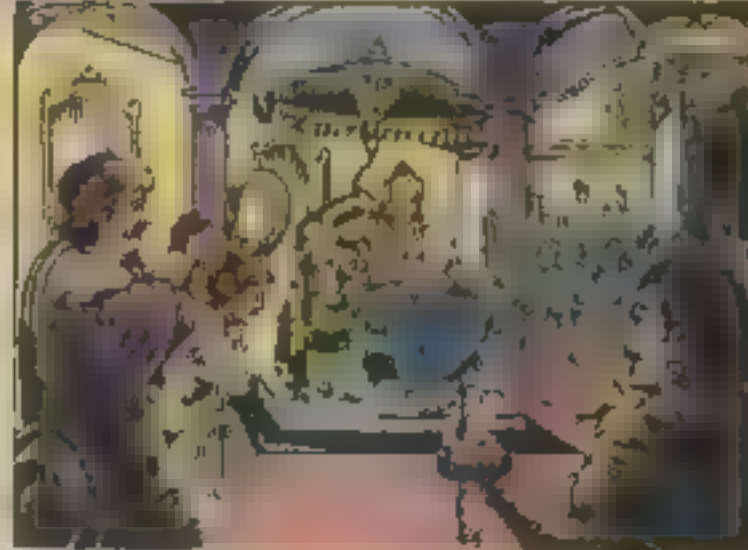
नवा नदीच्या मयजांमदी एकजण
म्हणाला- "महात्मा कारणमहात बन्दी
असलेला चण्डगुलाब जसा प्रकारच्या
ममस्यांच उत्तर सावायला संपर्क जाह
त्याला दरबारात सोसातून जाणमत
तरत जाय जाणसी मधू पायेव ?"
राजाच्या हा सत्ता पत्ता पडला.

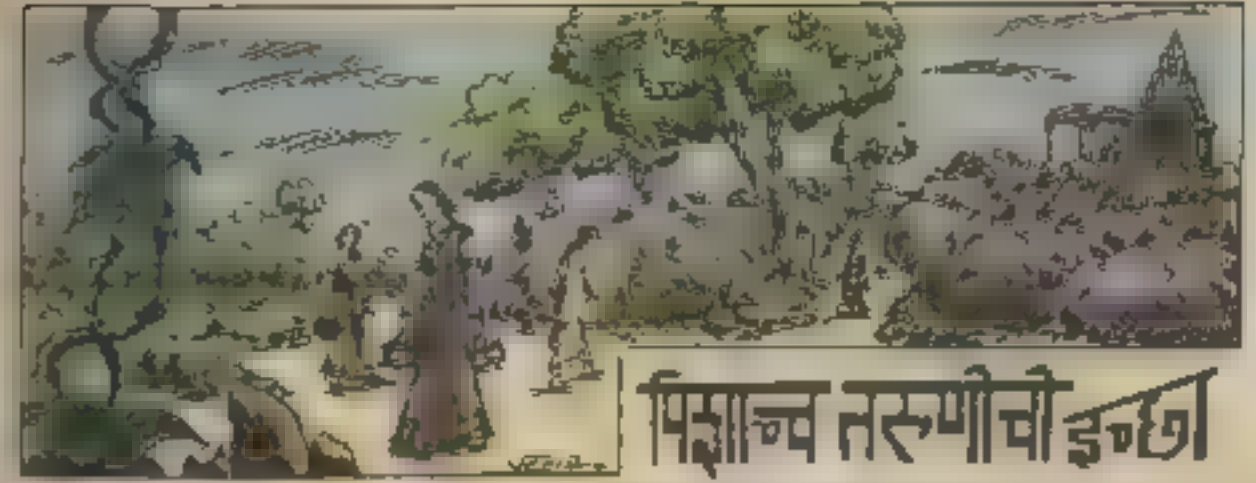
कारागृहाचे वार उघडले गेले. तेथे फक्त चमडुपच जिवंत राहिलेला होता! बरोबर एक कपडे भाव ता बाहेरच नव पहात होता! त्याला स्नान करीत घासून घासून भोजन दिले गेले मन् राखदरसं नेसवून त्याला ती समस्या सांगितली गेली

पादपुष्पांचे राजमणल प्रवेश केला आणि बगवेष्टातून भावल्या। राजपुताकरवी प्रस्तुत केलेली जमल्या त्याने चुटकी-सगरी सोडवून दाखवली. बाबर सर्वेच दरबारी आपल्या आमन्त्रित झाले आणि त्यांनी चमडुपुताच्या बुद्धिमत्तेची अनेक प्रकारे तारीफ केली।

यानंतर सभसदानी मोठ्या जसाहाने चमडुपुताला एका हत्तीवर बसवले व त्याला फिरवत त्याच्या घरी गेले पोचले बघायकारे चमडुपुत बघानकच अतिशय सोकमिच बनला. जनतेने त्याच्यावर करण प्रेम बघले त्यामुळे बननिवेली मिळून नद पुन्हा त्याला केवत टाकू नकले नार्हात.

(कमल)

पिशाच तुरुणीची इच्छा

श्रीगंगावर गावच्या उत्तर दिशेला एक चिंचेच बन होतं. हे बोलाइन गेलं की एक उंच टेकडी होती. त्या टेकडीवर देवी दुर्गेच एक देऊळ होतं. या चिंचेच्या बघात एक पिशाच सगली वेळून एका झाडावर राहू लागली गावातले लोक बन बोलाइन, टेकडी चढून देवीच्या दर्शनाला जातात हे पाहून तिला आश्चर्य वाटे आणि त्या लोकांचे कष्ट पाहून दुःख ही वाटे. देवी-बद्दलही तिच्या मनात असूया उत्पन्न झाली दिवसामुळा इकं अधारच असतो. या बघातल्या उंच झाडावर ती रहात असलेली पाहून मुळा लोक इतक्या कष्टाने टेकडी चढून का जातात? त्यांना काही बद्दलच असेल तर ती मी नाही का दूर करू शकणार? असे त्या पिशाच तुरुणीच्या मनात येई

त्या गावातला एक धनवान माणूस, एक मध्यम वर्गीय माणूस आणि एक गरीब

स्त्री असे तिचे दररोज भगवी न चुकता देवीच्या दर्शनाला जात.

एक बघिस तो धनवान माणूस सूर्यास्ताच्या वेळी देवीचे दर्शन उरकून गावाकडे परत जात होता. तो चिंचेच्या बघात पोचला न पोचला तोच या पिशाच तुरुणीने झाडावरून त्याच्या पुढ्यात उडी मारली. आणि तो म्हणू लागली—'आपण बिचारे रोज मोठ्या कष्टाने इतक्या दूर चालत येता, त्या देवीने तुमच्या काही अन्नचणी आतापर्यंत दूर केल्या का? मी चुटकीसरशी तुम्हाला तुमच्या अन्नचणीतून सोडवू शकते'

तो धनवान पहिल्याने तर अचानक ते पिशाच पाहून धावूनच गेला. पण तिला नोट बोलताना पाहून आपलं घेयं एकवटून म्हणाला—'माझ्या अन्नचणीबद्दल मी काय सांगू? माझ्याजवळ धन, अधीन-अभला

कवशाची कमतरता नाही, पण काय सांगू! भण्णा पळवतही सोपं मह नाही "

पिशाच तुरुणीने त्या घनवान माण-
साच्या अस्वस्थतेवर खरं कारण बरोबर
ओळखलं आणि ती त्याला म्हणाली-
"हे पहा, माक रात्री पासूनच तुमची ही
अडचण दूर होईल, पण त्या बदल्यात
तुम्ही एक मंदिर माझ्यासाठी या धिचेच्या
बनात बांधक पाहिजे, कबूल?"

'माझी अडचण खरच दूर झाली तर
। सटक्यात मी तुला देऊल बांधून टाकान."

। असे म्हणून तो माणूस तिथून निघून गेला
घोड्या वेळाने तो मध्यमवर्गीय माणूस
न्या बनात आला.

ती पिशाच तुरुणी त्याच्यामोर
आळत म्हणाली-"तुम्हाला नियमितपणे
दवळात जाताना मी पहाते. तराही माझा
असा अंदाज आहे की त्या देवांने तुमची
इच्छा काही पुरी केली नाही. बरोबर?"

"नशिबाची साथ असेल तर ना! ते
असंख्य तरच आपली इच्छा पुरी होते " तो
मध्यमवर्गीय माणूस म्हणाला.

माझाच समजून घाल, की तुम्ही इच्छा
पूर्ण झालेली आहे. पण त्या बदल्यात माझ
एक काम करावं लागेल तुला. एका
श्रीमंत माणसाने माझ्यासाठी इथे एक वेळ
केलंय, आता तुला काम अस, की तू रोज
या देवळात दिवा लावायचास, काय?"
त्या पिशाच तुरुणीने आपली अट
मागितली

"माझी इच्छा पुरी तर होऊ दे! माझी
एक पंचवीस वर्षांची मुलगी आहे. तुला
बायची ऐपत असल्यामुळे मी तिचं कस
कस शकत नाही." तो म्हणून म्हणाला.

"मी प्रथमच तुम्ही अडचण ओळखली
होती. तुम्ही अडचण संपतली आहे. आता
तू घरी जा आणि बघ माझं म्हणणं खरं
आहे की नाही ते!" ती तुरुणी म्हणाली

तो म्हणून गेल्यावर आणखी कोठ्या
वेळाने ती घरीच बाई आली तिकडून.
या पिशाच तुरुणीने तिचीही चोकडो

घादोका

वरंरे करून म्हटलं-"मी तुम्ही अडचण दूर
करते. बघ, तू माझ एकच काम करायचंस-
या बनात ये देऊल बांधलं जाईल तिचे तू
बापत्या माझ्याल्याना बोलावून जगा
बाणि ठासव सावरा करवायचास."

घाबर ती बिचारी बाई म्हणाली-
"माझी अडचण दूर झाली तर मी सुद्धा
त्या जवेल उत्सवात नाचून अन् गाईन
माझा सवरा पक्का दाडदा आहे. मला
मारघोड करील असतो."

"तुम्हा आता समझी अडचण रहाणार
नाही बघ. घरी जाऊन पहा " त्या
पिशाच तुरुणीने तिची समजून काढली
आता ती पिशाच तुरुणी स्वप्न पाहू
लागली की त्या बनात तिच्यासाठी देऊल
बांधलं सलम, दूरदूरचे साकही तिचे घेऊन
पूजा-अर्चा करतायत-काय न काय!

दुसऱ्या दिवशी संध्याकाळी त्या घनवान
माणसाचा बनात येताना पाहून तिन
बिचारल-"आता माझ्या मदिराची पाया-
भरणी कधी करतील?"

तो श्रीमंत माणूस बिडून म्हणाला-
"सर्वात जाणो मी तुलाच गाडून टाकायचा
मूहूर्त पहातो बाब! माझ्या सगळ्या
घनाचा कोळसा करून टाकलास काय?
आता मऱ्या बोलावे माझी सपत्ति होती
तशी करून टाक, नाहीतर पहा मी माझिक

काढोका

बाळावून तुला जमिनीत गाडून टाकील
समजलीस?"

गाडून टाकायची धमकी ऐकून ती
पिशाच तुरुणी भयान कापू लागली, आणि
म्हणाली-"असं नको कर बाबा! तुम्ही
घरी जाऊन पहा. तुमच्या घरी सर्व होत
तसं झालेलं असेल "

त्यानंतर पुन्हा तिकडून आल्या त्या
मध्यम परिस्थितीतल्या माणसाला पाहून
तिने बिचारले-"तुम्ही अडचण दूर झाली
ना? दिवा लावताना माझं स्मरण केलंस
की नाही?"

"दिवा लावण्याऐवजी तुझ्यासाठी होम
करणार आहे. मी आपल्या मुलांचं खर्च

४१

करायला असमर्थ आहे म्हणून मागिलेली तर
तू तिला तरुण मुलगा करून टाकलास?
तू तिला पुन्हा घटित्यासारखी करून
टाक, नाहीतर आवणान त्या गृहस्थाने
म्हटलं

हान जोडून ती म्हणाली-“होम नको
करू बाबा, घरी जाऊन पहा तर जर!”

यानंतर मोठ्या वेळाने ती गरीब बार्ड
रागात घुमसत अन् जोरबलाने तिथे आली
पिताच्य तळणीने विचारले-“ओहो, तू
उत्सवात नाचणार आहेस ना? आता-
पासूनच सरावाला पुरुषात केलीस काय?”

हा प्रश्न ऐकून ती बार्ड आणखीतच
उत्तेजित होऊन हानओठ लागून म्हणाली-
‘जगा अन् उत्सव कसला? याच, तुला
सह्यातच पुरून टाकले. तुला म्हटलं होतं
की मासा नवरा वाळू पिऊन मारपीट करतो
आणि माझ्या कमाईने वेसे घेऊन जातो
तर तू त्याला लकड्याचा रोगी बनवतस?’

मग काय! ती गरीब बार्ड पिशाचच
तळणीला शिवीगाळ करीत नाल लागली

आता त्या पिशाचीला काटलं की इमे
जास्त रहाण्यात आपल्याला घोंका आहे
हा विचार मनात पक्का ठसण्यावर ती
पिशाचच तळणी तिच्या तळाली आणि जंगला-
तल्या एका मोठ्या पारंग्या असलेल्या वडावर
जाऊन बसली. तिथे बसून रागाने ती बाळगाने
म्हणाली-“हे लाक सवें मोठे दुष्ट आहेत

त्याच वृक्षावर कायम रहाणारी एक
पिशाचच-म्हणारी हिचा आरडा ऐकून
एकदम हचकली अन् तिने डोळ
उघडले. पिशाचच तळणीकडून सर्व हुकीगत
आणून घेतल्यावर तिने तिला समजावले-
“हे बच, सगळी बूक जरे म्हणजे तुमोच
आहे बाणूम देवाच्या शक्तीची पूजा करतो,
पण कोणी पिशाचाच्या जादूविषयी पूजा
नाही करीत तसच, देवळां ही देवासाठी
बांधली जाताना, आपल्यामाथच्या पिशाचा-
मठी नव्हतं जळलं का? तू आता या
अनुभवाने सहानी हो, आपला स्वभाव
बदल, तावाकडे कधी जाऊ नको, इथेच
घा झाडावर रहा आपली मुकाट्याने.”

कुष्ण तरुण झाला त्याच्या सौंदर्य मागि
बसपराकमापुळे गोकुळातील सर्व
श्रिया त्याच्याकडे आकृष्ट होऊ लागल्या
एके दिवशी मध्यरात्री आपल्या सभोवार
गोपिकांना बसवून उभे करून कुष्ण
त्याच्याची श्रीहाविनोवात मग्न होता.
त्याच वेळी जरिष्ट नावाचा एक राक्षस
एका भयंकर वेगाच्या रूपात जोराने हजरत
तोच कुष्णाचा अंत करण्यासाठी येऊन पोचला.

मंसाचे ते भयंकर रूप व त्याचे भयानक
हंबरणे पाहून सर्व गोपस्त्रिया बाबकून
गेल्या व डोळे बंद करून कुष्णाच्या मागे
बंळून उम्या राहिल्या.

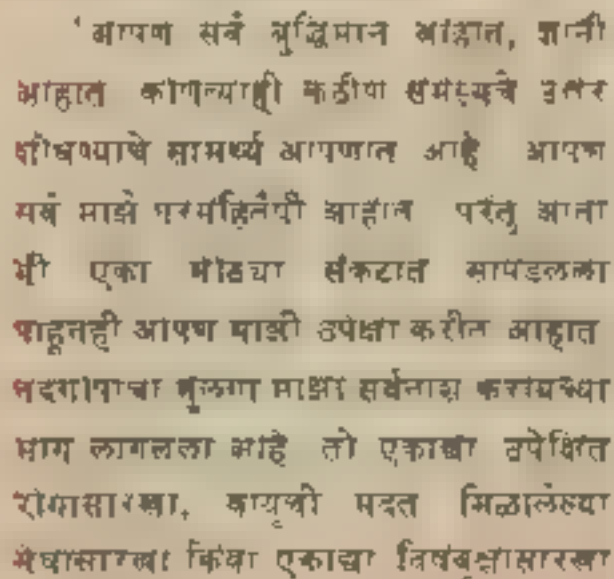
सर्व गोपिकांना वीर देऊन कुष्णाने
बापल्यावर हल्ला करायला आलल्या

बंलाची सिने सर्व बळ एकवटून आपल्या
दोन्ही हातांनी घट्ट पकडली आणि त्या बंलाला
एका बागी बांधून टाकले. मंतर त्याची मान
पिरवतून त्याला जोराने माने ठकलून दिले।
माकातोंडातून रक्त ओकत तो बेल
निर्जीव होऊन जमिनीवर कोसळला.

आता थुठे गोपिकांच्या जिवात भीम
आका व कुष्णाका घेऊन तोंड मरभरून
त्याची स्तुति करू लागल्या

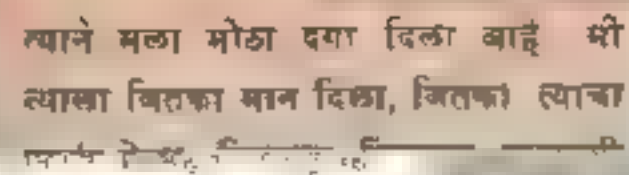
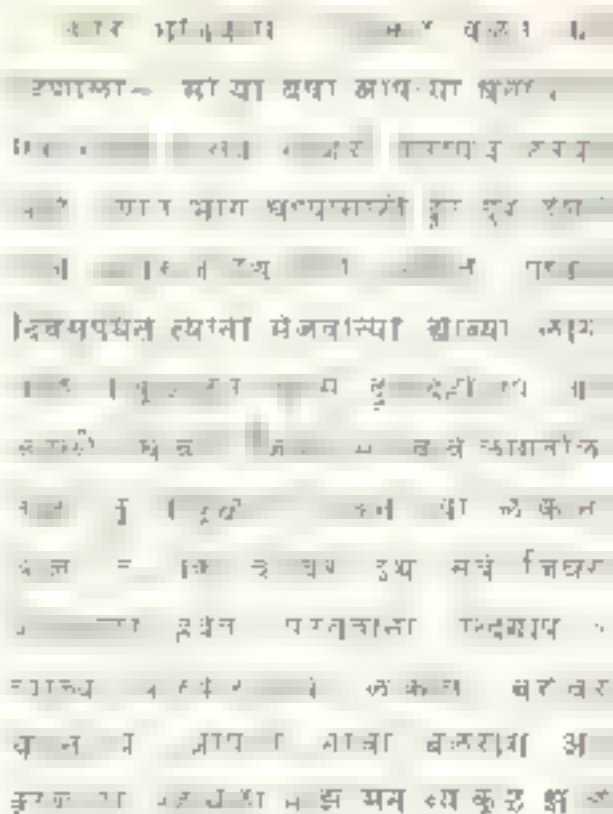
इकडे कुष्ण गोकुळात संळात व निर-
निराळ्या श्रीहा करण्यात मग्न होता, तर
तिकडे मधुरेत कंसाचे घाबे दणाणले होते!
चितने तो व्याकुळ होऊन गेला होता!
जिवंत असून मेल्यासारखी त्याची अवस्था
झाली होती! एक दिवशी त्याने आपल्या

“आता राक्षसघोरांत केकळ कशीच काय
तो बाकी आहे आपल्याकडे ! आणि
केशीबाही कुण्याच्या हातून निकाल लागला
तसे पुढची पाळी माझी स्वतःचीच ! ज्याला
केकळ इतरांना मारून टाकण्याचाच छंद
आहे तो मला काय सोडील ? मुलीच नाही
सोडायचा ! आणि कुण्याबरोबर बल-
पराक्रमाने जेवळ जेवळ त्याचीच बरीबरी
कळ संकष्टांना बळगतामही आहेच ! जरे
इष्टांजने नारदाने मला सर्व काही सत्य
सांगितले आहे. देवकीने मध्यरात्री ज्या
मुलाला जन्म दिला, त्याला याच बसुदेवान
गर्भाच्या रात्री जाऊन मन्दाच्या पत्नीजवळ
निजवले तिला झालेली मुलगी घेऊन हा
परत आला आणि तिला देवकीच्या कुशीत
आणून ठेवले. ती मुलगी ही माझ्या हाता-
तून वाचून आकाशात उडाली आणि ती
आता विन्ध्यवासिनी देवी होऊन बसली
आहे ! आजपर्यंत इकडे माझा अल्पतः निकट
हिलेही असल्याचे ताम्हें करत असतानाच

संक्षेप

[illegible]

आहे मी ऐकल आहे की ने दोन मोठ बळशाली अन् पराक्रमी आहेत. तू त्यांना नीट समजावून पटवून दे कि मी खरोखरीच त्यांना पहायला फार उत्सुक आहे ! त्यांना माझ्याबद्दल विश्वास वाटेल असेच ज्ञान त्यांच्याशी ! इथे माझ्याजवळ दोन जबरदस्त पहिलवान आहेत, त्यांच्याशी त्या दोघांची कुस्ती लावून मी त्यांची परीक्षा घेणार आहे तू त्यांना घेऊन येण्यास थारावी मालास तर तू माझ्यावर महान् उपकार केलेस असे मी समजून. कदाचित् हा वसुदेव तुझे कान भरायचा प्रयत्न करील, पण तू त्याचे मुळांच काही एक नकोस ! आताच तू गोकुळाकडे प्रस्थान कर."

कसाच्या परिवारस्तीक जनकजन कुण्याला प्रत्यक्ष देवाचाच अवतार मानत अकूर असायकीच एक होता. कुण्याला प्रत्यक्ष पहाय्याची सपी मिळून आपण तरून जाणार-म्हणून तो मनातल्या मनात फारच आनंदित झाला ! आणि कसाचा निराप धऊन रथावर स्वार होऊन तो ताबडताब गोकुळाकडे निघाला

समाभवनात कसाने वसुदेवाबद्दल व अपमानजनक आरोप अनगळपणे केले ते एकून अधिकारा समासवांना फारच दुःख वाटले, परंतु कसाबिरुद्ध काही बोलायला कोणी बजले नाही. परंतु त्यांच्यात सर्वात बयोवृद्ध बाणूस अधिक नावाचा एक यादव होता, त्याने माथ मोठ्या निर्भयपणे कसाला म्हटले-

"कसा, तू आसा जे काही बोललास, ते राजोचित सासच नव्हे, मागचा-पुढचा काही विचार न करता एका बयोवृद्ध माणसावर होकारोपन करून त्याला लाऊन लावले उचित नव्हते असला व्यवहार करून तू आपल्या आईवडिलांच्या व वंशाच्या नावाचा काळं कासले आहेस ! वसुदेवाने आपल्या मुलाचे प्राण वाचवण्यासाठी जपबल तर तू त्याचा दोष लावतोस ? मातापिता आपल्या वंशाने रक्षण करण्यासाठी किती संकटे संकटात हे काय तुला

माहीत नाही ? तुझ्या आईबापांनीही तुझ्यासाठी किती वातना सोसल्या असतील ! त्यांच्यामुळेच तू इतका मोठा आसास ना ? तुझ्याशी मापनी येवी न तोडता आम्ही तुला चिकटून राहिलो हा आमचा मूख पत्ताच आसा म्हणायचा ! आमच्यापेक्षा तो अकूर किती माम्यवान ! कुण्याचे दर्शन घेऊन परत येणाऱ्या अकूरालाच नुसते नजरेने पाहून आम्ही उडकून जाऊ. कुण इथे आलाच, तर तुला मृत्यु निश्चित समजून रहा. तुला मदत करायला काशी उरजार नाही. तेव्हा आसाच तू गोकुळात वाऊन त्याच्या दयाची याचना केलीस तर तुला सरकोपाय आहे " अशकाचा हा सल्ला ऐकून कम रागाने वेढा झाला, आणि

त्याचवेळी आपल्या आसनावरून उठून तो सभाभवनाबाहेर चालता झाला ! नंतर इतर सभासदही आपापल्या निवासाकडे परतले.

- अकूर गोकुळात पोचण्यापूर्वीच कसाने केशी राक्षसाला वृन्दावनास पाठयला बोव्याचे रूप घेतलेला तो राक्षस वृन्दावनात पोचून तेथे चरणाऱ्या गायीगुरांवर व गोपाळावर चालून येला. त्या भयानक बोव्याला पाहून सर्वच गोकुळवासी भयभीत झाले. तो बोव्या तेथील जमावरांना विक्रम त्याचे मांस खात होता, त्याचे रगत पीत होता ! त्या राक्षसाने वनातल्या गुरांचा सर्वनाश केला. नंतर त्याने आपली सक्तास गोपाळाच्या घराकडे बळवली ! त्याला दुष्मन घताना पाहूनच बाहेरडल गोकुळ-

आता काय! बोड्याचा सारा भावेच जायच्या जागीच निदल्यासारका झाला! आता कुण्याच्या पकडीतून सुटूही शकत नव्हता, की त्याला जाता पावूही शकत नव्हता! समटी भमिनीवर आपल्या टापा बापटत आपटत सर्व अवसान गळून जाऊन तो भमिनीवर कोसळला! त्याचे डोळे बाहेर निघावे, कुण्याने त्याची जीभ ओखून काढली, त्याचा गळा चिड्म काढला, त्याचे दात पाडून टाकले आणि त्याच्या वपनेत बुडवे माकन माकन त्याची हाकण इत्यादी केली!

वासी जन कुण्याच्या आश्रयाला धावले कुण्याने त्या सर्वांना अभय दिले व त्याने जोराने टाळधा वाजवून केशीला जास्तच भडकावले! वा आम्हांनामुळे बोड्याला आस्तच येव आला. हावीकडे मान गळवून आपले तोड बासून धावल्या मयानक बाडा बासवत तो एकदा बेसूर तिकाळला आणि त्याने कुण्यावर हल्ला करायचा पवित्रा धतळा! आपल्या मागच्या पायावर उभा राहून पुढील टापा उचलून तो कुण्यावर उडी बंगार, तोच कुण एक पाऊल मागे सरकला आणि आपला हात बोड्याच्या तोडास कोंवून त्याने त्याची जीभच गट्ट पकडली

केवि मकन पडलेला पाहिल्यावर कोकुळ-वासी लोकाना भीर आला. त्यांनी सोल स्वास घेतला! नंतर कुण्याला घेऊन सर्वांनी त्याचे अभिनन्दन केले. कोपिकांनी फुलांचे हार घालून त्याचा गळा मकन टाकला! त्याचवेळी अचुक्य रुपात बाकाबा-तच पावून नारद कुण्याला म्हणाला- "नरसा, तुला माहीतच आहे की की कलहप्रिय-कल्लाच्या-आहे! म्हणूनच तुम हे मुळ पहाण्यासाठीच विखेच करून की देवलोकातून आलो आहे. मू आता जो पराक्रम केलास, तो केवळ इन्द्र आणि शिवालाच शक्य होता, इतरांना नसकच! इन्द्राकही कठीण वेळे नसते ज्या केडीचा वच मू मोठ्या सहजपणे केलास. बाचा नव

केलास म्हणून तो 'केशव या नावाने प्रसिद्ध होशील.' असे म्हणून नारद निघून गेला.

या अवघोत उत्तम अन्न कोठलेल्या रवावर आरुढ होऊन मधे कुठे ही न पावता अकुर गोकुळाजवळ येऊन पोचला. सूर्यास्त होऊन चारी बाजूंना हळूहळू अंधार पसरत लागला होता, तो अंधार बाजूला सरत आकाशात चन्द्राचा उदय झाला. गोकुळात सर्वत्र एक प्रकारचा कोलाहल मग्न राहिला होता. सर्वजण गोपाळांची आणि आपापल्या मायीची भावे येऊन त्यांना हाकारत होते, चार काढ्याचा चूळकचूळक आवाज येत होता. जसा कोलाहलपूर्व गोकुळाच्या मध्यावर अकुर आपला रथ येऊन आला, दोरपटाचे अंतरावर कुष्ण-अलराभांची जोडी पाहून त्याला फारच आनन्द झाला. अटकन रथातून उडी मारून तो कुष्णाजवळ पोचला आपला परिचय सांगून मोठ्या धडा मन् मक्तीने त्याने चरणस्पर्श करून कुष्णाला

प्रणाम केला. कुष्णाने त्याला आपल्या हाताने बर उठवले आणि त्याला आश्विन दिले। नंतर त्याला कुक्षल प्रश्न विचारून बकरामासह कुष्ण त्याला आपल्या घरी घेऊन गेला.

अकुराच्या बोलावण्यावरून मन्त्र व इतर वयोवृद्ध गोपाळ त्याच्या जवळ आले. त्यांना अकुर म्हणाला.

"कस महाराजाने आपल्या घनव्याचा एक मोठा उत्सव करायचा संकल्प केला आहे. आपण सर्वजण स्वतः त्या उत्सवासाठी येऊन आपापले शुल्क जमा करावे. मेजवान्यासाठी दूध, दही, कोणी आणि जंगली मध बगैरे येताना आपल्या बरोबर येऊन या. आपले भावे बकराम व कुष्ण यांना उत्सवात भाग घेण्यासाठी कंसाने विशेष प्रामुख्याने आमंत्रण दिले आहे. आपण सर्वजण ताबडतोब रवाना होण्याच्या तयारीला लागू. पण या दोघांना माग मी आताच आपल्या रथात बसवून घेऊन जातो."

कासवाची कुवटी

फार वर्षांपूर्वी मूवी नगराच्या पश्चिम द्वाराजवळ येन वी नावाचा एक माणूस रहात असे. तो जन्मून बुद्धिमान होता त्याने बुद्धिबळ, शिक्कळा, नृत्य, संगीत, तनुकाद इत्यादि अनेक कला शिकून घेतल्या व त्या सर्वात शक्तिशाली मिळवले. परंतु त्याच्या सहानुभूती कोणा एक उद्योतिषान त्याची पत्निका पाहून भविष्य बतवत होती की तो खूप मोठा धीमन्त माणूस झालेला या कारणाने उद्योतिषावर विश्वास ठेवून त्याने कधीही पैसा कमावण्याचा उद्योग केला नाही, उलट आपली असकली सर्व संपत्ति येनीस मोजमजेत उधळून टाकली.

एक दिवस येनला दातमी कळली की, तिबळ जातीस व्यापारी व्यापारासाठी ममुद्री-मात्रेला निघाले आहेत. मन काम! ह्याने तो त्याने आपल्याला चरांवर त्यावे म्हणून

त्याच्या विनवण्या केल्या. व्यापाऱ्यांनी त्याला संमति दिली.

व्यापाऱ्यांच्या प्रमुखाने बहा लोळे चांदी येनच्या हातावर ठेवून त्याला म्हटले—"येन, या चांदीतून तुम्हा काही भाग खरेदी करणे जमणार नाही. तेव्हा मातून काही फळ-बिळ खरेदी केलीस तर बघ. बाटेत सायला तरी होतील।" बंदरावर त्यावेळी खूपशी संत्री विकायला आली होती. येनने आपल्या जवळची सगळी चांदी देऊन काही संत्र्यांच्या टोपल्या खरेदी केल्या.

काही दिवसांच्या सफरीनंतर जहाज एका देवात पोचले. कणावान तेथे जहाज मांजरले. सर्व व्यापारी आपापला भाग घेऊन जहाजातून उतरले. तेव्हा येनला एकदम आपल्या संत्र्यांची आठकण झाली. फळ खरीदते वेळी व्यापाऱ्यांनी त्याला चिड-वल्यामुळे संपूर्ण वात्रेत त्या संत्र्यांकडे

त्याच्यापुढे एकान बांदांचे एक खासल
नजनदार नाणे काढले अन् ते वनच्या हाती
देऊन एक फळ देण्याची खुष केली.
फळ मिळाल्यावर त्याने वेनने केव्हायमाणे
त्या सव्याचे साल काढले आणि नंतर
त्याची एकूण फाक काढून खाण्या ऐवजी
त्याने ते सवय संचे तसेच शेवटचा भातल
आणि काढून त्याचा रस मिळून टाकला व
नंतर बोभा आणि दिवाही एकदम मिळून
टाकल्या. त्याला फळाची खर फारच
जावडकी. नंतर वेनला एकदम दहा नाची
देऊन तो त्याच्याकडून दहा फळं घेऊन
गला.

भाता सची सरोदायला लोकांनी गर्दी
केली. बांदधाच वेळात त्याची निम्मी फळ
संपून गेली. तेव्हा उरलेली थोडी फळ
त्याने दुपट घेते घेऊन विकून टाकली.

इतक्या वेळात इतर व्यापारी आपला
बास विकून जहाजावर परतले. वेनच्या
व्यापाराची हकीमत ऐकून ते म्हणाले—
"तू तर मोठा मास्वान दिसतोस वेन !
जाता इथे काही माल विकत घे, चीनमय
मास्त किमतीत विकता जाईल तो"
परंतु आपल्याला इथे नशिबाने पैसा
मिळाला हकड्यावरच वेन संतुष्ट होता.
त्याला सची विकून मिळालेली बांदी काही
कमी नव्हती.

यानंतर आपला माल विकणं व नवा
सरोदण या कामात व्यापार्याचे पंधरा
दिवस गले. यानंतर पुन्हा जहाजात बसून
त परतीच्या प्रवासाला लागले. काही
दिवसांनी समुद्रात बाराचे वादळ सुरू
होऊन जहाज सरकटू लागले. कबटी ते
एका निजेन बेटाजवळ आले. वादळ
संपेपर्यंत तिथेच थांबण्याच्या इराद्याने
जहाजाने तिथे सांवर टाकला.

वेन लगेच ते बंट पहायला निघाला.
सर्वांनी त्याचा उत्साहभंग करायला
सुरुवात केली "या निजेन बेटावर
पहाण्यासारखं काहीच काय मुळी!" परंतु
त्याचे न ऐकता वेन निघालाच. बेटाच्या
मध्यावर एक मध्यम आकाराची टेकडी
होती त्यावर पसरलेल्या वेलोच्या सहाय्याने
वन वर पाचला सभावार वहातो तो
काय! चारी बाजूंना वाणोच वाणी
पसरले! इतक्यात गवतापर पडलेल्या
एका विचित्र वस्तूकडे त्याची नजर गेली.
जवळ जाऊन पाहिले तर ती एका
कासबाची कबटी आहे असे त्याला दिसून
आले. पण ती कबटी एका पलंगाएवढी
मोठी होती! वेन बाबूबाबाने विचार करू
लागला—"बरेच्या, कासबंमुळा कधी इतकी
मोठी असू शकतात? या इतरना सांगितल
तर माझ्या बोकल्यावर कोणी विश्वासही

ठवचार नाही संबंधज मला 'बापाइया
म्हणलील. शिवाय मी जर ही कबटी घेऊन
जाऊन सरळ कापून तिला पाय लावले तर
दोन पलंग सहज बनतील माझे!' अशा
विचाराने वेनने कबड्याच्या एका टोकाला
तो लोपटी बांधली आणि बदगपयंत ती
आहत जोहत घेऊन गेली. ती पाहून सर्व
व्यापार्यांना आश्चर्ये तर वाटलेच, पण
काहीजण तक्रार करू लागले की ही
चीनपर्यंत घेऊन जायची म्हणजे उगमेन
जोळे माघ होईल. काहीजण म्हणाले की
हिचा काही बाजारावर इलाज म्हणून
चांगला उपयोग होईल. परंतु वेन सर्वांना
उद्देशून म्हणाला—"तुम्ही सर्वांनी विदेशी

पहायची आठवणही त्याला जाली नव्हती
भाता सची मिळाली, तेव्हा फळं सडली
तर नाहीत ना हे पहावे—या विचाराने
त्याने त्या टोपल्या वर काढवून घेतल्या
अन् नीट जोडीत रचून ठेवल्या. त्याला फळ
तर चांगली वाटली. एकाडे फळ जाऊन
पहावे म्हणून त्याने एक संचे बाहारे काढले
आणि सोडून त्याची एक एक फाक तो
जोडात बाळू लागला.

वधरात काम करणारे जोकर व त्यावेळी
तिथे असणारी इतर माणसे त्या साल-
कशारी रसाच्या, चमकणाऱ्या सुंदर फळाकड
आश्चर्याने पाहू लागली. मग त्यांच्या
जसात जाळ की ही खाण्याची फळ आहेत

माल घेतला आहे ना बरोबर? मग माझाही हा विवशी मालच आहे परक हलकाच की मी ही वस्तु कबकीही न जेच करता मिळवली आहे "

हुसण्याच दिवशी मावळ एकदम शान्त झाले आणि जहाज पुन्हा आपला मार्ग वाकूम लागले. जहाज भीडच्या तटाळा जागल व्यापाऱ्यांचे झाले तेथे येऊन पोचले आणि त्यांनी जहाजातून काळत्या व्यापाऱ्यांना तेथील स्थानिक व्यापाऱ्यांकडे घेऊन जाण्यासाठी निमंत्रण दिले. या सदर्भात वेन आणि त्याचे सहकारी एका अबू हुसन नावाच्या इराणी व्यापाऱ्याला भेटायला गेले. त्याने आपल्या का पाहुण्या-

साठी एक मोठी मेजवानी देण्याची तयारी केली

अशा प्रकारच्या मेजवानीसाठी वसण्याची योजना त्या त्या व्यापाऱ्यांच्या लायकी प्रमाणे असे-म्हणजे ज्या व्यापाऱ्याचा माल अधिक मूल्यवान असले त्याला पहिल स्थान दिले जाई व त्याप्रमाणे मालाच्या याव्यतिरिक्त त्यापुढील स्थाने देत देत जगदीं कमी मोलाच्या मालकांच्या व्यापाऱ्याला पंक्तीत सेवटचे स्थान मिळे तेव्हा या व्यापाऱ्यांना पंक्तीत उचित स्थान देण्यासाठी इराणी व्यापाऱ्याने त्यांच्या मालाच्या बाबत संपादनायला सुरुवात केली. वेनकडून बाकीच मसल्यामुळे त्याला पंक्तीत रावटचे स्थान मिळाले

हुसण्या दिवशी अबू हुसन जहाजावर माल पहाण्यासाठी गेला. बंद पोचल्या-बरोबर तिथच समोर जहाजाबरोबर हेळकाकत असलेली ती कातवाची प्रचंड कवटी त्याला दिसली! आपल्याने त्याने विचारले-"ही कमूल्य वस्तु कोणाची? ही विकली गेली आहे की काय?"

इतर व्यापाऱ्यांकडून त्याला ती कवटी वेनची असल्याबद्दल कळले.

मग काय! त्या इराणी भाषणाच्या चेहऱ्यावर दुःख आणि राग एकाएकीच प्रकट झाले तो ओरडून म्हणाला-"तुम्ही

संबंधात इतकी वर्षे माझ्याशी व्यापार करत आलात तरीही त्या विधान्याबद्दल काही बोलला नाहीत, मग त्याला पंक्तीत सेवटी वसवले गेले! आता तुमच्या मालाच्या खेरीबद्दल मी जाणाहून पाहीन. मला मगोबर वेनची जमा भावायला हवी." असे म्हणून तो वेनला बरोबर घेऊन तटावर पोचला

अबू हुसन वेनला आपल्या दुकानात घेऊन गेला, त्याला मोठ्या मानान तेथे बसवून तो परत जहाजावर गेला आणि मग इतरांना त्याने आपल्या बरोबर वेनला नगर सदांमिद्वय त्याने वेनला विचारले-"आपण ही कासवाची सोपडी मला विकायला तयार आहात?"

वेन काही अशाची बव्हता, त्याने मोठ्या कावेवावरणे म्हटले-"आज जागला मिळाला तर विकत को!"

मग दोन्ही, काय किमती देऊ याची? लक्षात ठेवा मी उगोच घालायला करणारा माणूस नव्हे अबू हुसनन उत्तर दिले

वेनने जागशी सल्लामसलत केली दोघांनी साजगी बोलणे केले

शेवटी जागने मसत म्हणून म्हटले-"वेन बहा ह्यावर रुपये मावू इच्छितो"

"म्हणजे त्याला हा माल विकायला नाहीय का?" हुसनने विचारले.

व्यापाऱ्यांना आता कळून चुकले की कासवाची सोपडी ही अत्यंत किमती वस्तु आहे. आता जागत हुसनला वेनची खरी खरी हकीगत सांगितली आणि म्हणाला की बाकी किमत हुसनने स्वतःच ठरवावी हुसनने पचास हजार तोळे चादी देऊन ती सोपडी खरीदली! असे मानले आता की कासवाच्या अशा कवटीत जागल एक एक हच व्यासाचे अमूल्य मोती भरलेले असतात! काही असो. वेनचे दुर्दिन आता संपले होते. यानंतर त्याने एका सुन्दर मुलीसो विवाह केला आणि लवकरच तो मोठ्या व्यापाऱ्यात गणला जाऊ लागला. त्याने आपले पुढील आयुष्य मोठ्या सुखासमाधानात व्यतीत केले

सोदागिनीची शेट

[मार्गल अकाशानूनपुढे सानू]

दुपपर्वत गोष्ट सांगून सोदागिनी आपल्या आपल्या बडिलाना म्हणाऱ्या—“बाबा, आता कनक प्रभन कोणाशी विवाह करावा—कोणच्या वेश्या राजकुमाराशी करावा, की संधर्वाशी करावा? हा पेचाल टाकणारा प्रसन्न झाला. आई व मुलीने निर-निराळ्या तरुणांना बर म्हणून निवडले आहे, बडिलानीही आणखी तितक्याचीच निवड केली आहे. तेव्हा या तिघांपैकी तिचा कोणाशी विवाह होणे श्यायसंगत होईल? हो या गोष्टीतली समस्या आहे.”

“माझ्याशी विवाह कर इच्छिणाऱ्या व्यक्तींना ही गोष्ट सांग बाबा, आणि ते या समस्येने ये उत्तर सांगतील त्यावरून मी माझा निर्णय सांगेन”

आता राजा अनंगवर्माचा आपली उत्सुकता बाबून ठवता येईना. तो म्हणाऱ्या—“तू जी गोष्ट सांगितलीस, त्यातली कनक-प्रभा गंधर्वांशीच विवाह करते ना बाबा?”

हळूच हुमल सोदागिनीने मानून त्याचे उत्तर चुकीचे आहे हे सांगले. “मग कुणाशी?” अनंगवर्मा पुढे काही बोलणार इतक्यात त्याला बाबकत सोदा-गिनी म्हणाली—“बाबा, याचे उत्तर तर तुमचा होणारा जाईल. परंतु बाबा, तिचापैकी मुसतच एकाचे नाव सांगून भागणार नाही. नीट कारणही सांगायला हवे.”

बाबंतर काही माहिती निघून गेले. सोदागिनीची गोष्ट कित्यकानी ऐकली, पण कोणीही समाधानकारक उत्तर देऊ

शकेना. अनंगवर्माचा आपल्या मुलीच्या विवाहाची चिंता सांगून राहिली

अजालतच एके दिवशी अनंगवर्माचा दूरचा दातेवाईक, अवन्त देशचा राजा विचित्रसेन याच्या हातो एक पत्र येऊन त्याला अनंगवर्माकडे पोचले

पत्रात असे लिहिले होते—“प्रिय बन्धु मनस, तुला माहीतच आहे की तीन पिढ्यांपूर्वी शेजारील बल्हण देशाची युद्ध करताना आमचे राज्याचा पराभव होऊन आमचे राज्य त्याचे मांडलीक बनले बल्हणचा सध्याचा राजा विकर्ष हा त्याच्या पूर्वजांपेक्षाही जास्त कुटिल बुद्धीचा आणि क्रूर आहे. आता तो पत्ता राज्यावरून दूर उरून जाते राज्य स्वतःच्या राज्याला

ओडून घेण्याच्या विचारात आहे, लसे त्याचे प्रयत्नही चालू आहेत. मी आता म्हातारा झालो आहे जमन तितक्या लवकर मी चक्रहासचा राज्याभिषेक करायच्या विचारात आहे विकर्षाच्या कारस्थानी स्वभावावरून चक्रहासला त्याचा कारण राव आलला आहे व तो सैन्याचे संगठन करून बल्हण राज्यावर चढाई करण्याचे योजत आहे. माझाही तो पहाडी व जंगली जालीच्या तरुणांना धमकून त्यांना सैनिकी-विशेषण देत आहे मला माझ्या मुलाचा—चक्रहासला—ची मुज्याकडे पाठवत आहे. चक्रहासच्या मनुष्याकाली बल्हण देशावर आक्रमण करण्यासाठी तू त्याचा काही प्रभावात

सैन्य व आर्थिक सहाय्य करावेस अशी मागणी तुला विनंति आहे."

पत्र साधून अनंगवर्मा प्रसन्न झाला व चन्द्रहासला म्हणाला—"तुला आवश्यक ते सैनिक व आर्थिक सहाय्य मी करू देईन. इनके विवाह राज्य व संपत्ति असूनही मी मात्र, सध्या एका विचित्र अहचणीत सापडलो आहे."

"आपली काय अडचण आहे, सांगता सदा?" चन्द्रहासने नम्रतेने विचारले.

"तुला तरी सांगून काय उपयोग म्हणाली!" असे म्हणून अनंगवर्माने त्याला सोदामिनीची गोष्ट सांगितली. आणि म्हटले—"आतापर्यंत जे जे आले, त्यांनी तिघांपैकी एकाचे

नाव तर सांगितले पण सोदामिनीला पसंत पडले असे कारण बाब कोणी सांगू शकला नाही."

"राजकुमारीला पसंत पडले असे उत्तर करानित् मी देऊ शकेन असे वाटते मला." चन्द्रहास म्हणाला.

हे ऐकून अत्यंत आनंदित होऊन अनंगवर्मा म्हणाला—"का, का! बाबाराची आज्ञाची गोष्ट काय असेल! बोक, काय तुमं उत्तर?"

चन्द्रहास बरा वेळ गप्प राहिला, अन् म्हणाला—"कोणोही मुलगी आपल्या बहिःमाची स्वतःची संपत्ति होऊ शकत नाही चक्रसेनने विषवज्रमन्त्री वीज माकड कनकप्रभाला पणाला लावले, मी आपली संपत्ति नाही, ती पणाला लावण्याचा चक्रसेनला कोणताही न्याय्य हक्क नव्हता, म्हणूनच कोण्डव्य-बुढाराजाची कनकप्रभा विवाह करण्याची काही आवश्यकता नाही चक्रसेनने बचन घेतले किंवा न्यायसम्मत नाही.

आता राहिला बचनवत्ताचा प्रश्न? तो केवळ कनकप्रभेच्या सोदामिनीवर मोहित होऊन तिच्याशी विवाह करायला तयार झाला. आणि स्वीसुलभ सनावृत्तिमुळ गंधर्वसारख्या व्यक्तीकडून आपली प्रजसः ऐकून कनकप्रभा त्याच्याशी विवाह करायला

तयार झाली. तिने पुढील वेळाच्या अहचणीचा विचारही केला नाही. त्यामुळे त्या दोघांमध्येही मानसिक पावित्र्याचा अभाव असल्याने हा विवाहही न्यायसंगत वाटत नाही.

कनकप्रभेच्या आईने मात्र आपल्या मुलीसाठी राजशेखर यांमधे नर-बाहे असे मानले आणि मनापासून त्याला आवड बनावयाची निश्चय केला. परंतु त्याच-बरोबर कनकप्रभेच्या इच्छेचा कातोसा ध्याना म्हणून मोठ्या विवकाने तिने राज-शेखरला म्हटले होते—"मी देऊ शकले, तर माझ्याजवळचे असुन्व सुवर्ण तुला देईन." तेव्हा आपल्या मुलीच्या हिताच्या दृष्टीने ही निवड केली असल्यामुळे हा विवाहसंबंध न्यायसंगत व सर्वोत्तम म्हणा-यला हवा, म्हणूनच कनकप्रभेचा राज-शेखरशी विवाह करणे योग्य ठाईल."

यावर अनंगवर्माला अत्यंत संतोष व विन्मयही वाटला. त्याने चन्द्रहासचे हे उत्तर सोदामिनीकडे पाठवले.

बोडवाच वेळात सोदामिनीची सखी सोदामिनीच्या पाळलेल्या पोपटासह हातात पुष्पहार घेऊन तेथे आली व चन्द्रहासला म्हणाली—"बुढाराजीने मतमस्तक होऊन आपणाला प्रणाम कळवण्यास सांगितले आहे व वार तिच्या पोपटाकरवी ही पुष्पमाला आपल्या गळ्यात घालायला सांगितले आहे. माझ्या पोपटोतील समस्येचे आपण अरपत योग्य समाधान दिने याबद्दल भला अतिशय संतोष होत आहे."

मग पोपटाने चन्द्रहासच्या गळ्यात पुष्पमाला घातली. अनंगवर्माला परमानन्द झाला व नंतर सोदामिनी व चन्द्रहास यांचा विवाह सोहळा बाटामाटात पार पडला.

यानंतर काही दिवसांनी चन्द्रहासला आपल्या सासऱ्याचेही सैन्य घेऊन विकर्णावर जोरदार हल्ला चढवला. त्याला युद्धात पराजित करून चन्देन, अयन्त व बन्हेण या तीनही वंशांचा तो राजा बनला. पुढे कित्येक वर्षे त्याने आपले बायुष्य सुखाने घालवले.

अनुरूप जोडपे

एका गावात रामोदर आणि रमाबाई नावाचे एक जोडपे रहात असे. रामोदर सकाळीच उठून शेतावर कामाला जाई व संध्याकाळी परत येई. रमाबाई घरीच राहून घरातले कामकाज पाही अन् त्याबरोबरच आपल्या पाळतल्या कोंबड्याची पालकरी करे. कोंबड्यां पाळत हा तिचा एक आवडता छंद होता. त्यामुळे कास-पासपाचे मावकरी आपल्या कोंबड्या संभाळण्याचं काम तिला देत, कोंबड्यांची पिल्लं बोवी मोठी झाली की तिला संभाळणाऱ्या म्हणून दोन पिल्लं बघील देत, अन् बाकी आपल्या घरी बसून जात असं करताकरता मिळ्याबळ पंचवीस-तीस कोंबड्या जमल्या.

रामोदरला कोंबडी आवली खूप आवडत असे. कित्येक वेळा त्याने एकाही कोंबडी बाळून छान काळवण करायला रमाबाईला

सुचवले. पण रमाबाईने बायली एकाही-मुद्दा कोंबडी मारीयला ताक नकार दिला. रामोदरने खूप विचार करून एक मुक्ति काढली. एक दिवस तो बायलोला म्हणाला—“अज रमा, काक मला एक साधुबाबा मेटले. आपल्याला हल्ली थोड्या पीक येत नाही ना, त्याचं कारण की त्यांना विचारलं. तर ते म्हणाले—आपल्या गावाच्या टोकाळा ते पिपळाचं झाड आहे न, त्याच्या डोलीत पिकांचा देव वास्तव्य करून आहे. रोज एक कोंबडी मिळवून तिचा नेवंच त्या डोलीत ठेवून मावे बळून न बघता घरी मिळून बायचं. असं एक महिनाभर केस तर म्हणे ती देव आपल्या-वर प्रसन्न होईल आणि आपल्या घरात वांगस पोक येईल.”

ही हकीगत ऐकून रमाबाई प्रथम जग घाबरलीच पण बराच विचार करून तिन

आपल्या मनाचं मान्यन केलं की हरकत नाही, पीक तर वांगस येईल हा विचार एस्का मान्यावर नवऱ्याच्या सांगण्याप्रमाणे करायचं तिने ठरवले.

त्या दिवसापासून नियमितपणे रोज एक कोंबडी बाळून त्याचं छान यमातदार काळवण करून ते अन् जात असा नेवंच ती त्या पिपळाच्या डोलीत ठेवून, मावे न बघता परत येऊ लागली.

रमाबाई परत फिरल्याबरोबर झाडावर लपून बसलेल्या रामोदर बाली उतरून, डोलीतून नेवंच काढून संवयावर बसवून ताव बाळून ठेऊ देई.

असे होता होता एक महिना सोटला रमाबाईने शेवटची कोंबडी कापली. पण

नवऱ्याने म्हटल्या प्रमाणे सस्म-देवता खूश होण्याची चिन्हं काही दिसली नव्हती.

रमाबाईच्या मनात संका बाली कि या वेळाच्या मावे काहीतरी चहस्र बसावे म्हणून त्यादिवशी नेवंच त्या डोलीत ठेवल्यानंतर रोजच्या प्रमाणे मावे बळून न बघता परतल्याऐवजी ती बोवी दूर बाळून एका झाडामावे लपून राहिली आणि पाहू लागली की पुढे काय होतय!

मग काय गंधत! रामोदर झाडानजून उतरला आणि डोलीतून नेवंच बाहेर काढून मघत झाड लागला! हे पाहून रमाबाईच्या लळपावाची जात अस्तकात पोचली! बायत बाळून ती नवऱ्याजवळ पोचली आणि आपले हात पुसून येईपर्यंत

तिने त्याला चांगले बघवून काढले. नंतर आपले समाधान होईपर्यंत तिने त्याला शिक्या दिल्या आणि—"जसल्या नवऱ्या-बरोबर संसार करणं यापुढं मला शक्य नाही." असं म्हणून घरी निघून गेली.

घरी आल्यावर ती माहेरी जायच्या तयारीला लागली. आपले कपडे-लने एका थोठ्या करंडीत ठेवले आणि मासपासच्या बायकांचा निरोप घ्यायला गेली.

बायको निघून गेल्यावर दामोदरही घरी आला. त्याने आपल्या बायकोचा बेल ओळखला—ती बायकांचा निरोप घऊन परत येण्यापूर्वीच तिने तयार करून ठेवलेल्या करंडीत तो लपून बसला.

रमाबाईला निरोप घ्यायला मासपासच्या बायका गोळा झाल्या. रमाबाईने आपल्या घराबाहेर जावटची नजर टाकली आणि तिला जोराने रडू फुटले. नंतर करंडी बोक्यावर उचलून घेऊन आपल्या माहेरी निघून गेली.

तिचे धोबल्यावर तिने आपल्या आई-पुढे नवऱ्याच्या करंडीचा धाडा वाचला

आणि हुंदके देऊन देऊन ती रडू लागली. आईने रमेच सान्त्वन करून म्हटले—"रडू नको रमा, आता बाजपासून तुला त्या नवऱ्याच ताडमुळा पहायची गरज नाही. रयेच रहा आपली तू."

नंतर मुलीने एवढं काय भाजलय असं सहज कुतूहल वाटून आईने करंडीचं झाकण उघडून पाहिलं. त्याबरोबर दामोदर उडी मारून करंडीतून बाहेर आला. आणि हमत हसत म्हणाला—"आईसाहेब, मी तुमचा जावई."

हे पाहून तिने विचार केला कि तिच्या घरी मुबकाम करण्यासाठीच मुलगा व जावई इथे आले आहेत. तेव्हा तिने त्या दोघांनाही रागाने बरातून बाहेर काढून लावले व म्हणून त्यांना ताकीद दिली की—इथे पाय ठेवायला तर सबरदार!

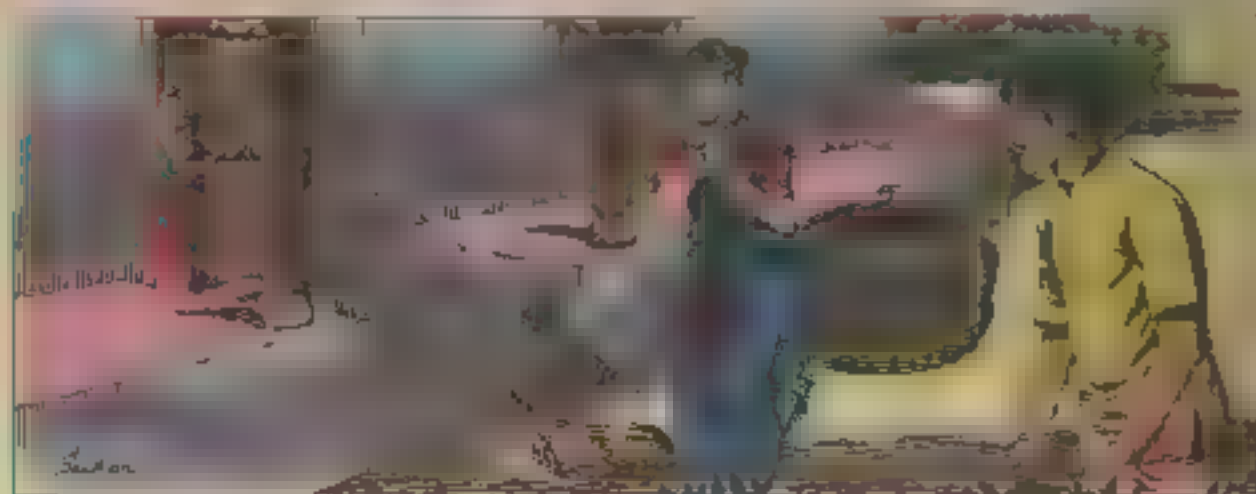
नाइलाज होऊन रमाबाईने पुन्हा आपल्या नवऱ्याबरोबर संसार चालवायचं ठरवून आणि त्याच्याबरोबर पुन्हा आपल्या गावी परत आली.

नवरात्र आनंद.

धबधबा

राष्ट्रीय व अजेंटिआच्या संमेलन असलेल्या इंग्रजांकु घनघन्यातून पावसाळ्यात ६० दिवसपर्यंत दर सेकंदाला १६७,५०० घनफूट इतके पाणी खाली वहात असते. या घनघन्याच्या आली अक्षरेकी मदी या पाण्यामुळे सातापयंत होत येता इतकी पुढची की (२५० फूट) तिची उंची व धबधबा एका पातळीत आले !

राष्ट्रीय व अजेंटिआच्या संमेलन असलेल्या इंग्रजांकु घनघन्यातून पावसाळ्यात ६० दिवसपर्यंत दर सेकंदाला १६७,५०० घनफूट इतके पाणी खाली वहात असते. या घनघन्याच्या आली अक्षरेकी मदी या पाण्यामुळे सातापयंत होत येता इतकी पुढची की (२५० फूट) तिची उंची व धबधबा एका पातळीत आले !

Study time Play time Any time

Canvas Shoes

For comfort, easy wear and long lasting quality

We think quality... we make quality ... you get quality.

603 410114

चांदीबाता

मल्ल-रेणुमधये स्तान

सन् १९८३ मध्ये मल्ल-रेणुमधये स्तान
मल्ल-रेणुमधये स्तान मल्ल-रेणुमधये स्तान
मल्ल-रेणुमधये स्तान मल्ल-रेणुमधये स्तान
मल्ल-रेणुमधये स्तान मल्ल-रेणुमधये स्तान

मल्ल-रेणुमधये स्तान

मल्ल-रेणुमधये स्तान मल्ल-रेणुमधये स्तान
मल्ल-रेणुमधये स्तान मल्ल-रेणुमधये स्तान
मल्ल-रेणुमधये स्तान मल्ल-रेणुमधये स्तान
मल्ल-रेणुमधये स्तान मल्ल-रेणुमधये स्तान

मल्ल-रेणुमधये स्तान

मल्ल-रेणुमधये स्तान मल्ल-रेणुमधये स्तान
मल्ल-रेणुमधये स्तान मल्ल-रेणुमधये स्तान
मल्ल-रेणुमधये स्तान मल्ल-रेणुमधये स्तान
मल्ल-रेणुमधये स्तान मल्ल-रेणुमधये स्तान

मल्ल-रेणुमधये स्तान

मल्ल-रेणुमधये स्तान मल्ल-रेणुमधये स्तान
मल्ल-रेणुमधये स्तान मल्ल-रेणुमधये स्तान
मल्ल-रेणुमधये स्तान मल्ल-रेणुमधये स्तान
मल्ल-रेणुमधये स्तान मल्ल-रेणुमधये स्तान

एक जर्मनाने आपल्या महत्वाच्या मित्राबरोबर हत्तीच्या दोन पुत्र घडवून घ्यावे
 कारणचा निश्चय केला आणि नववर्षा नवाच्या पुत्रिकांकरा पात्राणा हेच नववर्षा
 मानवपां तावाच्या आगळा विश्वासही येऊन पोचला जमोतडाबरोबर चिक्कन बाणन लगेत
 हा मानन का या पुत्र नवविण्यासाठी कधीन कमी एक महत्वा लगेत मानव

नावाच्याच ते उत्तर पकडून प्रकळत राह्या जससेत्या विवाधाने सध्या टोकले-” हे
कारणाने काम विटाने की ते पकडत पूर्ण ते करताना उगाच सादवेल सादवत

[illegible]

पण काय केव्हा दूर न वेली मी राखिले ? दिवाणाने म्हणत केव्हा

काल प्रायः खण्डितो भवति । अतः माषणम् । तत्र तत्र प्रविष्टो भवति । मन्त्रोक्तं ।
 विद्यायां जायते प्रजापतिः । तत्र तत्र प्रविष्टो भवति । मन्त्रोक्तं ।
 तत्र तत्र प्रविष्टो भवति । मन्त्रोक्तं ।

अथ श्रुत्वा साधुः । अथ नृणां पितृणां यथा यथा कृतं तत् । पुत्रान् धनं दत्तान् करिष्ये ॥ १ ॥ अथ श्रुत्वा साधुः । अथ नृणां पितृणां यथा यथा कृतं तत् । पुत्रान् धनं दत्तान् करिष्ये ॥ १ ॥ अथ श्रुत्वा साधुः । अथ नृणां पितृणां यथा यथा कृतं तत् । पुत्रान् धनं दत्तान् करिष्ये ॥ १ ॥

मम कर्मि दिवाभ्यामा अभिनयः न रावदक वृत्तम् इति च प्रह्लाद नाथ वा उ अ ग र
मान् शाली धातुली

सूरजमल हा एक साधासुधा तरुण होता। त्याच्या बडिलानी मरला मरला त्याला सांगितले-“बेटा, तू मेढनत करून पैसा मिळव, कर्माही कुणासमोर हात पसल नकोस देवावर विश्वास ठेव त्याच्या रूपने तुला आपल्या काष्टास फळ नक्की मिळेल. जसा वागल्यावरसुद्धा तुझ्यावर कोणी अभ्यास केला तर त्याला शाप लागेल”

बड़ोले कारन्त्यावर मुरबमल आपल्या
बडिलाच्या उपदेशाचे अगदी
पानत कळ लागला तो कथाही क
नन दुसऱ्याक नसे, सर्वांना तो होईल नितक
मदत करी त्यामुळे सवजभ
मेहनतीबद्दल कोणीच काही न नसे
त्याच्या गाडीला कधी चार पैसे जमा
होन नसत.

एकदा तो आज़ारी पक्षी त्याला
 पक्षीबाइन इलाक़ कळत घ्यायला हवा
 होता पण वेगाने औषधपाण्याने पैस
 आभाळ मातितले !

सूरजमलने त्याला मोठ्या हीनपण
महाराज मजजवळ पैसे नाहीत
पण बरो झाल्यावर मी आपणाकडे काम
करून आपणाचे पैसे घेऊवीन."

पण बघाते साफ सगळी हावले की-पैस
 शानी आल्यावरच भो इलाज सुरू करीन
 विश्वास मूरजमल दुःखान धरी तिघून गेला ।
 दायाच बालण बघाची धुलगा
 हिने ऐकल होते मूरजमलच्या
 मागून तो त्याच्या घरी गेला अन् म्हणाली-
 माझ्या बाट्टी ना रा पणूचं कुठलायत ।
 बघत बघत खर पण लु । पण पै
 नसत नसत गेला । पण । पण ।
 का नाही बोललाम ? ।

महाराष्ट्र राज्य सरकार

येत नाही तो कस वसव घेण्याचं नाही का ?”

“ए, तू मला फार आवडलास. माझ्याशी लग्न कर. मी तुला रोज छान सल्ला देत राईन” पश्चिमी म्हणाली.

आपल्या लग्नाला तुझे बहीण मान्यता देतोय ?”

‘का नाही देणार ? पण बगोदर तुला आपली तक्रार मीट करायला हवी न ! ये, या दांन्ही बागड्या सांग्याच्या आहेत. या माझ्या बडिलांच्या हाती देऊन त्यांना म्हण का-बागड्या तुझ्या आईच्या आहेत. मग ते तुझ्यावर उपचार करतील. प्रकृति बरी झाली की त्यांना आपल्या लग्नाबद्दल विचार, ते नवकी मान्यता देतील.” असे म्हणत पश्चिमीने आपल्या हातातल्या दोन बागड्या उतरवून त्यांच्या हातावर ठेवल्या.

बागड्या पहाताच बैलाचा वेदरा सुरूला ! त्याने मीट ठेवण्यासाठी बागड्या आपल्या मुलीच्याच हाती दिल्या-तब्यत सुधारेलयत सूरजमलला बैलाने आपल्या घरीच ठेवून घेतले. पश्चिमीन वेळच्या वेळी औषधपानांनी व साजपिन दऊन त्याची मीट काळजी घेतली मग काय ! एक बाळबडाभरातच सूरजमलकी नदरत एकदम छान झाली

महाराष्ट्र राज्य सरकार

शकतोय” बैल त्याला म्हणाला

सूरजमलनं पावर पटकन त्याच्या मुलीशी लग्न करायची आपली इच्छा त्याच्याबद्दल प्रकट केली

बैलाने आवर्षान विचारले-“कायरे तू लग्न केवस तर शायकीला पोसायची वास्तता आहे का तुझ्यात ?”

“तुमची पश्चिमी माठी बुडिमान् मुलगी आहे. तिने साय दिमी तर आम्ही सर्व काही मिलावू शकू” सूरजमलन उतर दिव

“माझी मुलगी बुडिमान आहे हे मला माहीत आहे रे ! पण तुला हे नको का समजावला, की जशी बुडिमान मुलगी तुझ्यासारख्याशी लग्नाला भुळिच तयार होणार नाही ?”

“पश्चिमीच तर माझ्यावर प्रेम आहे तसं तसतं तर तिने आपल्या हातातल्या सांग्याच्या बागड्या मनी कशाची दिल्या असल्या ?” आपला भाळेवणा प्रकट करीत सूरजमल म्हणाला.

सूरजमलन दिल्या बागड्या आपल्याच मुलीच्या हाता आहे कळल्यावर आपल्या डोक्यावर हात मारून, चऊन बैल ओरड लावला

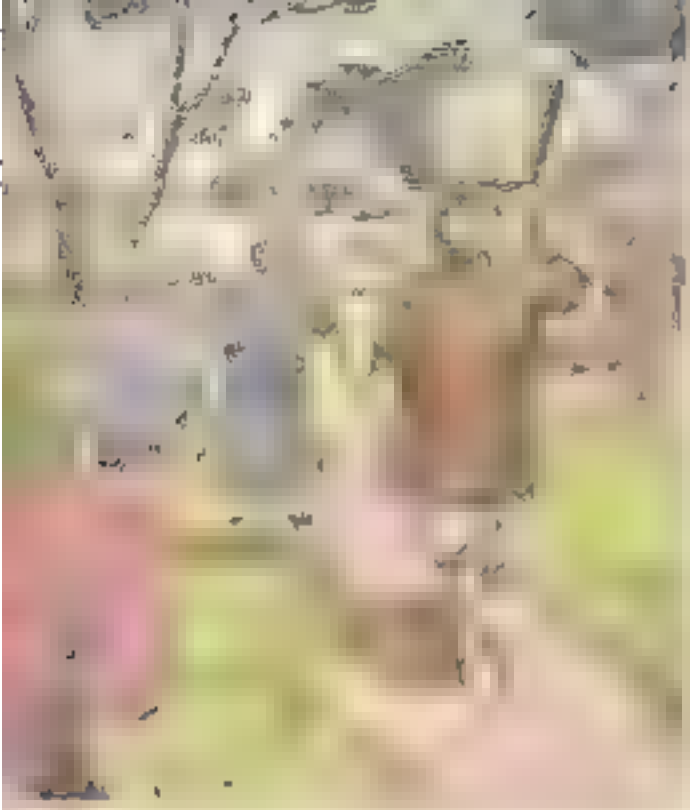
त्यानं आपल्या मुलीला व लावून घेऊन बावडल विचारले. बावर पश्चिमी म्हणाली-

‘बाबा, सूरजमलने आतापर्यंत आपल्याकडे तिलीतरी वेळा निग्निराळी काम केले, पण तुम्ही कधी त्याला मजुरी दिलीत ? ती मजुरीच मी आता त्याला दिली”

बैल आपल्या मुलीला काही बोलू शकला नाही. पण तो सूरजमलला म्हणाला-“अरे तू तर चक्क मला फसवलेस आता माझ्याकड काम करून जायल कर्ज फट.”

बैल सांगेल ती कामं करायचं सूरजमलने माग्य केले आता बैल त्याला म्हणाला- इ पहा, आमच्या घरच्या मागल्या बाजूला एक माठा खड्डा आहे तू तुझ्या घरमाणे खोदून ती माती जाणून ठोकून आमचा हा खड्डा बुजवायचास पण

एक अट लक्षात ठेवण्याकामात तू इतर कोणाचीही मदत घ्यायची नाहीस, एकट्यातच हे काम करायचे.

सूरजमलने वेंद्याच्या बरामागे जाऊन खड्डा पाहिला. 'बापरे, केवढा मोठा खड्डा होता तो! वेंद्याची अट पुरी करायची झाली, तर तो खड्डा भरायला एक वर्ष तरी सुरुवात लावजे असत.

'महाराज, हे काम तर फारच कठीण आहे, दुसरे काही काम साता.' सूरजमल वेंद्याला म्हणाला.

'तू मला फसवून माझ्याकडून उपचार करून घेतलास, तेव्हा तुला ही शिक्षा झाल्याच पाहिजे, नाहीतर मला चार

सोल्याच्या सिल्या दे.' वेंद्य म्हणाला. शब्दी सूरजमल वेंद्याची पहिली अट मान्य करून खड्डा भरायचे काम करू लागला. त्याचे घर वेंद्याच्या घरापासून चार एकरांवर होता.

खोदून घाती काढत असे, ती ओपन्यात भरून घेऊन आऊन वेंद्याच्या बरामागील खड्ड्यात टाकत असे.

दिवस आऊ लागला, सूरजमलच्या बरामागील खड्डा हळूहळू मोठा होऊ लागला. पण वेंद्याच्या बरामागील खड्डा भरायचे चिन्ह काही दिसत नाही. सूरजमलची ही स्थिती पाहून साकाना त्याची दया घई या अन्यायी कुत्यावरून काही लोकांनी वेंद्याची कानउघाडणीही केली. पण वेंद्यावर त्याचा काहीही परिणाम झाला नाही. अगदी पालण्या बघायवर राणी!

काही गाववाल्यांनी सूरजमलला समजावण्याचा प्रयत्न केला—'बरे वेंद्या, हे काम तुझ्या एकट्याच्याच हाथ्यासारखे नाही. तू काम बंद कर, वेंद्य तुमं काहीही वाकड करू शकणार नाही.'

पण सूरजमल म्हणाला—'वेंद्य घर माझ्यावर अन्याय करील तर त्याचा परिणाम त्याला नक्कीच भोगावा लागेल. त्याला नक्की माझा काप बाघल. मी त्याचा अज पुण घर घडव प्रयत्न करणार आहे.

चांदोबा

आवडायचे नाही.

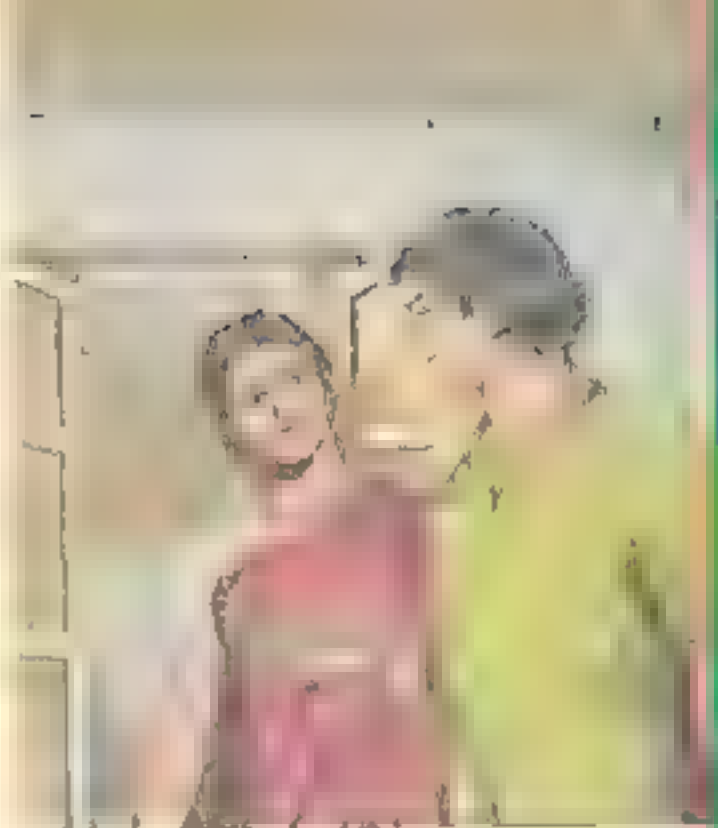
एक दिवस आपल्या बरामागे मानी खणत असताना सूरजमलची कुदळ कसल्याही वस्तूवर आपटली अन् 'अणखण' असा आवाज आला! त्याने काढून पाहिल तर वान तांब्याची भांडी निघाली! दोन्ही भांडी सान्याच्या नाण्यांनी भरलेली होती! सूरजमलच्या आश्चर्याला बराचचर राहिल.

गता. घरात वेंद्य नव्हता, पछिनी एकटोच होती.

तिला सर्व हाकित सांगून सूरजमल म्हणाला—'बाय, पछिनी, माझी मेहनत फुकट नाही गेली. माझ्या बडिकाच्या सांगण्याप्रमाणेच माझ्या पळ कळताच मला मिळाल!'

'मग आता तुला खड्डा भरायची काही उकर नाही. मातली चार माणी माझ्याकडे दे. मी ती माझ बाबा घरी आणायवर त्यांना देईन त्यांना जव्हां तुला सापडलल्या दोन मांड्याबद्दल कळल, तेव्हा ते आपल्या लग्नावद्दल जोळगला आपण होऊन तुझ्याकडे येतील. तू आता मरी जा.' पछिनीने मांड्या आनंदाने त्याला सांगितल.

आसपासच्या साकामा बालावून, आपल्याला घेऊन सापडल्याची बात सूरजमलने त्यांना सांगितली त्याला आपल्या

महंतीचे कळ मिळाल्याचे पाहून त्या सर्व लोकांना फारच आनंद झाला.

एक म्हणारा म्हणाला—'हे ज काही बदल ते सर्व सूरजमलच्या बडिकाच्या सांगण्याप्रमाणेच घडले. पण वेंद्याने त्याच्यावर जो अन्याय केला त्याबद्दल वेंद्याला शिक्षा कशी मिळणार हे मात्र कळत नाही!'

या घटनेनंतर दोनच दिवसाची गोष्ट—वेंद्य काही बनस्पती, पाळमुळ वगैरे आणण्यासाठी जंगलात गेला होता तेथे एक अस्वल त्याच्या मागे लागले. खड्ड्यात पळता पळता तो एका गुह्य छिन्ना, तथे चार डाक आपल्या छुटीची वाटणी करत असले होते वेंद्याला तेथे पाहून त्याची खूप भारपीट

कली पण त्यांना जेव्हा हे कळले की ती काही राजावा बिगडी बगेरे माझी, तेव्हा त्यांनी वेडाळा आपल्याघरावर ठेऊन त्याला काम दिले. दोन दिवस वेड्याने त्याचा स्वयंपाक करून जवायला घातले, त्याचे कपडे बगेरे धुले आणि वधून जाऊन तो अगदी हमसून हमसून रहाला. असल्या कामाची सवय नसल्यामुळे त्याचे अंग आवुन गेले होते—“हे बंधू, आमच्याबद्दल कृते काही वाच्यता करू नकोस तुझीच अबू धुळीला भिल्ल, आम्हाक तर काही नुकसान होणार नाही” असे म्हणून तिलाक निघून निघून गेले. मर्द गाववाले वेडाच्या समाचाराना गेल त्याची सगळी हकीमत.

१२ १२ २० २० २० २० २०

भाग्यवानच आहोत जसे म्हणून पाहिजे हाकू लोक हाती बाळग्या घाणसाला सहसा जिवल सोडून देत नाहीत, ठेवायचंच असेल तर कायम आपले गुलाम म्हणून ठेवून घेत.

“हे जे घडले ना, ते कर म्हणजे सूरजमलवर जो अन्याय केलास त्याचच फळ आहे. माझी अस ऐकनय की त्याच्या बापाचे त्याला असा उपदेश दिला होता की—देवावर विषवास ठेऊन काम केले तर धम कधीही पाया जात नाहीत आणि वधा बाचनने काम करणाऱ्या सूरजमलचा शापही तेव्हाही बरा हाईस आता तेच सर झाल आहे सूरजमलचा शापच तुला बाधला” एक म्हातारा वेडाच्या ठरावून म्हणाला.

होय, आपलं म्हणण जरच आहे. या सूरजमलच्या बाबतीत थोडाच अन्याय केला आहे आता या बापक्या मुलीचा त्याच्याशी विवाह करून देऊन आपल्या पापाच प्रायश्चित्त घेणार आहे. सूरजमल

सूरजमल त्यावेळी तिथे जमकल्या गर्दीतून घेऊन आपली छानो रडायला लागला!

कारण कुप्याळाच समजोना. सर्वजण त्याचे मान्यन करू लागले.

खंडी एक एक करत सर्वजण तिथून निघून गेले, केवळ पद्मिनी, सूरजमल आणि वेड्या फक्त मागे राहिले.

“तू रडतोयस का? छकारी जंगलात हाकू माहेत वन् ते तुम सात चोटील जशी का मुला भोली वाटत आहे?” पद्मिनीन विचारल.

“अहं, अस माही काही! पण मज जोक म्हणतात की तुमचा बाबाच्या वातनाच कारण माझा शाप आहे!” सूरजमलम ध्याकुलतेने म्हणले.

“म्हणू देत रे! गळ्ट बरोच माहे न! तू शाप दिलास न दिलास तरी माझ्या बाबाना इतकी शिक्षा तर हवीच होती! त्याचे सान्त्वन करीत पद्मिनी म्हणाली.

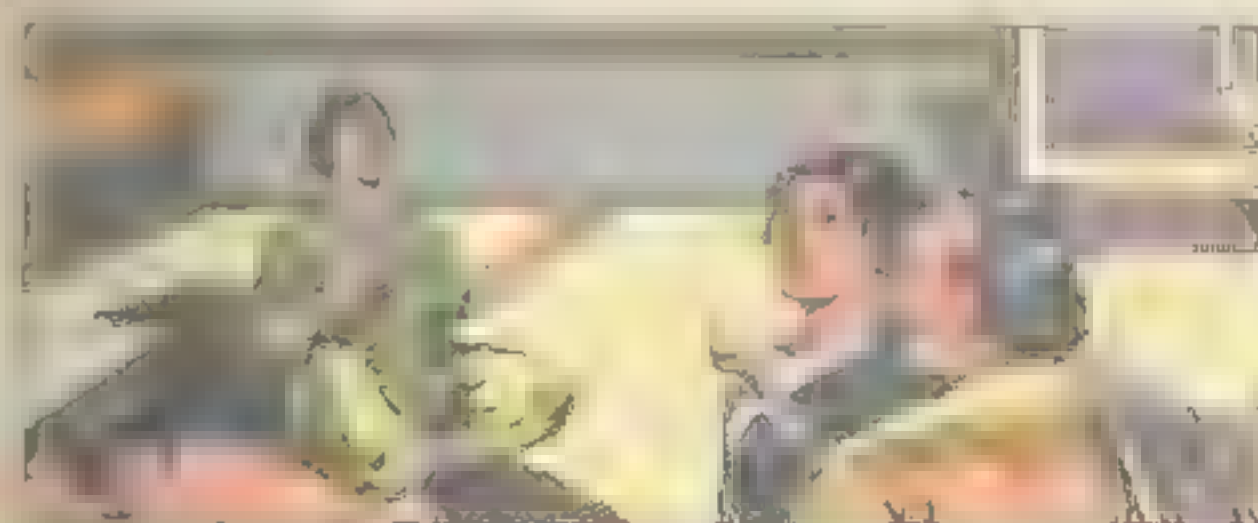
“तुम्हाला मरणाचा डोळा धाडीणीच मिळाला?” सूरजमल म्हणाला.

सूरजमलच्या रडण्याचे कारण बाणून पद्मिनी ओरओरात हसू लागली पण

वेडाचा वेहरा माज लावेने कात झाला हे पाहून पद्मिनी म्हणाली—“बाबा, सूरज दुसऱ्यांची सेवा करण्याच्या वृत्तीचा आहे तो इतका भोळा वन् निष्पाप आहे की इथ ताबाची वस्तु त्याला माहीतच नाही त्याला खरेच अस वाटतय की तुम्ही आगत्या अपराधाबद्दल जी शिक्षा भोगलीत ती अपुरीच आहे तुम्हीही स्वतः विचार करून पहा—तुम्ही त्याला किती पुण्यलय! निष्पाप घाणसाचा शाप कधी छोटा होत नाही. तो तुम्हाला बटाबर दुखच देत राहाल सूरजमलबद्दल तुमच्या मनात जो प्रेम आहे, तो मानवायचा प्रयत्न करा.”

वेड्याने सूरजमलसमोर आपले सर्व अपराध कबूल केले, आणि त्याला आता मर्द प्रकारची मदत करायचे आण्यासन दिले सूरजमलही आता हळूहळू आपला इथ विमळून गेला.

यानंतर सूरजमल व पद्मिनी यांचा विवाह झाला व पुढील वर्षे त्यांनी मुलाचे संसार केला.

विचित्र छन्द

करते होते “तु माँगत्या गावचा रे ?” शुकुन्बने विचारले

‘मो पुण्याचा तिब्बत उतरचार भी.’ माधव म्हणाला

‘असं ह्येग ? स पादपुष्पञ्चन वा श ?’ इत्येवमस्ति ॥ ६ ॥ अत्रापि च
‘असं ह्येग ?’ इत्युक्ते विचारः

राजीवराज दंडवतः भनीपराधवत्त, का ?" यादवने पिचारने

अर ! अश्वमेध भात ! बी पन सिधय रहाती, तिने नु कोकया बाइबात रहाती ?" मुकुन्दने पुनः विचारले

'लेपिस्ट्रिड्स' श्रिके 'बाबा बाबा' साधवने सर्जित की दिनी

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १ ॥

एकमेकाना रहता हूँ एकमेकाना आनन्दित माहुरी ?"

[illegible][illegible]

धोना हा विविध छन्द पाहून इतर प्रवासी को को हसू लागले

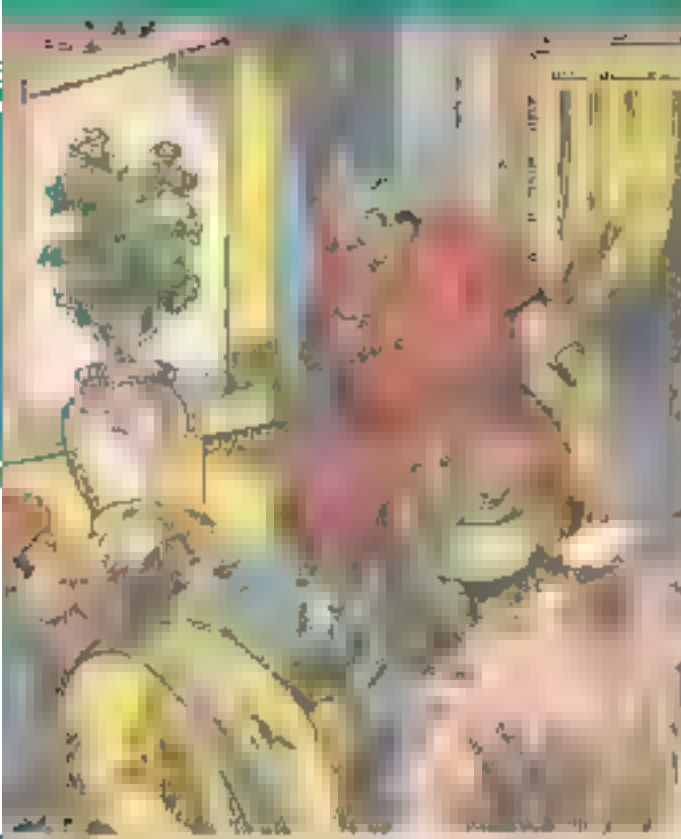

[4]

[आनन्दस्य भ्रातृन् निधुमं विनोदं एका मध्या प्रदेतात् वीक्षता तंभीतं प्रजेय अजानं च धनसंलपता पाहन् भुवि अत्यन्तं आकुलं भवता । ततश्च विनिवृत्तं कल्लिगदं 'हरतं स्यात्' इत्येतत्कालं कालकृते ते सुकृते त्वानीं प्राप्तामीत्येताः । अतएव तेवीर्यं विनाशयन् जगतां स्तुतुं भुवि च विनाशं तेभ्यः वाञ्छां जगते । (पृष्ठे वाचा...)]

विनोद तो विविध वस्त्रांचा पार कर्जन
गल्याला खांदीक विवम झाले होते
तरी एवढ्यातच सोन्याच्या दरीचा राजा
अगदी अर्धीर होऊन गेला तो मोठ्या
उत्सुकतेने विनादच्या परत येण्याची वाट
पाह लागला विनादच्या परतण्याची बातमी
सुवर्णर मिळाली म्हणून त्याने योग्य अशा
दोषावर व उंच उंच वृक्षांवर स्टेडलणी
जाऊ घाबले नमली !

राजा भोजन मुखे कक लागताच काडू पाहून त्याला एकदमच सुवर्ण-प्रतिमेची आठवण येई अन् दुग्ध्यान्न क्षणी तो क्षायत पडून त्या भस्मावश्यामय उम्या अगलत्या सुवर्ण प्रतिमेवरून जाऊन पोचेल तिथ पोचल्यावर पुन्हा त्याला जवण सोडून आल्याची आठवण होऊन चिन्ता वाटू लागू पासाठीही स्थाने एक निराळी व्यवस्था केली-त्याने अर्धवट सोडलेल्या जेवणाच्या

"महाप्रभु आपण तर अर्नाव मीदर्यांत मुसोमित दिसत आहात." मंत्री व महा-
शानी राजाच्या प्रश्नाला उत्तर देत

'महाशानी'नी आंठवळ हात की आपल्या या सामान्य वर्णनावर राजा संतुष्ट नाही.

राज-दरबारातले दोन कवि जात राजाच्या सौन्दर्याचे वर्णन करण्यासाठी महाशानी व मध्यांना मदनवीन उपमा सुचवून त्यांच्याकडून पैसा उकळू लागले अशा प्रकारे कवींनी भाषा-कोषात नव वातलल्या नव्या शब्दांचा खर्च न करूनही केवळ अर्नी ज्या लकीरनेने त्यांचा उच्चार करीत, ते वाहूनच राजा फार खुश होई, तो आपल्या मिशांवर लाव देऊ भाव!

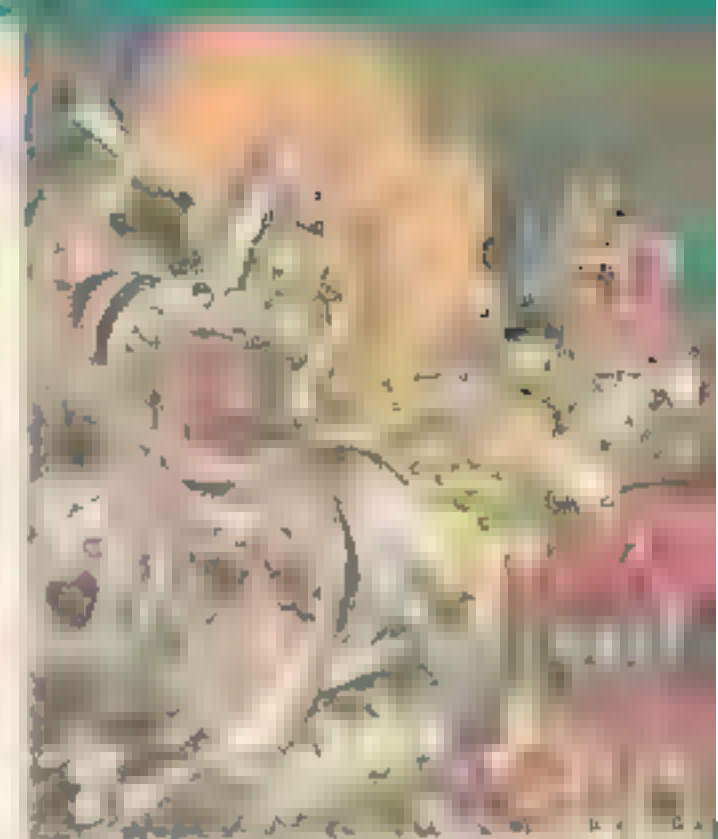
महाशानी महामध्यांनी एक दिवस राजापुढे निवेदन केले—"चण्डमातेच प्रभु, ही सुवर्ण मूर्ति एकदा हसली की बास! तिचे डोळे उघडतील अन् तिच्या हृदयाचे ठांके ही आपापाप वाळू होतील. विचार अन् वागली दृष्टि जसवारो कोणीही व्यक्त आपल्या सौन्दर्यावर किंवा आपल्या-वाचून राहू शकत नाही—मूर्तीची काय कथा?"

राजाने सूप डांके लाववले! सध्याचे म्हणजे तर छानच आहे पण या मूर्तीचा हसवायचे तरी कसे? आता ही समस्या

महाप्रभु आपण तर अर्नाव मीदर्यांत मुसोमित दिसत आहात." मंत्री व महा-
शानी राजाच्या प्रश्नाला उत्तर देत
'महाशानी'नी आंठवळ हात की आपल्या या सामान्य वर्णनावर राजा संतुष्ट नाही.
राज-दरबारातले दोन कवि जात राजाच्या सौन्दर्याचे वर्णन करण्यासाठी महाशानी व मध्यांना मदनवीन उपमा सुचवून त्यांच्याकडून पैसा उकळू लागले अशा प्रकारे कवींनी भाषा-कोषात नव वातलल्या नव्या शब्दांचा खर्च न करूनही केवळ अर्नी ज्या लकीरनेने त्यांचा उच्चार करीत, ते वाहूनच राजा फार खुश होई, तो आपल्या मिशांवर लाव देऊ भाव!

राजाने विचार केला की समस्या प्रचलानी काही आपल्याला इच्छित फलप्राप्ति हाकार नाही. त्यान एवढी पिटवली की जो कोणी सुवर्णमूर्तीचा हसायला लावील त्याला मोठे बक्षिस दिले जाईल

एके दिवशी सुवर्णमूर्ती समोर एकाएका बद्धमूत प्रकाश चमकला! पहारेकऱ्याला बाटने की हा प्रकाश मूर्तीच्या हसण्याचाच नव्हती! त्यान पळत जाऊन राजाला बातमो द्या—"महाराज, सुवर्णमूर्ति हसली! भोजन करत असलेला राजा या बातमी मळे एकदम उठला अन् आवत सुवर्णप्रतिमे-

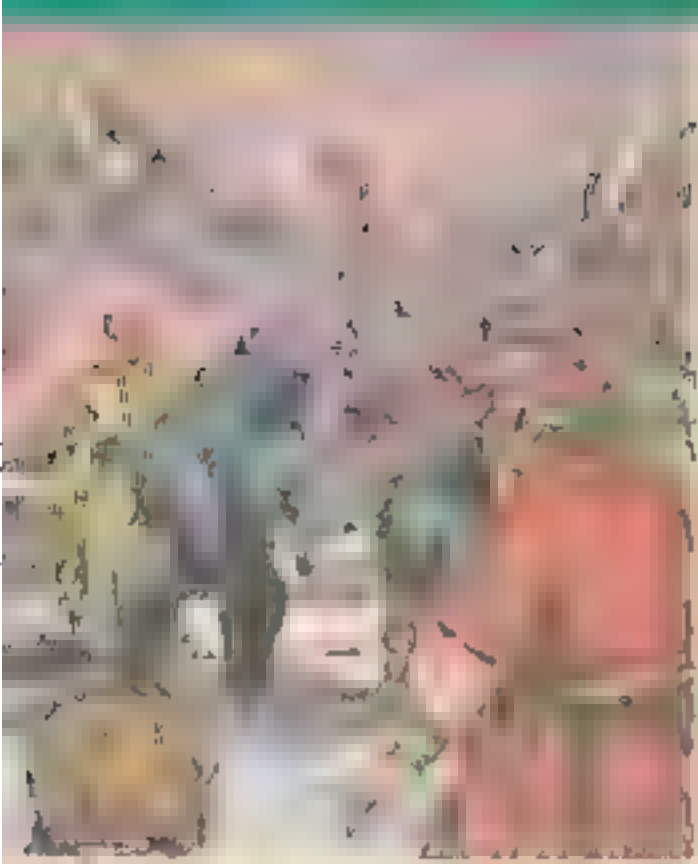
जवळ पोचला त्याने मोठ निरखून पाहिल पण मूर्तीच्या चहण्यावर हसण्याचे कसलही जिल्हू त्याला दिसता! यावर पहारेकऱ्या फड मळून राजा म्हणाला—"हे बघ, तुला मी साठे बक्षिस बरूर देईन! पण मूर्तीचा प्रथम हसणाना पहार्याचा पहिला माग अन् हक्क माझा आहे तेव्हा आता मा तुम डोळ्या काढून टाकण्याची आज्ञा देतो!"

हे एकूण विचारा पहारेकरी भयान सरघर कापू लागला पण त्या दिवशी त्याचे नजीक बलवनर होते म्हणूनच की काय राज-सेवकांना पहारेकऱ्याचे डोळ काढण्यासाठी राजा आज्ञा देणार, इतक्यात व्हड मंत्री तेथ येऊन पोचला अन् त्यान

आंठवळ घेऊन त्याच्या भावे जाण्यासाठी तीस सेवकानी नेहमी तयार असावे

राजा अलिकड नेहमीच आपल्या मध्यांकडे व महाशानीकडे पाहून विचारी—"मी आता काय दिसनाय?"

हल्ली सुन्दर दिसण्यासाठी राजा कमकशी काळजी घेत असतो हे या सर्वांना चांगल्या प्रकारे माहीत होते राजा आजकाल पहिल्यापेक्षा दुप्पट आहार घेत अने दररोज आपल्या करीराला कोणी लाग येतेली मालिश करून घेऊन मगच तो स्नान करी, अन् हे सारे प्रयत्न अशासाठी—कां, त्या सुवर्ण मूर्तीत प्राणसंचार झाला की त्या स्त्रीशी विवाह करता यावा!

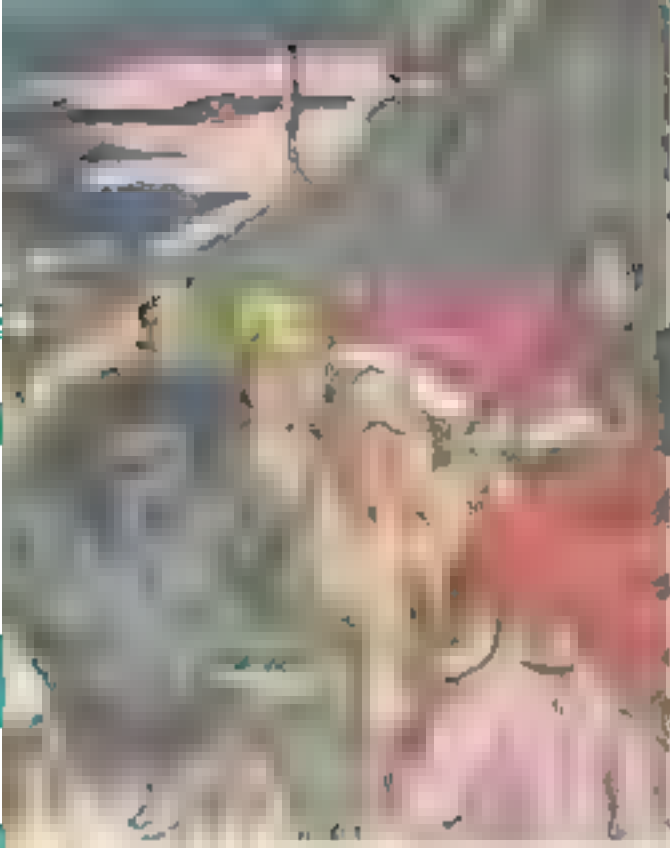
प्राणने या यानेच्या गवेवडीत पहारेकऱ्याचे
डोळे बाचले। बुद्ध मंत्री राजाला म्हणाला—
चण्डमार्तण्ड प्रभु, आपल्या राज्यात एक
महाभान्त्रिक आला आहे, तो निरनिगळ
चमत्कार करून दाखवण्यात पटार्हण आहे।
राजाला भान्त्रिक म्हणाला—“महाराज
प्रापण आज्ञा द्या, मी आपणाला जनक
चमत्कार करून दाखवतो。” असे म्हणून
त्याने दाळ्या बाजवल्या

दुसऱ्याच क्षणी भान्त्रिकाचा एक शिष्य
एका अस्वकाला तेंथं खेचून येऊन आला
“सागा महाराज, आपणाला आला काय
दिसत आहे?” भान्त्रिकाने राजाला
विचारले

“वा रे वा! अस्वकाला माणसालाचने
काही कारख कठीण काम नव्हे! शी,
तांदुळातच घेऊन आर त्याला द्या, काय
माणसतच त्याच्या धरीराची.” नाक
दाखत राजा रागाने म्हणाला

“धशी आज्ञा महाराज, पण मी जास्त
वेळ माला अस्वलाच्या रुपात ठेवणार
नाहो.” असे हुमत हुमत म्हणत भान्त्रिकाने
त्या अस्वनाला एक काच मारली. त्या-
बरोबर ते अस्वन जमिनीवर लोपम
दुसऱ्याच क्षणी भान्त्रिकाच्या शिष्याने
त्याच्या जगावर एक दुष्टा पसरला. तत्पर
भान्त्रिकाने तोडाने काही बघ पुटपुटत
हातानेच पसरलल्या रुदाने अस्वनाच्या
पारीगमा दोन-चार ठिकाणी स्पर्श केला,
आणि त्याला तीनदा प्रदक्षिणा घालली
आणि काय! त्या दुष्टापासाली वणू काय
ते अस्वक तबफदत आहे जशी काहीचो
हालचाल झाली. भान्त्रिकाने बाणली काही
मन्त्रोच्चार केला व सवटी ‘आम् कट्’
म्हणून तांबड्याच्या दुष्टापासून ते
व्यक्तीने बाहेर उडी मारली आणि तो
राष्ट्राच्या समोर उभा राहिला! राजाने
त्याच्याकडे नीट निरखून पाहिले त्या
माणसाले अस्वलाची कोणतोही चिन्ह दिसत
नव्हती! राजाला फारच आश्चर्य वाटले
हे पाहून!

मनात आले की मान्त्रिकाने एका माणसानेच अस्वलाचे रूप देऊन राजाला 'वनवला' माहे-पण तसे प्रत्यक्ष बाळून दालवण्याच वाडस कोण करणार?

इतक्यात त्या अस्वलाचा माणूस वनलंत्या म्हणतीने एका वनवाला नाक ओरवावून त्याला म्हण्टी केली! राजाने विचारले-“अरे, हा नवा माणूस मजून अस्वलासारखा गुरगुरत का आहे?”

“महाराज, आता जवळपास याचे गुरगुरणही बंद होईल. उद्या या वेळपर्यंत तो अर्धस्थित दोघुही लागेल. नंतर तेव्हा-एवजी तो आपल्यासारखाच ललवार अन् भाव्याचाही तपमान करू शकेल.” मान्त्रिकाने समजावले.

“महाप्रभु, मी अस्वलाचे माणसात कानांतर करू शकतो हे आपण काहीनेच पाह्यातल्या या शक्तीवरून आपला काय विचार आहे?” मान्त्रिकाने राजाला विचारले.

पोढा विचार करून मान हुलबुलत राजा म्हणाला-“बांद, सांगतो याच्या काय विचार आहे ते. तु हव तर आपली एका अस्वलाचा माणूस बनवू शकतोस, पण आता याची काही आवश्यकता नाही अस मला वाटतयू, मग्न्यासाठी एका अस्वलाचा माणूस वनवलास तेवढा पुरे.”

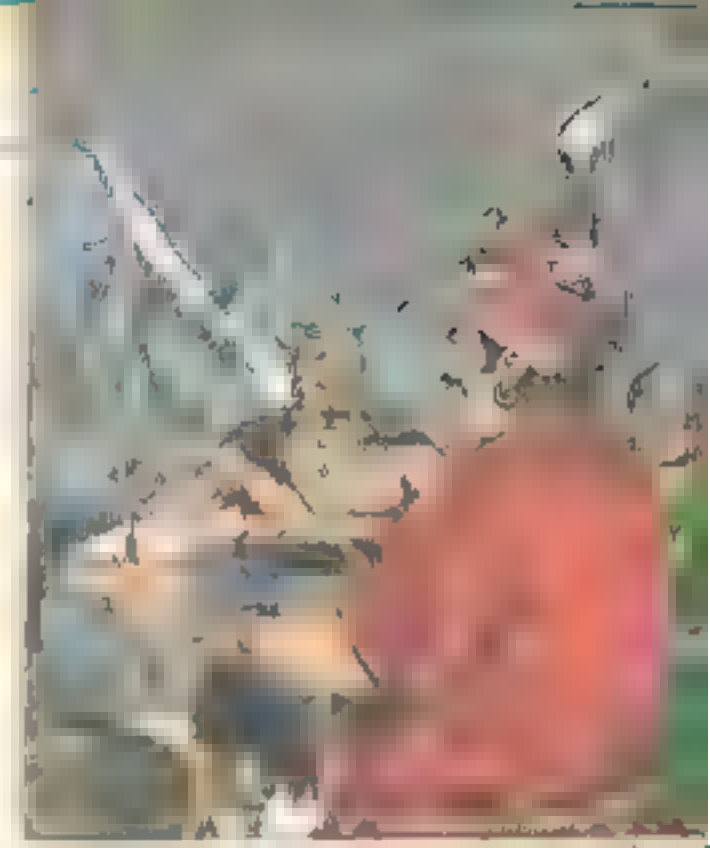
वा वा! आपण राजेसाहेब काय विवेकशील आहेत!” सर्व दरबारी एक-समयावच्छेदे करून ओरडले.

“महाप्रभु, मी तर अस्वलाचा माणूस बनवू शकतो तर, आपल्याला काय वाटत-मी या सुवर्णप्रतिमेची छरी स्त्री बनवू नाही शकणार?” मान्त्रिकाने राजाला विचारले.

“का नाही? अरब की! तु नस्कोष हा बदल करू शकशील! अरे, मला तर आता मानदाने उड्या माराव्यासाठी वाटत आहेच. पण काय करू मला उड्याच मारता येत नाहीत रे!” राजा म्हणाला.

“महाराज, आपणाला आपल्या पोटाच भास आस्ती झालय! पण मी आपणाला काय देणू की हा मुद्रणमूर्ती मजून हा उडून याचू कामग्यापुर्वीच आपस पोटेही विरपळून बाईड.” मान्त्रिक राजाला आश्वासन देऊ लागला.

“अरे महामान्त्रिक, जाम्ही आता लाववतोच त्या जादुच्या कुपट्ट्याने ही मूर्ती झकून टाकतो. तु आपल्या मंतरालस्या दण्डाने या प्रतिमेवर वाहिजे तिथे, वाहिजे तसे प्रहार कर, मी तुला मुळाच अडवणार नाही. या पाषाणहड्ड्या स्त्रांत मला इतके दिवस वाट पहायला लावली आहे. आता जगावर प्रहार हातोच तेव्हा तिलाही माझ कष्ट कळतील.” राजा म्हणाला.

“हे शक्य नाही महाराज! या प्रतिमेस प्राणप्रतिष्ठा करव्यासाठी आणली एक उपाय करावला हवा. त्यासाठी आपणाला एक आठवडाभर उपास करावा लागेल, नंतर या मूर्तीच्या मागे असलेल्या गुहेत बसून ध्यान करावे लागेल. यशस्व आपणाला इच्छित फळ मिळू शकेल!” मान्त्रिकाने राजाला चेतावणी दिली.

“एक आठवडाचा उपास? राजाने आश्चर्याने विचारले.

“होय महाराज, एका आठवड्याला एक मिनिटही कमी होणार नाही.” मान्त्रिकाने ओरडार उत्तर दिले.

"खाडू खाता येतील मला त्या काळात?"
राजाने लासलावलेल्या आवाजात विचारले
"नाही प्रभु! असे मुळीच समजणार
नाही" महामान्विक बोलला

"वर मग, मधून-मधून कोवडीच मास
तरी खाता येईल न?" अर्धवट जेवलेल्या
त्या भ्रमकणाच्या धाळ्याकडे लोभी दृष्टीनं
पहात पुन्हा राजाने विचारले

"कोवडीच मासच काय, अशी मुद्या
नाही खाता येणार समजक?" असे म्हणून
राजाकडे मोठ्या सहानुभूतीने पहात हसत
हसत मान्विक पुढे म्हणाला—"हा उपासाचा
काळ संपल्यावर प्राण संचार झालेल्या या
मूर्खाबरोबर असून आपण जे मिष्टान्न
भोजन कराल त्या आपल्या सुन्दर भविष्याची
कल्पना करून पहा महाराज! अन् शिवाय
एका अप्सरेची लग्न करणारा पहिलाच
राजा म्हणून आपलं नाव इतिहासात
लिहिलं जाईल ते वेगळंच!" असे म्हणून
ग्याने राजाच्या पाठीवर पोपटके
आता होकारार्थी मान हलवून राजाने

हे सर्व स्वीकारल्याबद्दल सूचना दिली
"महाराज, आपल्याला सहानुभूति
दाखवण्यासाठी मीही उपास करू इच्छिनो."
असे म्हणून मान्विक पुढे काही बोलणार,
इतक्यात मन्त्रि, आणि दरबारी अधिकारी
एका आवाजात म्हणाले आम्हीही आपल्या-
बरोबर उपास करू महाराज"

"वा वा, हे छान झालं ह! स्वतः
चण्डमानेच प्रभु उपास करतील
तव्हां आपणच फक्त जेवण्याची इच्छा
इतरांच्या मनात तरी करी वईत वर?
पण मला मात्र हा पूर्ण आठवडा राजासाठी
विशेष श्रम करावे लागणार आहेत. तेव्हा
मी जेव जेवलो नाही तर मी कमजोर
हाऊन जाईन. राजसाहेबांनी भव्यता समजून
नये-पण मला वाटतं राजसाहेबांना त्यावर
केस जाणार असत या आठवडाभर मोच
माल जाईन. म्हणजेच मी हे सर्व नीट पार
पाडू शकन." मान्विक म्हणाला

हाय, तुझ्या मनात असेल तसेच कर
तू" राजा म्हणाला.

सुवर्ण योग

तुम्हाला विद्येची विद्या देणारा महाकर पाल
मोला, साडावलेला प्रंत काढून खाद्यावर
घेतले आणि नेहमीप्रमाणे घोन होऊन तो
स्मशानाकडे निघाला तेव्हा प्रताप राहणारा
वेताळ म्हणाला—"राजा, तू जे व्रत घेतलास
ते तशीच नेण्याचा दंड सकल्य केलास ही
गोष्ट प्रशंसनीय तर सरीच, पण काही काही
बाबतीत लूप कपट करून मत्तापाक्षून
एकाद्या कार्यासाठी सिद्ध झालेल्या भाण-
मांना मिळकारण अपमान सज्जन करावची
पाळी येते. अशावेळीच एक लूही असावान
काय अशी शंका माझ्या मनाला धासून
राहिली आहे. उदाहरणादाखल मी तुला
एक गोष्ट सांगतो, ती ऐक." वेताळ
गोष्ट सांगू लागला :-

जगासाठी पक्ष्यांची शिकार करून नागदल
नावाचा एक पारशी आपले पांढे भरत असे
एके दिवशी सवय जगम धांवलेला एकही

वेताळच्या गोष्टी

आता कावाही करून त्या दिवशी
पकडण्याचे एकत्रच बैठ नागदत्ताच्या हातात
शिरले आणि तो हसाच्या दिशेने पुढेपुढे
सरकत राहिला सध्याकाळपर्यंत पुढे
गेल्यावर त्याचा एक म्हातारा भेटली.
म्हालाच्या हातात मनक ओषधी बनस्पती
अन् काण्ड मुळं कंगरे होती. नागदत्ताने
त्याला मिळामेजी पिंगेही दाखवली

त्या वृद्धाने पिस नीट निरखून पाहिली
आणि विचारले—“अरे ही तर सरी
सोम्याची पिस आहे! तू तो सोम्याचा
हम स्वतः पाहिलास का?”

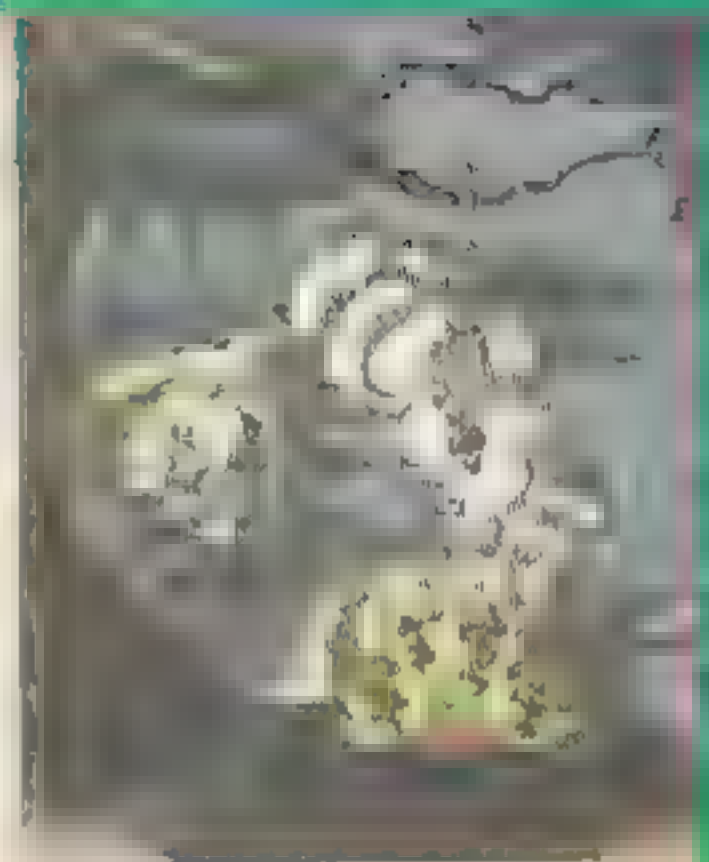
नागदत्ताने हुमावटून सविस्तर हकिकत
सांगितल्यावर त्या वृद्धानेही आपली माहिती
विली—मणिमिद्धि नावाचा तो वृद्ध एका
जमीनदाराचा मुलगा होता. मणिमिद्धि
पाच वर्षांचा असतानाच त्याच्या बहिःकांना
एका भयंकर रोगाने पछाडले. या जमीन-
दाराजवळ कितीक भयंकर मनोरंजन
जमीनदाराच्या काही मंत्रगणिते अवगत
होत्या. त्यांचा उपकार करून, त्यान
आपले सर्व सोने एका गुडेत ठेऊन ठेवले
आणि त्या गुढेचे तोंड मंत्रगणितेने बंद
करून ठेवले. उघडण्याचे विवरण एका
नामध्यावरून त्याने त्या जमीनदाराच्या
बायलाकडे देऊन दिले. यानंतर त्याने
उघडण्याचा प्रयत्न केला

मणिमिद्धिचा आई त्या ताश्याचाचो
मोठ्या बागस्कतेने काळजी घेई. तिच्या
मनात हाते की आपला मुलगा मोठा झाला
की हे त्याच्या हाती सोपवून मोकळे व्हावे!
परंतु दुर्भाग्य त्या दोघांचेही। तो ताश्यापट
एकदा आगीच्या अत्यस्थानी पडला अन्
बितळून गेला! शेवटी त्या काळजीने
मणिमिद्धिची आई बाजारी पडली अन्
मुलगा झुलून मरून गेली!

आता मणिमिद्धि जगदीश मिकारी
झाला! एका जमीनदाराचा मुलगा म्हणून
त्याने ज्या वेळकात आपलं आयुष्य जालं
त्याची माठवण हाऊन काहीही करून पुन्हा ते
वेळक मिळवायचेच असा निश्चय करून त्यान
पारसविद्या व रसशास्त्र जाणत्या गुरूंची
सेवा करायला मुकबल केली. असे करता
करता आता तो वृद्धही झाला, पण अजूनही
तो आपल्या कार्यात सफल झाला नाही.

अशा प्रकारे आपली सर्व माहिती सांगून
मणिमिद्धि नागदत्ताला म्हणाला—“हा
मुकगंहुम आपण पकडलाच पाहिजे, खस
मोही यना मुम्यारारानर.”

यानंतर ते दोघही हुमाच्या सोघासाठी
पुढे निघाले. हुमच्या दिवशी दुपारपर्यंत ते
पर्वत चढ करून पाहिले. राजा एक
मोठ्या कोंबेच्या पंथ्या दाखी पायांना
बुड्याने पडून पडला. त्या लोकांचे

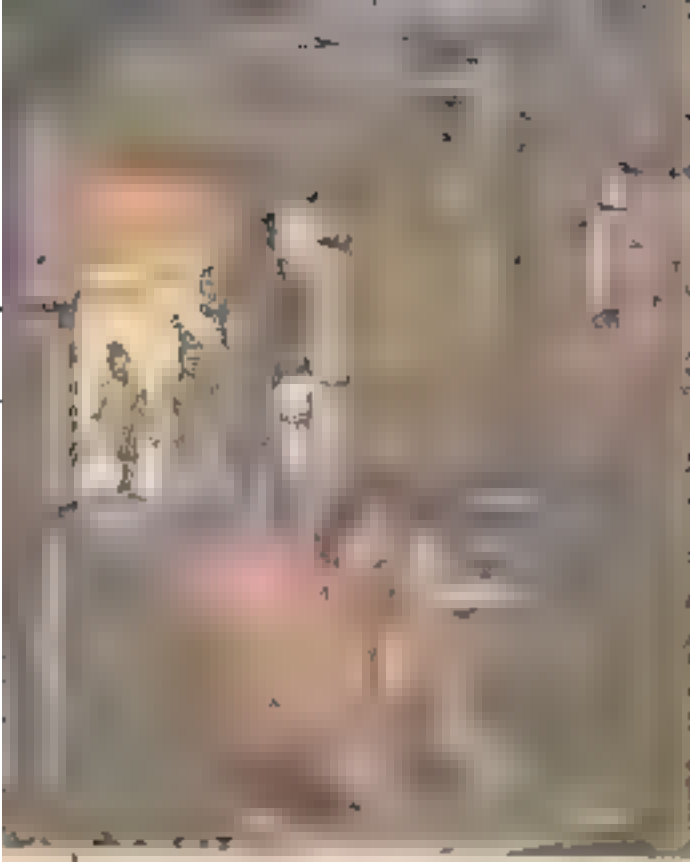
असलेका त्यांनी पाहिला. त्याच्या डोक्या-
लाफीच एक चिता घडघड जळत होती!
बिनेची उधगता तशीच सहन करत ती
साधू तपस्या करीत होता!

ते दुसरे पाहून भावचर्यचकित झालले हे
दोघे त्या साधुजवळ गेले. तेवढ्यात साधून
आपले डोळे उघडून त्यांना पाहिले आणि
विचारले—“तुम्ही काण आहात? या भयंकर
जगनात तुमचं काय काम आहे?”

नागदत्ताने त्याला आपला आशय
सांगितला. यावर साधून पटकन झाडावरून
घितले उडी मारली अन् भरवले त्याच्या
जवळ जाऊन तो म्हणाला—“आपले
माझ नांव बळकट नांव आहे. ते

पक्षी त्याच्या हाती लागला नाही. धावटी
पकून तो एका झाडाच्या शाखेवरील बसला.
त्याच वेळी सुवर्णकाणांनी सळपत असलेल्या
एक हुस त्याच झाडाच्या दिशेने येत
असले. त्या का दिवशी त्याने
अटकून एक बाण धनुष्याला लावून त्या
पक्ष्याच्या दिशेने सोडला. पण काय आश्चर्य!
बाण हुसाच्या शरीरात घुसून दुसऱ्या बाजूने
बाहेरही निघून गेला, पण हुस काही जाली
पडला नाही.

हा अमंकार पाहून तो त्या पक्ष्यामागे
चालू लागला. हम त्या पक्ष्याने
दोन पिस नागदत्ताच्या हाती लागला. या
दोन पिस सोनरी सेजाने चमकत

दरबारात कधीहीही मी एक मनीषीक आहे. एका कोणागारात एक मांडी चारी झाली. राजाचे माझ्या बहिणी-वर आज घेऊन त्यांना मुहूर्तात टाकलं! काही दिवसांतवर जाकुची एक टोळी सुटाळूट करण्यासाठी आमच्या राजाच्या सीमवर पोचली, मी अन् उत्तर काही संतिकाती मिळून त्याच्याची लढाई केली. त्यांचा म्होरक्या आमच्या हाती सापडला. त्याच्या गळ्यातली हार पाहून मी ओळखल की हा हार तर कोणागारातून चारीला गळत्या मालानसाच आहे! मी त्याला लगेच राजाच्या तान्यात दिले. पण डोक्या काळात माझे विचारे बडील मरून गेल होते!

बडिलांच्या दुःखाने व्याकुळ होऊन मी लगेच माव साडेस आणि सन्याशाच्या एका टोळीत सामिल होऊन त्यांच्याबरोबर देशाटन करीत राहिलो. माझी एक प्रवस इच्छा आहे—मला या जन्मातच काही करून राजा बनायचे आहे. अवळ पैसा असत तर मी प असून, त्याच्या मदतीन राज्य जिंकून राजा बनण काही मांडसं कठीण नाही. एका महान् संन्यासाचा उपदेश घेऊन लक्ष्मीला प्रसन्न करून घेण्यासाठी मी इथे अशी उपासना करीत आहे."

हे बोलणे शब्द असतानाच मुखर्जीस आपले पक्ष फडफडावीत त्यांच्या डोक्या-वळून उडून गेला. ते पाहून बळकठ उत्साहाने म्हणाला—"अरे, हा तर मुखर्जी-हम! त्याच रत्नाच्याच एकाद करीवर इथेच कुठे अवळपास असलं पाहिजे. चला पाहू या आपण!"

आता ते तिथे हम उडाल्या दिशेने पुढे जाऊ लागले. वाटेत त्यांना आर्षावस्थेतल कालीमातेचे एक मंदिर दिसले. तिथे एक लहान मुलगा कालीमातेची पूजा करीत होता. अन् त्याच्या पाठीसाच एक सीमकाय माणूस एका दगडावर आपल्या तलवारीला धार कावत होता.

मग त्या तिघांनी आपसात काही चर्चा केली अन् त्यांनी मिळून एवढाच त्या मना

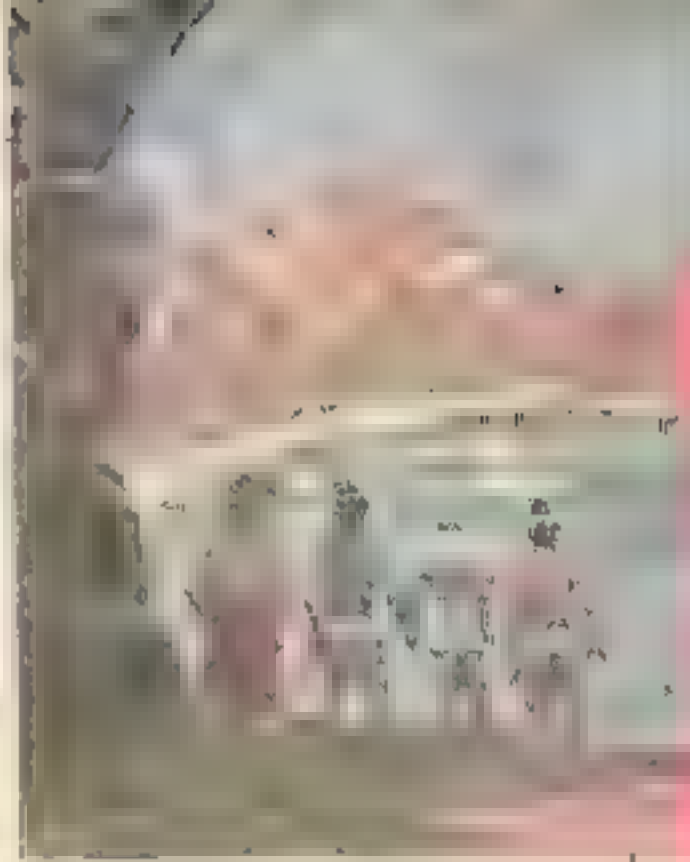
सावर हल्ला केला. त्याचे दड त्यांनी घट्ट घेऊन ठेवले.

"मी आपल्या मुलाचे काहीही करीन मला माझवणारे तुम्ही कोण?" आढाआढा करत तो मजस्थ माणूस ओरडू लागला.

बळकठने त्याला रागावून विचारले—
"कारं मांग, ही काय भानगड आहे?"

तो सांगू लागला—"माझ माव मणिवर्मा कित्यक पिढ्यांपासून आम्ही या देवाचे पुजारी आहोत. मला तीन मुल्य होते. धाड्या दिवसापूर्वी माझा मोठा मुलगा आजारी पडला. त्याला औषधापचार करायला माझ्याजवळ पैसा नसल्यामुळे तो विचारा मृत्युमुखी पडला. मी दुःखानं वेडापिसा होऊन राधेश्वर या मंदिरातच कालीमातेला धिळ्या देत पडून राहिलो. शेवटी स्वप्नात दख्खन देऊन ती मला म्हणाली—"बाकीकड दया मुलापंकी तू एकाचा मळी दिलास तर मी तुझ्या घरात माझ्याचा पाऊस पाडोनि त्यासाठीच आता मी या माझ्या मुलाचा बळी घेणार आहे."

रागाने त्याच्याकडे वहात मणिमिद्धिने म्हटलं—"अरे मूर्ख, तलवार फक्त तो अगादर! आम्हाला धाड्याच वळात मुखर्जी याग प्राप्त होणार आहे." असे म्हणून मणिवर्माला आपल्या तिघांचा तिथे घेण्याचा उद्देश त्याने मागितला.

आता चौथही मिळून हुमाय्या दिशेने निघाले. दुसऱ्या दिवशी सकाळी ११ वाय पहाटाजवळ पाचल अन् पहाड चवून सर मळ तेथ त्यांना एक मांडे सरोवर दिसल. सरोवरात शकडो सुवर्णहस सूर्यप्रकाशात मोन्याच्या डकळाप्रमाणे चमकत विहार करीत होते! पाण्यात सर्वत्र मुखर्जीकमळ उगवतली होती.

ते दृश्य ते सवेच क्षणभर अवाक् जाऊन पहात राहिल! नागवण सोडून बाकी तिघाही मुखर्जीकमळ तोंडप्यासाठी पाण्यात उतरले.

नागवणाचा झुपी मात्र वगड सर्वर्ण-हसावर सिळून होती. नाही पाण्यात उतरून

हम एकदृष्ट्यासाठी पुढे सरावला पण हन त्याला चुकवून पोहत पुढे निघून गेल.

नागदत्त त्याच्यामागे पाहून वरत पुढे गेला आणि सहज मागे वळून पहातो तो काय! ते तिथही तिथून गायब! त्या एवजी तीन सुवर्णहंस मात्र आपल्या बाकी पुढे करून पोहत असल्याने त्याला दिसत.

हे पाहून नागदत्त वचकलाच! सरो-
वरालून तो भरकन बाहेर पडला अन् मागे
वळूनही न पाहता तो आगल्या बराच्या
दिशेने चालू लागला.

इतकी गोष्ट सांगून वेताळ म्हणावा-
"राजा, नागदत्ताधर्माचे इतर तिथही
सुवर्णहंस एकदृष्ट्यासाठीच तर गेले होते ना?
मग ते तिथे मात्र हरोवरात उतरल्यानंतर
त्यांचे तीन हंसात रुपान्तर झाले पण
नागदत्त मात्र एकटाच त्या सकटातून बाचून
बाहेर कसा आला? माहिती असूनही मू या
प्रश्नाचे उत्तर दिले नाहीस, तर तुझ्या
मस्तकाची छकल-छकल होतील हे मला
ठाऊकच आहे!

विचारादिन्यने उत्तर दिले-"नागदत्त
तर एक पारधीच आहे, त्याचा वधाच
मुळी पक्षी एकदृष्ट्याचा आहे, तोच
त्याच्या जीवनाचा आधार आहे त्याला
दुसरा कुठलाच पक्षी न मिळाल्याने तो
सुवर्णहंसाच्या मागे लागला. त्याने प्रचय
जगा बाण मारला पण तो न त्याच्या
सामान्य हंसच समजला होता, पण बाकी
तिघाचा प्रश्न जमवी भिन्न आहे ते सोन
मिळवण्याच्या सोभाने आले होते! म्हणूनच
ने सरोवरात उतरले तेव्हा हंम मला
देऊ न सुवर्णहंसच मिळवण्याचा तो पक्षी
पण नागदत्ताने असं नाही केले! त्याच्या
कुठोने पक्षीच मुख्य आहे, सोन नव्हे!
आपले बाकी हंसाच्या रुपान्तर परिवर्तित
झाले पाहून त्याने ओळखले की हे सरोवर
जावून भरलेच आहे, म्हणूनच हंस एकदा-
चच सांगून तो पराकड चालू लागला."

हमके जावून राजा पुन्हा मोन आल्या-
बरोबर वेताळ प्रतासह अद्भुत होऊन पुन्हा
आडावर जाऊन लटकू लागला.

सुराविद्वस्त

प्राचीन कालात राजा राजा

बारीक-सारीक गोष्टीबद्दलही शोध
व शोधक यांच्यात भावने होऊ असत
अनंतत आपापसात हा जो मदभाग होता
तो मिटवता म्हणून बगम सत्तादान
आपल्या राजधानीत वान बाजूना वान
मगबरवरी मरिरे बांधून घेतली-एक
शिवमंदिर अन् दुसरे विष्णुमंदिर या दोन्ही
मंदिरांसाठी मिळून एक योग्य विरवस्त
नमण्याची राजापुढे समस्या उत्पन्न झाली.

"जसा कोण सुयोग्य मागून आपल्या
बजरसभार आहे का मंत्रीमहाशय?" राजान
मंत्री माधव वर्माला विचारला.

"आहे तर! जगा कार्यासाठी देवाबद्दल
भक्ति असणारा जमंभीर, व्यवहारकुशल
अन् चतुर जसा केवळ एकच मागस माझ्या
नजरेत आहे, तो म्हणजे शिवराम आजीब!"
मध्यात ठावून म्हटल.

मग कमला भवकाण! राजान ताबड-
ताब शिवराम जाणाला त्या होन्हा
मंदिरांचा विद्वस्त! म्हणून नेमके शिवराम
जाणोच्या आधिपत्याखाली मंदिरांचा
बागला संतोषकारक विकास होत
राहिला.

एके दिवशी राजा भट्टामन्त्र शिवराम
जाणोची बरोवा घेण्यासाठी व्यापार्याच्या
कलान निघाला. होन्ही मंदिरांच्या मध
प्रसंगान्या घमेनालेल तो उतरला.

त्या घमेनालेल इतन्ही अनेक भक्त
उतरलेल हान, त्यामुळे शिवराम जोशीन
राजाला आळखलेही नाही! परंतु, त्याच्या
हातातल्या मोत्यवान खगड्या पाहून त्याला
वाटले की हा कोणी आंगला घनवान
वयावारी जसावा. अक्लीकडून घेणाऱ्या अटी
आणि घमंणीतून आपल्या राज्यात भिरति-
गळे विकास कार्यक्रम कसे राबवले जाणाल

हे जीर्ण स्या अथाप्याला मागितले आणि स्वतः बरोबर जाऊन त्याला दोन्ही मंदिरही दाखवली.

राजाने ताबडतोब एका ताडपत्रावर "एकही सुवर्णमुद्रा" अशी संख्या लिहून दिववस्ताला विचारले—“पुढे होईल एवढे धन माग्याकडून?”

शिवराम जाशी मंद इमान म्हणाला—“आपल्या दोन बाजूंना तान देव आहेत एकही एक सुखा पुरस नाही होणार, हा संख्या आणखी थोडी मोठी करा ना!”

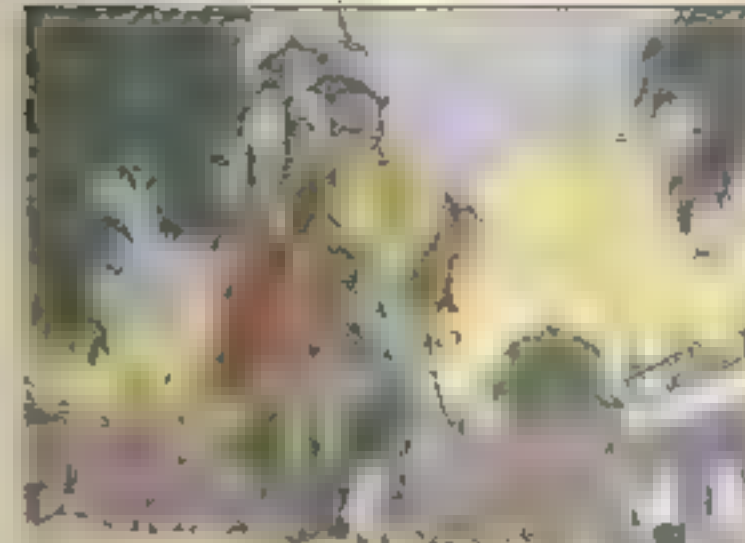
राजाने जरा विचार करून जाशीला—“आपल्या बाजूला बाजूला बाजूला हा माग्या.”

हे पहा! दगारा भवन अनु घणारा भगवान! अन् म्हणतात की दान गुण कपामच कराव! ठीक आहे, आणण संख्या वाढवामचा विचार केलाच आहे, मर एव काम करा—या संख्या आहेत ना त्यात माग्याची “एक जोडा.” शिवराम जाशी म्हणाला

राजाने लगेच एकाच्या माग्यावर ‘एक’ अंक काढला, आणि आता ही संख्या ‘एक हजार एक’ सुवर्णमुद्रा—अशी झाली

एव शिवराम जोशीचे एवढेचाने काही समाधान होईना. तो म्हणाला—“महाराज ज्या भवताला ही गोष्ट घटमी की शिव आणि राम यांच्यात केवळ नावाचाच फरक आहे—नाहोतर मर म्हणजे दोन्ही एकच आहेत, अशा भक्तांची दोघावर माग्याचीच भक्ती असते माण उजवीकडच्या विठ्ठला मंदिरासाठी एक अंक वाढवला, मग ! नाच्या शिवालमातल्या शंकरानच काम पाव केल्या? त्याही बाजूला एक अंक

वाढवला ही ज अ भन् आता हा माफका ‘अकरा हजार एक’ सुवर्णमुद्रा—असा झाला. म माग्या शिवराम जाशी हाच ‘विठ्ठल’ या पदाला माग्या माहे हे पाहून राजा फारच प्रसन्न झाला

पाच काळात होक सभात सिकंदराने भारतावर आक्रमण केले अन् त्याने पालीकाला पराजित करून घेतला. मृत बुरासच होक सेवेत भरती झाला आणि त्याने त्याच्या घटकनेचा तागा-जोडा

महाकाव्य कथा
मुद्राराक्षस २
वय रामाच्या राजदुताने टोकलेले कोडे चन्द्रगुप्ताने सोडवल्यामुळे बनलेले त्याचा पाच वाढला हत्तीवर बसवून त्यांनी त्याची निरखणूक काढली अन् त्यांनी त्याच्या स्वतःच्या बरो मोठ्या सैन्याने पंचमते त्यामुळे नन्व त्याची पुन्हा कंईत टोकू नव्हता

चन्द्रगुप्ताने एक दिवस एका ग्रीक सेनापतीचा अपमान केला त्यामुळे हाक सेनिक त्याला एकहायला घेवले एव मोठ्या किताफाने चन्द्रगुप्त तेथून पळून जाऊन एका बुरखेत त्याची वाचवला

महाराजाच्या मुलुमुलुं दुःखित प्रानेत्या
मया राक्षसाने चन्द्रगुलाचा मूढ
पण्याचे एक कारखाना रचने विष-
प्रयोग करून राजा चन्द्रगुलाचा यथ
स्वरूपस्थान त्याने एका सुन्दर विष-
काच्या राक्षसाच्या पांजरीत पुरवून
पातक्याच्या घटनेने पणवयात ह
मूढ राक्षसाने जणूच धन्य

उत्तम दिन

राजधानीत पोचले या त्रिकुणाचा
नाणक्यात लोखंडाचा जखम करून
आपल्या मुलुमुलुला तिच्या खोली
मागितली. पण बाणक्याने तिचा कथ
केला नाही, इतकेच नव्हे तर धुलेंपण
त्याने तिचा हाच प्रयोग पणतकावर
केल्यास पोढे वस्त्राचे देण्याचे आग्रह
वाचवले. अटीप्रमाणे पर्वतकाला अर्धे
राज्य छायला हवे होते ते वाचवण्या
साठी बाणक्याने ही युक्ति वापरली
अस्य त्या बाणक्याची !

महाराज पोचली. आपले कप-बावट
माणि संगीत-नृत्यादि कलांचा पूर्ण
उपयोग करून तिने पर्वतकाचे मन
आकर्षित करून घेतले, वन् संधी
साधून दारुण विष मिळवून त्याला
माकून टाकले

(असत)

पुनर्भूत या उद्योगात राजा विष
होता गावात त्याच एक माळ किराणा
मालाच दुकान होतं. एकदा तो आपल्या
थलाच्या कामासाठी दत्तपुरला गला तिथल
आपले काम पुरं करून तो बेलगाडीतून
आपल्या गावी परतत होता

गाडीने दत्तपुराची हद्द आभाडल्यावर
पचनाभला वाटत एक माणूस दिसला
पचनाभला पाहिल्यावर तो माणूस भराभरा
म्याच्या गाडीजवळ येऊन विचार लागला-
"महाराज, मी याच रस्त्यावर असणारा
पुरुषातमपुर गावात रहातो आपण
गाडीत आगा दळून मलाही घेऊन जाऊ ?"

दत्तपुरात खरेदी करत असताना एका
दुकानात पचनाभल या माणसाला पाहिल
होत, दाखलाही त्या दुकानात काजू खरी
दत होते. बरच माल, या माणसाला
गाडीत घेऊन नर बोलून बोलत वेळ तरी

बरा जाईल! या विचाराने पचनाभले
त्याला आपल्या गाडीत चढू विले. हा
माणूस गाडीत बसून अन् शरभ गाडीवाचाने
मला घेऊन जाऊ

बालता बालता पचनाभला त्या माणसा-
विषयी ही माहिती मिळाली, त्याच नाच
हात रंगराज. तो पुरुषातमपुरचा रहाणारा
तिथ त्याची तोंड एकर अनीत होती
आवावाडी करून तो आगला गंगार चालवी.

यता येता रस्त्यात कोणीही भिकारी
दिसला की पचनाभल त्याला घेत घेत
दान देई, पण 'आपल्याजवळ मुल येत
नाहीत' अशी सवय साधून रंगराजने मान
त्या माणसाचा

ह पाहून पचनाभल रंगराजला म्हणाला
ह पहा रंगराज, मी नहमी भिकार्यांना
कधी न काही दान असतो. खरं म्हणजे
बत वजरा तर आपल्या काही दुःखा

मनीषा रमनवरे

माझ्याही आपल्याजवळ असले त्यातले काही न काही गरिबीचा दान द्याय म्हणजेच माणसाचा जन्म सार्थकी लागतो."

इतक्यात गाडीच्या चाकाची काळ सुटून पाली पडली. ते ओळखून चारघन एकदम गाडी थांबवली, अन् काळजीपूर्वक रस्त्याच्या एका बाजूला त्याने गाडी सोडून नवी खीळ नीट जागच्या जागी पक्की बसवण्यासाठी एकादा बरासा वगड सोडायला ता जरा दूर निघून गेला.

पयनाम आणि रंगराज गाडीतून उतरून एका झाडाखाली साबलीला उभे राहिले. इतक्यात एक अगदी अस्थिपत्रर असलेल्या म्हातारा तिथे येऊन पोचला. ताचे डोळे अगदी खोल गलेले होते.

त्याच्या हातात एक काडी तेली चाललेली चोरीचोरी काही घाबलेला पयनाम द्यायला पाहून म्हातार्याने दीनतन विचारले—
बाबा, मा दन दिवस ना इतका भुरग्याच्याजवळ काही खालसा असले तर काही ना."

अरे, मा रस्त्यात खायला काय रे मिळणार? जवळच इथे पुरुषोत्तमपुर गाव आहे न, तिथे एकाद्या खानावळीत तुला जवण मिळू शकते. मी तुला पैस देतो, ते घेऊन जा."

हे ऐकून रंगराज गाडीपाशी गेला, त्याच्या पेलोतले व जरा पारता घेतले तो पण गाडीपाशी आला तो पोटली म्हातार्याच्या हाती देत तो म्हणाला—

आजचा पण काजू अजून न खा-लेला का तुमची बाही भुरग्याला काजू खा अन् बर बाई देणो पय."

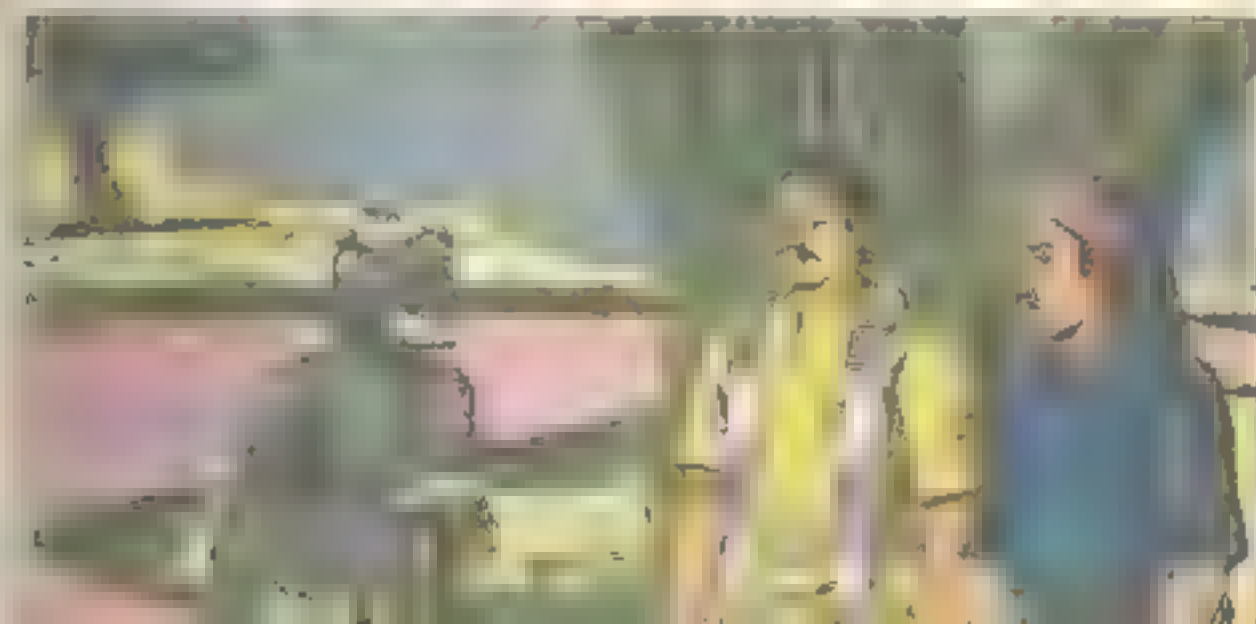
म्हातार्याने हात दाखवून भुरग्याला काजू देण्याचे लक्ष ठेवले. तसेच तो भुरग्याला काजू देत तो म्हणाला—
काजू घावे, म्हणून आपण चांगले पैस भुरग्याने इतके पोटलीभर काजू खरीदले असले, मला मकोत बाबा हे!"

काही हरकत नाही बाबा, तुम्ही उवाचो आहात ना? तुमची बाही तरी भुरग्यालाच समाधान मिळेल मला. या गृहस्थानी आताच बाईचा वेळापूरी मला शिकवले की आपल्या इच्छा मारण्यातच आपल्या जन्माचे साथक

होत. जसे म्हणत रंगराजने पयनामकडे पाहिले.

म्हातारा रंगराजला नमस्कार करून म्हणाला—
बाबा, माझे दात वेवदयेन भजून शाबूत आहेत. माझ्या आयुष्यात कव्हातरी मी थोडसे काजू खाल्लेले मक्की पण एकदम इतके काजू मला कधीच मिळालेले नव्हते." असं म्हणून ते पोटले उघडून आनंदाने त्यातले काजू जात सात म्हातारा तिथेच निघून गेला.

भुरग्याने थ्याकळ होऊन तिथे आलेल्या म्हातार्याच्या जहज्यावर सतुष्ट भाव पाहून पयनाम काही विचारात राहून गेला. त्याला राहून राहून असं बाई लागले की—
आपण जो काही दान-धर्म करीत असला त्या

पेक्षा रंगराजच हे वान मोठ आहे. रंगराजने आपली इच्छा मारून एका भुकेल्या जिवाला खात केले आहे पण मी कधी अस वान करू शकलो नाही. कोरडा तपदेव देण सोप आहे, पण स्वतः अचरणाने जाणवणे कठीण।—हे सत्यही त्याला ठामगळ

इतका घेत तो रंगराजला एक सामान्य माणूसच समजत होता पण आता मात्र त्याला तो एक उत्तम माणूस वाटू लागला! त्याने म्हटले—'रंगराज मला मोठे आश्चर्य वाटतय आपण दोघांनी एकाच दुकानात काजू खरोदला होता'

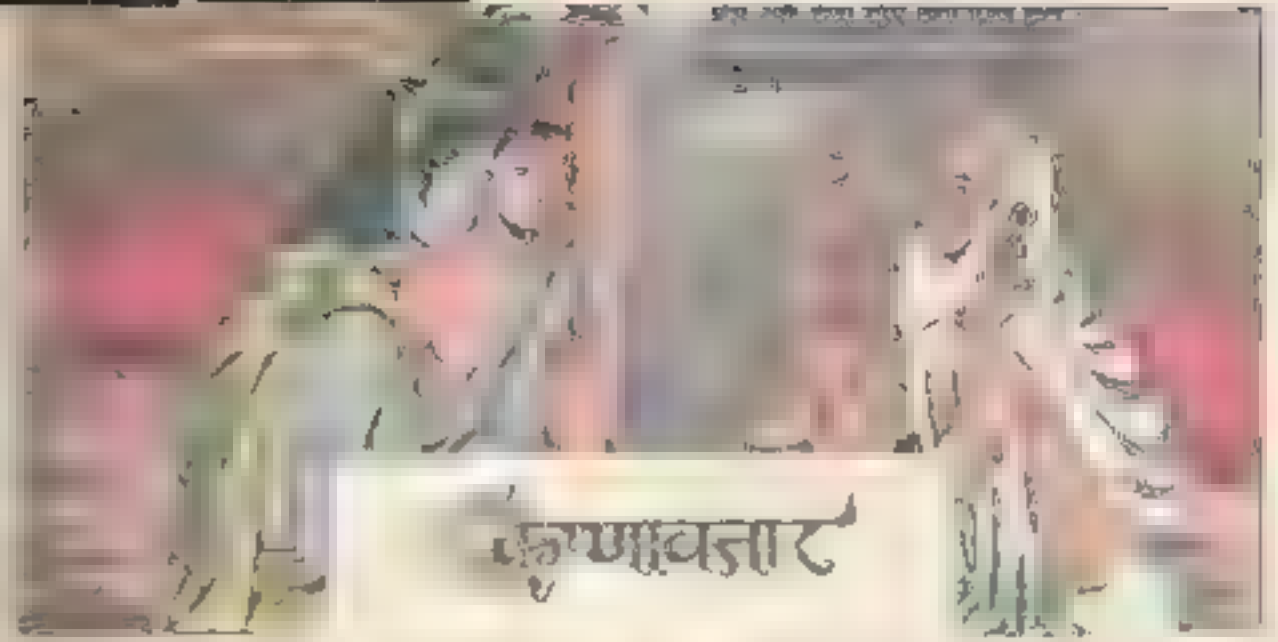
यावर रंगराज हसून म्हणाला—'माझी बायको सर्वांशी आहे. तिला काजू बायको इच्छा झाली म्हणून आज काजू खरेदी करून घेऊन आलोला होता परो, इतकच मला काजू खरोदण्याइतका माझी ऐत नाही'

यानंतर रंगराज जवळच्या एका विहीरीवर गेला अन् हातपाय धुवून, पांशा पिऊन परत आला. तोपर्यंत आता गव्हीहा

नयार झाला होता वाटत पुढीलप्रमाणे उत्तरून रंगराज आपल्या घरी निघून गेला. घरी पोचताच समार येऊन त्याची बायको विचारू लागली—'आजकल काजू माझ्यासाठी?'

रंगराजने नकारभूषक मान हुकवला अन् बायकाला सर्वे हुकीकत सांगितली—'ओहो, अस झाले होय!' अस म्हणून त्याची बायको बेलोतल्या इतर किराणा वस्तु बाहेर काढू लागली, अन् इतक्यात आश्चर्याने म्हणाली—'अरे हे काय! काजूची पोटली तर आहे की आ बेलीत!' अस म्हणून तिने पोटली तबक्याला दाखवली

रंगराजलाही यावर मोठे आश्चर्य वाटले! क्षणभर विचार करत तो गप्पच राहिला अन् मग म्हणाला—'पयनाभ कायच जागला माणूस आहे त्याने मला विचारले हात की मी काजू कशासाठी खरीदले होते ते, अन् मग मी जेव्हा मागील ध्यायला विहिरीकडे गेलो, तेव्हाच त्याने आपले काजू माझ्या बेलीत ठेवले अगळे पाहिजेत

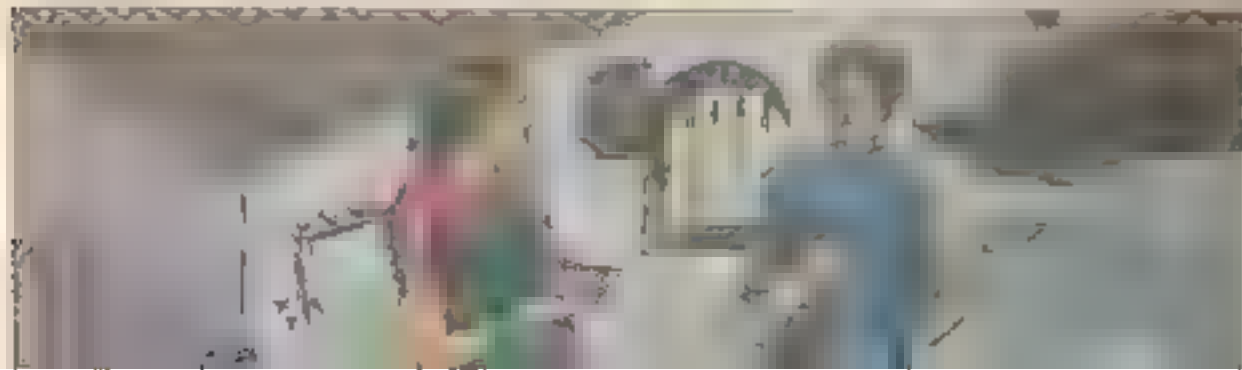

कुण्यावजार

त्या रात्री जेवण, बकरास व अकूर घेता

मोठ्या मुलाने एकाच वस्तू अर्धी कन्धानंतर ते तिचे ओपण्यासाठी एकाच जागे माझवे आले. तेव्हा अकूर कुठल्या समजानून मागू लागला, 'इम्मा, तू आपल्या आईच्या पोटी जन्म घेतल्यानंतर हे असले हीन दर्जाचे जीवन जगत असक माडी कार्य पार पाडलोस, पण आता हे जीवन पुरे झाले, आता तू आपल्या स्वतःच्या वशाच्या बस आणि प्रसिद्धा दे. तुझे पिता वमुदेव एक महान् व्यक्ति आहेत तुम्ही दोघही माऊ सर्व गोष्टीत अत्यन्त समर्थ अस आहात असे पराक्रमी दोन दोन पुत्र असूनही वमुदेव मात्र कसाला भिऊन त्याच्या दरबारात अपमानास्पद जीवन कंठत आहे

कस तुमच्या पिताची निन्दा करतो ती गकूनही आमच्यासारखे लोक दुःखान मान आली घालून अशु शाळण्याएलिकडे काही करू पाकत नाहीत तुझ्या आईच्या—देव—कीच्या दुःखाला तर काही सीमाच नाही. तिच्या पोटी जन्मनंत्या सर्व मुलांचा कसान वच केला! इतक्या मुलांना जन्म देऊन ती एकाहा मुलाला स्तनपान देऊ शकली नाही कुणा, नू इतका सुन्दर आहेस, पण तुझ्या आईला तुजं हे सुन्दर मुखकमल पहायची एकदा तरी संधी मिळाली का? म्हणूनच मला अस वाटत की आता तिचे मातृत्व सफल करायची जबाबदारी तुझ्यावरच आहे तुझ्यासारखा मुलगा असूनही ती शत्रुदिवस लोकमग्न रहान जमेत तर या

पक्षा ती वासं भगती तर बरच झाल अमन की नाही ?”

अक्रुराचे हे बोलणे ऐकून कुष्णाच्या लजात जाले—की, मधुरा नगरीला जाऊन कसाचा सहार करून आरले माता-पिता वसुदेव-देवकी यांना मुल देणे हेच आपलं कर्तव्य आहे !

सकाळ झाल्याबरोबर अक्रुर, कुष्ण व बलराम प्रातः कर्मे करून रथावर स्वार झाले. रथ हाकत अक्रुर गोकुळ पार करून मधुरेली भागाच्या रस्त्यापर्यंत पोचला. काही गोपिका रथाच्या मागमागे काही अंतर आल्या, कुष्णाचे प्रयाण त्यांना आवडलं नाही, काही जणींनी याबद्दल अक्रुराची खूप

विन्दा केली. काही लोकांनी विचारले—
“उद्या एकादा राक्षस येऊन आमच्यावर हुल्का करू लागला तर आमचे रक्षण कोण करील ? आमचे काही यावयाले कुष्णाळा आयला अनुभूति देत आहेत. वेड तर नाही लागलं त्यांना ?”

थोडे दूर जाईपर्यंत सवें रथामागे पावले, पण नंतर मात्र रथाचा वेग वाढला व गोपिका मागे बसल्या. तेव्हा एका जणी त्या पांढल्या आणि रथ बुळीच्या लोटात भवूय होईपर्यंत एकटक तिकडच पहात राहिल्या आणि मंतर नाइलाजाने गोकुळात परतल्या.

दुपारपर्यंत प्रवास केल्यावर रथ कार्मिन्दी किनारी एका कदम बुलावाली पावबऱ्यात आला. अक्रुर बलराम व कुष्ण यांना म्हणासा—“मी नदीत स्नान करून, अग्नि देऊन आत्ता परत येतो, तोपर्यंत तुम्ही दोघं रथातच बसून रहा. या अवधीत पांढही बराच बसत जातील.” असे म्हणून अक्रुर नदीच्या बाजाल उतरला—आणि कमरे इतक्या पाण्यात जाऊन त्याने बुडी मारली.

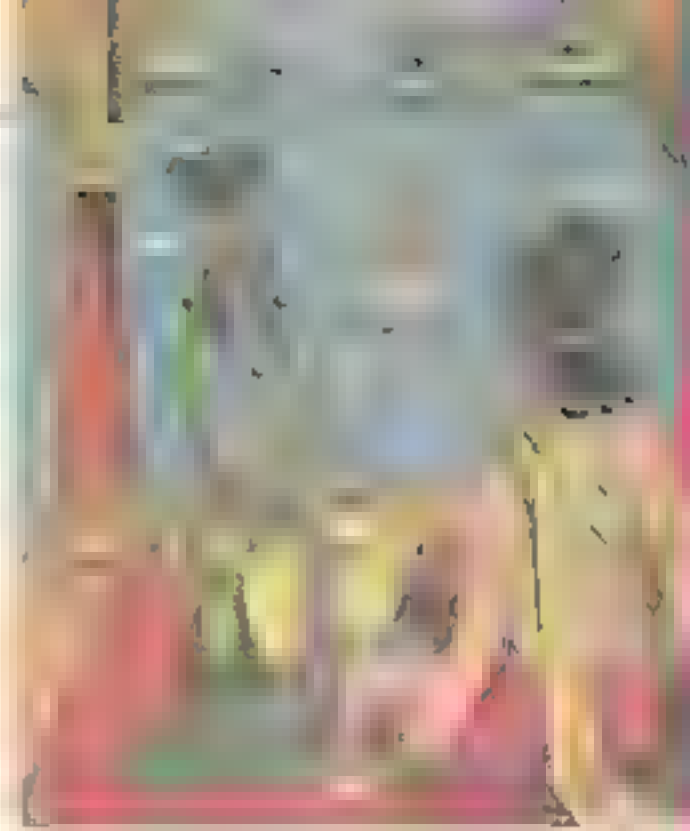
पाण्यात अक्रुराला रसातळ दिमू लागलं ! तसे वासुकी, कर्कोटक इत्यादी नागभंछ मुक्त संचार करत होते. मत्स्यन्त सुंदर पद्धतीनं बनवलेल्या रत्नमंडपात सहस्रकथा

अक्रुराची हाय नाग अक्रुराला दिमूला शेवाचा देह स्वच्छ पांढरा आणि कुडकी भाजल्या वदमून दिला त्याच्या सव-लवल्या जिभाची जाळ विवेच्या तारेसारख्या बघल दिसत होती, त्याच्या दोन्ही बाजूला मसळ, नागर व तासकृज भक्ति केळल अगळे फडफडत होते. जयनागाच्या रथा कुण्डळावर रथासजर्जाचा व कमलनयनाचा कुष्ण दीनबन्धन धारण करून बसलेला.

अशा रूपात दिसलेल्या कुष्णाची अक्रुराने मंदोच्चाराणाने आराधना केली व मानसिक रुपानेच निरनिराळ्या पूजासाहित्याने त्याची पूजाही केली.

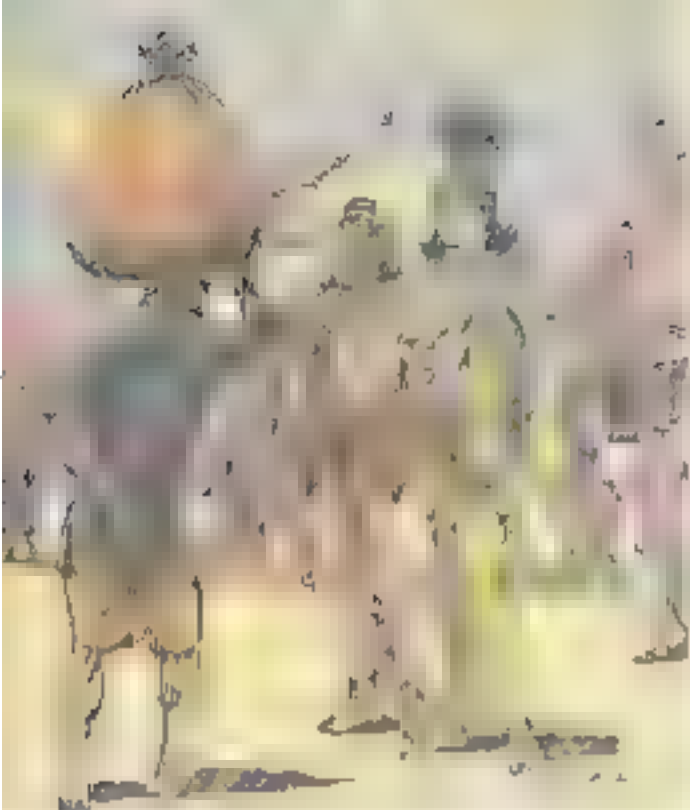
धावनर अक्रुर जेव्हा पाण्याबाहेर आला तर त्याला समोर काय अद्भुत दिसलं ! रथावर बसलेल्या बलराम व कुष्णाच्या शरीरावर त्याने केलेल्या पूजेचे साहित्य मत्स्यस्वरूपात अक्रुराला दिमून आलं. हे पाहून अक्रुराला फारच आश्चर्य वाटले अन् पुन्हा सात्री करून घेण्यासाठी त्यान पाण्यात बुडी मारली आणि आदिशेष व त्यावर बसलेला कुल्ल यांना पुन्हा एकदा पाहून घतल.

शेवटी आपले अनुष्ठान समाप्त करून अक्रुर जेव्हा बाहेर आला, तेव्हा कुष्णान त्याला विचारले—“अक्रुर, बराच उशीर

केकास पाण्याबाहेर पायला ! पालाळान आपल्याला नक्कीच काही तरी अद्भुत दृश्य पहायला मिळालंय दिसतय ! तुमच्या चेहऱ्यावरचं अजूनही दिसणारं आपणयें पाहून मला तल वाटतय !”

“देवा, आपणाजवळ राहण्याचे आश्रय मिळालय यापरत अद्भुत आपली काय असणार ? आपण व आपलं हे बंधू आसा जसे दिसत आहात तसेच अगदी मी आपला पाण्यातही वाहिल आरल्या यथार्थ रूपाचे वर्णन करणे शक्यच नाहीदेवाकाही शक्य होणार नाही ! अशा परिस्थितीत मी विचारा कोणत्या झाडाचा पाला ! पाण्या-वर असाच वास्तव्य-भाव ठेवून आपण

अनुग्रह करावा हीच इच्छा ! वर, आपल्याला नगरात पोषायला हव" अकूर म्हणाला

कृष्ण हसून म्हणाला—"आता आम्हा तुमच्या हाती आहोत, आमच्या हाती काम आहे ? तुम्ही कराव तस मान्य !"

नंतर रथ पुन्हा चालू लागला. शेंबटी मध्यकाळच्या सुमारास ते मधुरला पोचले. कृष्ण अकूराला म्हणाला—"आजपर्यंत शहर कस असले, हे आम्ही पाहिले नाही. कम महाराजांना भेटपर्यंत काही आमच्या जिवात जीव रहायचा नाही आम्ही आत्ताच जरा शहराच्या मुख्य रस्त्यावर हिडून येता न ? आम्हाला परवानगी देणार ?"

अकूर ने कृष्ण याच्यासमोर पाऊल ठेवून बोली उतरवले. अन् म्हटले-"मला वाटतं तुम्हा दोघांचा वसुदेवाकडे जायचा विचार असावा ? पण, असं नका करू बाबांनो, प्रथम कसाकडे जा त्याचं दर्शन घ्यायचं नसतं वसुदेवाकडे गेल्यावर महाराज नाराज होतील" असे म्हणून कृष्ण-बलरामांना मधुरत आणल्याची सबर कसाला पोचवण्यासाठी अकूर मोठ्या वेगान रथ हाकत निघून गेला.

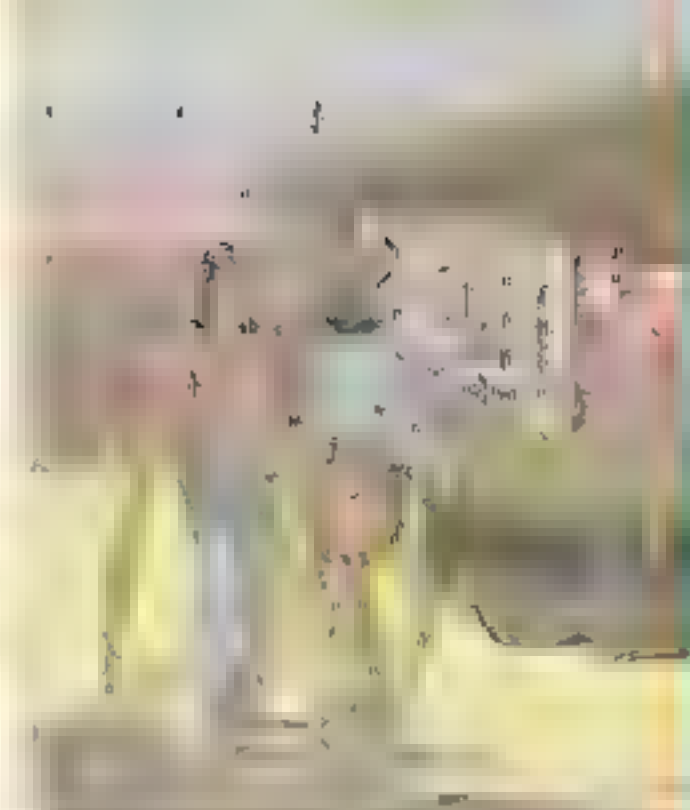
बन्धनातून मुक्त झालेल्या हत्तीच्या जाडी-सारखे कृष्ण व बलराम आता मधुरा नगरीच्या राजपथावरून शहराचे वैविध्य मोठ्या आश्चर्याने पहात हिडत होते. त्यांना नगरात असे फिरताना पाहून नागरीकही त्यांच्या-बाबतीत अनेक गोष्टी आपसात बोलू लागले.

थोडे पुढे चालून येण्यावर त्या भावाना रंगकार नावाचा एक घोवी भेटला. तो अनेक प्रकारच्या वस्त्रांचे एक मोठे मांडोड हाक्यावर घेऊन जात होता. कृष्णाने त्याला हाका भाकून म्हटले-"बाब रे बाबा बरासा, आम्ही आता राजांच्या दर्शनाला जात आहोत. राजमभत प्रवेश करणाऱ्यांनी चांगल्यापैकी वस्त्र धारण करायला हवीत ना ? तू फार चांगला माणूस दिसतोस. दे ना आम्हाला यातका काही चांगली वस्त्र निवडून !"

हणाने बोलला एवढेच बरे सांगायलाच. तो चिडून म्हणाला-"अरे बा रे बा ! अगलाच बनावर बरायला नेणाऱ्या असं म्हणू असंस्कृत गवळ्यांना कस महाराजांची वस्त्र हवीत काय नसायला ? वा वस्त्रांबाबत तुम्हाला काय माहिती असणार म्हणा ! अनेक पाठमोठ्या राजांनी कस महाराजांना मदी हाकले पाठमोठ्या वस्त्र आहेत मात ! मोठे आले वस्त्र मागणारे ! निरर्थक बहबड बंद करून चालू लाग आपल्या वाटेने !"

बोव्याचे जमने उडत उतर ऐकून कृष्णाच्या चांगलाच राग आला ! त्याने घोव्यावर तलवारीचा वार करून त्याचे अस्त्रक बराबगळे केले ! घोवी तिथेच धकन पडला त्या घोव्याला अनेक जायका होत्या. त्या सर्वजणी घाबत तेच आल्या अन् समोरचे दुकान पाहून गान्हाणे लावायला येणारे राजाकडे निघून गेल्या !

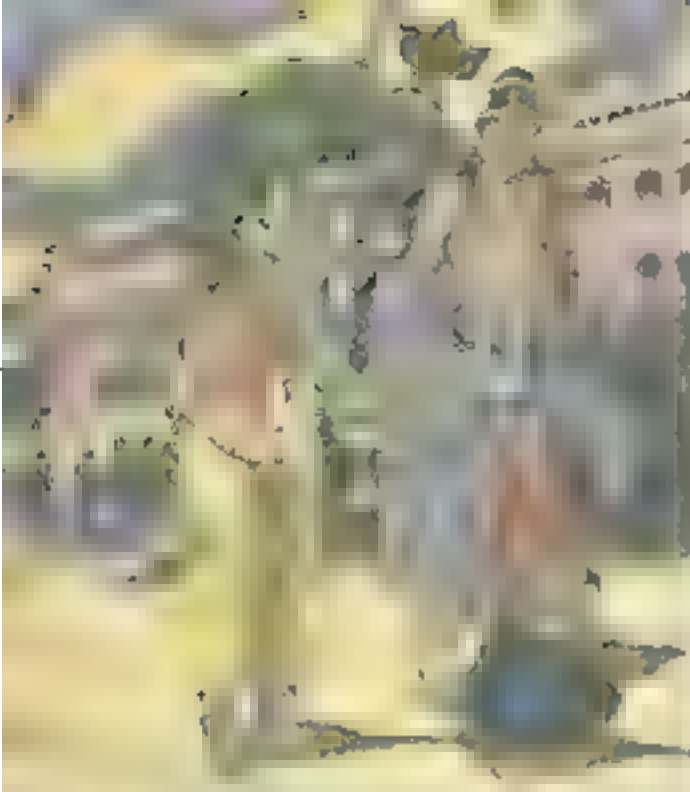
सुंदर वस्त्रे आणि कुजे त्यागलेले ते दोघ भाऊ राजपथावरून पुढे जाऊ लागले आणि त्यांना एक कुच्चा दिसली. तिच्या हातात सर्वत्र सुगन्ध पसरवत कसकारे चन्दन भरलेले एक पात्र होते. कृष्णाने जवळ जाऊन त्या स्त्रोच्या चेहऱ्यावरील दुःखा उचलून तिच्या डोळ्यात आपली दृष्टी निक्षेपणे मिळवून तिला विचारले-"ह

चन्दन तू कुणासाठी घेऊन जात आहेस माग बरे ?'

"कस महाराज स्नान करतून आता या चन्दनाची वाटच पहात असतील माझ्यावाचून इतर कोणी उगाळलेले गन्ध त्यांना चालत नाही. मी स्वतःच रोज हे गन्ध उगाळून घेऊन त्यांच्या अंगाला लावायला हव ! अरे, तुम्हाला पाहून नावावले मी अन् सर्व बोलत बसले तुमच्याशी ! आता माग क्षणभरही थांबून चालणार नाही मला !" मानावर येत कुच्चा म्हणाली

"आम्ही दुसऱ्या प्रातातून आलेले मल्ल-बोड आहोत तुमचा राजा, राज्य आणि

धनुष्य सत्त्वय पहाण्यासाठी या सगरात
पावली आठ नू म्मन च भाठपण आम्हाला
सांगितलस. पण आम्ही कसं मुमकच कस
जुश ज्हावं मुझ्यावर ! त्या भाठपातन
चन्वन दिलस तर आम्हीही हाच ते कामच्या
मगला जावून बाटात आऊन बरबारात
जसू." कुण्या म्हणाला.

कुण्याचे हे बोलणे ऐकून कुज्जना हसू
आले. चन्दन पुढं करत ती म्हणाली-
"ठीक आहे, म्या जावानो हे चन्दन"

कुण्यात प्रथम चन्दन बलरामाच्या हाती
दिले त्यातले धोडसे घेऊन आपल्या अगाला
जावले अन् जाकीचे तेथे जमसल्या मुलांना
देऊन दाकले यानंतर कुण्याच्या मनाने

आमं को पा कुज्जच्या पाठ ने कुबड नीट
करावे मनात हा विचार आल्याबरोबर
कुण्याने कुज्जेच्या पायाच्या बोटावर
आपल्या पायाची बांटे हावून बरली आणि
हाताच्या तबतीने त्याने तिच्या चेहरा वर
उचलला, आणि काय आपचये ! आपसरा-
तच कुज्जेच्या शरीरात करक बडन माला !
तिच्या शरीराचे बाकडेपण निपून येने अन्
कारीक कबर, सपाट पाठ अन् नीटस तंच
बाधा तिला प्राप्त झाला ! आपला हा देह
निला स्वतःलाच फार आवचये
बाटल, तिच्या आनन्दाचा पारावार राहिला
नाही. हसून कुण्याचा हात आपल्या हातात
घेत ती त्याला म्हणाली-"आपण माझ्या-
वर केवढा मोठा खफार केला आहे
आपण सरासर फार महान् आहात. आता
माझ्या बरी पायपुळे लाडून मला चन्म
करा. असेच पुढे जाऊ म्हणाल तर ते काही
जवणार नाही."

"मी आता फार गडबडीत आहे. पुन्हा
कंज्हातरी मक्को बडन तुझ्या बरी. घसून
चाल की तू माझीच एबी आहेस." अस
म्हणत कुण्याने मोठ्या युक्तीने हळूच
आपला हात तिच्या हातून सोडवून घेतला,
आणि बनरामासह ती पुढं निघाला.
ते दोघेही आपला उद्देश प्रकट न होऊन
देता, साव्या मक्क्यासारखेच व्यवहार

वांदोवा

पण हे घडने कसं ?" पतीने सांगितले.
मी जगलात प्रवेश करून सांगू सर्व जण
एका ठिकाणी जमवून ठेवून देतो अन् सगले
मला लाड्याचं करू यत्त मग तीन दिवस
असे चाळवल्यावर मी परत पळून आपले
कपडे घालू लागलो की पुन्हा मला मनः
रूप प्राप्त होतं पतीने नोट समजावून
सांगितले

"पण हे काय म्हणू ठेवता कुठं ?"
पत्नीने मोठा शरीरपथाचा आवाज
निघाला

पतीने तसेच मला पुन्हा नोट आणून
देवात पुढील जन्म जन्म जन्म
जन्म जन्म जन्म जन्म

ताही तर झालच, घसा जन्मवर लाड्याच्या
रुपातच स्थाव्र लागेल !" पतीने सांगितले.

हे ऐकून तर त्या कुष्ठ दायकोला
मनातल्या मनात फारच आनंद झाला.
पुन्हा ती कपड मुर्खित ठेवण्याची जागा
सांगण्याबद्दल तिने फारच हट्ट केला पतीच्या
वाटले कि पत्नीच आपल्यावर अपार प्रेम
भाहे, आणि या विषयामातच त्याने आपले
हे गुणगुह्यही तिच्या सांगून टाकले—
"जगलाच्या मध्यभागी एक वाठके देखील
आहे. त्याच्या मागल्या बाजूच्या लाड्याच्या
मध्यावर असल्या लडकात एक पोचला
साहे. त्या वाकळ्यात मी आपले कपडे
ठेवून राहतो

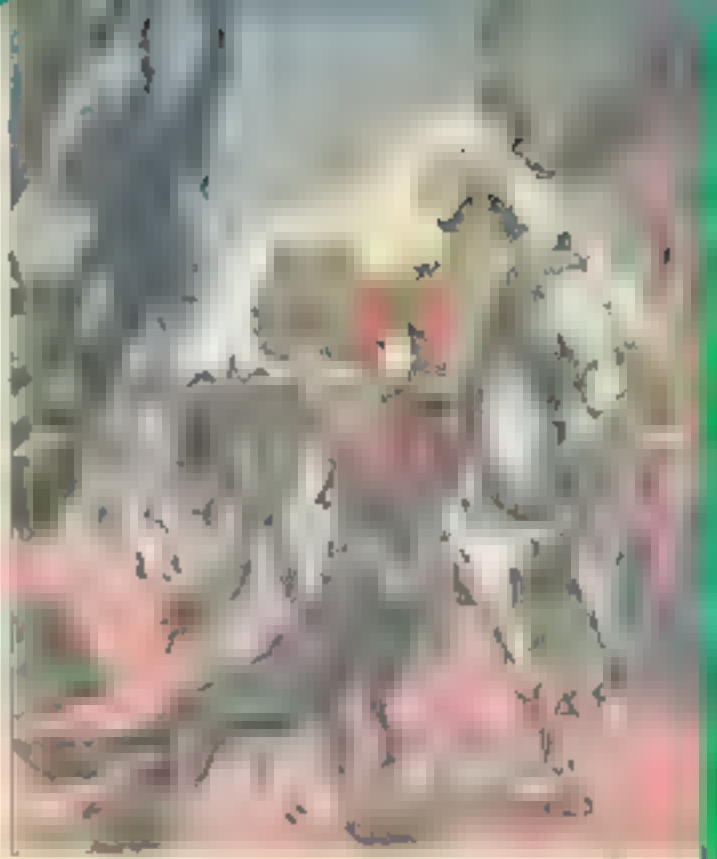
पुढच्या वेळी तिचा पति जवळ जगलात
मला, तेव्हा तिने आपल्या प्रियकराला
निरीप पाडवून बाळाबून घेतले अन् त्याला
आपल्या नवऱ्याने म्हणून सांगून टाकले
तिच्या सांगण्यावरून तो जगलात येता
आणि त्याने त्या गुप्त जागवून तिच्या
नवऱ्याचे कपडे उचलून तिच्या आजूने दिले.
ते कपडे तिने एका मोठ्या वेढ्यात ठेवले

लाड्याच्या वेगवेगळ्या सामान तीन
जगलात काढल्यानंतर आपले कपडे
नवऱ्यासाठी नवऱ्याच्या जागी आला.
पहाता तो काय, कपडे गायब ! आपल्याच
बायलाचे आपल्याच कपडेही गळत त्याने

जाळवली, पण तिचा सुट
तो? बागकडे जाण्यासाठी
कपडे तो जगलातवर पहाता असता तर
माणसांनी न्याची शिकार नेली असती
इकडे काही वाठवडे त्या कुष्ठ दायक
लाड्याच्या आपल्या नवऱ्यासाठी राहून—
भकून घाबवले अन् सेवटी ज
प्रियकराला ललन करून भाठवा आनंदाने
राहू लागलो !

एक दिवस राजा शिकारीसाठी त्या
जगलात गेला. त्याच्याबरोबर झालेल्या
कुठ्यानी या लाड्याची कास लागली
आणि ते भकून भकून लाड्याच्या माग
लागले राजा व त्याच्या बरोबरच्या इतर
शिकार्यांनीही कुठ्याच्या मागोमाग आपले
घोडे धावले

शिकारी कुठ्याच्या हाती न लागता
लाड्या काही कास पळून राहिला व जवळी
दमला भरनाला तयार होऊन सेवटी ला
एका जागी उभा राहिला ! त्याला दिसले
कि अनेक कुत्रे व माणसे त्या
जवळ येत आहेत त्याच्याच बरोबर पण
अनेकांच्या हाताला त्याने आलेखले अन्
इतक्याच सणी तो राजाजवळ पोचला
आपला एक पाय उचलून लाड्याच्या
रिक्कीवर ठेवला अन् आपले उर त्याने
राजाच्या सोबतच ठेवले

ही निशिच मोठे पाहून राजाला मोठे
प्राश्न्ये वाटले ती प्रथा— म
आश्चर्य ! हा लाड्याला माझ्याकडून असत
रव आहे असे वाटते शिकार्यांनी आपल्या
कुठ्याला आवडत आणत या लाड्याला
जगलातच सादून देऊ

राजाने सांडत दिले तरी लाड्याने
राजाची साथ मांडली नाही, राजा आपल्या
मनालाकडे जाऊ लागला त्या लाड्याही
जगलात जगलात त्याच्या चाड्याच्या आज
बरोबर जात राहिला

लाड्याला आपल्याबरोबर राजसहाला
पयले झालला पाहून राजाने आप
गवकामा आज्ञा दिली— लाड्याला माझ्या

संख्या

उपनिषद्

हनुमंती मंदिर

शोकडो वर्षीपूर्वीचो गोष्ट आहे. देवगिरी राज्यावर विक्रमसिंह नावाचा राजा राज्य करीत होता. त्याच्या बराचरा एक मंत्री होता-युगधर, आणि एक सेनापति होता-शशिवर्मा. युगधर महान् बुद्धिमान होता व शशिवर्मा महान् पराक्रमी होता. या दोघामुळे देवगिरी राज्यावर आक्रमण करायला कोणी धजत नसे. अजय देव राज्यात प्रजा सुखा-समाधानात रहात असे. याच काळात सेनापति शशिवर्माला एक दिवस हृदय-विक राज्या भटका भिला आणि त्यातच त्याचा अंत झाला. जेव्हा राजागृह माठी समस्या निर्माण झाली की शशिवर्माच्या जागी सेनापति पदाचा हाणाची नियुक्ति करावी? शशिवर्माच्या नादीचा सेनापति सहज मिळणे कठिन. राजा विक्रमसिंहाने सर्व राज्यांत सर्वा केली आणि सेनापति-पदासाठी योग्य

म्यक्तीची निवड करण्याबाबत राज्यभर ही गिटवली. एकही एकून युद्ध-विजय असं जनक समजत राहिले. यण्यासाठी राजधानीत येऊन पाचव

या सर्व तरणांसाठी पाहण्याची, लढण-युद्ध, मज्ज-युद्ध लाठी चालविणे वगैरे विविध स्पर्धा याजण्यात आल्या. शकटी तबळ तबळ सर्व स्पर्धांमध्ये सारखे मणी असं दोन यवक निघाले-निशान्त आणि निशान्त या दोघांची शक्ति व सामर्थ्य समान दिसू लागले. दोघांची काण सरस हठरविण काठण होऊन बसले. सेनापति पदात दोघातून कोणाची निवड करावा हे राज्याला समजत न.

शकटी राजाने सर्व युगधराशी पुनः प्रसन्न केली आणि धनुर्विद्येचे एक प्रात्यक्षिक मागले. दोन बटाच्या बाटांच्या फाटून दोन छोट बटावरी पक्षी

म्हा पक्ष्यांचे प्रतिविम पाहून बाणात वरोबर पक्षी पाडायचा.

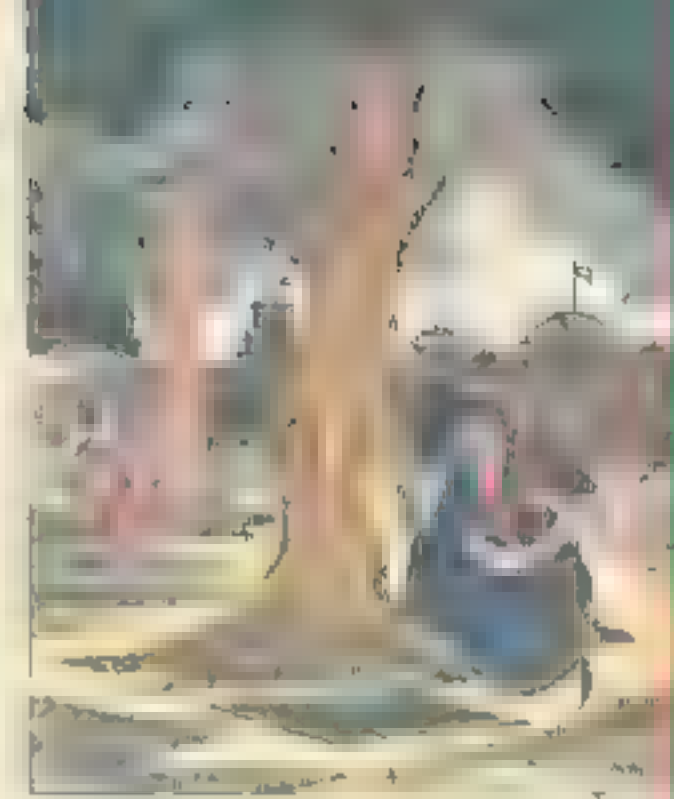
बाळा मिळताच निशान्त दान-नेम पाहता पण निशान्तला हे काम करायला प्रमत्त विलम्ब लागला. त्याने आरक्षण प्रतिविम पाहून बाण कांन राखण्यासाठी थोडी इकड तिकडे हालवाल कळत योग्य पवित्रा घेतला.

राजा विक्रमसिंहाने प्रमत्ततापूर्वक युगधराचा सांगितल- "सत्रीजी सेनापति-पदासाठी मला निशान्तच अधिक योग्य वाटतो तुम्ही काय म्हणता?"

"लगा करावी सत्राराज! मी आपल्या विचाराशी सहमत होऊ शकत नाही. युगधराने विनयपूर्वक निवेदन केले.

"महामंत्री, आपण अस का बरं म्हणता? निशान्तने आदेश मिळताच दुसऱ्या क्षणी लढाई चालू पाहता. निशान्तने पहात राहिला नि थोड्या वेळाने त्याने पक्षी खाली पाडला." राजा विक्रमसिंहाने विचारले.

बाबर मंत्री उत्तरला-"महाराज, जस पहा, निशान्तला लक्ष्य-भेद करायला विलंब लागला हे खर आहे. पण यामुळे त्याचा योग्यता कमी होत नाही. सध्या होतून एव

पान ही खाली मडू नये असा विचार करून बाण सोडायला निशान्तला थोडा वेळ लागला. पण त्याने आपल्या याजननसार फक्त पक्षी खाली पाडला. निशान्तच्या बाणाने मृमता पक्षीच नव्हते. जे पान निशान्तलाची एक फाटी ही खाली आली. बाबर राजा विक्रमसिंह पुन्हा विचारले.

मंत्री राजाला म्हणाला-"महाराज आपण परवानगी मिळत तर एक आपल्या दोटी स्पर्धा देवण्याचा माझा विचार आहे. मग आपण निणय करू शकल की बुद्धिवल नि वाढवत सार समान शक्ति असणारा युवक निशान्तच आहे."

विक्रमसिंहाने मयाची शक्ती मान्य केली

युगधरासो लावडतीस दोन कुऱ्हाडो आपल्या निखिल व निशान्त दोघांच्या हातात एकक कुऱ्हाड दिली आणि समारची दोन वडाची झाडे लोडण्याचे काम त्यांना सोपविले. त्यांना लावण्यात आले की जा प्रथम झाड पाडील, त्याची सेनापति-पदावर नियुक्ति करण्यात येईल.

हातात कुऱ्हाड आल्यावरोवर निखिलन उल्हासान झाडावर प्रहार करायला सुरुवात केली. पण निशान्तसो एकवा कुऱ्हाड न पारखली. कुऱ्हाडीला धार नाही हे त्याला यत्नातून एक दिवस पण न समजले. त्याने धार नसलेला

अशा प्रकारे जवळ जवळ दोन तास गले तोपर्यंत निखिलन झाड तोडण्याचे काम अर्धे सोपविले. निशान्त मात्र अजून धार धार लावण्यातच गुंतला होता.

राजा विक्रमसिंह हे सव मादक्यानि पालन करीत

पोड्या वेळाने निशान्तने आपल्या धारदार कुऱ्हाडोकडे कोतुकाने पाहिल आणि झाड तोडायला सुरुवात केली. तोपर्यंत निखिलचे हात दमून गेले होते. आता त्याच्यात काही प्राण राहिले नव्हते. तूट डीच्या पायांचा झाडावर काही परिणाम होत नसल्या दिसेना.

पण निशान्तने मात्र न घकता जलद गतीने झाड तोडण्याचे काम पूर्ण केले. हे पाहून निखिल आपल्या भववट सोडल्या झाडाकडे निराशने पहात तेथेच बसून राहिला.

राजा विक्रमसिंहाला अस्यत आनंद झाला आणि त्याने मंत्री युगधराला मानिशन दिले.

राजाने सत्काराने निशान्तला सेनापति बनवून त्याच्या सत्कारार्थ एक मोठा समारंभ घडवून आणला. युगधर व निशान्त या जाहीने राजा विक्रमसिंहाला राज्यात रमारात सर्व प्रकारे सादर केले.

एक दिवस राजा लावली एक वडाची शक्ती आपली छोटो आपली बायली होती आणि आपल्या कुटुंबासह तो तिथे राही पण बायल हात तो समीन व सोपडी शिवाय राजेश जवळ आपली संपत्ति म्हणून गावीच एक वासरु आणि बांड्या कावड्या पण होत्या.

राजस रोज सत्कारी उडून गावाची धार काढी, तिला धारा धाकून स्वतः शिला भान लाई दुपारच जवळ बसून तो बांड्या दिकण्यानाठी घराबाहेर पडे सत्काराकडे पयले आपपाळण्या गावात बांड्याचा व्यापार करून बरी परत.

एक दिवशी राजेश एका वडाच्या झाडाजवळ पावला तेव्हा दुपारची वेळ होती. जवळच एक विहीर होती. राजशने आपले बांड्याच मंडीत झाडाखाली ठेवले

आणि लोटा भर पाणी घेऊन आला पो- भर ठेवला आणि जे काही शिल्लक राहिल ते असा विचार करून सोडून दिले की एकाच कुत्रे घेऊन साफ करून आईले. अग आपले बांड्याच बडल झाडावर उचलून पुढची वाट भरली.

राजेश जाताच तिथे एक ब्रह्मराक्षसो येऊन टपकळी तिथी झाडावरची जुना सोपडी मोडून पडली होती. म्हणून आपल्या नवी सोपडी बनवण्यासाठी ती या वडाजवळ आली होती. राजशने तिथे जवळ ठेवलेले तिला दिसले. भूकने व्याकुळ झालेल्या ब्रह्मराक्षसीने मटामट सार शिल्लक अग लाऊन टाकले.

ब्रह्मराक्षसीने यापूर्वी केवळ कच्चे मांस नि रक्त यांचाच आस्वाद घेतला होता आता तिला कळले की माणसाचा आहार किती स्वादिष्ट असतो तिच्या मनात

नाम राज अगला भाजन मजबूत है
मरण + मरण सादर बोद्धे पदमंजरी
नाम रजश मज्जिमसुत्तों आत पदमंजरी
निधन वमना

दिवस भरचा जगावर मागून राजेश
त्याच वाटेत परत आला वदाच्या आवा
खली बागड्याच वडल रुखल, आणि
वहिरावर जाऊन गाणी पिऊ ललून
नित्य त्याला एका बाईच्या रडण्याचा
आवाज ऐकू आला राजेशने माग वळून
पाहिल तर वदाच्या मुण्याशी एवढे बंड
मटत असताना दिसली

बौद्ध धर्म की शास्त्रों 'सुद्धनस क' ।
मार्गशास्त्र विष्णु १२४

[illegible]

दिनांक : ११/११/२०२०
 १. उद्देश्य : यह किताब बच्चों के लिए है।
 २. विषय : यह किताब बच्चों के लिए है।
 ३. लेखक : यह किताब बच्चों के लिए है।
 ४. पाठक : यह किताब बच्चों के लिए है।
 ५. निष्कर्ष : यह किताब बच्चों के लिए है।

[illegible]

राजशत सहायक्षमांची अहं मान्य वत
राजेश आईच्या शिपायांच्या त्या सहायक्षमांना
घरी घेऊन आल्या राजेशच्या घरात ते
आपल्या नवऱ्याच्या राजेश त्या आईना
सर्व हक्कात एकलो बायकांना विचारले
आई तुझ नाव काय ?

मन्त्र राव आहं व स्वा गङ्गाशर्मा
चक्रवर्तुलर दिक्

द्विमासपञ्चम रात्र्या राज्ञः
यदा काम रुद्ध भवति तदा मरणा इत्येव

नवंबर घर झाड़ी, सदा खानी राजेश्वर
प्राचीनी प्रेम कल्याण नं गार्ह्यभरा ला
चमयला धुने जे हें दुध री पाल आन्य घर
राजेश्वर बोशक, रा घरानो नव कामान
मदल करी

[illegible][illegible]

चन्द्रिका

प्रत्येक शास्त्रकारों की भाँति साधना में
प्रत्येक प्रकार की वृत्तियों से बचना पड़ता है।
यदि किसी मनुष्य में शक्ति उत्पन्न हो
तो वह ही ज्ञान में प्रवेश करेगा, अन्यथा नहीं।

तर चो... हाती दगड...
 क... य...
 ...
 ...
 ...
 ...
 ...
 ...
 ...
 ...

मैंने जो कथन व. ६ में लिखा है नाही वे मः
व. २५। ५ में लिखा है मी अथवा परमात्मा

“हजार नाही घेत चालू लागेन!” म्हणून राजशने तिला घरातून हाकलण्यासाठी एक युक्ति योजली

तो दानवीला म्हणाला—“हे बंधू दानवी आपल्या घराच्या चारी बाजूला भरपूर मोकळी जागा आहे या जागत आपण खूप साहज लावू शकता. पण अगोदर चारी बाजूला एक भित बांधली पाहिजे तू हे काम करू शकशील?”

दानवीने मुळीच नकार दिला नाही. तिने हे काम आजदाने स्वीकारले. स्वतः पश्चीन खणून माती काढली ति बिटा बनविण्या घराच्या चारी बाजूला तिन एक छान भित बांधून काढली. मग तिन काही नवीन झाड लावली आणि एक सुंदर वाग बनविली.

राजेशला कळून चुकले की दानवी मानव नाही. गावातील सर्वांना ही गोष्ट समजली. दानवीच्या जाळघातून कसे मुक्त व्हावे याचा राजश विचार करू लागला तसे पाहिले तर दानवी कुणाला जम देत नव्हती तरी पण अशा छान्दीला जमत

अवघड शक्यतेच होत रावताना लकन न्याय्यतेवर दडपण आणून मनवान केली—“एक तर तू दानवीला घराबाहेर काढ. नाही तर स्वतः गाव सोडून चालता हो.” राजशच्या घराच्या आजू-बाजूला नहमी बंध्याचा गदी दिवत असे

एक दिवशी राजशच्या कुटुंबातील सर्व जण घराच्या आवारात गप्पा मारून बसत होते. त्यावेळा एका उदराचा पाठलाग करीत एक मात्ररी तिथे आली उदराने छलान नैर्घील एका विलगत प्रवेश केला.

राजशच्या मुलाने दानवीला विचारले केली—“दानवी मास्का, त्या उदरामा पकडून भाजणील का?”

तुला काय वाटत मी उदराला पकडू शकणार नाही? असे विचारीत सर्वांच्या समक्ष दानवीन उदरासारक सहान कर बारण केले ति विलगत दुसरी माग्य वळ पाहून राजशने एक घमस्मर मते आणून बीळ खणून टाकत तेव्हा पासून दानवी पुन्हा कुणाला कुठे दिसली नाही

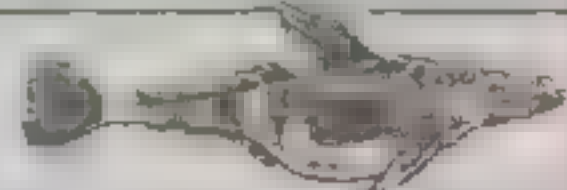
नसागिक भाइचय

विशाल दया

महाराष्ट्र पोलीस अधीक्षक जयशंकर राव कोरापूर यांच्या जन्मदिनानिमित्ताने विशाल दया असेल असे पद सादर करत आहे. महाराष्ट्र पोलीस अधीक्षक राव कोरापूर यांच्या दया, समता, धर्म आणि सत्य विचाराने बनलेली व्यक्तिता ही नव्या प्रकाशाने प्रदीप्त आहे. विशाल दया ही पोलीसकामातून दिसून येत आहे. दया ही पोलीसकामातून दिसून येत आहे.

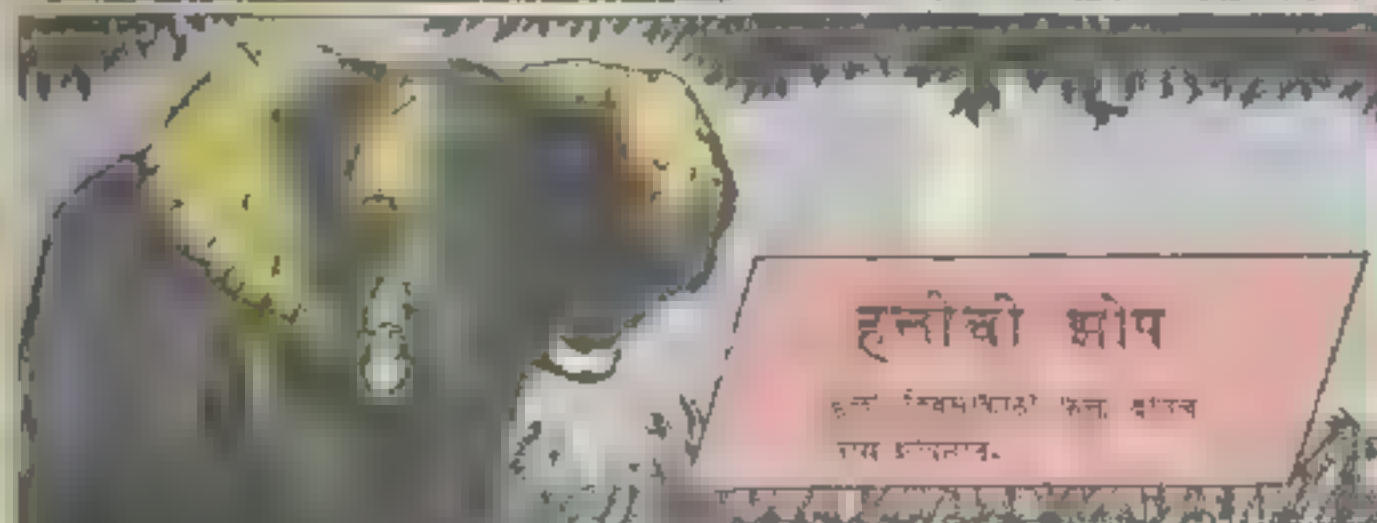
महाराष्ट्र पोलीस अधीक्षक जयशंकर राव कोरापूर यांच्या जन्मदिनानिमित्ताने विशाल दया असेल असे पद सादर करत आहे. महाराष्ट्र पोलीस अधीक्षक राव कोरापूर यांच्या दया, समता, धर्म आणि सत्य विचाराने बनलेली व्यक्तिता ही नव्या प्रकाशाने प्रदीप्त आहे. विशाल दया ही पोलीसकामातून दिसून येत आहे. दया ही पोलीसकामातून दिसून येत आहे.

दिसणार रमत

महाराष्ट्र पोलीस अधीक्षक जयशंकर राव कोरापूर यांच्या जन्मदिनानिमित्ताने विशाल दया असेल असे पद सादर करत आहे. महाराष्ट्र पोलीस अधीक्षक राव कोरापूर यांच्या दया, समता, धर्म आणि सत्य विचाराने बनलेली व्यक्तिता ही नव्या प्रकाशाने प्रदीप्त आहे. विशाल दया ही पोलीसकामातून दिसून येत आहे. दया ही पोलीसकामातून दिसून येत आहे.

सहारा

हत्तीची झोप

हत्ती विषयाने लिहिलेले काही कादंबरीचे नावे आहेत.

हित-अहित

एक गावाच्या राजासह याचे शिपाई एका लग्नाला बोलत असत. तो एक पुरोहित
बुद्धिमान होता. राजाच्या मृत्यूने तो राजाचे शिपाई आणि त्याच्या
शिपाई त्याच्या कद करून घेतून शिपाई होते. राजाचे शिपाई राजाच्या शिपाई
शिपाई राजाच्या शिपाई राजाच्या शिपाई राजाच्या शिपाई राजाच्या शिपाई

शिपाई राजाच्या शिपाई राजाच्या शिपाई राजाच्या शिपाई राजाच्या शिपाई राजाच्या शिपाई
शिपाई राजाच्या शिपाई राजाच्या शिपाई राजाच्या शिपाई राजाच्या शिपाई राजाच्या शिपाई
शिपाई राजाच्या शिपाई राजाच्या शिपाई राजाच्या शिपाई राजाच्या शिपाई राजाच्या शिपाई

शिपाई राजाच्या शिपाई राजाच्या शिपाई राजाच्या शिपाई राजाच्या शिपाई राजाच्या शिपाई
शिपाई राजाच्या शिपाई राजाच्या शिपाई राजाच्या शिपाई राजाच्या शिपाई राजाच्या शिपाई
शिपाई राजाच्या शिपाई राजाच्या शिपाई राजाच्या शिपाई राजाच्या शिपाई राजाच्या शिपाई

शिपाई राजाच्या शिपाई राजाच्या शिपाई राजाच्या शिपाई राजाच्या शिपाई राजाच्या शिपाई
शिपाई राजाच्या शिपाई राजाच्या शिपाई राजाच्या शिपाई राजाच्या शिपाई राजाच्या शिपाई
शिपाई राजाच्या शिपाई राजाच्या शिपाई राजाच्या शिपाई राजाच्या शिपाई राजाच्या शिपाई

शिपाई राजाच्या शिपाई राजाच्या शिपाई राजाच्या शिपाई राजाच्या शिपाई राजाच्या शिपाई
शिपाई राजाच्या शिपाई राजाच्या शिपाई राजाच्या शिपाई राजाच्या शिपाई राजाच्या शिपाई
शिपाई राजाच्या शिपाई राजाच्या शिपाई राजाच्या शिपाई राजाच्या शिपाई राजाच्या शिपाई

शिपाई राजाच्या शिपाई राजाच्या शिपाई राजाच्या शिपाई राजाच्या शिपाई राजाच्या शिपाई

होवे डोळस

महोदर माणिकपूरचा जमीनदार होता
तो माठा वर होलाच, विनायक
ही रेखणा होता. जूप माठी जमीनदारी
होतो त्याची. एकदा महोदरने लग्नाने
लग्नकन्याचा वेच घारया केला आणि
आपल्या विनायकाचा शिपाई घेतून जमीन-
दारीच्या गावाची पाहणी करण्यासाठी
निघाला. त्याला आपल्या प्रज्या सुख-दुख
आणायची इच्छा होती.

एका गावाच्या जवळ एक धानस
फाशीची दोरी माडावर बांधत असल्या
त्याची पाहिला. जमीनदार त्याच्या जवळ
गला नि हुकत विचारले- 'का बाबा,
माडावर ही फासाची दोरी कासासाठी
बांधत आहेस? स्वतःसाठी की दुसऱ्या
कासासाठी?'

फास बांधणाऱ्या माणसाने सांगितले-
'मा जगात माझ्याहून अधिक अभागी

कोणी असेल तर मा जो फासावर लटकून
मरायला तयार होणार! हा फास जो
स्वतःसाठीच बांधत आहे!'

'वर, पण हे तरी सांग की तुझ्यावर
अस काय मोठ सकट येऊन पडेलय?'
जमीनदाराने विचारले.

'सकट? काय सांगू मित्रा! माझ नाथ
सीतापति. माझ लग्नपणापासून जलजाशी
नावाच्या एका मुलीवर प्रेम आहे. तिच्याशी
लग्न करण्याची माझी इच्छा आहे. पण ती
तर माझा तिरस्कार करते. तिला माणिकपूर-
पुरच्या जमीनदाराशी लग्न करायचेय.
म्हणून मी निरास होऊन स्वतःला फासावर
चढवण्यास तयार झालो आहे.' त्या तरुणाने
आपल्यावरील सकटाबाबत सांगितले.

जमीनदाराने यावर बोळा विचार केला,
आणि म्हणाला- 'मित्रा, जमीनदार माझा
मित्र आहे. त्याला समजाऊन सांगून कस

का हाईता जलजाक्षी नुड्याशो लग्न करील
अशी व्यवस्था मी करतो तू जा काळजी
कळ नकास ' अम सागून सीतापतीला
त्याने घरी रवाना केले

यानंतर दिवाणाकडे पाहून जमीनदार
म्हणाला - 'चला, आपण जलजाक्षीच्या
गावी जाऊन तिच्या बडिलाणी झालणे करू
या दोघ ही जगच जलजाक्षीच्या
गावाकडे निघाले

घोडघाच वेळाने दोघ जण त्या गावी
पावले एका रस्त्याच्या वळणाने एका
घरासमोर घरीच गेले जमकली त्यांना
दिसली गदीनच्या एका माणसाला बाजूला
बोळवून जमीनदाराने विचारले - 'हथ
कस नी बर भवदी गदी जमली आहे ?'

जमावातल्या एका माणसाने सांगितले -
"या घराच्या मालकाच्या मुलीची जमीन
दाराणी लग्न करण्याची इच्छा आहे
विवाहाच्या मुलीचा बाप तिला सांगतो आहे -
अनकाय घडून बसलीस नुमने जमातदाराच
दर्शन ही मी तुला घडवून देऊ शकणार नाही
मागे त्या मुलीला फार दुख झाले नि
ती बिहीरीत उडी टाकण्याला निघाला
बळवरच मवाली मिळून तिला वाचविले'

हे सरे मजबूतच दिवाणाच्या सनान या
मुलीबद्दल अधिक महानभूति निर्माण झाले
ते जमीनदाराला म्हणाला ही विवाहा
मुलगी तुमच्यासाठी शासनपण करावया
निघाली ! आपण तिच्याशी लग्न का
करीत नाही ?'

जमीनदार घाबरेन म्हणाला बाबा,
मला एक बायको आहे ती पुरेशी आहे
कुरा करून मला अमला सल्ला न घाल
तर बरे काही असा उपाय मागे जमाकुळ
जलजाक्षी सोलापान बरोबर लुत्ताला
तयार होईल."

मागे जमीनदार व दिवाण तेथून
निघाले रस्त्याने दोघांनी परस्पर विचार
करून एक युक्ति साधने काढली

मुमारे एक आठवण्यातून दान दून
जलजाक्षीच्या घरी पोचले आणि म्हणाले -
"शिकार करायला गेले अमला जमीन-
दाराच्या गावाला जवळ जवळ सांगी आहे
वेसांती लागली परीक्षा करून सांगितले
ती जग ही हाकळाने न करता पूर्ण विवाहित

घतली तरच जमीनदाराच्या पाय नी जलम
भरून यईल अन्यथा वेडीण आहे म्हणून
आम्ही त्यांना एकाच्या भयान विनाल व
अनूतल अशा घरात ठवू इच्छिता आम्हाला
वाटले त्यांना हे घर सर्वस्वी साधीस्कर
होईल. आपल्याला यात फार चास
हाण्याची शक्यता आहे ना ?"

हे सरे जलजाक्षीचा आनंद मनाने
मावता तो म्हणतो 'लवकर घडून या
जमीनदाराना ! जमममूळ विती नसत
असतील विवाहे !"

घोडघाच वेळाने चार मजकामेही
दार घोडघावर स्वार होऊन तेथे गेले
पाचता हाकळाने अथ आपण जलजाक्षी
म्हणली 'आपली ही स्थिति पाहून मला

अन्यथा वेदना ज्ञान आर्जन अर्गेन मोगी
जलम झालेली दिसलीय !"

त्या दिवशी रात्रभर जलजाक्षीने
जमीनदाराची सेवा केली दुसऱ्या दिवशी
राध्याकाळी जमीनदाराच्या नोकरीची
दिवाणाकडून मोठ-मोठ्या पात्रात उंची
दाह आणली. जलजाक्षीने त्याला
विचारले- या भांड्यातून काय आल
'आहे ?"

जमीनदाराने सांगितले - "सनाला
आह्जार देणार मध मांठ आहे. मी जर
मध-मेदन न केले तर मला रात्रभर
जागरण करावे लागेल. झोपच येणार नाही
'मला ! समजले ?"

जलजाक्षीने अस काही तोंड फिरविले
की तिच्या मनात घुणा उत्पन्न झाली,
लगवमीने नी घराच्या परसाकडे निघून
गेली

मध्याकाळी उंची वस्त्र धारण केल्या
तीन भागसे आली. जमीनदारासह फासे
जळत जळत त्यांनी सर्व रात्र चालविली
या सळता जमीनदाराने आपल्या जवळच
सर्व पैसे तर गमवलेच, वर कर्जदाजारी
होऊन बसला !

जमीनदाराकडून निकलसं पैसे घेऊन ते
तिचे बराबाहेर पडले. तेन्हा दिवाण
व्यक्ति अंत-करणाने म्हणाला- "तुजूर,
आपण जमीन बंधू दाह पीत राहिल्यात
तर आपली तब्येत आपली कामळणार,
आणि फासे खेळून सर्व घन नभावणार !
मला हे सुद्धिच पसत नाही, असच चालू
राहिल तर आपली तब्येत नि जमीनदारा
किती दिवस टिकून राहिल ?"

"मला त्याची चिंता नाही टिकेल तेवढा
टिकेल ! माझ्यामाझ्या जमीनदाराला
मर्वात महत्त्वाची गोष्ट कोकती असेल तर
मनोरंजन ! हे बघ, तुला सांगायला
विसरलो, फासे खेळता सळता माझ्या
जवळची सर्व रक्कम संपली नि मी कर्ज-
दाजारी बनलो आहे मला आता पैस
पाहिजेत. अरेव हांगराच्या धलीकडीत

चार गाव पुर्वीच आपण विकलली साहज
जाता आपली दहा गाव विकून पैसे आण
गव्हा !" जमीनदाराने फमावले

यानंतर सातवीस हाथ ठेऊन जोरजोराने
कफत जमीनदार एकदम भाडवा घडला
दावत जाऊन नोकर बंधाला घडून आले

बंधान जमीनदाराला एक काढा पात्रला
आणि समजाऊन सांगितले - "तुजूर, आपला
प्रकृति साक बिघडली आहे एक महिना
भर औषधापचार केला पाहिजे तापयंत
आपण आपला महाल साईन काहेर जाऊ
सकणार नाही चांगलीच काळजी घेण
आवश्यक आहे"

जमीनदाराला त्याच्या बायचाकडे घडून
आण्याची व्यवस्था झाली. परमात्मिक
विहिनेअवळ जलजाक्षी समी होती
तिच्याजवळ जाऊन जमीनदार म्हणाला-
"जलजाक्षी, तुम सौंदर्य नि नू केलेली सेवा
पाहून मी प्रभावित झाला आहे आपल्या
महाकांत गेल्यावर पुढील सर्व व्यवस्था
करून मी तुला निरोप पाठवीन. माझ्याशी

लग्न करायला तुमी घडुनेच काही हरकत
नसावी."

जलजाक्षीने विनयपूर्वक निवेदन केले-
"महाराज, आपण मला क्षमा करावी
एक वेळ आपणाशी लग्न करायची माझी
इच्छा होती हे खरं आहे. पण आता
अपणाविषयी माझ्या मनात बरेच घणा
भरलली आहे. मनीला एकाद्या भावध
पत्नीची इच्छा अयते, अनेक प्रकारच्या
दुष्पंथनात कडबडलला नवरा काम
कामाचा ? आपण एक मोठे जमीनदार
आहात अवश्य, पण मना मला अस वाटतय
सीतापतीच मला अधिक योग्य पति होईल
जी अनुभव झाला त्याबद्दल मला समजून
बुकले-दुखून हांगर साजरे !

आपली युक्ति यशस्वी झाल्याच पाहून
जमीनदार सनातन्या सनात अरण्य प्रसन्न
झाला आणि आपल्या बायचाकडे निघा या
या घटनानंतर थोड्याच दिवसात सीतापतीच
जलजाक्षीशी लग्न झाले. ते एवंचे सुखान
गव्हा लागले

ओझे वहाण्याचे व्हिसे

वेदवताच विस्वात राहवासी श्यामशास्त्री
एक विस्मात वेदपंडित होत. धर्म,
जात, धर्म इत्यादि वेदवाक्यांमळे अगण
सर्वेच नेहमी वून, पारामाच्या व हुष्या होत
असतात, ते पाहून श्यामशास्त्रीना फार
दुःख होई. यावर काही उपाय करता
आता तर महावा म्हणून शास्त्रीकुवांनी
इतर धर्म सबधी अनक प्रमुख ग्रंथ मिळवून
त्याचा सखोल अभ्यास केला, आणि त्यांना
एका अद्भुत गोष्टीचे ज्ञान साज!

ते जसे की-जगातील कुठलाही धर्म
हिसेचा उगदेश देत नाही. सर्वच धर्म संपूर्ण
मानव जातीत समानता मानून जगाच्या
कल्याणाचीच अपेक्षा करतात!

या आधारे श्यामशास्त्रींनी ठरवले नि
हे सत्य व्याख्यानांद्वारे जनते समोर
मांडायचे! आल्याच्या शकाचे निर्मन
त्यांच्या त्यांच्या धार्मिक ग्रंथातील उदा-

हरणांद्वारे करता आज पाहजे मम ठरवत
त्याने आपला कार्यक्रम सुरू केला. हा
कार्यक्रम पद्धतशीर अमलात आणता यावा
म्हणून श्यामशास्त्रींनी विविध धर्मसिद्धींचे
ग्रंथ एका लाकडी पेटीत नीट रचले आणि
ती पेटी ठिकठिकाणी बाहून नेण्यासाठी
वीरदास नावाच्या एका मजुराची नमणूक
करून तो देसाटन करावला निघाला

मुक्कामीला शास्त्रीकुवांच्या व्याख्याना-
कड काही कारसे लक्ष दिले नाही. परंतु
काहीही धर्मसिद्धी वा इतर कायतो सका
विचारलो की ते सगळे तो तो धर्मग्रंथ
काढून आपल्या व्याख्यानातील त्या ग्रंथा-
सबधीचे उदाहरण दाखवून देऊन त्या
चक्रेचे निरसन करित. श्यामशास्त्रींच्या
या नव्या पद्धतीचा हळूहळू जनतेवर प्रभाव
पडू लागला. अनेक समानून शास्त्रीकुवांनी
सुरू केलेल्या या कार्याची मोरव करून लोक

त्यांना घन किवा खन्व वस्तूच्या रुपाने
इनाम देऊ लागले

अशा प्रकारे एक वर्ष निघून गेले एकदा
एका नवीनदाराने श्यामशास्त्रींना एक
लाख रुपयाचे इनाम दिले, आणि या
घटनानंतर एकाच महिन्यात त्या राज्याच्या
राजाने दोन लाख रुपयांचे देऊन त्यांचा प्रत्य
सत्कार केला

अशा प्रकारे श्यामशास्त्रींना केवळ
अधिक लाबच लाभा जसे नव्हे तर त्यांचे
बाबती सर्वतोमुखी झाले. परंतु श्यामा-
शास्त्रींच्या पुस्तकांची पेटी महाभारत
वीरदास याच दिवसादिवस कुवेळ हात
चालत्या होता! त्याच्या जागारावरून
श्यामशास्त्रींना काहीच माहिती नव्हती,

म्हणून त्यांनी त्याला एका भोक्ता वंच-
माळेत बांधले केले तेच नेहमी परीक्षा
करून सांगितले की वीरदासच्या तज्ज्ञनीत
शारीरिक वृद्धीने काहीच दोष नाही!

शास्त्रीकुवांना या गोष्टीचे फारच
आश्चर्य वाटले, व त्यांनी वीरदासला
विचारले-"वीरदास, जरे खरे खरे सांग,
काय विषदल तुझं?"

वीरदास मनातल सगळ्याला बराच वेळ
टाळाटाळ करत राहिला, पण पुन्हा पुन्हा
आग्रह केल्यावर तो म्हणाला-"महाराज,
मी आपल्या सान्या धार्मिक ग्रंथांचा भार
महातो, परंतु मज आणि संपत्ति फक्त
आपल्याच वाटपाला येते. आपल्या
प्राप्तीची तुलना करता मला काय मिळत?"

इयामशास्त्री म्हणाल कीरदास तू प्रथम सरलली पटो गाडीत ठवतोस आणि गाडी नून व्यामरोडावर नऊन उवतोस या हिशोबान पाहिल तर हा भार वाहण्याचे काम तु दिवसाकाडी होत तामपेक्षा जास्त वेळ करीत नाहीस बरोबर आहे?

"ते बरोबर आहे, पण आपण ज्या रस्त्याने प्रचार करीत आहोत त्याकरता ओझ वहाण्याचे काम मी करतो त्यामुळेच आपणाला कोंपि अन् धन मिळते की नाही?" कीरदासने विचारले.

"होय, होय तूच रोज दोन तास ओझ वहातास आणि ओझ अधिक वाढत लेव्हा तू दोक्यावरून ते ओझ खाली उतरवून ठऊ शकतास परंतु मी माघ ते ओझ माझ्या दोक्याच्या आनीत भेडून सतत दिवसभर वागवका आता तूच न्याय कर' इयामशास्त्रींनी विचारले.

इयामशास्त्रींना जव्हा कोणी काही प्रश्न विचारत ते तेव्हा ते कम लाचडवाब एकादा

प्रथम उघडून त्यात कापण्या पातावर कोणता मजकूर आहे हे कम बराबर मागू शकतात हे कीरदासला चांगरुच माहीत होते त्याची अठवण होऊन तो म्हणाला 'महाराज, मला माझी चक कडून आली आहे जोसं वहाण्याच्या कामात मी एका मजुराची एका रथाची व्यवहारीत तुला बेकी आहे मला क्षमा करा.'

परंतु इयामशास्त्री एवढ्यावर गप्प बगल नाहीत आपल्या मिळकतीला काही अधिक भाग त्यांनी कीरदासला दिलाच आणि शिवाय सर्व रमाच्या समन्वयाचा उपदेश वरण्याच्या आपल्या क मावरोवरच कीरदासच्या मदतीवाता अवजुत उल्लेख कम कराल.

आणखी कय हवे? कीरदासने पारमिक दुख अदृश्य माला पानतर जव्हा जव्हा तो आपल्या दोक्यावरचे ओझ त्याची उतरवी तेव्हा तेव्हा मोठ्या मद्रासमुदीत म्हण माझ्या विवाया मालकांन मात्र अशी ममि कथोत्र मिळत नाही."

सोन्याची दरी

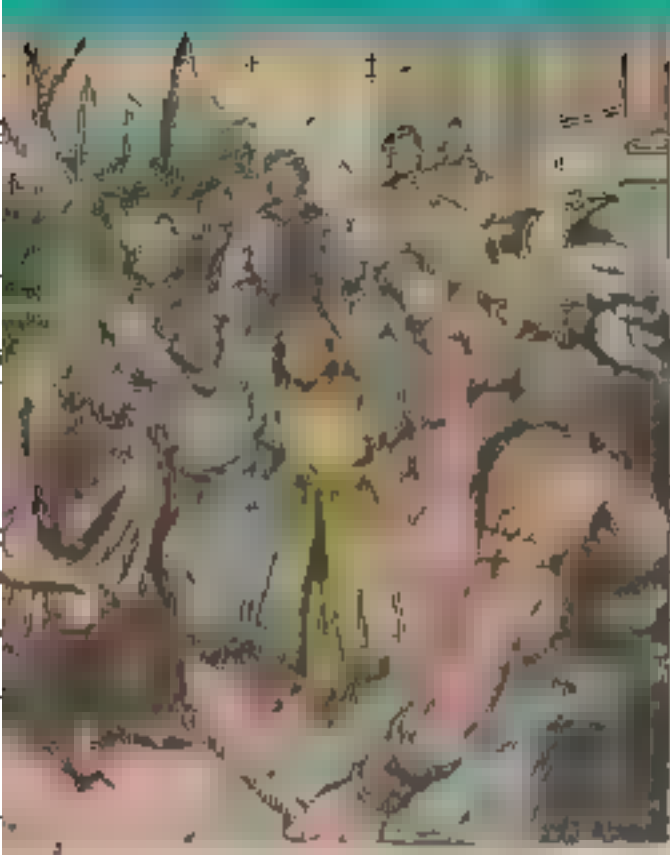
[९]

बिनाह पंचवडा पार करून गेला, 'सोन्याची दरी' राज्यात एक मांत्रिक आनी आणि त्याने एका जमनाचे भेड्यात कपातर करून पाहिले त्याने राजाला दाखवून दिले कि-आपण त्या सोन्याच्या भेडीचे खऱ्या खरीत कपातर करू शकू यासाठी त्याने एक भट घातली की राजा मर्ती आणि महाभान्ता या मर्तीना एक आठवडा उपास करावा पुढे पाह.

दुसऱ्या दिवशी सकाळीच राजाने आपले मन्त्री व महाभान्ता घेऊन बाळवून घेऊन म्हटले - 'तुम्ही सर्वांनी ही महत्वाबरोबरच एक आठवडा उपास करावा-या माष्टोला मी परवानगी देत आहे याबरोबरच 'इष्ट' पुढे एक आठवडाभर यत्की कापलीही राजवाडा मोठून वाहेर जाऊ नये अशी आज्ञाही दिली!

उपासाचा एक दिवस संपता सपनाच सर्वजण भुकेने हैराण झाले तरीही सर्वांनी आपल्या चेहऱ्यावर शांतीचे कायम ठवलं. मान्त्रिक मात्र राजवाड्याच्या भटार-खात्यात राजासाठी रोज बनवल्या जाणाऱ्या पदार्थावर ताव मारू लागला त्याने खाऊन उरलेल पदार्थ त्याचा शिष्य सकाळी करून टाकी निसर्गा दिवसापर्यंत राजा जशस्तपणामुळे हिमा पडला, बोध्या

दिवशी तर तो चक कण्टू लागला! त्यामुळे एक वाटभर इतकाच फळांचा रस मेवत करायची परवानगी मानिकाने मोठ्या उदारपणे त्याला दिली!

अप्परेची जमन जाल्यानंतर कसे सुखाप-
भोन लक्ष्मी बायल प्राप्त होईल याची रसभंगित
वर्णने मानिक अचूत अचूत राजासमोर
करी आणि बिबारा राजा ते ऐकून खुबान
हळूहळू हस! त्याच्या डोळ्यातून आनंदामु-
सरत! आपल्या या 'सोन्याची दरी'
राज्यात कुठेतरी सोन्याचा गुप्त खजिना
आहे ही गोष्ट राजाला चांगलीच ठाऊक
होती. त्यामुळे सुवर्णप्रतिमेत प्राणप्रतिष्ठा
आल्यावर निघायची आपले लक्ष हार्दिक व

ती आपल्याला त्या खजिन्याचे रहस्य
सांगेल या बाबत मोठ्या उत्साहाने तो
आपले हे उपासाचे दिवस व्यतीत करत
राहिला.

जवटी कसाबसा उपासाचा तो वाटबड
सपला. आठव्या दिवशी संध्या पहाटेच
राजाच्या अंगाला जोशी वारी असेन बळक
स्नान घालून त्याच्या जमावर मृन्वदान
रुग्ने चरबीही रेंवी, नंतर निरनिराळ
अलंकार घालून त्याला कुजे सजवत गेल.

मानिकाने मणी आणि सर्व महाराजाने
शेना बांधून म्हटले- "आता मला महा-
राजाना प्रतिवेपलिकडीक म्हेत घेऊन
जायचे आहे. ते आपल्या उपासाची
समाप्ति लेख करतील. एक कास
गोष्ट तुम्हाला सांगतो, मीट ऐकून
टवा. मी आता महाराजावर मायाशक्तीचा
प्रयोग करणार आहे. या काळान काणोह
त्याच्याजवळ जाण्याचा प्रयत्न केव्हास त्या
ज्वळतीचे जायज्वळ कमी होईल.

पोड्याच वेळान महामंत्री आणि महा-
जाने आप-आपल्या धराकडे धावत इकडे
राजाच्या जगात उठून उभे रहाण्याचीही
नाकत मळती. त्याला शाटवर निजवून
संरकांनी उचलून स्व मूर्तीजवळ मळ.

तेथे पोचल्यावर हसत हसत मानिक
म्हणाला- "या अप्परेला सोन्याच्या खजिन्या-

वहल माहिती आहे महाराजासो हिचा
किवाडू करायला आता एकच दिवस बाकी
उरला आहे."

मानिकाच्या तोंडचे हे शब्द ऐकून राजा
आपली सर्व शक्ति एकवटून उठून बसला
आणि मानिकाचा हात धरून उभा राहिला
नंतर तो मूर्तीच्या मागे असलेल्या गुंफेकडे
उळहळू पाऊ लागला

राजाच्या अंगरक्षकानाही मानिकाने
त्या रांगराच्या पायथ्याशीच वाट पहात
थावण्याची आज्ञा दिली होती

"मला इतकी भूक लागली आहे की
अस वाटत ही सुवर्णमूर्ती मी गिळून टाकावी
पण मला हिच्याशी लग्न करायचे आहे
न' राजा मानिकाला म्हणाला

राजा व मानिक गूहन प्रवेश करायच्या
वेळीच राजाला जवणान राज लागणार
निरनिराळ्या प्रकारचे पदार्थ घेऊन राज-
सेवक तेथे येऊन पोहोचले. मानिकाच्या
शिष्याच्या आजवरून ते सेवक ते पदार्थ
निरनिराळ्या वाळयातून व्यवस्थित ठेऊन
तेथून तिथून गेलं थोड्यांत वाढून ठेवले
ते पदार्थ वाढून राजांना फारच आनंद
आला! त्याच्या वेहण्यावर तेथे हिमू
लागले- "वा, वा! आता मी हे सर्व साक
पावलो म' राजाने आनंदाने ओरडून
विचारले

"महाराज, पोड्यासाठी नवबड कर
नका. आता पुजेचा एक कास कार्यक्रम
व्हायचा आहे इकडे पहा प्रभु, समोरच्या

"महाप्रभु, हा ही पूजेचाच एक भाग आहे आता उबकरच आपसं नक्षीब उजळणार आहे ही बोस्ट विसरू नका. असं भाव्य मिळण्यासाठी ही वस्त्रेच फाट पण आपसं कातडही उत्कृष्ट दायका तयार होईल." मान्विक म्हणाला.

माझ्याजाने राजाने मान्विकाचे हे ही म्हणणे मानलं. मान्विक जन्म त्याच्या शिष्याने राजाचा रत्नजडित कुडता, जवाहिरे चढवलेला साफा, जरीच्या किनारीचे मोतर बगरे कपडे एकएक करून काढून घेतले. नंतर कठहार, अंगठ्या बमरे आभूषणे ही उतरवली.

यानंतर दोघांनी मिळून राजाच्या त्या भोकात डकलले. राजा आपल्याशीच पुटपुटला—"जरे, दोळे काडकाडून पाहूनही इथे काहीच दिसत नाही! काय गडद अंधार आहे इथे!"

"बोड्याच वेळात आपणाला त्याची सखब होईल." राजाच्या जाणखी पुढे डकलत मान्विक म्हणाला.

मान्विकाने तेवढ्यात आपली नकली दाढी काढून फेकून दिली, राजाची वस्त्रे आणि आभूषणे चढवली आणि त्याने विकट ह्याम्य केले. आणि म्हणाला—

"आता पूजेचा कार्यक्रम समाप्त झाला, संपवू?"

"मला मूक लागलीच. जवणाच्या बाळ्या इकडे सरकवून दे." राजा ओरडून म्हणाला. मान्विकाने भोकात जात डोकवून पाहिले. त्याला राहून रावाचे भावकरीन विचारले—"तू कोण आहेस?"

"मी चण्डमालेंच महाप्रभु आहे" मान्विक उतरला.

"काहीतरी बोसू नकोस तू असलीक तर मग मी कोण आहे" राजाने विचारले.

"कदाचित मान्विक असलीक!" वेपा-तला मान्विक म्हणाला.

बला तर मग तब काहीच येत नाही. येत असते तर का भोका डगडाच काडू बनवून डाकले असते मी!" राजा म्हणाला.

"कदाचित विसरला असलीक. राज-बाड्यातल्या जजिम्याची किल्ली कुठे ठंबली आहे हे मी जजिवात विसरून बेलीय तसंच तुही मग तब विसरला असलीक सांग, ती किल्ली कुठे आहे? ती जागा सांगितलीस तर जजित म्हणून मी तुम भोजन आणि प्रकाश यांची व्यवस्था करीन." मान्विकाने राजाच्या आश्रित दाखवले.

"मी मूलीच सांगणार नाही. मला तुम्ही फसवाफसवी करून घेऊन घेऊन जा. मीच जाणुन, मला बशा तऱ्हेने कुवेल बनवून तू फसवत आहेस!" राजा चिडून ओरडला.

आता मान्विकाच्या शिष्याने जेवणाची एक एक पाळी मान्विकापुढे बरली आणि मान्विक ते भराभर जाऊ लागला.

"माझी जेवण मला देणार नाहीस?" राजाने ओरडून विचारले.

मान्विकाने एक लाबू राजाच्या हातावर ठेवत म्हटले—"जोपर्यंत तू जजिम्याच्या किल्लीची जागा सांगणार नाहीस तोपर्यंत मुला रोज फक्त एक काढून मिळत जायला."

आणि मी ते सांगितल्यावर तो ही न देता तू मला जपाची माऊन टाकलीक मलाच ना? काय मूर्ख मी! तुझ्यावर विश्वासलो!" असे पुटपुटत राजा लाबू जाऊ लागला.

मितीत जे भुयार आहे ते दिसतच आपल्याला? आपण आता मुद्दामावर रांगत त्यामून पलिकडे जा आणि मंतर भी सांगेन तसलसे करा काम फारच सोपे आहे! ह्यानंतर आपण आपल्याचा बाटळ ते पदार्थ लाऊ शकता. त्यानंतर.."

मान्विक पुढे काही बोलणार इतक्यात राजा म्हणाला—"अप्सरेची माझा विवाह होईल! असेच ना?"

"हो, हो प्रभु, जसंच! आता आपण आपली वस्त्रे उतरवून त्या भोकात प्रवेश करा." मान्विक म्हणाला.

"मला वस्त्रे का उतरवावी लागलीक?" राजाने आश्चर्याने विचारले.

विचित्र कलिंगाड कुटून गेले अन् त्या नगरातली जनता झिजलेल मुशाली. ते नगर सोडून मुनि व विनोद एका अरण्याप्रदेशात पोचले.

"पहा समोर, ते विलिजावर निळ पहाड विसत आहेत ना, ते ओलांडून पलीकडे जाण धुंकर आहे. परंतु तुम्हा राज्यातल्या सुकर्णप्रतिमेचं रत्नस्य जाणण्यासाठी आलापर्यंत तू इतका दूरचा जो प्रवास केलास तो सकल करण्यासाठी तुला ते पहाड ओलांडणं तर लागू आहे." मुनि विनोदला म्हणाला.

"अदृश्य होण्याचा मज्ज मला ठाऊक आहे, मुनिवर! ज्ञानभूमीच्या राजाने मला

त्या मन्त्राचा उपदेश दिला आहे विनोद म्हणाला.

"पण ती विद्या केवळ मानवी विद्या-पर्यंतच मर्यादित आहे तुम्हा मात असा प्रदेशात पोचायच आहे ते मानवी-विश्व नव्हे! तिथले लोक तसे मानवासारखेच दिसतात, पण वास्तवतः ती सामान्य भाषात नव्हेत." मुनिने सांगितलं.

"मग मी चालत तिथवर जाईन." विनोद दडनिश्चयाने म्हणाला.

"तेही शक्य नाही. कारण तू कितीही दिवस थाकत राहिलास तरी हे जंगल मुळा चालून संपन्न नाही. त्या लोकांना भेटायचं असेल तर तुला मुष्ट-मार्गातच जावं लागेल." मुनिने समजावले.

"हे महात्मा, अशा स्थितीत मला परत करणारे आपल्याबाबून दुसरे कोणीच नाही. माझ्यावर कृपा करून आपणच मला तिथ पोचवा ना!" मुनिका प्रणाम करत विनोदने विनवले.

"ठीक आहे." असे म्हणून हलत हलत मुनि उठलं आणि विनोदचा हात धरून त्या पहाडाकडे निघाले.

आपली शुद्ध जाते आहे असे विनोदला क्षणभर वाटलं. दुसऱ्याच क्षणी त्याला असे वासलं की आपण पक्याच्या शिमासारखे हलके होऊन हवेत सरंगत जात आहोत.

या स्थितीत किती वेळ तो मुनिबरोबर जात राहिला हे विनोदला स्वतःला काहीच कळले नाही। त्याला एकदम असे मासले की आपल्या पाठीवर कोणी हात ठेवला आहे आणि त्याने डोळे उघडले! छोट्याशा डोंगरावरच्या एका खडकावर आपण मुनि-समवेत असलेलो आहोत असे एकदम त्याच्या लक्षात आले! पन्हाड होत होती, पूर्वे दिशेला असलेल्या आकाशात पसरलेले मेघजण्डे समुद्रफेसासारखे दिसत असल्याने आकाशाला अपूर्व शोभा आली होती.

डोंगरपायथ्याशी असलेल्या मैदानात काही झाडे दिसत होती. त्यांची साडे लाटांच्या जोडांसारखी दिसत होती, पण त्यांच्या फांचा किंवा पाने वगैरे अजिबात काही दिसत नव्हते! कारण त्यांचे शड वयातून आत घुसून आकाशात पोचले होते!

"इतकी उंच झाडे तर मी आभयवंत कुठच पाहिली नाहीत." विनोदने आपल्या व्यथने केले

"ही झाडे कायम जशी सध नसतात. आकाशात रहाणाऱ्या देवकुमारांना यमुर फळे तोडता यावीत म्हणून केवळ बोहपा नेळापुरतीच ती अशी उंच होतात." मुनिने नवीनच माहिती दिली.

नंतर पुन्हा विनोदने मैदानाकडे पाहिले, तसेच ती झाडे आपल्या सर्वसामान्य उंचीची आली होती! ते पाहून विनोद म्हणाला—"वाः! हे तर एक अजब विश्व दिसते आहे!"

"जाता आपण मानवलोकांच्या सीमेवर आहोत. उत्तम प्रकारचे जीवन व्यतीत करणारे जीवच इथे रहातात. लवकरच त्यांच्यातल्या काही माणसांना तू भेटू शकशील." मुनि म्हणाला.

माच वेळी एक बारीकसा आवाज ऐकून विनोदने पाने बळून पाहिले. तेथील बुचक पाहून त्याला आश्चर्य वाटले आणि जयही! एकाद्या पुतळ्यासारखा तो तिथेच उभा राहिला.

(क्रमशः)

छोट्या निर्णय

सुदृढनिश्चयी विक्रमादित्य झाडावाडी परत आला. झाडावरून त्याने प्रत उतरवून घेतले व ते खाद्यावर टाकून मंद्गमीप्रमाणे भोव धारण करून हंमशाताकड पाहू लागला. तेव्हा प्रेतात वास करणाऱ्या तान्ह्याने विचारले—"रजा, आपले उद्दिष्ट हे करण्यासाठी जसा दर्शितव्यमान असा आहे तो जसा आपला समजावात काय?"

रजा जसा जसा आपला काय घेतलाय, तो मकल हात ही गोष्ट सत्य तर आहे, पण काही माणसं भिषपणा आणि मानसक दुर्बलतेमुळे आपल्या कामात यशस्वी होऊ शकत नाहीत. माझ्या जे ह्मणून मी पुढीलच मी मूला शर उद्दिष्ट नगरचा राजा 'विक्रमसिंह' याची गोष्ट मांगनी आपले कष्ट विसरण्यासाठी तो

मधीची उपला कळत विजयपुरीसारख्या छोट्याशा राज्याची सत्तबळ जोडवणे म्हणजे इतर राज्यांची सत्तबळ पत्करण्यासारखे होते त्यामुळे नन्दिनीचे स्वयंवर करणेच योग्य होईल असा निर्णय स्थाने घेतला.

त्याच काळात एक दिवस बल-विहाराळा जाण्यामागी नन्दिनी रजात घडली. तिच्या सख्या भाव अजून बडायच्या होत्या, इतक्यात बळकट्या राजशाळेतून इलीचा चित्कार ऐकू येऊन रजाचे बाहेर विचकले अन् नन्दिनीला येऊन एका हाट अंगलाकड उभळल !

त्या अंगलात प्रताप नावाचा एक डाकू रहात असे. त्याने हे पुरव पाहून आपला बोवा बळवून रजाजवळ गेला आणि मोठ्या बपळाईने त्याने नन्दिनीला रजातून खाला घेतला !

आपले रक्षण करायच्या त्या डाकूजवळ नन्दिनीने कुतूहलता व्यक्त केली. आणि त्याला विचारले—“तू कोण आहेस ? या हाट भरण्यात तू का रहातोस ?”

डाकू उत्तरला—“हे मुन्दरी, मी एक डाकू आहे. माझ नाव प्रताप. तुझे सौन्दर्य पाहून माझ डोळ दिपून गेले आहेत. तुझे हरकत गेले तर मी तुझ्याशी विवाह करू इच्छितो. विवाहानंतर मी हा लुटमारीचा बन्दा सोडून बायला भावंे आकमीन.

डाकूचो इच्छा जाणून नन्दिनीला माझ्या वाटले. ती म्हणाली—“मी अस्वपुरीची युवराजी नन्दिनी. माझे तुझ्याशी विवाह करायचो इच्छा नाही पाहिजे तर तू माझ्या अंगावरचे हे सर्व हांगित घे, मी मोठ्या बानन्दाने त तुला देईन. ते बळून तू आपल्या वाटने निघून जाईस हे बरे.”

ताच उत्तर ऐकून डाकू प्रताप मोठ्या विनयाने म्हणाला—“युवराजी मी आपल्याला सुरक्षिततेने राजधानीत पोचवतो. बला.”

प्रतापने उत्तर ऐकून नन्दिनी अत्यंत प्रसन्न झाली. अन् त्याच्याबरोबर निघाली त वाड वड गले अगतीले इतक्यात घराणे

कपित होईल अशी कुणाच्याशा वाकलाची चव्हुल छान्नी डाकू घाबरून पळून गेला.

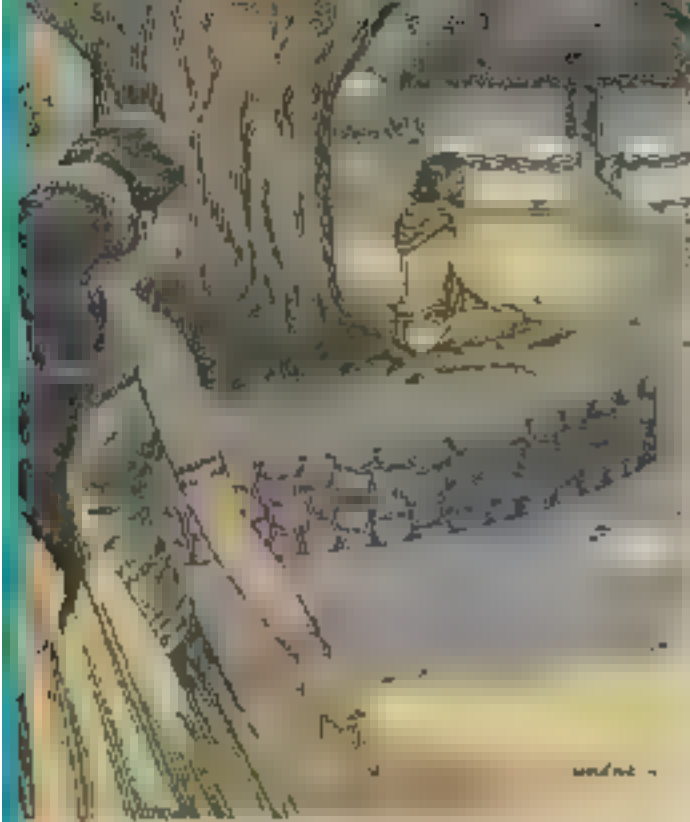
घोड्याच वेळाले लबकण नावाचा राक्षस नन्दिनीजवळ येऊन पोचला आणि म्हणाला—“बा, बा ! काय बडभुत सौंदर्य नृक्ष ! माझ्यासारख्या राक्षसाचा सुखा बंड केले या सौन्दर्याने.”

राक्षसाचे हे बोलणे ऐकून जराही विच- क्तित न होता नन्दिनी म्हणाली—“मी अस्वपुरीची राजकन्या आहे. दुर्भाग्याने मी या हाट जंगलात अडकले आहे.”

युवराजी, तुमं दुभाग्य हेच माझं भाग्य ! मला तुझ्याशी लग्न करायचेय. तू माझ हे विकाले रुप पाहून थाबले मकोस

बेताळ गोष्ट सांगू लागला—
अस्वपुरीची युवराजी नन्दिनी सननातीत मुन्दर होती तिच्याशी विवाह करायला अनेक राजकुमार लालचाबळ होते परंतु नन्दिनीची तर विजयपुरीच्या युवराज प्रसन्नसनेची विवाह करण्याची इच्छा होती. याचे कारण म्हणजे बलस्तमन केवळ दिसायला सुन्दर होता इतकंच नव्हे तर एक महान वीरही होता. नन्दिनीने आपल्या सखाची गोष्ट आपला पिता कीर्तीकान्त याला सांगितली. आपल्या मुलीचा हा विचार ऐकून राजा दुविधत पडला, कारण अनेक राजकुमार नन्दिनीची विवाहाची इच्छा पाळवून होते ! अशा स्थितीत

माझ्या कामगिरी शायरीत उचलून देव मा-
चारण करू शकतो. भाड्याजी लग्न केल्या
नंतर ही असपासिची मध्ये लाड्या जेवण मी
पुढा गजाराणी वतकीन' असा बाळक
मी ऐका सुंदर सुंदराच्या रुान विकलाप
उभा राहिला

राक्षसा, या क्षणी तू मला माझी
वीऊन टाकलस तरी चालल पण मा
नुड्याशी लग्न माही करू शकणार
नन्दिनी म्हणाली

यावर मांडा दोन वजरा कळत राक्षस
म्हणाला - 'तू मर्यादा लग्न नाही करस
तरी चालल पण नुड्यामागच्या सुंदर
श्रीवा मी वध नाही करणार

नन्दिनी म्हणते आहे तू मला मा-
गावून नाईत मागू नको. 'तू मला मा-
गावून मागू नाईत मागू नको' असा
विचार नन्दिनीने दिला. 'तू मला मा-
गावून मागू नाईत मागू नको' असा
विचार नन्दिनीने दिला. 'तू मला मा-
गावून मागू नाईत मागू नको' असा

यावर मांडा दोन वजरा कळत राक्षस
म्हणाला - 'तू मर्यादा लग्न नाही करस
तरी चालल पण नुड्यामागच्या सुंदर
श्रीवा मी वध नाही करणार

नन्दिनीने मांडा दोन वजरा कळत राक्षस
म्हणाला - 'तू मर्यादा लग्न नाही करस
तरी चालल पण नुड्यामागच्या सुंदर
श्रीवा मी वध नाही करणार

यावर मांडा दोन वजरा कळत राक्षस
म्हणाला - 'तू मर्यादा लग्न नाही करस
तरी चालल पण नुड्यामागच्या सुंदर
श्रीवा मी वध नाही करणार

नन्दिनीने मांडा दोन वजरा कळत राक्षस
म्हणाला - 'तू मर्यादा लग्न नाही करस
तरी चालल पण नुड्यामागच्या सुंदर
श्रीवा मी वध नाही करणार

असा नर यवराज' तू आज इथेच
विश्राम कर. उद्या सकाळीच आपण वृथा
नगराकडे जायला निघू. गावघर म्हणाला
इतक्यात तेथे पाडयाच्या टापाचा
अवाज ऐक आला. सूर्यवान भरजरी
कपडे घारण उठला. एक प्रचंड पाडयावरून
तेथे येऊन येवली. पाडयावरून त्याने
नारायणला घ्याम केल. आणि म्हणजे
'वाभ'जी मी नारायणला राज विजय
मिटर' मिळार येऊना खर्या मी दमून
गेली. अन् तहान नगराच्यामुळे मी दुख
आला. मला प्यायला पाणी मिळत?
याच वेळी विक्रममिहानी दाट नन्दिनी-
वर गेली. त्याने आडवयात विचारल-
अन्दिनीना म्हणजे नन्दिनी तू?

नन्दिनीने हा गार्भक मान दलव
विक्रममिह प्रसन्न झाला. 'मला
अहीन'च्या को मला तस इतक्या हात
तू इथे कशा?

नन्दिनीने त्याला आपली हस्तिक
सविस्तर सांगितली. विक्रममिह पाहून
म्हणाला 'तुला तुझ्या राज्यातून पाह
इथली जबाबदारी माझी' असा म्हणजे
गावघराच्या हातून पाणी घेऊन पाणी
आणि तो म्हणाला 'मला माझी राज्यातून
मी सुरक्षित निघून गेली. पाहून पाहून
नारायण नन्दिनीला घोरयावर समजून
निला प्रथम आला. 'तू मला मागू नको' असा

तिसरी पोलीसवाला तो नन्दिनीला पाहून
रिवाज हाऊसत घेऊन गेल. 'तू मला मागू नको' असा

या उत्तराने कोपित होउन विक्रमसिंह म्हणाला-“नन्दिनी, मी तुला मोडणार नाही. राजस-विवाह करीन.”

हे उत्तर ऐकून नन्दिनीने विकट हास्य केलं ते पाहून विक्रमसिंहाने आश्चर्याने विचारलं-“तू खणी का हसते आहेस?”

“त्याच्याशी तुमचा काहीही संबंध नाही. आपणाला बांध्याशी जबरदस्तीनेच विवाह करायचा असेल तर माझ एक काम करा जगलात मला अशक्यता हाक प्रतापला, लम्बकणं नावाच्या राजमाझा आणि त्या सन्यास धारण केलेल्या गोरवा नला प्रथम इथे सोलवून घ्या. पण राज प्रताप आणि राजमाचा सत्कार करून, त्या गोरवांना काढक शिक्षा करा.” नन्दिनीने आपली अट सांगून हाकली.

क्षण दोन क्षण मीन राहून नंतर विक्रमसिंह म्हणाला-“नन्दिनी, मला क्षमा करा तुला मी आलाच्या आता आपल्या राज्यात वाढवण्याची व्यवस्था करतो.”

नन्दिनीला अमृत्यु भेटवस्तु देऊन थोड्याच वेळाने विक्रमसिंहाने निजा अश्वपुरीला पाठवून दिले.

वेताळाने एवढी मोष्ट सांगून म्हटलं-“राजा, विवाह करण्यापूर्वी हाकू अन् राजमाचा सत्कार करण्याची आणि गोरवांना शिक्षा देण्याची अट नन्दिनीने

वचन घेतली का मून घेतली? ज्या मलीका विक्रमसिंह भतावासून कामना करीत होता, तो हाकी आली बसताही त्याने तिला साङ्गून का दिले? याचे कारण विक्रमसिंहाना भिन्नपणा किंवा त्याची मानसिक कमजोरी तर नव्हते? अन् खरं पाहता नन्दिनीला विकट हास्य करण्याचे काय कारण? या सर्व प्रश्नांची उत्तरे माझात असूनही मू दिव्या नाहीत तर तुझ्या मस्तकाची छक्क छक्क हाऊन पडतील.

विक्रमसिंहाने वावर सुरू केला-“नन्दिनीच्या हास्याच एक कारण त्याच कारण आहे. निम वसंतमस नावाच्या युवराजाशी विवाह करण्याचा मानस हाकू, राजस अन् सन्यासाजवळ प्रेम्हा केला. मेव्हा त्या तिचा-वेकी हाकीही निज्यावर बळबवरी करायचा प्रयत्न केला नाही, उलट या प्रत्यक्षाने तिची समाच मागिलेली पण एका राजमाच्या राजाने-विक्रमसिंहाने-निज्याशी जबरदस्तीने राजस-विवाह करण्याची घमकी दिली. याच गांटीचा विचार करून नन्दिनीने

विकट हास्य केले! या हास्याद्वारे तिने असे प्रकट केले की एक हाकू, राजस आणि सन्यासी यांच्याही प्रेम्हा राजा विक्रमसिंह नीच अन् दूट आहे! तिचा हा आशय ओळखूनच विक्रमसिंहाने आपला विचार बदलला त्यामुळे विक्रमसिंहाने भतात नीतिनिष्ठपणे असल्याने श्रद्धा आणि विश्वास प्रकट होतो, त्याचा भिन्नपणा किंवा मानसिक दोषस्य नव्हते.

हाकू आणि राजस यांचा सत्कार करण्याबद्दल तिने अजाकरता संशयितव कि त्या दोघांनीही आदराने तिला राज-खानीस आप्याची परवानगी दिली. पण सत्य गोळा शिक्षा अशासाठी मुचवली की त्याने नन्दिनीला एका अपरिचित राजाच्या हाकी केले. आणि त्यामुळेच नन्दिनीवर भागवीच सकट कोमळते.”

अशा प्रकारे राजाचे मोन भग होताच प्रतापीस वेताळ प्रेतामह अवृष्य होऊन भावावर जाऊन लटकू लागला.

(कल्पित)

उपनिषद् केवल कर्मस्थानान्ता मन्त्र
यहलेल्या पर्वतकाला सप्तमकेतु नावाचा
मुलगा होता. जरी राक्षसाचे सारल
या मलयकेतुकडे धाऊन त्याच्याशी
मैत्रीचा संबंध स्थापित केला.

चन्द बहाबा समूह नज़र करणाच्या
चंद्रगुप्त व बाणक्य या आंदोलकांचा
मूढ धर्माचा गहमामे निक्षेप केला
होता हे कार्य तशीना देख्यासाठी
राक्षस आदिवाक्या राजांना ज्ञापना
कडे घटवून धर्माच्या प्रचाराचा
जागना

"राक्षस मित्राच्या बावकोतींची
संकट काळातील विनंति मो कर्तो वरं
दाऊ?" चन्दनदास उत्तराचा मना-
च्या मनात चन्दनदासाच्या या गुणाची
तारीफ करीत उबडपणे मात्र बाणक्य
म्हणाला-"राक्षस मो राजांही म्हणत।
बापि तुला याबद्दल कारावासाची
जिजा मो मुलाबत आहे" जसे म्हणून
त्याने राक्षसकांना चन्दनदासावर हल
करण्याचा हुकुम दिला

राक्षसांच्या राजेबाही बापली पाण
भगाने आपल्या मृत्त हेराबावन मिळवली
राक्षसांची बांड व राजांमार्फत बाणक्य
उत्तम प्रकारे जावून होता, त्यामळ
बाणक्याने ओळखले की या राक्षसांन व
आपल्या पक्षात ओळखले न येता माण
मर राक्षसांन शक्ति व मुख्यद्वारा
राज्येन कळवत घराकय आहे तेव्हा
राक्षसांना आपलाकडे घळवण्यासाठी
बाणक्याने एक योजना बनवली.

एक दिवस बाणक्याने चंद्रगुप्ताला
म्हटले-"राजा, काहीही करून जय-
केतु व राक्षस बांधी येवी तीवून
आपलाका राजाबाधा बापल्या बाजूला
बळवांगला हवे यासाठी बाण रोष
एक माटक काळ बापण लोकांच्यात
बांधी धक्का पसरवून द्यावी की
आपला रोषात काही मोकरीणा
आविला आहे"

बाणक्याने चंद्रगुप्त या राजाकड
बोधवून बाणक्य म्हटले की मू राज
द्वारे केला बांड व पत्तर चन्दन
दासाने हा राजांमार्फत मुन्हा नाकवून
केला बाणक्याने त्याचा विचारले-
"तु राक्षसांच्या कुटुंबांना आपल्या
पक्षात आसरी देऊन राक्षसांही माही
उर काय केनह?"

चन्द्रगुप्ताने या योजनेला बापली संमति
दिली आणि रोषांनी मिळून एक
योजना बनवली त्याप्रमाणे वसंत-
वसुन्हा बाणक्याचीसमर्थ सान्ना नदरात
मोठा उत्तम हाजरा करण्याबद्दल
चन्द्रगुप्ताने हवी पिटवली.

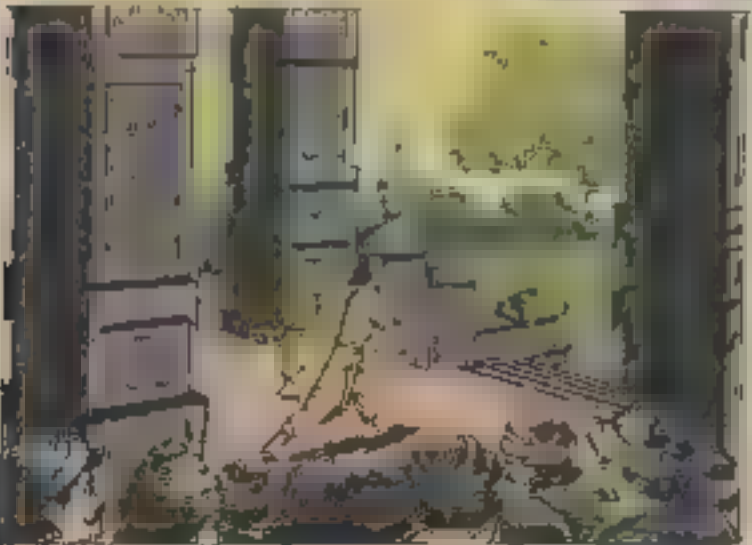

माताजी नगरदरबार तोंडले आत अमतांना रांगवे दाखवताना पाप आपल्या चाणक्य तिचे पोचून झोरवता--
 "हे सार बन्द करा माताच्या अन्ता !
 नगरविहार काही सजवणच नाही
 उन्सवही नाही कायचा अन्ता
 'बाळू भावा सत्रजान इथून' पाहू
 आज्ञा आहे ही " त्याच हे दाखव
 पाहून सर्वांचा कारक आश्चर्य झाले

अगतने ही माताजी चन्द्रगुप्तापर्यंत पोचवली त्याच सरलेल्या सभेत गाबडम चाणक्याकडे अवान मागितला, चाणक्य यांमुळे विरत म्हणाला-
 'अजयकानु भाणि राक्षस भिळत आपणावर वृत्ता करवणाच्या प्रयत्नात प्राहेत असा परिस्तितीत उन्सवाची काय गरज ?'

त्या दोगांच्यात बोटावेळ बाळकन दादावादी सानो चन्द्रगुप्त जाल्ल्याला एकदम म्हणाला--"मग राक्षसच आपणापेक्षा जास्त बुद्धिमान आहे अस म्हटल पाहिजे ' अस काय ? एक भावा दक्षणी मी आपल्या मंत्रोपवाचा त्याच करत आहे " अस रांगाने म्हणून चाणक्य दरबार सोडून निघून गेला (अन्त)

उपचारचे रहस्य

सुमेरूपुत्रात एक प्रसिद्ध वैद्य रहात असे, त्याचं नाव विश्वपति, विश्वपतीचे दोन सिष्य होते--अनन्त नि नीलकण्ठ

अनन्त अतिशय हुषार व जतूनडील मुबक होता. परक, सुभूत घोष्यासारक्या महान् विचारदाण्या, वैद्यक-शास्त्रावरील सवातीज सुने सहज बल्लेसून तो विश्वपतीला चर्चित करून सोडो. त्याच्या बुद्धिमत्तबी प्रशंसा करता करता विश्वपतीच्या अगाठ विचार येई की हा 'मुक से सवाई' महान् वैद्य बनणार.

पण नीलकण्ठ सामान्य ज्ञानी होता. तो मुकवीच अनुकरण करीत करीत रोग्यांच निदान नि परीक्षण करीत असे. विश्वपति विचार करी की नीलकण्ठाचा वैद्यकीय विद्येतली प्राथमिक सूत्र समजली तरी तो कस तरी आपलं पोट भक शकेल. म्हणून तो त्याच्याकडे फार लल देत नसे

काही काळ लाटल्यावर अनन्त आणि नीलकण्ठ विश्वपतीकडील आपलं शिक्षण संपवून आपल्या राहत्या गावी स्वर्णपुरला परत आले. त्यांनी स्वतंत्रपणे रोग्यांचा इलाज करण्याचा आपला व्यवसाय सुरू केला

असा रीतीने काही वर्षे गेली. एक दिवशी दीर्घ काळ रोगाने पस्राडलला एक भीमंत भाणूस स्वर्णपुरातून विश्वपतीकडे आला. स्वर्णपुरचे नाव ऐकताच विश्वपतीला आपले सिष्य अनन्त नि नीलकण्ठाची आठवण आली.

विश्वपतीने त्या भीमंत भाणूसाला आपल्या दोन्ही शिष्यांबद्दल विचारले. त्यावर जो म्हणाला--"नैद्यजी, नीलकण्ठाचा व्यवसाय तर जोरात चालू आहे. तो क्षोन्धानं पैसं झोंडतो आहे. पण अनन्ताला हा व्यवसाय काही आवडत नसावा तो हा व्यवसाय सोडून आपल्या बाळबडिलांकडून

मिळालेल्या जखमीची मरणागट करून कसे तरी जीवन कंठ्याचा विचार करीत आहे.

हे ऐकून विश्वपतीला आश्चर्य वाटले. जो अनन्त एक कुशल वेद्य बनून चांगला व्यवसाय करणार, तो असफल का लागला हे जाणव्याची विश्वपतीला इच्छा झाली. यासाठीच तो सगळे स्वर्णपुराकडे निघाला.

विश्वपति अनन्तच्या घरी पोचला अनन्त आपल्या घरात कोणाची तरी बोलत होता. विश्वपति बाहेर उभा राहिला आणि त्याचे बोलणे ऐकू लागला.

अनन्त रोग्याला समजाऊन सांगत होता—
"तुला हा आजार बगदी फिरकोळ आहे थोडस पडसं मासय तुला. त्यासाठी एवढा

वाऊ काय करतो आहेस? थोडी हळद नि चन्दन एकत्र मिसळून चांगलं घोट आणि त्याचा लेप वेह्यावर लाव. लवकरच ठीक होऊन आईक सपळ. चाबल नकोस, ना आता."

मावर नाराज होऊन रोगी म्हणाला—
"एवढं जाणव्यासाठी तुमच्याकडे मायची मला काय करू होती? माझ्या आजोनी पण मला सांगितलं वसतं" इतकं बोलून तो निघून गेला.

रोगी मिळून गेल्यावर विश्वपति घरात गेला. अनन्तने मरणापूर्वीक बुकजीना प्रणाम केला. विश्वपतीने शिष्याच्या आत्मिगत दिले आणि त्याची विचारपूस केली. अनन्त म्हणाला—
"गुरुजी, मी येणाऱ्या रोग्यांना योग्य वैद्यकीय सल्ला देत असतो तरी पण मोठ्या अधिक सस्पेने रोगी माझ्याकडे येतात जसे नाही. यका याचं कारण काही समजत नाही."

विश्वपति संत-स्मित करीत म्हणाले—
"असं होय? बरं, आपल्या नीलकंठच कसं काय चाललय?"

"त्याचा व्यवसाय सूप जोरात चालला आहे।" अनन्तने सांगितलं.

"त्यालाही भटव्याची माजी उष्का आहे. चल येतोस माझ्या घरोवर?" विश्वपतीने विचारलं.

बांदोबा

विश्वपति आणि अनन्त जेव्हां नीलकंठाच्या घरी गेले तेव्हा तिथे अनेक रोगी आपल्या पातीची वाट पहात बसले होते. आत नीलकंठ एका रोग्याची मज्जेशिखार परीक्षा करीत होता. विश्वपतीला समजलं की हाच रोगी काही वेळा पूर्वी अनन्तकडे आभला होता. बाहेरच बाबून विश्वपति नीलकंठाच्या चिकित्सा-पद्धतीकडे पहात राहिला.

नीलकंठ रोग्याला समजाऊन सांगत होता—
"बडी-पडसं रहा रोगासारकं असत असं म्हणतात. वेळेवर औषधोपचार केला नाही की त्यातून अन्य रोगाला आमचण मिळतं तु वावरू नकोस माझ्या-जवळ एक मला लेप आहे, ज्याचा उपयोग केल्याने बडी-पडसं काही मिनिटांत पडून जाईल. मी आता तुझ्या वेह्यावर तो लेप लावतो. बोट्या वेळात तुला बरं वाटलं." असं म्हणून जवळच्या एका वाटळीनीच लेप नीलकंठाने रोग्याच्या वेह्यावर लावल्या सुवात केली.

मावर विश्वपतीने हलक्या आवाजात अनन्तच्या कापात सांगितलं—
"अनन्त, पहात आहेस न? नीलकंठ एकाचं अद्भुत औषध आहे असं सांगून हुनद नि चन्दन मिसळून तयार केलेला लेप रोग्याच्या वेह्यावर लावतो आहे।"

अनन्तने आपला असंभोध प्रकट करीत म्हटलं—
"गुरुजी, इतकंच नाही, बडी-पडसं हा अत्यंत फिरकोळ आजार आहे आणि ग्याच्यासाठी वेद्य-वास्तव काही औषध नाही हे जाणून ही हा रोग्याला विनाकारण वावरवीत आहे. अतः कारण मला बुद्धिच लाचडत नाही."

विश्वपति हसत हसत म्हणाला—
"नीलकंठ जे सांगतो आहे नि जे करतो आहे त्यात मला तर काही दोष दिसत नाही" विश्वपतीचं हे म्हणणं ऐकून अनन्तला आश्चर्य वाटलं.

विश्वपति अनन्तच्या लाव्यावर हात ठेवून प्रेमाने म्हणाला—
"हे पहा अनन्त,

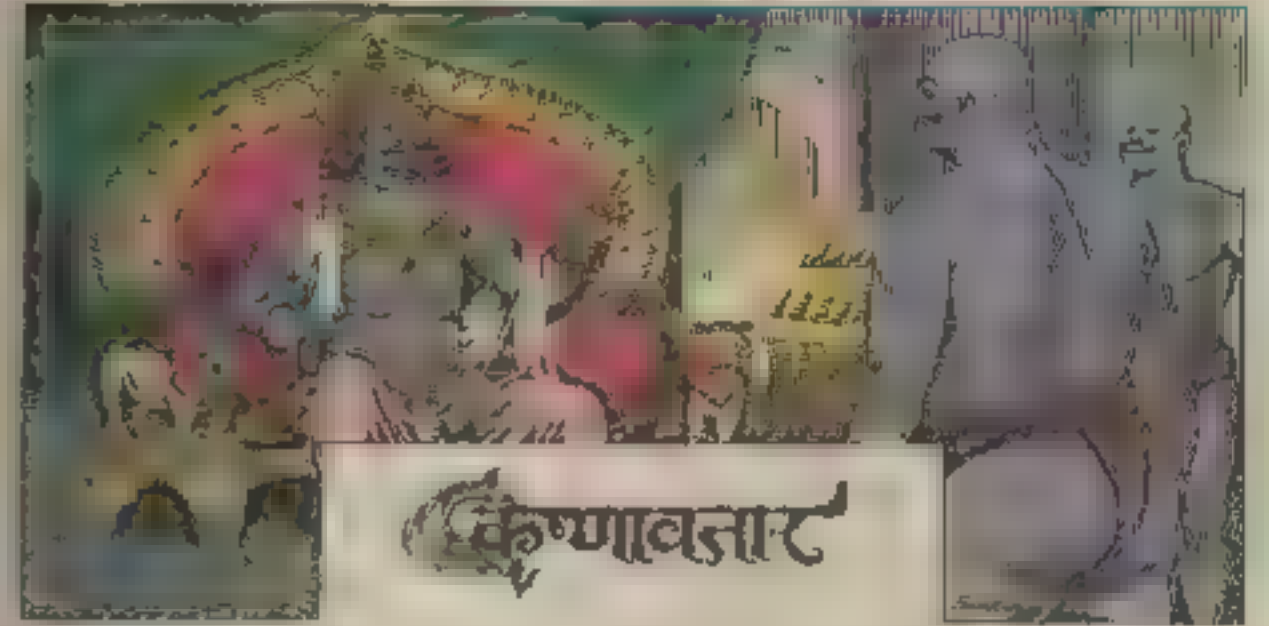
काही माणसं अशा अमलान की जरा काही दुखल-खुपल की लगेच इलाज करण्यासाठी वैद्याकडे घाब घेतात. बंडी-पडगासाठी इलाज करावला आलला माणूस अश्विनीच एक आहे. अशी माणसं आली की वैद्याने त्याला संशयना देत असा विषवास निर्माण केला पाहिजे की त्याच्या गुणकारक व आणि शक्तिवर्धक औषधाने रोग दूर जाईल आणि तो बरा होईल. रोग ओषधाहून अधिक खडने बरे होतात हे रहस्य तु नीट जाणून घे. रोम्याची आभक्षिक बला जाणून औषधोपचार करताना वैद्याने व्यावहारिक ज्ञान जास्त उपयोगी पडतं, शास्त्रीय ज्ञान नव्हे! म्हणून नीलकंठाक्षी तुला करता वैद्यक-शास्त्र तुला वागलं माहीत असलं तरी व्यावहारिक ज्ञानाच्या अभावी तू व्यवसायात मार्ग पडत आहेस समजणं?"

विश्वपतीने नीट समजाऊन सांगितल्यावर अतन्तला आवल्या घोष कळला नीलकंठाने आज त्याला घागलाच प्रत्यक्ष

पाठ शिकविला होता त्याने त्याचे अनुकरण करायचे ठरविले.

नंतर दोघं ही चरत गेले, नीलकंठला भेटले, आणि अतन्तला यथ्या मारल्या. विश्वपतीने नीलकंठाची प्रशंसा करीत म्हटलं—"तुला व्यवसायाचे मर्म बरोबर समजलं आहे. तू रोम्याला जे समजाऊन सांगत होतास ते ऐकून मी प्रभावित झालो तुला व्यवसायात दिवसें दिवस अधिकधिक यश मिळणार याबद्दल मला खात्री आहे" यानंतर विश्वपती दोन्ही शिष्यांकडे एक-एक दिवस राहिले, त्यांचा पाहुणचार घेऊन केला आणि आपल्या नावाकड रवाना झाले.

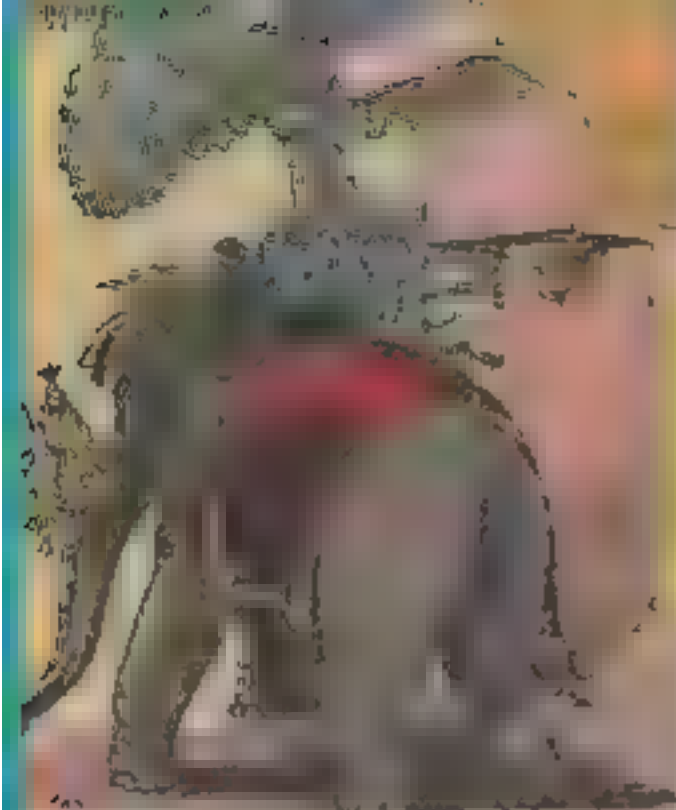
या घटनेनंतर काही दिवसांची स्वर्ग-पुरातून सुमरपुरला जाणाऱ्या-येणाऱ्या लोकांना विश्वपतीने विचारलं तेव्हा त्याला समजलं की नीलकंठ ही अतन्ता सरस्वती एक प्रसिद्ध व लोकप्रिय वैद्य बनत चालला आहे हे जाणून त्याच्या आमदाराची भीती राहिली नाही.

सुहृन्नागराच्या सेवकांनी येऊन कसाला बातरी दिली कि उत्सवाचे प्रमुख आकर्षण असणारे ते अनुसंधान मोठून गेल आहे. कसाला हे ऐकून असे वाटले की अनु त्याच्या पाठीचा कणाच मोडला! त्याच्या चेहऱ्या एकदम चिंतायुक्त विभू झाला. नंतर कस एकदम उठून उत्सवाची व्यवस्था घडवण्यासाठी निघाला. समारंभ-स्थानी एक सुंदर रंगमंच बनवला होता राजा, मंत्री, बाहेरून येणारे राज, राजाचे आप्त, निरनिराळे अधिकारी आणि राज-मेविका यांच्यासाठी या मंचावर ज्याच्या त्याच्या योग्यतेप्रमाणे उचित अशी आसने बनवली होती व त्यावर बसण्यासाठी छोट-माठे सोपान लावले होते. अजून तब नयना-

विराम सिंहाची योजना केली होती. विविध प्रकारच्या सजावटीच्या साहित्याचा, फुलांचा अन् धूप बगेरेचा उचित उपयोग करण्यात आला होता. या सर्वांवर नजर फिरवून नोकरांना योग्य त्या सूचना देऊन कस आपल्या महालात परतला. आत्मावर चाचूर आणि मुष्टिक नावाच्या आपल्या मन्त्रांना त्याने सांगितले—"या जगाम तुमची बरोबरी कस शकेल असा मल्लमोढा नाही. कृष्ण अन् बलराम नावाची दोन पारं आजपर्यंत केवळ जंगलात, रातात भटकत होती. त्यांच्यात साहस, पराक्रम किंवा शौर्य नव्हालही नाही. ते तुमच्याशी कुस्ती करतील तेव्हा तुम्ही उगोच जास्त वेळ त्यांच्याशी लढत राहू नका एकाच

महामहानांवरच आपल्या कुवलय्या-
नावाच्या हत्तीला घेऊन राजवाड्याच्या
दारापोच तयार रहा. ते दावे दाराजवळ
घंताच हत्ती त्याच्यावर सोड. सग कुवलय्या-
पीड त्यांची छान हाड मोडून टाकीरू "

दुसऱ्या दिवशी सकाळी साजी. राजाच्या
आश्रमघाणे सर्व लोकांनी प्रवेश करून
आपापली जासनं बघून केली. सर्वजण
अप्यत उल्लुखलेने कुण थ वनराम बाकी
वाट पहात होते कस स्वतः एका उच्च
मुक्तीसनावर प्रवेत वरचे परिधान करून
अन् मीत्याचे बलकार घालून बसला हुंता

माजळ्या हत्तीसारखे दिमण रे आणून
अन् सुष्टिक प्रवेश करून कसासमोर उब
राहिले. कुवलय्यापीडावर स्वार होऊन
महामानु आला आणि महादाराजवळ त्याला
धाववून बलराम अन् कुण्णाची वतीक्षा
करू लागला

घाड्याच वरान कुण बलराम ठर-
जवळ आल. सभत उपस्थित असलेल
सर्वजण आठवा आश्चर्याने त्याच्याकड
पाहू लागले. दोघेही अगदी निदबल अन्
निश्चित दिसत हुाने दाराजवळ त्यांना
पहाताच वाद्यकुन्दावा नाद आणि प्रजकाचा
हर्षध्वनि मगनाला पावून प्रतिध्वनित
आला ! यर कोलाहलानच महामानु
कुवलय्यापीडासो त्याच्या राज्याने पुढ पातळ.

हो चाल ओळखून कुण बलरामाकडे
पाहून हसत म्हणाला-"दादा, कसान
आपला सहार करण्यासाठी एक भत हत्ती
तयार ठेवला आहे, पाहिलास ? विनारा
कस ! आपणच मृन्मुल्या अवस्थात अडकत
आहात, हे त्याला अजून समजलच नाही !
आला घाड्याकडे नीट अक्ष ठेव." असे
म्हणत कुण पुढे जाला. विशाल दात अन्
मदानक साई अभगाच्या आणि वरली
कथित करत पुढे येणाऱ्या त्या रीदरूपी
कुवलय्यापीड हत्तीला महामानुने कुण्णा-
समोर आणल

कुवलय्यापीडासो पुढ करीत आपल्या
शक्तीची वृणूक दाखवून प्रेक्षकांचे घोडे
मगोरजेर करण्याच्या मिथान कुणाने

प्रथम त्याला सोडने आपल्या छातीवर
प्रहार करू दिला. नंतर मात्र तो एकदम
ठडी मारून त्याच्या दातावर पाव घेऊन
उभा राहिला हाच्या पायाने त्यान
हत्तीच्या गदस्यळावर लाय भारली आणि
त्याच्या पाठीवर जाऊन बसला ! हत्तीन
आपली भोड झाकवून मार्गे त्याच्याकडे
वळवताच कुणाने त्याच्या सोडला अकून
साजी उडी मारली, अन् त्याने हत्तीच्या
बगसेत हाताची मूठ आणतून जोरवार प्रहार
केला ! रवावून हत्ती मागे वळला त्या-
बरोबर कुण त्याच्या पायाखालून मार्ग
गेला आणि हत्तीची पोपूट पकडून त्याला
गोल फिरवले त्यामुळे हत्ती खाली पडला,
पण त्याने झटकन उठून अत्यंत खेदाने

दणवयात जर त्यांचा निकाल कावून
टाकालात तर मला फारच आनंद होईल "

राजाचे हे बोलणे ऐकून घोषही मरुल
मोठ्या प्रमथलेने म्हणाले-"प्रम् जाम्हाला
हे सर्व विस्ताराने सांगायची गरजच नाही
ती पोर सघोर आत्म्याबरोबरच जाम्ही
थ्यांना थिरवून टाकू "

यानंतर कसान महामानु नावाच्या माहु-
ताला बोलावले आणि म्हटले-"तू तर
माझा आप्त-मित्र आहेस, मुन्माकड आता
माझ एक काम आहे. वसुदेवाचे दोन्हा
मुलगे फार दुष्ट आहेत, पण दोघेही बल-
वान आहेत सध्या ते आपल्या नगरात
आलल आहेत. उद्या तू सर्वात अगोदर

कुण्यावर सोडचा प्रहार केला आणि आपल्या दातांनी त्याला भोसकायचा प्रयत्न केला. आता माच हलीचा सहार करायचा निश्चय करून कुणाने उडी मारून त्याच्या ओहऱ्यावर लाव मारली, आणि जोरान त्याचा एक दातच उपसून काढला ! त्या दातानेच त्याने हलीचे मस्तक कोटायला सुरुवात केली. लवकरच कुकल्यापीड धरावायी होऊन त्याने प्राण सोडला !

हत्तीच्या हल्ल्यामुळे कुण्याच्या शरिरातून रक्त येत होते. अचानक दिसणाऱ्या कुणाने त्याच स्थितीत हातात दात घेऊन सभास्थानी प्रवेश केला. कुण्याला पाहून कांस कोषाने कापू लागला. मग त्याने

चाणूराकडे पाहून त्याला खुणेने कुण्याशी युद्ध करायची आज्ञा दिली. त्याच प्रकारे मुष्टिकांला ही बकरावाची युद्ध करायला सुचवले.

चाणूर आणि मुष्टिक हे दोघही आन्ध्र प्रदेशाचे रहाणारे मत्स्य. त्यांना पाहून मत्स्य हत्तीचीच बाळगण व्हावी ! त्यांना वसा अभिमान ही होता की असम दुनियेत आपणाळा हत्तीला वसा कोणीही मत्स्य नाही ! असं हा चाणूर कुणा जवळ जाऊन स्वयंपूर्ण स्वरात म्हणाला—“कायरे, तू म्हणे गावी चारगान्चा पोरांना बाबरवून माठी स्थापित मिळवली आहेस ! पण आज माझ्याशी माठ आहे बच्चम्बी !”

कुणाने मोठ्या सहनशीलतेने उत्तर दिलं—“विचारा कस तुझ्यावर मोठी आज्ञा लावून बसला आहे, तेव्हा आज तुला आपल्या दास्तांचे काय प्रदर्शन करून दाखवायचं असेल ते दाखव.” असं म्हणून कुणाने शब्द ठोकला.

दाखर लगेच चाणूर कुण्याला मिडला. तसेच उपास्थित असलेले दादक हे पाहून कुण्याच्या बाजनीत चिन्ता करू लागले. ते आपसात म्हणू लागले—“पर्वतप्राय हा चाणूर अन् बालक कुण्य यांच्यात हे मत्स्य युद्ध कसं ? हा तर चोर अन्याय आहे ! मत्स्ययुद्धाची ही बरोबर पद्धत नव्हे मत्स्य-

युद्धाच्या वेळी रोष्याचे सहाय्यक त्याच्या बरोबर राहून ते दमतात तेव्हा योग्य उपचार करतात. कुसलता अन् केवळ हस्तोपचा वातला करक तर कळका पाहिजे. सरं तर हा मनोरंजनाचा कार्यक्रम असायला हवा, रोम खत्रुचं युद्ध नव्हे ! जे पडलं तेच अधिक माक ! माता राजाने हे युद्ध बाबवून दोघांना बोलावून त्यांचा योग्य वसा सत्कार करायला हवा ”

ही त्याची बोलणी ऐकून कुण्य त्यांना म्हणाला,—“मला वसच लडू या यांच्याशी मनावळ, पराक्रम, सहनशीलता, उत्साह आणि दिव्य शक्ति प्रदर्शन करणाऱ्या घोड्याला उंची, जाडी किंवा वय यांच्याशी काय मतलब ? याचा वच करायचंय माझ्या मनात आहे. आपणा लोकांना मी नक्की प्रसन्न करीन, आपण चुपचाप पहात रहा ! हा चाणूर करून देशाचा निवासी आहे, त्याने आतापर्यंत अनेक मत्स्ययोद्ध्यांचा महार केला आहे, म्हणूनच मी आज याचा वच करून वसाचा मानकरी बनणार आहे ” असे म्हणून कुणाने चाणूराशी मत्स्ययुद्धाला सुरुवात केली.

त्या युद्धात मत्स्ययुद्ध प्रवीण चाणूरापेक्षा कुण्याचे फौजत्यच अधिक वाढले. एक-मेकांना सुलवत, तुलकाकव्या देत, उठधा मारत ढकलत, वाकत, दबत, अन् अधून

मधून मागे सरकत त्यांनी बराच वेळ अश्रुत रीतीने युद्ध केले ! पाठी व डोक्याची टक्कर होताना किंवा मुष्टिप्रहार करताना मोठा ध्वनि होत असे. एकमेकांना हाता पायांनी मारताना, हात व नळ्यांनी धरत करताना ते दुस्य प्रेक्षकांना फार भयातक भासले !

परंतु एकूण सर्व प्रकारच्या डाव-पेचात, पकडीत आणि युद्धकलेत कुण्याचेच फौजत्य अधिक प्रशंसात्मक ठरले ! वसांकांना हर्षनाद करताना पाहून कुड धालेल्या कसाने हात उचलून वसा काही सकेत केला की जणू त्याला म्हणायचे होते—“हा शूर्यनाद यात्रा.” कुणाने जाणखी थोडा वेळ

आपल्या कुशलतेचे प्रदर्शन केव्हावर जाता
बाणूराचा वध करायचे ठरवले. बाणूर ही
माता दकून मिथिल झाला होता, दुर्बल झाला
होता असा स्थितीत कुठाले त्याच्यावर
चाल करून त्याच्या मस्तकावर ओरदार
मुष्टिप्रहार केला आणि पुन्हा उडी मारून
आपल्या गूढज्यांनी त्याच्या छातीवर मारले
यावर बाणूराचे डोळस बाहेर आले, रक्त
ओकल तो खाली पडला आणि त्याचा
प्राण गेला!

याच अवधीत बलरामानेही मुष्टिकाचा
वध केला. दोन्ही मन्त्रयोद्ध्यांचा वध करून
बलराम अन् कुण विजयी होऊन रंगम-
चावर उभे ठाकले. त्या दोघांनी कसाकडे

पाहिल्यावर कसाच्या चेहऱ्यावर जी क्रुता
उभारून घाली ती पाहून नद बरेच मोप
भयकंपित होऊन गवान् झाल!

देवकोने ज्या आपल्या माठव्या पुत्राला
जन्मतःच दूर केले होते, तो आता बाणू-
राच्या हाती सापडून त्याचा वध होईल
म्हणून तिचे प्राण तडफडत होते. अन्याय
वधनंतर एकदम भेटून रंगेश काही वेळात
तो बाणूराच्या हानून मरणार या विचाराने
व्याकुल झालल्या देवकीच्या डोळ्यातून त्याच
बाणूराचे प्राण दूर करणाऱ्या पुत्राचे शीर्ष
पाहून आनवाभू पाहतू लागले. वसुदेवाच्या
आनवाला तर सीमाच राहिली नाही!

परंतु एकडे कसाच्या अनाका चाम
फुटला! अतः कोबाने त्याचे शरीर कापू
लागले, त्याची छाती वपापू लागली,
त्याच्या डोळ्यातून ठिबच्या निवू लागल्या.
एकवार बहकडे पाहून त्याने सेवकांना
बोलावून गरजून आज्ञा केली-" या दोघांना
पकडून नगराबाहेर काढून लावा वन
नदासा बंदिवास करून त्यांच्या हातापायांम
बड्या अडकवा. बाकी सर्व गोराळाचा
क्षिरच्छद करा, माझ्या राज्यात जिणे कुठ,
कोणी गोप दिलेल तिचच त्याला पकडून
चांगली जिक्षा करा. त्याची संपत्ति आपल्या
कोपात जमा करा! त्या कुटिल वसुदेवाला
चांगली शिक्षा द्या!"

हे बोलणे ऐकून सर्वांचे चेहेरे पांढरे पडले! देवकी पुन्हा शोकमस्त होऊन अधुन पडली.

आपल्या मातापित्यांची इयनीय स्थिती मित्र आणि दासवाची मर्यादा आणि समासदाची असह्यमता पाहून कुष्णाळा कोप जावरेनासा आला! विद्युत्प्रगतिने तो सिंहासनाकड कंसाजवळ पोचला.

इतक्या वेळाने तो गेला की सोपान चढताना तो कोणा समासदाला दिसला सुद्धा नाही. या क्षणासाठी रंगपटावर होता. तर दुसऱ्याच क्षणी तो कंसाजवळ दिसला!

कुठ्ठाण कंसाच्या मुकुटावर इतक्या जोराने लाव मारली की त्यात पडविले हिरे मुदून विशकून पडले! नंतर त्यान कंसाचे कंठ धरून त्याचे मस्तक मुकुटावर आणि त्याच्या मस्तकावर मुष्टिप्रहार केला कंसाचाही हालचालही करू शकला नाही कुष्णाने त्याला छातीवर आपल्या गुडघ्यात प्रहार केला. कंसाच्या गळ्यातले हार त्या

प्रहाराने तुटून पडले, कर्णकुंडल गळून पडली, अंगावरील वस्त्रं सुटली! त्याच्या नाक, कान व तोंडातून रक्त बाहू काढले व हाडे बाहेर आले कुष्णाने नंतर त्याच्या वस्त्रं काढी लोटून दिले जोराने इकलव्या-मुळे त्याचे शव रंगदाराच्या आतील भागात जाऊन पडले!

इतक्या वेळात बलरामाने कंसाचा भाऊ सुनाम याचाही वध केला.

कुष्णाने ज्या हातांनी कंसाचा वध केला, त्याच हातांनी वसुदेवाला चरयम्पले करून त्याने नमस्कार केला वसुदेवान कुष्णाच्या गाढ आलिंगन देऊन आशीर्वाद दिला. त्याने नंतर देवकोलाही प्रणाम केला. तिनेही कुष्णाच्या आलिंगन देऊन त्याच्या मस्तकाचे अवघान केले! यानंतर कुष्णाने उचलून व अन्य वडिल-बांध्या मंडळींना प्रणाम करून त्याचे आशीर्वाद घेतले आणि सर्वांचा निरोप घेऊन बलरामासह तो आपल्या पित्याच्या घरी गेला.

लवाद

कोणे एके काळी एका गावात दोन कबाड माणसं रहात होती त्यांची नावे ज्ञानी वक्रवृद्धि आणि दुर्बुद्धि गावोगाव फिरत ते एकदा एका गावात पोचले त्यांना तेथे एका शेतात एक बैल विसला त्यांनी त्या बैलाला हाकलून दुसऱ्याच एका जागी नेले आणि तेथे बांधून ठेऊन एका धर्मशास्त्रज्ञ मुक्कामाला मेलं. नंतर वक्रवृद्धि तिथच बाबसा अन् दुर्बुद्धि गावात गेला.

एवढ्या वेळात बापला बैल जागेवर नाही ही गोष्ट त्यांच्या मालकाच्या कानात आली, अन् बैल हरवल्याची वार्ता तो गावभर सांगत सुटला. त्यांच्याभोवती थोडोडो गर्दी जमली होती. लोक आपसात बैल हरवल्याबद्दल काही-बाही बोलत होते.

दुर्बुद्धि त्या गर्दीजवळ जाऊन म्हणाला—
“सुम्हो लोक कुठलीही गोष्ट हरवल्या-

बद्दल बोलत आहात. माझे गुरजी फार विख्यात ज्योतिषाचार्य आहेत सध्या ते याच गावच्या धर्मशास्त्रज्ञ उत्तरेले आहेत त्यांना याबाबत जाऊन मंडलात तर ते तुमची हरविलेली वस्तु बरोबर सापडवून देतील.”

हे ऐकून उद्याचा बैल हरवला होता तो आसामी काही गावकऱ्यांना बरोबर घेऊन धर्मशास्त्रज्ञ गेला.

त्यांची सर्व हकिगत ऐकून वक्रवृद्धीने पेटीतून एक ताडपत्रांचा बनवलेला ग्रंथ काढला अन् त्यांची काही अधली मधली पाने पाहिल्यासारखे करून धावा वेळ डोळे मिटून घेतले. काही निवार केल्यासारखा अभिनय करून नंतर तो म्हणाला—“या धर्मशास्त्रज्ञा उत्तरेला एक मोठा बटवस आहे तेथून पूर्वेला गेल की एक उचसे बिचेचे झाड आहे तेथे उभे राहून जाहीकड

पाहिणं भी एक छोटसे क्षम्याचे झाड विसेल. अस, तिचं खासपास तुम्हाला आपला बेल सापडल "

नंतर दुबुडि व इतर काहीजण त्या भागसाबरोबर पाऊ लागले बकबुडिने जा जाणा सांगितली होती, तिचं बरोबर तो बेल त्यांना सापडला! 'गुरुजीसाठी दक्षिणा' म्हणून दुबुडिने त्या भागसाकडून दहा धपस वसुल केल!

ज्या प्रकारे या लबाडांना चांगला फायदा झाला. यानंतर ते दोघ ते गाव भाडून पुढे निघणार, इतक्यात त्या गावचा ग्रामाधिकारी तिचं येऊन पाचला जन् म्हणू लागला-"अरे, तुम्ही तर जायला

निघालात! बरं सालं भी वेळेत जालो. माझं हरवलेलं पान-दान मिळवून काढ ?"

हे ऐकून बकबुडि बोटावेळ विचारातच पडला. पण हो लबाडी करण्यात चांगलाच हुशार होता, त्यामुळे या समस्येतून बाबप्या-साठी तो म्हणाला-"आसा माझ्या बिछेला ही वेळ जन्मं जाहे. तुम्ही उद्या सकाळी था. भी तुमचं काम नक्की करून देईन."

"बरय महाराज, कशी जाजा. उद्या सूर्योदयाच्या वेळो भी पुन्हा आपल्या दखनाला येईन." असे म्हणून ग्रामाधिकारी तिचून निघून गेला.

या ग्रामाधिकार्याच्या अनुयायात प्रारब्ध नावाचा एक माणूस होता, त्यानेच ते पानदान घोरलं होते. ज्यातिवाचाराने नाव एकठाच त्याचे काळीज बकबुडू छानले. त्याच रात्री तो घमंभाळकडे गेला आणि या लबाडाच्या खालोजवळ जाऊन आतल बालकं ऐकू लागला.

"ए शहा, आपल्याला तर त्याच वेळी पळून जायला हवे हेले. अस चोरासारखं रात्री निघून जावं काही मला पसलत नाही." बकबुडि म्हणाला

"माझा काय काय त्यात? ही चारीची भानगळ मला काहीच माहीत होती? झालाच प्रारब्ध म्हणतात, दुसरे काय, प्रारब्धच नव्हे तर काय?" दुबुडि म्हणाला

त्यांच्या बोटण्यात आयले नाव ऐकून प्रारब्ध फारच वावरला, तो तगंच खालील घुमला जन् त्याचे पाय धरून म्हणाला-"महाराज, मला वाचवा! पानदान घोरल म्हणून ग्रामाधिकारी माझी चायदी लोळ-वाला! भी ते कुठे ठेवलय हे सांगतो, पण माझ नाव नका सांगू त्यांना! माझे प्राण वाचवा!"

"ठीक जाहे, ठीक जाहे! सांग कुठ ठेवलयल सववून ते पानदान?" बकबुडिने त्याला रागावूनच विचारलं

पानदान जपवल्याची जाणा बकबुडिला सांगून प्रारब्ध तिचून सटकला

ग्रामाधिकारी म्हटल्याप्रमाणे दुसऱ्या दिवशी सूर्योदयाबरोबर तिचे येऊन पोचला

'स्मशानात भी मग्नय जाहे ना तिचल्या त्रिन्यालाही उककन पाहिलत तर पानदान सापडलं तुमचं. जा, लवकर जाऊन घेऊन या ते!' बकबुडिने त्याला आज्ञा केली

ग्रामाधिकार्यानं स्मशानात जाऊन पाहिले तर ज्योतिषाने सांगितल्या आगी पानदान सापडले. भग काय! ग्रामाधिकारी फारच प्रसन्न झाला. इतक्यात राजाकडून एक हुत ग्रामाधिकार्याकडे जाला जन् त्याने एक खबर दिली.

ती खबर बघी-राजधानीच्या तटवर्ती भगात तीन दिवसापूर्वी जाहेकन कुठूनभी

सात व्यापारी गलजलं येऊन पोचली त्यात भूप मोल्यवान माल भरलला होता गलजलांच्या व्यापार्याने राजाशी एक पैज लावली. पंचवी अट होती-व्यापारी राजाच्या हाती एक लोखंडी पेट्टी देईल. त्या पेट्टीत काय काय वस्तु जाहेल हे राजाने एका बाळकड्यात सांगायचे. राजा बरोबर उत्तर देऊ शकला तर सर्वच्या सर्व साल जहाजे राजाच्या मालकीची होतील जन् उसट राजा बरोबर उत्तर न देऊ शकला तर आपले संपूर्ण राज्यच त्यानं व्या-पार्याच्या हवाली करावे!

राजाच्या दरबारात काही चांगले ज्योतिषी होते, फार विश्वास होता राजाचा

माझ्यावर! दरबारा ज्योतिषांना हाकी
दुसऱ्या साफ हागून राकळ की-पेटितल्या
तस्तु सांगायला आपण असमर्थ आहोत
अशात तीन दिवस तर चलतून गेले होते
आता उरलेल्या चार दिवसात पैज नाही
जिकली तर राजा आपल्या राज्यालाच
मूकणार होता! राजा ध्याकुळ झाला अन्
मर्गे गावांच्या अधिकाऱ्यांना निरोप पाठवला
कि-जिणे जिघ म्हणून जे ज ज्योतिषी
असतील त्यांना ताबडतोब राजधानीत
पाठवावे

ग्रामाधिकारी आता वक्रबुद्धिला म्हणाला-
"आपणासारखे ज्योतिषाचार्य आपल्या
राज्यात असताना राजाला काय काळजी?

आपण अन् आपला शिष्य दासही माझ्या-
बरोबर राजधानीला चला

माझ्या हाऊन हे दोघही राजाकड
गळे तेथे त्यांचे राजोचित स्वागत झाले

ठरलेल्या मुदतीचा संवत्चा दिवस मुक
झाला होना! दुसऱ्या दिवशी सकाळी
लोखंडी पेटोतल्या वस्तुवद्द सांगता न
आल्यास राजाचे राज्य जाणार होते! अन्
वक्रबुद्धि ते न सांगू शकला तर वक्रबुद्ध्याची-
दावाचीही डोकी उडवली जाणार होती!

दुर्दैव वक्रबुद्धिला म्हणाला-"आपण
आज रात्रीच पळून जाऊ या का?"

"कुठवर पळणार आपण पळून पळून?
त्यापला आपण समुद्रात उरणा टाकून
पोहवेस तितके दूरदूर पोहत गेलो तर
मुकाटधाने तरी मर!" वक्रबुद्धिने मुपयले

मध्यरात्रीच्या वेळी दोघही समुद्रकिनारी
पोचले अन् वाऱ्यात उतरून पोहत पुढे
जाऊ लागले! घाबऱ्या बतरावर त्यांना
काही गळवते दिसली. त्यापकी एका
गलबनावरून कुणाचे तरी बोलणे एक
मत होते

"आजोबा, सांगा न त्या पेटोत काय काय
आहे?" एक मुलगी विचारत होती

"मुला काय करायचंय बाळ त्याच्याशी?
सुप राव झालीय, जाऊन शोप बरे"
म्हातारे आजोबा नातोल म्हणाल.

"ऊहू! पेटोत काय वाट न सांगितल्या
शिवाय नाहीच ओपणार आ आम्ही!
सांगा ना." मुलगी हट्ट करत होती.

"सकाळ झाल्यावर नाही तरी कळणारच
आहे आताच सांगतो चल. एक नोट-
लाखडी पेटोत एक पितळी पेटो आहे
पितळी पेटोत एक चन्दीची पेटो अन्
त्याच्या आत आहे एक सोन्याची पेटो!
अन् सोन्याच्या पेटोत एक अत्तराची कुपी
आहे, समजल? आ पळ, शोप बरे भता!"
आजोबा म्हणाल

हा म्हातारा त्या म्हापाऱ्याचा मुख्य
नाकवा होता

ही गोष्ट एकताच दोघ लबाड प्राणा
गुपचाप परत फिरले अन् सकाळ होताच
त्यांनी राजाला लोखंडी पेटोच रहस्य सांगून
टाकले

आता आनंदीआनंदच! म्हापाऱ्याच
आपली सर्व मलबते राजाच्या हाताली केली

राजाने वक्रबुद्धिना आपल्या दरबारी
ज्योतिषाच्या प्रमुखाचे स्थान देऊ केले.

परंतु खरे म्हणजे दोघांचा ते मद मुळीच
नको होते. कारण कधी न कधी त्यांची
लबाडी सचडकीला आलीच असली!

त्याच दिवशी संध्याकाळी वक्रबुद्धि राज-
वाड्यात राजाशी गप्पा मारत बसला होता,
इतक्यात दुर्दैव रडत ओरडत तेथे आला
अन् म्हणाला-"गुरुजी, सत्यानास झाला हा
आपला! आपल्या मरणा आत लागली
अन् त्यात आपले सगळे ज्योतिषाचे सभ
जळून साक झाल हो!" असे म्हणून त्याने
आपले भाकळले हात पुढे रेल

"अरे, माझ्या जीवनाचा आधारच
नाहीसा झाला की हो!" असे म्हणत
वक्रबुद्धिही आपला वेहता रडवा केला.

"तुम्ही लोक चिल्ला मका कक. मी
आपल्या दरबारात तुम्हाला उच्च स्थान
देईन." राजाने त्यांना सत्तामूर्ति दाखवत
आश्वासन दिले

शवटी त्या दावा लबाडाची काळ मफल
झाली! राजाच्या दरबारात आपले उरले
मुरले जीवन ते मुळाने फड लागले

राजाची इश्टी

महाराज देगावर सिंहकेतु राजा राज्य करीत होता. त्याचा सेनापति होता वीरवर्मा, तो मोठा साहसी व पराक्रमी होता आणि युद्ध-विद्येत अत्यंत निपुण होता. वीरवर्मा दिवसें दिवस बकल बालका दृष्टि क्षीण होत चालला. थोडे काम केले की तो थकून जाई. वैद्यांनी सल्ला दिला की वीरवर्माच्या या दुर्बलतेवर रामबाण इलाज म्हणजे आराम. आता घेवून पुढे काय अधिक धाड्याने योग्य नाही. आता बस झाल्यावर वीरवर्माच्या मनात आले की आपण आपल्या सेनापति-पदापासून मुक्त व्हावे.

मावावत रूप विचार करून तो एका राजाला भेटायला गेला. मंत्री पण त्याबद्दी राजाच्या जवळच होता.

वीरवर्माने सेनापति-पदापासून मुक्त होण्याची आपली इच्छा राजाकडे प्रकट

केली. महाराज, आता पर्यंत मलाभाव आपली सेवा केली. आता करीर साच येत नाही. आता सेनापतीचे काम आपण दुसऱ्या कोणाला दिले तर अधिक योग्य होईल. मेषांनी मला संपूर्ण विश्वासाचा सल्ला दिला आहे, मला परिस्थितीत आपण मला या जबाबदारीतून मुक्त करावे एवढीच प्रार्थना."

राजांनी सर्व काही नीट ऐकून घेतले. वीरवर्माचे म्हणणे तर बरोबरच होते, पण सेनापति-पदापासून वीरवर्माने मुक्त व्हावे हे ही राजाला पसंत नव्हते. तेव्हा अनिच्छने राजा म्हणाला—तुमचे सेनापतीच्या जबाबदारीतून मुक्त होणे मला मुळीच पसंत नाही. तरी पण तुझ्या इच्छेचा मी अवमान करणार नाही. एक काम कर. तुला दोन्ही पुत्र जेवढे वर्षे तुझ्या सहकाऱ्यात राहून तुझ्याच सारखे सामर्थ्य

जाली बाल आहेत. दोघांच्या पैकी कोणा एकास तू सेनापति-पदासाठी निवड

राजाचे बालक एकूण वीरवर्मा थोडा वेळ गप्प बसला. आणि मग म्हणाला— "महाराज, माझे दान मुल्ये शूरवर्मा नि जयसिंह माझ्या बच्चात सेनापति पदाचा पुरा वाहण्यास समर्थ आहेत ही गोष्ट खरी आहे. माझ्या इष्टीने दोघही समान योग्यतेचे आहेत म्हणून मलाचत निर्णय आपणच केला तर बरे. मी काणा एकाची निवड केली तर दुसरा रामावेळ. म्हणून दोघांमधून एकाची निवड करण्याचे काम महाराज, आपणच करावे."

राजाला सेनापतीचे म्हणजे योग्य बाटल राजा सिंहकेतुने शूरवर्मा नि जयसिंहला

जवळ बालांविषे आणि म्हणाला—"तुम्हाला माहीतच आहे की राजपदा प्रमाणे सेनापति-पद पिढीजात मिळत नाही. पण मला हे चांगले माहीत आहे की शौर्य-पराक्रम व युद्ध-कोशल्यात तुम्ही दोघे आपल्या बळीगतांसमान आहात. आता मी तुम्हां दोघांची परीक्षा घेणार आहे. या परीक्षेत मला समजणे की ज्ञान-विज्ञान व व्यावहारिक ज्ञानात तुम्हां दोघात कोण अधिक सरत आहे."

राजाची परीक्षणी ही कल्पना स्वीकार करीत शूरवर्मा व जयसिंह दोघांनी भव क्षिप्त केले.

राजास समाजाक्रम सांगितले—"पहा, समोरच्या तीन आख्यात निर्मिरालया

वस्तु सुरक्षित ठेवल्या आहेत त्या सर्व नोट पाहून तुम्ही हे सांगायचं की त्यापैकी कोणती वस्तु तुम्हाला अधिक पसंत आहे आणि का ? नंतर सभासदांना तुम्ही हे सांगायचं सभासदांना ज्याच उत्तर अधिक योग्य वाटेल त्याला सेनापति-पद दिलं जाईल "

राजाचा एक सेवक आत आला नि शूरवर्माला बरोबर घेऊन गेला. आणि त्याला त्या खोल्या दाखवल्या

शूरवर्माने तिन्ही खोल्यातील वस्तूंचा बारीकईने निरीक्षण केले आणि परत घळन सांगितलं-"महाराज, पुढच्या खोलीत सुरक्षित ठेवल्याची युद्ध-सामग्री मला सर्वात अधिक पसंत पडली."

यावर राजा नि मंत्री हुंमल

नंतर शूरवर्माप्रमाणे राजाचा सेवक जयसिंहाला खोल्यांकडे घेऊन गेला त्यान काळजीपूर्वक सर्व वस्तूंचे निरीक्षण केले आणि परत घेऊन निवेदन केले-"मी सगळींचा सगळ सर्वात अधिक पसंत केला "

राजाने विचारल-"असं हो ? पण सन-सर्पति अधिक पसंत करण्याचं कारण काय बरे ?"

"महाराज, या जगात सधात महत्वाची कोणती वस्तु असेल तर ती म्हणजे धन कारण धन असले तर चाकीच्या खोल्यांतोळ युद्ध-सामग्री व साध पदार्थांचा सगळ सहज करता येईल. म्हणूनच मी धन-सर्पति अधिक पसंत करतो." जयसिंहाने गंभीरता-पूर्वक आपल्या विचार सांगितल्या.

जयसिंहाने हे उत्तर ऐकून सर्व सभा-सदांना अत्यंत संतोष झाला आणि त्यांनी आज्ञादाने टाळ्या वाजविल्या.

नंतर राजाने आपल्या गळघांतीस मोत्यांचा कंठा काढला, आणि तो जयसिंहाच्या गळघांत बाळून धुटले-"तुझ लौकिक ज्ञान प्रशंसनीय आहे. म्हणून सेनापति पदावर मी तुमची नियुक्ति करता

सर्व सभासदांनी पुन्हा एकदा हर्षभराने स्वीकृतिसूचक टाळ्या वाजवल्या.

कुंठनपुर गावात गोविन्दराज गावला

एक मोठा डाकू रहात होता. चोरी करणे हाच त्याच्या घराण्याचा धंदा गोविन्दराजचे बडोले, आजोबा वगैरे सर्व डाकूच होते तेव्हा चोरी करणे हीच त्यांची कुल-विद्या समजली जाई

गोविन्दराजला एक बहीण होती तिच्या मुलाचे नाव होते भगवान मामा-जवळ राहून चौर्य-विद्या शिकव्यासाठी त्याच्या आईने त्याला गोविन्दराजकडे पाठवले

भगवान हाडाचा डाकूच होता, त्यामुळे गोविन्दराजकडे राहून तो चोरीच्या विद्यात लवकरच हुकला बहीण झाला की तो मामाहुनही अधिक कोशान्यपूर्वक चोर्या करू लागला! गोविन्दराजाच्या हे लक्षत झाले तेव्हा तो चोरीला जाताना नहमीच भाच्याला बरोबर घेऊन जाऊ लागला.

एके दिवशी गोविन्दराज आणि भगवान

दावे मिळून चोरी करण्यासाठी बाजारपेठा गावी गेले. गावात पोचता पोचता अंधार झाला. त्यांना असे काळजे की गावचा न्यायाधिकारी मोठा धनवान आहे. तेव्हा दावाना राजी या न्यायाधिकाऱ्याकडच चोरी करायचे ठरवले

तो न्यायाधिकारी विचारा सज्जन माणूस होता त्याला कोणो मूळबाळ नव्हते त्यामुळे ते पति-पत्नी मेहुमीच जव घत-वेकन्ये, पूजा-पाठ वगैरे करत असत

न्यायाधिकारी रोज रात्री दशोराच घरी येई ही गोष्ट मामा-भाच्यांना कळताच त्यांनी ठरवले की त्याच्याकडच चोरीचे काम लवकरच ठरकून घ्यावे हा विचार ठरताच ते न्यायाधिकाऱ्याच्या घरात घुमले

"फार भुक लागलीय माया. कदाचित् काही सायनाही मिळेल ते प्रथम पाहता." भगवान म्हणाला

"जर माग मी माझीवर जाऊन जन-संगति सायबल ती घडून येतो. 'तू' आप्याच' शय मी अगोदर आलो तर या झाडाजाली तुझ्यासाठी उभा राहीन दोष बरोबरच घरी जाऊ." माया म्हणाला

नंतर गोविंदराज बरण्या मजल्यावर गेला आणि भगवान घरात शिरला. मुख्य दरवाजा नुसताच दार बंदकुन लावून ठेवल्या होता. भगवानने मात शिरल्यावर आलस दाराला कडो घातली

तो माजण्याबलाने दबकत स्वयंपाक-घरापर्यंत पोचला आणि त्याने जात डोकावून पाहिले. सगळे घर अगदी शान्त होते. न्यायाधिकार्याची बायको पदर पसरून त्यावरच आडवी झाली होती. तिचा डोळा लागला होता. मागच्या बाजूला देवाच्या कोनाड्याकडून निरनिराळे सास-पदार्थ ठेवले होते त्यांच्या वास नाकात शिझनेच भगवानला हुबारी आली

जरे पाहता त्या विकशी एकादशी होती. आणि त्याची पत्नी याना उपास होता मकाळी काहीच न जाला रात्री फराळ करायची त्याची पद्धत होती. तिने अन्नाचे तांदूळ-आमटी आणि तांदूळाच्याची बाकि-पिठे ककन ठेवली होनी, आणि पत्नीची वाट पहात ती जरा आडवी झाली. उपासान घकवा मात्वाभुळ तिच्या तेवढेचान जराशी माप लागली

भगवान हळूच आप्याच्या माडेपाकवळ गला अन् ताबडतोब त्या पदार्थावर तुटून पडला. आधी त्याला सडकुन भुक लागली होतीच अन् पदार्थाची माठ लथथ लागल. बाकीचीठ फारच भविष्ट लागले त्याला. त्यामुळे सर्वच पदार्थ त्याने चट्ट ककन टाकले अन् वर खचळ ठेवकलं हाकही पिकने घरक येन अन् 'द' अमुन न रळ वाटले त्याला ते!

साऊन पिकून भगवान अगदी तृप्त झाला. माता नुपचाप तिघून सटकायच्या विचारात तो होता, इतक्यात कोणीतरी जगचे दार बडबडायल!

त्या आवाजाची चव्हळ लामून घरमाळ-कोण जागी झाली आणि 'बाल ३३' असे ओरडून स्वयंपाकघराबाहेर निघून गेली! बाहेर जालेला माणूस स्वतः घरमाळकच बसणार अन् फराळासाठी जाता तो घेट स्वयंपाकघरातच येणार! कुठूनच पळून जायला मार्ग राहिला नाही असे पाहून भग-वान पटकन् तिचेच माळघाबर चढून बसला.

त्याच्या कल्पनप्रमाणे घरमाळक आपल्या पत्नीसह स्वयंपाकघरातच जाला आणि त्याने बायकोला विचारले—"तू फराळाच तयार केले जाहेस ना, काड लवकर. फार भुक लागली मला."

ही तर, केव्हाच तयार करून ठेवलेच सगळे! तुमचीच वाट पहात होते मी! असे म्हणत तिने देवाच्या कोनाड्याकड नजर टाकली. पण तिचे तर तिला गिकामी मांडीच दिसली "जर मी केवळ फराळाने पदार्थ कुठे घेले?" न्यायाधि-कार्याची बायको मादचर्याने म्हणाली

कुठ जाणार? मी घईपर्यंत राहवळ नाही तुला अन् फराळाच सगळे तूच जाऊन टाकले असतील अन् काय?" न्यायाधिकारी

म्हणाला. तो उपाशी होता, आणि जाता गिकामी मांडी पाहून त्याचे डोकेच भडकले!

"मातापर्यंत तुम्हाला बाढल्याशिवाय कधीतरी सात्क का? भगवान पहातो आहे मी सात्क की नाही ते!" बायको म्हणाली

"तू नाही तर कोण जाणार? तिततर घईलच कोण घुळी इय?" नवरा राग न म्हणाला.

माझा जरा डोळा लागला होता, त्यावेळी कदाचित् देवानच सात्क असेल! भगवान जाण खर साट."

"मार मिळाला की बरोबर खर बाहेर पडल पांढ. माताच घेतो तुझा सफाचार!"

असे म्हणून नवमाने कोप्यातली काठी उचलली

हे सारे कुश पाहून भगवानला व्याघ्रिकांच्याचा अमळ राग आला, आणि त्यान एकदम माळपावरून त्या नवरावायकोच्या मधे उडी मारली! आणि—“आपल्या बायकोने खरं तेच सांगितलं मीच भगवान तुमच्या दोघांच्या करालाचे जिन्नस मीच जाऊन टाकलं उगीचच आपल्या बायकांला का मारता?” असे तो म्हणाला.

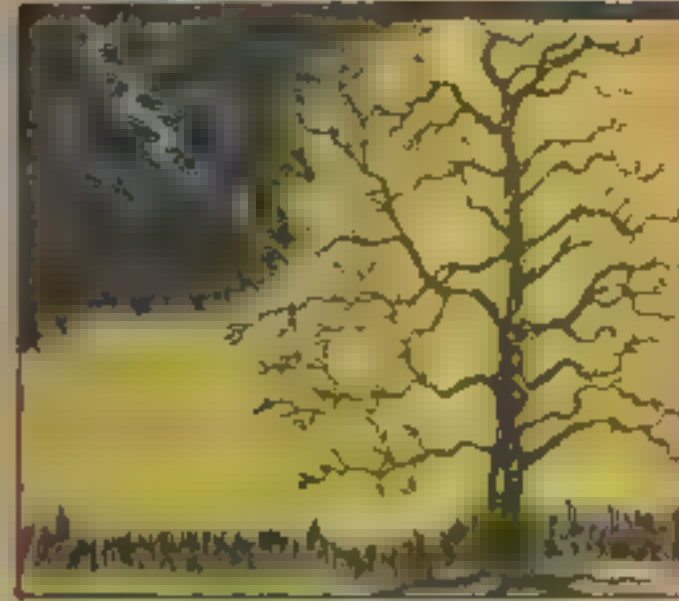
इतक्यात बाहेरून—“भगवान” अशी हळू आवाजातली हाक ऐकून—“आला आलो” असे म्हणून भगवान आरामात घराबाहेर आला

भाविन्दराजने मागीवर सर्वच जूप पाहिले पण त्याला धोरण्याबायक काहीच मिळालं नाही बाई वेळ त्याने झाडावाली भाव्याची वाढ पाहिली, इतक्यात त्याका स्वयंपाकघरातून उच्च आवाजातले काही बोलणे ऐकू आलं त्यान जरा जवळ जाऊन एकलं तर त्याला त्या बोलण्यात ‘भगवान

हा वाव्हरी ऐकू आला, नंतर तर त्याला लुह भगवानचाच आवाज ऐकू आला आपला बाबा बहुतेक घरातल्या लोकांच्या हाती लागला या विचाराने तो पावरून गेला आणि त्याने हळूच त्याला हाक मारली. अन् भगवान ‘आला’ म्हणाला तेव्हा तर त्याला आश्चर्यच वाटलं! नंतर घरी परतताना जेव्हा भाविन्दराजने आपल्या भाव्याचा घराकडे सविस्तर ऐकला, तेव्हा—“अरे सरा बाबू, चार काणी असलं तर तूच! चारी ककन, घरवालांकांला सांगून घाटात सुरक्षितपणे बाहेर धाडाय स!” असे म्हणून आपल्या भाव्याची त्यान जूप स्तुति केली

भगवान बाहेर पडल्यावर व्याघ्रिकांच्याची बायको ध्यानक म्हणाली—अरे! तुम्ही पहात काय उभे राहिलात? मो तर चोर जसावा, पकड त्याला!”

यावर व्याघ्रिकारी भराभरा बाहेर आला, पण तोपर्यंत चोर दूर निवूनही गेला होता.

विजेची झाडे

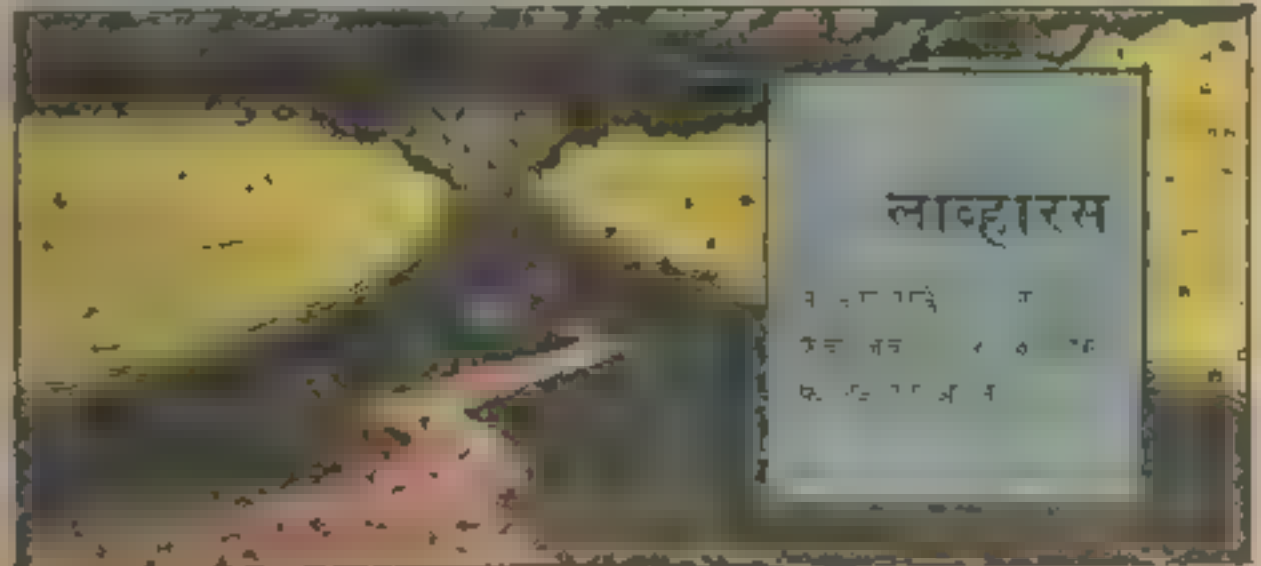
१ नोव्हेंबर १९५३ मंगळीत नं. ११
१०१ व. राणीच को. १००

महामृगाच्या बाबतीत एक भवा
पुलीची लढाई लढवून घेते की मरते-
आली ते आपले हाके वाढून घ्यावेतो
परतु हे खर माही कोणताही भावना
आनी कोणताही होत नाही चोराने
ता एकादशे परती माताची मृदना
मिळाली तर ती मृदा एवढीच वाढायला
पावू शकता!

महामृग

चुकीची कल्पना!

लाव्हारस

१ नोव्हेंबर १९५३ मंगळीत नं. ११
१०१ व. राणीच को. १००

चांदीबा

प्रामाणिकपणा

एका राजाच्या बूट मंड्याचे देहावसान झाले. राजाने त्या मंड्याच्या मुलाची मन्त्रीपदावर नेमणूक केली. या नव्या मन्त्र्याने ज्या दिवशी मन्त्रीपद ग्रहण केले, त्याच दिवशी राजासमोर एक अवचण उपस्थित झाली. करवसुली करणारा अधिकारी बळून येता.

जाता राजा मध्या मळ्याला म्हणाला—'हे पहा, मावेली करवसुली अधिकारी नेमण्यापूर्वी आपल्याला त्याच्या प्रामाणिकपणाची परीक्षा घ्यायना हवी परंतु हे कसे तय्य होईल? तुझे बंदीज घसते तर त्याची पाबर काहीतरी कोन्व मकी तोड काढली समजते."

"महाराज, आपण इतकी पिढ्या, या पयासाठी येणाऱ्या उमेदवारांपैकी प्रामाणिक माणूस मी बरोबर सोडून देईन." मन्त्री म्हणाला.

दरवर्षी ऐकून वहा मावते राजाच्या दरबारात आस्मित झाली. मन्त्र्याने त्यांना ज्या मार्गाने राजदरबारात यायना सांगितले होते, त्या मार्गात एक संघारी खोली होती. हे सर्व वहाकण या बाटनेच दरबारात आलेले होते. जाता मन्त्र्याने त्यांना म्हटले—'तुम्ही सर्वांना जाता अगदी बेगाने माझ्याभोवती वहा प्रवर्णिता याला."

परंतु वहा पैकी एक सोबून बाकीच्यांनी असे करायला साफ नकार दिला. मन्त्र्याने त्या एकट्या व्यक्तीकडे दारा ककन म्हटले—'महाराज हा दुसरा नवा करवसुली अधिकारी."

राजा जाध्याने मन्त्र्याकडे पाहू जायला मन्त्री म्हणाला—'महाप्रभु, ज्या अघाच्या खोलीतून आसत हे सर्वजण इथे आले. त्या खोलीत दोन ठिकाणी मी आपल्या तख्तखरया बाजूच्या माथ्याचे दीव ठेवले होते. या बाकीच्या वड जणानी खालती नाणो आपल्या मंगळ्या बस्तात लपवून आणली, आणि म्हणूनच त्यांनी बेगाने माझ्याभोवती प्रवर्णिता करायला नकार दिला. आनंतर त्या माणसांची शडती बेलनी गेली तेव्हा मन्त्र्याच म्हणून घरेच ठरले. राजाने त्या वहाच्या माणसाचा करवसुली-अधिकारी म्हणून नेमले.

तथास्तु देव

गोपवरम् नावाद्या गावात बीरनारायण नावाचा एक जेतकरी रहत असे. त्याची बायको भानुमति ही काय बागली आई होती. बीरनारायणला काहीही बोलायला नाही. उषाकाली प्रथम त्याच्या तोंडून शिष्यास बाहेर पडत त्यामुळे भानुमति जवळ नवी नवीन म्हणून येत आली. वहा आपल्या नवऱ्याच्या शिष्या-बापामुळे अन एकसारख्या रागावण्यामुळे बाधून नित्या आजार उरला.

कणवय एक वर्ष गेल अत एव दिवस आपले सर्व घेवे एकवटून भानुमतिने नवऱ्याला मशा एकसारख्या शिष्या न देण्याबद्दल साबून पडले. पण उत्तरे बीरनारायण रागावून म्हणाला—'जळा तस नोंड मी तुम्हा असले काही माझ्या-मशा शिष्यास न देत तुम्हा कवरडच सोडून देईन.

एका वर्षी गावच्या मध्यभागी असलेल्या दुर्गा-मन्दिरा समोर तबानात कथा कथित करायला कायकन ठरला.

त्या दिवशी रात्री जेवायच्या वेळी बीर नारायणने रागावून आपल्या बापकाला म्हटले—'ए बुवडतोडे, लवकर जेवायला यात. आपण कीतनाला जाऊ."

भानुमति लवकरलवकर आपले जेवण उरकून स्वयंपाकघर आडक कागली. दुर्गा-मन्दिराजवळ हुळहुळ पडीचा आवाज कमीकमी होऊन कथवरी युवांचा क्षणक्षणित आवाज ऐकू येऊ लागला—'प्रेक्षकजनहो, तोंड कात घडवून एका बर! देवान आपल्याला तोंड दिलेले ते बागलवृगळे मनु स्वास्थ्यवर्धक पदार्थ खाण्यासाठी! कठोर मचन बोळण्यासाठी वा शिबीयाळ करण्यासाठी नव्हे बर! शिबी देण्यापूर्वी माणसाने मत्वावृथाचा नहमी विचार

करावा. कारण आपल्या तोंडून वाईट वचन बाहेर पडायला अन् तपास्तु देवता अवश्य कपात 'तपास्तु' म्हणायला एक गाठ पडते. आणि बोललेलं ते वचन कर होतं. म्हणूनच होईल तितकं चांगलं बोलवं माणसाने !'

वीरनारायणने कपेकरीबुवांचे हे बोलणे ऐकले आणि थळमावळूनच तो आपल्या बायकोला म्हणाला—'जग, जगून तू स्वयंपाकघरांतच गुडबुडते आहेस काय ! जळलं तुझं तोंड, नेहमीच उशीर करेस तू' वीरनारायण चिडून ओरडला

दुसऱ्याच क्षणी मागल्या बाजूने भानु-मतिचे निचाळण एक आल

"अहो माशा चेहरा माजतो वाहे हो ! देवा रे, सधून नाही होत मला आग !" अस म्हणत भानुमति पटापट आपल्या चेहऱ्यावर बंद पाणी शिंपकू लागली, अन् बेधनेने ओरडतही राहिली.

भानुमतिचे चेहऱ्याची आग काही केल्या थांबना ! तेव्हा वीरनारायण तिला बरोबर घेऊन जवळच्याच एका वैद्याकडे गेला.

वेद्य जेवत होते. बराच वेळ बाहेर येईनात

तेव्हा चिडून वीरनारायण आपल्या बायकोला म्हणाला—'हा कोणी वेद्य आहे, की बकासुर ? किती वेळ कातच बसलाय ! एकदाचा बाहेर का नाही घेऊन बसविल ?'

मग काय जवकास ! दुसऱ्याच क्षणी वेद्य एकरुप वेगाने बाहेर घेऊन जवळच्या जवळ कोमळसा अन् कपू लागला ! त्याची ही परिस्थिति पाहून वेद्याच्या पत्नीने हंबरडा फोडला !

वीरनारायण आपल्या बायकोला घेऊन दुसऱ्या एका वैद्याकडे गेला. या वैद्याने भानुमतिचा चेहरा तपासला अन् वीरनारायणला म्हणाला—'माशी पंचवीस रुपये फी दे

आवचर्याने वीरनारायण म्हणाला—'अहो वैद्य महाराज, अगोदर रोग्याला तपासून औषध तर द्या'

वैद्याने मुकाट्याने भितीला जाबलेल्या लाकडी पाटीकडे बोट दाखवले. अन् तो चुपचाप आत निघून गेला ! त्या पाटीवर लिहिजे होते—'रोग्याला पहाण्याची फी रु. पंचवीस, तपासण्याची फी रु. पन्नास, आणि उपचार करण्याची फी रु. शहर !'

वीरनारायण दातबोट आत लिप्यातून पंचवीस रुपये काढत म्हणाला—'ह्याच्या आईच पोट जळून जाऊ दे. याने तर वेद्यकीचा व्यापारच मांडला आहे की !'

दुसऱ्यात वेद्य तेथे जाला आणि रुपये घेऊन त्याने भानुमतीला तपासायला मुरुवात केला. एवढ्यात वेद्याची आई ओरडू लागली—'अरे, लवकर आत ये रे.

माझं पोट तर सव्यासारखे तापलं आहे माजतय मला !'

आईची हाक ऐकून वैद्य पुन्हा आत निघून गेला. १५ मिनिटे वाट पाहून वीरनारायण बायकोला म्हणाला—'मला कळत नाही—हा वेद्य की व्यापारी ? नस, आपण आणखी एकादा वैद्याकड जाऊ.' असे म्हणून त्याने तिघात उरलेलं बाळीस रुपये एकरुप मोडून माहिजे आणि ती दोघे तिघून तिघाही.

रस्त्यात वीरनारायणला त्याचा मित्र सोबाबलम् सेटला वीरनारायणच्या मनांत आले की बायकोच्या उपचारासाठी कवाचित आपल्याजवळचे पैसे पुरावचे नाहीत, म्हणून त्याने आपल्या मित्राला धाववचन म्हटलं—

दरडावून म्हणाला - "तुझ्या विश्वात असतील ते पैसे काढ नाहीतर जीवच घेईन मी तुम्हा!"

वीरनारायण विचारा भीतीने बरबर कापू लागला आणि ताबडतोब त्याने सर्व रक्कम शंकाचलमच्या हातावर ठेवली

भानुमतीने एकडे काय घडतय बाकड मुळीच सज नव्हते. ती आपली आपल्या वेदनेमुळे मोरबत, विव्हळत होती - "देवा, माझ्या वेहण्याची काय होतेय, सहन नाही करवत मला देवा!"

वीरनारायण अगदी बेतावान गेला होता, त्यामुळे विव्हून त्याने बायकोने सादे पकडून तिच्या शंकागवा कुसळत म्हटले - "ए, तुला आपली एका डॉक्टरकडेच घेऊन जात आहे मी. ओरडू नकोस राक्षसणी!"

मग काय! दुसऱ्याच क्षणी भानुमतीने एका राक्षसीत कपान्तर झाले वीरनारायण ओरात किखाळून पळू लागला, राक्षसीच्या रुपातली भानुमति त्याच्या पाठलाग करू लागली

पळता-पळता शेपटी गावची सीमा ओलाडून एका आमराईत पोचले. तिथ पोचताच एकदा वीरनारायणने मागे वळून पाहिले. त्याला आपली बायको मागे न दिसता, त्याबद्दल दोन देव त्याच्या राक्षसने पट असलेले दिसले

अय अन् आश्चर्याने वीरनारायणने त्यांना विचारले - "तुम्ही कोण आहात?"

"वाम्ही तर 'तवास्तु भगवान्' आहोत." त्या दांवा देशांनी उत्तर दिले आता वीरनारायणच्या नीट लक्षात आले की, आपण दिलेल्या शिष्या त्या होण्याच कारण कोण आहे ते!

त्याने ताबडतोब त्यांच्याकडे बाब घेतली आणि आपल्या रोशाने भावत येणारी राक्षसी त्यांना दाखवून म्हटले - "माझ्या चुकांबद्दल क्षमा करा मला! मी पुन्हा कधीही आपल्या तांडाने शिष्यांचा तत्पर करणार नाही. पण माझ्यावर दया करून माझ्या बायकोला राक्षसिणीच्या रुपानून मुक्त करा ना!" अशी विनंती करत वीरनारायणने तवास्तु भगवानांच्या पायावर लोटिंगण जातले

"तवास्तु! या क्षणापासून तुझ्या बायकोला राक्षसरुपातून मुक्ति मिळेल! इतकेच नव्हे, तर एका राक्षसताऱ्या नवऱ्याकड नही तिच्या मुक्ति मिळेल! एकसारखे

रुणांचे शिष्या देत सुटणाऱ्या माणसाबद्दल एकाचाला भीती वाटेल कदाचित, पण अशा व्यक्तीबद्दल त्यांना आदर आणि अंम मात्र कधीच नाही वाटणार! हे पक्कं लक्षात ठेव." असे म्हणून 'तवास्तु भगवान्' तिथून अदृश्य झाले.

राक्षसी रुपानून मुक्त झालेली भानुमति आपल्या पतीजबळ खाली अन् आश्चर्याने म्हणाली - "अहो, तुम्ही असे इकडे तिकडे पहात मगाने कायत का आहात? अशा पध्दरात्रोच्या वेळी आपण गाव ओलाडून या आमराईत कसे काय आलो?"

"ती सगळी गोष्ट मी मुला मंतर सांगून आता अगोवर आपल्या घरी चल पाहू असे म्हणत वीरनारायण आपल्या घराकडे वळला आपल्या कोणत्याही प्रवनावर महान कदा - "ए भुव बस भिकारणी" असं काही न म्हणता गप्प रहाणाऱ्या नवऱ्याला पाहून भानुमतीचा आनंद गगनात मावेना! तो मुकाट्याने आपल्या भवऱ्यामागून जाय लागली

"जरा भाव दोस्त, तुझ्याबबळ आता असले तर पचास रुपये हातवसले ये मला, मी जगाच सकाळी तुम्ही पैसे परत करीन

शंकाचलम् यावर दुखी केहूरा करून म्हणाला - "तू अडकणीला माझ्याकडे पैसे मागितलेस, पण आता ऐन वेळी माझ्या विश्वात सेवहे पैसे नाहीत रे!" असे म्हणून तो पुढे निघून गला

'विश्वात पैसे असूनही मला 'पैसे नाहीत' म्हणतो आहे! चोर साळा!" वीरनारायण आपल्या बायकोजबळ खोला

दुपचात क्षणी शेजऱ्याकड मागं वळता, अन् वीरनारायणचा सजा वळत त्याला

मुनि आणि शिकारी

कुठल्याशा एका जंगलाजवळच्या एका गावात एक शिकारी रहात असे. जंगलातल्या जनावरांची मोठ्या निर्दयतेने शिकार करून तो आपली गुजराण करीत असे. त्यामुळे सर्वजण त्याला 'निंद्यी' म्हणूनच पुकारत!

एके दिवशी त्याला कुठलीच शिकार मिळाली नाही. पोवडी सगळी जंगल पुंडाळल्यावर त्याला एक मृगशावकाची शिकार मिळाली. आपली शिकार खाण्यावर टाकून तो घराकडे निघाला.

रस्त्यात त्याला एक मुनि दिसला. त्याने शिकार्याला हाक मारली— "इकडे ये बेटा!"

निंद्यीने मुनिजवळ जाऊन विमयपूर्वक विचारले— "स्वामीजी, आज्ञा करा, काय गोष्ट आहे? का हाक मारली मला?"

"जणमांनी घायाळ झालेल्या त्या मृगशावकाला जमिनीवर आपण पाहू!" मुनिने आज्ञा दिली.

निंद्यीने त्या पिल्लाला जमिनीवर सोपवले. मग मुनिने आपल्या कमंडलूतले पाणी घेऊन त्याच्या शरीरावर सिपडले.

ताबडतोब ते पिल्लू माणसाच्या आवाजात बोलले— "महाराज, सोडून द्या मा मला! मी माझ्या आतापिस्वांचा एकुलता एक बच्चा आहे. माझी बाट पहाव रडून राहून ते आतापर्यंत बेधुड झाले असतील! तुला ही पुत्रवात्सल्याचा अनुभव असेलच की! तुला मुलगा तुला दिसला नाही, तर तू सुखाने ओपू शकशील का?"

हे शब्द ऐकून निंद्यीला आपल्या मुलाची आठवण झाली. कारण रोज निर्दयतापूर्वक जी हत्या करतो ती मुलांसाठीच ना? आपली मुलं जशी आपल्याला

आमर असतात तशीच इतर सर्वांनाही आपापली मुलं वाढत असण्याचे की!

असा विचार करून निर्दयीने मृगशावकाला ताबडतोब बघनमृत केले, कसल्याशा पात्यांना रस त्याच्या अक्षयावर पिळला. मग त्याचा उपचार करून शिकारी स्वतः रिकाम्या हातानेच घरी परतला! त्या दिवशी त्याच्या घरातील सर्वांना उपास झडला!

दुसऱ्या दिवशी शिकार्याला एका हरणाची शिकार केली. आणि हरीण आपल्या खाण्यावर टाकून तो गावाकडे परत फिरला. पुन्हा त्याला मुनि दिसला. मुनिने त्याच्या जवळ बोलवून कमंडलूतले पाणी त्या हरणावर सिपडले.

ते हरिणही मनुष्यवाणीने बोलू लागले—

"महाराज, माझी पत्नी बर्भवंती असून तिने दिवस आता पूर्ण भरले आहेत. तिला कारखी हाक्यासही करता येत नाही. मी तिला काही खाण घेऊन जाय म्हणूनच काही बक्ष्य शोधण्यासाठी भटकत होतो. आणि तू माझीच शिकार करू पहात आहेस! हा कुठचा न्याय? सुद्धासारखाच एक जीव म्हणून माझा विचार करून द्या!"

निंद्यीने हृदय प्रचल आणि विरलत भावाने तो पुन्हा जंगलातून परतला. मुनिने दलंन घेऊन त्याने सांगितले— "स्वामीजी आपणामुळे माझ्या मनात बया-बर्भवंती भावना जागृत झाली आहे, आणि त्यामुळेच मी शिकार करू शकत नाही. परंतु त्याचमुळे

माझी बायकोपोरं आज उपाडी मरत आहेत मला हे दाखव दृश्य बघवत नाही. म्हणूनच मी ठरवले आहे की या सर्वांचा कारण बनलेल्या आपणापुढंच फास लावून प्राण द्यावा. म्हणून मी इथे आलो आहे

मुनि मोठे हसत म्हणाला—“माझा उद्देश केवळ तुम्हा जीवहिंसेपासून परावृत्त करण्याचाच होता उपास करून कोणो प्राण धावा हा उद्देश कधीच नव्हता केवळ शिकार करूनच पोट भरता येत ही तुम्ही समजूत बांध आगदीच चुकीची आहे

“स्वामीजी, दुसरा कुठला उपाय असेल तर कुना करून सांगा ना!” निवेदीने हात जोडून मुनिला विचारले

मुनिने आभयान्या जासपास चरणांच्या काही गावीकडे अगुलनिर्देश करीत म्हटले—

‘हे बघ, मायेकी तीन चांगल्या दुधाळ गायी तू इथून आपल्या घरी हाकलत घेऊन जा. त्यांची चांगली देखरेख कर त्या जे दूध देतील त्यापामून तुमंे दिवस तुला आगदी सहज चालवता येतील.

मुनिच्या या बोलण्याने निवेदी एकदम सतुष्ट झाला आणि तीन गायी घेऊन आपल्या गावी पाचला

शिकार्याला जंगलातून बांगल्या दुधाळ गायी घेऊन परतताना पाहून गावकऱ्यांना फार आश्चर्य वाटले

निवेदीने त्यांना सारी हकिकत सांगून म्हटले—“आजपासून मी शिकार करण सोडले आहे ’

गावकऱ्यांे त्यांचे म्हणणे ऐकून फार खुश झाले. आणि ते त्याच्या घटतीला सरसावले काही जनांनी त्याला मोठा बांधण्यासाठी जमून ते बांबू दिले, तर काहींनी गवत धर्गरे दिले

अशा प्रकारे निवेदी शिकारी आता गुगळी झाला, होपालक बनला! त्याचे सारे कुटूंब आता मनापामून त्या गावीच्या सेवका लागले. गावींना काही कमी पटू नये यासाठी सर्वजण सूप काळजी घेऊ लागले, आणि गावीचे दूध कथळच्या सहजत विकून मजने आपले पोट भरू लागले

सोन्याची दरी

[१०]

[‘सोन्याची दरी’ राज्यात वेऊन यात्रिकामे राजाभा कनवून त्याचा सुवर्णप्रतिमेच्या मावीक वृहेत कोरने, आणि स्वतः राजाची वस्त्रे आणि भाभूपणे पावून बाहेर आला अद्भुत अशा तो सवतवा पार करून विनोद मुनिच्या घटतीने मानवलोकाची सीमा ओलावून स्वप्नभूमीत पोचला आणि तिचे त्याचा एक मिथिव दृश्य दिसले. पुढे वाचा]

जंगळच्याच एका छोट्या फाईत एक विचित्र प्रकाश जमकताना दिसत विचित्र कपाचा प्राणी आपल्या हातात होता।

एका लांब नळीचे टोक बळत उभा होता. त्याच्या सभोरच एक मोठ्याच्या चेडूच्या आकाराची एक चम्बु होती त्याच्या हातातल्या नळीचे दुसरे टोक त्या चेडूला जोडले होते, चम्बू आपल्या हातातल्या नळीने टोक दातात घट्ट पकडून त्यात ओढू लागला. असे करताना त्याचे डोळ फुकर मारताना त्याच्या तोंडात एक धवट्याच्या टोळ्यासारखे चमकत होते.

थोड्याच वेळात तो चेडू प्रथम रक्तासारखा झाला आणि लगेच थोड्या वेळात एकदम काजळासारखा काळा होऊन त्यातून एक प्रकारचा धूर निघू लागला. तो प्राणी थोडा पुढे झुकून तो धूर आपणाकडे ओढू लागला. असे करताना त्याचे डोळ फुकर मारताना त्याच्या तोंडात एक धवट्याच्या टोळ्यासारखे चमकत होते.

मनोज दास

“महात्मा मुनिकर! हे विविध दुःख कसले?” विनोदने मुनिका विचारले.

“हे जोरे म्हणजे स्वप्नभूमिचा एक भाग आहे. पुष्पीवरील जवता जी स्वप्ने पाहते तीच इथे प्रतिबिंबित होतात. एकाच प्रकारची स्वप्ने संक्षिप्त होऊन एक विशिष्ट रूप धारण करतात. जेव्हा तुला जे दिसत आहे ते कितीही हवार स्वप्नांचे एकत्रित असे छोटे रूप आहे. जी भाणसे स्वतःला फार बुद्धिमान समजतात, अशा अजमूळ माणसांनी पाहिलेल्या स्वप्नांचे हे संक्षिप्त रूप आहे. असली स्वप्न पाहणारी माणसे जगाला विषमय बनवतात. वीसे मिळकण्यासाठी ही माणसे कुमार्गाने जातात,

साधपदार्थात मिसळ करतात, वस्तूचे भाव बिनाकारण वाढवून गरीब जनतेचे सोवण करतात. बरीचो हुटविण्याच्या घोषणा करतात. प्रत्यक्षात मात्र काही करीत नाहीत. त्यांच्या मनात असतो स्वार्थ! स्वार्था पोटी वाटेक त्या जन्मायी मार्गाने हे फायदा मिळवतात. पाप करताना त्यांना भाव वाटत नाही. असा लाव मिळवताना आपण किती जन्माय करतो याचे त्यांना मान नमने. उत्तट अशा वेळी त्यांना मानदाचे मरले येते. बघ, त्या प्राण्यांना वेहारा कसा प्रकटित दिसतो आहे!” मुनि म्हणाला.

विनोदने पुन्हा त्या काईकडे पाहिले. तो विविध प्राणी मोठ्या जागदामने घुर आपणाकडे ओचून घेत एकाच दुकरासारखा गुरगुरत होता! तो असज्जमा घुर गिळत होता सततसे त्याचे पोटा मातीच्या राखणा-सारखे कुगत होते! आणि जाता हळूहळू त्याच्या वेहण्यावरचे हसू भावळून त्या जागी वेदना दिसू लागली!

“अरे! मला वाटतं ह्यांना कसली तरी वेदना होत असावी!” विनोद आपल्यान म्हणाला.

“बरोबर! त्यांना असह्य वेदना होत आहेत. जी माणसं दुस्स्वार्थ हित इच्छित नाहीत, त्यांची अशीच दुर्गति होते. जगांना

बुद्ध हवाही मिळू शकत नाही” मुनि म्हणाला.

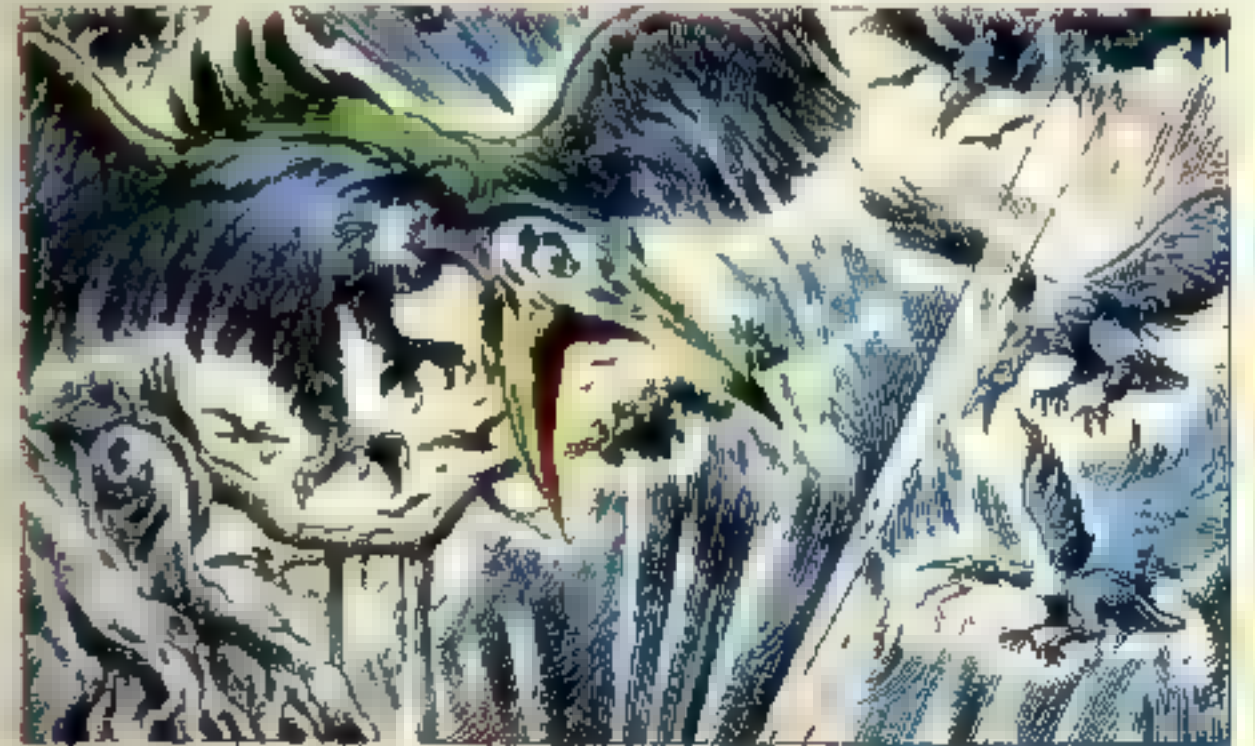
बोटपाच वेळात तो प्राणी सगळी पडून तडफडू लागला. विनोदला त्याच्याकडे पाहणेना! त्याने आपली दृष्टि दुसरीकडे वळवली.

त्या बाजूला जमिनीवरून विविध अशा तेजोरेखा जाणाप्रमाणे सरण्या बाजूला प्रसारित होत होत्या. त्या तेजोरेखांना सेटूनच एक विस्मय बटवून उभा होता. त्या तेजोरेखांपैकी एकच रेखा जाणाच्या ऊच काढोकडे पसरत होती. आणि गिघरडा-सारखे विविध पक्षी ती तेजोरेखा वर पसरून येत म्हणून आपले पक्ष कडकडावून तिला विनवायचा प्रयत्न करत होते!

तिथला तो प्रकाश बनलेसाठी हित-कामना करणाऱ्या कोकाच्या स्वप्नांचे स्वरूप आहे. दुर्बल व्यक्तींची स्वप्ने नेहमी अर्धवटच राहतात!

“तेजोरेखा वर पसरायला अडथळा करणाऱ्या पक्ष्यांबद्दल काही सांगता येईल?” विनोदने विचारले.

“इतर माणसांच्या मुखसोयी पाहून मनसत अळत रहाणाऱ्या जाणसांचे प्रतीक म्हणजेच हे पक्षी. जेव्हा व्यक्तीचे दुष्ट मनोरथ हाणून पादायचे असतील तर बाकीच्यांनी अधिक इहनिश्चयाने जागृतसे पाहिले.” मुनि उत्तरला. जरा वेळ गप्प राहून मुनि पुन्हा बोलू लागला—“जाला आपल्याला संतुष्ट-वांत भूमीत प्रवेश

संवाप्रमाणे बगदी सहजपणे त्या दरीपलीकडे गेलला. तेथे पोषल्यावर विनोदने डोळे उघडले व पहूकडे दृष्टि फिरवली. दिशतापर्यंत पसरलेल्या रंगीबेरंगी बागा अन् उद्याने द्रवन्ध्यासारकी सुन्दर दिसत होती विविध पक्ष्यांचा कलरव कानी येत होता. मंद मारा त्याचे मन मुलवीत होता! रंगीबरंगी फुलासारखे भातगारे दम त्याच्या मस्तकामोठती उरगत होते! त्याने इकडे तिकडे पाहिले, पण मुनिचा कुठे पत्ताच नव्हता! इतर सामान्य परिस्थितीत मुनिच्या नायब होण्यामुळे विनोदला काळजी वाटली असती. परंतु आता विनोदला कसलीही काळजी नव्हती! विनोदच्या लक्षात आले की इथले वातावरणच किन्ता, दुःख इत्यादींशून्य मुक्त आहे. त्या प्रशान्त वातावरणात त्याचे मन पुलकित झाले. आणि आता तो आपली लहानपणी शिकलेली गाणी मधुर स्वराने गाऊ लागला. पोट्या वेळाले सूर्योदय झाला. भातगातच विनोदने मागे वळून पाहिले—त्याच्या मागेच एक अनुपम सुन्दर जशी तदणी बसलेली होती! विनोद अचानक आपले बाण बाबवून तिच्याकडे एकटक पाहू लागला.

“कृपा करून गाच बन्द नको करस, बा न!” ती तरुणी त्याला विनवू लागली.

करायचा आहे त्यासाठी एकाच झेपेत ही माई भोळांढाकी लागेल. येईल मुका भोळांढता?” मुनिने विचारला

‘माझ्यावर आपली कृपा असले तर मक्कीच येईल भोळांढता.” विनोद आत्म-विश्वासाने म्हणाला.

“अरे बा! मसा विश्वास बसेल तर कितीही मोठे अन् अवघडे कार्ये साध्य करता येईल आता तू माझ्याजवळ येऊन माझा हात धर, आणि आपली सारी शक्ति एकवटून माझ्या-बरोबर पुढे उघी मार.” क्षमे म्हणत मुनिने विनोदला हात आपल्या हातात घेतला

विनोदने डोळे मिटून मुनिच्या म्हक्या-प्रमाणे पुढे उघी मारली एकाच पावसाच्या

सोडून इतरच कुठे जायची जरूरत मला कधी पडली नाही! पण काय रे, तुला जायची ही बरी मुस्वर नाही वाटत?"

"सुन्दर? बाप रे! बाहून सुन्दर जसा कधीचाही मी कल्पनाच नाही करू शकत! पण जाता मला एका गोष्टीची जाणवण येत आहे—मी नेहमी आमचे राजधानीचे सहर सोडून, बाहेर जंगलातली झाडी मन् तिम असणाऱ्या जंगलासोपाठ येऊन आपला वेळ काढत बसे. जणू काही आकाशातल्या डगगुलच जाल्यासारखा एक विचित्र पक्षी तिथे बसून एका झाडाच्या काळीवर बसे, आणि म्हणे—'दूर सटावर रहावारी युवराणी, युवराणी!'—अन् जसा वेळी मन्दमन्द हसणाऱ्या एका तरुणीचा चेहरा माझ्या तळरेसमोर स्पष्ट साकार होई! जाता तुला बाहून मला त्या तरुणीची जाणवण येत आहे." विनोद म्हणाला.

"असं होय? मी या भूमिची युवराणी आहे. मी येथेच येथेच सोपले तेथेच तेथेच सोपेतच नेहमी मला एका माण्याचे सूर ऐकू येतात. ते माणं मन् जाता तू ज माणं गात होलास ते जगदी एकसारखे आहे! मी पण तसे सूर भुजगुभायचा कितीवा प्रयत्न केला, पण जमलंच नाही. इथली वडीलधारी माणसं म्हणतात की या मूमीच्या पलिकडच्या वाजूला एक देव

आहे, मन् त्या देवाचा वर मिळवता आला, तरच असं माणं गाता येईल. पण इथल्या लोकांना त्या देवाचं दर्शन करायला आज जमवय आहे." त्या युवराज्ञीने चिन्तापूर्ण स्वरात म्हटलं

"पण मी तर माणच गातो आहे ना?" विनोद म्हणाला.

"हां हां! माणच! पण मी जर आपल्या आयुष्यात एकदाच बरी असं गाऊ शकले तरी आपला जन्म बऱ्याचाला असं मानीन."

"जरच, तुला आवाज तर नोड आहे, मय तू का गाऊ शकत नाहीस?" विनोदने आश्चर्याने विचारलं

"मीच काय, पण इथला कोणीही माणूस गाऊ शकत नाही! असं माणसाच सोभाव्य आमच्या कुणाच्याच नसिबी नाही! पण बरी गोष्ट अशी की, इथे माझ्यासिवाय 'आपल्याला वातामाचं' असं कुणाला वाटत हो नसेल." युवराज्ञी म्हणाली.

या गोष्टीचे आश्चर्य करीतच विनोद एका शिळवर बसला. युवराज्ञीही त्याच्यासमोर बसली. हिच रूप तर मूर्तिमत सगोतच आहे! पण विचारी स्वतः गाऊ नाही शकत!

विनोदला मुनिने सांगितलेल्या या गोष्टी आठवली—कि इथले लोक म्हणजे सामान्य प्राणी नव्हेत. माणूस सोडून इतर कोणत्याही सजांव प्राण्याला बोलता येत नाही. तरीही

अमकवा माणसं नोड न बोलता सापा-सारखी फुत्कारतात, माकडासारखी भाडतात मन् काही माणसं तर कुण्या-सारखी भुक्तात!

विनोदच्या मनात जाले की इतर प्राण्यांपेक्षा जनुद्ध प्राणी किती भाग्यवान! माणूस मजने हसू शकतो, सुन्दर गाणं गाऊ शकतो, जमेक जमत्कार करू शकतो. पण तरीही आपल्यातल्या अजामाभुळे जमेव माणसं आपणाला मिळालेल्या या धास शक्तींचा बरोबर वापर करत नाहीत केव्हातरी मुनिने सांगितलेल्या या गोष्टी जगदी सगळ्याच आहेत, हे जाता विनोदच्या प्रत्ययास जाल.

“युवराज्ञी, खर पाहता माता तु ज्या देवाबद्दल बोललीस त्याचेच दर्शन घेण्यासाठी मी या भूमीत आलो आहे. पण तिचे आपल्याच मार्ग मला माहित नाही. तू जर मला बरोबर रस्ता सांगितलास तर त्या देवाकडून तुला गाता येईल असा वर मी मिळवीन” विनोद मोठ्या उत्साहाने म्हणाला.

“मी पण तुला एक गुप्त गोष्ट सांगते—नोलपर्वताच्या शिखरावर एक विचित्र रोपटं आहे. त्याला वर्षभरात एकदा फळ येतं. त्याला ‘नक्षत्रफळ’ असं म्हणतात. ते फळ जो खाईल त्यालाच ही भूमी ओलांडून त्या देवाच्या ठिकाणापर्यंत जाता येईल.” युवराणीने उत्तर दिले.

“मग हे जगळं इतकं सोपं असताना तू का नाही जाता पर्वत एकाच फळ खाऊन?” विनोदने विचारले.

विनोदचा श्रवण ऐकून युवराणी एकदम हसली अन् म्हणाली—“अरे, तुम्ही मानव-लोकातही माणसं जसं जन्म जाता, तसं आम्ही काही जाता नाही.”

बाबर आचम्याने विनोदने विचारले—
“मग तुमच्या खरीराचा आवश्यक ती शक्ती कशी मिळते? तुमचा विकास कसा होतो?”

“एकाद्या फुलाचा विकास कसा होतो? तसाच आमचाही विकास होतो. सूर्य-प्रकाशापासून आम्हाला आवश्यक ती शक्ती मिळते, त्यामुळे आम्ही तहान-मूक यांच्या पलिकडे असतो इतक्या काम? तू सांग, तुला इथे आल्यापासून मूक लागली?” युवराणीने विचारले.

“होय, मला आता मूक लागलेच नाही, ही गोष्ट खरीच. पण मूक वसता-नाही फळ जाता येईलच की!” विनोद विचारक लागला.

“असकय! कारण जे काम इथे अना-वश्यक आहे, ते कोणी करायचा प्रयत्न केला तरी त्याला ते करता येणार नाही.” युवराणीने स्पष्टपणे सांगितले.

इतक्यात एक हरीण तेथे जावत आले.
(कथा)

मारणास्त्र

दुडवनी विक्रमादित्य लाडा जवळ परत आला, लाडावकन प्रेत लाकी उत्तरवर्षे नि आद्यावर टाकून नेहमीप्रमाणे दमशाना-कडे जाऊ लागला. तेव्हा रावात घास करणाऱ्या वेताळाने त्याला विचारले—
“राजन्, आपण एका वेताळे राजा असूनही काही शुद्ध शक्ति मिळविण्यासाठी प्रयत्न करणाऱ्या कापालिका प्रमाणे जगा अर्थ रावीच्या वेळी दमशानात संचार करीत आहात याचे मला आश्चर्य ही वाटते अणि दुःख ही! आपण जसा अत्यन्त अवधक कामात जस मिळविण्याच्या काही प्रयत्न करीत आहात, कोणी विचारवस्त माणूस आपले अवधक कार्य सिद्ध करण्यासाठी याहुन अधिक परिश्रम करीत असेल असे मला वाटत नाही. पोहण्याची कला जाणणारा माणूस सहजा सहजी मिळणारी नाव सोडून पोहून नदी पार करीत नाही

वेताळाच्या गोष्टी

सेवकाने प्रवेश केला आणि राजाला भेटण्यासाठी एक विदेशी व्यापारी आल्याची बातमी दिली

परदेशी व्यापारी राज-महालत आला आणि त्याने मोठ्या अवजोने राजाला प्रणाम करून आपले निवेदन सादर केले—
"महाराज, मी कांयोज राज्यातील एक व्यापारी आहे. आपल्या साति स्थापिण्याच्या प्रयत्नात माझे हे अस्त्र काही उपयोगी पडण्यासारखे असेल तर ते मी आपणास विवू सकेन." असे म्हणून व्यापाऱ्याने एक लांबड्या नळीसारखे साधन राजाच्या हाती दिले.

राजाने ते अस्त्र भीट बारकाईने पाहिले नि व्यापाऱ्याला विचारले—"हा अस्त्राची विशेषता काय आहे बरे?"

यावर व्यापारी म्हणाला—"महाराज, या नळीच्या बुडाची एक कळ बसविलेली आहे. आंगठ्याने ती दाबताच सुईसारखी तीक्ष्ण एक तार वेगाने बाहेर येते. आपला लक्ष्य विवू मनुष्य असो वा जनावर, ती तार तेथे पोचून लक्ष्याचे प्राणहरण करील."

आश्चर्याने राजा काही दोस्तगार इतमभात मंत्री म्हणाला—"ब्रह्म, या यंत्राच्या सामर्थ्याची भीट परीक्षा केल्यानंतरच आपण ते खरेदी करावे. हा व्यापारी एक-दोन दिवसांनंतर पुनः भेटायला आला तर छान होईल."

मंत्र्याचा सल्ला राजाला पटला. मग व्यापाऱ्याने आपलं यंत्र राजा जवळ ठेवलं नि तो तेवून निघून गेला.

त्याच दिवशी रात्री आपल्या कपड्या-गृहात राजा जागेन्द्रवर्मा जाग झोपी गेला अतः मध्य-रात्री एकदम खदबदून जागा झाला. ताबडतोब बिलान्यावरून खाली येऊन राजा झोरडला—"कोण आहे तिकडे?"

आपल्या तोंडावर मुसवटे चढवलेले दोन माणसे हातात तलवार घेऊन पुढे येत होती

त्याच रात्री राजाला आपल्या उगी खाली ठेवलेल्या मारणाऱ्याची आठकण झाली. राजाने ते अस्त्र आपल्या हाती घेऊन त्या मुसवटावारी व्यक्तीच्या रोखाने नेम घेऊन कळ दाबली ते दोघ ही किचाळू सापले आणि खाली जमिनीवर पडले

ही आरडाबोरड ऐकून राजाचे सैनिक व सेवक धावत-पळत तेथे जमा झाले. भीट पाहिल्यावर असे समजले की मृत व्यक्तीत एक राजाचा अंगरक्षक ही आहे. मारणाऱ्याच्या अद्भुत शक्ती बद्दल विचार करीत राजा जमळ उभा राहिला

दुसऱ्या दिवशी विदेशी व्यापारी राजाला भेटायला आला. तेव्हा राजाने त्याला म्हटले—"तू तर मोठा कुशळ व्यापारी

दिसतो आहेस! तुझ्या मारणाऱ्याची शक्ती अद्भुत आहे बरी! आम्हाला हजारांच्या सख्याने ही अस्त्रे हवीत "

व्यापारी आनंदाने म्हणाला—"मला आवश्यक ती सामग्री नि कारागीर पुरवलेक तर किती ही अस्त्रे मी आपणासाठी तयार करू शकेन। फक्त मला त्याचा योग्य दर मिळाला पाहिजे.

राजा आपली स्वीकृति देणार एवढ्यात मंत्री मध्येच बोलला—"महाराज, मी या व्यापाऱ्याला काही प्रश्न विचारू इच्छितो. आपण मला परवानगी द्यावी "

राजाने होकार दिला. मंत्र्याने व्यापाऱ्याला प्रश्न विचारला—"हे पहा, तुमच्या

"आहे, पण या राजवासी तुसना केली तर कमी इतकेच!" व्यापाऱ्याने प्रस्नाचे उत्तर दिले

यावर मंत्री राजाला उद्बुन म्हणाला— "प्रभू, बापण ऐकत जाहात ना? कांभोज देशाच्या राजाने या मारणास्त्राच्या निर्मितीवर बरी चातळी आहे. त्या देशाचा नागरिक हा व्यापारी मात्र ही अस्त्रे निर्माण करून पैसे मिळवू इच्छित आहे!"

मंत्रीचे म्हणणे ऐकून राजा नागेंद्रवर्मा अमळ गप्प राहिला आणि त्याने कांतपणे थोडा विचार केला. राजाने हातातील अस्त्र सोडून फेकून दिले आणि मंत्र्याला उद्बुन म्हणाला— "या व्यापाऱ्याला एक हजार मुद्रा इनाम देण्याची व्यवस्था करा." यानंतर त्या व्यापाऱ्याला राज्याबाहेर काढून जावयासाठी आपल्या सेवकांना त्याने आज्ञा दिली

मंत्रीने राजाच्या आज्ञेवरहुकूम सवें काही केले. एक आठवड्या नंतर देशांतील अराजकता दूर करण्याचे व सन्तुष्टांतील पाताळपत्री कारवाया करणारी विद्वद दगदोबस्ताचे काम राजाने स्वतः आपल्या हाती घेतले. राजाने देश भर भ्रमण करून जनतेत देशभक्ति व ऐक्य यांची जागृयकता प्रतिपादन केली. या प्रकारामुळे

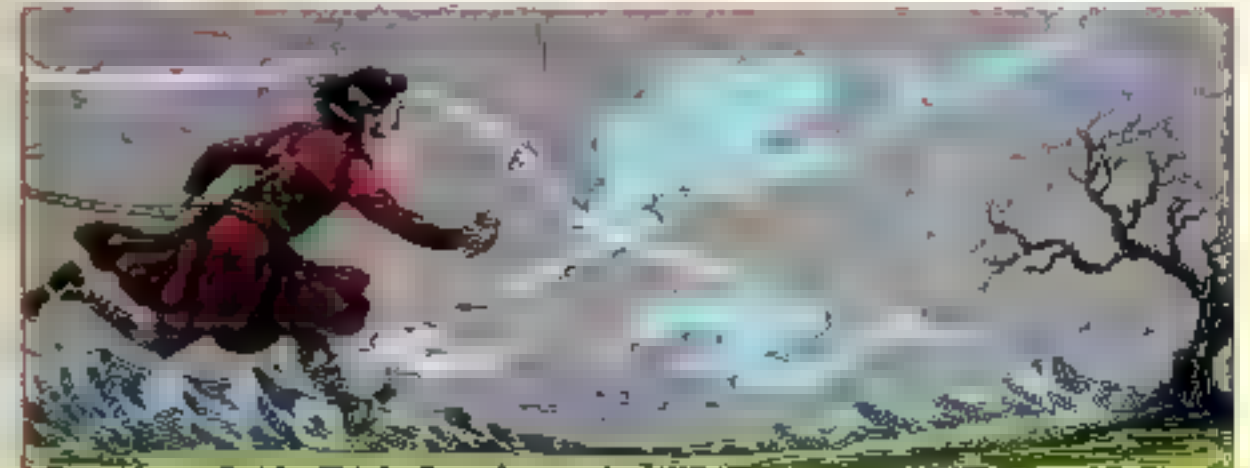
देशात शांति व सुरक्षा स्थापित व्हावयास फार वेळ लागला नाही.

वेताळाने राजाला ही गोष्ट सांगितली आणि विचारले— "राजन्, माझ्या मनात अशी शंका येते की नागेंद्रवर्मा परदेशी व्यापाऱ्याकडून मारणास्त्रांची निर्मिती करून ती अस्त्रे आपल्या सैनिकांना देऊन आपल्या सन्तुष्टा मायवाट करू शकला नसता का? तसेच आत्मरक्षणासाठी ही अस्त्रे जनतेला देऊ शकला नसता! हे काम तर फार सोपे होत! पण राजाने असे न करता परित्तरभूषक देशात भ्रमण करून देशभक्ति व ऐक्याचा प्रचार केला. याचे कारण काय असावे बरे? या माझ्या शक्य समाधान बाणून ही तू केल नाहीस तर तुझ्या डोक्याची शकल-शकल होऊन जातील"

यावर विन्म्यादित्याने उत्तर दिले— "मारणास्त्राचा उपयोग करण्याचे राजाने टाळले ही नागेंद्रवर्मांची राजनैतिक कतुराई आहे. आपणाचे मतोविज्ञान राजाला बरोबर समजले होते असे मला वाटते

या कामी मंत्र्याने विदेशी व्यापाऱ्याला विचारलेले प्रश्न व त्याची व्यापाऱ्याने दिलेली उत्तरे याची खूप मदत झाली नसणाय! ज्या देशाला शत्रुचे भय नाही असा देश विरळाच. तसेच असा समाज कुठे नसेल जिथे जनतेला आत्मरक्षणाची आवश्यकताच नाही! या दोन समस्यांचे निराकरण जनतेत मारणास्त्र बांदून कधीच होणार नाही! याच प्रत्यक्ष प्रमाण म्हणजे विदेशी व्यापाऱ्याने सांगितलेला कांभोज राजाचा स्वानुभव जर सबलंकाच्या हाती मारणास्त्रे आली तर व कश्चित् कारणे व मतभेदांच्या वेळी साक त्याचा साधन म्हणून उपयोग करतील हे सर्व बाणूनच नागेंद्रवर्माने परिश्रम करून देशात भ्रमण केले नि जनतेत देशभक्ति व ऐक्य या गुणांचा प्रचार केला. त्याचे हे कार्य अत्यंत प्रशंसनीय आहे असे मला वाटते."

राजाचे हे वाक्य ऐकून वेताळ बावा सह पुनः अद्भुत होऊन सरगावर जाऊन बसला (कल्पित)

अपुरी इच्छा

धर्मपुरी नावाच्या एका गावात एक मनुष्य रहात असे, त्याचं नाव सोमसुंदर. गावात त्याचं एक बाण-सोळाचं कुकाम होतं. एखाची देव-देवतांवर खर्चा-भक्ति होती, तसेच गरीबांवरही त्याला सहानुभूति वाटे. त्याची पत्नी कामेश्वरी पण एक आवर्ज गृहिणी होती.

एक दिवशी बुवारी सोमसुंदरच्या बरी कुकामच नावाचा एक संन्यासी गावात आला आणि त्याने विचारले—“मा बेली मा घरात मला आतिथ्य मिळू शकेल का?”

सोमसुंदरने संन्याशाच्या तोंडाकडे नीट निरखून पाहिले, त्याचा चेहरा अत्यंत तेजस्वी होता. सोमसुंदरने सगळे संन्याशाच्या घरात नेले आणि छान स्वादिष्ट भोजनाची व्यवस्था केली.

जेवण झाल्यावर संन्यासी सोमसुंदरला म्हणाला—“बेटा, तुझ्या आदरातिथ्याने

मला आतिथ्य सतोष झाला. तुम्ही काही अपूर्व इच्छा असली तर ती मला सांग-पोल? मी तुम्ही इच्छा आनवधाने पूर्ण करीन.”

संन्यासाने आपली स्पष्टीकरण केले—“बात चाई करायचे काही कारण नाही. तू नीट चांगला विचार करून मग आपली अपुरी इच्छा माग. अपुरी इच्छा म्हणजे प्रयत्न करून ही ची साध्य झाली नाही ती—हे नीट समजून ने.”

अमळ विचार करून सोमसुंदर म्हणाला—“स्वामीजी, मी जनेक वर्षे व्यापार करीत आलो आहे. पण माझी काही प्रगति होत नसलेली मला दिसत नाही. शारिऱ्याच दुःख मला सतत सतावीत असतं. मला या गरीबीच्या व्यथेतून आपण मुक्त करू शकाल? माझी अपूर्ण इच्छा ती हीच!”

“ठीक आहे, एवढच ना? आजपासून तुझा शारिऱ्याच दुःख झालं समज. हीच तुम्ही अपुरी इच्छा मग समजून मी जाता जातो. दहा वर्षांनंतर मी पुन्हा तुला भेटायला येईन.” अस म्हणून संन्यासी निघून गेला.

त्या दिवसापासून सोमसुंदरला व्यापार दिवसें दिवस अधिक लाभदायक होऊ लागला. त्याचे सर्व बेट सकल होऊ लागले. जे काम तो हाती धई ते सगळेस चाळ लागले.

हा हा म्हणता रहा वर्षांचा काळ झोटला. संन्यासी आपल्या वायधानुसार सोमसुंदरला भेटायला आला. सोमसुंदरने त्याचे छान स्वागत केले, त्याला पंच-पक्वान्नांचे भोजन दिलं.

जेवण झाल्यावर संन्यासी सोमसुंदरला म्हणाला—“हे मग दहा वर्षांपूर्वी मी एकदा तुझ्याकडे आलो होतो. आता सुद्धा तुम्ही एकादी अतृप्त इच्छा असली तर सांग. पण एक गोष्ट लक्षात ठेव. एका भाणसाची इच्छा मी एकच वेळा पूर्ण करू शकतो. म्हणून यावेळी तू एकादी इच्छा प्रकट केलीस. मी ती पूर्ण केली तर यापूर्वी तुम्ही जी इच्छा मी पुरी केली होती, ती भयंर जाणार. नीट विचार करून सांग. चाई नाही.

बोका विचार करून सोमसुंदर म्हणाला—“स्वामीजी, जर मूळ-बाळ नसेल तर छूप संपत्ति असून त्याचा काय उपयोग? म्हणून मी संपत्तिचा त्याग करायला तयार आहे. मला संतति देऊ शकाल आपण?”

यावर सन्यासी मन्दस्मित करीत म्हणाला "बटा, तू बरोच त्रय व्यापार करीत आहेस. तुला त्यांतलं कमब चांगलं माहीत आहे. म्हणून पैसं मिळविण्यासाठी तुला कुणाच्या मदतीची आवश्यकता दिसत नाही. एकाद्या अनाथ बालकाचे पालनपोषण केलस तर संतान नसल्याचे तुझं दुःख कमी होईल. तेव्हा आपल्या दोन्ही इच्छांची पूर्ति तू स्वतःच करू शकतास हे सगळं लोट समजून घे."

सोमसुंदर बीडा वेळ लव्ण राहिला नि मग त्याने साधूला बितबित—
स्वामीजी, आपणच कुपार करून मला मार्गदर्शन करा की मी कमली इच्छा वाळवावी?"

'जी इच्छा केल्याने तुला परम संतोष मिळेल, अशा प्रकारची इच्छा कर' सन्यासाने सल्ला दिला.

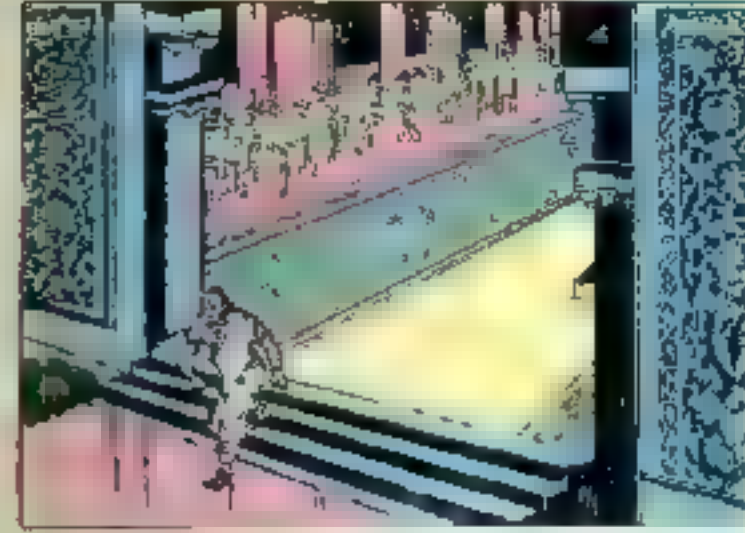
हे ऐकून सोमसुंदरला आपल्या असंतोषाचे मूळ कारण समजले. आपली एक इच्छा पूर्ण झाली की मनात लगेच दुसरी

इच्छा मूळ धरते. यामुळे जीवनात नित्य अस्मनोपवन मरून राहतो.

सोमसुंदर नसनापूर्वक म्हणाला—
"स्वामिन्, जाता माझे डोळे उघडलं मला जीवनात संतोष मिळाला की पुरेसे आहे. असं झालं की माझ्या मनात कसल्याच प्रकारची कामना राहणार नाही!"

सोमसुंदरचा हा विचार ऐकून सन्यासाने संतोष पूर्वक होकार देत म्हटलं—"बरोबर, जाता या अणायामून तुझ्या जीवनात असंतोष नाकाची गोष्ट राहणार नाही. तुला जे काही मिळालं, त्यातच तू सन्तुष्ट राहशील" असं सांगून सन्यासाने सोमसुंदरचा निरोप घेतला.

सोमसुंदरला अत्यंत आनंद झाला. सन्यासी पाठमोरा दूर दूर जात होता नि सोमसुंदर तो अदृश्य होईपर्यंत त्याच्याकड संतोषाने पहात राहिला. जाता सोमसुंदरच्या पाठमाळा सुकन सुकन आले. त्याने कसली ही इच्छाच ठेवली नाही.

चापल्य व चन्द्रगुप्त यांच्यात वाद-विचार झाल्याची चर्चा मनमंकेदुला चमकली. मनमंकेदुला आणि राक्षस दाना वाटणे की घाटनीपुत्रावर आक्रमण करण्याची हीच सोवरी वेळ आहे. भविष्य काळसत पुन्हा अशी संधि आपणार नाही असा विचार करून त्यांनी मुद्याची तयारी घेऊ घेली.

महाकाव्य कथा :

मुद्राराक्षस ४

आजकालचा मवलीने चन्द्रगुप्ताने मन्त्रांचा पराभव केला. आणम्याने मन्त्रांचा मन्त्री राक्षस दाना चन्द्रगुप्ताच्या बापूला बळविण्याची योजना आणली. चन्द्रगुप्ताची मतपेद झाल्याचं दोंग करून चापल्य त्याचा बरबार सोडून निघून गेला.

याच वेळी आणम्याने एक बनावटी पत्र लिहिले, त्यात राक्षसाने चन्द्रगुप्ताला लिहिले की मनमंकेदुला संहार करण्याची वेळ आता जवळ येऊन ठेपली आहे.

मज्जा राक्षसाने ठेपवावात आपलेला
मन्त्र राजाची राक्षसशिका बाळगवाने
प्रकलपपूर्वक मिळवली आणि त्याने
लिहिनेल्या बनावटी पत्तानर तो अंकित
केला आणि वन हे पत्र आपल्या
मुत्तचरां करवी मलयकेतुच्या राज्यास
पाठवले.

प्रथम मलयकेतुने राक्षसाने म्हणजे
समजून घेतले, तो म्हणाला- 'हा
पत्रावाचत मला काहीच माहिती
नाही.' तरी पत्र पत्रावर राक्षसाची
मुद्रिका छळवलेली होती, म्हणून
मलयकेतुने राक्षसाच्या म्हणण्यावर
विश्वास ठेवला नाही. विरक्त होऊन
तो ठेपून मिथून बसला

पाटलीपुत्राच्या जवळ मलयकेतुच्या
सैनिकांचा पत्रावर पडला होता हा मुत्त-
चराने मलयकेतुच्या सैनिकांच्या
ताबडीतून कुठल्याच्या प्रयत्न करीत
असल्याचे पाहून केले आणि आपण-
मज्जा त्याचा बंदी बनला.

यानंतर आपल्या विरक्त फट करणाऱ्या
आपल्या आप्त-मित्रांचा मलयकेतुने
सत्तापाच्या भरात वून केला. हे
सर्व पाहून बाळरसेल्या जोकांनी एकाच
येऊन मलयकेतुवर हल्ला केला आणि
त्याला कैद केले

मलयकेतुला ही बातची मिळाली गुप्त
होराच्या हातावील पत्र वाचून मलय-
केतुला मोठेच आश्चर्य वाटले. ते पत्र
पाहून मलयकेतुला काटक की राज्या
हा होती आणि दगाबाज आहे.
याशिवाय मुत्तचराने जसे ही बुद्धि
केले की मलयकेतुच्या बाबुचे काही
राजे हा राक्षसाच्या मन्त्रज्ञ साक्षि-
ताने जसे

विरक्त होऊन राक्षसाने पाटलीपुत्राकडे
प्रयाण केले. पाटलीपुत्रात श्रेयस करतानाच
त्याला जसे वृक्ष विसले की त्याच्या
कुटुंबाचा बाळरसेला वन्दनदास याचा
राज-सैनिकांनी बन्दी बनवून ते त्याला
नगरबाहेर दूर येऊन जात आहेत

राक्षसाने बवळ जाऊन सैनिकांना विचारले—“तुम्ही चन्दनदासला का कैद करून घेऊन आणला आहात?” सैनिकांनी सांगितले—“राक्षस आपल्या राजाचा वध करे. त्याच्या कुटुंबाला पाले जावरय दिला. या राजाहोताच्या अपरात्वास्तव आपला कुटुंबावर कर्मा-कण्यात आला आहे. म्हणून आपली याचा वध करतो घेऊन आणलो आहोत.”

“मीच तो राक्षस आहे. आपल्या परिवाराला जावरय देणाऱ्या व्यक्ती माणसाला सोडून तुम्ही माझा वध करा.” राक्षसाने सैनिकांना सांगितले त्याच वेळी चाणक्य आपल्या परिवारा-सह तेथे घेऊन पोचला आणि म्हणाला—“चन्द्रगुप्ताचा मंत्री चतुर्वेद्याचे वचन दिलेले तर तुम्हा मित्राचे प्राण वाचवून त्याचा मुक्त केले जाईल.”

पान्तर आपल्याने राजासांग सांगितले—“तुला चन्द्रगुप्ताच्या पक्षात जाणव्यासाठी जणू खूब मिहिते आहेस जसे बलावटी वध मी पाठविणे होते आणि इकडे चन्दनदासाला कुटुंबावर देण्याचे ठरविले. चन्द्रगुप्ताचा मंत्री होण्याचे राजसाले वाच्य केले. अशा प्रकारे चन्द्रगुप्ताने चाणक्याच्या मदतीने मगध राज्यावरचेकर मंत्री राजसाला ही वध करून घेतले

विद्येचा महिमा

देवगिरी मध्य सोमदेव नावाना एक माणूस रहात असे त्याला दान मुलगे हाने मोठा मुक्का करीत राहून गतीव डोच काम करीत असे दुसरा मुलगा जयदेव विद्या-प्रेमी होता विद्या संपादन करणेची इच्छा घेतात ठेवून तो गुरूच्या सोपार्थ घर सोडून बाहेर पडला

जयदेवाने कित्यक दिवस भ्रमण केले धड अन्न मिळाले नाही, न जाण! शरवटी एका गावात एका घरासमोर बसून होऊन पडला ते घर हात हरीशर्मा नावाच्या एका पंडिताचे!

हरीशर्मा जयदेवाला आपल्या घरात घेऊन गमा प्यायला पाणी दिले, त्याला म्हाऊ घातले, जेवण दिले आणि मग त्याची सारी हकिकत जाणून घेतली. जयदेव विद्या प्राप्त करण्यासाठी घर सोडून उत्तम गुरूच्या सोपार्थ अटकत आहे हे जाणून

हरीशर्माला फार आनंद झाला हरीशर्मा स्वतः एक विद्वान पंडित होता म्हणून त्याने जयदेवाला तीस वर्षे आपल्या घरी ठेवून घेतले, त्याच्या जेवणा-खाण्याची व विद्याभ्यासाची योग्य अशी व्यवस्था केली जयदेवाची बुद्धि सूक्ष्म होती, म्हणून तीन वर्षांच्या कालात त्याने आपल्या गुरूकडून संपूर्ण ज्ञान संपादन केले

जेत वर्षांतून हरीशर्माने एका जयदेवला समजाऊन सांगितले - जयदेव आपली एका गुरूजवळ जाऊन आपली काही विद्या शिकविले तर तुझ शिक्षण पूर्ण होईल एक भिल्ल राजा तो गुरू आहे तो तुला बौर्य-विद्या, शिकार वगैरे शिकवील त्याच्याकड मी तुला पांचवितो”

हरीशर्माने केलेल्या मार्गदर्शनानुसार जयदेव भिल्ल राजाकड पोचला हरीशर्माने पाठविलेला विद्यार्थी म्हणून भिल्ल राजाने

जयदेवला एक वर्ष पर्यंत आपल्या घरी ठवून घेतले त्याला चोरी करणे, चोराला पकडणे जनाबराचा पत्ता लावणे यांकरिता करणारी अनेक विद्या आणि कला शिक्षाविद्या.

अशा रीतीने सर्व विद्या जागल्या शिकून जयदेव आपल्या गावाकडे परत यायला निघाला. रस्त्यावर एका गावात पोचला तेव्हा एका ब्राह्मणाच्या घरी त्याने प्यायला पाणी मागितले त्या घराच्या मालकाने त्याला घरात बोलविले, त्याचा योग्य तो सत्कार केला आणि त्याची सर्व विचार-पुम केली. त्याची सर्व कथा ऐकून घर-मालकाने त्याला विचारले—“बेटा, तू एवढे शिक्षण

घेतले, तुझी परीक्षा करण्यासाठी मी तुला एक प्रश्न विचारू का?”

“बहर, मी तुमच्या प्रस्नाचे उत्तर दण्याचा प्रयत्न करीन.” जयदेव म्हणाला.

“तू इथ येथ्यापूर्वी या घरात कोण कोण आले होते? या घरासमोरेन कोण गले? माणू पाकडाले?” घर-मालकाने विचारले.

जयदेव घराबाहेर गेला. थोडे निरीक्षण करून परत आला आणि सांगितले—

“मी येथ्यापूर्वी आपल्या घरी चार माणसे आली होती ते राजदूत या सैनिक असावेत. आपल्या घरावरून ते पुढे गेले. त्यांच्या-पूर्वी एक माणूस आपल्या दारा समोरून गेला. त्याच्या डोक्यावर कोळशांचे पोत हात, बहुधा त्याने चोरी केली असावी.”

हे ऐकून ब्राह्मण आश्चर्यचकित झाला आणि जयदेवाला म्हणाला—“माझ्या घरी चार राजदूत आले होते हे गोष्ट सरी आहे. पण तर मग मी राणीचा एक हिरा शोधून आणून आणलो तो सोधून काढण्यापूर्वीच कुणाला तरी सापडला असावा. म्हणून राजदूत सर्वांच्या घरी जाऊन अडनी घेऊन आले. त्याच संध्याकाल आपल्या हो घराची अडती घेतली गेली हिरा अर्धाने मिळाला नाहीच तू म्हणतोस की एक चोर आपल्या घरावरून गेला.

तू जर हरवलेला हिरा सापडवून दिल्यास, आणि चोराला पकडून दिलेस तर राजा तुला मोठे बक्षिस देईल.

जयदेव ब्राह्मणाला म्हणाला—“मी थोडा बाहेर जाऊन लगेच परत येतो” तो घरातून बाहेर पडला रस्त्याकडे बाबकाईने मोट पहात पहात तो एका घराजवळ येऊन थांबला, ते घर एका सोनाराच होत जयदेवाने घरात प्रवेश केला, सोनाराला सोन्याचा भाव विचारला, तसेच त्याचे दागिने बनविण्याबाबत बोलणे केले, आणि तो परत आला. तो ब्राह्मणाला म्हणाला—

“महाराज, मी चोराला पकडून देऊ शकतो आपण राजदूतांना बोलवून घ्या.” ब्राह्मणाने राजदूतांकडे निरोप पाठविला आणि जयदेवाला विचारले—“पण तू चोराचा शोध कसा लावलास हे तर सांगशील?”

जयदेवाने आपला तर्क समजाऊन सांगितला—“गुप्त-विद्या शिकवले राजदूत या सैनिक रस्त्याने चालतात तेव्हा त्यांची पाचसं समान अंतरावर पडतात हे लोक रस्त्याने चालताना सुद्धा रांगेत चालतात म्हणून त्यांच्या पदचिन्हांच्या आधारे मी कदाचित् बांधला की चार माणसे आपल्याकडे आली होती आणि ते राजदूत या सैनिक असत पाहिजेत. त्यांना आपल्या घरावरून जाताना मी माझात शक्ति होत.”

“पण चोराचा पत्ता तुला कसा लागला?” ब्राह्मणाने विचारले.

‘चोर रस्त्याच्या मधून चालत नाही रस्त्याच्या कडे कडेन चालतो. या चोराच्या डोक्यावर कोळशांचे पोत होत तो जस-जसा चालत होता, कोळशांचा धुगा थोडा थोडा खाली पडत होता. कोळशांचे पोत पडून तो सरळ चालत नव्हता, मधून मधून तो मागे वळून पहात होता. त्याच्या पाचसांच्या खुणावरून हे स्पष्ट लक्षात येते कदाचित् असा विचार करून तो मागे वळून पहात असावा की आपला कोणी पाठलाग करीत असेल! म्हणून मी असे अनुमान केले की घाने जबर चोरी

केली असली पाहिजे. याशिवाय राजदूतांच्या पावलांच्या खुणा पेशा चोराच्या पावलांच्या खुणा पोहोचता अस्तव्यस्त आलेल्या दिसल्या. म्हणून चोर इथून गेल्याला एक-दोन तास तरी झाले असवेत, मध्यंतरी जाणखी काही चोरीची बातमी नाही, तेव्हा बहुधा राजदूत याच चोराचा शोध करीत असवेत.” जयदेवाने आपली कैफियत सांगितली.

त्या दोघांची अशी बोलणी चालू होती इतक्यात राजदूत येऊन हजर झाले. जयदेव त्यांना सोनाराच्या बरी घेऊन गेला. राजदूतांनी यापूर्वी सुद्धा या बराची झडती घेतलेली होती. पण त्यांनी पेट्या, कपाटे यांची तपासणी केलेली होती. चोर आपण चोरलेल्या वस्तु एकाद्या अडगळीच्या ठिकाणी बघवा भोकात लपवून ठेवतो. हे रहस्य जयदेवाला माहीत होतं. याच्याच आधारे त्याने राणीचा हजरबंदला हिरा एका अडगळीच्या जागेतून बाहेर काढला. सोनाराने आपला गून्हा कबूल केला. त्याने सांगितलं—“राणीचा हिरा खाली

पडलेला पाहताच मी तो उचलला आणि कुणाच्या मनात संका यायला नको म्हणून एक पोत कोळसा बरेदी करून अशा प्रकारे रस्त्याने चाललो की आपल्या कामासाठी मावाकडे चाललो आहे.”

राणीचा हिरा सापडल्यावर राजा एकदम प्रसन्न झाला आणि जयदेवाला त्याने एक उत्तम भक्षिस्त दिले. जयदेवाने चोरास कसे पकडले याचे सारे कृत राजाने ब्राह्मणाच्या लोंबून ऐकले. त्याला जयदेवाचे अत्यंत कौतुक वाटले. समस्त विद्यापारंगत जयदेवाला राजाने जाणखी काही पुरस्कार दिले व आपल्या दरबारात त्याला मानाची जागा दिली. जयदेवाने राजाच्या दरबारात इमाने-इतबारे अनेक वर्षे सेवा केली. जयदेवाच्या विद्येचा राजाला अनेक प्रकारे उपयोग झाला. राजाच्या अनेक अडचणीत जयदेवाने योग्य सल्ला दिला. शेवटी राजाने आपली एक मुलगी शारदा हिचा जयदेवाशी विवाह घडवून आणला. हरिवामसा हे सर्व जाणून अत्यंत संतोष झाला.

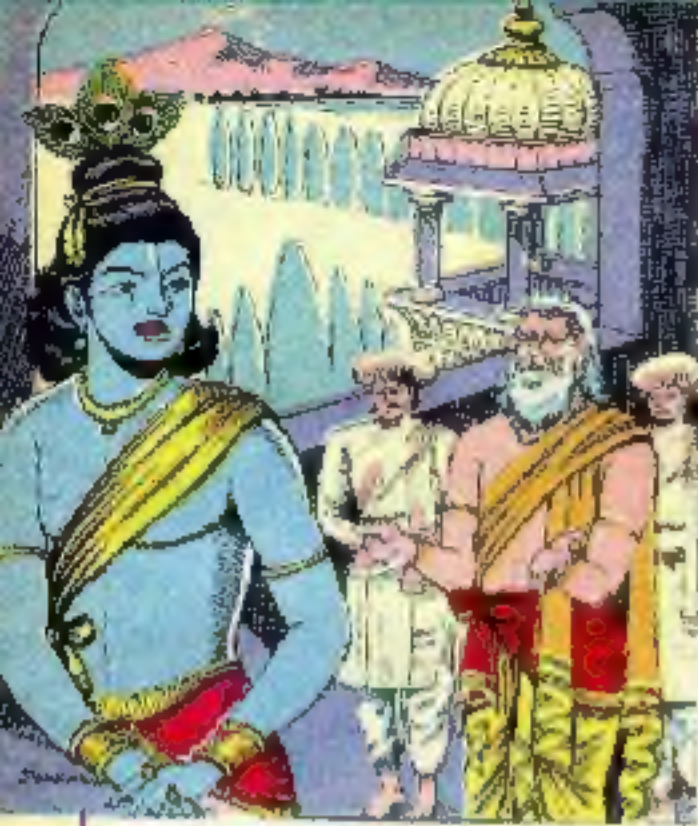

कंसाच्या मृत्यूची बातमी ऐकून मूर्तिमंत दुःशाच्या पुतळ्याच अशा त्याच्या बायका त्या सभामंडपात येऊन पोचल्या व आपल्या पतीच्या प्रेतावर पडून सातो पिटून विलाप करू लागल्या. त्यांची अशी कात्री होती की या जगात आपल्या पतीचाही संहार करू शकेल असा शूर वीर असणेच शक्य नाही. त्यांना कल्पनाही नव्हती की इतका शक्तिशाली असा पति केवळ एका बालकाच्या हातून असा मारला जाईल अन् त्यांना वैधव्यदशा प्राप्त होईल.

कंसाची आईही आपल्या सुनांबरोबरच शोक करत होती. आपला पति उघडेन पाह्याजवळ जाऊन त्याला दोष देऊ लागली—“वज्रपातामूळे नमिनदोस्त

झालेल्या पर्वतासारखा धरणीवर पडलेला आपला पुत्र पाहिलात? त्याची मंथेष्टि करायला हवी ना? कृष्णाने आपल्या बाहुबलाने हे राज्य जिंकलंय, त्याच्याकडे आता कंसाची अंतिम क्रिया करण्यासाठी परवानगी मागा.”

त्याच वेळी सूर्यास्त झाला, जणू काही अस्तमाना पूर्वी तो कंसाच्या मृत्यूचीच वाट पहात होता! त्या संध्याकाळी पादव-कुळांतल्या लोकांच्यात शोभून दिसणाऱ्या कृष्णाने कंसाच्या बायकांचा विलाप ऐकला. त्याच्या डोळ्यात त्यामूळे अश्रू उभे राहिले. आपल्या बहुबाजूना असलेल्या बांधवांना उद्देशून तो म्हणाला—“मी बालसुनभ अधीरतेने विचार न करताच किती

स्त्रियांना वैधव्याच्या दुःखसागरात लोटले! पण मी तरी काय करू? जगाच्या कल्याणाच्या हेतूनेच मी या कुटुंबाचा संहार केला आहे. यापुढील कार्यक्रमाबद्दल ही मी अगोदरच विचार करून ठेवलेला आहे.”

त्याच वेळी उग्रसेन, शिवी आदि बादनांना बरोबर घेऊन तेथे येऊन पोचला. घोडा वेळ कृष्णासमोर उभे राहून त्याने मान खाली मालून दुःखाने अश्रु डाढले, नंतर आपले मस्तक उचलून नदगदल्या आवाजात तो बोलू लागला—“बाळा, आज तू अत्यंत क्रूर व भयंकर शत्रूचा संहार करून अपूर्व यश संपादन केले आहेस. आता कंसाचा अग्निसेंस्कार करायला हवा,

त्यासाठी तू परवानगी दिलीस तर मी, माझी पत्नी व मुला—आम्ही सर्वेजण तपंच बगैरे करू. यानंतर मात्र मी थटा जाणि वल्कलं धारण करून बनवासाला आईन.”

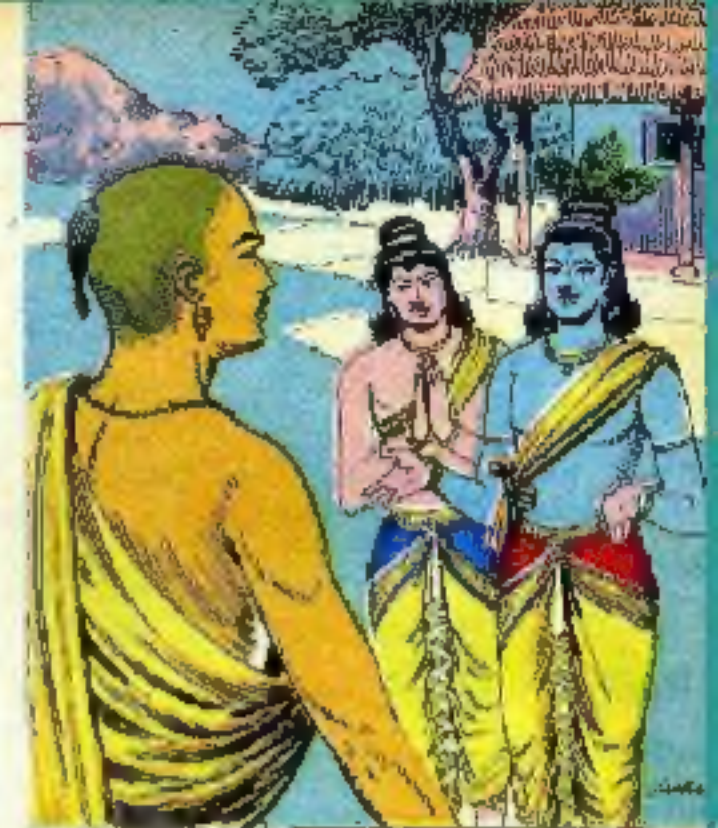
यावर कृष्ण म्हणाला—“आजोबा, या कार्यासाठी माझी परवानगी कशासाठी होती? कंसाच्या अंतिम संस्काराला मी परवानगी देणार नाही असं वाटलं जायना? मी आत्ताच माणसीही एक मोष्ट स्पष्ट करतो—मी राज्य किंवा संपत्तिच्या लालसेने कंसाचा वध केला नाही. तो करण्यामुळे मला जी यश-कीर्ति मिळेल तेवढीच मला पुरेशी आहे. मी आता बोकुळात परत जाऊन माझ्या गावी व माझ्या गोपाल संबंधात मिसळून पुन्हा आपले चिवस खेळव्यावागडण्यात बसू नाच-गाण्यात मालवीन. मी हे निवेदन आपणाला संतुष्ट करण्यासाठी करत नाही. हे राज्य खरोखर आपलंच आहे. आपल्या पुत्राने ते हरण केले होते, ते मी आपणास परत मिळवून दिले इतकेच! आता आपण आपला राज्याभिषेक पुनश्च करवून घेऊन मुलाने राज्यपालन करा. आपल्या मनात माझ्याबद्दल काही वात्सल्य व प्रेमभाव जसेल तर आपण माझी ही इच्छा भोरू नका.”

इतके बोलूनच कृष्णाचे समाधान झाले नाही. त्याने तावडतीब सर्वासमक्ष उग्रसेनाचा

राज्याभिषेक करवला. उग्रसेनानेही कृष्ण-वत्तरामांचा उचित सत्कार केला. कृष्णाने सूप रुचिपूर्वक मधुरानमरी पहिल्यापेक्षाही अधिक सुन्दर व वैभवपूर्ण बनवली.

यानंतर एक दिवस कृष्ण वत्तरामासा म्हणाला—“दादा, आपण दोघेही सहान-पणापासूनच शिक्षण, आचार-व्यवहार व दुनियादारी याबाबतीत काहीही ज्ञान न मिळवता नुसतेच कपात करीत करीत राहिलो. पण मला वाटतं कि आता उशीरा का होईना, पण आपण एकाद्या मुदबळ राहून विद्यासंपादन करणे उचित होईल.”

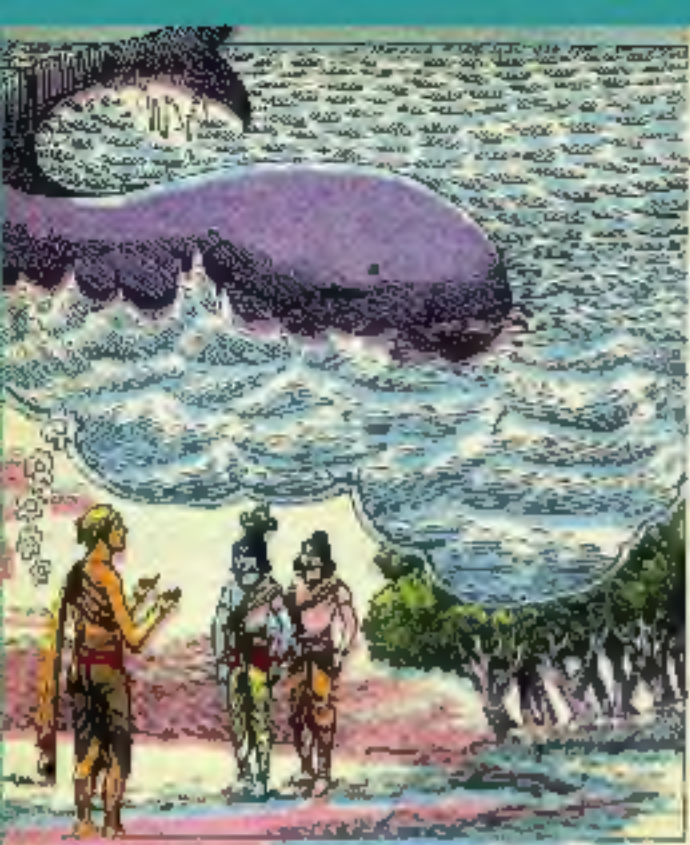
हा विचार यमराज आत्म्याबरोबर बलराम व कृष्णाने तो आपल्या स्वजनांना सांगितला व त्यांची आज्ञा घेऊन ते अवन्तिपुरातील सांदीपनी भावाच्या एका ब्राह्मणाकडे गेले व आपले नाव, गोत्र बगैरे सांगून आपल्याला शिष्य म्हणून स्वीकारण्याबद्दल त्यांनी त्यांना विनंति केली. सांदीपनींनी त्या बोनही भावांना आपले शिष्य बनवले व अवध्या चौसष्ट दिवसातच त्यांना चार वेद व त्यांची षडांगे यांचे सांगोपांग ज्ञान दिले. त्यानंतरच्या बारा दिवसात त्या दोघांनी धर्मशास्त्र, तर्कशास्त्र, न्यायशास्त्र, गणित, संगीत आणि सैनिक विद्याही शिकून घेतली. नंतरच्या पन्नास दिवसात अस्त्र-शस्त्र यांचाही त्यांनी पूर्णपणे अभ्यास केला.

त्यांच्या अध्ययन शक्तीबद्दल विस्मित होऊन सांदीपनी म्हणाले—“तुम्ही दोघे म्हणजे मानवरूप धारण केलेले चंद्र-सूर्य तर नव्हेत!”

बलराम व कृष्ण यांनी गुरुगृही राहून विद्याभ्यास पूर्ण केल्यावर भक्तिपूर्वक प्रणाम करून गुरुजींना म्हटले—“आपल्या कृपेने आम्ही विद्यापारंगत झालो. आता गुरुदक्षिणा म्हणून आमच्याकडून आपली काय अपेक्षा आहे ती सांगावी. आपली इच्छा कितीही दुर्घट असली, तरी आम्ही ती पुरी करू.”

सांदीपनी यावर म्हणाले—“मला एक पुत्र होय. तो तीर्थाटनासाठी निघून गेला.

एक दिवस एका ठिकाणी तो समुद्रस्नान करीत असताना त्याला एका देवमाशाने मिळले? तेव्हापासून पुत्रशोक माझे हृदय जाळीत आहे. कृपा करून काहीही करून मला माझा पुत्र परत मिळवून द्या, वस, इतकीच माझी इच्छा आहे."

आपली गुरुवशिष्या पुरी करावया निवचव करून कुठ्ठाने आपल्या मोठ्या भावाची आज्ञा घेतली व तो वनव्यवाण घेऊन समुद्रतटावर गेला. त्याने समुद्राला आज्ञा केली—"आम्ही असं ऐकलं आहे की आमच्या गुरुचा मुलगा तुझ्या पाण्यात कुठे हरवला आहे. त्याला मिळणाऱ्या दुष्टाला ताबडतोब हजर कर."

दुसऱ्याच क्षणी समुद्र प्रत्यक्षा रूपात हात जोडून कापत कापत म्हणाला—"महाराज, पंचजन नावाच्या एका राक्षसाने देवमाशाच्या रूपात येऊन आपल्या गुरुपुत्राला मिळले आहे. मी जाता ताबडतोब त्या राक्षसाला आपल्या पुढे हजर करतो."

आणि काय! त्याच क्षणी देवमाशाच्या रूपातल्या त्या पंचजन राक्षसाला समुद्राने कितान्यावर केंकले! कुठ्ठाने तलवारोने त्या माशाचे पोटात फाडले, पण त्याच्या पोटात गुरुपुत्र मिळाला नाही. त्याऐवजी एक विशाल असा शंख कुठ्ठाने मिळाला. त्या शंखावर मोहित होऊन कुठ्ठाने तो शंख आपल्या उपयोगासाठी जवळ बाळगला. तो शंख पंचजनाच्या पोटातून प्राप्त झाला म्हणून त्याने नाव 'पंचजन्य' असे रड झाले.

परंतु गुरुपुत्राची समस्या जवळ सुटलीच नव्हती—या युवकाचे काय झाले? मरून तो यमलोकात पोचला असावा असा विचार करून दक्षिणेकडे आपला मोर्चा वळवून कुठ्ठन यमलोकात पोचला. सिंहासनावर बसलेल्या यमराजाला आश्चर्य देऊन कुठ्ठन म्हणाला—"जामचे गुरू सांदीपनी यांचा पुत्र तू उचलून जाणला आहेस. त्याला वात्ताच्या वाता माझ्या स्वाधीन कर. नाही तर मी तुझे प्राण हरव करीन."

अशा प्रकारे कृष्णाने समुद्र, यम आणि साक्षात् मृत्यूलाही आपणासमोर बरबद कापायला लावले आणि पांचजन्य व गुरु-पुत्रही मिळवून तो आपल्या मुल्लूकडे परत आला. आश्चर्ये व प्रसन्नतेने माराऊन सांदीपनींनी आपल्या पुत्राला कालिंग दिले व अशी अपूर्व मूर्द्धशिखा देणाऱ्या कृष्णाला त्यांनी अनेक उत्तम आशिरवादे दिले.

यानंतर कृष्ण-बलराम यांनी थोडे दिवस गुप्तगुही विश्राम केला आणि नंतर गुरुजीची आज्ञा घेऊन ते मथुरेला परतले.

उपसेन राजाने कृष्ण-बलराम यांचे भव्य स्वागत केले व त्यांची भिरबणूक काढली. आपले कांधे व सर्व परिवारासह तो या दोघांना समोर गेला व बाजूची लावून त्यांना घेऊन तो नगरात आला. नंतर कृष्ण-बलराम बभ्रुदेवाच्या बरी गेले व तेथे आपल्या विश्राम्यासोबत सविस्तर वृत्तान्त त्यांनी सर्वांना सांगितला, आणि तेथेच ते मोठ्या सुखाने राहू लागले.

जरासंध मगध देशाचा राजा होता. त्याच्या अस्ति व प्राप्ति नावाच्या दोघी मुली त्याने कंसाला दिलेल्या होत्या. कंसाचा संहार करून आपल्या मुलींना वैधव्य दिल्याबद्दल त्याला कृष्णाचा भयंकर

कोष आला व या गोष्टीचा सूड घेण्याचा त्याने निश्चय केला. रागाने चिडून जाऊन त्याने अनेक राजांना बरोबर घेतले व एकवीस अश्वीहिणी इतके संख्य बरोबर घेऊन तो मथुरे वर आक्रमण करण्यासाठी निघाला. यमुना किनारी तळ ठोकून त्याने आपले राजकुमार विन्द व अनुविन्द यांना दूत म्हणून कृष्णाकडे पाठवले. तबसेनच्या राजसभेत प्रवेश करून या दोघांनी सभेत बसलेल्या कृष्णाला जरासंधाचा संदेश ऐकवला.

“तू अन् तुझा भाऊ बलराम यांनी मोठ्या मोठ्याप्रमाणे मथुरेत प्रवेश करून कंस व त्याचा धाकटा भाऊ यांचा वध केला आहे. कंस माझा जावई होता. आपल्या मुलींच्या वैधव्यामुळे दुःखी होऊन मी तुझ्याशी युद्ध करावला आलो आहे. तू लवकरच युद्धास तयार होऊन माझ्या-समोर ये. मी बस निश्चय केला आहे की आपणा दोघांपैकी कोणीतरी एकाच जिवंत राहील-मारीन किंवा मरीन हाच माझा निश्चय. आपण दोघाही एकाच वेळी या पृथ्वीवर उगळे असक्य! माझ्या-समोर युद्धाला आलास की मी तुला मारून टाकीन. युद्धभूमीतून पळून दू पाताळ्यात धुसलास तरी मी तुझा पाठलाग करून तुझा वन्त करीन. माझी

सक्ती, सामर्थ्य व पराक्रम याबद्दलची माहिती तुला अकूर किंवा तुझा धाकटा भाऊ सात्यकी यांच्या कानून मिळेल. मी उद्याच मथुरेला येता बालगार आहे. तेव्हा तयार!”

दुतांकडून जरासंधाचा हा निरोप ऐकून स्मितहास्य करीत कृष्ण झोळला-“मला फारच आनंद होत आहे. मी उगीच बडबडणारा नाचाळ नव्हे. मी स्वतःच जरासंधाचे गर्वहरण करायच्या विचारात होतो, पण आता तोच स्वतः शय्ये आला आहे. पूर्वी एका राक्षसीने त्याचे शरीर जोडले होते, आता मी पुन्हा त्याचे दोन तुकडे करीन. मी ज्या प्रमाणे कंसाचा वध करून